

అం

శ్రీ ర.స్తు.

శ్రీమద్ధారీతమలతలకైర్వైదికసార్వభౌమైః

శ్రీమద్వైదికసాధార్యైః

అఖిలవైదికకర్తృసుస్థానసౌకర్యాయవిరచితమ్

ప్రతిపత్తాకరణానామ

ధర్మశాస్త్రమ్

కోంఘారు, వజ్రపురిమ్, శ్రీనివాసరాఘవాచార్య

భణిపురిమ్, కేశవభట్టార్యసహాయేన

మణ్డయమ్, దామోదరమ్, అభిజ్ఞరాచార్యేణ

పరిశోధ్య

మద్రాస్ తరువల్లికేణ శ్రీ సరస్వతీభట్టారాధ్యక్షైః

స్థాపితాయామ్

మైసూరు సద్విద్యామణ్డిరముద్రాశాలాయామ్

ముద్రాపితస్సకవిజయతేనరామ్

ప్రకటన

యద్యభిలషితాని గృహ్యరత్నాదిపుస్తకాని, మైసూరు హిందూ లైఫ్ ఇన్స్ట్రూమెంట్స్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యక్ల్యాంబోలె ధిగవైవాని, తేహి ప్రదానే ప్రేషణేచ సముద్యుక్తాః.

పుస్తకనామాని.	మూల్యమ్	టపాల్
గృహ్యరత్నకణ్ఠభూషణమ్	౧ - ౧౨ - ౦	౦ - ౩ - ౦
శ్మశిరత్నాకరః	౩ - ౮ - ౦	౦ - ౫ - ౦
అశౌచశతకవ్యాఖ్యానమ్	౧ - ౩ - ౦	౦ - ౨ - ౦
దశనిర్ణయా	౧ - ౬ - ౦	౦ - ౨ - ౦
మథీవిలాసనమ్	౩ - ౪ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యవాధీయశ్రాద్ధకాణ్ఠః	౪ - ౦ - ౦	౦ - ౫ - ౦
వైద్యవాధీయాశౌచకాణ్ఠః	౧ - ౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ప్రయోగచర్మికా	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ప్రయోగదర్శిణః	౦ - ౮ - ౦	౦ - ౧ - ౦
చణ్ఠకాశికవాటకమ్	౦ - ౯ - ౦	౦ - ౧ - ౬
ప్రపన్నపారిజాతమ్	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౩ - ౬
భనజ్జయవిజయవ్యాయోగః	౦ - ౨ - ౦	౦ - ౦ - ౬
వివస్వసూరిచరితమ్	౦ - ౧౨ - ౦	౦ - ౨ - ౦
ఆర్తిప్రబంధః	౦ - ౭ - ౦	౦ - ౧ - ౦
ఉన్మత్తరాఘవమ్	౦ - ౨ - ౬	౦ - ౦ - ౬

గృహ్యరత్నాదిపుస్తకగ్రంథ అపేక్షితగ్రంథాదరే అపుగళన్ము, మైసూర్లిరువ హిందూలైఫ్ ఇన్స్ట్రూమెంట్స్ కంపెనీ మ్యానేజర్ ఆజీ, ఐయ్యనైయ్యక్ల్యాంబోలె వడయబహుదు. అవరు కొడువదక్కాగలి కళుహిసువదక్కాగలి ఉద్యుక్తరాగిరుత్తారే.

మూల్యవన్ము లేఖిల్ రూపదిందకళుహిసువదరు రూపాయి ౧ కే ౧౭ నేప్రకార అధికవాగి కొడచేరు.

స్మృతిరత్నాకరస్థావరయానుక్రమణికా

౪) విషయాణి	౪) విషయాణి.
౧ కృశిప్రశంసా.	౨౭ పరివేత్తా.
౨ ధర్మలక్షణమ్.	,, భగవత్సేవాప్రశంసా.
౪ శ్రుత్యాదీనాంబలాబలచింతా.	,, వైష్ణవలక్షణమ్.
,, ధర్మప్రమాణాని.	౨౮ మైథునాష్టాంగాని.
౯ సాత్వికాదిపురాణవిభాగః.	,, బ్రహ్మచర్యలక్షణమ్.
౧౦ స్వపూత్రత్యాగేదోషః.	,, ఆష్టాంగప్రణామః.
,, జపాదౌకాలాదినియమాః.	,, ఆర్థోదయలక్షణమ్.
౧౪ కలియుగధర్మాః.	౨౯ ఆశ్రమిలక్షణమ్.
,, కలినిషిద్ధధర్మాః.	,, దశవిధవిప్రలక్షణమ్.
౧౬ చతుర్యుగధర్మాః.	౩౦ షట్కర్మవివరణమ్.
౧౭ కలియుగవిశేషధర్మాః.	,, బ్రాహ్మణస్వరూపమ్.
౨౦ బకవృత్యాదిసంజ్ఞానిర్వచనమ్.	,, నగ్నలక్షణమ్.
౨౨ పాషణ్డలక్షణమ్.	,, ఆరూఢచ్యుతలక్షణమ్.
,, ఆతతాయలక్షణమ్.	౩౧ యమనియమాదివివరణమ్.
౨౩ అన్తావసాయిలక్షణమ్.	,, దేవలకస్వరూపమ్.
,, మహాపాతకలక్షణమ్.	,, సహజరజాతిస్వరూపమ్.
౨౪ స్నాతకస్వరూపమ్.	౩౩ అభోజ్యాన్నవివరణమ్.
,, గుర్వాదిలక్షణమ్.	,, కదర్యహేతుకాదిస్వరూపమ్.
౨౫ శాఖారణ్యస్వరూపమ్.	,, షట్సమయాః.
,, వృషలీపకస్వరూపమ్.	౩౪ దైవాసురసృష్టివిభాగః.
౨౬ వృత్తిభేదః.	,, పిష్టావదానప్రమాణమ్.
,, ధనభేదః.	,, విష్ణునామనిర్వచనమ్.
,, శిల్పిలక్షణమ్.	౩౬ ప్రదోషనిరణయః.
,, పూర్ణపాత్రలక్షణమ్.	౩౭ చూడామణిలక్షణమ్.
,, పోష్యవర్గః.	,, మన్వంతరాదినియమాః.
౨౭ సగ్ధృహలక్షణమ్.	,, యుగాదినిరణయః.

విషయానుక్రమణికా

పు విషయాణి.	పు విషయాణి
౩౭ అపవిత్రాణి.	౪౭ అహింసాకమ్.
౩౮ దేహదోషవిభాగః.	,, ప్రాతదుష్టానవిధిః.
,, సద్బ్రాహ్మణలక్షణమ్.	౪౮ ఉత్సర్గవిధిః.
,, పరివేత్తాదిస్వరూపమ్.	౫౦ శౌచవిధిః.
౩౯ వేదవిక్రయనిరూపణమ్.	౫౪ శౌచేదిష్ఠియమః.
,, యజ్ఞోపవీతనామాని.	౫౮ ఆచమనవిధిః.
,, దర్భభేదాః.	౬౩ ద్వితీయాచమనవిధిః.
,, వ్రతస్వరూపమ్.	౬౪ ఆచమననిమిత్తాని.
,, హవిలక్షణమ్.	౬౬ ఆచమనాపవాదః.
,, ప్రాయశ్చిత్తనిర్వచనమ్.	౬౯ సద్రవ్యసౌభిక్ష్యప్రశ్నార్థేః.
,, దీక్షానిర్వచనమ్.	౭౦ దస్తధావనవిధిః.
,, జపశబ్దార్థః.	౭౪ దస్తధావననిషేధః.
౪౦ షడ్భేత్వాదిపుణ్యకాలః.	౭౫ ప్రాతస్నానవిధిః.
,, అహతవస్త్రలక్షణమ్.	౭౬ స్నానభేదః.
,, నీలవృషభలక్షణమ్.	౭౭ గౌణస్నానాని.
,, ఏకోద్దిష్టపార్వణవివేకః.	౭౯ స్నానాహవాజలాని.
,, సవితృశబ్దనిర్వచనమ్.	౮౩ సజగ్రముణినిర్ణయః.
,, యోగ్యదేశః.	౮౫ సజ్జాన్త్యాదిస్నానవిశేషః.
౪౧ భర్మదేశవిభాగః.	౮౬ తీర్థయాత్రాయాం వాహనాది
౪౨ శ్రుతిస్మృతిప్రవర్తనప్రకారః.	,, నదీరజోదోషః. (నిషేధః.
,, స్మృతిప్రణేతారః.	౮౮ గ్రహణేస్నానశాస్త్రవిధిః.
౪౩ వృత్తనియమః.	౮౯ మాఘస్నానమ్.
౪౪ వృత్తపరిత్యాగే ప్రత్యవాయః.	౯౦ సముద్రస్నానమ్.
,, కర్మభేదనిరూపణమ్.	౯౩ అభ్యజ్ఞస్నానమ్.
,, ఆచారహీనస్వఅనర్థప్రాప్తిః.	౯౬ స్నాననిషేధః.
౪౬ సదాచారప్రవృత్తిః.	౯౭ ఆమలకస్నాననిషేధః.
,, ప్రాణితారతమ్యనిరూపణమ్.	,, కామ్యస్నానమ్.

ః ష యానుక్రమణికా

పు విషయాణి	పు విషయాణి
౯౯ వైమిత్రిక స్నానమ్.	౧౧౮ భానువారాకౌ స్నానాగ్ల తిల
౧౦౩ శ్వాదిస్పశే.	తర్పణవివేకః.
,, బిడాలస్పశే.	౧౧౫ వస్త్రనిష్పీడనవివేకః.
,, అశుద్ధస్వచక్షులాదిస్పశే.	౧౧౬ సజలప్రకారః.
౧౦౪ చక్షులాదిస్పశే.	,, స్నానవిధిః.
,, వృషలాదిస్పశే.	౧౧౭ కాపిలస్నానమ్.
౧౦౫ అస్తర్షణాహారోదనే.	,, వస్త్రధారణవిధిః.
,, శిశ్వాదీనారజస్వలాదిస్పశే.	౧౧౮ వస్త్రనిష్పీడనవిధిః.
,, రాత్రావైమిత్రిక స్నానమ్.	౧౨౦ స్నానప్రశంసా.
౧౦౬ రాత్రాజలార్ధరణవిధిః.	,, ఊర్ధ్వపుణ్ణవిధిః.
,, ఆతురస్నానమ్.	౧౨౧ శ్రీచూరణవిధిః.
,, రజస్వలావైమిత్రిక స్నానవిధిః.	,, తులసీవద్మాక్షమాలికాధారణం.
,, సూతికామరణే.	౧౨౨ నష్టోపాసనమ్.
౧౦౭ రజస్వలాశోన్యస్పశే.	౧౩౧ ప్రాతస్సన్ధ్యానుష్ఠానమ్.
ప్రాయశ్చిత్తమ్.	౧౩౨ సన్ధ్యాననుష్ఠానప్రాయశ్చిత్తమ్.
౧౦౮ రజస్వలాయాశ్చక్షులాది	౧౩౩ సన్ధ్యాననుష్ఠానప్రాయశ్చిత్తం.
స్పశే ప్రాయశ్చిత్తమ్.	౧౪౦ ద్విరావసానవిధిః.
౧౦౯ కృత్తప్రీతిః.	,, ప్రాణాయామవిధిః.
౧౧౦ ఆశౌచే రజస్సమ్భవే.	౧౪౧ న్యానక్రమః.
,, రజోమధ్యే అఘనమ్భవే.	౧౪౨ గాయత్రీకవచమ్.
౧౧౧ భుక్తిమధ్యే రజస్వలాయాశ్చ	౧౪౩ గాయత్రీవాక్యభ్యాః.
క్షులాదిస్పశే.	౧౪౪ జపవిధిః.
,, రజస్వలాస్పశే తద్వస్త్రపా	౧౪౫ గాయత్రీపురశ్చరణమ్.
త్రాదిస్పశే.	౧౪౬ సన్ధ్యాదిలోపప్రాయశ్చిత్తమ్.
,, ఉత్సవాకౌస్తుత్తిదోషాభావః.	౧౪౭ అభివాదనవిధిః.
౧౧౨ స్నానాగ్లతర్పణవివేకః.	౧౪౮ నమోరప్రకారః.
౧౧౩ స్నానాగ్లతర్పణవిధిః.	౧౪౯ నామోపనయవిధిః.

పు పిషయాణి	పు విషయాణి
౧౮౩ నాభివాద్యాః.	౨౦౬ అక్షాధ్యయ నేనానధ్యాయః.
౧౮౪ అభ్యుత్థానవిధిః.	౨౦౭ తవణవిధిః
౧౮౫ హేమామవిధిః.	,, వేదాభ్యాసవిధిః
౧౮౬ హేమామకాలః.	౨౦౮ సమిత్పుష్పద్వాహరణవిధిః
౧౮౭ హవిష్యనిణయః	౨౦౯ వజ్రపుష్పాణి
౧౮౮ సమిత్నిణయః.	౨౧౦ కుశోత్పాటనవిధిః
౧౮౯ ఇద్ధనిర్ణయః.	౨౧౧ వవిత్త్రవిధిః
,, అగ్నిధనునవిధిః.	౨౧౨ పోష్యవర్గవిచారః
,, హేమామస్థానకర్తాదివివరణమ్	,, బ్రాహ్మణాదివృత్తయః
౧౯౦ హేమామనియమః. ఆహుతిప్ర	౨౩౨ దానప్రశంపా
మాణాదీని.	౨౩౩ మహాదానాని
౧౯౧ శ్రౌతపూర్వత్వాదివిధిః.	౨౩౪ ఆచార్యలక్షణమ్
౧౯౨ పాత్రతోయస్పృశణమ్.	౨౪౦ కమవిపాకవివరణమ్
,, హేమామానస్తరికర్తృవిధిః.	౨౪౧ ప్రాయశ్చిత్తవిధిః
౧౯౩ హేమామకాలాత్యయప్రా	౨౪౨ ధనభేదనిరూపణమ్
యశ్చిత్తమ్.	౨౪౩ ద్రవ్యశుద్ధిః
౧౯౪ పునరాధాననిమిత్తమ్.	౧౬౬ భూశుద్ధిః
౧౯౫ అగ్న్యనుగత్యాదిప్రాయశ్చిత్తం	౨౬౭ గ్రామోత్పాతశాస్త్రీః
,, ఆత్మసమారోపణవిధిః.	౨౭౦ జలాదిశుద్ధిః
౧౯౬ ఉపహృతప్రాయశ్చిత్తమ్.	౨౭౫ మాధ్యాహ్నికస్నానమ్
,, ఔపాసనాగ్నిప్వయసంసర్గే	౩౮౩ స్నానే దిక్షియమాః
ఆత్మసమారోపణవిధిః.	౨౮౪ శ్మశ్రికాస్నానే విశేషః
౧౯౮ ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గః.	౨౮౫ మాధ్యాహ్నికమ్
,, బ్రహ్మచారిణకర్తవ్యవిధిః.	౨౯౦ దేవపూజా
౧౯౯ బ్రహ్మయజ్ఞవిధిః.	౨౯౬ స్త్రీశూద్రాదిత విష్ణోద్ది
౨౦౦ అపత్నీకస్య బ్రహ్మయజ్ఞాధ్యనధి	వస్తననిషేధః
కారః.	,, ధనుమానపూజా

విషయానుక్రమణికా.

పు	విషయాః.	పు	విషయాః.
౨౯౯	నివేద్యానివేద్యవివేకః.	౩౫౧	పార్వణశ్రాద్ధాదిభోజనైః ప్రాయశ్చిత్తమ్
౩౦౫	భక్త్యభివ్యక్తివివరణమ్	౩౫౨	గ్రహణభోజనకాలనిర్ణయః
౩౧౫	సంవిభాగవిధిః	౩౫౪	అభోజ్యాన్నాని
౩౨౧	వైశ్వదేవానుక్రమః	౩౬౬	తౌమూర్బలవిధిః
౩౩౨	భోజనవిధిః	౩౬౭	స్నానతంత్రము
౩౩౫	పరిషేవనవిధిః	౩౬౮	పాయంసద్భ్యావిధిః
౩౩౬	ఆపాశనవిధిః	౩౬౯	శయనవిధిః
,,	ప్రాణాహుతివిధిః		
౩౪౦	పానీయపానాదివివేకః		

పదార్థాః.

సంస్కృతమ్	ద్రావిడమ్	తెలుగు
వేణుకాః	మూగ్గిలరిశి	వెదురుబీయమ్
హస్తికాః	కానోల్లు	కాగువడ్లు
నీవారాః	కుళచ్చనెల్లు	దూసవడ్లు
ప్రియకూటమ్	దీపమల్లికై, కుర్రుల్	కొర్రలు
శాలిభేదాః	రాజాన్నమ్, దీపమల్లికై	రాజాన్నం మొదలైనవి
వరకమ్	వరక్ [మోదలాసదు	వరిగెలు
కోద్రవమ్	వరహుభేదశ్శల్	ఆళ్ళు మొదలైనవి
కుఢాన్యమ్	శోశం కంబుమోదలా	జొన్నలు, సజ్జలు మొద
ప్రతిలోమాః	హీనజాతికల్ [నదు	లైనవి
కదర్బీ	వాల్మీ	అరటి
చూరకమ్	చూ	మామడి
పనసమ్	పెలా	పనసకాయ
కారవల్లీ	పాపల్	కారగ
వ్యాఘ్రీ	కణ్ణంకత్తిరి	ముల్లుములక
శిమ్పమ్	అపరై	చిక్కుడు
సింహీ	శిరువల్లుదలై	పెద్దములుక

పదార్థాః.

సంస్కృతమ్	ద్రావిడమ్	తెలుగు
చ్యామ్రానభి	పుణ్డు	కానుగ
కర్కషాః	యలనై	రెగు
ఉర్వారుకమ్	వెళ్ళరి	దోసకాయ
కార్మోటకమ్	వల్లొత్తపాహల్	తెల్లకాకిర
సూరణమ్	కనై	కస్త
త్రుద్రకన్దమ్	శిరుకళ్ళొద్దు	చిలుగోరు
మహాకన్దమ్	పెరుకళ్ళొద్దు	పెద్దగెణసు
వల్లికన్దమ్		కాయకన్ద
ఉత్పలకన్దమ్	శెట్లొద్దునీర్లొద్దు	చక్కబ్బ
పిండితకమ్	మునై	నెల్లిగూర
శాకుటమ్	శెమ్మ	చాను
ముద్గమ్	పయర్	పెసలు
ఆథకమ్	తువరై	కంబులు
తుభ్యమ్	కొళ్ళు	పులువలు
తిల్పః		లాద్దుక
మసూరమ్	కడలై	శనిగలు
నూపమ్	ఉళున్దు	మినుములు
జీవన్తి	పాలై	పాల
ఝరసి	తురాయి	చాగరాశి
బాష్పమ్	కీరై	తోటహార
ఠోళాతకీ	పెరుంపేర్కమ్	బీరద్వయమ్
అలాబు	కుండైచ్చోరైకాయ్	కుండ్లసోంకాయ
సూరణద్వయకన్దమ్	కాట్టుకగ్రాణ్డే	అడవికస్త, ఊరుకస్త
హింగుః	శోన్దపెరుక్కాయమ్	యెర్రహిణ్దువ
గృష్ణవాదికశాతాః	మరైజ్జెకుజ్జోమున్నననై	యెర్రమునుగ, తెల్లమును
		గ మొదలైనవి
ఆరనాశ్వయమ్	త్రైఫలైయోడెకూడిన కాడియుమ్, వెరుం కాడియుమ్	త్రైఫలామిశ్రితకలిన్ని ఉ త్తకలిన్ని
త్రిఫలా	కడుకాయ్, తానిక్కాయ్	కరక తాడి, పుళిరికలు

పదార్థాకాః.

సంస్కృతః.	ద్రావిడమ్.	తెలుగు.
శాకుటభేదాః	శెమ్మ, నీచెమ్మ, కొ లైచేప్పమ్మ.	చామ, నిరుచామ మొద లైనవి
చిన్నమ్ అలకః	కోలై కుప్పలై, శిత్తవలై, కున్న ట్టియదలానలై	తొణ్ణికాయ చిరుచిక్కుడు. తుగ్గోమొ దలైనవి
ఉన్నలత్రయమ్	అల్లి శెప్పల్లి, ఆనప్పల్ నైదల్, కరునైదల్	తెల్లఉల్లి, యర్రఉల్లి, చి న్నఉల్లి
కుముదస్వయమ్ బృహత్ భేదః	కత్తారి, ముళ్ళుకత్తారి, శె క్లత్తారి ముదలానదు	తెల్లకలవ, నల్లకలవ నంకాయ, ముల్లునంకా యముదలైనవి
కారవల్లి భేదః	మెరిపాపాల్ కొమ్ముపా పాల్, కాట్టుపాపాల్	పొట్టకాకర, పెద్దకాకర, అడవికాకర
పిట్టితకమ్ సహకార భేదః	నగుక్కారై తేనూ, వజ్జునారిమూ, న లైమా	బహూర తేయమానాడి మొదలైన వి
పనసస్వయమ్ కదర్భి భేదః	పెలా, కాయ్ పెల్లా పోనాక, పేయర్, శె వ్వాగ్రై ముదలానదు	వేరుపనస, కొన్నుపనస, పర్రఅరిటి, నల్లఅరిటి మొ దలైనవి
కూన్యాన్దమ్ కళ్ళజ్జాడిని కకరీ	పూశణికాగ్గాయ్ గాజ్జాముదలానలై కళ్ళరికాగ్గాయ్	గున్నుడికాయ చుట్టగోగులు మొదలైనవి నంకాయ
కరవస్తమ్	పెరుంకిళ్ళాకాగ్గాయ్	వావిలికాయ
నిష్పాపమ్	అవ్వరై కాగ్గాయ్	అనప, చిక్కుడు
గవాక్షమ్	మితుశక్లాయ్	బెడ్డెకాయ
త్రపుసమ్	కకరీ భేదమ్	కకరీ భేదమ్
వాస్సుకమ్	నస్తుకీగ్గరై	శాకవి శేషమ్
కుంభీదళమ్	కాయ్ నీన్డళురైయలై	ఆనగపాకు
భాంజీ	ముళుత్తై	బొద్దికూర
ముద్గదళమ్	పయరైలై	పెసరాకు
శాకినీ	కీరై	కొయ్గూర

సంస్కృతమ్	ద్రావిడమ్.	తెలుగు.
శతపథా	పార్వతై	యలక చెప్పిహార
అభ్రమ్	సోమలతై	సోమలతా
కాలాయమ్	కడలై	శెనిగెలు
రాజాదనమ్	పలాప్పమ్	పాలపట్టు
మాతులుక్కుమ్	మాదళంపక్కుమ్	దాడింబ
పపటః		పాపటకాయ
కలిక్కుమ్	కొమ్మడికాయ	పుచ్చకాయ
శిరః	తేక్లాయ్	తెంకాయ
కపాలమ్	శురైక్కాయ్	సోరకాయ
ఆస్త్రమ్	పుడోలుక్లాయ్	పొళ్ళికాయ, తెల్లములక
నిర్మాణమ్	పిళి	బంక
శ్వేతవృక్షాః	వణ్కత్తిరి	తెల్లకాయ
అమాపముద్గమ్	ఉళున్దపయర్ వ్యక్రిక్తం	మాషముద్గవృత్తిరిక్తమ్
పిడవనాలకమ్	మూలన్దే	ముల్లన్దే
కరజ్జకమ్	పుణ్దు	కానుగ
తిలపిష్టమ్	పుణ్డాక్	గానిగెపిడ్డీ
గృష్ణరమ్	ఉల్లి	ఉల్లి

స్మృతిరత్నాకరస్థశుద్ధాశుద్ధపత్రికా .

పుటే పజ్జె	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్.
౨ ౧౩	దత్తానుపాదానమ్	అదత్తానుపాదానమ్
౫ ౩	ధర్మజ్ఞానాం	ధర్మజ్ఞానానాం
౧౬ ౭	హవస్యశ్చ	హవస్యాశ్చ
౩౨ ౧౪	రుత్పాదితా	రుత్పాదితా
౩౭ ౨	రాత్ర్యర్థం	రాత్ర్యర్థం
౪౮ ౯	ముచ్చరణ్	ముచ్చరణ్
౪౯ ౧౩	దానసథా	దానసథా
౬౨ ౧౪	అతో	అతో
౮౪ ౧౬	పారాస్తరమ్	పారాస్తరమ్
౯౦ ౧౭	శతం చతుగుణం	శతం చతుగుణం
౯౯ ౭	జపోదానం	జపోదానం
,, ౧౨	రచిస్తాత్తా	రచిస్తాత్తా
౧౦౦ ౨	ద్వయోస్సానం	ద్వయోస్సానం
౧౦౧ ౨౩	భియతే	భిధీయతే
౧౦౫ ౨	ద్విశతిం	ద్వింశతిం
౧౦౮ ౧౮	భర్తృకయో	భర్తృకయో
౧౧౫ ౧౧	తప్తాన్నిపీడ	తప్తాన్నిపీడ
౧౧౬ ౧౭	వయంధిష్ట	వయంధిష్ట
౧౧౯ ౧౮	విషేషమాహ	విశేషమాహ
౧౨౯ ౯	నఖైస్సప్తశేత్	నఖైస్సప్తశేత్
౧౨౨ ౩	దవిగత	దవిగీత
,, ౯	నరస్వపాకాది	నరస్వపాకాది
౧౨౬ ౩	గర్హభా	గర్హభా
,, ,	గర్హభ	గర్హభ
,, ౧౨	పుణ్డ్రీవినా	పుణ్డ్రీవినా
,, ౧౩	త్వశాన	త్వశాన

పుట	పక్కా	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧౨౬	౧౮	స్మశాన	శ్మశాన
౧౨౭	౧౯	ఉమాయా	ఉమయా
„	౨౦	ఆత్ర	ఆత్ర
౧౩౨	౨౨	ప్రోత్యాశ్యద్భిః	ప్రోత్యాశ్యద్భిః
౧౩౪	౨౩	ఋచస్యై	తృచస్యై
„	౧౦	తృచస్యై	తృచస్యై
౧౩౫	౨౪	ఋషిచచ్ఛన్	ఋషిశచ్ఛన్
„	౩	ఋషిచచ్ఛన్	ఋషిశచ్ఛన్
„	౧౨	వల్క్యపితౌమహా, నారాయణ	వల్క్యపితౌమహానారాయణ
౧౩౬	౧౬	ష్టికరుద్ధృత్యై	ష్టికరుద్ధృత్యై
౧౩౭	౨౦	లోకప్రసక్తైః	లోపప్రసక్తైః
౧౪౩	౨౩	ధీయోయోనశ్చ	ధీయోయోనశ్చ
౧౪౪	౩	కలాకల్ప	గళాకల్ప
౧౪౭	౧౩	ఛన్దాసి	ఛన్దాంసి
„	౨౦	కాన్త్యథాన్	కాన్త్యథాన్
౧౪౮	౨౩	కరన్యాసం	కరన్యాసా
„	౨౪	న్యాసమనన్త	న్యాసఅనన్త
„	„	అక్లన్యాసంతతఃప్రోక్తమేతన్యాస	అక్లన్యాసన్తతఃప్రోక్తపతన్యాస
౧౫౦	౮	దుర్వాసః	దుర్వాసాః
౧౫౩	౧౫	ముత్పత్తిర్వాస	ముత్పత్తిన్వాస
„	౧౭	గృహస్థై	గృహస్థై
౧౫౪	౨౦	ముద్రాసారభేయీ	ముద్రాసారభేయీ
౧౫౯	౨౩	సర్వాభిష్టం	సర్వాభీష్టం

పుట పేజీ	అశ్వాసము	శ్వాసము
౧౫౯	౫ మాదైణసంజపేత	మాదైణసంజపేత
,,	౬ దీశ్వరీస్తుతః	దీశ్వరీస్తుతః
౧౬౧	౪ తిసిద్ధమ్ ।	తిసిద్ధమ్ ।
౧౬౩	౫ దైవభాషాప్రసాదేన	దైవతేన
,,	౬ నైఋతపతి	నైఋతయజతి
,,	,, వాసస్థానాత్వమృచ్ఛతి	వాస్థానం వధాతి
,,	౮ యోజేదమన్త్రైస	యోమన్త్రైసన్త్రైసేదప
,,	౯ శన్దాసి	శన్దాంసి
,,	,, తస్మాదేవమన్త్రై	తస్మాదేతానిమన్త్రై
౧౯౪	౯ యావ్యయే	యాత్యయే
౨౦౫	౨౦ ధ్యాయనపర్వనాథః	ధ్యాయనవిభానాథః
౨౦౧	౧౯ గృహ్ణాన్తియే	గృహ్ణాన్తివై
౨౦౩	౧౭ విశ్వాంహసా	విశ్వాహ్వాసా
,,	౨౦ కూర్పశ్రేష్ఠో	కూర్పశ్రేష్ఠో
౨౦౮	౬ స్వాధికాః, ప్ర	స్వాధికాః, ప్ర
,,	౧౨ అత్రవిశేష	అత్రవిశేష
౧౧౧	౭ క్రయః - ప్రసిద్ధః	క్రయః, ప్రసిద్ధః
,,	౮ క్షత్రియేనైవ	క్షత్రియనైవ
,,	౯ పృథ్వీర్థం	పృథ్వీర్థం
౨౪౮	౨ పత్రైవైతై	పత్రైర్వైతై
౨౫౪	౨౦ యశ్చిత్తీభ	యశ్చిత్తీభ
౨౭౪	౯ స్త్రీ శుద్ధిరథ	స్త్రీ శుద్ధిరథ
౨౭౬	౭ దుగ్ధాన్తి	దుగ్ధాన్తి
౨౭౮	౮ యేద్విజః ।	యేద్విజః
౨౭౯	౮ ద్యుధావిధి	ద్యుధావిధి
౨౮౧	౨౩ త్పరిసంసేత్త	త్పరిసంసేత్త

పుట	పక్కా	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౨౮౨	౬	గడ్డామహా	గడ్డామహా
„	౧౩	సద్ధ్యపాసన	సద్ధ్యపాసన
౧౮౩	౧౮	స్నాయాద్వి	స్నాయాద్వి
౨౮౪	౧౯	నిరజ్ఞమ్	నిరజ్ఞమ్
„	౨౩	మధ్యన్ది నేతు	మధ్యన్ది నేతు
„	౨౪	మధ్యాహ్నత్ప	మధ్యాహ్నత్ప
౨౯౦	౧౭	యోగాదిగమ్యమ్	యోగాదిగమ్యమ్
„	౨౪	అథాతే	అథాతే
౨౯౨	౨౪	అనుష్టుబ	అనుష్టుబ
౨౯౯	౧౮	శృణ్వేరో	శృణ్వేరో
౩౦౦	౧౨	కోద్రవాది	కోద్రవాది
„	౧౯	ధాన్యగ్రా	ధాన్యగ్రా
౩౩౯	౨౪	కుత్సుయక	కుత్సుయక
౩౪౪	౧	తృచం	తృచం
౩౪౫	౧	చిచ్ఛాసనే	చిచ్ఛాసనే
౩౪౯	౧	న్నంచ	ప్రంపరాయాన్నంచ
౩౬౧	౧౦	త్రికాణ్డిన్దరణాత్	త్రికాణ్డిన్దరణాత్
౩౬౪	౬	పితస్సర్వే	పితస్సర్వే
౩౬౯	౧౧	బాహ్యభన్తర	బాహ్యభన్తర
„	౧౮	నిషిద్ధమ్	నిషిద్ధమ్.
౩౭౦	౨౨	ద్వాబాహుభ్యాం	ద్వాహుభ్యాం
౩౭౫	౨౦	వ్యుపతోదః	వ్యుపతోదః.
౩౭౯	౧౫	స్థూహతాప్ర	స్థూహతాప్ర
౩౮౦	౧౬	గృహేషుపు	గృహేషుపు

శ్రీ

శ్రీరస్తు

ప్రృతిరత్నాకరసారము:

వర్ణాశ్రమాణాం ధర్మాణాం వ్యవస్థాశ్రేయగే
యుగే । లీలమైవగృహీతేచాపవపుషే విష్ణవేనమః ।
యతేప్రియోబ్రహ్మరుద్రాద్యా యదీయాన్హాశ్రు
తిస్తృతీ । యః ప్రభుభజగతాంతస్యై పరస్యైహుయే
నమః ॥ సర్వాస్త్రరాయమినే సర్వకర్మాకారాధ్య
యవిష్ణవే । సర్వోత్తరాయ సర్వాస్త్రశరణ్యాయ
నమోనమః

యతోవచనరత్నానామాకరోఽయంతచక్షువలః । ప్రృతిరత్నాకరో
నామ వక్ష్యతేప్రృతిసంగ్రహః ॥ నకేచ్ఛిల్లిఖ్యతేయక్త్యా కిన్తుత్కృష్టవచాం
సిహి । అతోఽయం నిఖిలైర్ద్రాహ్యః కృత్యాకృత్యబుభుక్షుసిభిః ॥ సస్త్రివి
చుస్సారమమత్సరైస్తైసార్థోఽత్ర యతోఽమమ సన్తుడెసః । వేద్యాంశపూ
ర్ణం సకలస్తృతీనాం సారం బుధాస్సర్జిత్రహమాద్రియధ్వమ్ ॥ అయంభా
వః - మను యాజ్ఞవల్క్య పరాశర వ్యాస దక్ష సంవర్త గౌతమాపస్తంబ కా
త్యాయన బోధాయన శాతానప శాణ్డిల్య హరితాశ్వమేధికాదిస్తృతిభ్యః,
విజ్ఞానేశ్వరస్తృతిభ్యర్థసారస్తృతిచన్ద్రికా స్మృతిరత్నస్తృతిమాధవీయాఖ
దైదర్శస్తృతిసారసముచ్చయేతిహంస సముచ్చయాది స్మృతిసర్జిత్రహేభ్యః,
వచనరత్నాది సజ్జుహ్యఅస్యకృతత్వేన, అత్రోక్తస్య సర్వస్య స్మృతిమూ
లత్వాత్సారాంశత్వాచ్చ, నిర్విశేషకమయం రత్నాకరో నామప్రృతి
సర్జిత్రహేమానుతస్యముతస్సుభ్య సదాదరణీయభితి ।

— శ్లో అథ ధర్మలక్షణమ్ శ్లో —

అత్ర “చాదనాలక్షణోద్ధోధర్మః” ఇత్యాదినాబోధనైకప్రమాణ
 కొధర్మ ఇత్యుక్తమ్ । తస్యసామాన్యలక్షణమాహ మనుః — ॥ శ్లో ॥ విద్వ
 ధ్విస్సేవితస్సద్భిర్నిత్యమద్వైషరాగిభిః । హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతో యోధ
 మఃస్తంబిబోధత ॥ * ॥ అనెనగ్రంథేన “యేనగ్రబాహ్మణాస్సంమర్షి
 సః” ఇత్యుక్తశ్చ త్రయర్థపరోక్షః । విశ్వామిత్రః — ॥ శ్లో ॥ యమార్యాః
 క్రియమాణస్తు శంసన్త్యాగమవేదినః । సథమోయంవిగహానై తమధ
 ర్మం ప్రచక్షతే ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ యద్వైర్యాఃక్రియమాణం
 ప్రశంసన్తి, సథర్మః । యద్గహానై, సోఽధర్మః ॥ * ॥ తథా విశేషమాహమ
 నుః — ॥ శ్లో ॥ ధృతిఃక్షమాదమోఽస్తైయం శౌచమిన్ద్రియనిగ్రహః ।
 హ్రీర్విద్యాసత్యమక్రొధోదశకంధర్మలక్షణమ్ ॥ * ॥ ధృతిః - విత్తస్యస్థాప
 నమ్, క్షమా - అపకారేపి విత్తస్యాపికారః, దమః - అన్తఃకరణసంయమః,
 అస్తైయం - దత్తానుపాదానమ్, శౌచమ్ - బాహ్యరూభ్యంతరభ్యు, ఇన్ద్రియ
 నిగ్రహః - విషయేభ్యో నిషిద్ధేభ్య ఇన్ద్రియాణాం నివారణమ్, హ్రీః - అ
 కార్యనివృత్తిః, విద్యా - ఆత్మజ్ఞానమ్, సత్యమ్ - యథార్థకథనమ్, తత్త్వ
 ప్రియమేవ వక్తవ్యమ్ ॥ తథాచమనుః — ॥ శ్లో ॥ సత్యం బ్రూయాత్ప్రి
 యంబ్రూయాన్న బ్రూయాత్సత్యమప్రియమ్ । ప్రియభ్చనాన్మతంబ్రూ
 యాదేషధర్మస్సనాతనః ॥ అక్రోధః - కొపరాహిత్యమ్, ఏతద్దశకంధర్మలక్ష
 ణమ్, ధర్మస్వరూపమిత్యర్థః । అత్ర పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ నసా సఖాయ
 త్ర ససన్తి వృధా వృధా నతేయే నవదన్తి ధర్మమ్ । నాసా ధర్మో యత్ర నస
 త్యమస్తి సత్యసత్యం యథ్యతే నానువిధమ్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ సత్యం ద
 మస్తపశ్చౌచం సన్తోషోహ్రీః క్షమార్జవమ్ । జ్ఞానం శమో దయాధ్యానమే
 షధర్మస్సనాతనః ॥ సత్యాదీనాం లక్షణం సపవాహ ॥ శ్లో ॥ సత్యంభూతహి
 తంక్రొత్తం మనసోదమనందమః । తపస్వధర్మవర్తిత్వం శౌచంసజర
 వజనమ్ ॥ షష్టోషోనిక్షయత్యాగో హ్రీరకార్యనివర్తనమ్ । క్షమాద్వైష్ణ

సహిష్ణుత్వమార్జవంసమచిత్రతా ॥ జ్ఞానంతత్వార్థసంబోధ శ్శమశ్చిత్తప్ర
శాంతతా । దయాభూతహితైషిత్యం ధ్యానంనిర్విషయంమనః ॥ తథాధ
మానస్తరాణ్యపి సపవాహ — ॥ శ్లో ॥ దానంయజ్ఞస్సతాంపూజావేద
ధారణమార్జవమ్ । పషధర్మః పరోజ్ఞేయః ఫలవాన్స్పృత్యచేహచ ॥ * ॥
సాధారణధర్మనాహ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అహింసాసత్యమస్త్రైయం
శౌచమిద్రియనిగ్రహః । దానందమోదయాతూన్రిస్సర్వేషాం ధర్మసాధన
మ్ ॥ * ॥ అన్యధర్మనాహగౌతమః — ॥ వా ॥ అథాష్టా వాత్సగుణాః । దయా
సర్వభూతేషు, తూర్తిః, అనసూయా, శౌచమ్, అనాయాసః, మగ్ధలమ్,
అకార్యణ్యమ్, అస్పృహః, ఇతియస్త్రైతేఖలుసంసారాణామేకదేశేవ్య
ష్టే వాత్సగుణాః, అథసప్రప్నూణస్సాయజ్యం సలోకతాం గచ్ఛతీతి ॥ * ॥
తూర్తిః - దుఃఖాత్పదేపి క్రోధాభావః, అనసూయా - గుణేషుదోషానావి
ఘ్నరణమ్, శౌచమ్ - అత్ర బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ అభక్ష్యపరిహారశ్చసంస
ర్గశ్చావ్యనిద్దితైః । స్వధర్మేశ్వవ్యవస్థానంశౌచమేతత్ప్రచక్షతే ॥ అనా
యాసః - శుభేకృత్యేయథాశక్తికరణమ్, మగ్ధలమ్ - ప్రశస్తాచరణమ్,
నిత్యమస్త్రశస్త్రస్య వర్జనమిత్యుక్తమ్ । అకార్యణ్యమ్ - బృహస్పతిః —
॥ శ్లో ॥ స్తోతాదపిహితవ్యమదీనేనాస్తరాత్మనా । అహన్యహనియతిహిం
చిదకార్యణ్యంతమచ్యతే ॥ అస్పృహః - ॥ శ్లో ॥ యథోత్పన్నైస్తు సన్తోషః
కర్తవ్యస్సన్విగతైర్ధనైః । పరాధాన్వాభిలాషేతసాఽస్పృహఃపరికీర్తితా ॥
అసాధారణధర్మనాహసుమన్తః ॥ శ్లో ॥ వర్ణత్వమేకమాశ్రిత్యయోధర్మస్సం
ప్రవర్తతే । వర్ణధర్మస్స ఉక్తస్తు యథోపనయనాటల ॥ యస్తాశ్రమత్వ
మాశ్రిత్యవ్యధికారఃప్రవర్తతే । సపవాశ్రమధర్మస్సన్విద్భిత్తాతశ్చోద్దితో
యథా ॥ వర్ణత్వమాశ్రమత్వంశయోఽధికృత్యప్రవర్తతే । సవశాశ్రమ
ధర్మస్తు యథామాజ్ఞేతుమేఖిలా ॥ యోగుణేనప్రవర్తతేతగుణధర్మస్సఉచ్యతే ।
యథామూర్ధాభిషిక్తస్య ప్రజావాంపరిపాలనమ్ ॥ నిమిత్తమేకమాశ్రిత్య
యోధర్మస్సంప్రవర్తతే । నైమిత్తికస్సవిజ్ఞేయః స్త్రాయశ్చిత్తవిధిర్యథా ॥ * ॥

— శ్రీ అథ శ్రుత్యాదీనాం బలాబలచింతా శ్లో —

అత్ర మనుః || శ్లో || శ్రుతిద్వైధన్తయత్ర స్యాత్తత్ర ఛర్మాపుభౌష్య
తా । ఉభావపిహితాధర్మాసమ్యగుక్తామనీషిభిః ఇతి || * || స్మృత్యోద్వేష
ధ్యేతు వికల్బపవ । తథాగౌతమః — || వా || తుల్యబలవిరోధే వికల్ప ఇతి ।
శ్రుతిస్మృత్యోర్విరోధేస్మృతేర్బాధమాహ లోకాక్షిః — || శ్లో || శ్రుతిస్మృ
త్యోర్విరోధేతుశ్రుతిరేవబలీయసి । అవిరోధేతదాకార్యంస్తూర్తం వైదికవ
త్సదా || * || పవమాచార్యస్యాపి స్మృతివిరోధే బాధపవ । “ శ్రుతిస్మృతివి
హితో ధర్మః, తదభాభే శిష్టా చారః ప్రమాణమ్ ” ఇతి వసిష్ఠస్మరణాత్ ।
ఏవం ఘోషద్వచనేపిద్రష్టవ్యమ్ । తథాచచతుర్వింశతిమతే — || శ్లో ||
స్మృతేర్వైదివిరోధేనపరిత్యాగోయథాభవేత్ । తదైవలొకికంవాక్యంస్మృ
తిబాధాత్పరిత్యజేత్ || * || యత్రశ్రుత్యావసంస్మృత్యైర్వైదివిరోధః,
అత్ర మనువచనమేవశ్రేయః || శ్లో || యత్పూర్వంమనుసాప్రోక్తంధర్మశా
స్త్రీమనుజ్జనుమ్ । నహితత్సమతిక్రమ్య వచనంహితమాత్మనః || * || ఇతి
స్మృతేః, మనూక్తమతిక్రమ్యాన్యదీయంవచనమాత్మనోహితాయనభవతీత్య
స్థః । బృహస్పతిరపి — || శ్లో || వేదాచ్యుపనిబద్ధత్వాత్ప్రధాన్యస్తుమనోః
స్మృతమ్ । మన్వర్థవిపరీతాతుయాస్తృతిసానశస్యతే || * || శ్రుతిశ్చ —
“ యద్వైదికించమనురవదత్తద్భేషజమ్ ” ఇతి । యత్ర పునర్ధర్మద్వయవి
రోధస్తత్రలఘుధర్మవైదివబాధ ఇత్యాహ వ్యాసః — || శ్లో || ధర్మయో
బాధతేధర్మోనసధమఃకదాచన । అవిరోధీతుయోధర్మస్సధమఃసద్భి
రువ్యతే || తస్మాద్విరోధే ధర్మస్య విచార్య గురులాఘవమ్ । యతో భూ
యస్తతో విద్వాన్ కుర్యాద్ధర్మవినిర్ణయమ్ || ఇతి .

— శ్రీ అథ ధర్మప్రమాణాని శ్లో —

అత్ర యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || పురాణన్యాయమీమాంసాధర్మ
శాస్త్రాగ్నిమిత్రతాః । వేదాఃస్థానానివిద్యానాంధర్మస్యచ చతుర్దశ || * ||
పురాణాని - బ్రాహ్మణీని, న్యాయః - తర్కః, మీమాంసా - వేదవాక్యార్థ

విచారః, ధర్మశాస్త్రమ్ - మన్వాదిస్త్యుతిః ॥ శ్లో ॥ శ్రుతిస్తు వేదోవిఖ్యాతోధర్మశాస్త్రంతువైస్త్యుతిః ॥ వా ॥ అక్షైర్వాక్యకరణాదిభిర్యుక్తైశ్చత్వారోవేదాః । ఏతాని చతుర్దశవిద్యానాం ధర్మజ్ఞానాం స్థానాని ప్రమాణాని ధర్మస్యచ విశ్వవ్యారా ॥ * ॥ మనురపి — ॥ శ్లో ॥ వేదోఽఖిలోధర్మమూలం స్మృతీలేద తద్విదామ్ । ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవచ ॥ * ॥ అయనుష్ఠః ; వేదో ధర్మమూలమ్ - ధర్మై ప్రమాణమ్ , తథా వేదవిదాం స్మృతిశీలేచ , శీలమ్ - రాగద్వేషాదివినా శుచిచరిత్రమ్ , ఆచారః - కఙ్కణబద్ధనాదిః , ఆత్మశుష్టిః - వైకల్పికేషు పదార్థైషు యస్మిన్మహ్యమాణే ఆత్మకః ప్రీతిః , సాపిప్రమాణయతి । వ్యాసోపి — ॥ శ్లో ॥ ధర్మమూలం శ్రుతిం స్రావణధర్మగాశినుకృత్రినుమ్ । తద్విదాం స్మృతిశీలేచ సాధ్వాచారో మనఃప్రియమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ — ॥ శ్లో ॥ శ్రుతిస్త్యుతిస్సదాచారఃస్వస్యచస్త్రియమాత్మకః । సమ్యక్సజ్జల్పజఃకామోధర్మమూలమిదంస్త్యుతిమ్ ॥ శిష్టాచారఃస్త్యుతిర్వేదస్త్రివిధం ధర్మలక్షణమ్ । శిష్టానామపిస్వరూపరూపాసపవ ॥ శ్లో ॥ ధర్మేశాఙ్గితాయైర్మవేదస్సపరిబృహ్మణః । తెశిష్టాబ్రాహ్మణాజ్ఞేయాః శ్రుతిప్రత్యక్షహేతవః ॥ * ॥ ఇతిహాసపురాణాన్యథానివేదస్యపరిబృహ్మణాని । తథాబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ ఇతిహాసపురాణాభ్యాంవేదంసముపబృహ్మయేత్ । విభేత్యలశ్రుతాద్వేదోమామయంప్రశరిష్యతి । ఇతి ॥ * ॥ నను, యది వేదవిదాంశీలంప్రమాణమ్, తస్మి ఇన్ద్రదన్వాదేరహల్యతారాదిగమనమపి ప్రమాణంస్యాదితి, కథమాచారః ప్రమాణమ్ ? తదాహగౌతమః — దృష్టోరర్మవ్యతిక్రమస్సాహసంచమహతామ్ । ఇతి ॥ * ॥ సాహసమ్ - పరశురామాదేమాత్మశీరచ్ఛేదాది । ఉచ్యతే ; సత్యమ్ , అహల్యదిగమనమిన్ద్రాదీనామస్తి , తథాపితేషాంతసన్నిజ్ఞానితతేజోవిశేషయోగినాం ప్రత్యవాయోనభవతి , అన్యదాదీనాంతదథావేనతత్రారణేభవతిప్రత్యవాయః । తదాహ ఆపస్తంబః — ॥ శ్లో ॥ దృష్టో ధర్మవ్యతిక్రమస్సాహసఙ్గుపూర్వేషామ్ । తేషాంతేజోవిశేషేణప్రత్య

వాయోనవిద్యతే || తదస్త్విక్ష్యప్రయుజ్జానస్సేదత్యవరజోఽబలః | ఇతి || * ||
 యత్ర శ్రుత్యావయోనసన్నితత్ర పరిషద్వచనంప్రమాణమిత్యాహమ
 నుః — || శ్లో || అనామ్నాతేషుధర్మేషుకథంసామ్యదితిచేద్భవేత్ | యం
 శిష్టాబ్రాహ్మణాబ్రూయస్సధర్మసాన్యదశజితః || * || ధర్మేషు - ధర్మప్ర
 మాణేష్విత్యర్థః | తెచశిష్టాధశావరాః | తథాహగౌతమః — || వా || అనా
 మ్నాతేదశావరైశ్శిష్టేహహవచ్ఛిఃప్రశస్తంకార్యమ్ | ఇతి || * || యత్రైఃప్ర
 శస్తమిత్యుక్తం తత్తార్యమిత్యర్థః | పురాణ — || శ్లో || యస్తువిష్ణుపరోధ
 గ్భ్యోయోవానారాయణేరితః | యేనవిష్ణురమేయాత్మాప్రసాదమధిగచ్ఛతి ||
 సపవపరమోధర్మస్సర్వలోకపరాయణః || * || బోధాయనోపి — || వా ||
 తదభావేదశావరాపరిషత్ | ఇతి || * || యాజ్ఞవల్క్యేపి — || శ్లో || చ
 త్స్వరోవేదధర్మజ్ఞాః పరిషత్త్రైవిద్యమేవవా | సాబ్రూతేయంసధర్మసాన్య
 సకౌవాధ్యాత్మవిత్తమః || * || ధర్మజ్ఞాః — ధర్మశాస్త్రజ్ఞాః, తిస్రోవి
 ద్యామేషాంతే త్రివిద్యాః, తెషాంసమూహస్త్రైవిద్యమ్, ఋగాది వేద
 త్రయజ్ఞాః ధర్మజ్ఞాశ్చత్రయోవా పరిషదిత్యభిప్రాయః | తథాచమనుః ||
 || శ్లో || ఋగ్వేదవిద్యజుర్విశ్వాసామవేదవిదేవచ | త్ర్యవరాః పరిషద్భైర్యా
 ధర్మసంశయ నిర్ణయే || * || వసిష్టోపి — || శ్లో || త్రైవిద్యవృద్ధాయం
 బ్రూయస్థర్మం ధర్మవిదోజనాః | పతనైపావనైచైవ సధర్మోనాత్రసంశ
 యః || * || తచ్ఛ్రుత్యాదివత్ప్రమాణమిత్యాహయనుః — || శ్లో ||
 వేదాః ప్రమాణం స్మృతయః ప్రమాణం ధర్మార్థయక్తంవచనంప్రమాణమ్ |
 యస్య ప్రమాణం నభవేత్ప్రమాణం కస్తస్య కుర్యాద్వచనం ప్రమాణ
 మ్ || * || యస్య శ్రుత్యాదికం ప్రమాణం నభవతి, న తస్య వాక్యంప్ర
 మాణమ్ ; అతస్తతపరిత్యాజ్యమిత్యభిప్రాయః | అత ఏవ ప్రచేతాః —
 || శ్లో || అమీమాంసా బహిశ్శాస్త్రాయేచాన్యే వేదవర్జితాః | యత్తేబ్రూ
 యుర్నతతుర్నార్యాద్వేదాధర్మోవిధీయతే || * || పరాశరశ్చ — || శ్లో || త్రై
 విద్యోహైతుః సర్వీ హ్యజ్ఞవిధర్మపారగః | త్రయశ్చత్రమిణఃపూర్వేష

రిషదేషదశావరా || అవ్రతానామమస్తాన్తాం జాతిమాత్రోపజీవినా
మ్ | సహస్రశస్సమేతానాం పరిషత్త్వం నవిద్యతే || యాంయాం వేదవి
దోబ్రాన్యస్త్రయోపేన్యసస్సునిష్కృతిమ్ | సాతేషాం పావనాయస్యా
త్పవిత్రం విమహంహి వాక్ | ఇతి || * || పతద్వచనమత్యలపావవిష
యమ్ | అన్యత్ర || శ్లో || పాతకేతు శతంపరిషత్సహస్రం మహదాది
షు | ఉప పాతకేతు షణ్ణాశత్సత్త్వేనస్వలపం తథాభవేత్ || * || ఇ
తుక్తం ద్రష్టవ్యమ్ | బోధాయనః — || శ్లో || బహుద్వారస్య ధర్మ
స్య సూక్ష్మాదురనుగాగతిః | తస్మాదవాచ్యోహ్యేనేన బహుజ్ఞేనాపి సం
శయే || * || అత్రహేతుకాదీనాం లక్షణం సంజ్ఞాప్రకరణే ద్రష్టవ్యమ్ |
యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || అజ్ఞేభ్యోగ్రన్థినశ్చేష్టా గ్రన్థిభ్యోధారిణోవ
రాః | ధారిభ్యోజ్ఞానినశ్చేష్టాజ్ఞానిభ్యోవ్యవసాయినః || ఏకాపి వేదవిధర్మం
యంవిపశ్యేద్విచక్షణః | సపవపరమోధర్మో నాజ్ఞానామదితోదితైః || * ||
బోధాయనోపి — || శ్లో || ధర్మశాస్త్రరథారూఢా వేదఖడ్గధరాద్విజాః |
క్రీడార్థమపియంబ్రూయుస్సధర్మఃపరమోషుతః || * || తథాసంప్రదాయో
పి ప్రమాణమిత్యాహమనుః — || శ్లో || యేనాస్య పితరోయాతా యే
నయాతాః పితామహాః | తేన యాయాతసతాం మార్గస్తేనగచ్ఛన్నరిష్య
తి || * || యస్స్వకులపరమ్పరాయాత ఆచారస్ససంప్రదాయః | స్వకులప
రమ్పరాయాతస్యాపిప్రమాణత్వం ధర్మశాస్త్రావిరుద్ధత్వేనన్యార్గవృత్తిత్వే
చవేదితవ్యమ్ ; అన్యథాఽతిప్రసక్తోత్ | సోపి ధర్మవిప్రతిపత్తాద్రష్టవ్యః |
తథాచ సమస్తుః — || శ్లో || యత్రశాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకర్మసుభార
త | ఉదితేనుదితేదైవఘోషామేభేదోయథాభవేత్ || తస్మాత్కులక్రమా
యాతమాచారంత్యాచరేద్బుధః | సగరియాత్మహాబాఘా ధర్మశాస్త్రా
దితాదపి || * || ధర్మజ్ఞసమయోపి ప్రమాణమిత్యాహ ఆపస్తమ్బః —
|| శ్లో || ధర్మజ్ఞసమయః ప్రమాణం వేదాశ్చ | ఇతి || * || ఏవంచ ధర్మశాస్త్ర
పాఠవిధర్మోపయోగిత్యాదధ్యయనై ఫలశ్రవణాచ్చ, తదధ్యేతవ్యమిత్యా

హమనుః — || శ్లో || యథైవవేదాధ్యయనం ధర్మశాస్త్రమిదంతథా । ఆ
 ధ్యేతవ్యంప్రయత్నేన నియతం స్వర్గమిచ్ఛతా || * || యమోపి —
 || శ్లో || ధన్యంయశస్యహయ్యుష్యం పుణ్యంస్వర్గ్యం తథైవచ । ధారణా
 ధర్మశాస్త్రస్య బ్రహ్మలోకమవాప్నుయాత్ || * || బృహస్పతి పరాశ
 రా — || శ్లో || శ్రుతిస్మృతీతువిప్రాణాం చక్షుషీ ద్దేవినిర్మితే । కాణస్త
 త్రైకయా హీనో ద్వాభ్యామధః ప్రకీర్తితః || అధీత్య చతురో వేదాన్
 సషడ్భవదక్రమాన్ । స్మృతిహీనా నశోభంతే చస్త్రీహీనేవ శర్వరీ || * ||
 స్మృతిరత్నావళ్యామ్ — || శ్లో || స్మృతిం వినా నవిజ్ఞానం ధర్మస్య భవతి
 క్వచిత్ । నజాతుజ్ఞాయతే రూపమావర్తేన వినాయథా || * || మనురపి —
 || శ్లో || ఇదం శాస్త్రమధీయానో బ్రాహ్మణస్సంశితవ్రతః । మనోవాక్కాయ
 జైగ్నిత్యం కర్మదో మైర్మలిష్యతే || * || అత్ర బ్రాహ్మణగ్రహణం ద్వి
 జౌపలక్షణమ్ । తథాయమః — || శ్లో || ఇదం శాస్త్రమధీయానో బ్రా
 హ్మణఃక్షుత్రియోపివా । పునాతిహిపితౄన్సర్వాన్సప్తసప్తపరావరాన్
 || * || యత్పనర్కమనోక్తమ్ — || శ్లో || విచుషాబ్రాహ్మణేనైదమధ్యే
 తవ్యంప్రయత్నతః । విద్వద్భిశ్చప్రవక్తవ్యం సమ్యజ్ఞాన్యేనకేనచిత్ ||
 || * || తత్పాదప్రాధికార నిరాసపరమ్ । అతపవశూగ్రంప్రతియమః—
 || శ్లో || తత్పాదస్యాధికారోఽస్తి నవేదేమనతుస్మృతౌ । ఇతి || * || అతస్సి
 ధ్ధంద్విజాతీనామెవాధ్యయనైధికారఇతి । ఏవంతదధానుష్ఠానైఽపిద్రష్టవ్య
 మ్ । అతపవమనుః — || శ్లో || నిషేకాదిత్మశానాంతా మస్త్రైర్యస్యోది
 తావిధిః । తస్యశాస్త్రే ఽధికారోఽస్తి జ్ఞేయోనాన్యస్య కస్యచిత్ || * ||
 నిషేకః - గర్భాధానమ్, త్మశానమ్ - ప్రేతకర్మా, సపవ || శ్లో || అధి
 యారంస్త్రీయోవతాన్ః స్వధర్మస్థాద్విజాతయః । ప్రబ్రూయాద్బ్రా
 హ్మణస్త్రేషాం నేతరావీతినిచ్ఛయః || * || వ్యాసోఽపి || శ్లో || తతః స్మార్త
 ఃనుష్ఠానమస్తరేణ నవైదికమ్ । ప్రవర్త్యతే ద్విజాతీనాం ధర్మశుద్ధిర్మహ
 షీభిః || * || అత్రధర్మశాస్త్రాపరిజ్ఞానే యథావిధ్యనుష్ఠానానంభవాత్

కృతమపికర్తృనిరర్థకంస్యాత్ । తథా జాబాలః — ॥ శ్లో ॥ స్వాభిప్రాయకృతంకర్తృయతిగ్రంవిద్విధివజ్జతమ్ । శ్రీడాకర్తేవబాలానాంతత్సర్వంస్యాన్నిరర్థకమ్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ అనూగనివర్తకత్వాచ్చావశశ్యంజ్ఞేయమిత్యాహ శఙ్ఖః ॥ శ్లో ॥ అనూర్జేణ ప్రవృత్తానాం వ్యాకులేన్ద్రియచేతసామ్ । నివర్తకం ధర్మశాస్త్రం వ్యాధీనామివ భేషజమ్ ॥ * ॥ యత్పునశ్చాక్యాదిప్రణేతం ; తన్నానుష్ఠేయం , తస్యావేగమూలత్వాత్ । తమక్తం చతుర్వింశతిమతే — ॥ శ్లో ॥ అర్హచ్చాగ్వాకవాక్యాని బౌద్ధాది పరితానిచ । విప్రబ్రహ్మణావాక్యాని తాని సర్వాణి నిర్ణయేత్ ॥ పురాణం మానవోధర్మసాన్నిధ్యో వేదశ్చిత్తస్యకమ్ । ఆజ్ఞాసిద్ధానిచ శాస్త్రిన హస్తవ్యానిహేతుభిః ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ అగ్ధాని వేదాశ్చత్వారో మేగాంసాన్వాయవిస్తరః । పురాణం ధర్మశాస్త్రం చ విద్యాహ్యే శాశ్వతుఃకళః ॥ * ॥ చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఏకేభ్యాపి యదన్యశ్చాస్యతిగ్రంవిధగ్భాభిధాయకమ్ । తద్దూరతరణో విద్ధి మోహస్తాశ్రయోగుతః ॥ * ॥ తమోగుణస్య మోహజనకత్వాత్తామసపురాణాదేర్హోహాశ్రయశ్వేవ తమక్తం దూరతోవజాయేదిత్యర్థః । యద్వాప్త్యుత్పత్తిక్షపరిశార్థబోధి సర్వం వజాయేదితి । తదాహ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ వేదార్థవిక్షయైఃకర్తృయశ్చస్థితం మునిభిః పురా । తద్యత్తేనానుష్ఠేయతన్నిషిద్ధస్తు నిర్ణయేత్ ॥ యేహివేదార్థతత్త్వజ్ఞాలోకానాం హితకామ్యయా । ఆదిష్టవన్తోయంధర్మం సంధర్మం నవిచాలయేత్ ॥ * ॥ మనుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ యావేదభావశ్యఃస్మృతయో యాశ్చ కాశ్చ కుదృష్టయః । సర్వాస్తానిష్ఫలాఃప్రేత్యతిమోనిష్టాహితాఃస్మృతాః ॥ * ॥ అనేన తామసపురాణాదీనాం తిమోనిష్టత్వేన తమక్తానుష్ఠానేపి పరలోకేనిష్ఫలత్వాత్ , తాని వర్జయేదితి సిద్ధమ్ .

— శ్రీ సాత్వికాది పురాణవిభాగః శ్రీ —

కాని తాని తామసపురాణానీత్యాకాక్షాయామ్ , పాక్షేపురాణభగవాన్రుద్ర ఆహ — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మం పార్థం వైష్ణవంచ శైవం

భాగవతం తథా । తథాన్యన్నారదీయఞ్చ మారుఙ్జేయఞ్చ సప్తమమ్ ॥
 ఆగ్నేయమష్టమం ప్రోక్తం భవిష్యన్నవమం తథా । దశమం బ్రహ్మకైవ
 ర్తం లైక్ష్మిమేకాదశం తథా ॥ వారాహంద్వాదశం ప్రోక్తం సాగ్రద్దం చా
 త్ర త్రయోదశమ్ । చతుర్దశం వామనంతు కార్త్యంపఞ్చదశం తథా ॥
 మాత్యేచ గారుడంచైవబ్రహ్మణ్ణిఞ్చ తతః పరమ్ । అష్టాదశపురాణానాం
 కర్తా సత్యవతీసుతః ॥ పురాణం వైష్ణవం హిత్యా తథ్విచక్రే పరాశరః । వై
 ష్ణవం నారదీయఞ్చ తథాభాగవతంపరమ్ ॥ గారుడఞ్చ తథాపార్శ్వం వా
 రాహంశోభనం శ్రుతమ్ । సాత్వికాని పురాణాని శోభనాని వరాననే ॥
 బ్రహ్మణ్ణింబ్రహ్మకైవర్తం మారుఙ్జేయంతథైవచ । భవిష్యద్వామనంబ్రా
 హ్మం రాజసాని నిబోధమే ॥ శైవ మాగ్నేయకంచైవ లైక్ష్మంసాగ్రద్దం తథైవ
 చ । కార్త్యంచైవ తథామాత్యం తామసానిప్రచక్షతే ॥ షెడేషు పారు
 షంసూక్తం పురాణేషుచవైష్ణవమ్ । భారతే భగవద్గీతాధమశాస్త్రేషు
 మానవమ్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ సాత్వికైరేవ వర్తేత సాత్వికౌ
 క్తం సమాచరేత్ । రాజసం తామసంచైవ దూరతఃపరివజ్జయేత్ ॥ * ॥
 శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ మధ్యమో రాజసోధర్మో తామసస్త్యధమ
 స్సృప్తతః । సాత్వికస్తూత్రమోజ్ఞేయస్తస్మాత్సాత్వికమాచరేత్ ॥ * ॥ .

నను, కిమత్ర సకలస్త్యైర్విపసంహారేణానుష్ఠానముతనవా; యదినోపసం
 హారః, తదా ॥ శ్లో ॥ సర్వశ్రుత్యుపసంహారాదుక్తశ్శ్రోత్రోయథావిధిః ।
 సర్వస్త్రుత్యుపసంహారాత్ స్మార్తోపుక్తస్తథావిధిః ॥ ఇత్యాదిభిర్విరోధ
 స్సాన్యత్ । అథోపసంహారః, తథానుష్ఠాతం సశక్యమ్; విరుద్ధోపసంహా
 రసమృవాత్ । సత్యం; యది సర్వోపసంహారస్సాన్యత్, కింతు యన్నా
 మ్నాతం స్వసూత్రై తస్మాత్పరిపూర్ణమేవాన్యతః క్రియత ఇత్యవిరో
 ధః । అత ఏవ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ యన్నామ్నాతం స్వశాఖా
 యాం షారక్యం నవిరోధిచ । విధిద్భిస్తదనుష్ఠేయమగ్నిపౌర్ణాత్రాదిక
 ముపవత్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ అనేనైవాభిప్రాయేణోక్తమ్, సర్వస్త్రుత్యుప

సంహారాదితి । యత్తుకాత్యాయనేనోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ బహులంవా
స్వగృహ్యాక్తం యస్యకర్తృప్రకీర్తితమ్ , తస్య తావత్కాస్త్రీర్థేకృ
తే సర్వం కృతం భవేత్ ॥ * ॥ తన్నిరాకాక్ష్యాభిప్రాయమ్ । యతః ,
స ఏవాహ — ॥ శ్లో ॥ ఆత్మతత్త్వైతు యనోక్తం తతురాత్యత్సారత
ద్విక్రిమ్ । ఇతి .

— శ్రి అథ స్వసూత్రత్యాగేదోషః శ్రి —

యస్వసూత్రోక్తం పరిత్యజ్య గృహ్యంతరోక్తం కరోతి ; తస్య
దోషమాహ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ స్వకం కర్తృ పరిత్యజ్య యదన్యతుర
యతే ద్విజః । అజ్ఞానాదథవా లోభాత్త్యక్తేన పతితోభవేత్ ॥ * ॥ అత్ర క
థ్యైవస్వసూత్రాలాభే విశేషమాహ వృద్ధమనుః — ॥ శ్లో ॥ స్వసూత్రే
విద్యమానేపి పరసూత్రేణవర్తతే । బోధాయనమతం కృత్వా స్వసూత్ర
ఫలభాగ్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి .

— శ్రి అథ జపాది కర్మకరణే కాలాది నియమః శ్రి —

పరిభాషామాహ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ యత్రోపదిత్యతే
కర్మకర్తురజ్ఞం నతూచ్యతే । దక్షిణస్తత్రవిజ్ఞేయస్థి కర్మణాం పార
గ్ల కరః ॥ యత్ర దిక్షియమోన స్యాజ్జపహూమాదికర్మసు । తిస్త్రస్త
త్రదిశగ్లప్రొక్తా విదీర్షి సామ్యాపరాజితా ॥ అపరాజితా - విశానీ దిక్ ॥
ఆసీన ఊర్ధ్వగ్లప్రహూవా వా నియమో యత్ర నేదృశః । తదాసీనేన క
ర్తవ్యం నప్రహేవన స తిష్ఠతా ॥ ప్రవృత్తమన్యథా కుర్వాద్యదిమోహః
తీరాధ్యన । యతస్తదన్యథాభూతం తతపవ సమాపయేత్ ॥ సమాప్తం
ఞ్చదిజానీయాన్తయైతదయథాకృతమ్ । తావదేవ పునర్లకుర్యాన్నావృత్తిస్స
ర్వకర్తృణామ్ ॥ ప్రధానస్యాక్రియాయాస్తు సాన్ధ్య తత్త్రియతే పునః ।
తదన్తస్యాక్రియాయాస్తు నావృత్తిరైవతత్త్రియా ॥ యస్మిన్సర్వభృషికృ
తే మనసస్సన్విదలాఘవమ్ । తావదేవపునఃకుర్యాద్ధ్యావత్ప్రక్షికరంభః
॥ * ॥ మృత్యుస్తరేణ — ॥ శ్లో ॥ అకాలేచేత్కృతంకర్మ కాలంసాన్య

పునఃక్రియాః । కాలాతతస్తుతతుక్ర్యాదకృతంతద్వినిర్దిశేత్ ॥ * ॥ కా
 త్తాయనః — ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకాలేయదావశ్యం కర్తృకర్తుంసశక్యతే ।
 గౌణకాలేపికర్తవ్యం గౌణాప్యత్రైదృశోభవేత్ ॥ రాత్రాప్రహరపర్య
 స్తం దివాకృత్యానికారయేత్ । బ్రహ్మయజ్ఞంచ సౌరంచ వర్జయిత్వా వి
 శేషతః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ఆసనంస్వస్తికంపౌక్తం జపాదీ
 నిప్రమర్శతః । కుశేశయాసనంవాపి వీరాసనమథాపివా ॥ * ॥ శ్రుత్య
 థాసారే — ॥ శ్లో ॥ ఉపాత్తైశుప్రశ్నిభౌ ముఖ్యాథోయదిలభ్యతే ।
 తత్రముఖ్యగునాదృశ్య గౌణేనైవసమాపయేత్ ॥ ముఖ్యాభావేయదాగౌ
 ణముపాత్తం సద్విసశ్యతి । తత్రముఖ్యోపనుంగౌణం గ్రాహ్యంగౌణా
 పనునతు ॥ ముఖ్యస్రవాన్యపచారేతు ప్రశ్నిభిశిసద్ధినా । ప్రయుజ్ఞానస్య
 ముఖ్యార్థలాభేగ్రాహ్యస్సపవహి ॥ యస్మిన్కస్మిన్ముపాత్తైశు ముఖ్యైః
 పచరితేనతి । అన్యస్త్రస్యం సజాతీయం విజాతీయమథాపివా ॥ ఉపాదా
 యప్రయుజ్ఞానః పూర్వం కృత్తుమవాప్నుయాత్ । సంసారాణామ
 యోగ్యోఽప ముఖ్యం హి గృహ్యతే । నతు సంసారయోగ్యోఽపి
 గృహ్యతే ప్రమాదః ॥ కార్యేనాపై స్తథావర్జైః క్షీరైః పుష్పైః ఫ
 లైఃపి । గర్భైః సదృశైః గ్రాహ్యం పూర్వాభావే పరంపరమ్ ॥ హవ్యా
 థం గోఘృతం గ్రాహ్యం తదలాభేషు నాహిచమ్ । ఆజంవా సదలా
 భేషుసాక్షాత్తైలంశుగృహ్యతే ॥ ఏషాం కేషాంచిదన్యేషాం హవిషామప్యస
 మ్భవే । సర్వప్రాప్యముపాదేయంభరద్వాజము నేర్కతాత్ ॥ నిమిత్తానామి
 హైకేషాంవిధిస్త్యేక్యంయదచ్యతే । తస్మిన్నేషునిమిత్తేషుజానీయాత్ప్రతి
 పాదితమ్ । ఇహూపపఃఫలంమూలం తామ్బూలంపయడోషధమ్ । భక్షయిత్వా
 పికర్తవ్యాః సానదానాదికాగ్నిక్రియాః ॥ గోదాసేకస్యకాశ్చేచ్ఛవ తిష్ఠన్వై
 వప్రయోజయేత్ । వాలం కేశం తథాహస్తం న్యస్య హస్తేజలంక్షిపేత్ ॥
 ॥ * ॥ హేమాద్రా — ॥ శ్లో ॥ కణ్ఠేఽజంపశవఃసర్వే గ్రాహ్యగిషుచ్ఛే
 విచక్షణైః । గృష్ణియాన్మహిషీంశృణ్వేభిరం వై పృష్ఠభాగతః ॥ లాజహూ

మే చ సీమస్తే దేవతావాహనేవరే । అస్మ్యేతిష్ఠేచపస్తానే విడతేభ్యః
 చోదితాః ॥ * ॥ భరద్వాజః ॥ — ॥ శ్లో ॥ అష్టాతా యదివా మిన్త్రాః
 స్వస్వస్వహ్యేషు చోదితాః । ఉపవీత ప్రయుఖ్యాం తేహం దైధార
 నే ద్విజాః ॥ కేవలం ప్రణవో వాపి వ్యాఖ్యానైః తయస్తానా । స్యాత్తాం
 విప్రానివర్ణేషు ద్వానేశౌ సర్వకౌఠినామ్ ॥ * ॥ శ్శుతిరత్నాకరమ్
 ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకాలం సమాశ్రిత్య గౌరవపర్వ సాధకమ్ । న ముఖ్యర
 వ్యలోభేన గౌరవకాల ప్రక్షీణామ్ ॥ కాలాతీతాని కర్మాణి ప్రాప్తనిస్త్య
 త్తరాణితు । కాలాతీతాని కృత్వేవ వివభావ్యమన్తగాణి చ ॥ అకృత్వా
 తీతకర్మాణి యశుర్యామన్తగాణితు । నచ దేవాన్నచపిశ్మాన్నన్నిష్ఠచ
 త్తమానుషా ॥ * ॥ శ్శుతిరత్నాకరమ్ — ॥ శ్లో ॥ అజ్యంహవ్యమనాదే
 శే జుహోతిషుపిధీయతే । మన్తస్యదేవతాయాస్త్ర ప్రజాపతీరితి
 తిః ॥ * ॥ కాలనిర్ణయే ॥ శ్లో ॥ యోయస్యపిహిఃకాలఃకిన్మస్తమపక్రమే ।
 విద్యమానాభవేదజం నొఱ్ఱితోపక్రమేణతు ॥ యాంతిధిం సహనుప్రాప్త్య
 ఉదయాయాతి భాస్కరః । తయాకర్మాణిమర్పిత ప్రసన్నధీ నకార
 ణమ్ ॥ * ॥ పశవప్రశ్నాబ్ధికిదర్శాని వ్యతిరేకేణ , తత్ర విశేషస్యవ
 త్త్యమాణశ్శాత్ ॥ హోతశ్చ ॥ శ్లో ॥ ఉపైతైచవిత్తైచమైధునైవస్త
 భావనే । అభ్యజ్ఞేప్రకరిస్తానై తిధిస్తాన్తాలికిష్కృతా ॥ * ॥ బోధాయ
 నశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఘృతాభావేయ కాలైలం ఘృతప్రతి నిధిర్భవేత్ । పు
 త్రాభావేతథాదాయ పుత్రీపుత్రశ్శవశ్శుతే ॥ ఇతి .

— * అథ సూక్తాని * —

అగ్నివైశ్యసూత్రే — ॥ వా ॥ అథా తస్మాన్త్రగణాన్వాన్య
 భ్యాస్యామోబోధాయనమాపస్తంబం సత్యాసాథం ద్రాహ్యయణమాగ
 స్త్యం శాణ్డీల్యమాశ్వలాయనం శామ్భవీయం కాత్యాయనమీనవాని
 పూర్వసూక్తాని । వైఖానసం శౌనకీయం భారద్వాజమాగ్నివైశ్యం
 జైమినీయం వాధూలం మాధ్యమీనం కాణ్డీన్యం కాపీతకమితి నవాన్యపర
 సూక్తాని అష్టాదశసంఖ్యాకాశ్శరీరసంస్కారా ఇతి .

— శ్రీ అథ కలియుగధర్మాః శ్రీ —

తత్ర వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ధ్యాయన్మతే యజన్వజైస్తైశ్చ తా
యాం దావపరేచచయన్ ॥ యదాహ్నితదాహ్నితి కలాసజ్జీర్ణకౌ
శవమ్ ॥ ధమోతగ్రహమతీవాత్ర ప్రాప్నోతిపురుషఃకలౌ ॥ అల్పాయా
సేనధర్మజ్ఞాస్తైనతుష్టోన్మృహంకలౌ ॥ * ॥ ఆదిపురాణే — ॥ శ్లో ॥ య
స్తుకార్తయుగోధమో నకర్తవ్యఃకలౌయగే ॥ పాపప్రసక్తాస్తుయతః క
లౌనార్యోనరాస్తథా ॥ నవిద్యంతానశుద్ధోర్ధ్వోనశుద్ధిర్ననసఃకలౌ ॥ యతో
ఽతస్సర్వమైవైకంనరాణాముపకారకమ్ ॥ * ॥ శ్రీమద్భువరాణే — ॥ శ్లో ॥
కలౌజగత్పతింవిష్ణుం సర్వప్రప్తారమీశ్వరమ్ ॥ నార్చయిష్యన్తి మైత్రే
య పాపజ్ఞోపహతాజనాః ॥ సర్వేబ్రహ్మవదిష్యన్తి సన్మాన్యైతు క
లౌయగే ॥ నానుతిష్ఠన్తి మైత్రేయ శిశ్నోదరపరాయణాః ॥ యదాయదాస
తాంహనిరేద్వదమాగానునర్తినామ్ ॥ తదాతదా కలేవృద్ధిరనుమయావి
చక్షణేః ॥ * ॥ పృథ్వీస్తరేచ ॥ శ్లో ॥ సర్వాణిధర్మజాలానిసాపాయా
నికలౌయగే ॥ అన్నదానం హరౌభక్తిరసషాయమిదంద్వయమ్ ॥ * ॥ నా
రపశ్చ ॥ శ్లో ॥ హరేర్నామైవనామైవ నామైవ భవభేషజమ్ ॥ కలౌ నా
త్యైవనాత్యైవ నాత్యైవగతిరన్యథా ॥ సపవాన్యత్ర ॥ శ్లో ॥ కలౌకృ
తయుగంతస్య కలిస్తస్యకృతేయగే ॥ యస్యచేతసిగోవిన్దౌ హృదయే య
స్యనాచ్యుతః ॥ * ॥ హరీతశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ముఖందగ్ధంషరాశ్చేనహస్తా
దగ్ధా ప్రతిగ్రహత్ ॥ మనోదగ్ధం షరస్త్రీభిర్బ్రహ్మశాపఃకుఃకలౌ ॥

— శ్రీ కలౌనిషిద్ధధర్మాః శ్రీ —

నిషిద్ధధర్మాలప్యాద్యాదేపురాణే దశైతాః — ॥ శ్లో ॥ దీర్ఘకా
లం బ్రహ్మచర్యం ధారణంచ కమన్డలాః ॥ గోత్రాన్మాతృసపిణ్డాత్తు విషా
హం గోవధస్తథా ॥ నరాశ్చేమేభౌ మద్యంచాకలౌ పానాన్ జ్వజాతి
భిః ॥ * ॥ క్రతురపి — ॥ శ్లో ॥ దేవతాన్నయతోష్ణేత్రదంతాకన్యాన
దియతే ॥ నయజ్ఞేగోవధాకార్యః కలౌచనఃకమన్డలుః ॥ * ॥ ఆదిపురాణే —

॥ శ్లో ॥ ఊదాయాఃపునరన్వదావహం క్షేప్తాంశం గోవదం తథా । కబా
 మశ్చ నకువీత-భా తృజాయాం కమన్లులుమ్ ॥ * ॥ తథాన్వేషి ధ
 ర్మ జ్ఞానుమయప్రమాణకాస్సన్తి; లేయథా — ॥ శ్లో ॥ విధవాయాంప్ర
 జౌత్పత్తా దేవరస్య నియోజనమ్ । బాలికాత్మతయోన్యోశ్చ వరేణాన్వే
 న సంస్కృతిః ॥ కన్యానామసవిద్యానాంవివాహశ్చ ద్విజత్మనామ్ । అతతా
 యిద్విజాగ్రాన్యణాం ధర్మయుద్ధేన హింసనమ్ ॥ ద్విజసాన్వజ్ఞాతు నాయా
 తుః శోధితస్యాపి సంగ్రహః । సత్ర దీక్షాచ-సర్వేషాం కమన్లులువిధార
 ణమ్ ॥ మహాప్రస్థానగమనం గోసంజ్ఞప్తిశ్చ గోసవే । సౌత్రామన్యామ
 పి సురాగ్రహణస్యచ సంగ్రహః ॥ అగ్నిహూత్రహవన్యాశ్చ లేహూ
 భీథాపరిగ్రహః । వానప్రస్థాశ్రమస్యాపి ప్రవేశోవిధిచాదితః ॥ విశ్నం
 స్వాధ్యాయసాపేక్షమఘపంకోచనం తథా । ప్రియశ్చిత్తవిధానంచ వి
 ప్రాణాం మరణాన్దికమ్ ॥ సంపగదోషస్తేనాద్యైర్మ హాపాతకనిమగ్నః ।
 వరాధిపిశ్యభ్యశ్చ పశూపహరణక్రియా ॥ దత్తా రసేతరేషాంచ పుత్ర
 తేన పరిగ్రహః । సవర్ణానాం తథా దుష్టైస్సంసర్గ శోధితైరపి ॥ అయో
 నా సంగ్రహే వృత్తేఘ్రిత్యాగోగురుస్త్రియాః । అస్తిపంచయనామాధ్వ
 మజ్ఞప్తశానమేవచ ॥ శమితృత్వంచ విప్రీణాం సోమసాన్వగ్రహణం త
 థా । షట్కర్తృనశ సేవాన్నహరణం హీనకర్మణః ॥ శూద్రేషు దాసగోపా
 లములమిత్రాధాపీరిణామ్ । భూజ్యాన్నతా గృహస్థస్య తీర్థసేవా తిహార
 తః ॥ శిష్యస్య గురుదారేషు గురువద్భక్తిరీతితా । ఆపదస్త్రిద్విజాగ్రాన్య
 జామత్వప్రసితతా తథా ॥ ప్రజాధన్తు ద్విజాగ్రాన్యణాం ప్రజారణి పరి
 గ్రహః । బ్రాహ్మణానాం ప్రవాసిత్వం ముఖ్యాగ్నిధమనక్రియా ॥ బలా
 ధారోఽతిమష్టస్త్రీ సక్రీహూ విధిచాదితః । యతేశ్చ సర్వవర్ణేషు ఫ
 ణ్ణా చత్యా విధానతః ॥ నవోదకే దశాహం చ ధక్షిణా గురుచాదితా । బ్రా
 హ్మణాదిమ శూద్రస్య పచవాది క్రియా పి చ ॥ భృగ్వగ్ని పత్రవైశ్చేచ పృ
 థాది మరణం తథా । దోతృప్తి శిష్టేషయసి శిష్టేర్దాతమన క్రియా ॥ పితా

పుష్కరిణీమే సాక్షిణాం దణ్డకల్పనమ్ । యస్మి సాయం సృహస్థత్వం
 సూరిభిస్త్యజ్యతే ॥ ఏకాని లోకిగుప్త్యర్థం కిలేగాదా సహస్త్రిభిః ।
 నివర్తతాని కర్తాణి వ్యవస్థాపూర్వకం బుద్ధేః ॥ సమయశ్చాపి సాధూనాం
 ప్రమాణం వేదవద్భవేత్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ స్మృతిర్థసారేపి — ॥ స్తో ॥ దత్తాత్ర
 యాకనాన్యాయాపురద్దానం పరిశయః । సముద్రయానస్వీకారః కమణ్డ
 లువిధారణమ్ ॥ సహస్రప్థానగమనంగోవధశ్చ సురాగ్రహః । అగ్నిహూ
 త్రహవన్యాశ్చ లేహూలీధావరిగ్రహః ॥ అసవన్దాసు కన్యాసు వినాహ
 శ్చ ద్విజాతిషు ॥ విత్తం సాప్తధ్యాయ సాపేక్ష సమసజ్జోచనం తథా ।
 అస్థిసజ్జయనామూర్ధ్వ మజ్జనస్పర్శ మేవచ ॥ ప్రాయశ్చిత్తి విధానం చ వి
 ప్రాణాం మరణాంతిమ్ । సన్సర్గదోషప్రపాపేషు విధుపరైః పశోర్వధః ॥
 దత్తైః సేత రేషాశ్చపుష్కరేనపరిగ్రహః । మాంసదానం తథాశ్రద్ధేవాన
 ప్రస్థాశ్రమస్తథా ॥ దీర్ఘకాలం బ్రహ్మ చర్యం నరమేధాశ్చ మేధకా । కలౌ
 యుగైర్విరూపకాభ్యాం వజ్రానాహుర్నరీషిణః ॥ * ॥ బృహన్నారదీ
 యే — ॥ స్తో ॥ సముద్రయానస్వీకారః కమణ్డలువిధారణమ్ । ద్విజా
 వామసవన్దాసు కన్యాసూపయశ్చక్రియా ॥ దేవరణసుతోత్పత్తిర్న ధుప
 రైః పశోర్వధః । మాంసదానం తథాశ్రద్ధే వానప్రస్థాశ్రమస్తథా ॥
 దత్తాత్ర యాకనాన్యాయాః పురద్దానం పరిశయః । దీర్ఘకాలం బ్రహ్మ
 చర్యం నరమేధాశ్చ మేధకా ॥ మహాశ్మథానగమనంగోవధశ్చ తథామథే ।
 ఇరూపకాభ్యాం నూలియుగైర్విరూపకాభ్యాం నరీషిణః ॥ నవిద్యస్తానశుద్ధోఽర్థో
 నశుద్ధిర్న నసఃకలౌ । యతోఽతస్సత్యమేవైకం నరాణాముపకారకమ్ ॥ * ॥

— శ్రీ అథ చతుర్ముఖధర్మాః శ్రి —

పరాశరశ్చ — ॥ స్తో ॥ అనేకైశ్చయైర్గత్వా స్త్రీత్రాయాం ద్వా
 పరేతథా । అనేకలియుగైర్నాణాం యుగానామనురూపతః ॥ తపఃపరం
 కృతయగే త్రీత్రాయాం జ్ఞానముచ్యతే । ద్వాపరయజ్ఞమేవాహుదా
 వమేవకలౌయుగే ॥ తపః - కృతచ్ఛ్రీచాన్ద్రాయణాది । పరమ్ - త్రధానమి

త్యర్థః ॥ కృతేతుమానవోధర్మస్తైత్రాయాం గౌతమస్యతు । ద్వాపరే
 శబ్దలిఖితః కలౌ పారాశరస్మృతిః ॥ త్యజేద్దేశంకృతయుగే త్రైతా
 యాంగ్రామముత్పన్నజేత్ ॥ ద్వాపరేకులమెకంతుకర్తారంతుకలౌయుగే॥
 స్మృతిరత్నావళ్యామ్— ॥ శ్లో ॥ కృతేత్వస్థితాః ప్రాణాస్తైత్రాయాం
 మాంసమాశ్రితాః । ద్వాపరేరుధిరంచైవ కలౌ త్వన్నానిమస్థితాః ॥ కృ
 తేసన్ముష్యపతతి త్రైతాయాంస్వర్గనేనతు । ద్వాపరేత్వన్నమాదాయ
 కలౌపతతికర్మణా ॥ కృతేతాత్మణికశ్యాపస్తైత్రాయాం దశభిదిశవైః ।
 ద్వాపరేచైవమాసేన కలౌసంవత్సరేణతు ॥ అభిగమ్యకృతేదానంత్రైతా
 స్వాహూయదీయతే । ద్వాపరేయాచమానాయ సేవయాదీయతేకలౌ ॥
 జ్యోతిర్యోధర్మోహ్యధర్మైశ్చ సత్యంచైవాన్యతేనచ । జితాశ్చోరైశ్చరాజానః
 స్త్రీభిశ్చపురుషాఃకలౌ ॥ సీదన్విచాగ్నిహూత్రాణి గురుపూజాప్రణశ్యతి
 కుమార్యశ్చప్రసూయంతేతస్మిన్కలియుగేనదా ॥ యుగేయుగేతుయోధర్మా
 స్తత్రతత్రచయోద్విజాః । తెషాంనిద్రా నకతవా్యా యుగరూపాహి తేద్వి
 జాః ॥ యుగేయుగేచసామధ్యమాశేషంమునిపుంజవాః । పరాశరమతంపు
 ణ్యం పవిత్రంపాపనాశనమ్ ॥ లవణం మధు తైలంవా దధితక్రం ఘృతంప
 యః । నదూషేయూర్ధ్వజాతీనాం కుర్వన్సర్వేషు విక్రయమ్ ॥

—*అథ కలియుగవిశేషధర్మాః*—

॥ శ్లో ॥ అతఃపరంగృహస్థస్య కర్మాచారంకలౌయుగే । ధర్మంసా
 ధారణంశక్త్యా చాతుర్వర్ణ్యక్రమాగతమ్ ॥ పటార్క సహితోవిప్రఃకృషి
 కర్మసమాచరేత్ । స్వయంకృష్టేస్తు సుతేత్రైధికవైశ్చ స్వయమార్జితైః ॥ నిర్వపేతపిష్ట
 యజ్ఞాంశ్చక్రతుదీత్రాంచ కారయేత్ । బ్రాహ్మ
 ణస్తు కృషింకుర్వన్నన్వహం దోషమాపున్నయాత్ ॥ సంవత్సరేణ యఃకు
 ర్యానిపృత్యప్రాణినాంపథమ్ । అయోముఖేనకాష్టేన తమకాహేన
 లాజ్ఞలీ ॥ పృత్రాంశ్చిత్వా మహీం భిత్వా హత్వాచ క్రిమికీటకాః । క
 షకకశ్శిలయజ్ఞేన సర్వపాపైఃప్రముద్యతే ॥ యోనదదా వృద్ధిజాఃభ్యా

రాశిమూలక్షిపాగతే । సహారస్సహపిష్టో బ్రహ్మము తమకుచ్యతే ॥
 రాజైదద్యాత్తుషద్యాగం దేవావాం చైకవింశతిమ్ । విప్రాణాం వింశకం
 భాగం తతఃపావైఃప్రముచ్యతే ॥ శ్రుతియోపిక్వపింక్వత్వా దేవాన్వి
 పాన్రిశ్చపూజయేత్ । వైశ్యశూద్రస్తథాకుర్యాత్కృషీంవాణీజ్యమే
 వవ ॥ చతుర్థామపి వర్ణానామెవధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ ఇతి, మఱి
 సంజ్ఞాప్రకరణేద్రుప్రవృత్తిమ్ । బృహస్పతిరపి — ॥ శ్లో ॥ తపోధర్మఃకృ
 తయుగే జ్ఞానం శ్రేతాయుగేస్థితమ్ । ద్వాపరేచాధ్వరఃప్రాక్త స్తిష్యే
 దానందయాదవః ॥ * ॥ తిష్యః - కలిః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ అనేకృ
 తయుగేధర్మస్తైతాయాంద్వాపరేయుగే । అనేకలియుగేన్యాణాం
 యుగప్రసానురూపతః ॥ తపఃపరంకృతయుగే శ్రేతాయాంజ్ఞానముచ్య
 తే । ద్వాపరేయజ్ఞమేవాహురాకానమేవకలాయుగే ॥ * ॥ బృహస్పతిః
 ॥ శ్లో ॥ కృతేయదబ్దాధర్మస్సృష్టేతాయాంతదృతుత్రయాత్ । ద్వా
 పరే తస్త్రిపక్షేణ కలావహ్నచ తద్భవేత్ ॥ * ॥ విష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ య
 త్కృతదశభిర్వషైస్తైతాయాంహాయనేనతు । ద్వాపరతచ్ఛమాసేన
 అహలారాత్రేణ తత్రుతా ॥ * ॥ స్పృశ్యస్తరేద— ॥ శ్లో ॥ ధ్యాయకృతే
 యజన్యజ్ఞైస్తైతాయాంద్వాపరైర్చయన్ । యదాహ్నోతితదాహ్నోతికలౌ
 సజీర్త్యకేశవమ్ ॥ * ॥ బ్రహ్మణేచ— ॥ శ్లో ॥ శ్రేతాయామాబ్ధికోధర్మో
 ద్వాపరేమాసికఃస్పృతః । యథాశక్తిచరతాస్త్విష్టదహ్నిసాప్తయా
 త్రుతా ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మస్తరే— ॥ శ్లో ॥ పుష్కరంతుకృతేసేవ్యం శ్రేతా
 యాంవైమిశంస్పృతమ్ । ద్వాపరేతుకురుక్షేత్రంకలౌగణ్ఠాంసమాశ్రయేత్ ॥
 కలేర్లోమవిధేరాజన్న స్తిహ్యోకోగుణోమహాన్ । కీర్తనాదేవకృష్ణస్యముక్త
 బంధఃపరంభ్రజేత్ ॥ కలౌకృతయుగంతస్య కలిస్తస్యకృతయుగే । యస్యచే
 తసిగోవిందో హృదయేయస్యవాచుతః ॥ * ॥ ఇత్యేవంవిహితమపిధర్మం లోక
 కవిద్విప్రం వర్జయేదిత్యాహయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అష్టవర్త్యం లోక
 దిద్విప్రం ధర్మమపావ్యచరన్నతా ॥ * ॥ యమశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ధర్మం

చావ్యసుఖోదరం లోకవిద్విష్టమేవచ । త్యజేద్విశిష్టాభిమతం యత్నాదే
 వసమాచరేత్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ ॥ శ్లో ॥ యద్యపిస్యాత్త్రిలోకజ్ఞైః
 లోక్యాకర్షణక్షమః । తథాపిలోకాచారం మనసాపి నలభ్యయేత్ ॥ * ॥
 ఆపస్తంబశ్చ — ॥ సూ ॥ ఆప్యతాశ్చస్త్రీభ్యః ప్రతీయేరన్నితి ॥
 గ్రాహ్యధర్మవిషయే, యత్ స్త్రీయితము స్తత్తుర్వన్ని ॥ దశాహ
 దిక్త్యవిషయే, స్త్రీభ్యస్సర్వవిధేభ్యశ్చధర్మశేషాస్ప్రతీయాదితి ॥ * ॥
 కర్తవ్యధర్మవిషయే, ఏతేనతత్తద్దేశాచారాశ్చ ప్రమాణమిత్యుక్తంభవతి త
 దపిసపవాహ — ॥ వా ॥ ఏతేనదేశకులధర్మావ్యాఖ్యాతాఇతి ॥ * ॥ దేవలశ్చ
 ॥ శ్లో ॥ ఆదాతావద్దేశధర్మోవిచిన్త్యాదేశేదేశేయాస్థితస్సైవకార్యా । లోక
 ద్విష్టంపణ్డితావర్ణయన్తిదైవజ్ఞోఽతాలోకమార్గేణయాయాత్ ॥ యేషుదేశే
 షుయేదేవాదేషుదేశేషుయద్భావంయాశ్చయ
 త్రైవచ్యుత్తికాః ॥ యేషుదేశేషుయత్తాయం ధర్మాచారశ్చయాదృశః ।
 తత్రతాన్నావమన్యేత ధర్మస్తత్రైవతాదృశః ॥ * ॥ అత్ర గౌతమో
 విశేషమాహ — ॥ వా ॥ దేశకులధర్మాశ్చామ్నాయైరవిరుద్ధాఃప్రమాణ
 మితి ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యుః — ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్దేశేయితాచారోవ్యవ
 హారఃకులస్థితః । తదైవపరిపాల్యసా యథావంశముపాగతః ॥ * ॥ స్మృత్య
 త్తరేచ — ॥ శ్లో ॥ ఇతరస్మిన్స్వకంధర్మం దేశేషుర్వాద్విదేశికః । కుర్వన్ధర్మం
 తుతత్రత్యం తద్గతస్త్రదుష్యతి ॥ ఇతి । బోధాయనశ్చ — ॥ వా ॥ ప
 జ్ఞానావిప్రతిపత్తిః, దక్షిణతస్తథోత్తరతః । యానిదక్షిణతస్తాన్యనువ్యా
 భ్యాస్యామః, యత్తైతదనుపనీతేనసహభౌజనమ్, స్త్రీయాసహభౌజనమ్,
 పర్యుషితభౌజనమ్, మాతులనుతాగమనమ్, పితృవృష్టదుహితృగమన
 మితి । అథోత్తరతఃక్షాన్విక్రయః, శీఘపానమ్, ఉభయతోదద్భిష్యన్
 వహారః, ఆయుధీయకమ్, పముద్రయానమితి । ఇతరఇతరస్మిన్ కుర్వన్
 దుష్యతి, ఇతరఇతరస్మిన్ । తత్ర తత్ర దేశప్రామాణ్యమెవస్యాది
 తి ॥ * ॥ గౌతమః — ॥ వా ॥ ఉభయంవైవనాప్రియేత, శిష్టస్మృతివిరో
 ధదశనాత్ । ప్రాక్ సివతనాత్, స్మృత్యకాలయ్యవనాత్, దక్షిణేన

హిమవస్తమ్ , ఉదకాపరియాత్రమ్ , పతదారావృవర్తమ్ । తస్మిన్ యతః
చారః సప్రమాణమ్ । గక్తాయమునయోరిత్యేకఇతి ॥ * ॥ మాఘమాహః
త్యై దూతవాక్యమ్ — ॥ శ్లో ॥ గోవిందేతిజపనృత్ర కుత్రచిద్రమతేభు
వి । సనరోనయమంపశ్యేత్తచ్చ నేత్రామహేవయమ్ ॥ ఇతి ।

— శ్రీ అథ దుష్టలక్షణమ్ శ్రి —

అథధర్మశాస్త్రోపయోగిసంజ్ఞానిర్వచనంకించుచ్యతే ॥ తత్ర
మనుః — ॥ శ్లో ॥ అధోదృష్టివైకృతిక సాన్విర్థసాధనతత్పరః । శరోమి
ధ్యావీనితశ్చ బకవృత్తిరుదాహృతః ॥ ధర్మధ్వజీసదాబుభృశాఘ్నా కోలా
కదామృతః । బైడాలవృత్తికోజ్ఞేయోహింస్రస్సర్వాతిసత్తకః ॥ యస్య
ధర్మధ్వజోనిత్యం సాన్విరాధ్వజఇవోచ్ఛ్రితః । చరితానిచపాపానిబైరూ
లంనామతద్వృత్తిమ్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ కానీనఃకన్యకాజాతో
గోశకో విధవోద్భవః । కుణ్డుసుమజ్జలీ జాతాబ్రాహ్మణాద్బ్రాహ్మణాన్వ
యే ॥ తథైవైతాసు విజ్ఞేయాస్త్రీషుక్షుప్త్రయవైశ్యయోః । స్వజాతిపు
రుషాజ్ఞాతాసన్గోత్రాదియధాక్రమాత్ ॥ ఆసుసంన్యాసిनోజాతా సన్
గోత్రపురుషాద్యది । తెచణ్డాలాఇతిజ్ఞేయా నతుపూర్వోవితాఇహ ॥ * ॥
బృహన్నారదీయే — ॥ శ్లో ॥ కుణ్డాశీగోలకాశీచ తథైవగ్రామయాజకః ।
అయాజ్యయాజకశ్చైవ మహాపాతకినఃస్మృతాః ॥ వ్రాత్యసంసార్గరహీ
నస్సాన్విదవకీణీక్షతవ్రతః ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సావిత్రీప
తితావ్రాత్యా వ్రాత్యాసోమాదృతేక్రతాః ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ ప
రదారేషు జాయేతే ద్వాసుతాకుణ్డగోశకా । పత్యజీవతికుణ్డుస్తు మృతే
భర్తరిగోశకః ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ విభవేసతివైవార్థం దదాతినజు
హూతిచ । తమాపయరాఘంతస్యాన్నం భుక్త్వాకృచ్ఛేగణుధ్యతి ॥
నజుహూతుద్యదితేకాలే నస్నాతినదదాతిచ । యథా దారుషయోమాస్తీ
యథాచమన్ మయోమృగః ॥ తథావిప్రోనధీయాన శ్రుయస్తేనామథా
రకాః ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ గృహస్థోధర్మవృత్తాయో దదాతిప

రివజీతః । మునిభిర్ధర్మ తత్వజ్ఞైరపచఃపరికీర్తితః ॥ * ॥ చతుర్వింశతిమతే
 ॥ శో ॥ గర్భాధానాదిసంసార వెదోపనయవైరుధ్యతః । నాధ్యా పయతి
 సోధితే సభవేద్బ్రాహ్మణ్యవివేకః ॥ * ॥ స్మృతిమాధవీయే — ॥ శ్లో ॥
 శూన్యప్రేక్ష్యోభ్యంతోరాజ్ఞా వ్యపలగ్రామయాజకౌ । వధబద్ధోపజీమీ చ
 పదేతే బ్రహ్మబద్ధవః ॥ మహిషీ త్యుచ్యతే భార్యా సావైవ వ్యభిచారిణీ ।
 తద్దోషం క్షమతే యస్తు సవై మాహిషికఃస్మృతః ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥
 గాయత్రీ మాత్రసారాయే సద్భ్యామాత్ర ముపాసకాః । అజ్ఞానాత్మమిక
 మాణో బ్రాహ్మణానామధారకాః ॥ * ॥ ఉశనాః — ॥ వా ॥ ఉపనీ

నగ్నాదిస్వరూప నిణయః

తమాత్రోహ్యబ్రాహ్మణః బ్రాహ్మణోఽధితవేదోఽనుష్ఠిత వేదప్ర
 తః ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణ్యం బ్రాహ్మణాదుష్ప
 న్నః ప్రాగుపనయనాజ్ఞాతభివ్యభిసీయతే, ఉపనీతమాత్రోహ్యబ్రాహ్మ
 ణః, ప్రతానుచారి వేదానాం కిందిదధీత్య బ్రాహ్మణః, ఏకాంశాభానుధీ
 త్య శ్రోత్రియః, అజ్ఞాధ్యాయ్యనూచాళః, కల్పాధ్యాయా ఋషికల్పః ,
 ప్రవచనాధ్యాయాభూతః, చతువేదాధికారి ఋషిః, అతఉధ్వం దే
 వ ఇతి ॥ * ॥ సక్లగ్రహ — ॥ శ్లో ॥ శీల వృత్త గుణాపేతో జ్ఞానీస్సా
 ధ్యాయవాఙ్మచుచిః । భ్రూణ ఇత్యుచ్యతే శిష్టే శ్చేషభాజీ జితేన్ద్రి
 యః ॥ * ॥ మనుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ధర్మేణాధిగతోయైస్తు వేదస్సపరిబృం
 హణః । తెశిష్టా బ్రాహ్మణాజ్ఞేయాః శ్రుతిప్రత్యక్ష హేతవః ॥ * ॥
 శ్రీవిష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ సాధవః క్షీణపాపాస్తు సచ్ఛబ్దాస్సాధువాచ
 కాః । తేషామాచరణంయత్తు సదాచారస్సఉచ్యతే ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యో
 పి — ॥ శ్లో ॥ అధ్వనీనోఽతిధిజ్ఞేయశ్శ్రోత్రియో వెదపారగః ॥ * ॥
 పరాశరశ్చ — ॥ శ్లో ॥ అభ్యాసతోజ్ఞాతపూర్వస్త్వజ్ఞాతోఽతిధిరుచ్యతే ॥ * ॥
 చతుర్వింశతిమతే — ॥ శ్లో ॥ విప్రవీర్యసముత్పన్నో మన్త్రసంసారవ
 జీతః । జాతిమాత్రపజీవచహ్యసావబ్రాహ్మణఃస్మృతః ॥ * ॥ యాజ్ఞన

లభ్యః — || శ్లో || నవిద్యయా కెవలయా తపసా వాపి పాత్రతా । యత్రవృ
త్తమిమేచాభే తద్ధిపాత్రం ప్రచక్షతే || * || దక్షః — || శ్లో || యోహిహి
త్వావివాహాగ్నిం గృహస్థశ్చ తిమన్యతే । అన్నంతస్యనభాక్తవ్యం పృథా
పాకోహిసన్మృతః || * || వణాశ్రమధర్మత్యాగే — || శ్లో || విరహోవా
పషదెవానామ్, యోఽగ్నిముద్వాసయతే || * || సంగ్రహేచ —
|| శ్లో || అధీతమపి యోవేదం విముచ్చతియదానరః । భూణహాసతువిజ్ఞే
యోవియోనిమధిగచ్ఛతి || యస్తుధ్వంసయతేగర్భం భూణహాసచనమ్మ
తః । బ్రహ్మహాబ్రాహ్మణఘ్నస్సాన్యధోఘ్నోగోవధకఃస్మృతః || * ||
విష్ణుపురాణేచ — || శ్లో || ఋగ్యజుస్సామసంక్షేయం త్రయీవగ్ధావృతి
ద్విజ । ఏతాముష్ణతియోమోహోత్సనగ్నః పాతకీద్విజః || యస్తుసత్స్వ
జ్యగాహాస్థ్యం వానప్రస్థోనజాయతే । పరివ్రాద్వాపి మైత్రేయసన
గ్నఃపరికీర్తితః || బ్రాహ్మణాద్యాస్తుయేవగ్ధాస్వవగ్ధాదన్యతోముఖాః ।
యాంతితే నగ్నసంక్షాంతుహీనకర్మస్వవస్థితాః || ఏతే పాషణ్డినఃపాపాః

పాషణ్డి లక్షణమ్

సహ్యతానాలపేచ్ఛుధః । శ్రీభాగవతే — || శ్లో || విష్ణోరన్యంపరత్వేన
సేతసావేత్యచేతనః । సపాషణ్డిణివిజ్ఞేయః సర్వకర్మబహిష్కృతః || * ||
ప్రాజాపత్యస్తృతౌ, బృహన్నాందీయేచ — || శ్లో || యస్సద్ధర్మసరిశ్వా
గీపాషణ్డి త్యుచ్యతేబుధైః । తత్సజ్జకృత్తస్యసాన్యస్తాపుభావపిపాపినా||
యేతుసామాన్యభావేన మన్యంతే పురుషోత్తమమ్ । తేవైపాషణ్డినోజ్ఞేయా
నరకాహానరాధమాః || యేఽన్యం దేవం పరత్వేన వదన్త్యజ్ఞానమోహి
తాః । నారాయణాజ్ఞగన్నాథా తేవై పాషణ్డినఃస్మృతాః || * || వి
శ్వామిత్రః — || శ్లో || జటాభస్మాస్థిరుద్రాక్షులిక్ష్ణ పాపాణధారిణః ।
యేభవత్తికలౌ విప్రాస్తేవై పాషణ్డినఃస్మృతాః || అగ్నిదోగరదశ్చై

అతతాయీ లక్షణమ్

న శస్త్రపాణిర్ధనాపహః । క్షేత్రదారహరశ్చైవ షడేతే ప్యాతతాయీ

అవకీణిలక్షణమ్

నః ॥ * ॥ జాతుకణిణః — ॥ శ్లో ॥ ఖడ్గితం వ్రతినోరేతో యదిస్యా
ద్బ్రహ్మచారిణః । కామతోఽకామతోవోచు రవకీర్ణీతి తం బుధాః ॥ * ॥
యాజ్ఞవల్క్యః—॥ శ్లో ॥ అవకీర్ణీ భవేద్గత్వా బ్రహ్మచారి తుయోషితమ్ ।
అన్తావసాయిలక్షణమ్

పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అగ్నికార్యపరిభ్రష్టా స్సన్ధ్యోపాసనవర్జితాః ।
వేదం చయేఽనధీయానా స్తే సర్వే వృషలాః స్మృతాః ॥ వ్రేశ్వదేవేనయే
హీనా హ్యతిథ్యేన బహుమృశాః । సర్వే తే వృషలాఞ్జేయాః ప్రాప్త
వేదా అపి నివజాః ॥ * ॥ హరితః — ॥ శ్లో ॥ చక్షుల శ్చపచః క్షుద్రా
సూత్రవైదేహకా తథా । మోగధా యోగవాంశ్చైవ సస్తే తేఽన్తావసాయి
నః ॥ * ॥ జ్యోతిశ్శస్త్రే — ॥ శ్లో ॥ రాత్రశ్చేషశ్చ మేషశ్చ తథా సా
ల్పాటకః స్మృతిః । సాపత్రశ్చయస్తశ్చ గాధర్వకః కుతపస్తథా ॥ రాహిణ
శ్చ విరిజ్చిశ్చ విజయోవైరితస్తథా । మాహేష్టో విరుణశ్చైవ భటః పశ్చ
మహాపాతకిలక్షణమ్

దశః స్మృతః ॥ * ॥ సంవర్తః ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మస్మృత్త సురావశ్చ స్త్రీయీవ
గురుతల్పకః । మహాపాశకివస్త్రే తే తత్సంయోగీ చ పశ్చిమః ॥ ఆకృష్టస్తా
డితో వాపి భనైర్వా విప్రయోజితః । యముద్దిశ్య త్యజేత్ప్రాణాంస్త
మాహుర్బ్రహ్మ ఘాతకమ్ ॥ జ్యోతిషం వ్యవహారంచ ప్రాయశ్చిత్తం
చికిత్సకమ్ । వినా శాస్త్రేణ యోబ్రూయాత్తమాహుర్బ్రహ్మ ఘాతక
మ్ ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ రషక శ్చర్మకారశ్చ నటో బురుడ పవచ । కై
వర్త మేదభిల్లాశ్చ సస్తే తే త్వస్త్యజాతయః ॥ * ॥ గ్రామాన్యజానాహ
శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ అయస్తార స్సవర్ణకారస్తతూ పాషాణవర్ధకః । కాన్య
తామ్రకారో తస్తు వాయశ్చ ధ్వజినోఽన్యజాః ॥ * ॥ బోధాయనశ్చ—
॥ శ్లో ॥ పిశుర్గురోర్నరేష్టస్య భార్యాం గత్వా ప్రమాదతః । గురుతల్పీ
భవత్యేష పూర్వోక్తా తస్య నిమృతః ॥ సఖ్యుర్భార్యాం కుమారీం చ

స్వయోనించా స్త్యజామపి । సగోత్రాం స్వాం స్మహం పుత్రీం శ్వశ్రూం
 స్వసృసుతామపి ॥ పితుస్స్వసారం మాతుశ్చ మాతులానీం సఖిమపి ।
 మాతుస్సవత్సీం భగినీ మాచార్యతనయాం తథా ॥ ఆచార్యవత్సీం గృత్వై
 వ గురుతల్పీ భవేన్నరః । అతిపాతకిన త్వేతే ప్రవిశేయ్యుర్హతాశనమ్ ॥
 కన్యాం ప్రప్రజితాం గత్వా నిక్షిప్తాం శరణాగతామ్ । ఉదక్యాం బ్రా
 హ్మణీం శూద్రామనుపాతకినః స్మృతాః ॥ * ॥ త్రయస్సాత్తకా భవన్తి,
 విద్యాస్నాతకౌ వ్రతస్నాతకౌ వేదవిద్యావ్రతస్నాతక ఇతి । యస్సమాప్య
 వేదం అసమాప్య వ్రతాని సమావర్తతే, స విద్యాస్నాతకః । యస్సమాప్య
 వ్రతాని అసమాప్య వేదం, స వ్రతస్నాతకః । యః పునరుభయం, స వేద
 విద్యావ్రతస్నాతక ఇతి । మనుః — ॥ శో ॥ నిషేకాదీనీకర్త్యాణి యఃకరో
 తి యథావిధి । సంభావయతి చాన్నేన స విప్రో గురురుచ్యతే ॥ అలపం
 చా బహు వాయస్య శ్రుతసోవ్యవకరోతి యః । తమపీహ గురుం విద్యా
 ఋచ్చిభౌపక్రియయా తయా ॥ ఉపనీయతుయశ్శిష్యం వేదమధ్యావయే
 ద్విజః । సకల్పం సరహస్యంచ తమాచార్యం ప్రచక్షతే ॥ * ॥ యాజ్ఞివ
 ల్యః — ॥ శో ॥ ఉపనీయదదద్వేద మాచార్యసంఉదాహృతః । ఏక
 దేశముపాధ్యాయ ఋత్విగ్యజ్ఞకృదుచ్యతే ॥ * ॥ వేదస్యైకదేశముధ్యా
 వయితోపాధ్యాయః ॥ శో ॥ ఉపాధ్యాయఃపితా జ్యేష్ఠో భాగితాచైవమ
 హీపతిః । మాతులశ్శ్వశురస్తాతా మాతామహాపితామహౌ ॥ వర్ణజ్యే
 స్థఃపితృవ్యశ్చ పుంసస్తైగురవఃస్మృతాః । మాతామాతామహీగురీవ పితు
 ర్మాతుశ్చ సోదరాః ॥ శ్వశ్రూఃపితామహీజ్యేష్ఠా ధాత్రీచగురవఃస్త్రియః ।
 విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శో ॥ పితుఃపితృవ్యసుఃపుత్రా పితుర్మాతృవ్యసు
 సుసృతాః । పితుర్మాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయాఃపితృబాధవాః ॥ మాతుఃపి
 తృవ్యసుఃపుత్రామాతుర్మాతృవ్యసుసృతాః । మాతుర్మాతులపుత్రా
 శ్చ విజ్ఞేయాఃమాతృబాధవాః ॥ ఆత్మపితృవ్యసుఃపుత్రా ఆత్మమాతృవ్య
 సుసృతాః । ఆత్మమాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయా ఆత్మబాధవాః ॥ * ॥

భరద్వాజః — || శ్లో || ఏకాన్తీ శక్తితః కుర్వాద్విహితానిసమత్సుకః । ఆ
కుర్వాన్విహితంకర్తు సద్యస్తు పతితోభవేత్ || * || మరీచిః — || శ్లో || ప
చ్చమేసప్తమేచైవ యోహంవైవాహికీక్రియా । క్రియాపరా అపిహితే ప
తితాశ్శూద్రతాంగతాః || * || సంవర్తః — || శ్లో || పిథినాబుద్ధిపూర్వే
ణయస్సంన్యాసీగృహీభవేత్ । సపవాహుభవతితస్సర్వకర్తు బహుకృ
తః || భ్రష్టోయస్సస్వత్రగూఢాగా న్నతీసోఽభిధీయతే || * || హరీశః
|| శ్లో || మాతుస్తుపచ్చనాదగ్వాగృహః కన్యాముదప్రహేద్ద్విజః । గురుతల్పీ
సవిజ్ఞేయస్సగోత్రాంచైవముర్వహా || * || వసిష్ఠః — || శ్లో || ఏకదత్తే
పితౄణాం మధ్యేయోఽనయోఽప్రజేత్ । స్వశాఖాంసంపరిత్యజ్యశా

(శాఖారణ్యస్వరూపమ్)

ఖారణ్యస్స ఉచ్యతే || * || లోకాక్షిః — || శ్లో || యస్స్వశాఖాంపరిత్యజ్య
పారకీయంనుగచ్ఛతి । శాఖారణ్యస్సజ్ఞేయస్సర్వకర్తు బహిష్కృతః || * ||
వసిష్ఠః — || శ్లో || యచ్చాఘో యైస్తుసంసారైః ససంసృతౌ బ్రాహ్మ
ణోభవేత్ । తచ్చాఖ్యాధ్యయనంకుర్యాత్ప్రాగేనపతితోభవేత్ || నజాతు
పరశాఖోక్తం బుధఃకర్తు సమాచరేత్ । ఆచరణపరశాఖోక్తంకర్త్యారణ్యః

(వృషలీపతిస్వరూపమ్)

ప్రకీర్తితః || * || సంక్రమో — || శ్లో || యావచ్ఛేలంనగృహ్లాతి యావ
త్క్రిడతిపాంసుభిః । యావద్దోషంనజానాతితావద్భవతీనగ్నికా || యా
వన్నలజ్వలాయోఽగ్ని కన్యాపురుషసన్నిధౌ । జాన్వాదీన్యవగూహేత తావ
ద్భవతినగ్నికా || * || యచుదత్తౌ — || శ్లో || అక్షవహా భవేగ్నాన్యా
నవవహాతు రోహిణీ । దశవర్షాభవేక్షారీ అతః డాక్ష్యం రజస్వలా || * ||
శ్శుశ్రువరే — || శ్లో || ఏకాదశాబ్దాదారభ్య సర్తునామాఽబలాభవేత్ ।
తస్మాద్భావృషలీజ్ఞేయా తద్భర్తా వృషలీపతిః || * || దేవలిః — || శ్లో || వ
జ్ఞాత వృషలీజ్ఞేయా వృషలీచమృతప్రజా । అపరావృషలీజ్ఞేయా కుమారి
యారణ్యలా || యస్తాం వివాహయేత్కన్యాం బ్రాహ్మణో మదమోహి

తః । అసంభాష్యోహ్యపాక్షేయస్స విప్రో వృషలీపతిః ॥ * ॥ ఋతముఖ్న

(దుష్టవృత్తిః)

సిలం జ్ఞేయమమృతం స్యాదయాచితమ్ । మృతం తు యాచితం ప్రోక్తం
ప్రమృతం కర్షణం శ్మృతమ్ ॥ సత్యానృతం తు వాణిజ్యం తేన వాపీహ
జీవ్యతే । సేవాశ్వవృత్తిరాభ్యాతా తస్మాత్తాం పరివర్ణయేత్ ॥ * ॥
యనుః — ॥ శో ॥ సమార్థంధనముద్భృత్య మహార్థంయః ప్రయచ్ఛతి ।
స చై వాధుషికో నామ బ్రహ్మవాదిమగర్హితః ॥ స్నేహ ద్రవ్య రసానాం
చ సత్వానాం జీవతామపి । విక్రేతా దానపుణ్యానాం పోవ్యతే బ్రహ్మ

(దుష్టధనలక్షణమ్)

హా బుధైః ॥ * ॥ నారదః — ॥ శో ॥ తత్సన్త్రివిధం జ్ఞేయం శుక్లం శ
బలమేవ చ । కృష్ణం చ తస్య విజ్ఞేయః ప్రభేద స్సత్తథా పునః ॥ శ్రుత
శౌయతాతపః కన్యాశిష్యదాయాన్వయాగతమ్ । ధనం సప్తవిధం శుక్ల
ముదయో వ్యస్య తద్విధః । కుసీద కృషి వాణిజ్య శుల్క శిల్పాదివృత్తి
భిః । కృతోపకారాదాప్తం చ శబలం సముదాహృతమ్ ॥ పాశకడ్యూత
దైన్యార్త ప్రతియాపకపాహయైః । వ్యాజేనోసార్జితం ద్రవ్యం తత్కృష్ణం
సముదాహృతమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శో ॥ పితృమాతృవతిభ్యా
త్వ దత్తమధ్యస్మృతాగతమ్ । అధివేదనికాద్యచ్చ స్త్రీధనం పరికీర్తితమ్ ॥

(శిల్పిలక్షణమ్)

వరాశరః — ॥ శో ॥ హిరణ్యరూప్యవస్త్రాణాం కాష్ఠపామాణచర్మణా
మ్ ॥ సంసృక్తా తత్క్రియాభిజ్ఞశ్శీల్పిచోక్తో మనీషిభిః ॥ * ॥ శాతాతపః

(పూర్ణపాత్ర లక్షణమ్)

॥ శో ॥ గ్రాసమాత్రాభవేద్భిక్షాహ్యగ్రం గ్రాసచతుష్టయమ్ ॥ అగ్రం
చతుర్గుణీకృత్య హస్తకారం విమర్శభాః ॥ అష్టముష్టిర్భవేత్కొంచిత్రం చ
చృత్వారిపుమూలమ్ ॥ పుమూలానిచ చత్వారి పూర్ణపాత్రం ప్రచక్షతే ॥

(పోష్యవగః)

దక్షః - ॥ శో ॥ మాతాపితాగురుర్భార్యప్రజాదీనస్సమాశ్రితః ॥ అభ్యా

గతోఽతిథిశ్చగ్నిః పోష్యవర్ణఉదాహృతః ॥ * ॥ శ్రీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ గృ

(సర్వహలక్షణమ్)

హంత్వశానం తవవిష్ణువర్ణితం కథావిహీనాశ్చగ్నిరశ్శివారుతమ్ । శ్వసంశ్చ
వోదాస్యవినాకృతం వపుర్వదన్తి హిత్యయ్యనివేదితం విషమ్ ॥ జీవంశ్చవో
భాగవతాశ్చైరేణుంనజాతుమర్త్యభిలషేత యస్తు ॥ శ్రీవిష్ణుపద్యామను
జస్తులస్యాఃశ్వసంశ్చవోయస్తు నవేదగన్ధమ్ ॥ యస్యాశ్చ బుద్ధిః కుణపేత్రి
ధాతుకేస్వధీః కలత్రాదిషు భామ ఇజ్యధీః । యస్తీర్థబుద్ధిశ్చ జలేనక
హిణిజ్జనేష్యభిజ్ఞేషు సపవగోభరః ॥ * ॥ ఉత్తరగీతాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
చతుర్వేదధరోవిప్రవాసుదేవంనవిన్దతి । వేదభారభరాక్రాంతస్సవైప్రా

(పరివేత్తా)

హ్నుగర్హభః ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠనివిష్టే భాయానాతుకసి
ష్టస్య విధీయతే । నివిష్టశ్చనివిష్టేతు పరివేత్తా నఉచ్యతే ॥

(భాగవతలక్షణమ్)

అశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ అనన్యదేవతాభక్తాయెమదభ్యుక్తజనప్రి
యాః । మామెవశరణం ప్రాప్తాస్తేమద్భుక్తాః ప్రకీర్తితాః ॥ ద్వాదశాక్ష
రతతస్వజ్ఞశ్చతుర్ద్వాపహవిభాగవిత్ । అచ్ఛిద్రపఞ్చకాలజ్ఞస్సవై భాగవ
తః స్మృతః ॥ అథాపఞ్చకతతస్వజ్ఞాః పఞ్చసంసాగర సంయుతాః । అకా
రత్రయసంపన్నా మహాభాగవతాః స్మృతాః ॥ * ॥ శ్రీభాగవతే — ॥ శ్లో ॥
అర్చాయామేవచహరేః పూజాం యః శ్రద్ధయహతే । నతద్భక్తేషు చా
వ్యేషు సభక్తః ప్రాకృతః స్మృతః ॥ ఈశ్వరే తదధీనేవ బాలిశేషు ద్వి
షత్సుచ । ప్రేమమైత్రీకృపోపేత్తాయః కరోతి సమధ్యమః ॥ సర్వభూ
నేషుయః పశ్యేద్భగవద్భావమాన్తనః । భూతాని భగత్యాన్త న్యేషభా

(వైష్ణవలక్షణమ్)

గవతోస్తమః ॥ * ॥ పురాణే — ॥ శ్లో ॥ పూర్వభాషీ ప్రసన్నాస్తాస
ర్వేషాం వీతమత్సరః । అనసూయో గుణగ్రాహీభామికావైష్ణవః స్మృ

తః ॥ * ॥ సాగ్రదే — ॥ శ్లో ॥ పరమాపదమాపన్నా హామేచనముపస్థితే ।
నైకాదశీం త్యజేద్యస్తు యస్యదీక్షాతువైష్ణవీ ॥ సమాప్తాసర్వభూతే
షు నిజాచారాదఃస్థితః । విష్ణ్వపితాభిలాచారస్సహి వైష్ణవ ఉచ్యతే ॥

(బ్రహ్మచర్యలక్షణమ్)

భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ విహితాచరణం కర్తు వైరాగ్యం నిర్ద్యవర్జనమ్ ।
జ్ఞానం సుదృష్టిరభక్తిస్త హరిచిహ్న సమాశ్రయః ॥ * ॥ సుమన్తః — ॥ శ్లో ॥
బ్రహ్మ చర్యం తపాభైక్షం సన్ధ్యయో రగ్ని కర్తవ్యమ్ । సావధాన్యయో
గురువృత్తిశ్చ చర్యయం బ్రహ్మ చారిణః ॥ * ॥ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥
స్తూరణం కీర్తనం కేళిః ప్రేక్షణం గుహ్యభాషణమ్ । సజగ్లోపధ్యవసాయ
శ్చ క్రియానివృత్తిరేవచ ॥ ఏతన్నైధునహస్తాక్షం ప్రవదన్తి మనీషిణః ।
యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఋతావృతా స్వదారేషు సత్కతిర్యా
విధానతః । బ్రహ్మచర్యం తదేవోక్తం గృహస్థాశ్రమ వాసినామ్ ॥ క
మణామనసా వాచా సర్వావస్థానుసర్వదా । సర్వత్ర మైథున త్యాగం
బ్రహ్మచర్యం ప్రచక్షతే ॥ బ్రహ్మచర్యమిదంప్రోక్తం యతీనాం బ్రహ్మ
చారిణామ్ ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ అస్తరా ప్రాతరాశ్చ సా
యమాశంతతైవచ । నిత్యోపవాసీభవతి యోభుక్షేనకదాచన ॥ * ॥ శా

(ప్రణామ లక్షణమ్)

జ్ఞీల్యః — ॥ శ్లో ॥ ఉంసామనసాదృష్ట్యా శిరసాపిధియాపిచ । పదాభ్యం
కరాభ్యం వాచాచ ప్రణామోఽష్టాక్షఉచ్యతే ॥ పాదాశిరస్తథాహస్తాని
కుంభ్యముకుతాకృతీ । మనోబుద్ధ్యభిమానైశ్చప్రణామోఽష్టాక్షాచరితః ॥

(అద్వైతయలక్షణమ్)

పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ చతుర్దశ్యష్టమీచైవహ్యమావాస్యవ పూజ్ఞిమా ।
పర్వాణ్యేతానిరాజేన్ద్ర రవిసంకారీంద్రిరేవచ ॥ * ॥ అత్రిః — ॥ శ్లో ॥
అమారూపాతశ్రవణై ర్యుక్తాచేతుష్య మాఘయోః । అధోఽదయస్సవి
జ్ఞైర్యోకోటిసూర్యగ్రహైస్సమః ॥ * ॥ అత్రేయ — ॥ శ్లో ॥ నక్రస్థీరే-

మృతనజానాతి స్త్రీమయోహినిరగళః । కృత్యాకృత్యం నజానాతి సవి
ప్రసవశురుచ్యతే ॥ వాపీకూపతడాగాదిదెవాయతనభేదకః । విప్రదేవా
షవాదీచ సవిప్రా మ్లేచ్ఛణచ్యతే ॥ పరహింసాపరఃకూరః పరదారపరా
యణః । పరద్రవ్యాభిలాషీచనదణ్డాలోహి నిర్దయః ॥ * ॥ పరాశరః —

(పటగర్హ వివరణమ్)

॥ శ్లో ॥ సద్భ్యాస్నానంబసా హవామీదెవతానాంచపూజనమ్ । వైశ్వదేవా
తిథేయంచపటగర్హా నిదినెదిసె ॥ * ॥ ఆశ్వమేధిక ॥ శో ॥ త్వాంతం దా

(అగ్నిమబ్రాహ్మణస్వరూపమ్)

న్తం జితక్రోధం జితేర్ష్యై యమకల్ప వమ్ । తహగ్ర్యం బ్రాహ్మణం మ
న్యై శేషాశ్శూద్రా ఇతిష్ఠృతాః ॥ కామక్రోధానృతద్రోహ ద్వైషల్లో
భమదాదయః । నసద్వియత్రరాజేన్ద్రై తం దేవాబ్రాహ్మణంవిచః ॥
ప్రాణాయామస్తు యథాలే యథాలేనూమనుష్ఠ రేత్ । తథాలేబ్రాహ్మ
ణోజ్ఞేయ శ్శేషకాలతథేతరః ॥ యెనకెనవిదాచ్ఛన్న్యెనకెనవిదాశ్రి
తః । యత్రక్వచనశాయాస్యాత్తందేవాబ్రాహ్మణంవిచః ॥ * ॥ సంవ

(నగ్నలక్షణమ్)

ర్తః — ॥ శో ॥ కటిసూత్రం వివాకర్తృ శ్రౌతంస్సార్తం కరోతియః । శ
త్సర్వంనిష్ఫలంవిద్వ్యాతోసిసగ్న ఇతిష్ఠృతః ॥ * ॥ మాధవీయే — ॥ శో ॥ న
గ్నోమలినవస్త్రస్సాస్యన్నగ్నో నీలపటస్తథా । వికత్కౌర్మేనసత్తరీయశ్చనగ్న
శ్చావస్త్రపవచ ॥ శ్రౌతంస్సార్తంతథాకర్తృననగ్నశ్చిన్తయెదపి । పరాశరః
॥ శో ॥ అకచఛః పుచఛకచోఛవాఽద్వికచఛఃకటి నేష్టితః । కాపీనకధరిశ్చై
వనగ్నఃపఞ్చవిధస్త్పృతః ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శో ॥ అకచఛఃపుచఛక
చఛశ్చ తిర్యగ్కచోఛార్థకచఛకః । కటిసూత్రైబద్ధకచోఛనగ్నఃపఞ్చవిధ

(ఆరూఢపతిలక్షణమ్)

మృతః ॥ * ॥ హరితః — ॥ శో ॥ యఃప్రాప్యనూనుషంలోకంముక్తిద్వా
రమపావృణోమ్ । గృహేషు భిరత త్రిష్టేత్తమారూఢచ్యుతంవిదః ॥ * ॥

(యమనియమాదివివరణమ్)

యోగయాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || అహింసాసత్యమస్త్రైయంబ్రహ్మచర్యం
దయార్హవమ్ । తుమాధృతిర్మితాహంశ్చైవచైతేయమాదత || తపస్సంతా
పమాప్తిక్యందానమీశ్వరపూజనమ్ । వేదాంతశ్రవణంచైవస్త్రీర్షతశ్చజ
పోహుతమ్ ॥ దశైతేనియమాఃస్రాక్తామునిభిస్తత్త్వదర్శిభిః || * || అర్హవం
త్రివిధఃరణేక్యమ్, ఆప్తిక్యమ్ - ఐరలోకోఽస్తీతివ్యవసాయః, మతిర్వహి

(దేవలకస్వరూపమ్)

తేషు । ఆశ్వమేధికే — || శ్లో || దేవార్చనపరోవిస్రూ విస్తాధీన వత్సర
త్రయమ్ । సతైదేవలకోనాన సర్వకర్మబహిష్కృతః || * || సజరూపా
నిసంహితాయామ్ — || శ్లో || కనుదేవలకాః కేవిశ్వాదేవలకాఃప
రే । శుద్ధదేవలకాః కేవిశ్వాదేవలకాఃప్యతాః || అథాధీన కాలనిర్దే
శీయోదేవ. పూజయేత్సదా । కర్మదేవలకోనానసర్వకర్మబహిష్కృతః ||
పశ్చరాత్రవిధానజ్ఞోదీతావరణానోఽర్చకః । చతుర్వేదాధికారోఽపికల్ప
దేవలకఃస్మృతః || ఆగమోత్తమినానజ్ఞోగుప్రకాల్మసజీవకః । శుద్ధదేవలకా
నామ సంప్రకర్మ విగహిణః || అర్హోక్షేనవిధానేన దేవలస్త్వంనద్యతే । త
స్మాగ్నిర్వప్రసూప్తేన వైదికేనైవపూజయేత్ || * || అగ్రః — వైదిక
నైవవిధినా దగ్ధ్యులోభవివర్జితః । పూజయేద్భక్తితోవిష్ణుం సహిదేవలకోన
వై || * || విష్ణుధర్మాత్తరే — || శ్లో || దణ్డికాయాశ్చదాగ్ధాయాజ్యేష్ఠాయా
తైరవసన్యత । రుద్రసన్యపూజకాయేతు తైవైదేవలకాఃస్మృతాః || యేన
కేనప్రకారేణగోరాగాధనంపరమ్ । తస్మాద్దేవలకత్వంతు నవిష్ణువిషయ
కవీత్ || * || పురాణే — || శ్లో || దేవార్చనపరోవక్యసేత్పరాధాం
విత్తకాక్షాయా । చతుర్వేదధరో విప్రస్సచణ్డాలసమో భవేత్ || * ||

(సజరూపాతిస్వరూపమ్)

యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || విస్రాన్తూ ధావసిక్తోహి తుత్రియా
యాం విశస్త్రియామ్ । అమృతస్సూద్రాన్యనిషాదోజాతః పాంశవో

పివా । వైశ్యాశూద్రౌస్త్వరాజన్యాన్మాహిష్యేగ్రౌ సుతౌ స్మృతౌ ॥
 శూద్రాయాం కరణోవైశ్యద్విన్నాస్వేషవిధిస్తున్మృతః । బ్రాహ్మణ్యాం
 క్షత్రియాత్సూతౌ వైశ్యద్వైదేహకస్మన్మృతః ॥ శూద్రాజ్ఞాతస్తుచడ్డా
 లః సర్వకర్మబహిష్కృతః । క్షత్రియామాగధంవైశ్య చ్ఛూద్రాత్ క్ష
 త్తారమేవచ ॥ శూద్రాదాయోగవంవైశ్యజనయామాసవైసుతమ్ । మా
 హిష్యేణ కరణ్యాంతు రథకారఃప్రజాయతే ॥ అసత్సన్తస్తు విజ్ఞేయాః
 ప్రతిలోమాసులోమజాః ॥ * ॥ అన్యార్థః — బ్రాహ్మణేన క్షత్రియా
 యాంవిన్నాయాముత్పన్నో మూర్ధావసీక్తః । వైశ్యకన్యాయాం విన్నా
 యానుమ్మృతః । శూద్రాయాం విన్నాయాం నిషాదః । నిషాదోనామమ
 తస్యఘాతజీవీ । పారశవోనిషాదఇతి వికల్పః । వైశ్యయాంశూద్రాయాం
 చ విన్నాయాం రాజన్యాత్ మాహిష్యేగ్రౌసుతౌ క్రమాద్భవతః । వైశ్యే
 నశూద్రాయాం విన్నాయాం జాతఃకరణః । పతేచమూర్ధావసీక్తామ్బ
 ఘ్న నిషాదమాహిష్యేగ్రకరణాష్టడనులోమజాః । బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రి
 యవైశ్య శూద్రైరుత్పాదితాయథాక్రమం సూతవైదేహక చడ్డాలాభ
 వన్తి । క్షత్రియా వైశ్యాన్మాగధంనామ పుత్రం జనయతి । సైవ శూ
 ద్రాత్ క్షత్తారంనామపుత్రమ్, వైశ్యస్త్రీతు శూద్రాదాయోగవం పు
 త్రం జనయతి । పతేచ సూతవైదేహకచడ్డాలమాగధ క్షత్త్రాయోగవాష్ట
 ట్ప్రతిలోమజాః । క్షత్రియేణవైశ్యయాముత్పాదితోమాహిష్యః । వై
 శ్యేనశూద్రాయాముత్పాదితాకరణీ ॥ తస్యాం మాహిష్యేణోత్పాదితో
 రథకారోనామ జాత్యన్తరంభవతి । అసన్తఃప్రతిలోమజాః, సన్తశ్చను
 లోమజాజ్ఞాతవ్యా ఇతి ॥ * ॥ హారీతః — ॥ శ్లో ॥ శూద్రాదక్తోఽన్యః

(కాణ్డపృష్ఠాది దురాచారాః)

సావక్తోయేచైవసేవ కాన్సుతాః । సర్వేతే మైత్రిణఃప్రాక్తాః కాణ్డపృష్ఠానసంశ
 యః ॥ యమః — స్వకులం పృథ్వుతః కృత్వా యోవైపరకులం వ్రజేత్ ।
 ఛేనమశ్చరీతేనాసౌ కాణ్డపృథ్వు ఇతిస్తుతః ॥ * ॥ స్మృతిమాధవీయే —

॥ శ్లో ॥ సజుఁబూతువృద్ధి కారే నస్మాతి నసకాఁజవ । ఏకైకచాన్తవా
ద్ధీనసప్రజ్ఞః పరికిరీతః ॥ విభవేనత నైవార్థం దిదామః బుధుఁజవ । త

(అభోజ్యన్మవివరణమ్)

మాహు రాఖుం తస్యార్థం భక్త్యావృత్తేణ శుభ్యతి ॥ దుష్కారణం
పతేయస్తు తప్యతేచ తపస్తథా । నపరతాధామిత్యక్తం సమాధ్దారిః ప్ర
కీర్తితః ॥ సభాగతానాయస్సభ్యః పక్షపాతంసమాచరేత్ । తమాహుః
కుక్కుటందేవాస్తస్యార్థ్యార్థం పర్యయేత్ ॥ * ॥ సంగ్రహ — ॥ శ్లో ॥
శూన్రసప్రపంచ తత్వక్వం తద్వప్తం తన్నిమన్త్రిమ్ । తపచ్ఛిప్తం త
దామంచ ఘోద్రాన్మం పడిష్టధంప్రతమ్ ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥
ఆమంశూన్రస్య ఘోద్రాన్మం పక్వముచ్ఛిప్తభాజనమ్ । తస్మాదామంచ
పక్వంచ మారితః పరివర్ణయేత్ ॥ యోహిహిత్యావివాహగ్నిం గృహస్థశ్చ
తిమన్యతే । అన్మం శస్యవభోక్తవ్యంవృథాపాకోహిసస్త్పతః ॥ గృహీ

(కదర్యహేతుకాదిసర్వరూపమ్)

త్వాగ్నింసమారోప్యపఞ్చయజ్ఞాన్ననిర్వపేత్ । పరపాకనివృత్తింసౌము
నిభిఃపరికిరీతః ॥ పఞ్చయజ్ఞాన్స్వయంకృత్వా పరాన్నముపజీవతి । సతతం
ప్రాతరుష్ఠాయ పరపాకరతస్తునః ॥ నభాజనాథాన్స్వేచ్ఛప్రః కులగోత్రే
నివేదయేత్ । భాజనార్థంహితేశంసన్వాన్త్రాశీత్యచ్యతేబుధైః ॥ * ॥ మ
నుః — ॥ శ్లో ॥ ఆన్యానంధక్త్యక్యంవంచ పుత్రదారాంశ్చపీడయేత్ । లో
భాద్యఃపితరౌమోహాత్సకదర్యశ్చిత్స్త్పతః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥
యక్తిచ్ఛతేనసర్వత్రయశ్చాన్త్రవిహితేష్వపి । సంశయం కరుతేసోయం
హేతుకోనాస్తికాథమః ॥ ధర్మవ్యవస్థాంయఃకుర్యాద్విరోధేనతియక్తిభిః ।
న్యాయవిధర్మశాస్త్రజ్ఞో హేతుకః పరివర్తతః ॥ * ॥ బోధాయనః ॥ శ్లో ॥
శజాపిహితచారిన్త్రాయసాన్స్విభిప్రాయమాశ్రితః । శాస్త్రాతిగః
స్తృతోమూఢోధర్మతస్త్రిపరోధనాత్ ॥ అన్యత్ర ॥ శ్లో ॥ పౌద్ధమా

(అథ షట్సమయాః)

మాతకంచైవ శ్రేవం పాశుపతం తథా । కాపాలంపఞ్చరాశ్రంచ షడేతే

(అవిద్యస్వరూపమ్)

సమయాత్మకతాః ॥ * ॥ పురాణే — ॥ శ్లో ॥ అవిద్యః పాత్రకృతః ప్రా
క్తో వైద్యోవైష్ణవఉచ్యతే । అవిద్యేననకేనాపి వైద్యః కించిత్సమాచరేత్ ॥

(దైవాసురసృష్టివిభాగః)

బృహన్నారదీయే — ॥ శ్లో ॥ సృష్టిస్తు ద్వివిధాప్రాక్తా దైవాసురవిభేద
తః । హరిభక్తియుతా దేవాస్తద్దేనా హ్యసురాత్మకతాః ॥ * ॥ పురాణా
న్తరే — ॥ శ్లో ॥ ద్వివిధో భూతసర్గస్సాస్యద్వైవ ఆసుర ఏవ చ । హరిభక్తి
యుతోదైవోవిపరీత స్తథాసురః ॥ శ్రీవైకుంఠసంహితాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
తేదేవాః పరికీర్త్యవై యే సురాలయవాసినః । వైకుంఠవాసినస్సర్వే సా

(పిండోపదానప్రమాణమ్)

ధ్యాదేవాః ప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ కుక్కుటాణ్ణకమాశ్రస్తు పిండో ఇత్యభిక్షీయ
తే । అష్టాష్టపర్వమాశ్రం స్యాదపదానమితి స్మృతమ్ ॥ * ॥ ఆథ సంజ్ఞా

(ఆథ విష్ణునామవిర్వచనమ్)

సనక్తాద్విష్ణునామ విర్వచనం కించిదుచ్యతే ॥ * ॥ హరివంశే — ॥ శ్లో ॥
మావిద్యాచహరేస్త్రోక్తా తస్మాత్కల్యోనతోభవాత్ । తస్మాన్మాధవనా
మాసి ధవః స్వామీతితద్భితః ॥ * ॥ సాగ్రే — ॥ శ్లో ॥ కథతిబ్రహ్మణా
నామ ఈశోఽహంసర్వదేహినామ్ । ఆవాంతనాక్తే సమ్భుతాతస్మాత్కే
శవనామవాత్ ॥ నస్తాం వైభరణీం పూర్వమవిష్టవైగుహాగతామ్ । గౌ
విస్థతి తేనాహం దేవైర్వాగ్ధిరభిష్టుతః ॥ * ॥ హరివంశే — ॥ శ్లో ॥ మ
మోపరియథేన్ద్రత్వం స్థాపితో గోభిరీశ్వరః । ఉపేన్ద్రీతి కృష్ణత్వాంవ
త్యన్తి భువిదేవతాః ॥ * ॥ శ్రీభగవాన్ — ॥ శ్లో ॥ ఛాదయామి జగత్స
ర్వం భూత్యాసూర్యభివాంశుభిః । వాయుశ్చ తేజసాసార్ధం బైకుంఠత్వం తి
తోమమ ॥ * ॥ సనత్కుమారః — ॥ శ్లో ॥ ప్రణమాన్విష్యముందేవా స్స
స్మాత్ప్రణవఉచ్యతే । అథోనక్షీయతేజాతు స్మృతస్తస్మాదధోక్షజః ॥ * ॥
మహాభారతే — ॥ శ్లో ॥ నరాజ్ఞాతాని తత్త్వాని నారాణీతితలొవిదః ।

తా నేవచాయనంతస్య తేననారాయణఃస్మృతః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణే —
 ॥ శో ॥ ఆపోనారాభ్యనిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః । తాయీకస్యాయనంస్సూ
 ర్నంతేననారాయణః స్మృతః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శో ॥ కృషిక్కువాద
 ర్శశ్శబ్దాణశ్చ నిర్వృతీవాచకః । తయోదైక్యంపరం బ్రహ్మకృష్ణో భవతి శా
 స్వతః ॥ మహాభారతే — ॥ శో ॥ వ్యాస్తా మేరోవసే సార్థ కాన్తిరభ్య
 క్తకా తథా । క్రిమణాచ్ఛాప్యహంపాదాః పిష్టురిశ్యశ్శేషేయతే ॥ * ॥ శ్రీ
 విష్ణుపురాణే — ॥ శో ॥ ఆశుభాని నిరాచక్షే పుష్టా త తుభనస్తమ్ ।
 పృథిమాత్రైణ యత్పుంసాం బ్రహ్మతన్వత్సతం పిమః ॥ యదాహ్నో తి
 యదాదత్తే యచ్ఛాపిషయానిహ । యశ్చాస్యనసతోభాగస్తస్మాదాత్మేతి
 క్షయతే ॥ పురాణపూర్వసన్ధావాత్పుగుదానాన్తదైవచ । శయనాత్పురి
 సర్వేశః పురుషః సరిశీతః ॥ పురమారుహ్యానకలం తస్మిం శ్చేతేమహాప్ర
 భుః । తస్మాత్పురుషఇచ్ఛేవ ప్రాచ్యలై తత్పచిన్తయై ॥ స్రుతౌ కూర్మగూ
 పం సరేనర్పంతం బ్రహ్మణంప్రతి భగవానాహ — “ పూర్వసేవాహమి
 హంసమితి, తస్మైపురుషసృజతత్వమ్ ” ఇతి ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మదిమప్రచీనేమన
 ప్తే లోకేచరాచరే । ఏకస్త్యవిశ్వాత్తానతునారాయణోవిభుః ॥ ఇతిమ
 హాభారతే ॥ “ న బ్రహ్మసేవానోనేమేద్యావాప్యగివీ ” ఇతిశ్రుతిశ్చ ॥ * ॥
 సృష్టౌ వసతి భూతేషు సఽహారే తత్ర శత్రుచ । వసన్తి యష్మిన్ సర్వా
 ని వాసుదేవస్తవః స్మృతః ॥ వ్యాసనాద్వ్యోపవ్యభూతస్య చేతనాచేతనస్య
 చ । సర్వస్య జగతః శ్రీతో విష్ణురిద్యభిధీయతే ॥ బృహత్సాద్భృత్సాత్వా
 చ్చ సర్వలోకైకకారణమ్ । సర్వేశ్వరః శ్రియోభర్తా పరంబ్రహ్మేతిగీయ
 తే ॥ బ్రహ్మణంశీతికణ్ఠంచ యమంవరుణమేవచ । ప్రసహ్యహరతేయస్తా
 తస్తాద్ధరిచామూచ్యతే ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణే — ॥ శో ॥ జ్ఞానశక్తి బ
 లైశ్వర్యవీర్యజేహాస్యశేషతః । భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాహేయైర్గుణాది
 భిః ॥ శుద్ధేహహావిభూత్యాభ్యే పరేబ్రహ్మణీశబ్ద్యతే । మైత్రేయభగవచ్ఛ
 బ్దస్సర్వకారణకారిణి ॥ తత్రపూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః । శ

బ్జాఽయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర త్వప్వపచారికః ॥ అత ఏవోపచారప్ర
యోగప్రసృప్తినిమిత్తమాహ — ॥ శ్లో ॥ ఉష్ణశీతప్రలయంనైవభూతా
నామాగతింగతమ్ । వేదీవిద్యానువిద్యాంచసవాచ్యో భగవానితి ॥ అతఏవవి
ష్ణుప్యతీరిక్తానాం తదంశ తేష్వన పురుషశబ్దనాచ్యో వ్యమాపహారిక సుతిన్రప్త
వ్యమ్ ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మోద్యాసస్సకలాదేవా యక్షతుమ్భురుకిన్నరాః । తె
నర్వేపురుషాంశ త్వామచ్యస్తే పురుషాఇతి ॥ ఇశవచనాల్ । ఏవంచసతియ
త్రయత్ర భగవత్పురుషపరమాత్మైశ్వరాదిశబ్దాః ప్రయుజ్యస్తే, తత్ర త
త్ర విష్ణువిభూత్యైకశబ్దత్వాత్తచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం ప్రప్తవ్యమ్ ॥ * ॥

(ప్రదోషసిద్ధయః)

ప్రదోషమాహ బృహత్తనుః — ॥ శ్లో ॥ శ్రయోదశ్యంతు సప్తహ్యం చ
తుర్థ్యానుర్ధరాశ్రతః । అర్వాఞ్చాధ్యయనం కుర్యాన్యదిచ్ఛేత్సన్యధార
ణమ్ ॥ రాత్రాయానుత్రయాదవాగ్యదిపశ్యేత్త్రీయోదశీమ్ । సా
రాత్రిస్సర్వకమఘ్నీ శజూరారాధనంవినా ॥ * ॥ వ. ద్ధగాగ్యః —
॥ శ్లో ॥ రాత్రాయామద్వయాద్ధర్వాకస్సప్తమీసాన్యస్త్రీయోదశీ । ప్ర
దోషస్సతువిజ్ఞేయస్సర్వవిద్యావిగహితః ॥ రాత్రానవసునాడిషు చతు
ర్థీయదిదృశ్యతే । ప్రదోషస్సతువిజ్ఞేయో వేదాధ్యాయోవిగర్హితః ॥ * ॥
విశ్వామిత్రః — ॥ శ్లో ॥ మధ్యేద్వియామయోరాత్రానాథీయాతకదా
చన । వేదవేదాఙ్గకానీచ్ఛన్నాయుర్విద్యాం యశోబలమ్ ॥ ఆద్యస్తయోః
కలామాత్రాయదిపశ్యేత్త్రీయోదశీమ్ । ప్రదోషస్సతువిజ్ఞేయస్సర్వశ
బ్దవివర్జితః ॥ * ॥ శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ ఆదామధ్యే తథాఽస్త్యేవా య
స్యాం రాత్రాయం త్రయోదశీ । అస్తితత్రకలామాత్రాప్రదోష ఇతివి
శ్రుతః ॥ త్రయోదశీయదా రాత్రాయామస్తత్రనిశాముఖే । ప్రదోష
ఇతి విజ్ఞేయోజ్ఞానాగ్ధీ మానమాచరేత్ ॥ భోజనం మైథునం యానమభ్య
గ్నం హరిదర్శనమ్ । అన్యానిశుభకార్యాణి ప్రదోషేనైవకారయేత్ ॥ * ॥
ఘోషై — ॥ శ్లో ॥ త్రిముహూర్తం ప్రదోషఃస్యాద్రువావస్తం గతేత

తః । మితసప్త్యత్రయోదశ్యాం సంస్కరన్నాన్ననోహితమ్ ॥ అహిన్నాఽ
 ప్తమాంశసంయుక్తం రాస్యర్థం మానమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతివచనాచ్చ, త్రి
 ముహూర్తద్వియాశయోః ప్రదోషశ్చం వికల్ప్యతే । ప్రకారాంతరం
 స్మృతిచన్ద్రికాయామ్ ॥ — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థీసప్తమీచైవ శ్రయోదశ్యస్త
 మానతః । ప్రదోషమపిమర్శిత ద్వ్యేకార్థఘటికాః క్రమాత్ ॥ * ॥ అస్త
 మయామూర్ధ్వం ద్వ్యేకార్థఘటికాః క్రమేణ చతుర్థీ సప్తమీ శ్రయోద
 శ్యోయది స్యుస్తదా ప్రదోషం కుర్యాదిత్యర్థః ॥ * ॥ అస్యాపవాదః —
 ॥ శ్లో ॥ అర్చకానప్పరిచారాంశ్చ వైష్ణవాః జ్ఞానినాయతీక ॥ దాసీదా
 సాదికాంశ్చైవ ప్రదోషస్తునబాధతే । ప్రదోషేభానువారేచ చరరాశ్య
 దయేతథా ॥ స్వల్పదానాద్యణుశిష్టం వినశ్యతి నసంశయః ॥ * ॥ వ్యా

(చూడామణిలక్షణమ్)

సః — ॥ శ్లో ॥ సోమవారేవిధాన్త్రాహస్సూర్యవారేరవేర్ద్రాహః । చూ
 డామణిరితిభావతస్త్రాంతం ఫలం లభేత్ ॥ * ॥ మన్వంతరాణ్యహ

(మన్వంతరాధినియమః)

దక్షః — ॥ శ్లో ॥ ఆశ్వయుక్కుక్షనవమీ కార్తికీ ద్వాదశీ సితా । తృ
 తీయా చైత్రమాసస్య తథా భాద్రపదస్య చ ॥ ఫాల్గునస్యాప్యమావా
 స్యా పుష్యేఽప్యేకాదశీ సితా । ఆషాఢస్యాపిదశమీ మాఘమాసేతు స
 ప్తమీ । శ్రావణస్యాప్తమీ కృష్ణా ఆషాఢస్యాపి పూర్ణిమా ॥ కార్తికీ ఫా
 ల్గునీ జ్యేష్ఠా చైత్రీ పశ్చిదశీ తిథిః । మన్వంతరాదయశ్చైతే దస్తస్యాక్ష

(యుగాది నిర్ణయః)

యకారకాః ॥ * ॥ యుగాదీనాహ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ వైశాఖమాస
 స్యసితా తృతీయా నవమ్యసా కార్తికశుక్లపక్షే । నభస్యమాసస్యకృ
 ష్ణపక్షే శ్రయోదశీ పశ్చిదశీచ మాఘే ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥

(అపవిత్రప్రాణినః)

లోకేత్రీణ్యపవిత్రాణి పశ్చా మేధ్యానిభారత । శ్వాచశూద్రశ్చ కాః

శ్చ పృథవిత్రాణి పాణ్డవ ॥ దేవలః కుక్కుటోయాప ఉదక్యా వృచలీ
 షః । పక్షైః తే స్య రమేభ్యాని నస్పృష్టనాః కదాచన ॥ * ॥ చతుర్వే
 (దేహదోషవిభాగః)

దవిదశ్చాపి దేహేషుష్యపలాఃస్పృతాః । క్షుత్రియాస్సప్తవిజ్ఞేయా వైశ్యా
 స్త్వష్ట్రా ప్రకీర్తితాః ॥ నియతా పాణ్డవ శ్రేష్ఠ శూద్రాణామేకవింశతీః ।
 కామఃక్రోధశ్చలోభశ్చ మానశ్చనుదపవచ । మహామోహశ్చత్రేతే దే
 హేషుష్యపలాఃస్పృతాః ॥ గర్వస్తమ్భోహ్యహంకార ఈష్యోభిద్రోహ
 పవచ । పారుష్యం క్రూరతాచేతి సప్తైతేక్షుత్రియామతాః ॥ తీక్ష్ణతాని
 కృతిర్దయాశాత్యందమ్భోహ్యనార్జవమ్ । ప్రేశున్యమన్యతంచేతి వైశ్యా
 స్త్వష్ట్రాప్రకీర్తితాః ॥ తృష్ణాబుభుక్షాన్గ్రాహ హ్యేలస్యంచాఘృణాఽ
 దయా । ఆధిశ్చాపి వివాదశ్చ ప్రమాదోహీనసత్వతా ॥ భయంవిక్లబ
 తాజాడ్యం సాపితామన్యరేవచ । ఆశౌచాఽశ్రద్ధానర్థే హ్యనవిష్టా
 ప్యయత్త్రీణమ్ ॥ అశౌచం మలినత్వంచ శూద్రాహ్యేతేప్రకీర్తితాః ।

(సద్బ్రాహ్మణలక్షణమ్)

యస్మిన్నైతే ప్రవర్తంతే సహిబ్రాహ్మణఉచ్యతే ॥ యేషుయేషుచ భావే
 షు యతాగలం వర్తతే ద్విజః । తత్తత్కాలం సవిజ్ఞేయో వ్రాహ్మణో
 జ్ఞానమర్బులః ॥ భూర్భువఃస్వరితిబ్రహ్మ యోవేవ పరమం ద్విజః । స్వ
 దారనిరతశ్చాన్తోవిజ్ఞేయస్సహిభూసురః ॥ * ॥ సముచ్చయో — ॥ శ్లో ॥
 కామక్రోధాన్యతద్రోహద్వేషలోభమదాదిభిః । దోషైశ్చైవిశముక్తో
 యస్సశాస్త్రస్సర్వనిస్సృహః ॥ భుక్త్వాస్పృష్ట్యాచ దృష్ట్వాచశ్రుత్వా
 ఘృత్వాచయోనరః ॥ నహ్యచ్యుతిగ్లాయతివా సవిజ్ఞేయోజితేద్బ్రియః ॥
 పశాశరః — ॥ శ్లో ॥ సాధవః క్షీణపాపాస్త్రు సచభిజ్ఞసానిధువాచకః ॥
 తేషామూచరణంయత్తు సదాచారిస్స ఉచ్యతే ॥ * ॥ సజ్జగీహే — ॥ శ్లో ॥

(పరివేత్తాదిస్వరూపమ్)

హారాన్నివేహాస్రసంయోగఃకురుతే యోగః ప్రజేస్థితే ॥ పరివేత్తాసవిజ్ఞే

యః పరివిస్తృతపూర్వజః ॥ తయోః పర్యాయతోజ్యేష్ఠః పరివేష్టా ౩ నీయ
(వేదవిక్రయ నిరూపణమ్)

కః ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ యోఽధ్వాధీనాం ద్విజేతద్యుష్మతే
స్తైచవావిధానతః । అనధ్యాయాచ తం ప్రాహుర్యేదవిష్టావకంబుధాః ॥
ప్రఖ్యాపనం ప్రాధ్యయనం ప్రశ్నపూర్వప్రశ్నిగ్రహః । యాజనాధ్యా
పనే వాదష్టద్విధోవేదవిక్రయః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ఉపవీతం
(యజ్ఞోపవీతనామాని)

బ్రహ్మసూత్రం సూత్రం యజ్ఞోపవీతకమ్ । యజ్ఞసూత్రం దేవతక్షు ఇ
త్యాఖ్యాష్టట్రయేణతు ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ అప్రసూతాఃస్త్రై
(దర్భభేద నిరూపణమ్)

తాదర్భాఃప్రసూతాస్తుకుశాః స్త్రైతాః । సమూలాఃకుతపాఃప్రాక్తాశ్చ
న్నాగ్రాస్తృణసంజ్ఞికాః ॥ కుశాఃకాశాయవాధూర్వాగోఘమాశ్చ
పికుస్తురాః । ఉశీనావ్రీహయోమాజ్ఞోదశదర్భాశ్చబల్బజాః ॥ * ॥
(ప్రతస్వరూపమ్)

విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ గురుపూజాఘృతాశౌచం సత్యమిద్రియనిగ్ర
హః । ప్రవర్తనంహితానాంచ తత్సర్వం ప్రతముచ్యతే ॥ మనఃస్థాని
(హవిల్క్షణమ్)

పయస్సోమో మాంసం యచ్ఛానుపస్కృతమ్ । అత్రారలవిణం యచ్ఛప్ర
కృత్యాహవిరుచ్యతే ॥ * ॥ ప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాయోనామతపఃప్రా
(ప్రాయశ్చిత్తనిర్వచనమ్)

క్తం చిత్తం నిశ్చయ ఉచ్యతే । తపోనిశ్చయసంయోగాత్ప్రాయశ్చిత్త
(దీక్షాశబ్ద నిర్వచనమ్)

మితి స్మృతమ్ ॥ దీయతేజ్ఞానసంబోధః క్షీయతేపాపసంశ్చయః । దీయతేక్ష
యతేయస్తాత్సాదీక్షాత్యభిధీయతే ॥ * ॥ హరితః — ॥ శ్లో ॥ జకారో
(జపశబ్దార్థః)

భిత్తవిచ్ఛేదఃపకారః పాపనానాశనః । జప్తపాపహరో యస్తాజ్ఞప ఇత్యు

చ్యుతే బుధైః ॥ * ॥ వృద్ధః సిద్ధః — ॥ శో ॥ కన్యాయామిధునెమీనే
(పడవీత్యాది పుణ్యకాలః)

ధనుష్పపి రవేగళిః । పడవీతిముఖాః ప్రోక్తాః పడవీతిగుణాః ఘటే ॥ వృ
షవృశ్చిక్కుమృచ్చాదు సిష్టానైవ రవేగళిః । పతద్విష్ణుపదం నామ విషువాద
ధికం ఘటైః ॥ మృగకిరగ-టసఙ్కా-స్త్రీ ద్వేతూదగ్ధక్షిణాయనే । పిమవే
తుతులామేషే గోలమధ్యేతథాపరాః ॥ * ॥ హేమాదౌ — ॥ శో ॥
(అహతవస్త్రులక్షణమ్)

ఈషడ్ధాతం నవంశ్వేగం సదశం యన్నధారితమ్ । అహతం తద్విజానీయా
(నీలవృషభలక్షణమ్)

తస్యైకర్షసుపావనమ్ ॥ లోహితోయస్తువర్ణేన ముఖేపృష్ఠేచ పాణ్డురః ।
శ్వేతః ఖురవిషాణాభ్యాం సవృషోనీల ఉచ్యతే ॥ * ॥ కాష్ఠాజనిః —
(ఏకోద్దిష్టపార్షణవివేకః)

॥ శో ॥ ఏకముద్దిశ్యయద్దత్తమేకోద్దిష్టప్రకీర్తితమ్ । త్రీసుద్దిశ్యతుయత్త
ద్ధి పార్షణం మునయోవిదుః ॥ * ॥ మైత్రాయణీయశ్రుతిః — “ పత
(సవితృశబ్దనిర్వచనమ్)

త్సవితుర్వరేణ్యం ధ్రువమచలమమృతం భగవాంఖ్యం విష్ణుసంజ్ఞం సర్వా
ధారంధామ ” ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఈశ్వరంపురుషాఖ్యం
తుసత్యధర్మాణమచ్యుతమ్ । భగవాంఖ్యంవిష్ణుసంజ్ఞంతుజ్ఞాత్వామృతము
పాశ్నుతే ॥ ప్రసౌతి సకలాంచేష్టాం ప్రసూతే సకలం జగత్ । అవతేగ్గ
తికాన్త్యథాత్తరతేదానకర్తృణః ॥ గతోహ్యవతిసర్వత్రపక్షిః కాన్తో
గుజైస్సహ ॥ భోగాపవర్గయోద్ధాతా సవితేతినిరుచ్యతే ॥ * ॥ యోగ్యదే
(ధర్మానుష్ఠానయోగ్యదేశః)

శావాహ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శో ॥ స్వభావాద్యత్ర చరతికృష్ణసారస్స
దామృగః । ధర్మసంరక్షణార్థాయతస్మిన్దేశేవసేద్దివిజః ॥ * ॥ విష్ణుః —
॥ శో ॥ యస్మిన్దేశేమృగః కృష్ణస్తస్మిన్ధర్మాన్నిబోధత । ధర్మదేశస్సవిజ్ఞై

యోద్విజానాంధర్మసాధనః ॥ * ॥ ఖనుః — ॥ శో ॥ స్వభావాద్యశ్ర
 ంచరేత్కష్టసారముగోద్విజ । విజ్ఞేయో ధామికోదేశో మైచ్చదేశ
 (ధర్మదేశః ౩ భాగః)

స్తతః పరః ॥ * ॥ ధర్మదేశానాహ — ॥ శో ॥ బ్రహ్మ వర్తః పరో
 దేశో ఋషిదేశ స్త్వనస్తరః । మధ్యదేశ స్తతో న్యూన ఆర్యావర్త స్త్వన
 స్తరః ॥ * ॥ శాణ్డిల్యః — ॥ శో ॥ యత్ర భాగవతానిత్యం వచ్చకా
 లపరాయణాః । నివసన్తి సదాయుక్తా స్తత్ టేత్రం నైమిశంబిడుః ॥ ని
 వసన్తి మహాత్మా నో యత్రచైకానినోద్విజాః । దేవా దేవమయో ని
 త్యం తందేశం పర్యపాసతే ॥ * ॥ ఏతానాహమనుః — ॥ శో ॥ సరస్వతీ
 ద్యుషద్వత్యోదేశవనద్యోర్యదస్తరమ్ । తమెవచాత్తమందేశం బ్రహ్మ వర్తం
 ప్రచక్షుతే ॥ కురుతేత్రం చ మాతస్యైచ్చ పాశ్చాత్యురసేనకః । ఏష
 బ్రహ్మమిదేశోవై బ్రహ్మ వర్తదనస్తరః ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ చా
 తుర్వర్యవ్యవస్థానం యస్మి దేశేనివర్తతే । మైచ్చదేశస్సవిజ్ఞేయోహ్య
 ర్యావర్తదనస్తరః ॥ ఆర్యావర్తసముత్పన్నోద్విజోవాప్యథవా2ద్విజః ।
 నముదాసిన్ధుపారంచ కరతోయాంసలక్ష్మయేత్ ॥ ఆర్యావర్తమతీక్రమ్యవి
 నాతీర్థక్రియాంద్విజః । ఆజ్ఞాంచైవతథాపితోరైస్సవేన విశున్యతి ॥ న
 సూద్రరాజ్యే నివసే నాధార్మికజనావృతే । నపాషణ్డజనాక్రాంతై నోప
 సృష్టే2స్త్యజైన్యభిః ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ప్రభుతైఃకోదకే గ్రామ
 యత్రాత్మాభీనం ప్రయమణం తత్రవాసోధర్మ్యే బ్రాహ్మణస్య ॥ * ॥
 విష్ణుధర్మోత్తర — ॥ శో ॥ ప్రభాసేపుషురైకాశ్యాం నైమిశే మణిక
 ణ్డికే । గణ్ఠాయాం సరయూతీరే నివసేద్ధామికోజనః ॥ శూద్రశ్చ య
 స్మి కస్మివా నివసేద్వృత్తికశితః ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శో ॥
 సగరే వత్తనైవాపి యోద్వాదశసమావసేత్ । సజీవన్నేవశూద్రత్వమా
 శుగచ్ఛతి నాన్వయః ॥ రాజాశ్రయేణ యోమతోర్వా ద్వాదశాం వసే
 ద్విజః । జీవమానోభవేచ్ఛుద్రో నాత్ర కార్యావిచారణా ॥ * ॥ అధష్టు

(శ్రుతిశ్రుతిప్రవర్తనప్రకారః)

తత్తరః — తత్ర మునిభిస్సహవాసేన ॥ శ్లో ॥ యస్మిన్ననన్తరేధర్మాః
కృతతేతాది కేయగై ॥ సర్వేధర్మాఃకృతాద్యుక్తాః సర్వేనష్టాఃకలాయగై
చాతుర్వర్ణ్యసమాచారం కేదిత్సాధారణంవిదుః ॥ చతుర్ణామపి వగ్దా
నాం కర్తవ్యం ధర్మకొవిదైః । బ్రాహ్మిణ్యధర్మస్వరూపంతు స్థూలంసూక్ష్మం
చవిస్తరాత్ । ఇతిపృష్టస్య ॥ వ్యాసవాక్యవసానేతుమునిముఖ్యఃపరాశ
రః । శృణుపుత్రప్రవత్సామిశ్వర్వాన్తు మునిపుణ్ణవాః ॥ కల్పేకల్పేక్షయో
శ్చత్వాం బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః । శ్రుతిశ్రుతిసదాచారనిర్ణేతారస్తు స
ర్వదా ॥ నకశ్చిద్వేదకర్తవ్యం వేదస్తతాచతుర్ముఖః । తతైవధర్మం స్మర
తి మనుఃకల్పాంతరాంతరే ॥ * ॥ ఇతిపాహి । తదేవమ్ - వేదస్తావన
నాదిః , తతో ధర్మస్తరణస్య , బ్రహ్మద్యుపదేశ పరమ్పరాయాతస్య క
ర్తారోమన్వాదయః ॥ ఏతదుక్తం భవతి - కల్పాదౌ చతుర్ముఖం సృష్ట్యాన్త
మధ్యే తస్మై వేదా విష్ణు రుపదిశతి । తతోబ్రహ్మ వేదశబ్దేభ్యఏవ చాతు
ర్వర్ణ్య కృత్య జాతం సృజతి । నీవం చతుర్ముఖోపదిష్టం మన్వాదయః
కల్పాంతరేషు తమేవధర్మం శ్రుత్వా లోకానుగ్రహార్థం ధర్మశాస్త్రం య
ర్వస్తీతి ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ వేదోహిభగవానేషసర్గప్రళయవర్జితః
అచిన్త్యస్సర్వభూతానాంధర్మశాస్త్రం తతోభవత్ ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురా
ణే — ॥ శ్లో ॥ నామరూపంచభూతానాం కృత్యానాంచ ప్రపన్నసమ్ । వే
దశబ్దేభ్యఏవాదౌ దేవాదీనాంచకారసః ॥ * ॥ అన్యత్రచ — ॥ శ్లో ॥ నజా
తువిచికిత్సేత ధర్మశాస్త్రం ద్విజోత్తమః । తస్యధర్మప్రమాణత్వాద్వేదాద్ధ

(శ్రుతిప్రణేతారః)

ర్వోహిన్స్య ॥ * ॥ మన్వాదీనాహ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ మన్వత్ప్ర
విష్ణుహారీశ యాజ్ఞవల్క్యశనాజ్ఞిరాః । యమాపస్తమ్బసంవర్తాఃకాత్యాయనబృ
హస్ప ॥ పరాశరవామ్యసశస్థలిఖితాదక్షగౌతమా । శాతాతపోవ
సిన్ధుశ్చ - ॥ ప్రయోజకాః ॥ ప్రణేతానాథదోయోగీబోధాయనపి

తామహా । సుమన్తఃకాశ్యపాబ్రుః ఘైరీనోవ్యామృషవచ ॥ సత్యవ్రతా
భరద్వాజౌ గార్గ్యః కాష్ఠాజనిస్తథా । జాబాలిర్జమదగ్నిశ్చలోకాక్షిర్భ్ర
హ్మనమ్భవః ॥ ఇతి ధర్మ ప్రణేతారః షట్త్రింశద్వపయస్సృతాః । అష్టా
శీతసహస్రాణి మునయో గృహమేధినః ॥ పునరావర్తినో బీజభూతా ధర్మ

(సదాచార నిరూపణమ్)

ప్రవర్తకాః ॥ * ॥ విష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ వణాశ్రమాచారవతాపు
రుషేణపరఃపుమా ॥ విష్ణురారాధ్యతేవన్ధా నాన్యస్తత్త్వపకారకః ॥ * ॥
వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ వేదాధ్యయనహీనోపిశ్రద్ధధానాజితేద్రియః । ఆ
చారయక్తు విప్రస్తు పుణ్యాంగతిమవాప్నుయాత్ ॥ శ్రేతంకర్తృనచేచ్ఛ
క్తిః కర్తుం స్మార్తం సమాచరేత్ ॥ తత్రాన్యశక్తఃకరణే సదాచారం లభే
ద్బుధః । నజాతినామలంతాత నస్వాధ్యాయోనచశ్రుతమ్ ॥ కారణాని
ద్విజత్వస్య వృత్త మెవతుకారణమ్ ॥ * ॥ మహాభారతే — ॥ శ్లో ॥
సర్వాగమానామాచారః ప్రథమం పరికల్పయతే ॥ ఆచారప్రభవో ధర్మో
ధర్మస్య ప్రభురచ్యుతః ॥ * ॥ సావితః — ॥ శ్లో ॥ గృహస్థధర్మః
మూర్ఖిత్య యోధర్మః ॥ స సమాచరేత్ ॥ సయాతినరకం ఘోరం తస్మా
ద్ధర్మః ॥ సమాచరేత్ ॥ * ॥ సజ్జిహే — ॥ శ్లో ॥ గాయత్రీమాత్రసారో
పి వరో విప్రస్సయిన్ద్రితః ॥ నాయన్ద్రితశ్చతుర్వేదీ సవాశీసర్వ
విక్రయా ॥ * ॥ పురాణే — ॥ శ్లో ॥ వృత్తం యత్నేన సంరక్షేద్విష్ట
మేతిచ యాతిచ । అక్షీణోవిత్తతఃక్షీణోవృత్తతస్తు హతోహతః ॥ * ॥ సదా
చారహీనోహతః , ధర్మకృత్యేషుబహిష్కృత ఇత్యర్థః । అత ఏవ తదభా
వే దోషమాహపరాశరః — ॥ శ్లో ॥ చతుర్థామపిపన్థానామాచారోధర్మపాల
నమ్ ॥ ఆచారభ్రష్టదేహానాం భవేద్ధర్మః పరాఙ్ముఖః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురా
ణేచ — ॥ శ్లో ॥ సముల్లఙ్ఘ్య సదాచారం కశ్చిన్నా ప్నోతి శోభనమ్ ॥ ఇ
త్యాహ భగవానార్యమైత్రేయశరిషృచచ్ఛతే ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥
ధిగ్జ్ఞానారరహితం జన్మధిజ్ఞానవన్దితమ్ ॥ శూక్రేపిదృశ్యతేన్మృత్యంభ్రా

ప్తాణే నతుదృశ్యతే ॥ శూద్రోపి బ్రాహ్మణోజ్ఞేయో బ్రాహ్మణశ్శూద్రప
 వసః ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ సదాచారేణ దేవతస్వమృషితస్వంచ త
 తైవచ । ప్రాపువన్తి కుయోనిత్వం మనుష్యాస్తస్విపర్యయే ॥ * ॥ బృ
 హస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ శౌర్యవీర్యాద్ధరహితస్తపాజ్ఞానవివర్జితః । ఆచార
 హీనఃపుత్రస్తుమూత్రోచ్ఛాచరసమఃస్మృతః ॥ * ॥ శౌర్యాదింహితః క్షత్రి
 యపుత్రః, అద్ధరహితోవైశ్యపుత్రః, తపోజ్ఞానరహితో బ్రాహ్మణపుత్రః,
 బ్రాహ్మణాదీనాం శుశ్రూషారహితశ్శూద్రపుత్ర ఇతివివేకః । అనేనము
 ముక్షూణామపి వర్ణాశ్రమాచారోఽనుష్ఠేయ ఇతి సిద్ధమ్; అన్యథాప్రత్య
 వాయస్తరణాత్ । యదగాయభగవతాగీతాచార్యేణ — ॥ శ్లో ॥ యశ్చ
 స్త్రవిధిమతస్సృజ్య వర్తతే కామకారతః । నససిద్ధిమవాప్నోతి నసుఖం నష
 రాంగతిమ్ ॥ తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ । జ్ఞా
 త్వాశాస్త్రవిధానోక్తంకర్తృకర్తుమిహోర్హసి ॥ * ॥ అన్యత్ర స పవాహ —
 ॥ శ్లో ॥ వర్ణానామాశ్రమాణాంచ మర్యాదా యామయాకృతా । తాం
 యో సమనువర్తంతే ప్రసాదస్తేషు మేభవేత్ ॥ తస్మాత్సంసారిణాం పుంసాం
 మత్స్రీ సాదంవినా క్వచిత్ । నిఃశ్రేయసకరంనాన్యద్బుద్ధ్యస్వ కమలా
 సన ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ శ్రుతిఃస్మృతిర్వైవాజ్ఞా యస్తా
 ముల్లఘ్నీ వర్తతే । ఆజ్ఞాచ్ఛేదీ మమద్రోహీ మద్భక్తోపి నవైష్ణవః ॥ * ॥
 అనుష్ఠానప్రకారంచ స పవాహ — ॥ శ్లో ॥ పతాన్యపితు కర్తాణి సజ్గం
 త్యక్త్వాఫలానిచ । కర్తవ్యానీతి మేపాథా నిశ్చితంమతముత్తమమ్ ॥ * ॥ ఇతి,
 ఫల సజ్గ కర్తృత్వ త్యాగపూర్వకం కేవలంవిహితత్వాత్, భగవత్తైగ్ద
 ర్యబుధ్యాఅనుష్ఠేయమిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ అనాగ్రితఃకర్తృఫలంకార్యంకమ
 కరోతియః । ససంన్యాసీచ యోగీచననిర్గిర్నచాక్రియః ॥ * ॥ ఇతి । తస్మా
 త్ముముక్షోరపి కామ్యనిషిద్ధకర్తృణీత్యాజ్యై । నిత్యంతు క్వచిత్ఫలశ్రవణేషి
 తత్త్యాగపూర్వకం స్వతస్త్వాజ్ఞాసిద్ధతేన కార్యమేవేతి సిద్ధమ్ ॥ శ్లో ॥
 నియతస్యతుసంన్యాసః కర్తృణో నోపపద్యతే । మోహాత్తస్యపరిత్యాగస్తా

(సదాచారపరిత్యాగే ప్రత్యవాయః)

మనః పరికీర్తితః ॥ ఇతి గీతత్వాత్ । తథా లక్ష్మీతన్త్రై చ — ॥ శ్లో ॥ య
ధాహి వల్లభో రాజ్ఞో నదీం రాజ్ఞా ప్రవర్తితామ్ । లోకోపయోగినీం రమ్యాం
బహుసస్య వివర్ధినీమ్ ॥ లక్ష్మ్యం శుభలమారోహేదనపేక్షోపితాం ప్రతి ।
ఏవం విలక్ష్మ్యం త్వర్త్యే మర్యాదాం వేదనిర్మితామ్ ॥ ప్రియోపి నప్రియో-
సౌమే మదాజ్ఞా వ్యతివర్తనాత్ । ప్రియాయ మమ విష్ణో శ్చ దేవదేవస్య
శాస్త్రీణః ॥ సంరక్షణాయ ధర్మాణాం పాలనాయ కులస్య చ । లోకసంర-
క్షణార్థాయ మర్యాదాస్థాపనాయ చ ॥ మనీషీవైదికాచారం మనసాపి న
లక్ష్మ్యేత్ ॥ * ॥ శ్రీవారాహే చ — ॥ శ్లో ॥ శ్రుతిష్టన్ప్రతిర్కమైవా
జ్ఞా తాముల్లక్ష్మ్యయజంశుచ్ఛభే । సర్వస్వేనాపి మాందేవి నాహ్నో త్యా

(కర్మభేద నిరూపణమ్)

జ్ఞా విఘాతకృత్ ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ జ్ఞానస్య ద్వి-
విధౌ జ్ఞేయా పథా నాశ్రుతిచోదితౌ । అనుష్ఠితౌ తా విద్వద్భిః ప్రవర్తకని-
వర్తకౌ ॥ వర్ణాశ్రమోక్తం కర్తౌ వ కామసంకల్ప పూర్వకమ్ । ప్రవ-
ర్తకం భవేదేతత్పునరావృత్తి హేతుకమ్ ॥ కర్తవ్యమితి విధ్యుక్తం కామస-
ంకల్పవర్జితమ్ । యేన యత్క్రియతే సమ్యగ్ జ్ఞానయుక్తం నివర్తకమ్ ॥
ప్రవర్తకం హి సర్వశ్రపునరావృత్తి హేతుకమ్ । నివర్తకం హి పునః
నివర్తయతి జన్మతః ॥ సంసారభీరుభిస్తస్మాద్విధ్యుక్తం కామవర్జితమ్ । విధి-
వతః కర్తవ్యం జ్ఞానేన సహ సర్వదా ॥ నదేహి నాం యతశ్చ కన్యం కర్తుం
కర్తాణ్యశేషతః । తస్మాదామరణాద్వైధం కర్తవ్యం యోగినా సదా ॥ * ॥
శ్రీగీతాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ నహి దేహభృతా శక్యం త్యక్తుం కర్తాణ్యశేష-
తః ॥ * ॥ ఇతి । ఆచారహీనస్య వేదశాస్త్రాదికం కార్యకరం నభవతి

(ఆచారహీనస్య అనర్థప్రాప్తిః)

త్యాహ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ ఆచారహీనం నపునన్తి వేదా యద్యప్యథీతా
స్సహషద్భిరజ్ఞైః । ఛద్వాంస్వేనం మృత్యుకాలే త్యజన్తి నీడంశకున్తా ఇవిజాన-

పతాః ॥ కపాలస్థం యథాతోయం శ్వధృతంచ తథాపయః । దుష్టంస్యాత్
 తస్థానదోషేణ వృద్ధసీనేతథాశ్రుతమ్ ॥ బ్రాహ్మణస్యతు దేహియా
 యం నోపభాగాయకల్పతే । ఇహ క్లేశాయ మహతే ప్రేత్యానన్త సుఖా
 యదై ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శో ॥ విహితస్యాననుష్ఠానాన్నిధిత
 స్య నిమేషణాత్ । అనిగ్రహంచేచ్ఛి ॥ యాణాంనరః పతనమృచ్ఛతి ॥ * ॥
 రత్నావళ్యాంచ — ॥ శో ॥ శుచింరక్షన్తి దేవాశ్చ రక్షన్తి పితరశ్శుచి
 మ్ । శుచేర్చిభ్యన్తి రత్నాంసి యేచానేయ మష్టచారిణః ॥ * ॥ మనుః —

(సదాచారాసుక్రమః)

॥ శ్లో ॥ అర్థకామెష్వసక్తానాం ధర్మేజ్ఞానం విధీయతే । ధర్మంజిజ్ఞాసమా
 నానాం ప్రమాణం ప్రథమం శ్రుతిః ॥ ద్వితీయం ధర్మశాస్త్రంతు తృతీ
 యంలోకసంగ్రహః । ఆచారాచ్చస్తృతిం జ్ఞాత్వా స్మృతేశ్చ శ్రుతిక
 ల్పనా ॥ శ్రుతిస్తువేదోవిఖ్యాతో ధర్మశాస్త్రంతు వైస్తృతిః ॥ * ॥ ఇత్యా
 ది । సదాచారప్ర్యాపి మూలం స్మృతిః । స్మృతే మూలం శ్రుతిః । శ్రు
 తిస్తు స్వయంభూః । తథాసతి శ్రుతిస్మృత్యవిరుద్ధ పవాచారః ప్రమాణమ్,
 నాన్యథేతి మన్తవ్యమ్ । ఏవం నిజధర్మానుష్ఠానేనాన్తరాధిక ఫలాన్యపి సి
 ధ్యన్తీత్యాపస్తవ్యః ॥ * ॥ స్మృత్యన్తరేచ ॥ శ్లో ॥ యథేక్షు సేతోస్స
 లిలం నిమేషితం తృణాని వల్లీరపిచప్రసిచ్ఛతి । ఏవంనరోధర్మ పథేన వర్త
 యన్యశ్చకామాంశ్చవసూనిసోఽశ్నుతే ॥ * ॥ ఏవమాచారయుక్తానాం

(మనుష్యతారతమ్యనిరూపణమ్)

శ్రుతిస్మృతిభిః త్రైవ్యం ప్రతిపాదితమ ఖణ్డాదశేః — ॥ శ్లో ॥ భూ
 తానాం ప్రాణినఃశ్రేష్ఠాః ప్రాణినాం బుద్ధిజీవినః । బుద్ధిమతునరాశ్చే
 స్థా నరేషుబ్రాహ్మణాః స్మృతాః ॥ బ్రాహ్మణేషుచ విద్వాంసో విద్వత్సు
 కృతబుద్ధయః । కృతబుద్ధిషు కర్తారః కర్తృషు బ్రహ్మ వేదినః ॥ బ్రహ్మవి
 ద్భ్యః పరంనాస్తి నభూతం నభవిష్యతి ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥
 సర్వస్యప్రభవోవిప్రాశ్శుతాధ్యయనశాలినః । తేభ్యః క్రియాపరాః

శ్రేష్ఠాస్తేభ్యోఽవ్యధ్యాత్మవిత్రమాః ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఆషణః ధర్మోపదేశంచ వేదశాస్త్రావిరోధినా । యస్తరేణానుసంధత్తే సధమణః వేద నెతరః ॥ హతంజ్ఞానం క్రియాహీనం హతాస్తవజ్ఞానినః క్రియాః , అపశ్యన్నధకోదగ్ధః పశ్యన్నపిచ పథుకః ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ ఆచారః పరమోధమణ ఆచారః పరమాగతిః । ఆచారయక్తోవిప్రస్తు పుణ్యాగతిమవాప్నుయాత్ ॥ వేదాభ్యాసస్తపాజ్ఞానమిద్వియాణాంచనిగ్రహః । అహింసాగురుసేవాచ నిశ్రేయసకరః పరః ॥ .

ఇతి సంజ్ఞాప్రకరణమ్

(అధాహ్నికముచ్యతే)

అహ్నికంనామ , అహ్నిభవంసచ్చరిత్రమ్ ; తచ్చసంగ్రహేణోక్తిమ్ ॥ శ్లో ॥ కల్లోద్బోధోఽచ్యుతాఙ్గిస్తరణముషసించ సానమఘ్యం జపోఽగ్నోహుమాశ్చ బ్రహ్మయజ్ఞో హితభజనమథ సాన మధ్యాహ్నకృత్యే । విష్ణ్వర్చవైశ్వదేవం మఖవిధిరశనం సత్ప్రబధ్ధానుసథ్ధా సథ్ధాహుమార్చనాన్నంశ్రుతిమననమితి ప్రత్యహంసచ్చరిత్రమ్ ॥

— శ్రి ప్రాతరుత్థానవిధిః శ్రి —

అత్ర మనుః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మ ముహూర్తఉత్థాయ ధర్మాధావనుచిన్తయేత్ । కాయక్లేశాంశ్చతన్ము లాన్వేదతత్త్వార్థమేవచ ॥ వేదతత్త్వార్థః - పరమాత్మా ॥ * ॥ శాణ్డీల్యశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఉచైస్సస్వకేణయోగాతు మిచ్ఛేత్ ప్రోత్తైరనన్యధీః । వాసుదేవాది దేవానాం నామసంకీర్తనం చరేత్ ॥ ప్రాచుర్భావగణంచాపి సంస్తృరేత్యరస్విధయే । కీర్తయేత్తథుణాన్భక్త్యా పరమార్థవిచ్ఛేదాత్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మ ముహూర్తఉత్థాయ చిన్తయేదాత్మ నోహితమ్ ॥ ధర్మార్థకామాంత్వేస్వీకాలే యథాశక్తినహాపయేత్ ॥ * ॥ అత్రగౌతమః — నపూర్వాష్టమధ్యాహ్నోపరాష్టో నఫలా కుర్యాద్యధాశక్తిధర్మార్థకామే

భవ్యః || * || రత్నావళ్యామ్ — || శో || బ్రాహ్మే ముహూర్తే నిద్రాం
చ కురుతే సర్వదాతుయః । అశుచింతం విజానీయాదనర్హం సర్వకర్మ సు ||
బ్రాహ్మే ముహూర్తేయానిద్రా సాపుణ్యక్షయకారినీ । తాంకరోతితు
యోమోహతావదకృచ్ఛేణ శుభ్యతి || రాత్రేస్తు పశ్చిమో యామో
ముహూర్తో బ్రాహ్మ ఉచ్యతే । తతఃపూర్వం సముత్తిష్ఠే ధరిహారిరితి
బ్రువన్ || ఉత్తిష్ఠంశ్చింతయహరిం వ్రజంశ్చింతయకేశవమ్ । భుజ్జంశ్చి
ంతయగోవిందం స్వపం శ్చింతయ మాధవమ్ || ఉత్థాయతస్మా చ్చయనా
తావదౌప్రత్యాశ్యవాగ్యతః । ఆచమ్యసంస్పృశేద్దాఘమిం మన్త్ర మేతం స
ముచ్ఛరన్ || మం || సముద్రమెఖలేదేవిపర్వతస్తనమన్జితే । విష్ణుపత్నినమ
స్తుభ్యం పాదస్పృశం క్షమస్వమే || * || అగ్నిరాః — || శ్లో || ఉత్థాయ

— శ్రీ మూత్రపురీషోత్సగ్గణవిధిః శ్లో —

పశ్చిమేయామే రాత్రేరాచమ్యచోదకమ్ । వాచం నియమ్యయతేనస్మై
వనోచ్ఛాన్వసవర్జితః । అన్తథాయ తృణైర్దాఘమిం శిరఃప్రావృత్యవాస
సా || కుర్యాన్ముత్రపురీషేతు శుభాదేశేనమాహితః || * || కాయాయ
నః — || శ్లో || తత ఉత్థాయ శయనాన్నదీతీరమథాపివా । తటాకతీర
మభ్యేత్య దూరంగత్వాభవోఽన్తరమ్ || యజ్ఞోపవీతం కర్ణేతు దక్షిణేతుని
ధాయచ । కృత్వాఽవకుణ్ఠనంవిప్ర ఉత్తరీయేణవాససా || పవిత్రం దక్షిణే
కణే కృత్వాశుచిధరాతలే || శుష్కపత్ర దళచప్పన్నే విణ్మూత్రేతు వి
సర్జయేత్ || * || యమః — || శ్లో || అయజ్ఞేయై రనాదైశ్చ తృణై
స్సంచాఢ్యద్యమెదిసీమ్ । ఘృణాసేవ్యాససాఽఽవేప్యమలమూత్రేత్యజే
ద్బుధః || * || మనుః — || శో || తిరస్కృత్యోచ్చరేతాగ్రంఘంఘంప
ర్ణతృణానివా । నియమ్యప్రయతోవాచంసంవీతాగ్లోఽవకుణ్ఠితః || తిరస్కృ
త్య - సంచాఢ్య, సంవీతాగ్ః - వస్త్రేణాచ్ఛాదితదేహః, || శ్లో || పురీ
షమూత్రోత్సగ్గంతు దివాకుర్యాదుదఙ్ముఖః । దక్షిణాభిముఖౌరాత్రా
సంభ్యయోస్తు యథాదివా || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || దివా సం

[illegible]

ఘానేత్త శానాచలవారిషు । తటాకాబ్ధినదీతీర ద్రుమచ్ఛాయాసుభస్మసు ॥
 గోష్ఠీ సస్యచయోశ్వభే సురాశుమ్యాపరేషుచ । నత్యజేత్తలమూత్రే
 తు ఘానేష్వేతేషు బుద్ధిమాన్ ॥ * ॥ ద్రుమగ్రహణాచఘ్రాదిచ్ఛాయా
 సునయోషః ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యగ్ని ప్రతిసూర్యంచ ప్రతిసోమో
 దకద్విజాన్ । ప్రతిగాం ప్రతిసంధ్యంచ ప్రజ్ఞానశత్రుతి మేహతః ॥ * ॥
 గౌతమః — ॥ వా ॥ నవాయస్విన్ని విప్రాదిత్యావోదేవతాగాశ్చప్రతి
 పశ్యన్వాపమూత్రపురీషామేధ్యాన్యదసేవ్యత్ ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥
 ప్రత్యాదిత్యం నమేహేతనపశ్యేదాత్మనశ్శక్యత్ । దృష్ట్వాఽదిత్యం నిరీక్షే
 తగామగ్నిం బ్రాహ్మణంతువా ॥ గృహీతోదకపాత్రశ్చేతుగ్రాత్యాన్యూత్ర
 పురీషకే । తత్త్వాయం మూత్రతుల్యం స్యాన్నీత్వాచాద్ద్రావిణంచరేత్ ॥
 తుషాక్షారకపాలాని దేవతాయతనానిచ । రాజమార్గత్త శానాదిక్షేత్రా
 నిచ జలాలనిచ ॥ నోపరుద్ధోపి సేవేత ఛాయాందృశ్యం చతుష్పథమ్ ॥ ఉ
 దకంచోదకాంతంచ పథానంచ వివర్ణయేత్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥
 నసోపానన్ముత్రపురీషే కుర్యాత్ ॥ * ॥ హరీతః — ॥ వా ॥ నచత్వ
 రోపద్వారయో గృహీమూత్రపురీషే కుర్యాత్, నగోమయే, నగోష్ఠే, న
 సస్యపూర్ణే, నయజ్ఞాభూమిషు, నయాజ్ఞేయానాం వృక్షాణామథస్తాత్, నా
 కాశే, ఇతి ॥ * ॥ యత్తుదేవలోక్తమ్ ॥ శో ॥ సదైవోదఙ్ముఖః ప్రాతస్సాయా
 హ్నోదక్షిణాముఖః । విణ్వాత్రావాచరేన్నిత్యం సన్ధ్యాసు పరివర్ణయేత్ ॥
 ఇతి, తన్నిరుద్ధేతరవిషయమ్ । నవేగంధారయోనోపరుద్ధః క్రియాంకుర్యా
 ద్యావద్దేగంధారయతి తావదప్రయతఃస్యాత్, ఇతిచరికస్మరణాత్ । యచ్చ
 మనూక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ఛాయాయామన్థకారేవారాత్రావహనివాద్విజః । య
 ధాసుఖముఖః కుర్యాత్ప్రాణబాధాభయేషుచ ॥ * ॥ ఇతి, తన్నిహారాద్య
 ధకారజనితదిజ్జ్యోహనవిషయమ్ । యదపియమోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యఙ్ముఖస్తు
 పూర్వాష్టాపరాష్టాప్రాఙ్ముఖస్తథా । ఉదఙ్ముఖస్తు మధ్యాహ్నానిశా
 యాందక్షిణాముఖః ॥ ఇతి, తజ్జలద్యాభిముఖ్యవిషయమ్ ॥ * ॥ శాన్డీల్యః ।

॥ శ్లో ॥ ససత్వేషుదగర్తేషు నగచ్ఛన్నాపిచస్థితః । నోషరే నచసస్యేషునకు
 జ్ఞాషు ములంత్యజేత్ ॥ * ॥ విష్ణుధర్మోక్షరే — ॥ శ్లో ॥ విష్ణ్వలయేషు ప
 రిత శ్శతదణ్డాద్భూర్మునే । విష్ణుత్రకరణంకుర్యాత్కృతాద్భూరధా
 పివా ॥ * ॥ బ్రహ్మణే — ॥ శ్లో ॥ వ్యాయామోద్వర్తనం నిద్రాంసా
 నపానాని భోజనమ్ । క్రీడాధ్యం మైథునం ద్యూతం యః కుర్యాత్తు సురాల
 యే ॥ నరకాన్ననివర్తేత యావచ్ఛన్త్రదివాకరా । విధిస్థానేషు సర్వేషు
 విష్ణుత్రాణి నకారయేత్ ॥ దశపర్వాదతిక్రాంతా యథాకామంచరేద్య
 ది । విష్ణుత్రకరణే బ్రహ్మ పతితోనాత్ర సంశయః ॥ అజ్ఞానేనతువిప్రే
 ణ విష్ణుత్రకరణం యది । సవినాశంప్రజేత్పద్యః కుప్యతేభగవాహరిః॥
 సమీపేషుద్విరస్యాపి శక్యమ్మూత్రం కరోతియః । సమూత్రగతేనిపతేద్యా
 వదాభూతసంస్థవమ్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ మలమూత్రం త్య
 జేద్యస్తు విస్తృతైవోపవీతభృక్ । తత్సూత్రంతు పరిత్యజ్య దధ్యాదన్య
 న్నవం పునః ॥ * ॥ ఆర్జునః — ॥ శ్లో ॥ కృత్వామూత్రంపురీషంవాయ
 దానైవోదకం భవేత్ । సాత్వా అభౌదకః పశ్చాత్సచేలంతు విశుధ్య
 తి ॥ * ॥ హైరీనసిః — ॥ వా ॥ అనుదక మూత్రపురీషకరణే సచేలసా
 నం, మహావ్యాహృతిభిర్హోమః ॥ * ॥ జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ సానంకృ
 త్వాద్రువస్త్రుస్తు విష్ణుత్రంకురు తేయది । పాణాయామత్రయంకృ
 త్వా పునస్సానేన శుభ్యతి ॥ * ॥ గౌతమః — ॥ వా ॥ నపర్వా లోస్థా
 దిభిర్ముత్రపురీషాపకషణం కుర్యాత్ ॥ దేవలః ॥ — ॥ శ్లో ॥ ధృతో
 ధర్వమేహనోవస్త్రముత్ క్షిప్యద్రుతముద్ధితః । ఆశౌచా నోత్సన్నజేచ్ఛి
 శ్శం ప్రస్రానోచ్చరయోరపి ॥ * ॥ యతిధర్మ సముచ్చయే — ॥ శ్లో ॥
 సానేచావశ్యకే వైవ భోజనే జపకర్మణి । స్వాధ్యాయేవైవ నిద్రాయా
 ముపదణ్డేనబద్ధయేత్ ॥ వా ॥ ఉపదణ్డాభావే నిధానస్థలే చాశుద్ధే పిశేషస్త
 త్రైవోక్షః ॥ శ్లో ॥ త్రిదణ్డముపవీరించ శిఖావద్భిభృయాద్యతిః । కుర్యా
 న్ముత్రపురీ షేషు త్రదణ్డరహితాయతిః ॥ ఇతి .

— శ్రీ అథ శౌచాధిః శ్రి —

భరద్వాజః --- ॥ శ్లో ॥ ఉత్థాయవామహమైర గృహీతోవర్ణగ
మహనమ్ । శౌచదేశసుధాభ్యశ్య కుర్యాచ్ఛౌచం మృదాఽమృశః ॥ * ॥
యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ తీర్థశౌచంనకుర్వీత్ కుర్వీతోద్ధృత్యవారిణా ।
మృత్తికావారిహాచాన్యోఽజ్ఞేయాపరిచారకౌ ॥ * ॥ స్మృతచర్మి కాయా
మ్ — యదాకథంచితపుద్గరణం నసంభవతి , తదా విశేషమాహవివ
స్వాత్ ॥ శ్లో ॥ అరత్నినూత్రం జలంశ్యక్త్వా కుర్యాచ్ఛౌచం నుద్ధృతే ।
ఏశాచ్ఛౌచోద్ధృతయేతీర్థ మన్యధానశుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ తీర్థమ్ - శౌచస్థ
లమ్ , యదాహమృశశృగః — ॥ శ్లో ॥ యత్క్రిదేశేకృశంశౌచం వారి
ణాతంతుశోధయేత్ । అశుద్ధిస్తుభవేత్తానన్యృత్తికాంయో నశోధయేత్ ॥ * ॥
భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ నదీనదతటాకెషు వాపీకుణ్డప్రాదేషుచ । నిర్ఘ
రేదెసఖాలెషు ద్విజశ్శౌచంనకారయేత్ ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ ఆ
హరేన్యృత్తికాంవిప్రః కూలాత్సనికతాంతువా । నాఖుకృష్టాన్మవత్త్రి కా
త్వాంసులాన్నచకర్దమాత్ ॥ నమాగాన్మోషరాన్మైవ శౌచశిష్టాత్పర
స్యచ । ఏతాస్తుర్జయేర్మిశ్యంవృధాశౌచంహితత్స్మృతమ్ ॥ వాపీమాపత
టాకెషు నాహరేద్బాహ్యమృత్తికామ్ । అన్తర్జలగతాగ్రాహ్య పరతో
మణిబద్ధనాత్ ॥ * ॥ చతుర్ద్వింశతిమతే --- ॥ శ్లో ॥ వాపీమాపతటాకె
షు నాన్యతోమృదమాహరేత్ । అరత్నినూత్రాన్తృణ్ణయాజ్ఞలేవా మణి
బద్ధతః ॥ పూర్వంజలేన ప్రత్యాశ్య మృదాపశ్చాన్తతోఽమృశః । ఏవం
ద్వాదశకృత్వస్తు గుదశౌచం సమాచరేత్ ॥ ప్రథమాప్రసృతిజ్ఞేయా
ద్వితీయాచతదధికా । ఉత్తరోత్తరతస్సర్వాద్వితీయవతధాబుధైః ॥ ద
శకృతోవ్చామహస్తం సప్తకృత్వఃకరాపుభౌ । సంయోజ్యచైవంప్రత్యా
శ్య సకృచ్ఛౌచంసమాచరేత్ ॥ పశ్చాత్కృత్వఃకరాత్పాశ్య మృదాఽఽమృల
కమాత్రయా । త్రికృతోవ్విశ్మ శౌచంచ హస్తా త్పాశ్య పదద్వయమ్ ॥
సంయోజ్యత్రిమృదాత్పాశ్యత్పాశ్యయేచ్ఛౌచభూతలమ్ ॥ * ॥ యమః -

॥ శో ॥ అపస్తోవినాతాయం శారీరంయోనిషేవతే । ఏకాహంక్షుపణం
కృత్వా సచేలం సానమాచరేత్ ॥ * ॥ అనేనైవాభి స్రామేణ స్మృత్య
స్తరేచ — ॥ శ్లో ॥ రేతో మూత్రపురీషేషు ఉత్సర్జనఉపస్థితే । అకృ
తాచమనోవిప్రస్తిష్ఠేదాసూర్యదశానాత్ ॥ * ॥ రేతో మూత్రపురీషేషు,
కస్యచిదుత్సర్జనె జలాభావే, అకృతాచమనశ్చేత్ - అకృతశౌచశ్చేత్, ఆ
సూర్యదర్శనాత్తిష్ఠేదిత్యర్థః । భగవచ్ఛాస్త్రే ౭పి — ॥ శ్లో ॥ ఉరుర్వ
యా న్తరశ్ఠేన సవ్యేనత్రాశయైవదమ్ । బహిర్జానుస్థితేనామోష్ణదయం
దక్షిణపాణినా ॥ * ॥ దెవలః — ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచానోష్ణజ్వేద్యైశ్చైవ
స్నానోచ్ఛారయోగపి ॥ * ॥ శాణ్డిల్యః — ॥ శ్లో ॥ దిరంసోషమేనాతి
షీడయేన్నార్థవైశసమ్ । గృహీతశిశ్నోచ్ఛ్వాసంలిప్తైశ్చాశనాసభి ॥ * ॥
సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచారియత తైచ్చిననాన్తర్లింగం విరోధయన్ । అ
న్తర్లింగస్యశౌచేన తయోశ్చైన్ద్రాయణంస్మృతమ్ ॥ * ॥ భరద్వాజః —
॥ శో ॥ ఉష్ణాయ సవ్యహస్తేన గృహీత్వాచోర్ధ్వమేహనమ్ । శౌచదే
శమధాగత్య శౌచం కుర్యాన్నుదాఽముబ్బభిః ॥ కుర్వితైవం నివాశౌచం
రాత్రాతస్యార్థముచ్యతే । అశక్తస్యయథాశక్తి శౌచముక్తంతథాఽధ్వని ॥
యోషితాముక్తశౌచార్థంశూద్రాణామప్యదీరితమ్ । ఏవంశౌచవిధిః ప్ర
క్తి ద్విజానాంశుద్ధిహేతవే ॥ * ॥ మనుః — ॥ శో ॥ ఏతచ్ఛౌచం గృ
హస్థానాం ద్విగుణంబ్రహ్మచారిణామ్ । త్రగుణంతువనస్థానాం యలీనాం
తుచతుర్గుణమ్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శో ॥ ఓత్కృచం ప్రథమంకుర్యాన్న
త్రశౌచమతః పరమ్ । పాదశౌచంతతః కుర్యాత్కరశౌచమతః పరమ్ ॥ ఏ
వంశౌచంపురాకృత్వా సకృచ్ఛౌచం పునశ్చరేత్ ॥ * ॥ వసిష్ఠః —
॥ శో ॥ ద్వేలిక్లేమృత్తికేదేయే పశ్చాపానే కరేదశ । ఉభయోస్సప్తదా
తవ్యామృదశ్శుద్ధిమభిషసతా ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శో ॥ ఏకాలిక్లేమృదంద
ద్యాద్యావహస్తైశ్చమృత్త్రయమ్ । ఉభయోహస్తయోర్ద్వేతు మూ
త్రశౌచేప్రచక్షతే ॥ * ॥ శాతాతపః --- ॥ శో ॥ ఏకాలిక్లేకరేతిస్రస్సప్యే

దేవహస్తయోర్ద్వయోః । మూత్రశౌచం సమాఖ్యాతం శుక్లేతు ద్విగు
 ణంభవేత్ ॥ * ॥ వివస్వాత్ — ॥ శో ॥ పర్వమాత్రప్రమాణాస్తు లిక్తశౌ
 చేమృదః స్మృతాః ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శో ॥ లిక్తేతు మృతసమాఖ్యాతా
 త్రిసర్వం పూర్యతేయథా ॥ * ॥ మరీచిః — ॥ వా ॥ హస్తాదిష్వవదాన
 సమామృతస్యపితి । యదావాలుకాభిశ్శౌచం కుర్యాత్తదా ద్విగుణం కు
 ర్యాదితిభాగ్దవః ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శో ॥ అథప్రస్మతిమాత్రాతు ప్రథ
 మామృత్తికాస్మృతా । ద్వితీయాచ తృతీయాచ తదధేనప్రకీర్తితా ॥
 ఆశ్చిరాః --- ॥ శో ॥ ప్రథమాప్రస్పృశ్యైవైవా ద్వితీయాచతదధికా ।
 ఉత్తరోత్తరతస్సర్వా ద్వితీయైవధృతాబుధైః ॥ .

— శ్రి అథ శౌచే దిక్షియః శ్రి —

బ్రహ్మజ్ఞే — ॥ శ్లో ॥ ఉద్భృతో దకమాదాయ మృత్తికాం ధైవ
 వాగ్యసః । ఉదచ్ఛుభోదివాశౌచం రాత్రాచేష్టక్షిణాముఖః ॥ కుర్యాదితి
 శేషః । ఆద్యంతయోస్తు శౌచానామద్భిః ప్రత్యూషనంప్యతమ్ । సునిశిత
 కై జలం దద్యాత్పుదన్తే జలమేవచ ॥ * ॥ వసుః — ॥ శ్లో ॥ యావన్నా
 వైత్యమేథ్యాక్తాగ్ధ్ధోలేపశ్చకత్మతే । తావత్పుద్వారిదేయంస్యాత్స
 ర్వాసువ్రవ్యశుద్ధిమ ॥ * ॥ శభ్యః — ॥ శ్లో ॥ ప్రదేయావామహస్తస్య
 పశ్చాద్భాగేశుపణ్ణుదః । తిస్రస్తుమృత్తికాదేయాః కృత్వాశు నఖశోధ
 నమ్ ॥ * ॥ మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ టిస్మభిశ్చ శిథాపాదా వాగుల్ఫాంతం
 తదైవచ । హస్తావా వణిబధ్నాత్తు గర్భలేపాపకర్షణమ్ ॥ * ॥ పాత్యేపు
 రాణే — ॥ శ్లో ॥ మృత్తికాభిదావాదశభిర్దుదం షడ్భిశ్చ మేహనమ్ ।
 అన్తగాచాన్తగావానం హస్తంప్రత్యూష్య మృజ్జలైః ॥ మృన్నాత్రాభిస్త
 దస్తేష్వాకిరౌద్వాదశసంభ్యయా । విశోధ్యమృజ్జలైర్దక్షే కటిమూరూచవా
 రిభిః । ప్రత్యేకమృత్తికామాత్రా చతుష్కణాభిశోధయేత్ ॥ * ॥
 ఏతదత్సగతకాలే హలస్పర్శే, అన్యథా కట్యూరుశోధనం నాస్త్యేవ ।
 తథా పారమేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ తిస్రో లిక్తే మృదో దేయా పక్షైకాన్తర

మృత్తికా । పశ్చి వామకరేదేయాస్తిప్రః పాణోర్విశుద్ధయే ॥ మూ
త్రోతస్సగ్నే శుద్ధిరేమా పురీషస్యావ్యనన్తరమ్ । దశవామకరే దేయాస్సప్త
తూభయహస్తయోః ॥ పాదయోస్తి సృభిశుద్ధి ర్జ్ఞాశుద్ధిస్తుపశ్చభిః । ని
యోజయేత్తథావిప్రః కట్యాంవైసప్తమృత్తికాః ॥ స్వదేహస్పేదదోషఘ్న
బాహ్యకర్షనుశాన్తయే । భక్తానాంశ్రోత్రియాణాంచ వషాన్స్వేపం
వ్రతీర్తితమ్ ॥ * ॥ ద్వాదశమలోపహతస్య శుద్ధిమాహ బోధాయనః —
॥ శ్లో ॥ ఆదవీత మృదఃపశ్చ పటుసూర్యేషు శుద్ధయే । ఉత్తరేషుచప
టన్వద్భిః కేవలాభిర్విశుద్ధయతి ॥ * ॥ మనుస్తు, ఉత్తరేషుపి కణవిణ్మూ
త్రాదిషు మృజ్జలాభ్యాం శుద్ధిమాహ — ॥ శ్లో ॥ విణ్మూతోత్సగ్గుశుభ్య
థం మృద్వా ర్యాదేయ మర్థవత్ । దైహికానాం మలానాంచ విశుద్ధ్యై
ద్వాదశస్వపి ॥ * ॥ యనుః — ॥ శ్లో ॥ మూత్రేతిప్రః పాదయోస్తు
హస్తయోస్తిప్ర ఏవచ । మృగః పశ్చదశ స్వేతుహస్తాదీనాం విశేషతః ॥
ఏతదాత్మీయమూత్రాది స్పృశేశౌచ ముదాహృతమ్ । ఉత్సర్గకాలాద
న్యత్రపరకీయేషుపత్యతే ॥ * ॥ దేవలః — మనుష్యాస్థివసాం విశామా
ర్తవం మూత్ర రేతసీ । మజ్జానరశోణితంస్పృష్టావరస్యస్నానమాచరేత్ ॥
తాన్యేవ స్వానిసంస్పృశ్య ప్రతూఢ్యాచమ్యశుద్ధయతి ॥ * ॥ మనుః —
॥ శ్లో ॥ పరస్యశోణితస్వత్కై రేతోవిణ్మూత్రజేతథా । చతుర్ణామపి వర్ణా
నాంద్వాత్రింశత్మృత్తికాస్పృతాః ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ వా ॥ నాభరథస్తా
ద్బాహుమద కాయకై నుకైస్సురాభిర్మద్యైరోష్ఠపహతో మృత్తోమైస్త
దక్షంప్రతూఢ్యాచాన్తః శుద్ధ్యేత్ । అన్యతోసహతోమృత్తోమైస్తదక్షం
ప్రతూఢ్యస్నానేన, ఇన్ద్రియేషూపహగ ఉపోష్యస్నాత్వా పశ్చగవ్యే
న, దశనచ్చదోపహతశ్చేతి ॥ * ॥ మృత్తోమైః - పశ్చభిరిత్యర్థః । శబ్ధః —
॥ శ్లో ॥ మేహనే మృత్తికాస్సప్త రిక్తేద్యేపరికీర్తితే । ఏకస్మిన్వింశతిర్నాస్తే
ద్వయోద్దేయాశ్చతుర్దశ ॥ తిస్రస్తుమృత్తికాదేయాః కృత్వాతు నభశో
థనమ్ । తిస్రస్తు పాదయో దేయాశ్చౌచకామన్య నిత్యశః ॥ ఏతచ్ఛా

చంగృహస్థానాం తథాగురునివాసినాం । ద్విగుణంస్యాద్వినస్థానాం య
 తీనాం త్రిగుణంభవేత్ ॥ * ॥ మేహనమగ్రపాయుః । విష్ణుః పుద్గిరే —
 ॥ శో ॥ సప్తభిర్భుహ్యజేశేచ శిశ్నం తస్మభిరాచరేత్ । అన్తగాన్తరయోగేన
 హస్తప్రత్యూశనంచరేత్ ॥ * ॥ పరాం కాస్థామాహ శాణ్డీల్యః — ॥ శో ॥
 పశ్చిధాలిక్లశౌచంస్యాన్తరశౌచం త్రివేష్టినిమ్ ॥ పాదయోలిక్లవచ్ఛా
 చం హస్తయోస్తు చతుస్సణమ్ ॥ * ॥ శాతాతపః — ॥ శో ॥ అద్రా
 మలకమాగ్రాస్తు గ్రాసా ఇస్సప్రతేష్టతాః । తద్దేహాహుతయస్సర్వా
 శ్చేవాద్ధేయాశ్చ మృత్తికాః ॥ * ॥ దెవలః — ॥ శో ॥ స్రమాణశౌచ
 సన్ధ్యానా నశిష్టైరుపదిశ్యతే । యావత్తు శుద్ధిం మనేయత తావచ్ఛాచం స
 నూచరేత్ ॥ * ॥ విహితసన్ధ్యాను యావత్తథలేపావకర్షణం మనేయతేత్య
 ధః । యత్తు దత్తేణోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ న్యూనాధికం నకర్తవ్యం శౌచంశు
 ద్ధిమభీష్సతా । ప్రియశ్చిత్తేన యుజ్యేత విహితాతిగ్రమేకతే ॥ * ॥
 ఇతి తస్మిన్ధ్యాయా అర్వాకృష్ణాచసమాపనే, గన్ధాద్యనవగమే, వేదితవ్యమ్ ॥
 మృత్యున్ధ్యాయ తాగతమృత్సరణగతిమాహ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ దేశం
 కాలం తథాత్మనం ద్రవ్యం గ్రవ్యప్రయోజనమ్ । ఉపపత్తిమవస్థాంచ
 జ్ఞాత్వాశౌచం సమాచరేత్ ॥ * ॥ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ ఉపవిష్టస్తు
 విణ్మూత్రం కర్తుంయస్తన్నవిద్వతి । తథాపిమర్యాచౌచార్థం స్వస్యశౌచ
 స్యసర్వదా ॥ భుజ్జ్ఞానస్యతువిప్రస్య కదాచిత్ప్రసవేస్తుదమ్ । ఉచ్చి
 ష్టమశుచిత్వంచ తస్య శౌచంకథం భవేత్ ॥ పూర్వం కృత్వాత్మ శౌచం
 హి పశ్చాత్సానంసమాచరేత్ । తతః కృత్వోపవాసంచ పశ్చాగవ్యేన
 శుభ్యతి ॥ * ॥ అనుపనీతాదివిషయే పితామహః — ॥ శ్లో ॥ నయావదుప
 నీయన్తై ద్విజాశ్శూద్రాస్తథాఽజ్ఞనాః । గన్ధలేపక్షయకరంశౌచ మేహంవిధి
 యతే ॥ * ॥ చతుర్ద్వింశతిమతే — ॥ శ్లో ॥ యద్దివావిహితంశౌచం త
 దర్థం నిశిక్షీర్తితమ్ । తదర్థమాతురేహోక్తమాతురస్యార్థమధ్వని ॥ * ॥ ఏ
 తత్సామ్యధ్యయుక్తాతురవిషయమ్ ॥ తథాచాదిపురాణే — ॥ శో ॥ దివా

శౌచస్యనిశ్చయార్థం విధిచాదం విధీయతే । ఆర్తుఃకుర్యాద్యధాశక్తి స్వస్థఃకు
 ర్యాద్యధోదితమ్ ॥ * ॥ హారీతః — ॥ శో ॥ గృహీత్వావామహమైన
 శేఫోగ్రం బాహ్యతశ్చరేత్ । మాస్తోధృతైర్జలైశ్శౌచం కుర్యాన్నాస్తర్జ
 లెబుధః ॥ * ॥ బాహ్యతః - జలాద్బహిః । వివస్వాత్ — ॥ శో ॥ అన్య
 తోగ్రధృత్యశౌచాత్ప్రసృగ్ధౌగ్రహ్యతదసమ్భవే । అరత్నిమాత్రం
 జలంత్యక్త్వాకుర్యాచ్చౌచమనుద్భతే ॥ * ॥ తదసమ్భవే కథంవిదుర్ధరా
 యోగే భరద్వాజః — ॥ శో ॥ ధర్మ విద్వక్షిణంహస్తం నాధశ్శౌచేని
 యోజయేత్ । తతైవవామహమైననాభేహుద్ధ్వం నశోధయేత్ ॥ * ॥ ద
 ఊః — ॥ శో ॥ నాభేరధస్తాత్సకలం త్రాళయేత్సవ్యపాణినా । కుర్యా
 ద్దాచమనాదీని సర్వాణీతరపాణినా ॥ * ॥ వైయాఘ్రపాదః — ॥ శో ॥
 శౌచంతుద్వివిధంప్రొక్తం బాహ్యమాభ్యంతరం తథా । మృజ్జలాభ్యాః
 స్పృతంబాహ్యం భావశుద్ధిస్తథాస్తరమ్ ॥ గణ్ఢాతోయేనకృతేన్నసప్తదృ
 రైశ్చసగోమయైః । ఆమృత్యోరాచరంశౌచం భావచష్టోనశుధ్యతి ॥ * ॥
 వృద్ధమనుః — ॥ శో ॥ ఆవస్థతోవినాతోయం శారీరంసన్నిషేవ్యతు । స
 చేలోజలమాప్లుత్యగామాలభ్యవిశుధ్యతి ॥ * ॥ శారీరమ్ - విఙ్ముత్రాదిస్పృ
 త్యస్తరే — ॥ శో ॥ కృతేమూత్రపురీషేవాభుక్తోచ్చిష్టై తతైవచ । శ్వా
 దిస్పృష్టోజపేష్టస్త్రం సహస్రం స్నానపూర్వకమ్ ॥ పలాణ్జులశునస్ప
 శే కృతేస్నానంసమాచరేత్ । కృతోచ్ఛార్జస్త్యహూరాత్రముచ్చి
 ష్టైర్ద్వ్యహమేవచ ॥ * ॥ అశ్లిరాః — ॥ శో ॥ కృత్వామూత్రంపురీషం
 వాయదావైవోదకంలభేత్ । స్నాత్వాల్పభోదకఃపశ్చాత్సచేలంతుషిశుశ్యతి ॥
 విప్రకృష్టైజలే పైరీనసినోక్తోవిశేషః ॥ శ్లో ॥ మూత్రయిత్వావ్రజమానే
 సవాసాజలమావిశేత్ । మహావ్యాహృతిభిహూణామం కుర్యాదేవం మ
 లోద్ధ్వితః ॥ * ॥ అత్రపాద్యే విశేషః — ॥ శో ॥ దక్షిణేతరహస్తేన గృ
 హీత్వామేహనందివజః । దక్షిణేమృత్రికాంహస్తే సముద్ధాయ జలాశయ
 మ్ । ప్రాగుదీచ్యాముదీచ్యాంవా గత్వా శౌచం సమాచరేత్ ॥ * ॥

ఇదం ప్రాగ్భూమీతమృత్తికవిషయమ్, ఉన్నగాఢాదూర్ధ్వం తద్గ్రహణేనాన
నస్తరణాత్ || తథా దేవలః — || శో || విష్ణుత్రకరణాత్పూర్వమాద
ద్యామృత్తికాం సదా । ఆదదానస్తు తాం పశ్చాత్సవాసా జలమావిశేత్ ||
సజలం భాజనంస్థాప్య మృత్తికాం చేతి వ్యాసః || * || అతః పూర్వగృహీతని
క్షిప్త మృద్గ్రహణ పరమేతత్ । జలాశయం గత్వేతి పునర్జలగ్రహణార్థం
నతు శౌచార్థమ్ ; తత్ర ప్రాజ్ఞమృత్తికా గ్రహణ నియమాభావాత్, నాహ
రేద్యాహ్యామృత్తికామితి నిషేధాచ్చ || శ్లోః — || వా || అత్తమూత్రస్ప
ర్శేతి ప్రామృదః పాదహస్తాదిషు, స్వామేధ్యస్పర్శే మృదః పశ్చాదశ ; ఏ
వం పరస్య శోణిత రేతోవిష్ణుత్రస్పర్శే చేతి || * || దక్షః — || శో || శౌచేయ
త్ససదాకార్య స్తన్నులోహి ద్విజఃప్రుతః । శౌచాచారవిహీనస్య సమ
స్తానిష్ఫలాఃక్రియాః || యస్య శౌచేపిచైథిల్యం వృత్తం తస్య పరికుతమ్ ।
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ద్విజశ్శౌచం సమాచరేత్ ||

— శ్లో అథాచమనవిధిః శ్రి —

యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || అన్తర్జ్ఞాను శుచాదేశ ఉపవిష్ట ఉదజ్ఞు
ః । ప్రాగ్వాబ్రాహ్మణ తీర్థేన ద్విజో నిత్యముపస్మృతేత్ || * || అ
న్తర్జ్ఞాను - జానోర్వరన్తరా అరత్నిం కృత్వేత్యర్థః । దేశగ్రహణా త్పితాదే
ర్నిషేధః । ఉపవిష్ట ఇతి - స్థితప్రహ్వయోః, ఉదకాప్రగితి - పశ్చిమద
క్షిణయోః, బ్రాహ్మణేతి - కరాగ్రస్యచ, నిషేధః । నిత్యగ్రహణాదాశ్ర
మాన్తరే పి । మనుః — || శ్లో || బ్రాహ్మణ తీర్థేన ద్విజ సర్వకాలము
పస్మృతేనతి || * || భరద్వాజః — || శ్లో || జ్ఞాన్తం జానుపర్యన్తమపి
వా చరణద్వయమ్ । కూర్పరాన్తం కరౌ సమ్యక్ తాశయేత్ప్రథమం బు
ధః || ఉపవిశ్య శుచాదేశే ప్రాజ్ఞుభో బ్రహ్మసూత్రధృత్ । బద్ధచూడుకు
శకరో ద్విజశ్శుచిరుపస్మృతేత్ || * || మారకణ్డేయః — || శ్లో || సపవి
త్రేణహస్తేన కుర్యాదాచమనక్రియామ్ । నొచ్చిష్టం తత్పవిత్రంతు భుక్తో
చ్చిష్టంతు వజ్రయేత్ || * || ఏతద్గ్రీధివిహీనపవిత్రాభిసామయమ్ । త

దాహ భరద్వాజః — || శ్లో || కుశహస్తః పిబే త్రాయం కుశహస్తస్సదాచ
 మేత్ । సగ్రంథికుశహస్తస్తు నకదాచిమపస్పృశేత్ || * || ఏతత్కర్తావ్య
 తిరిక్తాచమన విషయమ్ || శ్లో || సపవిత్రస్సవరోఘ్నవాకర్తాక్లాచమనంచరేత్ ।
 నోచ్ఛిష్టంతతదర్భశ్చ భుక్తోచ్ఛిష్టంతు వర్జయేత్ || * || స్మృత్యస్తరే —
 || శ్లో || నబ్రహ్మగ్రంథినాచామేన్నదూర్వాభిఃకదాచన । నకాశైర్నచశూ
 న్యశ్చ కుశపాణి రుపసప్సృశేత్ || సకృత్ప్రదక్షిణీకృతం పవిత్రం నిష్ట
 క్యం - బ్రహ్మగ్రంథిః । గ్రంథియుక్తపవిత్రేణకుయాదాచమనంయది ।
 తత్పవిత్రం పరిత్యజ్యపునరాచమ్యశుభ్యతి || * || ఇతివచనం కేవలాచ
 మనవిషయమ్ । కర్మాక్లాచమనే నదోషః || * || మనుః — || శ్లో ||
 జాప్రేక్షాణ విప్రస్తీర్థేన సర్వకాలముపసప్సృశేత్ । కాయత్రైదశికా
 ధ్యాంవా నపిత్రేణ కదాచన || * || కాయమ్ - ప్రాజాపత్యమ్, త్రై
 దశికమ్ - దేవతీర్థమ్, తాభ్యాం ప్రాశనమాపద్విషయమ్, ఆచారాభా
 చాత్ || శ్లో || తోయం పాణినఖస్పృష్టం బ్రాహ్మణోనపిబేత్కృచిత్ ।
 సురాపానేన తత్తుల్యమిత్యేవం మసుర్బ్రవీత్ || * || ఇత్యత్రిస్తరణాత్ ।
 యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || కనిష్ఠాదేనన్యథుష్ఠ మూలాన్యగ్రంకరస్యతు ।
 ప్రజావతిపితృబ్రహ్మ దేవతీర్థాన్యసుక్రమాత్ || * || భరద్వాజః —
 || శ్లో || అథుష్ఠస్య కనిష్ఠాయాస్తజన్యా మూలమగ్రమ్ । కరస్య మ
 ధ్యమంచాహుః పశ్చతీర్థానిసాధవః || తర్పణం దేవతాదిభ్యస్సస్వతీ
 ర్థేన తర్పయేత్ । పిబేదాచమనేవారి వీక్షితం బ్రహ్మ తీర్థతః || రాత్రా
 వవీక్షితేనైవ శుద్ధిరుక్తమనీషిభిః || * || యమః — || శ్లో || తావన్నోప
 స్పృశేద్విద్వాన్యావద్వామేన నసప్సృశేత్ । వామేహిద్వాదశాదిత్యా
 వరుణశ్చజలేశ్వరః || * || వైయాఘ్రపాదః — || శ్లో || గాత్రస్థానా
 ని సర్వాణి సప్తష్టాసప్తష్టాష్టజలం స్పృశేత్ । ఆచామన్నాప్రీత్యణా
 నిత్యమిత్యాహభగవాన్భృగుః || * || దక్షః — || శ్లో || గోకర్ణాకృతిహ
 ధైశ త్రిః పిబేద్బ్రహ్మ తీర్థతః । పరిమృజ్యద్విరాసయింతు ద్వాదశాక్లా

నిచాలభేత్ || ప్రత్యజ్ఞముదకస్పృశం కుర్యాదాచమనేబుధః || * || సు
మన్తుః — || శ్లో || దక్షిణసృతుహస్తస్య తలం గోకర్ణతుల్యకమ్ । విన్య
స్యబ్రహ్మతీర్థేన త్వశబ్దం తోయమాపిబేత్ || * || దేవలః — || శ్లో ||
అపుస్రాప్రాసు హృదయం బ్రాహ్మణశ్శుద్ధిమాపుయాత్ । రా
జన్యః కణ్ఠతాలూచ వైశ్యశ్శూద్రస్తథాస్త్రియః || * || యజ్ఞవ
ల్క్యః — || శ్లో || హృతకణ్ఠతాలూగాద్భిస్తు యథాసంఖ్యం ద్విజాత
యః । శుభేర్కశ్రీ చ శూద్రాశ్చ సకృత్సప్తాభిరన్తతః || * ||
అన్తతస్తాలునా సకృత్సప్తాభి రద్భిః స్త్రియశ్శూద్రాశ్చ శుభ్య
స్తీత్యర్థః । వ్యాసః — || శ్లో || గోకర్ణాకృతిహస్తేన మాషమగ్నం జలం
పిబేత్ । తన్నూనమధికంపీత్వా సురాపానసమంభవేత్ || * || తత్పరి
మాణోపాయమాహసపవ || శ్లో || సంహతాఙ్గుళినాతోయంగృహీత్వాపా
ణినా ద్విజః । ముక్త్యాఽఙ్గుష్ఠకనిస్థేతుశిష్టస్యాచమనం భవేత్ || (శేష
ణాచమనం చరేదితిపాతాన్తరమ్) సంవర్తః — || శ్లో || శిరః ప్రావృ
త్యకణ్ఠంవా తిష్ఠాముక్తశిఖాపివా । అకృత్వాపాదయోశ్చౌచమాచాన్తో
ప్యశుచిర్భవేత్ || * || ఆపస్తంబః — || శ్లో || జాన్వోరథస్తాత్సలిల ఉ
పవిష్ట ఉపస్పృశేత్ । జలాశయాద్యేష్యాచామేదూర్ధ్వామృతాధ్వం
సంస్థితః || * || పతత్ ఆర్ద్రవస్త్రవిషయమ్ || శ్లో || ఆర్ద్రవాసా జలేకు
ర్యాత్తర్పణాచమనేజపమ్ । శుష్కవాసాఃస్థలేకుర్యాత్తర్పణాచమనేజపమ్ ||
ఇతి హరితస్తరణాత్ । సపవాహ || శ్లో || జాన్వోరూర్ధ్వమథాచామేజ్జలే
తిష్ఠంశుచిర్భవేత్ । అథస్తాచ్చతకృత్సాపి సమాచాన్తో నశుభ్యతి || * ||
భరద్వాజః — || శ్లో || ఉదకేతూదకస్థస్తు ఫలస్థ ఫలకేశుచిః । పాదౌ
కృత్వాభయత్రాపి హ్యేచమ్యోభయతశ్శుచిః || * || స్మృత్యంతరే —
|| శ్లో || జానుమాత్రే జలేతిష్ఠన్నాసీనః ప్రాఙ్ముఖఃస్థలే । సర్వతశ్శుచిరాచా
న్తస్తయోస్తు యుగపత్స్థితః || * || తయోః స్థలజలయోర్యుగపత్స్థితిప్ర
కారమాహ పైతీనసిః — || వా || అన్తరుదకమాచాన్తోహ్యన్తరేవశుభ్యతి ।

బహిరుదకమాచాన్తబహిరేవశుభ్యతి । తస్మాదన్తరేకంబహిరేకంచ పాదం
 కృత్వా ఆచామేతస్వత్ర శుద్ధోభవతి ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ స్నా
 త్వా ౭౭చామేద్యదావిప్రః పాదౌ కృత్వా జలేస్థలే । ఉభయోరప్యసౌ శు
 ధస్తతః కర్మక్షమో భవేత్ ॥ * ॥ మైరీనసిః — ॥ వా ॥ శుచౌదేశ అసీ
 నోదక్షిణంబాహుం జాన్వన్తరాకృత్వా యజ్ఞోపవీతీ ప్రాప్త్యుఖ ఉదఙ్ముఖౌ
 వా వాగ్యతః ప్రత్యూశ్య పాదౌ పాణీచా ౭౭మణిబద్ధనాద్దక్షిణహస్తతలం
 గోకణ్ఠాకారం వినయస్య, బ్రాహ్మేణతీర్థేన, అశబ్దం మాషనిమజ్జనమాత్రా
 హృదయజ్జనా స్త్రిరపః, ఋగ్యజుస్సానువేదాన్ ధ్యాయన్ పీత్వా, అ
 ధర్వణవేదేతిహస పురాణాన్ ధ్యాయన్ బ్రాహ్మేణ తీర్థేనా స్థా సంఘ
 జ్జ్య, మధ్యమాభి స్త్రిభి రఙ్గుభీభి సకృదోష్ఠా పుషపృశ్య ముఖం పరి
 మృజేదగ్నిం ధ్యాయన్ । తతో దక్షిణేన పాణినా సవ్యం పాణిం ప్రోక్ష్య,
 పాదౌ విష్ణుం ధ్యాయన్ ప్రాయేత్ । తతశ్శిరశ్చ ప్రోక్ష్య, అఙ్గుష్ఠాప
 కనిష్ఠాభ్యాం నయన చన్ద్రాదిత్యా ధ్యాయోపసంప్రేత్ । తతో ౭ప ఉ
 పసంప్రేత్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠాభ్యాం నాసికే ప్రాణాన్ ధ్యాయత్వా, తతో ౭ప ఉ
 పసంప్రేత్ కణ్ఠా దిశో ధ్యాయత్వా కనిష్ఠాభ్యుష్ఠాభ్యామ్, తతో ౭ప ఉపస్సృ
 శ్యబాహూ చతస్పభిరఙ్గుభీభిర్ద్వైధ్యాయత్వా, తతో ౭ప ఉపస్సృశ్య అ
 ఙ్గుష్ఠైః కేవలేన నాభిం పృథివీం ధ్యాయత్వా, తతో ౭ప ఉపసంప్రేత్ తలేన
 హృదయం పరమాత్మానం ధ్యాయత్వా, తతో ౭ప ఉపసంప్రేత్ సర్వాఙ్గుభీ
 భిః శ్రియంధ్యాయన్ మూర్ధ్ని ప్రక్షిపేత్ । తతస్సవ్యే పాదౌ శేషా ఆపో
 నినయేత్, ఇతి ॥ * ॥ హారితః — ॥ శ్లో ॥ ఆర్ద్రవాసాః స్థలస్థస్తుయద్యా
 చామేన్నరాధమః । వస్త్రనిశ్చ్యేతనంప్రేతా అపచార్యపిబన్తితే ॥ * ॥
 అపచార్య - తద్భాగినం పితృగణం చారయిత్వేత్యర్థః ॥ శో ॥ శుషేణా
 న్తర్జలేదైవ బహిరప్యార్ద్రవాససా । స్నానందానంజపోహూమస్సర్వం
 భవతి నిష్ఫలమ్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ తిష్ఠన్నాచామేతస్త్రి
 హేచ్ఛావా ఆసీనస్త్రిరాచామేత్ । ఇతి ॥ * ॥ తిష్ఠన్నితి స్థలవిషయమ్ ।
 అత ఏవజానుదఘ్నుముదకం ప్రవిశ్యశిష్టా ఆచామన్తి ॥ * ॥ స్మృతిచన్ద్రీకా

యామ్ ॥ శో ॥ జానుమాత్రైతమాధ్వణంవా జలే తిష్ఠన్ శుచిర్భవేత్ ।
 అధస్తాచ్ఛతకృతోష్వపి సమాచాంతో నశుభ్యతి ॥ * ॥ శ్రుత్యంతరే —
 ॥ శ్లో ॥ అలాబూతామ్రకాంస్యేషుకరకప్రభృతిష్వపః । గృహీత్వాస్వ
 యమాచామేన్నతేనాప్రయతోభవేత్ ॥ కరపాత్రేచ యత్ప్రియం యత్ప్రి
 యంతామ్రభాజనే । సౌవర్ణేరాజతేకాంస్వేనైవాశుద్ధంతు కహిచిత్ ॥
 భరద్వాజః — ॥ శో ॥ తామ్రచర్మశ్వవాలైశ్చ నారికేళాశ్చ పాత్ర
 కైః । ఉపస్పృశేత్స్వహస్తైశ్చైతైరపి విచక్షణః ॥ * ॥ యత్ప్రియదంపనమ్
 ॥ శో ॥ ఉపవిశ్యాసనేశుద్ధే కుర్యాదాచమనంబుధః । ఇతి, తద్భుక్త్యాచమ
 నవిషయమ్ ॥ శో ॥ భుక్త్యాఽఽసనస్థోప్యాచామేన్నాన్యకాలేకదాచన । ఇతివచ
 నాత్ । అత్ర మన్వాదిభిః త్రిరపాంపాశనమ్, ద్విఃపరిమాజనమ్, సక్ష్ప
 దుపస్పర్శనంచోక్తమ్ । “త్రిశ్చతుర్వాఽప ఆచామేత్త్రిరోష్ఠా పరిమృజై
 ద్విరిత్యేకేసక్ష్పదుపస్పృశేద్ద్విరిత్యేకే” ఇతి గౌతమాదిభిః ప్రకారాంతరంచో
 క్తమ్ । తథామూఢస్సర్వాస్తమాచమనంబుధః శ్రుతిసిద్ధమ్ । బాహ్వాంతం
 క్వచిత్ । ఆతొయధోపదేశ మనుష్ఠేయమ్, సమపదేశాత్ । అత్ర భరద్వా
 జః — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యాశ్య చరణోహస్తా పాశ్చ భోవాపుదఙ్ముఖః ।
 ఉపవిశ్యాసనేశుద్ధే కుర్యాద్ధోకణవత్కరమ్ ॥ సపవిత్రే కరే తప్తికా మా
 షోన్మాచమితం జలమ్ । ఆనీయ త్రిః పిబేద్ధీమా వేదత్రిణయ తుష్టయే ॥
 కర్మావసానేకర్మాదా వేషమాచమనం పునః । కుర్యాన్నైకర్తృసిద్ధ్యర్థం
 సర్వదాసర్వకర్తృసు ॥ వినా విధ్యుక్తమాగేణ సమాచామతియోద్విజః ।
 శతకృత్వ స్సమాచాంతోఽప్యశుద్ధ ఇతిభాషితః ॥ ఉపస్పర్శనకాలే నష్టరత్నా
 నాశ్లేదేవతాః । ఉపస్పృష్టం భవేత్తేనరుధిరేణ మలెనచ ॥ * ॥ పైతీనసః—
 ॥ వా ॥ పాదప్రత్యాశనోచ్చేషేణ నాచామేత్ । యద్వా భూమాస్రావ
 యిత్వాఽఽచామేత్ । న వర్షధారాస్వాచామేత్ ॥ * ॥ శ్రుతిరత్నై —
 ॥ శ్లో ॥ ఏలా లవణ కర్పూర గంధాద్యైర్వాసితైర్జలైః । నాచామేదద్భి
 గున్ధాభిస్తథా శౌచా వశేషితైః ॥ శస్తమాచమనం తోయైరుష్ణే కేవోష్ణ
 ఫాయినామ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అద్భిస్తు ప్రకృతిస్థాభి

హీనాభిః ఘనబుద్ధుడైః । త్రిఃసా శ్యాపాద్విరుష్టుజ్య భాన్యద్భిస్స
ముపస్పృశేత్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ పక్వంసఘనంకలుషంస
దుర్గంధం సబుద్బుదమ్ । ఉష్ణం సమృత్తికం తూరం త్యజేదాచమనేజలమ్ ॥
ఆస్తరిక్షం నఖసృష్టం భిన్నరష్ట్రవినిగతమ్ । ఎకహస్తార్పితం వారి
త్యజేదాచమనేబుధః ॥ ఛన్నం పర్యుషితం సృష్ట మస్త్యజైః క్రిమిసం
యుతమ్ । దేవాభిషిక్తం హేయంచ త్యజేదాచమనేజలమ్ ॥ * ॥ ఆపస్త
మభిః — ॥ వా ॥ నాగ్నూదకశేషేణ వృథాకర్తాణికుర్వీతాచామేద్వా ,
నశూద్రాశుచ్యైకపాణ్యావర్జితేన । ఇతి ॥ * ॥ వృథాకర్మాణి - పా
దప్రత్యాశనాదీని , ఆచామేదితివిశేషణాద్వృథాకర్త త్వాభావాచ్చ, అగ్ని
పరిషేచనశిష్టం జలమన్యస్య పరిషేచనార్హమేవ । భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥
తిష్ఠా నమో హసో జల్పా శృణ్వన్నన్యైజభాషణమ్ । అన్యంస్పృశే
దిశః పశ్యన్నకదాచిదుపస్పృశేత్ ॥ కాకశ్వఖరవిహ్రిః క్రీడతామ్రచూ
డరజస్వలాః । వ్రాత్యావ్యవతితా పశ్యంస్తతోనోపస్పృశేద్భుగః ॥
దేవాజీవభిషక్చుద్రాః చణ్డాలానురుపాతకాః । పశ్యన్నోపస్పృశేద్ధి
మానన్యా సజ్జరజానపి ॥ శయానః పాదుకాస్థశ్చబహిజానుకరోన్య
ధిః । ఉష్ణీషీ కఙ్కుకీ నగ్నో నకదాచిదుపస్పృశేత్ ॥ * ॥ నమో - ప్ర
హ్వః , దేవాజీవః - త్రివిధో దేవలకః । చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ శి
రః ప్రావృత్య కణ్ఠంవా తిస్థన్తు క్తశిఖోపివా । అకృత్వా పాదయోశ్శ్చ
చమాచాస్తోప్యశుదిర్భవేత్ ॥

— శ్లో అథ ద్విరాచమనవిధిః శ్లో —

భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ స్నానపానక్షుతస్వాపశూద్రాసు భోజ
నకర్మాసు । రథోపసంపాణే మూత్రవిక్షుత్స్పృష్టా ద్విరాచమేత్ ॥
జపే శ్చశానాక్రమణే పరిధానేచ వాససః । చత్వరక్రమణేచైవ ద్వి
జాతి ద్వీకరుపస్పృశేత్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ స్నా
త్వా పీత్వా యుతే సుప్తే భుక్త్వా రథోపసంపాణే । ఆచాంతః పునరాచా
మేద్వాసోపి పరిధాయచ ॥ * ॥ స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ దానప్రతిగ్ర

సా హుమామే జపే సంధ్యాత్రయే తథా । బలికమణి చాచామే దా
 దౌద్విస్సకృదస్తతః ॥ భాజనేచ ద్విరాచామేదాదావస్తేచనిత్యతః ॥ * ॥
 విష్ణుః — ॥ వా ॥ రథ్యాక్రమణ మూత్రపురీషోత్సర్జన చణ్డాలస్థైర్ఘ్న
 భాషణేషు ద్విరాచామేత్ ॥ * ॥ అత్ర భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ చణ్డా
 లైరన్యజైరుక్తా మలమూత్ర విమోచనే । దక్షిణే శ్రవణే విప్రో బ్రహ్మ
 సూత్రం వినిక్షిపేత్ ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ భాజనేహవనేదా
 నే హ్యుపహారే ప్రతిగ్రహే । హవిభక్షణకాలేచ ద్విద్విరాచమనం
 స్మృతమ్ ॥ * ॥ ఉపహారః - దేవార్చనమ్ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ భోక్త్య
 స్ఫుక్త్యాచ హుమామేవ సన్ధ్యయోరుభయోరపి । ఆచాంతః పునరాచా
 మేజ్జపదనార్చనాదిషు ॥ * ॥ కామే — ॥ శ్లో ॥ ఓస్థావిలోమకే స్మృ
 త్వా వాసోపి పరిధాయచ । రేతోమూత్ర పురీషాణామత్యగ్నే శూద్రభా
 షణే ॥ ప్రివిత్యాఽధ్యయనా రమ్భే కాసశ్వాసాగమే తథా । చత్వరంవా
 త్మశానంవా సమాగమ్యద్విజోత్తమః ॥ సన్ధ్యయోరుభయోస్తద్విదాచా
 న్తోఽప్యాచమేత్పునః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మయజ్ఞే విశే
 షోఽస్తి కశ్చిదాచమనక్రమః । ప్రవీత్యతేతదేతద్ది తతః క్షణస్థిర్ధయే ॥
 పానత్రయం యథాపూర్వం తథాద్విఃపరిమార్జనమ్ । ఉపస్మృతేచ్ఛిర
 శ్చక్షుర్నాసికావివరద్వయమ్ ॥ శ్రోత్రద్వయంచహృదయం పూర్వో
 క్తవిధినాఽలభేత్ । ఏవమాచమనంప్రాక్తం బ్రహ్మయజ్ఞేమహాషిభిః ॥

— శ్రి ఆచమననిమిత్తాని శ్రి —

మనుః — ॥ శ్లో ॥ కృత్వా మూత్రం పురీషంవా ఖాన్యాచాంత
 ఉపస్మృతేత్ । వేదమధ్యేష్యహుణశ్చ హ్యన్నమశ్చంశ్చసర్వదా ॥ * ॥
 భాని - ఇద్రియాణి, అచాంతః - త్రిఃపీత్వా ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥
 స్వప్నే క్షువచాశిక్ష్ణాణికాశ్రావలమ్బే లోహితస్య కేశానామగ్నేర్గవాం
 బ్రాహ్మణస్య స్త్రియాశ్చలమ్బేమహాపథం గత్వా అమెధ్యంచోపస్మృ
 త్యాప్రయతంచ మనుష్యం, నీవీంచ పరిధా యావఉపస్మృతేత్ ॥ * ॥
 ఆలమ్బే - స్పృశేత్ , క్షువధుః - క్షుతమ్ , శిక్ష్ణాణికా - నాసామలమ్ ,

నివిశబ్దనాథోవాసోలక్ష్యతే । వాసాగ్రభవమ్ - నివీ ॥ * ॥ చర్మికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ చర్మాలక్ష్మేచ్ఛ సంభాషేస్త్రీసూదోద్భిష్టపూరుషాః । స్పృష్టౌచామేదశ్రుపాతే లోహితస్యతతైవచ ॥ * ॥ మార్కణ్డేయః — ॥ శ్లో ॥ దేవార్చనాదికార్యాణి తథా గుర్వభివాదనమ్ ॥ కుర్వీతసమ్యగాచమ్య తద్వదేవ భుజిక్రియామ్ ॥ * ॥ శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ ఆచామేచ్ఛ ర్వణేనిత్యం ముక్త్యా తామూలచర్వణమ్ । ఉపక్రమేషిష్టస్య కర్మణః ప్రయతోఽపిసత్ ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ సుప్త్యా యుక్త్యా చ భుక్త్యా చ క్షీవితోఽక్త్యాఽన్యతం వచః । రథ్యాం శ్మశానం చాక్రమ్య హ్యచామేత్పయతోఽపిసత్ ॥ * ॥ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ అథో వాయుసముత్సరై త్వాక్రన్దైక్రొధసమ్భవే । మాణ్డారమూషికాస్పర్శాప్రహాసేన్యతభాషణే ॥ నిమిత్తైష్వేషు సర్వేషు కర్మ కుర్వన్మువస్సుశేత్ ॥ * ॥ బ్రహ్మణ్డే — ॥ శ్లో ॥ సస్తేహేషుచ సర్వేషు శిఖామోక్షే తతైవచ । ఉపవీతవిపర్యాసే నిత్యమేవముపస్పృశేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఆచమ్య ప్రయతో నిత్యం జపేదశుచిదన్మనె ॥ * ॥ అశుచిః - శూద్రాదిః । పాచ్ఛే — ॥ శ్లో ॥ చర్మాలాదీజపే హిమామేదృష్టౌచామెద్విజోత్తమః । శ్వాదీదృష్టౌ తతైవాపి కర్ణంవాదక్షిణంస్పృశేత్ ॥ శ్వశూద్రపతితాన్దైవ రాసభంచ రజస్వలామ్ । దృష్టౌతోయముపస్పృశ్యభాష్యస్వాత్వా పునర్లపేత్ ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ యులేనిష్ఠీవనేసుప్తేపరిధానేఽశ్రుపాతనే । పశ్యన్స్వేతేషుచాచామేక్షణ్ణంవాదక్షిణంస్పృశేత్ ॥ * ॥ తథాపరాశరః — ॥ శ్లో ॥ యులే నిష్ఠీవనేజైవ దత్తస్పృశేత్ తథాన్యతే । పతితానాంతు సంభాషేదక్షిణం శ్రవణంస్పృశేత్ ॥ ప్రభాసాదీని తీర్థాని గణ్ఢాద్యాస్పృశితత్తథా । విప్రస్యదక్షిణకణ్ఠే సస్థితి మసురబ్రవీత్ ॥ అగ్ని రావశ్చ వేదాశ్చ చర్మ సూర్యానిలాస్తథా । సర్వ పతేహి విపాశాం కణే తిష్ఠన్తి దక్షిణే ॥ గణ్ఢాద్యాదక్షిణైశ్చోత్రేనాసికాయాం హుతాశనః । ఉభావపి సకృత్సప్తౌప్తౌ తత్తథాదేవశుభ్యతి ॥ * ॥ తస్మాదాచమనాసమ్భవే నాసికాశ్చస్థస్థశఃకార్యః ।

మార్కండేయః — || శ్లో || యథావిభవతోహ్యేతత్పుర్వాభావే తతఃప
రమ్ । అవిద్యమానేపూర్వోక్తే హ్యుత్తరప్రాప్తిరిష్యతే || ఓషధిం గాం
శక్తృమ్భామిం శాద్వలంవాస్పృశేచ్ఛుభః || * || మృత్యున్తరే — || శ్లో ||
సత్యమాచమనాశక్తా వభావేసలిలస్యవా । పూర్వోక్తేషు నిమిత్తేషుదక్షి
ణంశ్రవణంస్పృశేత్ || ముహూర్తమవ్యప్రయతో నభవేదనుపస్పృశన్ ।

—|| శ్రి అధాచమనాపవాదః శ్రి —||

తత్రయాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || ముఖజావిప్రుషోమేధ్యాస్తధా౨౨-
చమనవిద్వజః । త్మశ్రుచాస్య గతం దస్తసక్తం త్యక్త్వా తతిశ్శుచిః || * ||
ముఖజాః - ముఖనిస్సృతాః, విప్రుషః - విద్వజః, మేధ్యాః - ఉచ్ఛిష్టం న
కుర్వంతి, అజ్ఞానిపాతాభావే । తథా గౌతమః — || వా || నముఖ్యావి
ప్రుష ఉచ్ఛిష్టం కుర్వంతి, నచేదక్లే నివతంతి || * || ఇతి । అతోఽజ్ఞానులస్ప
ర్శే తన్నిమిత్తాచమనం కార్యమేవ । అగ్నిస్పర్శేఽప్యాచమనమాహ ఆప
స్తంబుః — || వా || య ఆస్యాద్విద్వజః పతంత ఉపలభ్యంతే తేష్వాచమనం
విహితమ్ । యే భూమా న తేష్వాచామేదిత్యేకే || * || ఇతి । స్పృశతం
త్వాచామేదేవ । గౌతమః — || వా || మన్తగ్రాహ్యముచ్చారయతో
య ఆస్యాద్విద్వజశ్శరీర ఉపలభ్యంతే, న తేష్వాచమనం విహితమ్ || * || ఇ
తి । అత్ర మనుః — || శ్లో || స్పృశంతిద్వజఃపాదౌ య ఆచామయతఃప
రాన్ । భూమిగైస్తే సమాజ్ఞేయా నతైరప్రయతోభవేత్ || * || యనుః -
|| శ్లో || ప్రయాన్త్యాచామతోయాశ్చేచ్ఛరీరే విప్రుషోన్మణామ్ । ఉచ్ఛి
ష్టవోషోనాస్త్యత్ర భూమితుల్యాస్తు తాఃస్పృతాః || * || అనుపహత దేశ
ఫలజలతుల్యాస్తావిప్రుష ఇశ్యథాః । ఆపస్తంబుః — || వా || నత్త
శ్రుభిరుచ్ఛిష్టో భవత్యన్తరాస్యే సద్భిర్యావన్నహస్తేనోపస్పృశతి || * ||
మనుః — || శ్లో || దస్తవద్దస్తలగ్నేషు జిహ్వస్పర్శేఽశుదిర్నతు । పరి
శుచ్యతేష్వపస్థానాన్నిగిరన్నేవ తచ్ఛుచిః || * || శబ్ధః — || వా || దస్త
వద్దస్తలగ్నేషు రసవజ్జమన్యత్ర జిహ్వభిమశ్శానాత్ || * || ఇతి । జి
హ్వభిమర్శవాభావే దస్తలగ్నం శుచిరసోపలభ్యా వశుదీగ్యథాః । గౌతమః

॥ వా ॥ దస్తగ్నిష్టేషు దస్తవదన్యత్ర జిహ్వభిమర్శనాత్ , స్రావ్యుతేః
త్యేకే ॥ * ॥ శ్లో ॥ చ్యుతేష్వాస్రావవిద్వాన్విగరన్నేవతచ్ఛుచిః ॥ * ॥
ఇతి । యథానాస్రావోఽశుద్ధికృదిత్యర్థః । దేవలః — ॥ శ్లో ॥ భోజనే
దస్తలగ్నాని నిహృత్యాచమనంచరేత్ । దస్తలగ్నసంహార్యం లెపం
మన్యేత దస్తవత్ ॥ నతత్ర బహుశః కుర్యాద్యత్నముద్ధరణేషునః । భవేద
శౌచమత్యర్థం తృణదేహాద్వ్రణైకృతే ॥ * ॥ ఏవంచ యద్రసహీనమజ
హ్వస్పృష్టమసంహార్యంచ, తద్దస్తవదశుచికరం నభవతీత్యర్థః । తథా
శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ దస్తలగ్నైశ్చలేమూలే భుక్తస్నేహానులేపనే । తా
మ్బూలే చేతుఃకణ్డేచ నోచ్ఛిష్టోభవతిద్విజః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥
తామ్బూలభక్షణేచైవ భుక్తస్నేహానులేపనే । ఇతుఃకణ్డే తిలేసోమే నోచ్ఛి
ష్టం మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ అతస్తేష్వాచమనం నకార్యమితి భావః । ముఖ
హస్తే భుక్తకృతలేపసద్భావేపి లేన నచోచ్ఛిష్టస్వమిత్యర్థః । షష్ఠ్యం
శన్యతే — ॥ శ్లో ॥ అద్భిఃపత్రైః మూలపుష్పైః స్త్రుణకాష్ఠమయైఃఫ
లైః । సుగంధిభిస్తథావ్రవ్యై ర్ఓచ్ఛిష్టోభవతిద్విజః ॥ * ॥ భక్షితైరితిశే
షః । అద్భిః ఆపాశనీయాభిః । అమృశి — ॥ శ్లో ॥ మధుపరేచసామే
చ హ్యపుస్రాణాహుతీషుచ । నోచ్ఛిష్టస్యభవేదోషస్త్యత్రైస్తు వచ
నన్యథా ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాణాహుతిషుసామేచ మధుప
రేతదైవచ । సూర్యఃపూమేషు సర్వేషు నోచ్ఛిష్టోభవతిద్విజః ॥ * ॥
ప్రాణాహుతిషు ఉత్తరొత్తర మస్త్యో చ్చారణే, పాత్రాస్థానెద, ప్రా
ణాహుత్యంత ముచ్ఛిష్టదోషో నాస్తి । తథా ఫలెషుచ ॥ శ్లో ॥ ఆచా
మేదచ్చర్వణనిత్యం ముక్త్యా తామ్బూలచర్వణమ్ । ఇత్యుక్తాచమనంచ
నాస్తి త్యర్థః ॥ * ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥ సాపానతోఽజలస్థోవా ముక్త
కేశోపివాపునః । ఉష్ణీషీవాపినాచామద్వస్త్రైః కావేష్ట్య వాశిరః ॥ నా
స్తరీయైకదేశస్య కృతావైవోత్తరీయతామ్ । కేశాన్నివీమధః కాయం
నస్పృశేద్ధరణీమపి ॥ యదిస్పృశతిచైతాని భూయస్త్యాచమనంచరేత్ ॥
మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ నబహిర్దాను నత్వరయా నాసనస్థోనచోఽఙ్గిః । న

పామకాష్ఠో నాచిత్తశ్శుచిః ప్రయతమానసః ॥ భుక్త్వాసనస్థో ప్యాచామే
 న్నాన్యకాతకదాచన ॥ * ॥ భృగుః --- ॥ శో ॥ వినాయజ్ఞోపవీతేన త
 ధాధాతేనవాససా । ధౌతమ్ - ఉత్తరీయమ్ । ముక్త్వాశిఖాంవాప్యాచామే
 త్కృతప్యైవపునః క్రియా ॥ * ॥ కృతస్యోర్ముణః , ఆచమనస్యేతివా
 శేషః । అత్రదేవలః --- ॥ శో ॥ సదోపవీతినాభావ్యం సదాబద్ధశిభేనచ ।
 ఐశిభోఽనుపవీతీచయత్కరోతినతత్కృతమ్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబుః ॥ వా ॥ ద
 ష్మినైవపాణినాసవ్యంప్రక్ష్య పాదాశిరశ్చేన్ద్రియాణ్యపఉపసంప్రశేచ్ఛ
 తుషీ నాసికేశ్రోత్రేచాధాఽప ఉపసంప్రశేత్ ॥ * ॥ ఇత్యేవముక్తమ్ ।
 స్మృత్యస్తరెతు , ఇన్ద్రియాన్తరాణిచోక్తాని ; తత్రాఙ్గుభిభేదశోచిత్తిః ।
 మధ్యమాఙ్గుష్ఠాభ్యామేవ బాహుస్పృశనం శిష్టాచారః । అథాచమన
 స్య లక్షణముక్తిం దత్తేణ --- ॥ శో ॥ గోకణాకృతిహస్తేన త్రిః పిటే
 ద్భృష్టాతిభేదః । పరిమృజ్య ద్విరాసయంతు ద్వాదశాక్షాని చాఽఽల
 భేత్ ॥ ప్రత్యజ్ఞముదకస్పృశంకుర్యాదాచమనే బుధః । అఙ్గుస్థానామికా
 భ్యాంవా చతుషీ సముపస్పృశేత్ ॥ అఙ్గుస్థతఃకనీభ్యాంతు నాసాపుట
 ముపస్పృశేత్ । కనిష్ఠాఙ్గుస్థయోగేన శ్రోత్రేచైవ సమాలభేత్ ॥ మధ్య
 మాఙ్గుస్థయోగేన బాహుమూలముపస్పృశేత్ । కేవలాఙ్గుస్థతోనాభిం త
 లేన హృదయంస్పృశేత్ ॥ సర్వాఙ్గుభీర్న్యసేన్ముద్ధిజలంసంప్రప్తౌఽ
 స్తరాఽస్తరా ॥ * ॥ అన్యదప్యాచమనవిషయం కించిదుచ్యతే । వసిష్ఠః -
 ॥ శో ॥ ప్రచరన్నవహార్యేషు ఉచ్ఛిష్టం యదినంస్పృశేత్ । భూమానిక్షి
 ప్యతద్ద్రవ్యమాచమ్య ప్రచరెత్పునః ॥ * ॥ ప్రచరణ - భోజనస్థానే
 షు పర్యటన్నిత్యర్థః । ద్రవ్యసోఽచ్ఛిష్టత్వేన తత్ త్యాజ్యమేవ । తదా
 హసవేవ ॥ వా ॥ ఉచ్ఛిష్టమగురోరభోజ్యం స్వయముచ్ఛిష్టోపహతముచ్ఛి
 ష్టంచత్యాజ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । బృహస్పతివికల్పమాహ --- ॥ శో ॥ ప్ర
 చరన్నన్నపానేషు యదోచ్ఛిష్టముపస్పృశేత్ । భూమానిధాయతద్ద్రవ్య
 మాచమ్య ప్రచరేత్పునః ॥ * ॥ మారుణ్డేయః --- ॥ శో ॥ ఉచ్ఛిష్టే
 నతుసంస్పృష్టే ద్రవ్యహస్తో నిధాయవా । ఆచమ్య ద్రవ్యమభ్యక్ష్య

పునరాదాతు మహాతి || * || “ ద్రవ్యస్య నిధానాభ్యుక్షణాభ్యాం శుద్ధిః ,
 స్వస్యత్వాచమనాత్ ” ఇతి । ద్రవ్యస్య నిధాన మనిధానంవా కార్య
 విత్యభావః । కౌమేక — || శో || తైజసంవై సమాదాయ యద్యచ్ఛి
 ప్తౌ భవేద్విజః । భూమా నిక్షిప్య తద్ద్రవ్యమాచమ్యాభ్యుక్షయేత్తు త
 త్ || యదిద్రవ్యం సమాదాయ భవేదుచ్ఛేషణాన్వితః । అనిధాన్యైవ
 తద్ద్రవ్యమాచాంతశ్శుచితామియాత్ || * || వస్త్రాదిహస్తవిషయమి
 దమ్ । తథా మనుః — || శో || ఉచ్ఛిష్టేనతు సంస్పృష్టే ద్రవ్యహస్తః
 కథంచన । అనిధాన్యైవ తద్ద్రవ్యమాచాంతశ్శుచితామియాత్ || * || ద్ర
 వ్యమత్రా నభ్యవహర్యం వస్త్రాది । పకాన్వనమాదాయ మూత్ర
 పురీషకరణే స్తోకాః || ఆపస్తంబుః — || శో || భూమానిక్షిప్య తద్ద్ర
 వ్యం శౌచంకృత్వా యథావిధి || ఉత్సజ్జౌపాతైపకాన్వనముపసంస్పృశ్య
 తతశ్శుచిః || ఏతదాపద్య శక్యనిధాన ద్రవ్యవిషయమ్ || * || తథాబృ
 హస్పతిః — || శో || అరణ్యేఽనుదకే రాత్రా చోరవ్యాహ్రా కులెప
 థి । కృత్వా మూత్రం పురీషంవా ద్రవ్యహస్తే నచష్యతి || * || అగ్రవి
 శేషమాహమార్కణ్డేయః — || శో || పకాన్వనైగృహీతేన మూత్రా
 చ్చారంకరతియః । అనిధాన్యైవ తద్ద్రవ్యమజ్జేకృత్వా సమాశ్రితమ్ ।
 శౌచంకృత్వా యథాన్యాయముపసంస్పృశ్య యథావిధి । అన్నచభ్యుక్షయే
 వైవివర్ధ్యత్యారోగ్యదర్శయేత్ || త్యక్తాగ్రమూత్రంవాతస్మా జ్ఞేషం
 ప్రాక్ష్య విశుధ్యతి || * || యనుః — || శో || ప్రాజ్ఞుభోదజ్ఞుభోవాపిస
 మాచమ్యవిశుధ్యతి । పశ్చిమే పునరాచమ్యయా మ్యేస్నానేనశుధ్యతి || ఆ
 మ్రేక్షుఖణ్డతామ్బూలచర్వణేసోమపానకే । విష్ణ్వష్ణీతోయపానేవనా
 ద్యన్తాచమనంస్తృతమ్ || విష్ణుపాదోద్భవంతీర్థం పీతవానత్రాశయేత్కరమ్ ।
 త్రాశయేద్యది మోహేన పశ్చపాతకమాపుయాత్ || * || భరద్వాజః -
 || శో || యాఃక్రియాఃకురుతేమోహదనాచ మైవనాస్తికః || భవన్మివాప్య
 థాతస్య క్రియాస్సర్వానసంశయః || * || హారితోఽపివిశేషమాహ —
 || శో || శ్రోతస్సార్థేషు గర్హ్యేషు కృత్యేషువిధివచ్ఛుభః । ద్వైరాచామేత్తుస

ర్వత్ర విజ్ఞాతౌ తస్మాదేత్రయమ్ || * || అత్రాపస్తమ్బ సూత్రతా
 గుర్యం కింఛిదుచ్యతే — || వా || తిష్ఠన్నాచామెత్ప్రసావావాఽఽసీన
 స్త్రిరాచామెథ్థదయంగమాభిరద్భిస్త్రిరోహ్యపరిమృజేత్, ద్విరిత్యేకే,
 సకృదుపస్పృశేత్, ద్విరిత్యేకే | దక్షిణేనపాణినాసవ్యంప్రోక్ష్య, పాదౌ శి
 రశ్చేన్ద్రియాణిఉపస్పృశేచ్ఛతుషీనాసికేశ్రోత్రే చాథావఉపస్పృశేత్ |
 భూక్యమాణస్తుప్రయతోఽపిద్విరాచమేద్ద్విఃపరిమృజేత్సకృదుపస్పృశేత్ |
 శ్యావాస్తపర్యంతావోహ్లావుసస్పృశ్యాచామెత్ | తిష్ఠన్నితిస్థలవిషయమ్ |
 శ్రోత్రేచేతిచశబ్దేన || శో || ముఖాక్షినాసికేశ్రోత్రభుజనాభిభుజాన్తరమ్ |
 శిరశ్చేతిద్వాదశాక్షాన్యాచామణసంస్పృశేచ్ఛృథక్ || * || ఇత్యానిష్ఠుత్వ
 న్తరోక్తాన్తాన్తరం సముచ్ఛీయతే | ద్విః పరిమృజేత్సకృదుపస్పృశేదితి !
 పూర్వోక్తవికల్ప నిరాసార్థమితి నపునరుక్తిః | అనన్తరం స్వప్నేక్షుచా
 విత్యాదీన్యాచమననిమిత్తాని పరిగణయ్యావఉపస్పృశేదిత్యాచమనం విహి
 తమ్ | తత్రపూర్వోక్తేషు స్వల్పనిమిత్తేషు ఆర్ద్రంవాశకృదోషధింభూమిం
 వెతివికల్ప ఉక్తః | తత్ర || వా || అమేధ్యంచాపస్పృశ్యాప్రయతంచము
 నుష్యమ్ || * || ఇత్యత్రాప్యాచమనమేవ, నస్నానమ్, ప్రకరణవిరోధా
 త్ | మూత్రంకృత్యా పురీషంవా, మూత్రపురీషలేపానన్నలేపానుచ్ఛి
 ష్టలేపాన్ రేతసశ్చయేలేపాస్తాన్ ప్రక్షాళ్యపాదౌచ, ఆచమ్యప్రయ
 తోభవతీతి తేనైవప్రరణాచ్చ || శో || ఉధ్వమాచమనంప్రోక్తమ్ || * ||
 ఇతి సంవర్తాద్యుక్తోఽశువిస్ఫృష్టస్తృతీయ ఏవాత్రాప్రయతఃపురుషః | లో
 హితకేశౌ స్పృశేహస్తా భూమిగతౌ చాచమననిమిత్తమ్, అతస్సర్వత్రాచ
 మనమేవ | ఏపంగురునిమిత్తేషు సత్సాచమనంకృత్యాక్షుణ్ణమపి నాశుచి
 స్తిస్థేదిత్యాహ — || వా || భూమిగతాస్వపాస్విచమ్యప్రయతోభవతి,
 యంచాబ్రువతఃపిచమయేత్ | నవషణ్ణాథాసావాచామెత్, తథాప్రద
 రోదకే, తప్తాభిశ్చాకారణాత్, రిక్తపాణిర్వయస ఉద్యమ్యాప ఉప
 స్పృశేత్ | శక్తివిషయే నముహూర్తమభ్యప్రయతస్సాన్యత్ | ఇతి || * ||
 భూమితి - || శో || భూమిస్థముద్భృతా త్సుణ్యమ్ | ఇతి స్మృతేః || యంచే

ఓ పాత్రా వర్జితజలేన ఆచమనమనుజ్ఞాతమ్ । నవహేతి వహగ్రహణా
 త్పాత్రధారాసు “ నదూష్యాసంతతాధారాః ” ఇతి బోధాయనోక్త
 విరస్తరధారాసుచ నదోషః । ప్రదరెతి - ॥ శ్లో ॥ గోతృప్తిశిష్టేపయ
 సిశిష్టైరాచమనక్రియా ॥ * ॥ ఇతి । కలౌనిషేధాచ్ఛుష్టమపి పల్పలోద
 క మాచమనానహామిత్యర్థః । అకారణాత్ - జ్వరాదౌ నదోష ఇతిభాషః
 వయసే - పత్యుత్పాదినార్థం తృణదణ్డాదిరహిత హస్తోద్యమనకార్యైకృ
 తే ఆచామేదిత్యర్థః । శక్తివిషయే - అశక్తావస్థాయత్యంతేతిభాషః । అ
 త్ర పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ ఆపత్రాలేతు సంప్రాప్తే శౌచాచారం న చిన్త
 యెత్ । శుద్ధింసమాచరేత్పశ్చాదితి వేదవిదోవిమః ॥ * ॥ సూ ॥ శిరస్తుప్రా
 ప్త్యత్యమూత్రపురీషే కుర్యాత్ । భూమ్యాం కించిదన్తద్ధాయఞాయాయాం
 మూత్రపురీషయోఃకర్తవ్యవర్జయెత్ । స్వాంతు ఛాయామవమేహేత్, నసాపా
 నన్ముత్రపురీషేకుర్యాత్కృష్టైవభ్యపునచ । తథా స్తీవనమైధునయోఃకర్త
 వ్యవర్జయెత్, అగ్నిమాదిత్యమహో బ్రాహ్మణం గాం దేవతా శ్చాభిముఖా
 మూత్రపురీషయోఃకర్మవర్జయెత్ । అశ్వానం లోష్ట మాద్రానోషధి
 వనస్పతీనూర్ధ్వా నాచ్ఛిద్యమూత్రపురీషయోశ్చుష్టనే వర్జయెత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 శిరస్త్వీతి - అస్రావృతశిరా ఇతిదోషస్తృతేః । అన్తర్ధాయ - నాచ్ఛా
 దితాయాం భూమావీతి నిషేధాత్ । ఛాయాయామ్ - పాథవిశ్రమచ్ఛా
 యాయామ్, సచోపజీవ్యచ్ఛాయాసు మేహేత్, ఇతి స్మృతేః, నయా
 జ్ఞేయానాం వృతూణామధస్తాదితి విశేషణాదన్యవృత్త చ్ఛాయాసుప్రా
 ప్తేః । ఏవమేవ ॥ శ్లో ॥ నతు మేహే న్నదీచ్ఛాయా వత్త గోసాముబ
 భత్సు । నప్రత్యగ్మృగగో సోమసన్ధ్యాముబ్ధిస్త్రీ ద్విజన్తనామ్ ॥
 ఇత్యాదిషూక్తచ్ఛాయాచవిజ్ఞేయా ॥ శ్లో ॥ నగ్రామ మధ్యవిప్రైస్త్రీ
 కుర్వీతమలమోచనమ్ । ఆత్మచ్ఛాయాం సరచ్ఛాయాం నమేహేతకదాచ
 న ॥ విభీతకపిష్ఠార్కా స్సుహిచ్ఛాయాంనచాశ్రయేత్ । స్తమ్భదీపమసు
 ష్యాణామనేషాం ప్రాణినాం తథా ॥ * ॥ ఇతి శాణ్డిల్యాది వచనై స్స్వ
 తస్యైజ్యచ్ఛాయాసు నప్రసక్తః । ఆత్మశబ్దేన ॥ శ్రు ॥ యావతీర్వేదేవ

తాస్తాస్సర్వా వేదవిద్బ్రాహ్మణే వసన్తి || * || ఇతిసర్వదేవతావాసభూ
 తావిప్రసవోచ్యతే । అయంతు స్వచ్ఛాయాయాం నమేహేత్ , దేవతా
 వాసభూతదక్షిణభాగక్షీవనవత్ । అన్యస్తు కామమ్ । అతస్సన్వీతు ఛాయా
 మవమేహేదితి నవిరోధః । మధ్యాహ్న స్వస్యఛాయాయాం మేహనం
 సమ్భవతీతి నచోద్యావకాశః । వేదవిద్వప్రః స్వదేహం పురతఃకించిత్పు
 సార్యమేహేత్ । యత్తుక్తమ్ || సూ || అస్తమితేవ బహిర్దాగ్రిమాదారా
 దావసాధాచ్ఛ మూత్ర పురీషయోఃకర్ష వర్ణయేత్ || * || ఇతి, తద్దాధా
 న్ధకారపరమ్ । నచోరవ్యాఘ్రాదిభీతిపరమ్, దివాపి గ్రామపవ తత్ప్రస
 క్తే, అస్తమితేవిశేషణ వైయధ్యాపత్యైశ్చ । యచోక్తమశ్లా నం
 లోష్టమార్ద్రాగ్రినోషధివనస్పతీనూర్ధ్వానాదిచ్ఛద్య మూత్ర పురీషయోః
 శుద్ధనేవర్ణయేదితి, తదపి విశిష్టవిధిపరమ్, ఆగ్నేయాదివాక్యవత్ । అతః
 శ్చిష్టఙ్గపధివనస్పతిచ్ఛేదనం నకుర్యాదితిసిద్ధమ్ || శ్లో || లోష్టావైః కేనచి
 ద్వాపి నమలం మార్జయేచ్ఛుధః || * || ఇతిష్కరణాత్, శుష్కైః పత్తితై
 ర్వాగుదశుద్ధిం నకుర్యాదిత్యలమ్ । శ్రుతిసారసముచ్యయే — || శ్లో ||
 నచాగ్నిభిరాచామే న్నాతీర్ధేన నశబ్దవత్ । నాస్వభావంనత్వరయానో
 జ్ఞం జలమకారణాత్ || * || అత్ర వ్యాసః — || శ్లో || అపఃపాణినఖ
 సప్తష్టౌ ఆచామేద్యస్తు బ్రాహ్మణః । సురాపానేన తత్తుల్యం మను
 స్యాన్వయంభువోబ్రవీత్ ||

— శ్రీ అథ దస్తధావనవిధిః శ్రీ —

వృద్ధశాతాతపః — || శ్లో || ముఖే పరుష్మషితే నిత్యం భవత్యప్ర
 యతోనరః । తస్మాచ్ఛుమమథార్ద్రంవా భక్షయేద్దస్తధావనమ్ || * ||
 ఆస్యప్రవేశాద్భక్షణోపచారః । దస్తధావనమ్ - దస్త కాష్ఠమ్ । వ్యా
 సః — || శ్లో || ప్రత్యుశ్య పాదౌ హస్తౌచ ముఖంచాద్భిః సమాహితః ।
 దక్షిణం బాహుముద్భృత్య కృత్వాజాన్వస్తరాతతః || ఆచమ్య ప్రాజ్ఞు
 ఖఃపశ్చాద్దస్తధావనమాచరేత్ || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || కణ్టికి
 ిరీవృత్తోష్ఠం ద్వాదశాంగుళమవ్రణమ్ । కనిష్ఠికాగ్రవత్స్థూలం పర్వా

గ్రక్యశకూర్చకమ్ || దస్తధావనముద్దిష్టం జిహ్వాద్వైఖనికా తథా || * ||
 భరద్వాజః — || శో || ఆయురిత్యాది మస్త్రోఽయముక్తః శాఖాభిమ
 స్త్రీణే || వినాఽభిమస్త్రీణం తూష్ణీం వృధా స్యాద్దస్తధావనమ్ || * ||
 దస్తధావనముస్త్రీః — || శ్లో || ఆయుర్వలం యశో వర్చః ప్రజాః పశు
 వసూనిచ | బ్రహ్మ ప్రజ్ఞాంచ మేధాంచ త్వంనోదేహి వన స్పతే || అన్య
 ప్ర జాపతి ఋషిశ్చన్ద్రోఽనుష్టుబ్ధ నస్పతిః | దేవతేతి హృదిష్టుత్వాహు
 స్త్రీరమేఘ ఏదేచ్ఛుః || అభిమస్త్రీహృతాంశాఖాం మస్త్రీణావేన
 వైద్విజః || అతఃకోష్ఠస్య క్రమేణైవ శావయేచ్ఛాఖియా తయా | నామ
 భాగం సమారభ్య ప్రాక్షిణ్యక్రమేణ తు || శాఖాం విదార్య తస్మైవభా
 గేనైకేన మాగ్దయత్ | జహ్వం తతో ద్విజీమేన గృహాన్తశ్చ యలిస్తథా ||
 ప్రత్యాశ్వదస్తకాన్తంతుశుచౌ దేశే తత స్త్యజేత్ | పిఙ్గా కన్యకా బ్ర
 హ్మచారిణాం నాస్యగోధనమ్ || కరణ్ణాన్తన తైనర్య శిరిష భుజాదిషు |
 ద్విజశ్శుద్ధిం యతిః కుర్యాత్సదాష్టాష్టశశాఖయా || * || కాల్యాణనః
 || శ్లో || పూర్వాముఖో భృతిం విద్యా చచ్చరీరారోగ్యమేవచ | దక్షిణేచ
 తథాక్రార్యం పశ్చిమేతుపరాజయమ్ || ఉత్తరేతు గవాం నాశం స్త్రీ
 ణాం పరిజనస్యచ | పూర్వోత్తరేతు దిగ్భాగే సర్వా నాగమానవా
 ప్సుయాత్ || * || కాష్ఠేన దస్త ధావనే దుర్లభపవకాలః, అలస్సనప్ర
 దశ్యతే | మారూఢైయః — || శో || శాల్మల్యశ్వస్య హవ్యానాం
 ధవకిం శుకయోరపి | కోవిదార శమీపీలు శ్లేష్మా తక విభీతకాః || వర్ణయే
 ద్దస్తకాష్టేషు గుర్గులుంక్రముకం తథా | త్యాజ్యం సప్త్రమజ్ఞాతమూ
 ర్ధ్వశుష్కంచపాటితమ్ || త్వగ్గీనం గ్రథిసంయుక్తం తథా పాలాశశిశు
 పె || * || ఉశనా — || శో || తిన్దుకేన్దుదబధ్నాక మోచా మరజవల్లిజాః |
 కార్వాస దస్తకాన్తంచ శక్రస్యాపి శ్రియం హరేత్ || * || గర్జః —
 || శో || కుశం కాశం పలాశంచ శిశుపాంయస్త్రభక్షయేత్ | తావద్భవ
 తివజ్జ్వాలో యావద్గర్జాం నవశ్యతి || * || గోవిలః — || శో || గుడాక
 తాలహిస్తాల కైతకంచ బృహద్వటమ్ | ఖడ్జూరం నారికేళంచ సప్తైతే

తృణరాజకాః ॥ తృణరాజ సమోపేతం యఃకుర్యాద్దస్తధావనమ్ । నర
 శ్చణ్డాలయోనిసాస్యద్యావద్దక్షాం నపశ్యతి ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శో ॥
 వానీరశిశ్రుబధూక క్షీరికా కోవిదారకాః । కాశాఙ్గుభిశుశాన్తైః తేవివర్జ్యా
 దస్తధావనే ॥ * ॥ అత్ర తర్జనీమధ్యమాకనిష్ఠాఙ్గుభీనామేవ నిషేధః । త
 ధా వృష్ణయాభ్యవల్యైః — ॥ శ్లో ॥ ఇద్రకాలోప్తపాషాణైరితరాఙ్గుభిభి
 స్తథా । ముక్త్వాచానామికాఙ్గుస్తా వర్జయేద్దస్తధావనమ్ ॥ * ॥ శాతాత
 పః — ॥ శ్లో ॥ యస్తు గడ్డూషససురైః తర్జన్యావక్రచాలనమ్ । కుర్వీ
 తయదిమూఢాత్మానరకే పతతిద్విజః ॥ * ॥ మైరీనసిః — ॥ వా ॥ తృ
 ణపణోదకేనాఙ్గుభ్యావ దంతాధావయేత్ , ప్రదేశినీవజామ్ ॥ * ॥ అ
 ఙ్గుభ్యా - అనామికాఙ్గుస్తాభ్యామ్ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రతిష్పర్షవష్ఠీ
 శ్చ నవమ్యూం దస్తధావనమ్ । పక్షైరనయత్ర కాష్ఠైస్తు జిహ్వాన్తేభిస్స
 దైవతు ॥ * ॥ అనయత్ర - అనిషిద్దాహేషు , సదా - నిషిద్ధానిషిద్ధేష్వపి
 కాష్ఠైనైవ జిహ్వాన్తేభిః కార్య ఇత్యుచః । ఏవంచ ॥ శ్లో ॥ అక్రూర
 వాలుకాపర్ణ తృణవస్తునఖాదిభిః । నకుర్యాద్దస్తధావంతు భష్మలోప్తైః
 కాదిభిః ॥ * ॥ ఇతి రత్నావళివచనేమ్ , నిషిద్ధకుశకాశపలాశపణ్ణాశ్వ
 ణ్డాదిపణావిషయమ్ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ అలాభే దస్తకాష్ఠానాం ప్ర
 తిషిద్ధ దినేష్వపి । అపాం ద్వాదశగడ్డూషైర్ముఖశుద్ధిర్భవిష్యతి ॥ ప్ర
 తిపత్పర్షవష్ఠీశ్చ నవమ్యూం హరివాసరే । దంతానాం కాఠసంయోగో
 దహత్యాసస్తనుం కులమ్ ॥ అప్తమ్యూంచ చతుర్దశ్యాం పశ్చిదశ్యాం త్రి
 జన్మసు ॥ త్రైలం మాంసం వ్యచాయంచ దస్తకాఢ్యంచ వర్జయేత్ ॥ * ॥
 భరద్వాజః — ॥ శో ॥ జన్మత్రయావరాఙ్గోరు దివసవ్యతిపాతకాః ।
 ససజ్క్రమా వివర్జ్యాసుస్యిర్దస్తధావనకర్మాణి । నద్యాం దెచాలయే
 గోష్ఠీశ్చ శానే జలమధ్యమే ॥ యాగస్థానే శుచాదేశే నాచరేద్దస్తధా
 వనమ్ ॥ దక్షిణాభిముఖస్త్రింతం శ్చయానశ్చ విదిక్షుభిః । గచ్ఛాత్ ప్ర
 త్యక్షుభిః ఖాభూత్వా నాచరేద్దస్తధావనమ్ ॥ కృష్ణ శాడూలగోకృతై
 యజ్ఞ వృక్షతృణేషుచ । ఉపవిశ్య నకుర్వీత వక్త్రశుద్ధిమనాసనః ॥ * ॥

అనానపవ దస్తశుద్ధిం కుర్యాదిత్యధః । గగః — ॥ శ్లో ॥ దస్తకా
 ష్యే త్వయావాస్యా మైధునేచ చతుర్థీ । అష్టమీ గ్రామ్యధమేచ జ్వ
 లంతమపిపాతయెత్ ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥ ఉపవాసదిసేగాజ్ద
 స్తథావన కృన్నరః । సఘోరం నరకం యాతి వ్యాఘ్ర భవశ్చతుర్ము
 గమ్ ॥ స్త్రీసంఖాదనం పానం స్వాధ్యాయం క్షుకర్తవ్యమ్ । సమర్థా
 ద్దస్తకాఢ్యం చ తైలేతుశిరస్థితే ॥ * ॥ గార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ శనయరశుక్ర
 వారేషు కుజాహే చ్రతవాసరే । జన్మభే శ్రాద్ధదివసే దస్తకాన్తం వివర్జ
 యెత్ ॥ * ॥ శాణ్డిల్యః — ॥ శ్లో ॥ బాహుజాన్వస్తరాకృత్యాకుకు
 టానన సంస్థితః । తర్పణాచమనోల్లేఖ్యదస్తశుద్ధీస్సమాచరెత్ ॥ * ॥ భర
 ద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ యావంతో నియమాః పౌక్తా ద్విజశ్రేష్ఠస్య భుజ్జ
 తః । ప్రేత్యా పేక్ష్యేషు కర్తవ్యా దస్తథావనకమణి ॥ ముఖశుద్ధిం
 ప్రయత్నేన కృత్వైవాహరహద్విజః । ప్రాతస్సన్ధ్యాముపాసీత తాంవి
 నా నశుదిర్భవేత్ ॥

— శ్రీ అభిప్రాతఃస్నానవిధిః శ్లో —

తత్ర యోగయాజ్ఞావల్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ అగమ్య గమనాత్ సై
 యాత్ పాపేభ్యశ్చ ప్రతిగ్రహాత్ । రహస్యా చరితా తాపాన్ముచ్య
 తే స్నానమాచరత్ ॥ మనఃప్రసాదజననం రూపసౌభాగ్య వర్ధనమ్ । శో
 కదుస్వప్నహం స్నానం మోక్షదం స్థాదనం తథా ॥ స్నానమూలాః శ్రీ
 యాస్సర్వాశ్శుభిష్కృతుర్వితాన్మనామ్ । తస్మాత్ స్నానం నిషేవే
 త శ్రీపుష్ట్యరోగ్య వర్ధనమ్ ॥ * ॥ శాణ్డిల్యః — ॥ శ్లో ॥ స్నానం ప్ర
 దానం భక్తానాం సమ్యక్కుఢ్యపపాదకమ్ । వత్సామి యోగాచూర్ధ్వం
 యతః కర్తవ్యం స్నాన పూర్వకమ్ ॥ * ॥ చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
 యామ్యంహి యాతనామఃఖం ప్రాతఃస్నాయానవశ్యతి । ప్రాతఃస్నానే
 న పూయంతై యేహి పాప కృతోజనాః ॥ అస్మాతో నాచరేత్కర్తవ్య
 హేమామాది కించన । లాలాసేద్వదసమాక్లిర్ణ శ్మయనా చుద్ధితః పుమాన్ ॥
 దక్షః — ॥ శ్లో ॥ గుణాదశ స్నానపరస్య పుంసా రూపంచ తేజశ్చ య

శశ్చ శౌచమ్ । ఆయుష్య మారోగ్య మలోలుపత్వం దుస్స్వప్ననాశశ్చ
తపశ్చమైధా ॥ * ॥ సత్యవ్రతః — ॥ శో ॥ బలం రూపం యశోధర్మం
శౌచమాయుస్సుఖం ధృతిమ్ । ఆరోగ్యం పరమాహ్లాతి ప్రాతఃస్నానేన
మానవః ॥ * ॥ చతుర్వింశతిమతే — ॥ శో ॥ ఉపస్యపసి యత్సాన్ని
నం సద్ద్యాయాముదితెరితా । ప్రాజాపత్యేన తత్తుల్యం మహాపాతకనా
శనమ్ ॥ * ॥ సద్ధ్యామాముషస్యపసి యత్సాన్నమ్ , అపివాఉదితేసూ
రేయత్ సాన్నమ్ , తవ్వయం ప్రాజాపత్యతుల్యమిత్యర్థః ॥ శో ॥
అత్యస్తమలినఃకాయో నవచ్ఛిద్ర సమన్వితః । స్రవత్యేషదివారాశ్రం
ప్రాతఃస్నానం విశోధనమ్ ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శో ॥ ప్రాతఃస్నానంప్ర
శంసద్విద్యస్తాదృష్టకరంహితత్ । సవకమహాతి శుద్ధత్వాప్రాతఃస్నా
యా జసాదికమ్ ॥

— శ్రి అథ స్నానభేదాః శ్రి —

శబ్దః — ॥ శో ॥ స్నానంతు ద్వివిధం ప్రాక్తం గౌణముఖ్యప్ర
భేదతః । తయోస్తు వారుణం ముఖ్యం తత్సానస్వడిష్టధంభవేత్ ॥ నిత్యం
వైమిత్తికం కామ్యం క్రియాజ్ఞం మలకర్షణమ్ । క్రియాస్నానం తథాష
ష్టం షోఢాస్నానం ప్రకీర్తితమ్ ॥ అస్నాతస్తు పుమాన్నాన్వో జపాగ్నిహ
వనాదిషు । ప్రాతఃస్నానంతదర్థంతు నిత్యస్నానం ప్రకీర్తితమ్ ॥ చణ్డాల
శవ యూపాది స్పృష్టాస్తానాం రజస్వలామ్ । స్నానాహాస్తు య
దాస్నాతి స్నానం వైమిత్తికంహితత్ ॥ పుష్య స్నానాదికం యత్తు దైవజ్ఞ
విధిచోదితమ్ । తద్ధికామ్యంసముద్దిష్టం నాకామస్తత్ప్రయోజయేత్ ॥ దైవ
జ్ఞః - జ్యోతిశ్శాస్త్రవిత్ ॥ శ్లో ॥ జప్తుకామః పవిత్రాణి హ్యర్చిష్యదేవ
తాః పితౄణాం । స్నానం సమాచరేద్యత్తు క్రియాజ్ఞం తద్విదుర్బుధాః ॥
మలాపకర్షణం స్నానం స్నానమభ్యజ్ఞపూర్వకమ్ । మలాపకర్షణార్థం
తుప్రవృత్తిస్తస్యనాన్యథా ॥ సరస్సు దేవభూతేషు తీర్థేషు చ నదీషుచ ।
స్నానం తత్ర సమాదిష్టం క్రియాస్నానమితిస్మృతమ్ ॥ * ॥ గోవిలః —
॥ శ్లో ॥ నిత్యంసంతతనిర్వర్త్యం కామ్యం కామాయ యద్ధితమ్ । నిమిత్త

దుపజాతంతు స్నానం నైమిత్తికం స్మృతమ్ ॥ * ॥ అనేక మధ్యస్థిరస్నానస్యాపి నిత్యత్వం సిద్ధమ్ , తస్యాపి సతతనిర్వర్త్యత్వాత్ । తథాచ వై యాశ్రుపాదః — ॥ శో ॥ పాత్రే తస్మాదయాభవేన్నిత్యం మధ్యస్నాయా సదాభవేత్ ।

— శ్రీ అథ గౌణస్నానాని శ్రి —

గార్గ్యః — ॥ శో ॥ దివ్యం వాయవ్యమాగ్నేయం బ్రాహ్మణసారస్వతం తథా । మానసంచేతివిజ్ఞేయం గౌణస్నానంతు పఞ్చిధమ్ ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శో ॥ మాన్త్ర్యింభామం తథాగ్నేయం వాయవ్యం దివ్యమేవచ । వారుణంమానసంచేతి సప్తస్నానాన్యసుక్రమాత్ ॥ ఆపోహిష్ఠాదిభిర్మాన్త్ర్యిం మృదాలక్ష్మస్తు పార్థివమ్ । ఆగ్నేయంభిష్కనా స్నానం వాయవ్యంగోరజఃస్మృతమ్ ॥ యత్తు సాతపత్రేణాదివిష్కంభితే స్నానముచ్యతే । వారుణంచావగాహస్తు మానసం విష్ణువిత్తమ్ ॥ మానసం ప్రవరంస్నానం సర్వైశంసన్తి సూరయః । అశ్వతీర్థప్రశంసాయాం వ్యాసేన పరితం యగః ॥ * ॥ ఇతి । ఆగ్నేయమత్ర పాశుపతపయమ్ , అథర్వశిఖాయాం పాశుపతప్రతం విధాయాగ్నిరిత్యాదినా భస్మేభి తప్తేభ్యవతద్విధానాత్ , జటాధారణేనస్నాతుమశక్యత్వాచ్చ । అన్యస్యకుఃప్రచ్య ॥ శ్లో ॥ విరుద్ధం వర్ణయేత్కర్మ ప్రేతధూమపదీరికమ్ । కేశభష్మతుషాన్దారకపాలేషుచ సంస్థితమ్ ॥ * ॥ వా ॥ నపర్ణలోష్ఠాశ్చభిన్నాత్రపురీషాపకర్షణం కుర్యాత్ । నభష్మకేశ తుషకపాలామెథ్యాన్యకౌతిశ్చైత్ । ఇతి యాజ్ఞవల్క్యగౌతమాదిభిర్భాష్యనజానన్తరణాత్ , స్పశేతు ॥ శ్లో ॥ దీపాగ్నిం దీపతైలంచ భష్మచాస్థిరజస్వలామ్ । ఏతాని బ్రాహ్మణః స్మృత్యైవ వాసాజలమావిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి స్నానవిధానాచ్చ , హస్తాముక్త్యా దేహస్పర్శే స్నానమితి నచోద్యావకాశః । యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ శంస ఆపస్తు ద్రుపదా ఆపోహిష్ఠాఽఘమక్షణమ్ । ఎతైస్తు పశ్చాత్తాత్మనైర్మత్తన్త్రీస్నానముదాహృతమ్ ॥ * ॥ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ వాయవ్యంగోరజః ప్రోక్తమస్తం గచ్ఛతి గోపతౌ । విద్వత్సరస్వతీప్రాప్తంస్నానమ్

సారస్వతం స్మృతమ్ || ప్రాప్యసారస్వతం తీర్థం భవేన్నదితమాననః ।
 సర్వతీర్థాభిషేకాద్ధి పవిత్రం విదుషాంహి వాక్ || * || తథా || బ్రాహ్మ
 మాగ్నేయకం భౌమం వాయవ్యందివ్యమేవచ । వారుణం యాగికం వైవ
 షాంధాస్నానం ప్రకీర్తితమ్ || భువిమూర్ధ్ని తథాఽఽకాశే మూర్ధ్నా వృకాశే
 తథాభువి । ఆకాశేభువి మూర్ధ్ని స్యాత్స్వత్సానం విధీయతే || పాదా
 దిప్రణవంకుర్యాచర్థరాచ్చస్తే తదైవచ । ఋగాదిప్రణవంకుర్యాత్స్వత్సానం
 నేవస్వయం విధిః || శువిదేశావృదానీయ కుర్యాద్గ్రాతో వలన్భవమ్ । మ
 త్స్త్రింసాధివసంయుక్తం భౌమస్నానం తదుచ్యతే || గోఖురాద్రజ ఆదా
 యి గోసావిశ్రీంజపేన్ముగ్ధః । గాత్రైష్వధ తదాలిప్య స్నానం వాయవ్య
 ముచ్యతే || ఉత్తరాయణమధ్యేతు యదావషాతి వాసవః । ఆతపేనసహ
 స్నానం దివ్యంస్నానం తదుచ్యతే || స్నానమజైవజైమన్తైర్జలమజ్జనగా
 హనైః । తర్పణం పితృదేవానాం స్నానం వారుణముచ్యతే || * || అనేన
 గౌణస్నానేషు తర్పణం నాస్తీతిగమ్యతే || శో || యాగికం స్నానమూఖ్యాతం
 యోగోవిష్ణువిదితనమ్ । ఆశ్మతీర్థప్రశంసాయాం వ్యాసేనపరికీర్తితమ్ || చూ
 నసం ప్రచరంప్రాక్తం సేవితంబ్రహ్మవాదిభిః । మనశ్శుద్ధికరంపుం సాం ని
 త్యం తత్సానమాచరేత్ । శక్తశ్చేద్వారుణంస్నానమప్రాయత్యేతదే
 వహి । హృత్ స్థితం సర్వ భూతానాం రవిమణ్డలసంస్థితం || నీలజేమూ
 త సంకాశం వాసుదేవం చతుర్భుజమ్ । శంఖచక్రగదాపద్మ ధారిణం వన
 మాలినమ్ || తత్పాదోదకజాం ధారాం నిపతన్తీం స్వమూర్ధణి । చిన్త
 యెచ్చి హ్మరథేణ ప్రవిశన్తీం స్వకాంతమమ్ । తయాప్రత్యాలితంస
 ర్వం స్వదేహం పరి చిన్తయేత్ || ఇదం స్నానం పరం మన్తాగ్నిహస్తా
 దధికంప్రృతమ్ । ఏవంస్నాత్వా విశేషేణ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే || * ||
 పాణ్డే — || శ్లో || వారుణం దివ్యమూగ్నేయం వాయవ్యం పాధివం త
 థా । మాత్స్త్రిం మానసమిత్యేవం స్నానం సప్త విధం భవేత్ || ప్రశ
 స్త పర్వతాగ్రాదౌ జాతయాశ్వేతమృతస్నాయా । ఉచ్చార్య కేశనా
 దీని నామాన్యజ్ఞే యథాక్రమమ్ || లలాటాదౌ యద్విధానమూర్ధ్వపుణ్డ్రీ

స్వ తద్భవేత్ । పార్థివం స్నానమగ్నిజ్వేర్నైర్విప్ర కరేరితైః ॥ ఆ
మోభిః ప్రాక్షణం కుర్యాత్తన్నాన్త్రీం స్నానమివ్యతే ॥ * ॥ అఖణ్డాద
శేః — ॥ శో ॥ అసామధ్యాచఘ్నీరస్వవైషమ్యాద్దేశకాలయోః ।
స్నానాన్యేషానికుల్యాని మానసం శ్రేష్ఠముచ్యతే ॥ * ॥ కాశ్చే —
॥ శ్లో ॥ అప్రాయత్యే సముత్పన్నై స్నానమేవ సమాచరేత్ । బ్రా
హ్మదీన్యన్యధాఽశక్తౌ స్నానాన్యాహుమనీషిణః ॥

— శ్రీ అథ స్నానాహూజలావి శ్రి —

తత్రచునుః — ॥ శ్లో ॥ నదీషు దేవభాతేషు తటాకేషు సరస్సుచ ।
స్నానంసమాచరెన్నిత్యం గర్తవ్యప్రవణేషుచ ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణ —
॥ శ్లో ॥ నదీనదతట్లాకేషు దేవభాతజలేషుచ । నిత్యంక్రియార్థం స్నాయీ
తగిరిప్రసవణేషుచ ॥ * ॥ నదః - ప్రత్యక్సీతః । మనుః — ॥ శ్లో ॥
కూపేషూద్భృత తోయేన స్నానం కుర్వీతవాభువి । స్నాయీతోద్భృతతో
యేన హృథవా భువ్యసంభవే ॥ * ॥ భూమిస్థజలస్నానాసంభవే, కూ
పాదుద్భృత్యమృన్మయపాత్రావర్జితజలైః స్నాయాదిత్యధః । తథా అఖ
ణ్డాదర్క — ॥ శ్లో ॥ శూర్పవాతనఖాగ్రాముస్నానం వస్త్రఘటోదక
మ్ । మార్జనీరేణుకేతామ్చ హన్తి పుణ్యంపురాతనమ్ ॥ * ॥ జాబాలిః -
॥ శ్లో ॥ నపారక్యే నదాస్నాయాన్నభుజ్జీతమహావిశి । నార్ద్రమేకంచవస
నం పరిదధ్యాశ్శిదాచన ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ పరకీయనిపాపేషు న
స్నాయీతకదాచన । నిపానకర్తుస్సాత్వాతుచుష్కృతాంశేనలిప్యతే ॥ * ॥
ఏతత్పఠితాది జలవిషయమ్ । మహాత్మనాం నిపానేషు న హోషః । తథా
మానగ్నేయః — ॥ శో ॥ పురాణానాం నరేంద్రాణాం ఋషీణాంచ మ
హాత్మనామ్ । స్నానంకూపతటాకేషుదేవతానాం సమాచరేత్ ॥ * ॥ వృ
ద్ధచునుః — ॥ శ్లో ॥ అన్యాయోపాస్త విత్తస్వ పతితస్వచ వాధుషః ।
నస్నాయామదపానేషు స్నాత్వాకృచ్ఛ్చింసమాచరేత్ ॥ * ॥ నద్యాద్య
లాభే విశేషమాహ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ వాపీకూపతటాకేషు యదిస్నా
యాత్కథంచన । ఉద్భృత్యమృత్తికాపిష్టాదశవభృథవా క్షిపేత్ ॥ * ॥

ఏతత్పరకీయనిపానవిషయమ్ । యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శో ॥ పరకీ
 యనిపానేషు యదిస్నాయాత్కథంచన । సప్తపిష్టాంస్తతోద్ధృత్య తత్ర
 స్నానం సమాచరేత్ ॥ అలాభే దెవభూతానాం సరసాం సరితామపి । ఉ
 ధృత్య చతురః పిష్టాన్ సారకేయ స్నానమాచరేత్ ॥ శ్రీ పిష్టానభవో
 ధృత్య స్నాయాదాపత్సునోసదా । అన్యైరపి కృతేకూపే సరోవాప్య
 దికేతథా ॥ తత్రస్నాత్వాచ పీత్వాచ ప్రాయశ్చిత్తం నవిద్యతే ॥ * ॥
 ఇదమత్యంతాపద్విషయమ్ । అనాపది , విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ అన్య
 జ్ఞైఃఖానితాః కూపాస్తటాకావాప్య ఏవచ । ఏషు స్నాత్వాచ పీత్వాచ
 ప్రాజాపత్యేనశుభ్యతి ॥ అకామాద్భ్యామ్మృణశ్శుభ్యేద్భ్యామ్మృకూర్చప
 వాసతః ॥ * ॥ పిష్టానుద్ధరణే శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ అనుధృత్యతు యః
 స్నాయాత్పరకీయజలాశయే । వృధాభవతి తత్సాన్నినంకర్తుః సాపెనలి
 ప్యతే ॥ అత్ర విశేషః । అనుత్సృష్టేషు నస్నాయాత్తదైవాసంస్కృతే
 షుచ ॥ * ॥ అసంస్కృతమ్ - అప్రతిష్ఠితమ్ , సర్వసతోద్భవేనాకృ
 తమనుతస్మిన్ ॥ ఉత్సృష్టేషు సర్వాస్థితైవన కృతత్వాత్పిష్టానుద్ధరణే
 పి నదోషః ॥ అత్ర శబ్ధః — ॥ శో ॥ స్నాతస్య వహ్నితప్తైవ తత్రైవప
 రవారిణా । శరీరశుద్ధిర్విజ్ఞేయా నతుస్నానఫలం లభేత్ ॥ * ॥ పిష్టాను
 ద్ధరణే నపరవారిస్నానైవ స్నానఫలమ్ , కింతు శరీర శుద్ధిమాత్రమిత్య
 స్థః । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శో ॥ వృధాతూష్ణోదకైః స్నానంవృధాజప్య
 నువైదికమ్ । వృధాత్వశ్రోత్రియేదానం వృధాభుక్తమసాక్షికమ్ ॥ * ॥
 యత్తు షట్శ్రీంశమ్ తే — ॥ శో ॥ ఆపఃస్వభావతోమేధాః కింపునర్వ
 హ్నిసంయుతాః । తేన సంతః ప్రశంసన్తి స్నానముష్ణేన వారిణా ॥ * ॥
 తదాతురవిషయమ్ । తథా యమః — ॥ శో ॥ ఆదిత్యకిరణైః పూతం పు
 నః పూతంతువహ్నినా । ఆహ్నుతమాతురస్నానై ప్రశస్తంతు శృతోదక
 మ్ ॥ నిత్యం వైమిత్తికం స్నానం క్రియాత్మకం మలకర్షణమ్ । తీర్థాభా
 వేతు కర్తవ్యముష్ణోదకపరోదకైః ॥ * ॥ చంద్రికాయామ్ — ॥ శో ॥ కు
 ర్వాన్వైమిత్తికంస్నానం శీతాన్నిః కామ్యమేవచ । నిత్యం యాదృచ్ఛి

కంచైవ యథారుచి సమాచరేత్ || * || ఇదం చక్షాల శవాదిస్పర్శస్నానవి
 షయమ్ । పూర్వత్రయమోక్తం వైమిత్తికస్నానమస్పృశ్యసంప్రేక్ష్య
 స్త్రీ విషయమశక్త విషయం వేతి నవిరోధః । వృద్ధమనుః — || శ్లో || మృ
 తౌజన్య నిసజాగ్రన్త్యాం శ్రాద్ధే జన్మ దినేతథా । అస్పృశ్యసంస్పృ
 శేచైవ సస్నాయాదుష్ణవారితా || అస్పృశ్యః - స్వతోఽస్పృశ్యః, నతు
 శ్వాదిసంప్రేక్ష్యసంప్రేక్ష్యవిప్రః || శ్లో || సక్త్యాన్త్యాంభానువారేవసప్త
 మ్యాం రాహుదర్శనే । ఆరొగ్యపుత్ర విశ్రాంతీ సస్నాయాదుష్ణ వారితా ||
 పార్థమస్నానం తథాదర్శే సస్నాయాదుష్ణవారితా । సగోహత్యాకృ
 తంపాపం ప్రాప్తోఽత్యేవ ససంశయః || * || ఏతేనోక్తేషు మరణాదిషు
 తీర్థాభావేఽపి, నక్వాపుష్కణ్డకైః స్నాయాత్; పరోదక్షైర్బుద్ధితైః కూ
 పోదక్షైర్వా స్నాయాదిత్యుక్తంభవతి । అత్రవ్యాసః — || శ్లో || శీతా
 స్వపునిషిచోఽస్థా మస్త్రీ సమ్భారసంభృతాః । గేహేఽపిశస్యతేస్నా
 నం తద్దీనమఫలంబహిః || * || మస్త్రీః - అగ్నిక్తావారుణాశ్చ, తద్దీనమ్-
 మస్త్రీహీనమ్, సమ్భారాః - మృదాదయః, బహిః - తటాకాదౌ । అత
 స్తీర్థాదౌ స్నానమపి మస్త్రీహీనం మఙ్గూకాది మజ్జనవత్ । తదా హవివ
 స్వాత్ — || శ్లో || మస్త్రీ సమ్భారసంయుక్తముపస్పృశానముచ్యతే ।
 స్నానేఽవగాహనేచైవ స్థావనం విధివర్జితమ్ || మత్స్యకచ్ఛపమఙ్గూకా
 స్త్రాయేమగ్నాదివానిశమ్ । నతేహంహిస్నానఫలం తక్షైవవిధివర్జితమ్ || * ||
 మనుః — || శ్లో || నాతురొనారుణకరానాక్రాన్తేచనభస్థలే । నపరాఘ్ఘ
 సి నాలేపనాశిరస్కఃకధంచన || * || నారుణకరానాక్రాన్తై - అరుణో
 దయాత్పుర్వంసస్నాయాదిత్యుభయః || శ్లో || నద్యాన్తువిద్యమానాయాం
 నదీంచోత్పజ్యకృత్రిమై । సస్నాయాదలప్తోయేతువిద్యమానే బహూ
 దకే || * || మారగ్జ్ఞేయః — || శ్లో || భూమిష్ఠముద్భృతాత్పుణ్యంతతః
 ప్రస్రవణోదకమ్ । తతోఽపి సారసంపుణ్యం తతోనాదేయముచ్యతే || తీ
 ర్థతోయం తతఃపుణ్యం గోదావర్యాం తతఃపరమ్ || * || విష్ణుః — || వా ||
 ఉద్భృతాత్పుణ్యంభూమిష్ఠముదకం తస్మాన్నాదేయం తస్మాదపి సాధుపరిగృ

హీతంసర్వతపవగాక్లామ్ । మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ త్రిభిస్సారస్వతంతోయం
 పఞ్చాహేనతు యామునమ్ । సద్యః పునాతిగాక్లేయం దశనాదేవనార్క
 దమ్ ॥ * ॥ పాడ్యే — ॥ శ్లో ॥ జలం శుద్ధమశుద్ధం వా విష్ణువాస్తుసమీప
 తః । విష్ణుగక్లాసమం తోయం మహాపాతకనాశనమ్ ॥ * ॥ శుకానుశాస
 నే — ॥ శ్లో ॥ యత్ర భాగవతాఃస్నానం కుర్వంతి విమలాశయాః । త
 త్తీర్థమధికంవిద్ధిసర్వపాపప్రణాశనమ్ ॥ * ॥ అశ్వత్థస్తవే — ॥ శ్లో ॥ అ
 శ్వత్థస్య జలే యత్ర ఛాయా భవతి కుత్రచిత్ । తత్ప్రయాగసమం తీ
 ర్థం తత్రసన్నిహితోహరిః ॥ నద్యామస్తమితే స్నానంవజ్రయేత్తుసదా
 బుధః । నద్యాంస్నాత్వా నదీంచాన్యాం నప్రశంసేత ధర్మవిత్ ॥ * ॥
 దేవలః — ॥ శ్లో ॥ నదీషు ననదీం బ్రూయాత్సర్వతేషు నపవతమ్ ।
 నాన్యం ప్రశంసేత్తత్రస్థస్తీర్థేష్వాపితనేషుచ ॥ * ॥ శ్రుతః — సి
 తాసితే సరితా యత్రసంగతే తత్రాప్లుతాసా దివముత్పతంతి । యేవై త
 న్వాం విస్మజంతి నీరాః తేజనాసో అమృతత్వం భజంతే ॥ * ॥ ఇతి । గ
 క్లామాహాత్యే — ॥ శ్లో ॥ యస్యాదరే స్థితం తోయం గోదావర్యాశ్చ
 యామతః । నయాత్యసా పునర్గర్భమీతి వేదవిదోవిదుః ॥ శ్రుతాభిలషి
 తా దృష్టా స్మృతా పీతాఽవగాహితా । గక్లా తారయతే నృణాము
 భావంశౌ భవాణవాత్ ॥ * ॥ శ్రీపరాశరః — ॥ శ్లో ॥ సేతుం దృ
 ష్టా సముద్రస్య బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥ * ॥ పాడ్యే — ॥ శ్లో ॥
 దేవేన సహ తత్రాలె నిమజ్జంతీహ యే నరాః । తేనిర్ఘాయాశుభంసర్వం
 మహాపాతకమప్యథ ॥ యాన్తి ధ్రువం సుచుష్పాపంస్థానమాచన్ద్రితార
 కమ్ । యజన్తంవాఽశ్వమేధేన రాజానంపృథివీపతిమ్ ॥ * ॥ వ్యాసః —
 ॥ శ్లో ॥ నద్యాయచ్ఛ పరిభ్రాష్టం నద్యా యచ్ఛవివర్జితమ్ । గతప్రత్యా
 గతం యచ్ఛ తత్తోయం పరివజ్రయేత్ ॥ నమేహేత జలద్రోణ్యాంస్నా
 తుంచ ననదీం తరేత్ । నాతిక్రమేద్వృథా సింధుం నానుష్ఠాతుం నదీం త
 రేత్ ॥ * ॥ సింధుమ్ - నదీమ్ । వృథా - అస్నాత్వాఽనాచమ్యవా నలజ్జయే
 దిశ్యథః । బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ స్నానం రజక తీర్థేషు భూజనం

వా స్నానం దానం పరేహని ॥ అథారాత్రే తమార్ధ్వంవా సజాగ్రహై
 దక్షిణాయనే । పూర్వమేవ దినం గ్రాహ్యం యావన్నదయతే రవిః ॥
 కుర్యాత్సదాయనే మధ్యే విష్ణుపద్యాంవిమూవతి । వడశీత్యామన్త్యభాగే
 స్నానదానాదిమాదృతః ॥ * ॥ భవిష్యోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యూషేకర్క-
 టం భానుః ప్రదోషే మకరంయది । సజగ్రమేక్షస్త్వినాడ్యస్తు పుణ్యాః పూ-
 ర్వోత్తరాఃస్మృతాః ॥ యాయాస్సన్నిహితానాడ్యస్తాస్తాఃపుణ్యతమాఃస్మృ-
 తాః ॥ * ॥ శతాతపః — ॥ శ్లో ॥ సూర్యస్యసజగ్రమేపుణ్యేనస్నాయా-
 చ్యదిమాసవః । సప్తజన్మసురోగీసాన్యధఃఖభాగీచ జాయతే ॥ * ॥ అత్రా-
 యం వివేకః । ముక్త్యామకరకర్కటౌ స్నానం దానం పరేహని । పూ-
 ర్వమేవదినంగ్రాహ్యమితివిశిష్టనిశ్చితత్వాద్రాత్రౌసంక్రమణేకర్కటకే
 పూర్వమేవ దినం గ్రాహ్యమ్, స్నానదానాదౌ తథామకరే పరదినమేవ
 గ్రాహ్యమ్, నరాత్రౌ స్నానదానాదికం కార్యమితి, విశేషణవైయధ్యాయ-
 వత్తేః । రాత్రౌ సంక్రమణే పుణ్యమితీదం కర్కట మకర వ్యతిరిక్తవిష-
 యమితి వ్యాఖ్యాతృభిరభ్యాతమ్ । తతశ్చ ॥ శ్లో ॥ రాహుదశాన-
 సజాగ్రన్తి విమవాత్యయవృద్ధిషు । స్నానం వైమిత్తికం జ్ఞేయం రాత్రౌ
 వపి నదుష్యతి ॥ * ॥ ఇతివచనంచ తదన్యసజగ్రమవిషయమ్ (గ్రహణౌ-
 ద్వాహసజాగ్రీ నీతి పారాస్తరమ్) అత్యయః - మృతిః, వృద్ధిః - పు-
 త్రజన్మ, అతస్తయోః పూర్వాపరదినపవ స్నానాదికం కార్యమ్ । తథా
 భవిష్యోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ మిథునాతగ్గసజాగ్రన్తి ర్యదిస్యాదంశు-
 మాలినః । ప్రభాతేవా నిశీధేవా కుర్యాదహనిపూర్వతః ॥ పూర్వతః -
 పూర్వప్క్షి ॥ శ్లో ॥ కార్తుకంతు పరిత్యజ్య యుషం సజగ్రమతే రవిః ।
 ప్రదోషేవానిశీధేవాస్నానందానంపరేహని ॥ * ॥ వృద్ధగార్గ్యోపి —
 ॥ శ్లో ॥ యద్యస్తమయవేళాయామ్, ఇతి । అతః కర్కటమకర సజగ్రమ-
 యోర్వికలేషన పూర్వాపరాహ విహితవింశతి వష్టినాడికాదికాలేషు దివ-
 సగతపుణ్యకాలతారతమ్యపరమేవ యాయాస్సన్నిహితా ఇతి వచనమితి ।
 యత్త్వాపస్తమేషోక్తమ్ — ॥ సూ ॥ సశిరావహజ్జన మపునవర్జయె

వా స్నానం దానం పరేహని ॥ అథరాత్రే తమార్ధం వా సజ్జాగ్రతా
 దక్షిణాయనే । పూర్వమేవ దినం గ్రాహ్యం యావన్నదయతే రవిః ॥
 కుర్యాత్సదాయనే మధ్యే విష్ణుపద్యాంవిమూవతి । వడశీత్యామన్త్యభాగే
 స్నానదానాదిమాదృతః ॥ * ॥ భవిష్యోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యూషేకర్క-
 టం భానుః ప్రదోషే మకరంయది । సజ్జగ్రమేక్షస్త్వినాడ్యస్తు పుణ్యాః పూ-
 ర్వోత్తరాఃస్మృతాః ॥ యాయాస్సన్నిహితానాడ్యస్తాస్తాఃపుణ్యతమాఃస్మృ-
 తాః ॥ * ॥ శతాతపః — ॥ శ్లో ॥ సూర్యస్యసజ్జగ్రమేపుణ్యేనస్నాయా-
 చ్యదిమాసవః । సప్తజన్మసురోగీసావ్యద్భుఃఖభాగీచ జాయతే ॥ * ॥ అత్రా-
 యం వివేకః । ముక్త్యామకరకర్కటౌ స్నానం దానం పరేహని । పూ-
 ర్వమేవదినంగ్రాహ్యమితివిశిష్టనిశ్చితత్వాద్రాత్రౌసంక్రమణేకర్కటకే
 పూర్వమేవ దినం గ్రాహ్యమ్, స్నానదానాదౌ తథామకరే పరదినమేవ
 గ్రాహ్యమ్, నరాత్రౌ స్నానదానాదికం కార్యమితి, విశేషణవైయధ్యాయ-
 వత్తేః । రాత్రౌ సంక్రమణే పుణ్యమితీదం కర్కట మకర వ్యతిరిక్తవిష-
 యమితి వ్యాఖ్యాతృభిరాఖ్యాతమ్ । తతశ్చ ॥ శ్లో ॥ రాహుదశాన-
 సజ్జాగ్రన్తి విమవాత్యయవృద్ధిషు । స్నానం వైమిత్తికం జ్ఞేయం రాత్రౌ
 వపి నదుష్యతి ॥ * ॥ ఇతివచనంచ తదన్యసజ్జగ్రమవిషయమ్ (గ్రహణౌ-
 ద్వాహసజ్జాగ్రీ నీతి పారాస్తరమ్) అత్యయః - మృతిః, వృద్ధిః - పు-
 త్రజన్మ, అతస్తయోః పూర్వాపరదినపవ స్నానాదికం కార్యమ్ । తథా
 భవిష్యోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ మిథునాతర్కసజ్జాగ్రన్తి ర్యదిస్యాదంశు-
 మాలినః । ప్రభాతేవా నిశీధేవా కుర్యాదహనిపూర్వతః ॥ పూర్వతః -
 పూర్వప్క్షి ॥ శ్లో ॥ కార్తుకంతు పరిత్యజ్య యుషం సజ్జగ్రమతే రవిః ।
 ప్రదోషేవానిశీధేవాస్నానం దానం పరేహని ॥ * ॥ వృద్ధగార్గ్యోపి —
 ॥ శ్లో ॥ యద్యస్తమయవేళాయామ్, ఇతి । అతః కర్కటమకర సజ్జగ్రమ-
 యోర్వికలేపన పూర్వాపరాహ విహితవింశతి వష్టినాడికాదికాలేషు దివ-
 సగతపుణ్యకాలతారతమ్యపరమేవ యాయాస్సన్నిహితా ఇతి వచనమితి ।
 యత్త్వాపస్తమ్బేనోక్తమ్ — ॥ సూ ॥ సశిరావహజ్జన మపునవర్జయె

త్ ॥ * ॥ ఇతి తదల్పజలవిషయమ్, సముద్రవిషయంచ । తథాబ్రహ్మ
 స్థే — ॥ శ్లో ॥ స్రవన్నదీషుతుస్సాయాశ్చవిశ్వాస్త్రైస్థిశోద్విజః । తటా
 కాదిషు తోయేషు ప్రత్యక్షం స్నానమాచరేత్ ॥ గృహస్థస్తు స్రవస్తీషు
 నిమజ్జ్య స్నానమాచరేత్ । అన్యత్రాసిచ్యహస్తాభ్యామితరేషాంతుమార్జ
 నమ్ ॥ నాలాస్ఫుసి శిరోమజ్జే న్నానగాహేత్సాహవాదధౌ । క్రియా
 స్నానే శిరోమజ్జే దన్యత్రాపి సరితుచ ॥ ప్రోతసోఽభి ముఖః స్నాయా
 న్మార్జనేచాఘుర్వణే । అన్యత్రారగముఖౌరాత్రాస్రాజ్ముఖోఽగ్నిము
 ఖోఽపివా ॥ సన్ధ్యాముఖస్తుసన్ధ్యాయాంతథాచాద్యస్త్రయాయయోః ॥ * ॥
 అన్యత్ర స్థావరౌదకే కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ అశ్నుస్తాశ్చురిభిచ్ఛై
 వ శ్రోత్రదృఙ్శాసికాముఖమ్ । పిథాయాస్తరిషుజ్జాలృషి త్రిజా
 పేదఘమషణమ్ ॥ * ॥ స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ నద్యాం నాస్త
 మితే స్నాయాద్విశేషాన్తథ్యాయాయయోః । అగ్నింప్రజ్వాల్యచా
 స్నాయాద్వాప్యాదిషు మహాజలే ॥ రాత్రాస్నానం నకురీతదా
 నంచాపియథావిధి । అన్యత్ర ధామై ఇతేవ తత్ర శ్చే స్నానమాచరే
 త్ ॥ బ్రాహ్మణాగ్నివామగ్రాస్నానం విజ్ఞాప్య బుద్ధిమాన్ । నిశిస్నా
 నంచదానంచకుర్యాదగ్నిం సమిధ్యచ ॥ * ॥ ఏతే అప్పుశ్యసప్రశ్నన పు
 త్రజన్త విషయే స్నానదానే । భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ జన్మక్షే వై
 ధృతౌ పుష్యే వ్యతీపాతేచ సజగ్రమే । దర్శేమహానదీస్నానం సమస్తకు
 రితక్షయమ్ ॥ యదిచేదర్థరాత్రేతు భవేదేవంహిసజగ్రమః । దివసద్వి
 తయం పుణ్యం స్నానదానజపాదిషు ॥ యద్యర్థరాత్రసమయాత్పరత
 స్సంక్రమోభవేత్ । పరస్మిన్దివసేపుణ్యంస్నానాద్యఖిలకర్మసు ॥ * ॥
 ఇదం కర్కటకమకరవ్యతిరిక్తసజాగ్రన్వి విషయమ్ । భరద్వాజః—
 ॥ శ్లో ॥ ససత్తమీ భానుదినే సామావాసేన్ద్వవాసరే । సచతుర్థారవా
 రేదస్నాపనం పృథుసిన్ధుషు ॥ కృతం షష్టిసహస్రాబ్దికృతస్నానస
 మం భవేత్ । జపహూమప్రదానాని తాదృశాని భవన్తిచ ॥ పర్వణి
 స్సవనం శస్త్రం సర్వేషాం లవణామ్బుధౌ । సాగరేషు తథాఽనేషు శుభ

మాస్థావనం స్మృతమ్ ॥ సౌరారవారయోరభౌ పరస్వహోరుభయోఽపి ।
 సంతానకామీ నస్నానం కుర్యాత్తు గ్రహణం వినా ॥ పిథే పరస్వణి నస్నా
 యాచ్ఛతుర్దశ్యామహూదభౌ । సాచేద్భూమయతా స్నాయాత్తామతి
 క్రమ్యపరస్వణి ॥ * ॥ అన్యత్ర ॥ శ్లో ॥ అశ్వశ్శసాగరస్తేతౌ నస్ప్రిష్ట
 వ్యౌకదాచన । మన్దవారెసంప్రశేతూర్వ మపరం పరస్వణి స్పృశేత్ ॥
 తథా — గర్భిణ్యాం సంప్రవేశంచ గర్భిణీ గృహిణీయది । వపనం
 సాగరస్నానం శవభారంచవర్జయేత్ ॥

— శ్రీ తీర్థయాత్రాయాం వాహన నిషేధః శ్రి —

స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ ఛత్రంతు హరతేపాదమర్థం హరతిపా
 దుకా । యానంహరెత్త్రిపాదంతు సర్వంహరతిదోళికా ॥ ఐశ్వర్యాగ్లో
 భమోహాద్వా గచ్ఛేద్ద్యానాదిభిస్తుయః । నిష్ఫలం తస్య తతీర్థం తస్మా
 ద్యానాదివర్జయేత్ ॥ * ॥ అత్ర శాష్టిల్యః — ॥ శ్లో ॥ కుటుంబిన్
 వినాఽనేయేషాం దృష్టం తీర్థాదిసేవనమ్ । కుటుంబిన్ గృహేసర్వం విక
 లో నిర్గతోగృహేత్ ॥ * ॥ వికలః - శూన్యనిత్యకృత్యిత్యర్థః ।

— శ్రీ నదీనాం రజోదోషనిర్ణయః శ్రి —

నదీరజోదోషవిషయ కిచ్చిదుచ్యతే । అత్ర కాత్యాయనః —
 ॥ శ్లో ॥ సంప్రాప్తై శ్రావణేమాసిసర్వానద్యోరజస్వలాః । తాసుస్నానం
 నకుర్వీత వర్జయిత్వాతు జాహ్నువీమ్ ॥ * ॥ మారగ్జ్ఞేయః — ॥ శ్లో ॥
 ద్విచూసం సరితస్సర్వాభవన్తిహి రజస్వలాః । అప్రశస్తం తతఃస్నానం
 వషాఢౌ నవవారిణి ॥ * ॥ కరగటసజగ్రీ మమారభ్య సింహాంతం మాస
 ద్వయంనద్యో రజస్వలాభవన్తి । మారగ్జ్ఞేయః — ॥ శ్లో ॥ నభానభస్య
 యోర్మధేసర్వానద్యో రజస్వలాః । తాసు స్నానం నకుర్వీత దేవషిపి
 తృతర్పణమ్ ॥ * ॥ అత్ర నభస్యశబ్దస్సింహశ్రావణపరః । తథావైయా
 ఘ్రుపాదః — ॥ శ్లో ॥ సింహకరగటయోర్మధేసర్వానద్యోరజస్వలాః ।
 తాసు స్నానం నకుర్వీత వర్జయిత్వా మహానదీః ॥ * ॥ నారసింహపురా
 నై — ॥ వా ॥ గర్భా యునా గోదావరీ తుల్లభద్రా కావేరీ త్యేతామ

హానద్యః ॥ * ॥ ఇతి । మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యమహితా గడ్డాష్టజా
తాసరస్వతీ । రజసానాభిభూయన్తై వేణాచనదసంజ్ఞితా ॥ * ॥ మహా
భారతే — ॥ శ్లో ॥ మహానద్యోదేవికాచ కావేరీ స్తక్షజాతథా । రజసా
తు ప్రచుష్టాసుస్యః కర్కటాకౌత్ర్యహం నృప ॥ * ॥ స్తక్షజా - గౌతమీ ,
బా ౧ హ్ని — ॥ శ్లో ॥ గోదావరీ భీమరథీ తుగ్ధ భద్రాచ వేణికా । తా
మీ పయోష్ణీ విష్ణ్వస్య దక్షిణేతు ప్రకీర్తితాః ॥ భాగీరథీనర్మదాచ య
మునాచ సరస్వతీ । విశోకాచ వితస్తాచ విష్ణ్వస్య త్తరతః స్థితాః ॥
ద్వాదశైతా మహానద్యో దేవషిః తైత్రుసమ్భవాః ॥ * ॥ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ప్రవృత్తై శ్రావణే మాసి త్ర్యహం గడ్డా రజ
స్వలా । చతుర్థేహని సంప్రాప్తే శుద్ధాభవతిజాహ్నవీ ॥ * ॥ పత
చ్చాష్ట్ర మానాభిప్రాయమ్ । అన్యథా — ॥ శ్లో ॥ ప్రథమం కర్కటకేఽ
పి త్ర్యహం గడ్డా రజస్వలా । సర్వా రక్త వహానద్యః కరతోయాఽమ్బు
వాహినీ ॥ * ॥ ఇతివచనవిరోధఃస్యాత్ , శా ౧ వణమాసప్రవృత్తైర్వా
గేవ కర్కటకసంక్లా ౧ నైః । కరతోయా - నదీ , కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥
కర్కటాదౌ రజోదుష్టా గౌతమీవాసరత్రయమ్ । చంద్రభాగాసతీగడ్డాన
రయూర్నర్మదాతథా ॥ తదేవమ్ ॥ శ్లో ॥ తపనస్య సుతాగడ్డా గౌమరీచ సరి
ద్వరా । రజసా నప్రచుష్ట్యన్తి యేచానేయే పున్నదాః స్తృతాః ॥ * ॥
ఇతి కాత్యాయనవచనమ్ , మాసద్యయ దోషాభావవరమ్ । సపవ ॥ శ్లో ॥
వభోనభస్యయోర్మధ్యే సర్వా నద్యోరజస్వలాః । నసంఖ్యోపాసనం
స్నానం దేవర్షి పితృతర్పణమ్ ॥ * ॥ పవమపి నదాః పుమాంసఇతి రజో
దోషోవాస్త్యేవ ॥ శ్లో ॥ రజసానాభిభూయన్తై యేచానేయే నదసంజ్ఞితాః ।
ఇతి స్మృతేః । ప్రత్యక్షోత్సాహా నదాః । అస్యక్వచిదవవాదమాహ కా
త్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్మణిచోత్సర్గేఽప్రేతస్నానే తక్షైవచ । చ
ంద్రసూర్యగ్రహేభైవరజోదోషోనవిద్యతే ॥ స్వర్ధనస్య సుమాని స్యు
స్సర్వాణ్యమ్భుంసి భూతలే । కూపస్థాన్యపి సోమార్కగ్రహణే నాత్ర

౧ ప్రాతఃస్నాన ఇతి పాతానైరమ్ .

సంశయః || సర్వం గణ్ఠా సమం తోయం సర్వే బ్రహ్మ సమాద్విజాః ।
సర్వం భూమిసమం దానం గ్రహణే చన్ద్రీ సూర్యయోః || * ||

————— శ్రీ గ్రహణకాలస్నానశ్రాద్ధాదివిధిః శ్రి —————

మహాభారతే — || శ్లో || గణ్ఠా స్నానం ప్రకుర్వీత గ్రహణే
చన్ద్రీ సూర్యయోః । మహానదీషు చాన్యస్సు స్నానం కుర్యాద్ద్య
ధావిధి || * || శ్లోః — || శ్లో || వాపీ హపతటాకేషు గిరిప్రప్రవణేషు
చ । నద్యాం నదే దేవభాతే సరసీషూర్ధ్వతామ్బుషు || ఉష్ణోదకేఽపివా
స్నాయాగ్గ్రహణే చన్ద్రీ సూర్యయోః || * || ఉష్ణోదకస్నానం రోగి
విషయమ్ । తథా వైయాఘ్రపాదః — || శ్లో || ఆదిత్య కిరణైఃపూతం
పునఃపూతంతు వహ్నినా । అతోవ్యాధ్యాతురః స్నాయాగ్గ్రహణేపుష్క
వారిణా || చన్ద్రీ సూర్యగ్రహేస్నాయాత్పుణకే సూతకేఽపివా । అస్నా
యీమృత్యుమాపోతి స్నాయీమృత్యుం నవిస్తతి || గ్రహణే సజగ్ర
మేవాఽపి నస్నాయాద్యదిమానవః । సప్త జన్మ సురోగీస్యాఽక్షఃఖభాగీజ
జాయతే || * || మహాభారతే — || శ్లో || సర్వస్వేనాపి కర్తవ్యం శ్రా
ద్ధంవై రాహుదర్శనే । అకుర్వాణస్తునాస్తికాన్య తపజ్జేగౌరివసీదతి ||
భూమిగ్రావస్సువర్ణం వా ధాన్యం వాయుద్య దీప్సితమ్ । తత్సర్వం గ్రహ
ణే దేయమాన్య నఃశ్రేయశ్చచ్ఛతా || * || వైమిక్తికశ్రాద్ధేషు పతితత్వా
గ్గ్రహణే శ్రాద్ధ మామేన కర్తవ్యమ్ । తథా వ్యాసః — || శ్లో || ఆ
పద్యనగ్నోత్థేచ గ్రహణే చన్ద్రీ సూర్యయోః । ఆమశ్రాద్ధం ద్విజోద
ద్యా చూఛద్రోదద్యాత్సదైవహి || * || అతః సతినమ్భువేఽప్యామేనైవ
శ్రాద్ధంకార్యమ్, నత్వన్నేనేతి । బోధాయనః — || శ్లో || అశ్రోత్రి
యః శ్రోత్రియోవాహ్యపాత్రం పాత్రమేవవా । విప్రబ్రువోవాఽపా
వా గ్రహణే దానమహతి || * || అశ్రోత్రియః - వేదహీనః, శ్రోత్రి
యః - ఏకశాఖాధ్యాయీ, అపాత్రమ్ - విద్యా తపోహీనః, పాత్రమ్ -
తమ్యక్తః, విప్రబ్రువః - అధ్యయనాధ్యాపనరహితః, తమ్యక్తోవిప్రః,
వ్యాసః — || శ్లో || త్రిదశాఃస్పృశాసమయే తృప్యన్తి పితరస్తథా । మ

సుమ్యమధ్యకాలేతు ముక్తికాలేతు రాక్షసాః ॥ * ॥ ౧ ఇదం త్రిదశాదికా
 లపరమ్, నతూత్తమాదిపరమ్ । బ్రహ్మకైవర్తే — ॥ శ్లో ॥ స్నానంస్నానముప
 రాగాదౌ మధ్యే హేమామస్సురార్చనమ్ । గ్రస్యమానైభవేత్సానం
 గ్రస్తై హేమామోవిధీయతే ॥ ముచ్యమానైభవేద్దానం స్నానంముక్తై విధీ
 యతే । గ్రస్యమానే రహస్నాయాన్మచ్యమానే నిశాకరే ॥ ప్రాకృ
 త్శాచ్యే సంక్రమేషాః క్షుధ్యకాలోఽపి భాగశః । చంద్రసూర్యోపరా
 గేతు యావద్దశాన గోదరః ॥ * ॥ బ్రాహ్మ — ॥ శ్లో ॥ ఉపమధ్యేల
 క్షగుణం గ్రహణై చంద్రసూర్యయోః । పుణ్యం కోటిగుణం మధ్యే ము
 క్తికాలేత్వనర్థమ్ ॥ * ॥ స్నాన దానాదీః శేషః । నిగమే — ॥ శ్లో ॥
 యదాస్మాన్ గ్రహేహ రాత్రౌ చనాచంద్రగ్రహేహయది । తత్రస్నా
 నం నకుర్వీత దద్యాద్వాసతుకి చర ॥ * ॥ వైయాఘ్రపాదః — ॥ శ్లో ॥
 స్నాత్తర్కర్కపరిశ్యాగో రాహేహం న్యత్ర సూరికే ॥ * ॥ స్నాత్తర్కర్క-
 శాస్త్రదానాది । అగ్నిగాః — ॥ శ్లో ॥ సర్వేపరాశరాసుతకేచ మృత
 కే రాహుదర్శనే । స్నాత్వాప్రాధం ప్రకుర్వీత్ దానం శాత్యవివర్జితాః ॥ * ॥ శాత్యమ్ - లోభః । అతో గ్రహణే స్నానాదావాశౌచం నా
 త్యేవ । తథాబోదోపశ్చనాప్తేసిధమ్ । సక్రమే — ॥ శ్లో ॥ కాలేన
 వోదకం శుద్ధం నిజేత్రహమేవతత్ । అకాలే సప్తరాత్రంతు పీత్వా
 నాద్యాదహర్నిశమ్ ॥ * ॥ భవిష్యశ్శురాణే — ॥ శ్లో ॥ సుహదమ్బు సమం
 వాపి యదితిష్ఠేత్పురాతనమ్ । నవామ్బుమిశ్రితం తేన నచప్తమితి సూర
 యః ॥ * ॥ వైయాఘ్రపాదః — ॥ శ్లో ॥ అభావేకూపనాపీనా మనపా
 యి పయోభృతామ్ । రజోచుష్టేఽపిపయసి గ్రాహభాగోనచష్యతి ॥ * ॥
 కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ఉపాకర్తణిచోత్సర్గే ప్రేత స్నానేచనిర్గతా ।
 చంద్రసూర్యగ్రహైవైవ రజోదోషో నవిద్యతే ॥

— శ్రీ మాఘస్నానవిధిః శ్లో —

అథమాఘస్నానవిధయే కించిదుచ్యతే । పాద్యై — ॥ శ్లో ॥ ఆహా

౧ ఇదం గ్రహణస్య స్పర్శ మధ్య మోక్షకాలపరమితిపాతాన్తరమ్ .

నారాయణో దేవస్సర్వవేదేషు పత్యతే ॥ గ్రహాణాంచ యథాసూర్యో
 నక్షత్రాణాం యథాశశీ । మాసానాంచ తథామాఘ శ్శ్రేష్ఠస్సర్వేషు క
 మేను ॥ యోగోఽపిచుల్లభారాజ్జత్రైలోకే సచరాచరే । అస్మిన్యో
 గేఽప్యశక్తోహి స్నాయాదపిదినత్రయమ్ ॥ యోగః - మకరే కార్తేస్సైవ
 సమాఘాన్వయః ॥ శ్లో ॥ అథాతస్సంప్రవత్స్యామి మాఘస్నానవిధింపరమ్ ।
 కర్తవ్యో నియమాః కశ్చిద్వ్యతిరూపో నరోఽస్తమైః ॥ ఫలాతిశయహేతో
 వై కించిద్భజ్యం త్యజేచ్ఛుధః । భూమాశయాత హేతవ్యమాజ్యం
 తిల విమిశ్రితమ్ ॥ త్రికాలం చార్చయేన్నిత్యం వాసుదేవం సనాతనమ్ ।
 దాతవ్యోదీపకోదణ్డోదేవముద్దిశ్యమాధవమ్ ॥ ఇథనంకవృక్షం వస్త్రముపా
 నతుగజుగమంఘృతమ్ । అన్నం చైవ యథాశక్తి దేయంమాఘే నరాధి
 ప ॥ పరస్యాన్నం నసేవేత త్యాజ్యోవిప్రైః ప్రతిగ్రహః । మాఘస్తే
 భోజయేద్విప్రాన్యథాశక్తి నరాధిప ॥ దేయాతుదక్షిణాతేభ్యోహ్యో
 త్యనోహితమిచ్ఛతా । మకరస్థే రవౌ మాఘే గోవిందాచ్యుత మాధవ ॥
 స్నానేనానెనమేదేవ యథోక్తఫలదోభవ । ఇతిమన్త్రం సముచ్చార్యస్నా
 యావ్హేనంసమాశ్రితః ॥ బహిస్సన్నంతం వాప్యదౌ ద్వాదశౌబ్ధిఫలప్ర
 దమ్ । తటాకే ద్విగుణం రాజ్జనద్యాదౌతు చతుర్గుణమ్ ॥ దశథా దేవ
 ఖాతేచ శతథాచ మహానదీ । శతం చర్గుణం రాజ్జ మహానద్యోస్తు సంగ
 మే ॥ మహానదీ - మహానద్యామ్ । సహస్రగుణితం సర్వం తత్ఫలం మ
 కరేరవౌ । గర్జాయాం స్నానమాత్రేణ లభతే మానుషోన్మప ॥ పాపా
 నాం భూరిభారస్య దాహదేశం ప్రజాపతిః । స్రయాగం విదధే భూపప్ర
 జానాంచ హితేరతః ॥ సితాసితేఽపి యోమజ్జేదపిపాపశతావృతః । మ
 కరస్థే రవౌ రాజన్నగర్భేషు నిమజ్జతి ॥ దుజ్జయావైష్ణవీమాయా దేవైర
 పి సుచుస్తృజా । స్రయాగే దహ్యతేసాపి మాఘమాసే నరాధిప ॥ ధర్మ
 ద్రవ్యోహ్యపాం బీజం వైకుంఠచరణాచ్ఛృతమ్ । ధృతం మూర్ధ్నిమహేశై
 న యద్భాజ్యమమలం జలమ్ ॥ తద్భూత్వావనసన్దేహూనిగుణం ప్రకృ
 తేః పరమ్ । తేన కింసమతాంగచ్ఛేదపిబ్రహ్మణ్యగోచరే ॥ సర్వేభ్యోఽపి

చ యజ్ఞేభ్యోమాఘాయోగాచ్చగర్జతి । తీర్థాచ్చ తవసామాఘా న్మయో
విద్యాయాశ్చ గజః ॥ అష్టివైవభారతే వర్షే కర్తవ్యభూమావిశేషతః ।
మాఘస్నానం వినాన్యాణాం నిష్ఫలం జన్మకీర్తితమ్ ॥ మకరస్థే రషామా
ఘే యత్ర క్వాపి బహిర్జలే । నిమామైర్వా స కామైర్వా స్నాతవ్యంహ
రితుష్టయే ॥ ప్రతేదావైస్తపోభిశ్చ నతథాప్రియతేహరిః । మాఘశ్చ
నమాత్రేణ యథాప్రీణాతికేశవః ॥ అవైష్ణవోహతోవిప్రా హతంక్రాద్
మదక్షిణమ్ । అబ్రహ్మణ్యంహతం క్షత్రుననాచారం కులం హతమ్ ॥ అదీ
ష్టేఽగ్నో హతోఽపూమః స్వాధేహకక్రియాహతా । జీవనార్థం హతం
తీర్థం జీవనార్థం హతం వ్రతమ్ ॥ సన్నిధోఽపి హతోమన్త్రో వ్యగ్రదిత్తో
హతోజపః । అన్యాయానం హతంసర్వం యత్యుతం పారతాకికమ్ ॥ మ
నుష్యాణాం తథాజన్మ మాఘస్నానం వినాహతమ్ ॥ మకరస్థే రషాయో
హి నస్నాత్యనుదితేరవా । కథంపాపైః ప్రముచ్యేత కథంసత్త్రిదశంప్ర
జేత్ ॥ * ॥ అనేన , మాఘస్నానముదయాత్పూర్వమేవ కర్తవ్యమితి
సిద్ధమ్ । తతశ్చ ॥ శ్లో ॥ మాఘమాసెరటన్త్యపః కించిదభ్యుదితేరవా ।
బ్రహ్మఘ్నంవాసురాపంవాకంపతన్తం పునీమహే ॥ * ॥ ఇతివచనం
స్త్రీశూద్రాది విషయమ్ , తేషాం స్నానవ్యతిరేకేణానుష్ఠానాభావా
త్ । విప్రాదివిషయేతు సద్ధ్యాతిక్రమదోషో దుర్వారస్సాన్యత్ , స్నాన
పూర్వకత్వాత్సద్ధ్యావ్యవస్థనాదేః । నహ్యుదయాత్పూర్వమ్ , కించిదుద
యేవ , కాలద్యయే స్నానమితియుక్తమ్ ; మార్జనాద్యుపస్థానాన్తస్యైకకర్మ
త్వేన , మధ్యేకమాన్తరానుష్ఠానాయోగాత్ , ఉదయన్తం దివాకరమి
తుదయకాలే సూర్యోపస్థానవిధానాచ్చ । కించిదభ్యుదితే స్నాత్వా
ఽనుష్ఠానే , మాసం సద్ధ్యాతిక్రమేణా శుచిత్వ కర్మా నర్హత్వశూన్య
త్వాదిదోషః ప్రసజ్జైరక “ అజీర్ణేఽభ్యుదితేవాన్త ” ఇతి సద్ధ్యాతిక్ర
మప్రాయశ్చిత్తే వ్యవహితసోదయ స్నానస్యవైమిత్తికత్వప్రకారేన
మాఘస్నానాసిద్ధేః । యద్వా ॥ శ్లో ॥ ఉపస్యదసయతాస్నానంసద్ధ్యాయా

యోవిద్యాధరగజః తిపాతాన్తరమ్ .

ముదిలేరవా || * || ఇతి స్నానప్రశంసాపరంవా , ఆహూస్విత్తైము
తికన్యాయేన ఉదయాత్పూర్వస్నానపరంవా । అభ్యుదితేపిరవా , కమ్ -
జలమ్ , పతస్తమ్ - స్నానం కుర్వంతం పునీమహేకిల , కిముతోదయాత్ప్రా
క్ స్నానమిశ్యలమ్ || స్లో || శౌచన్తి సర్వపాపానిమాఘమాసేసమాగతే ।
నాశకాలోఽయచ స్నాకం యదిస్నాన్యతివారిణి || బ్రహ్మహా హేమహా
రీచ సురాపోగుసుశల్పగః । మాఘస్నాయా విపాపస్సాన్యత్తతస్సయోగీచ
వజ్జనుః || సన్దై చూచా నాత్ర కర్తవ్యో మాఘస్నానే సరాధిప । పా
యశ్చిత్తం పరఃస్థైశ్చాఘస్నానమనుత్తమమ్ || సర్వైధికారిణోహ్య
శ్ర విష్ణుభక్తాయ శాన్తమ్ || * || ఇతి । ఏవం ప్రకాగపర్యాలోచనయా ,
మాఘస్నానం నిశ్చయైవైకం కామ్యంచేతి సిద్ధమ్ .

— శ్రీ అథ సముద్రస్నానవిధిః శ్లో —

అత్ర సంక్రమాన్లోఃః — || స్లో || పాషాణమస్త్రం ప్రథమం పుర
స్తాదావాహనం సస్త్రినచుస్త్రియాచ । అభ్యుక్తంతథాప్రార్థనమభ్యను
జ్ఞా స్నానంచ కుర్యాన్తతరవణంచ || * || క్రమేణ మస్త్రో దాహర
ణమ్ || స్లో || పిషపూచసముశ్పన్నే కృత్యే లోకభయజగ్గరి । పాషాణం
తేనుయాగస్తమాహారార్థంతు కల్పితమ్ || విశాన్వచీచ ఘృతాచీచ విశ్వ
యోనే విశాన్పుతే । సాన్నిధ్యం కురుమేదేవ సాగరేలవణామ్భసి || న
మస్తై పిశ్చగుచ్ఛాయ నమోవిష్ణవపామ్పుతే । నమోజలధిరూపాయ దీనా
నాం పతయేనమః || సర్వరత్నమయ శ్రీమన్ సర్వరత్నాకరాకర । సర్వ
రత్నప్రదాతస్తస్వం గృహాణాభ్యుక్తం మహూదధే || పృథివ్యాం
యారి తీర్థాని ప్రావిశంస్తాన్వం మహూదధే । స్నాతస్యమే ఫలం వే
హి సర్వస్త్వా దపిచాంహసః || సమస్త జగదాధార శ్శ్చచక్రగదాధర । అ
నుజ్ఞాం దేహిమేదేవ యుక్త తీర్థ నిమేవణే || వేదాదయో వేదవస్థయో
నిస్సరితృతిస్సాగరరత్న యోనిః । అగ్నిశ్చమేతేజఇలాచతేజోరేతోధా
యజ్ఞ మమృతస్యనాభిః || * || వా || ఇదన్తైనాభిరసమానమద్భిర్యాః
కాశ్చసింధుం ప్రవిశన్త్యావః , సరోవజీణామివ తస్యచం జహాతి పాపం

శరీరాత్సశిరసోఽభ్యుపేత్య || * || ఇదం ద్వయం సా నమస్త్రీః ।
తర్పణమస్త్రీః || శ్లో || పిష్పలాదం కవింకణ్యం కృతాంతం జీవితేశ్వ
రమ్ । మనుయించ కాశరాత్రించవిద్యాం చాహర్షణేశ్వరమ్ || ౧౯ తతోదేవ
హితర్పణాదిసమానమ్ || * || అత్ర విశేషమాహభరద్వాజః — || శ్లో ||
దర్భాక్షతతలైస్సార్ధం గణ్ధా తీరం మహిమానభేః । ప్రణమ్య ప్రయ
తోభక్త్యాదత్వాపుష్పాక్షణ్శాలిమ్ || ద్యౌదేతైస్త్రిభిర్నస్త్రైః ప్రణమే
ద్దణ్డవచ్చుభః । నమస్తై సంస్కృత్యోయేశ నమోగమ్భిరమూర్తయే || నమో
మేఘ నినాదాయ నమస్తై పంచున్ననే । వివిధాఘాఘనాశాయసుధా గ
ర్భాయతేనమః || మహావిశ్వధినాథాయ మహా రత్నోద్భవాయచ ।
మహా ప్రాణ్యధివాసాయ మహా నారికేళయేనమః || సముద్రస్సాగరోఽమౌఘ
ధిరుదన్వాసుదధిస్తథా । సరస్వానమ్బుగాశిశ్చ పారావారోఽమృతోద్భ
వః || నామధేయైశ్చతుర్థ్యస్తైః ప్రణవాదినమోస్తకైః । ఏతైర్నస్త్రైర్న
మస్మృత్యవరుణం ప్రణమేచ్ఛుభః || ఇనుం మెనరుణే త్యాదిద్వాభ్యాంచవరు
ణంస్తుపితౄ । ముహూర్తద్వితీయః సత్ర సుసేవ్యాసీతకోవిదః || ముహూ
ర్తమధవాతత్ర తతస్సానముపాక్రమేత్ । కలాన్పుష్పాణి దర్భాంశ్చద
త్వాస్నాయాద్యధావిధి || * || ఇతి । తః పాపాణమన్త్రాదిసమానమ్ ।

— శ్రీ అథాభ్యజ్ఞస్సానవిధిః శ్రీ —

భరద్వాజః — || శ్లో || అభ్యజ్ఞస్సపనె యోగ్యావారాయే తిధిభి
స్సహ । కథ్యంతే తేఽభునా స్పృష్టం పుష్టయే బలవృద్ధయే || ఇష్కోర్బు
భస్య సారేశ్చ వారేఽభ్యజ్ఞం ప్రశస్యతే । కాన్తిం మామఖిలాం దద్యు

౧౯ సేతుతర్పణే విశ్వామిత్రో వసిష్ఠమాహ — || శ్లో || వసిష్ఠం చా
మదేవంచ పరాశర ముమావతమ్ । వాల్మీకిం నారదంచైవ వాలఖిల్యాం
శ్చ కాశ్యపమ్ || నశం నీలం గవాక్షంచ గవయం గర్దమాదనమ్ । మైత్తం
చ ద్వివిదంచైవ ఋషభం శరభంతథా || జామ్బవంతం హనూమంతం సు
గ్రీవంచాజ్ఞదంతథా । రామంచ లక్ష్మణంచైవ సీతాంచైవ కిరీటణమ్ ।
ఏతాంశ్చ తర్పయేద్విద్వాద్దర్భాక్షతతలైస్సహ ||

భోగాగ్నానాధిపాః క్రమాత్ ॥ ద్వితీయాద్యాశ్చ తప్రస్తు ప్రశస్తా సు
 ప్రవీతథా । దశమీద్వాదశీచైవ త్రయోదశ్యపిచ స్మృతా ॥ భానుభానూ
 మరాచార్యశుక్రవారేషు సంక్రమే । వ్యతీసాలేచ జన్మత్కే నాభ్యజ్ఞ
 స్నానమాచరేత్ ॥ ఏకాదశ్యాం చతుర్దశ్యామప్తమాయాం ప్రతిపద్యపి । ష
 ష్ఠ్యాం పర్వణీచాభ్యజ్ఞస్నానం నైవసమాచరేత్ ॥ ఉత్తరాఫల్గునీ జ్యేష్ఠా
 శ్రవణాద్రాసు రాత్రిషు । అభ్యజ్ఞస్న పనం ధీమాన్ సుఖార్థీవజ్జయె
 త్సదా । శిశురోగార్తవృద్ధానాం యథాకాలం శరీరిణామ్ ॥ అభ్యజ్ఞోష్ణోదక
 స్నానం నైవదోషావహం స్మృతమ్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ రనౌ
 పుష్పం గురూదూర్వాం భృగౌ గోమయమేవచ । భౌమే భూమిం వినిశ్చీ
 ప్య తైలాభ్యజ్ఞం సమాచరేత్ ॥ ద్రవ్యాంతరయంతం తైలం నదుష్యేత్ ॥
 హణం వినా । తులసీదళసంమిశ్రం గ్రహణేపి నదుష్యతి ॥ * ॥ ఇదమాప
 ద్విషయమ్ । పురాణే — ॥ శ్లో ॥ తిథినక్షత్రవారేషు నిషిద్ధేష్యపి రాత్రి
 షు । తైలమాజ్యేన సంస్పృష్టమద్భిర్వా శుద్ధిమాపుయ్యాత్ ॥ * ॥ సశ్య
 వ్రతః — ॥ శ్లో ॥ పిష్టవత్పారనాలేన ఘృతేనాథ జలేనచ । తైల మా
 మయంతం వాపి నకదాచనదుష్యతి ॥ రోగాతురస్యాపితథా తైలం జాతునమ
 వ్యతి ॥ * ॥ ఉమామహేశ్వరసంవాదే — ॥ శ్లో ॥ శిరోభ్యంతైవ తైలే
 న నాక్లం కించిదుపస్పృశేత్ । తిలపిష్టంచ నాశ్నీయా త్తస్యచాయుర్
 రిష్యతి ॥ దశమీపుత్ర నాశాయ స్వనాశాయత్రయోదశీ । తృతీయో భ
 యనాశాయ తైలాభ్యజ్ఞం వివర్జయేత్ ॥ * ॥ ఉత్తవచనం క్షత్రియాదివి
 షయమ్ । తథాజాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ త్రయోదశ్యాం తృతీయాయాం
 దశమ్యాం చైవ సర్వదా । శూద్రవిష్ణుత్రియాస్నానం నకుర్యుస్తైలసం
 స్కృతమ్ ॥ * ॥ జ్యోతిశ్శాస్త్రే — ॥ శ్లో ॥ సస్తాపః కీర్తిరల్పాయుర్ధ
 నం నిర్ధనతాతథా । అనారోగ్యం సర్వకామా అభ్యజ్ఞాద్భాస్కరాదిషు ॥
 నాభ్యజ్ఞమరేచనచ భూమిపుత్రే యౌరంచ శుక్రేచ కుజేచమాంసమ్ । బు
 ధేష్యయోషితృపివర్జనీయా శేషేషు సర్వాణి సదైవకుర్యాత్ ॥ * ॥ అ
 త్రిః — ॥ శ్లో ॥ దంతకాశ్ఠ్యత్వమావాసావ్యమైశు నేచ చతుర్దశీ । హస్తినస్త

కులంపుంసాంతైలగ్రహణతోఽష్టమీ || * || గార్గ్యః — || శో || మాంసా
 శనే పశ్చదశీ త్రైలాభ్యశ్చే చతుర్దశీ । అష్టమీగ్రామ్యధమేఽచ జ్వలన్తమ
 పిపాతయేత్ || * || విష్ణుపురాణే — || శో || చతుర్దశ్యష్టమీదైవ హ్య
 మానాసాన్యతు పూర్ణిమా । పర్వాణ్యేతానిరాజేన్ద్రరవిసహస్రైర్నిరే
 వచ || తైలస్త్రీమాంససమ్మోగీ పర్వస్వేతేషు యఃపుమాన్ । విష్ణూ
 త్రభోజనంనామప్రయాతినరకంనరః || * || వృద్ధవసిష్ఠః — || శో || కు
 హూపూణేన్దుసహస్రైర్ని చతుర్దశ్యష్టమీషుచ । నరశ్చణ్డాలయోని
 స్యాన్యతైలస్త్రీమాంససేవనాత్ || * || గార్గ్యః — || శో || షష్ఠ్యమాపూ
 ణిమాపాత చతుర్దశ్యష్టమీషుచ । ఆసుసన్నిహితంపాపం తైలేమాంసే
 త్సురేభగే || * || సంక్రహే — || శ్లో || శ్రాద్ధాహేజన్మదవసే వివాహే
 సుఖదుఃఖయోః । ప్రతేదైవోపవాసేచ త్రైలాభ్యజ్ఞం వివర్జయేత్ || * ||
 వృద్ధమనుః — || శ్లో || గతే దేశాన్తరం పత్యై గన్ధమాల్యాంజనానిచ ।
 దన్తకాన్థంచ తామ్బూలం వర్జయేద్వనితాసతీ || * || రత్నావళ్యామ్ —
 || శ్లో || సురయా లిప్తదేహబాపి ప్రాయశ్చిత్తీయతేద్విజః । పాతర
 భ్యక్తదేహస్య నిష్కృతిరైవ విద్యతే || * || అయంనిషేధః || శ్లో || ప్ర
 త్యూష ఆశ్వయుద్ధయై చతుర్దశ్యామివోదయే । (అరుణోదయ ఇతి కేచి
 త్పఠన్తి) సానమభ్యజ్యక్తవ్యం నరైర్నరకభీరుభిః || * || ఇతి స్మర
 ణాత్, నరకచతుర్దశీ వ్యతిరిక్తవిషయః । స్మృత్యన్తరే — || శో || ఉపా
 షితస్యవ్రతినః కృత్తకేశస్య నాపితైః । తావత్తివృత్తివై లక్ష్మీర్యావత్తైలం
 నసంస్పృశేత్ || * || ఏవంచాపాషితవ్రతిక్షౌరిణాం సర్వపాది తైలమపి
 వర్జ్యమేవ । అన్యేహంతు నదుష్టమ్ । తాథా ప్రచేతాః — || శ్లో || సా
 షాపం గన్ధవత్తైలం యత్తైలం పుష్పవాసితమ్ । ద్రవ్యాన్తరయంతం తై
 లం నదుష్యతికదాచన || * || సర్వత్ర సామాన్యేన నిషేధేసత్వపి పున
 రపి నిషేధో దోషాధిక్యప్రదశ్చనార్థః । తథామరీచిః — || శ్లో || సామా
 న్యేన నిషేధేఽపి దోషాధిక్యాన్నిషేధనమ్ । తద్దోషభేదాహతుత్వాదితిశా
 స్త్రవిదోవిదుః || * || మహాభారతే — || శో || పాదాభ్యజ్ఞం శిరోఽభ్యజ్ఞం

ద్విజస్యోద్భిష్టమాజ్ఞానమ్ । ఏకైకం పాణ్డవశ్రేష్ఠ రాజసూయాద్విశిష్య
తే ॥ * ॥ నారదీయే — ॥ శ్లో ॥ తైలాభ్యజ్ఞం మహారాజ బ్రాహ్మణా
నాంకరోతియః । సస్నాతోఽబ్జితంసాగ్రం గణ్ఠాయాంనాత్రసంశయః ॥
నతమగ్రాభ్యత్పతీయాయాం త్రయోదశ్యాం తిథావపి । శాశ్వతీంభూతి
మన్విచక్ష్ణ దశమ్యామపి పణ్డితః ॥ * ॥ భూతిమిచ్ఛతాం తైలస్పర్శన
నిషేధోఽభ్యజ్ఞే నాస్తి, ప్రత్యుతాఽభ్యజ్ఞకాభ్యక్తయోవృద్ధిస్సాన్యది
త్యాహ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ పశ్చిమీం దశమీం వైవ తృతీయాంచ
త్రయోదశీమ్ । అభ్యజ్ఞస్పర్శనాత్పద్యశ్చతైలం నిషేవతే ॥ చతు
శ్శాం తస్యవృద్ధిస్సాన్యథనాపత్యబూయషామ్ ॥

— శ్లో * అథస్నాననిషేధః * శ్లో —

అత్రమేధాతిథిః — ॥ శ్లో ॥ నస్నాయాదుత్సవేతీతేమాజ్ఞల్యంఽని
వర్త్యచ । అనువ్రజ్య సుహృద్బ్రహ్మనచయిత్యేష్ట దేవతామ్ ॥ * ॥ మ
నుః — ॥ శ్లో ॥ నస్నానమాచరే ద్భుక్త్వా నాతురో నమహానిశి । నవాసో
భిస్సహజస్రం నావిజ్ఞాతే జలాశయే ॥ * ॥ నవాసోభిరితి - సవాసాజ
లమావిశేదిత్యుక్తే ష్టేవ సచేలస్నానంనాన్యత్రైత్యథః । వృద్ధమనుః—
॥ శ్లో ॥ ఆరాధ్యం దేవమారాధ్య బ్రహ్మనప్యనుస్మత్యచ । భుక్త్వావ్యా
ధౌచ నస్నాయాత్ తైలేనాపినిశాన్వపి ॥ * ॥ అస్యాపవాదమాహమ
నుః — ॥ శ్లో ॥ రాహుదర్శనసఙ్కాగ్రిన్ది వివాహోత్యయవృద్ధిషు । స్నా
నదానాదికంకార్యం నిశికామ్యప్రతేషుచ ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ —
॥ శ్లో ॥ గ్రహణోద్వాహసఙ్కాగ్రిన్ది యాత్రాత్రి ప్రసవేషుచ ।
స్నానంనైమిత్తికం జ్ఞేయం రాత్రావపినదుష్యతి ॥ * ॥ వ్యాఘ్రపా
దః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రజన్మ నియాత్రాయా మభిషేకేప్రతేషుచ । ఉ
పరాగేవివాహేచ ప్రాణార్థేషువిశేషతః ॥ మన్త్రిపూర్వమకాలేపిస్నా
యాత్రైలేనవా నయః ॥ * ॥ వివాహోదా తైలేన స్నానమశక్తవిషయమ్ ॥
పుత్రజన్మాద్యభావే స్పర్శాదినాస్నానేకర్తవ్యేదేవలోచితేషమాహ —
॥ శ్లో ॥ దివాహృతైర్జలైస్సాన్యం నిశికుర్యాన్నిమిత్తతః । నిక్షిప్యచ

సువర్ణంవా సన్నిధావ్యచపావకమ్ || ప్రవేశాద్వరుణస్యాగ్నౌ నరా
తౌ బలముద్ధరేత్ | ధామ్న ఇత్యాదిమంత్రైః తతోరాత్రా జలంహ
రేత్ || * || తతః - నదీతటాకాదిభ్యః | ఏవం క్వచిత్తిధిదోషాభావమాహ
గార్గ్యః — || శ్లో || పుత్రజన్మనిసజ్గాస్తా శ్రాద్ధే జన్మదినేతథా |
నిత్యస్నానేచకర్తవ్యే తిధిదోషోనవిద్యతే || * || అత్ర శాస్త్రేభ్యః
స్నానం వృతబ్రాహ్మణవిషయమ్ ||

— శ్రీ అథామలకస్నాననిషేధః శ్రి —

శాతాతపః — || శ్లో || అమాయాంచనవమ్యాంచనప్రమ్యాంచపశేష
తః | ధాత్రీకలేనచస్నానం ప్రాతస్నాననేచవర్ణయేత్ || * || గార్గ్యః —
|| శ్లో || తైలస్నానం సదాపుణ్యం కుర్యాత్వామలకైః శ్రియై | సప్తమీన
వమీవర్షరవిసజ్గ్రామణాదృతే || * || మరీచిః — || శ్లో || అమాయాం
చైవ సప్తమ్యాం సజ్గాస్తాచరవేద్ధినే | చష్ట్రసూర్యోవరాగేచస్నా
నమామలకైస్త్యజేత్ || * || స్పృత్యవ్రతే — || శ్లో || ఆదిత్యవారేస
త్థాస్త్యాం నవమ్యాం పర్వణోర్ద్వయోః | నరోనామలకైస్సాన్మయా
దలత్త్వావరిగృహ్యతే || సప్తమ్యనిష్ఠునవమీషుజనమ్పదిచ్ఛస్నాన్మయా
తగ్దాచిదపినామలకైర్మనుష్యః | స్నాతుర్జనస్యదశమీతనయంచతుదశ
శత్యర్థంనిహస్త్యభయమేవ సదాద్వితీయా || * || ఏవం ద్వితీయాదిషుచ
పాతఃకాలే ధాత్రీ కలగ్నస్నానం త్యాజ్యమితిసిద్ధమ్ .

— శ్రీ అథ కామ్యస్నానమ్ శ్రి —

భరద్వాజసంవర్త — || శ్లో || జన్మర్తే వైధృతౌ పుష్పే వ్యతీ
పాతేచనజ్గ్రామే | ఆస్థావనం మహానద్యాంసమస్తమరితక్షయమ్ || * ||
శాతాతపః — || శ్లో || యోనరః స్నాతితీర్థేషు సముద్రే సేతుబద్ధనే |
సప్తజన్మకృతం పాపం తస్మిణ్ణాదేవ నశ్యతి || * || కార్తే — || శ్లో ||
పునర్వసు బుభోషేతా చైత్రమాసేసితాష్టమీ | తస్యాంనదీషుస్నాతప్త
వాజపేయఫలం లభేత్ || * || స్పృతిసారసముచ్చయే — || శ్లో || పు
ష్పేచ జన్మనక్షత్రై వ్యతీపాతే దినత్రయే | అమాయాంచ నదీస్నా

సం కులకోటిసముద్ధరైత్ || * || మహాభారతే — || శ్లో || యామన్వా
 ద్యా యుగా ద్యాశ్చ తథయస్తాసు మానవః | స్నాత్వాహుత్వాచ జ
 ప్త్యాచదత్వాననస్తఫలంభేత్ || * || మన్వాదియుగాదీ, సంజ్ఞాప్రకరణే
 ద్రష్టవ్యం | గార్గ్యః — || శ్లో || ఆసుయత్క్రియతేశ్రాద్ధం యచ్చ
 దానం యఆప్లవః | ఉపవాసాదికంయచ్చ తదనస్తఫలం స్మృతమ్ || * || ఆ
 సు - మన్వాది యుగాదిపుణ్యతిథిసు || శ్లో || — || శ్లో || అమాసోమేనభా
 మేన గురుణావా యుతాయది | సాతిథిః పుష్యలాప్రాక్తా సహస్రార్క
 గ్రహైస్సమా || * || సంగ్రహే — || శ్లో || పితరంమాతరంవాపి భా
 తరం సుహృదం గురుమ్ | నిమజ్జైత్తుయముద్దిశ్య ద్వాదశాంశంభేతనః ||
 తత్ప్రార్థితేష్వప్తమాంశం లభేత్సానఫలంనరః || కించ || వా || భావహీ
 నస్య పుణ్యక్షేత్రవాసః పుణ్యతీర్థస్నానాదికంచ నిష్ఫలమేవ | తథా
 సాత్వతే — || శ్లో || గక్తాదితీర్థేషు వసన్తియత్యా దేవాలయేపక్షిసం
 శ్చ నిత్యమ్ || భావోష్ఠితాస్తైనఫలంభనై తీర్థేషు దేవాయతనైశ్చ పు
 త్రైః || * || ఇతిహాససముచ్చయై శుకానుశాసనే — || శ్లో || జ్ఞానంతీ
 ర్థం క్షమాతీర్థంతీర్థమిన్ద్రియనిగ్రహః | సర్వభూతదయాతీర్థం సత్యంతీర్థం
 తథాఽర్జునమ్ || దానంతీర్థం దమస్తీర్థం సునౌషస్తీర్థముచ్యతే | బ్రహ్మచ
 ర్యం పరంతీర్థమహింసా తీర్థముచ్యతే || అస్తైయస్త పరంతీర్థమద్రోహస్తీ
 ర్థముచ్యతే | శ్రద్ధాతీర్థం ధృతిస్తీర్థం తపస్తీర్థముదాహృతమ్ || తీర్థానా
 మపితీర్థాం సంశుద్ధిర్ననసఃపరా | నజలాఘృతదేహస్తు సార్థ ఇత్యభిధీ
 యతే || సస్నాతోయోదమస్నాతస్సతు శుద్ధతమోచుతః | యోలుభ్యఃపి
 శునః కూరో నాస్తికో విషయాత్మకః || సర్వతీర్థేషుపిస్నాతః పాపో
 మలినపవనః | నశరీరమలత్యాగాన్నరోభవతినిర్మలః || మానసైస్తు మత్రై
 స్త్యక్తో భవత్యత్యస్త నిర్మలః | విషయేష్వనిశం రాగోమనసోమల ఉచ్య
 తే || తేష్వేవపితరాగత్వం నిర్మలత్వముదాహృతమ్ | చిత్తమన్తర్గతం దు
 స్తం తీర్థస్నానైర్మశుధ్యతి || శతశోఽభజతైర్ధౌతం సురాభాణ్ణమివాశుచి |
 దానమిజ్యాతపశ్శౌచంతీర్థంవేదాశ్శ్రితంతథా || సర్వాణ్యేతానితీర్థానియ

స్వభావస్సనిర్మలః । నిగృహీతేద్ద్రియగ్రామోయత్రయత్రవసేన్నరః ॥
యత్ర గాదాదిరహితా వాసుదేవపరాయణాః । వసన్తిపుణ్యకర్మాణస్తస్మై
త్రముధికంతతః ॥ తస్మాదేవమహాభాగా వైష్ణవా దీశకల్పమాః । పునన్తిస
కలం లోకం కింతీర్థమధికం తతః ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ అచా
రవస్త్రాన్తరగాలితేన సత్యప్రసన్నక్షుమశీతలేన । జ్ఞానామ్మునా సా
తిహి యస్తు నిత్యం కింతస్యభూయస్సులిలేన కృత్యమ్ ॥ * ॥ ఉద్ధవం ప్ర
తి శ్రీభగవానాహ — ॥ శ్లో ॥ తపస్తీర్థం జపోదానం పవిత్రాణీతరా
ణిచ । నాలంకర్తుంహి తాంశుద్ధిం యజ్ఞానకలయా కృతా ॥ * ॥ సము
చ్చయే — ॥ శ్లో ॥ జ్ఞానహ్రదే ధ్యానజలే రాగద్వేషమలాపహే । య
స్సాన్నిమానసేతీర్థే సయాతి పరమాం గతిమ్ ॥ పృథివ్యాం యానితీర్థా
ని తానిసర్వాణిసాగరే । సాగరే యాని తానిస్యః పాదే విప్రస్యదక్షి
ణే ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ ఆస్తే హరిరవిస్తాన్తాయత్రైవమధు
సూధనః । తత్తీర్థం తత్పరంబ్రహ్మ తత్పుణ్యం తత్తపోవనమ్ ॥

—> శ్రీ అథ వైమిత్తికస్సానమ్ శ్రీ <—

మనుః — ॥ శ్లో ॥ దివాకీర్తిముదక్యాంచ పతితం సూతికాంతథా ।
శంక తత్పుష్పిణం చైవ స్పృష్ట్యాస్సానేన శుభ్యతి ॥ * ॥ తృతీయస్యాపి
స్సానం వేదితవ్యమ్ । తథాగౌతమః — ॥ వా ॥ పతిత చణ్డాల సూతికోద
క్యాశవస్పృష్టి తస్మిన్పుష్టువస్పశనే సచేలముదకో పస్పర్శనాచుచ్యతే
త్ ॥ * ॥ ఇతి । అనేన పతితాది స్పృష్టినమారభ్య తృతీయస్యాపి సచేల
స్సానమితి స్పష్టమ్ । చద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలసూతికోదక్యా
పతితాశ్శవ పవచ । పతేషామేవ సంస్పృశే తత్పుష్పిన్యాయ ఇవ్యతే ॥
పవకారేణ చాన్త్యాది వ్యతిరిక్తస్పర్శే తత్పుష్పిన్యాయో నేతి గమ్యతే ।
తథా సంగ్రహకారః — ॥ శ్లో ॥ కటధూమస్పృశంవాన్తం విరక్తం యు
రకర్మణి । మైథునాచరితారంచ స్పృష్ట్యాస్సానం నవిద్యతే ॥ * ॥ యత్తు
సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ తత్పుష్పిణంస్పృశేద్యస్తు స్సానంతస్యవిధీయతే ।
ఉద్ధవమాచమనంప్రీక్తం ద్రవ్యాణాం ప్రాక్షణంతథా ॥ * ॥ తదబుద్ధి

పూర్వస్పృశావిషయమ్ । తథా చద్వీకాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ అబుద్ధి
 పూర్వసంస్పృశే ద్వయోస్సానంవిధీయతే । త్రయాణాంబుద్ధిపూర్వేతు
 తత్సంప్రీత్యానియకల్పనా ॥ ఉపస్మృతేచ్ఛతుర్థస్తు తమాధ్వకం ప్రోక్ష
 ణం స్మృతమ్ । బహునామేకలగ్నానాం స్మృష్టోస్సంప్రీత్యర్థవేద్యది ॥
 తత్సంప్రీత్యైవ తత్సంప్రీతి రితరస్తు శుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ దుర్బలాదివిషయ
 కాక్లే విశేషః — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలసూతికాశావై సంసంప్రీత్యం సంసంప్రీ
 తేద్యది । ప్రమాదాత్తతఆచమ్య జప్యం కుర్యాత్సమాహితః ॥ తత్సంప్రీ
 త్యసంప్రీత్యనంసంప్రీష్టా బుద్ధిపూర్వం ద్విజోత్తమః । ఆచామేత్తద్విశుద్ధ్య
 థకం ప్రాహదేవఃపితామహః ॥ * ॥ అత్ర యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥
 ఉదక్యా శుచిభిఃస్నా యాతస్సంసంప్రీత్యస్తై రుపస్మృతేత్ । అబ్లిష్టాని జ
 పేచ్ఛైవ గాయత్రీం మనసాసకృత్ ॥ * ॥ అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః —
 ॥ వా ॥ అశుచయః - శవచణ్డాలపతిత సూతికాశావాశౌచినః , పత్రైస్సం
 స్పృష్టఃస్నాయాత్ । పత్రైః పునరుదక్యాశుచినంస్పృష్టాదిభిఃసంస్పృష్టః ,
 ఉపస్మృతేత్ - ఆచామేత్ । అబ్లిష్టాని - ఆపోహిష్టా ఇత్యేవమాదీనిమంత్ర
 వాక్యానిజపేత్ , త్రిషేషైవ బహువచనస్య చరితార్థత్వాత్ । తథా
 గాయత్రీంచ సకృత్స నసాజపేత్ । నను ఉదక్యాసంసంప్రీత్యస్సానం
 దిత్యేకవచననిర్దిష్టస్య కథంతైరితి బహువచనేన పరామర్శః । సత్యమేవ
 మ్, కించ , ఉదక్యాది సంస్పృష్టవ్యతిరిక్త సానార్హమాత్రస్పృశ్యా
 చమన విధానాథకం తైరితి బహువచన నిర్దేశ ఇత్యవిరోధః । తెచస్నా
 నాద్వాః , స్మృత్యంతరతోఽవగస్తవ్యాః ॥ * ॥ యథాహపరాశరః—॥శ్లో॥
 దుస్వపేషే మైథునేవానై విరక్తే క్షురకర్మణి । చితియావత్తేశానానాం
 స్పర్శనే స్నానమాచరేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ వాన్తోవిరక్తఃస్నా
 త్వాతు ఘృతప్రాశనమాచరేత్ । ఆచమ్యైవతు బుక్త్వానం సానం
 మైథునినఃస్మృతమ్ ॥ పతద్దృతుగమనవిషయమ్ । అన్యతావపి మైథునే
 క్వచిత్సానంస్మృతమ్ ॥ శౌ ॥ అప్తమ్యాంచ చతుర్దశ్యాం దివాపర్వ
 ణిమైథునమ్ । కృత్వాసచేలం స్నాత్వాతు వారుణీభిశ్చ మార్జయేత్ ॥

యనుః — ॥ శో ॥ అజీర్ణైభ్యుదితేవానై తథాహ్యస్తమితేరహా । దుస్స
 పేషుర్జనస్పర్శే సానమాత్రం విధీయతే ॥ * ॥ చ్యవనః — ॥ వా ॥
 శ్వానం శ్వపాకం ప్రేతభూమందేవగ్రహ్యోపజీవినం గ్రామయాజకం
 సోమవిక్రయిణం యూషం చిత్తికాత్మంచ మద్యం మద్యభాజ్జంచ సస్నేహం
 మాసుషాస్థి శవస్పృశినం రజస్వలాం మహాపాతకీనం శవం స్పృష్టానచే
 లనుపాఽవగాహేర్యాత్మీర్యాగ్నిముపస్పృశ్య గాయత్ర్యస్తతం జపే
 త్ । ఘృతం ప్రాశ్య పునస్సాన్వత్వా త్రిరాచామేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏత
 చ్చ బుద్ధిపూర్వవిషయమ్ । అన్యత్రస్పర్శే సానమాత్రమ్ । తదాహబృ
 హస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ దివాకీర్తిం చిత్తంచైవ శవం యూషం రజస్వలామ్ ।
 సప్తప్త్యా ప్యకామతో విప్రస్సాన్వనం కృత్వా విశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇతి ।
 కాశ్యపః — ॥ వా ॥ ఉదయాస్తమయే సకన్దిశ్వా అక్షిన్వస్తనేక
 తాన్క్రొశనే చిత్త్యారోహణే యూషస్పృశనే సచేలస్సానం కృత్వా
 “పునఃకున” ఇతి జపేత్ । మహావ్యాహృతిభిః సప్తజ్యోతుశ్చోషయి
 యాదితి ॥ * ॥ శవస్పృష్టివ్యతిరక్తస్పర్శే ద్విలీయస్యాచమనమితి సిద్ధమ్
 తథా దేవలః — ॥ శ్లో ॥ సంస్పృశ్యా శుచిసంస్పృష్టం ద్విలీయంచాపిమా
 నవః । హస్తా సాదాచ తోయేన ప్రత్యక్ష్యాచమ్య శుభ్యతి ॥ * ॥ వృద్వశా
 తాతపః — ॥ శ్లో ॥ అశుచిసంస్పృశేదన్యమేక ఏవసమవ్యతి । తస్మిన్
 స్తోనచమప్యేత సర్వద్రవ్యేష్యయంవిధిః ॥ * ॥ తదేనమ్, శవాదిస్పర్శే
 తృతీయస్యాచమనపరం వచనం అకామవిషయమ్, రోగివిషయంచ । శృతీ
 యన్యస్సానపరంవచనం కామవిషయమితి వ్యవస్థాపనీయమ్ । తథాచర్చి
 కాయామ్ — ॥ శో ॥ ససూతకం సమృతకం ప్రసూతాంచారజస్వలామ్ ।
 సప్తప్త్యా సాయాత్తు తతస్పృష్టస్పృశేనాదాచమేచ్ఛుభః ॥ * ॥ అత్ర
 ప్రచేతాః — ॥ శ్లో ॥ వస్త్రాన్తరితసంస్పృశ్యస్సాత్మాశ్శ్నోఽభియతే ।
 సాత్మాశ్శ్నోశ్శేతుయతోక్తం తద్వస్త్రాన్తరితేపిచ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః —
 ॥ శో ॥ ఏకశాఖాంసమారూఢశ్చక్షణ్డాలాదిర్యదిస్థితః । బ్రాహ్మణస్తత్రనివ
 సత్ సానేన శుచితామియాత్ ॥ * ॥ చర్చికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ తా

జ్ఞానం స్తరపకష్టి అస్పృశ్యైస్సహ తీవ్రతి । అస్పృష్టస్తైరదుష్టైః స్త్యే
 వంమూఢస్తమన్యతే ॥ * ॥ తాన్తే - తృణనిర్మితే । వైయాసుః పాదః —
 ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలం పతితంచైవ దూరతః పరివర్జయేత్ । గో వాలవ్యజనాద
 ర్వాకస్సవాసాజలమావిశేత్ ॥ * ॥ ఏతదతీవసజగత్స్థల విషయమితి వ్యా
 ఖ్యాతమ్ । అశ్వరాః — ॥ శ్లో ॥ యస్తుచ్ఛాయాంశ్వపాకస్య బ్రాహ్మ
 ణోభ్యధిరోహతి । తత్ర సానం ప్రకుర్వీతఘృతం ప్రాశ్య విశుధ్య
 తి ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ వైవాక పాశుపతాంసప్పిష్టాల్లో
 కాయతికనాస్తికాక్ । వికర్మస్థా ద్విజాం శూఛద్రా సవాసాజల
 మావిశేత్ ॥ * ॥ ఇదం బ్రహ్మజ్ఞవచనమ్ । చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
 బౌద్ధా పాశుపతా వైవాక లోకాయతికనాస్తికాక్ । ఇత్యాది ॥ * ॥
 వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ లవణం గుడకార్పాసం కౌసుమ్భం తైలసర్పిషీ । చ
 ణ్డాలాద్యైస్తు సంస్పృష్టం ప్రక్షణాదేవశుభ్యతి ॥ చణ్డాలశ్లేచఛపతిత
 సజరారాం త్యజమృత్యుయమ్ । వస్త్రాదియదినంసప్పిష్టం సాత్వా
 కృచ్ఛం సమాచరేత్ ॥ కాపాలికాంస్తు సంస్పృశ్య ప్రాణాయా
 మోధికోమతః ॥ * ॥ మార్గణ్డేయః — ॥ శ్లో ॥ అభ్యజ్యసూతికాపణ్డ
 మాజూరాఖుశ్వకుమృతామ్ । పతితావద్యచణ్డాలమృతాహారాంశ్చ
 ధర్మవితే ॥ సంస్పృశ్య శుభ్యతేసానా దుదకాభిగ్రామ సూకరా ।
 తద్వచ్చమూషికాశౌచ దూషితౌ పురుషావపి ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 చణ్డాలపతితౌదృష్టౌ నరఃపశ్యేతభాస్కరమ్ । సాతత్స్వైతౌసమా
 లోక్య పునస్సానేనశుభ్యతి ॥ సూతికాపతితోదకాశ్చణ్డాలశ్చ చతు
 థాకః । యథాక్రమంపరిహరేదేకద్విత్రివతుర్వృతైః ॥ * ॥ బృహస్ప
 తిః — ॥ శ్లో ॥ యుగం యుగద్వయంచైవ త్రియగంచ చతుర్యగమ్ ।
 చణ్డాలసూతికోదకాశ్చ పతితానామధఃక్రమాత్ ॥ * ॥ మైరీనసిః — ॥ వా॥
 కాకోలుకస్పర్శనే సచేలసానమ్ , అనూదకమూత్రపురీషకరణే సచే
 తసానమ్ , మహాహ్యహృతిభిహూణమశ్చ ॥ * ॥ సంవర్తః —
 ॥ శ్లో ॥ విడ్వరాహఖరాసుష్ట్రావృకగోమాయువానరాక్ । కాకకుమృ
 తగ్రాంశ్చ స్పృష్టౌ సానం విధీయతే ॥

(శ్వాది స్పర్శే)

శ్వవిషయే విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ నాభరథఃకరాగ్రంవా శునాయమ్య
పహన్యతే । ప్రత్యాశ్యతమభిజ్ఞాన్వల్య పునరాచమ్య శుభ్యతి ॥ నాభే నూ
ధ్వం శునాస్పృష్టో లిప్తామేధ్యేనవాపునః । ప్రత్యాశ్యమృణ్మిరన్గాని స
చేలస్నాన మహాతి ॥ అత్రవిశేషమాహ దేవలః — ॥ శ్లో ॥ సూసూ
ఫ్థివసాంవిష్టామార్తవంమూత్రరేతసీ । మజ్జానం శోణితంవాపి పరస్యయిది
సంస్పృశేత్ ॥ స్నాత్వా ప్రమృజ్య లేపాదీనాచమ్యచ శుచిర్భవేత్ ।
తాన్యేవస్నానిసంస్పృశ్య పూతస్సాన్యేషుతిమార్జనాత్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ పరిసూ
జనమ్ - ప్రత్యాశనమ్ ॥ శ్లో ॥ రథ్యాన్దమతోయాని స్పృష్టా న్యైత్యే
శ్వవాయునైః । మారుతేనైవశుభ్యన్తి పశ్వేష్టకచితానిచ ॥ ఇతి యాజ్ఞవ
ల్క్యః ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ సకర్దమంతువమానుప్రవిశ్యగ్రామ
సజరమ్ । జన్మయోమృతౌకాస్తిస్రః పాదయోర్ద్విగుణంశితేత్ ॥ * ॥
గ్రామసజరః - గ్రామసలిలప్రవాహప్రదేశః । అత్రవిశేషమాహ వి
ష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ అజానుభ్యాం భవేత్సానినమానాభ్యుపవసేదహః । ఊ
ధ్వంనాభేష్టి రాత్రంస్యాదమేధ్యస్పర్శవేదిధిః ॥ * ॥ శబ్దః —
॥ శ్లో ॥ రథ్యాన్దమతోయేన స్థీవనాద్యేనవాపునః । నాభేరూర్ధ్వం నర
స్పృష్టస్సద్యస్సానినేనశుభ్యతి ॥

(బిడాలస్పర్శే)

మనుః — ॥ శ్లో ॥ పుచ్చేబిడాలకం స్పృష్టా స్నాత్వావిష్టాపి
శుభ్యతి । భోజనేకర్తృకాలేచవిధిరేష ఉదాహృతః ॥ అన్యకాలే ॥ శ్లో ॥
నూర్జారశ్చైవదర్శించ మారుతశ్చసదాశుచిః ॥ * ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥
శ్వకుక్కుటవరాహంశ్చగ్రామ్యాన్ సంస్పృశ్య మానవః । సచేలస్సశిరా
స్సాన్వితా తదానీమేవశుభ్యతి ॥

(అశుద్ధస్య చణ్డాలాదిస్పర్శే)

॥ శ్లో ॥ శ్వపాకం పతితం చాన్త్యమున్న త్తంశవదాహకమ్ । సూ
తికాంస్రావికాంనారిం రజసాచపరిస్థుతమ్ ॥ అశుద్ధాన్స్వయమప్యేతా

నశుద్ధస్తు యదిస్పృశేత్ । విశుభ్యతుపవాసేన శధా కృచ్ఛే ॥ ౧౧౪ ॥
 నః ॥ * ॥ సావికా - ప్రసవస్య కారయిత్ర । పతచ్ఛుద్ధిపూర్వవిషయ
 మ్ । అశ్రుకార్యే — ॥ శ్లో ॥ ఉచ్ఛిష్టోఽద్భిరనాచాంతశ్చణ్డాలాదీకస్పృ
 శేద్ద్విజః । ప్రసూదాద్వాజపేత్సంతాత్వా గాయత్ర్యస్తసహస్రకమ్ ॥
 చణ్డాలవతితాదీంస్తు కామాద్యస్సంస్పృశేద్ద్విజః । ఉచ్ఛిష్టస్తత్ర కుర్వీత
 పా ॥ జాపత్యం పిశుద్ధయే ॥ * ॥ అనేనాభిప్రాయేణవిష్టుః — ॥ శ్లో ॥
 అనుచ్ఛిష్టేన సంస్పృష్టేస్నానంయేన విధీయతే । తైరేవోచ్ఛిష్టసంస్పృ
 ష్టః ప్రాజాపత్యేనశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇత్యాదయఃస్నానార్హాః స్మృత్యంతర
 తోబోధవ్యాః । ఏవంస్నానార్హాణామశుచిత్యాత్తదభిప్రాయం తైరితిబ
 హువచనమపిరుద్ధమ్ । ఉదక్యాశుచిభిస్సానయాదిత్యేత చ్చణ్డాలాద్యచే
 తనద్రవ్యవ్యవధానస్పృశేవేదితవ్యమ్ । చేతనవ్యవధానేతు ద్వితీయస్య
 స్నానమ్ । “ దివాక్తిరీముదక్యాంచ ” ఇతి మనుస్మరణాత్ । తృతీయస్య
 తు అచమనమేవ ॥ శ్లో ॥ తస్మిన్ప్రజ్ఞానం స్పృశేద్ద్యస్తు స్నానం తత్ర విధీ
 యతే । ఉద్ధ్వనూచమనం ప్రాక్షం ద్రవ్యాణాంప్రక్షణంతథా ॥ ఇ
 తిసంవర్తస్త్రరణాత్ ॥ * ॥ ఇనంచాబుద్ధిపూర్వే, బుద్ధిపూర్వేతు తృతీ
 యస్యాపి స్నానమేవ, పతిత చణ్డాలసూతికేతి గౌతమస్మరణాత్ । బుద్ధి
 పూర్వేపి చతుర్థస్యాచమనమేవ ॥ శ్లో ॥ ఉపస్మృత్యాశుచిస్పృష్టం తృ
 తీయవపి మానః । హస్తాపాదౌచతోయేన ప్రక్షాళ్యాచమ్య శుభ్య
 తి ॥ ఇతిదేవలస్త్రరణాదితి విజ్ఞానేశ్వరః ।

(చణ్డాలాదిచ్ఛాయాస్పృశే)

స్త్రుతిరశ్నే — ॥ శ్లో ॥ ఛాయామస్త్యశ్వపాకాదే స్పృష్టా స్వా
 స్నానం సమాచరేత్ । చత్వారింశత్ పదాదూర్ధ్వం ఛాయాదోషోనవిద్య
 తే ॥ * ॥ అఖణ్డాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ తృణకాస్థాదిభాతేన కుడ్యేనాంతరి
 తేతథా । గోవాలవ్యజనేవాపి స్నానంతత్ర నవిద్యతే ॥

(వృషలాదిస్పృశేషజ్జనసంఖ్యా)

స్త్రుత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ వృషలంచాస్త్యజాతించ చణ్డాలం పతితంతథా ।

ఆర్తవాఽభిప్లుతాం నారీం సప్తప్త్యా సానం సమాచరేత్ ॥ ఏకంచద
శకంచైవ ద్వాత్రింశద్విశతిం తథా । ద్వాత్రింశచ్ఛక్రమేజైవసానం
కృత్వా విశుభ్యతి ॥ * ॥ ఏవం మజ్జినసత్థ్యా వ్యవస్థా తత్తత్తాత్ర
సప్తర్శే, అన్యథాభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ అసప్తశ్చ సప్తశ్చ సేవైవ శ్ర
యోదశనిమజ్జ్యవ । ఆచమ్యప్రయతఃపశ్చాత్సానం విధివదాచరేత్ ॥
వృద్ధమనుః — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలాదేస్తుసంస్పర్శౌ వారుణంసానమేవహి ।
ఇతరాణితు చత్వారి యథాయోగం స్మృతానిహి ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవ
ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అప్రాయత్యేనముశ్చ నేసానమేవవిధీయతే । పూర్వో
ద్దిష్టైస్తథామస్త్రై రన్యథామార్జనంస్మృతమ్ ॥ మస్త్రైః - వారుణైరబ్జైశ్చ

(అస్తర్షశాహీ రోదనే)

పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అస్థిసంశ్చయనాదర్వాగుడిత్వాసాన
మాచరేత్ । అస్తర్షశాహీవిప్రస్య ఊర్ధ్వమాచమనంస్మృతమ్ ॥ రోదః -
అత్రాతురవ్యజ్ఞనపరః ॥ శ్లో ॥ శావేశవగృహంగత్వాత్మ శానవాస్తరే
పివా । ఆతురవ్యంజనంకృత్వా దూరస్థోఽప్యశుచిర్భవేత్ ॥ ఆతురవ్యజ్ఞ
నమ్ - మృతవిషయవిలాపాది । బహుసమ్భవే ప్రత్యేకంసాత్వా అ
నుగమనాది కార్యమ్, అన్యథా “ అశుద్ధాస్వయమపేయతా ” ఇతివ
చనాత్, కృచ్ఛక్రింసాత్

(శిశ్వాదీనాం రజస్వలాది స్పృశే)

పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ శిశోరభ్యుక్షణంప్రాక్తం బాలస్యాచమనంస్మృ
తమ్ । రజస్వలాదిసంస్పర్శౌసానమేవకుమారకే ॥ శిశురాదస్తజననాదా
చాశాద్బాలకస్మృతః । కుమారస్సతువిజ్ఞేయో బుధైరామాజ్ఞేబద్ధనాత్ ॥

(రాత్రానైమిత్తికసానమ్)

సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ అప్రశస్తం నిశి సానమాసురీచాధిదవ
తా । పుత్రోత్సవే వివాహేచ గ్రహణే సానమాచరేత్ ॥ * ॥ చన్ద్రి
కాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ గ్రహణోద్వాహసంకార్యాన్వియాత్రాఽఽతిప్ర
సవేషుచ । సానం నైమిత్తికం జ్ఞేయం రాత్రావపి నదుష్యతి ॥ ఆర్తిః -

మరణమ్ । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రజన్మనియజ్ఞైశ్చ మృతౌ స
జుమణేరవే । రాహుశ్చ దర్శనే సానం ప్రశస్తం నాన్యథానిశి ॥
యజ్ఞై - అవభృతే, నాన్యథేతి మధ్యమయామద్వయాభిప్రాయమ్ ,
॥ శ్లో ॥ దినాకరకరైః పూతందివాసానం ప్రశస్యతే । ప్రదోషపశ్చిమా
యామాదినవత్సానమాచరత్ ॥ * ॥ ఇతి చర్చి కాయాముక్తేః.

(రాత్రౌజలోద్ధరణవిధిః)

మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ దినాహృగంతుయత్నాయం గేహేయస్య నవిద్య
తే । ప్రజ్వాల్యగ్నిం తతస్సానయాన్నరాత్రౌ జలముద్ధరేత్ ॥ అన్యత్ర
ధామ్నా ఇత్యేవ తత్రస్థే సానమిష్యతే । యదిగేహే జలం నస్యాజ్జస్య
శుద్ధిః కథం భవేత్ ॥ ధామ్నా ధామ్నేతి మన్తేణ గృహ్స్థాయాదగ్నిం
స్నిధౌ । రాత్రౌ గ్రహంశుభిర్గపూతం దినాపూతంతు భానునా ॥

(ఆతురస్నానమ్)

పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ ఆతురస్నానఉగ్ధస్నే దశకృతోవహ్య
నాతురః । స్నాత్వా స్నాత్వా స్పృశేదేనం తతశ్శుభ్యేన ఆతురః ॥

(రజస్వలా వైమిత్తికస్నానవిధిః)

స్నానే వైమిత్తికే ప్రాప్తే నారీయదిరజస్వలా । పాత్రాన్తరితతోయే
న సానం కృత్వా ప్రతం చరేత్ ॥ సిక్తగాత్రా భవేదద్భిస్సాగ్లోపా
న్తాకథంచన । నవస్మృషీడనం కుర్యాన్నాన్యద్వాసశ్చధారయేత్ ॥ * ॥
వైమిత్తిక మత్ర శ్వచణ్డాలాదిస్పర్శజమ్ । ఉశనాః — ॥ శ్లో ॥ జ్వ
రాభిఘాతాయానారీ రజసాచపరిప్లుతా । కథంతస్యాభవేచ్ఛాచం శు
భ్యతే కేనకర్మణా ॥ చతుర్థేహనిసం ప్రాప్తే స్పృశేదన్యాతుతాంస్త్రి
యమ్ । సాసచేలాఽవగాహ్యపస్నాత్వా స్నాత్వా పునస్పృశేత్ ॥
దశద్వాదశకృతోవహ్య హ్యేచామేచ్ఛపునఃపునః । అన్తైశ్చ వాససస్త్వా
గ్రస్తతశ్శుద్ధాభవేత్తుసా ॥ దద్వాచ్ఛక్త్యంతోదానంపుణ్యాహేనపిశుభ్యతి ।

(సూతికామరణే)

చర్చి కాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ సూతికాయాం మృతాయాంతు కథం
కూర్వంతి యాజ్ఞికాః । కుమ్భే సలిలమదాయ పశ్చగవ్యం తక్షేవవ ॥

పుణ్యాభిరభిమన్త్ర్యిపో వాచాశుద్ధిం లభేత్తతః । తేనైవస్నాపయిత్వా
తు దాహంకుర్యాద్యధావిధి ॥ పంచభిఃస్నాపయిత్వా తు గవ్యైఃప్రేతాం
రజస్వలామ్ । వస్త్రాన్తరా వృతాంకృత్వాదాహయేద్విధిపూర్వకమ్ ।
అత్ర స్మృత్యంతరేవిశేషః ॥ శ్లో ॥ ఉదక్వామరణే స్రాప్తే సూతికామర
ణతథా । అస్పృశ్య వచనాత్పూర్వం తాకికైరభిషేచయేత్ ॥ ఉష్ణ
తై రమృభిశ్శుద్ధై సస్నుపయిత్వా తతఃపునః । సప్తభిః పావమానీభిర్య
దన్తియచ్ఛూరకే ॥ యజుస్సామ పవిత్రాభ్యాం గోమూత్రైఃకోదశే
నవా । స్నాప్యపవిత్రై రిన్దిశ్చై హిరణ్యేత్యాది మన్త గ్రైః ॥ స్నాప
యిత్వాతుగోమూత్రై శ్శుభ్రేణదాహయేత్ ॥ * ॥ బ్రాహ్మణాభ్య
సుజ్ఞానాత్ , యదన్తియచ్ఛూరక ఇత్యావయఃపావమానయః , ఋగ్వేదప
రితాః । యజుఃపవిత్రమ్ , ఆపోఅస్మా నితి మన్తగ్రైః । సామపవిత్రమ్ , కి
యానశ్చిత్ర ఇతి మన్తగ్రైః । యచ్ఛాన్య దనయోర్వక్తవ్యం తత్పితృ
మేధసారవ్యాఖ్యానే నపప్తం నిర్దిష్టం ద్రుప్తవ్యమ్ ।

— శ్రిరజస్వలయోరనోభ్యస్ప ర్శే ప్రాయశ్చిత్తమ్ శ్రి —

అత్ర రజస్వలాస్పృశణవిషయే కించిదుచ్యతే । బృహస్పతిః —
॥ శ్లో ॥ ఆర్తవాభిప్లు తేనార్యో సంభాషే శేమిథోయది । ఉపవాసంతయో
రాపమరశుక్లా శుద్ధికారణమ్ ॥ * ॥ మతిపూర్వంబ్రాహ్మణ్యోస్సపశే,
సంగ్రహే,— ॥ శ్లో ॥ ఆర్తవాభిప్లుతానారీ సార్తవాంయదిసంస్మృతేత్ ।
ఆస్నానకాలాన్నాశ్చీయాస్ఫుక్త్వాచాన్త్రాయణంచరేత్ ॥ * ॥ అబుద్ధి
పూర్వే ॥ శ్లో ॥ ఆర్తవాభిప్లుతానారీ శ్చార్తవాభిప్లుతాంస్మృతేత్ । స్నా
తోపవాసం కుర్యాశాం పంచగవ్యైశశుభ్రయః ॥ కృచ్ఛ్రం తస్యాయయా
స్పృష్టమన్యస్యస్త్ర తదర్థమ్ , దణ్డాద్యంత్రహితే నోచేదన్యస్య ఆపిక్మ
చ్ఛ్రమ్ ॥ * ॥ స్నాత్వా ఉద్భృతోదకైరితి శేషః , ఉపవాస అచోష్టది
న ఇతి శేషః । చతుర్థాహేపంచగవ్యం ప్రాశ్య శుభ్రయ ఇన్యర్థః । దణ్డా
దీత్యాదిశబ్దేన , లోప్తపాపాశాది గృహ్యతే । కాశ్యపః — ॥ శ్లో ఉ
దకన్యాయాతుసంస్మృష్టా బ్రాహ్మణ్యాబ్రాహ్మణీయది । ఏకరాత్ర నిరా

హారం పఞ్చగవ్యేన శుభ్యతి || * || ఇదం అజ్ఞానాత్మతీయాహేన్మర్యే ।
అశక్తా మారూఢేయః — || శ్లో || ఉదకవ్యయాసవర్ణాచ సంస్పృష్టాచేద్ర
జస్వలా । తస్మిన్నేవాహనిస్సాత్వా శుద్ధిమాప్నోత్యసంశయమ్ || * || శూ
ద్రయాకృతే విప్రాస్పశేః విష్ణుః — || శ్లో || రజస్వలా హీనవర్ణా సా
ర్తవాముత్తమాంయది । స్పృశేత్స్పృష్టే నభుజ్జీత స్సానాదూర్ధ్వంతుభా
జనమ్ || ఉపవాసం తతః కుర్యాద్బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్తతః || * || స్ప
ర్శేసతి ఉద్ధృతేస్సాత్వా ఉపోష్య చతుర్థాహే స్సానాదూర్ధ్వంబ్రా
హ్మణాభోజయిత్వాగవ్యంప్రాశ్యభుజ్జీతేత్యధః || వా || రజస్వలాహీన
వర్ణాం రజస్వలాంస్పృష్టా న తావదశ్చీయాత్ , యావచ్ఛుద్ధిస్సాన్యత్ ।
ప్రతిలోమప్రసూతానామనయతమస్పశేః, నిరీక్షణే భాజనే పానేవా, రజ
స్వలాయాస్సానా న్తమనశనమ్ , తదశక్తా ప్రతినిధితేన్ద్రైకస్య దినస్య
పఞ్చవా త్రీన్వా విప్రాభోజయేత్ , ఇత్యఖణ్డాదశోక్తమ్ || * ||
విష్ణుః — || శ్లో || ఆస్నానామపవాసంచ కృచ్ఛ్చం సాన్తపనం తతః ।
బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్పశ్చాద్విప్రాణామనుశాసనాత్ || * || సాన్తపన
ప్రతినిధిః , గోద్వయంనిమగద్వయంచా । ఆపస్తమ్బః — || శ్లో || బ్రాహ్మణీ
మైవశూద్రాచస్పృష్టాన్యోన్యం రజస్వలే । కృచ్ఛేగ్రీణ శుభ్యతేవిప్రా
శూద్రాదానేనశుభ్యతి || * || ఇదమబుద్ధిపూర్వే , కామతస్తు సాన్తపనస్యో
క్తత్వాత్ । ఏకభతృకయోరకామతస్సర్వే అఖణ్డాదశేః — || శ్లో ||
రజస్వలే యదాన్యోన్యం సంస్పృశేతామిహోయది । సవర్ణే పఞ్చగవ్యేన
బ్రహ్మకూర్చేన శుభ్యతః || * || మన్త్రీ సంయోజితంహుతశిష్టం పఞ్చగ
వ్యమ్ , బ్రహ్మకూర్పమ్ - బ్రహ్మసువర్చలేతి చోచ్యతే । బుద్ధిపూర్వేతు
|| శ్లో || స్పృష్టైరజస్వలేన్యోన్యం సగోత్రైచైకభర్తృకే । కామతోకా
మతోవాపిత్రిరాత్రైణవిశుభ్యతః || త్రిరాత్రైణ - త్రిరాత్రోపవాసేన ।

— శ్రీ రజస్వలాయాశ్చక్షణాలాదిస్మర్యేప్రాయశ్చిత్తమ్ శ్రీ —

బృహస్పతిః — || శ్లో || పతితాన్త్యశ్వపాకైశ్చ సంస్పృష్టా
చేద్రజస్వలా । తాన్యహానివ్యతిక్రమ్య ప్రాయశ్చిత్తంనమాచరేత్ ||

ప్రభమేహి త్రిరాత్రంస్యాద్వితియే ద్వ్యహమేవచ । అహారాత్రం
 తృతీయేహి చతుర్థేవ క్తమాచరేత్ ॥ ఇదమకామతః । కామతస్తు ॥ శ్లో ॥
 రజసా భుజ్జతేనార్యోమోహత్సప్తప్రా శ్శవాదిభిః । త్ర్యహేచ వర్య
 పేతేతు కృచ్ఛ్రం చాన్ద్రాయణోత్తరమ్ ॥ అమోహాదిపదచ్ఛేదః ,
 పాయశ్చిత్తస్య గురుత్వాత్ ॥ కృచ్ఛ్రం గౌర్విషుంవా , చాన్ద్రా
 యణేతు గాస్త్రస్యః నిమగ్నయంవాదద్యాదితి జాతుకర్ణిః ॥ వా ॥ ఉ
 చ్చిప్తాశుచినంసపర్శనేవా , శ్వసూకరశివాదిస్పృశనేవా , ఉదకయా
 ఏకరాత్రముపవాసః ॥ * ॥ భృగుః — ॥ శ్లో ॥ రజస్వలాయదానారీ
 హ్యశుద్ధాస్పృశతేయది । అస్మాత్వా భాజనంకృత్వా పాజాపత్యం
 సమాచరేత్ ॥ సూతకంప్రేతకం సప్తష్టైశ్శ్రుత్వాబధుషు మారణమ్ ।
 అస్మానకాలం నాశ్చీయాత్పిబేద్భ్రుహ్మసువర్చలామ్ ॥ * ॥ శాతాతపః
 ॥ శ్లో ॥ ఉదక్యా సూతికావాపి అన్త్యజాన్యది సంస్పృశేత్ । త్రిరా
 త్రేణ విశుద్ధిస్సాన్యదితి శాతాతపాబ్రవీత్ ॥ * ॥ అన్త్యజాః - రజకాద
 యః , ప్రాయశ్చిత్తస్య లఘుత్వాత్ , కృచ్ఛ్రం చాన్ద్రాయణోత్తర
 మితి చణ్డాలాదిస్పృశే చాన్ద్రాయణవిధానాత్ । తథాశాతాతపః —
 ॥ శ్లో ॥ రజస్వలాయదానారీ చణ్డాలాదిన్సప్తశేద్యది । అతికృచ్ఛ్రం
 తతఃకుర్యాత్కృచ్ఛ్రమేకమథాపివా ॥ * ॥ కామతోఽతికృచ్ఛ్రః ,
 అజ్ఞానేకృచ్ఛ్రః పాజాపత్యః ।

(కృచ్ఛ్రకౌశిక్తిః)

॥ శ్లో ॥ పాజాపత్యేతుగామేకాం దద్యాత్సన్తపనేద్వయమ్ । వ
 రాకతప్తచాన్ద్రాతికృచ్ఛ్రేతిస్రస్తు గాఃస్త్పతాః ॥ గవామఖావేనిషుం
 స్యాత్తదర్థం పాదమేవవా । పాదహీనం నకర్తవ్యమితి వేదవిదోవిదుః ॥ ఇ
 త్యుక్తప్రతినిధి స్సర్వత్ర శక్త్యపేక్షయాద్రష్టవ్యః ॥ * ॥ అత్రసన్ద్ర
 హే — ॥ శ్లో ॥ ఆర్తవాభిప్లుతానారీ చణ్డాలాదీం సప్తశేద్యది । కృ
 చ్ఛ్రమేకంతు మత్యాస్యాదమత్యాతు తదర్థకమ్ ॥ * ॥ ఏవం సూతి
 కాయాఅపిద్రష్టవ్యమ్ ॥ ఉదక్యా సూతికావాపీత్యాదౌసహూపాదా

నాద్రుజస్వలావిషయోక్తం సూతికాయాస్సమానమేవ ॥ శ్లో ॥ రజస్వ
లాయదానారీ యద్యశుద్ధాంస్తు సంస్పృశేత్ । అస్మాత్వా యది భుజ్జీ
త పాశ్రజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ * ॥ యత్తుక్తమఖణ్డాదశేఁ —
॥ శ్లో ॥ ఉచ్ఛిష్టేనతుసంయుక్తా చణ్డాలాదీన్ యదిస్పృశేత్ । కృచ్ఛ్రం
సాస్తపనంకుర్యాచ్చద్వాయణమథాపివా ॥ * ॥ ఇతి తద్విణ్మత్త్రోత్సగ్నే
భుక్త్వావా, అకృతశౌచాయాశ్చణ్డాలాదిస్పృశే కామతశ్చద్వాయణం
అకామతస్సాస్తపనమితి వ్యవస్థితమ్ ॥ శ్లో ॥ రజస్వలాయదానారీ స్పృశే
చ్ఛేచ్ఛావసూతకే । ఉధ్వం త్రిరాత్రాత్సాంతం త్రిరాత్రముప
వాసయేత్ ॥ * ॥ ఇదం బుద్ధిపూర్వవిషయమ్ । అబుద్ధిపూర్వేతు, సూ
తకం ప్రేతకం స్పృష్ట్యా ఇత్యాద్యుక్తం ద్రష్టవ్యమ్ .

(ఆశౌచే రజస్సంభవే)

॥ శ్లో ॥ శావేచ సూతకే నైవ అన్తరాచేదృతుర్భవేత్ । నాస్మా
త్వాభోజనం కుర్యాద్భుక్త్వాచాపవసేదహః ॥ * ॥ ఉద్భృతతోమైరస్మా
త్వాభోజనే దినముపవాసః । బద్ధమృతిం శ్రుత్వా తదానీమేవ సా
త్వా భుజ్జీతేత్యర్థః ।

(రజోమధ్యే అఘసమ్భవే)

॥ శ్లో ॥ ఆర్తవాభిప్లుతాయాస్తు శావాశౌచం భవేద్యది । సూతకం
వాభవేన్నధ్యే సాత్వాభాజనమిష్యతే ॥ * ॥ సాత్వా, సానేనైమి
త్రికే ప్రాప్తే ఇత్యుక్తక్రమేణేతిశేషః । సక్రమఃప్రాగేవోక్తః । ఇదంస్ప
ర్శాభావ విషయమ్ । స్పృశేతు ॥ శ్లో ॥ ఆర్తవాభిప్లుతా నారీ శవంస్పృ
ష్ట్యావిమోహితా । ఆస్ననకాలం నాశ్నీయాదాసీనావాగ్యతా బహిః ॥
ఇత్యుక్తంద్రష్టవ్యమ్ । ఇదంచాజ్ఞానస్పృశావిషయమ్, విమోహితేతిలిక్ష్ణా
త్ । కామతస్తు “ పతితాన్త్యశ్వపాకైశ్చ - ఆస్ననాదుపవాసశ్చ కృ
చ్ఛ్రం సాస్తపనం స్మృతమ్ ” ఇత్యాదిభిఃప్రాగేవోక్తంద్రష్టవ్యమ్ ।
ఆశౌచే రజస్సమ్భవే ॥ శ్లో ॥ మృతసూతకసంపర్యే రజోదృష్టా కథం భ
వేత్ । బ్రాహ్మణానాం కరైర్ముక్తం తోయం శిరసిధారయేత్ ॥ సర్వతీర్థ

జలాచ్ఛేద్యం తోయం విప్రకరాచ్యుతమ్ । దద్యాచ్ఛక్త్యా తతోదానం
పుణ్యాహేన విశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇత్యుక్తం ద్రష్టవ్యమ్ । ఇదం సానప్రతినీధిః .

(భుక్తిమధ్యే రజస్వలాయాశ్చష్టాలాదిస్పశే)

కించ ॥ శ్లో ॥ రజస్వలాతు భుజ్జానా చష్టాలాదీన్ స్పృశేద్యది ।
గోమూత్రయావకాహారాషు త్రైణవిశుధ్యతి ॥ బుద్ధిపూర్వేకృతే
స్పర్శే కృచ్ఛం చాద్ద్రాయణంచరేత్ । రజస్వలాతుభుజ్జానాదివా
త్తిర్తిం యదిస్పృశేత్ ॥ ఉపవాసత్రయం కృత్వా బ్రహ్మకూర్చేన శు
ధ్యతి ॥ రజస్వలాతు సంస్పృష్టా శ్వజమ్బుకఖరాదిభిః । నిరాహారా
భవేత్తావద్యావత్సత్త్వాభవేచ్ఛుచిః ॥ అస్రాయత్యేనముత్పన్నే మ
లవద్వాసస్త్రియః । అభిషేకేతుభుక్తిస్సాన్యదాశౌచం వా దినత్రయమ్ .

(రజస్వలాస్పృశే తద్వస్త్రపాత్రాదిస్పర్శచ)

॥ వా ॥ రజస్వలాంతు సంస్పృష్ట్యా సాత్త్వాభుజ్జాన్ ఉపవాస
త్రయం చరేత్ । తచ్ఛయనం భుక్తిపాత్రం వా స్పృష్ట్యా అసాత్త్వాభు
జ్జాన్ ఉపవాసేన శుభ్యేత్ । మలమయం తద్వాసస్తదన్నంచ స్పృష్ట్యా
అసాత్త్వాభుజ్జాన్ ఉపవాసత్రయం చరేత్ । ఉదక్యాపాత్రే అజ్ఞానా
చ్ఛుజ్జాన్ పాజాపత్యమ్ , అభ్యాసే ద్విగుణంచరేత్ । ఉదకోఽచ్ఛిష్టం భు
జ్జాన్ కృచ్ఛం సాస్తవనంచరేత్ ॥ శ్లో ॥ శయనం భుక్తిపాత్రం వా స్పృ
శేన్నోహద్యదిద్విజః । తత్సృష్టిన్యాయమార్గేణ ప్రత్యుశ్యప్రోక్షయచ్ఛ
వా ॥ యత్ర భూమాజలం నాస్తి తృణం వోదకవ్యయాసహ । గోవాలవ్య
జనాదర్వాక్సానంతత్ర విధీయతే ॥ ఆతుగాచేద్దృతుమతీ సూతికావా
తధావిధా । స్పృష్ట్యా తామపరాసాన్యాద్వాప్రింశద్వారమేవవా ॥
మస్త్రీ సానం తతఃకుర్యాత్పుణ్యాహేన విశుధ్యతి ॥ * ॥ ఇత్యాది
స్మృత్యంతరవచనాని ద్రష్టవాని .

(ఉత్సవాదౌ స్పృష్టిదోషాభావః)

అత్ర శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ గ్రామేతు యత్ర సంస్పృష్టి
ర్యాత్రాయాం కలహాదిషు । గ్రామసంస్థానణేచైవ స్పృష్టిదోషో న వి

ద్యతే || * || షట్త్రింశత్తతే — || శ్లో || దేవయాత్రా వివాహేషు
యజ్ఞేషు ప్రకృతేషుచ । ఉత్సవేషుచసర్వేషు స్పృష్టా స్పృష్టిర్నవిద్య
తే || * || బృహస్పతిః — || శ్లో || తీర్థే వివాహేయాత్రాయాం సం
గ్రామేదేశవిష్ణవే । గ్రామదాహేప్రవాసేచ స్పృష్టా స్పృష్టిర్నవిద్య
తే || * || ఏతద్వచనత్రయం అత్రాహమనేన స్పృష్ట ఇతి జ్ఞానాభావవి
షయమితి కేచిత్ । ఉచ్ఛిష్టాశుచి స్పర్శవిషయమిత్యపరే । అత్ర అపస్త
మ్బః — || వా || శక్తివిషయే నముహూర్తమవ్యప్రయతఃస్యాదితి || * ||
అత్ర పాద్యై విశేషః — || శ్లో || ఉత్సవే వాసుదేవస్య యఃస్నాతి స్ప
ర్శశఙ్కయా । స్వర్గస్థాఃపితరస్తస్య పతన్తి నరకేక్షణాత్ || విష్ణ్వలయ
సమీపస్థా విష్ణుసేవార్థమాగతాః । చణ్డాలాః పతితానాంపి స్పృ
ష్టా నస్నానమాచరేత్ || విష్ణు సేవార్థమితి విశేషణాత్ , స్వకార్యా
భామాగత విష్ణ్వలయసమీపస్థ చణ్డాలాదిస్పర్శే స్నానం భవత్యేవ || శ్రీ
విష్ణు మన్తరేచ — || శ్లో || విష్ణోరుత్సవసేవార్థ మాగతాస్తత్రయే జ
నాః । తేఽపిదేవసమాజ్ఞేయాః ప్రతిలోమాదయోపిచ || * ||

— శ్రీ స్నానార్జితపరాణ వివేకః ౯ —

బ్రహ్మజ్ఞే — || శ్లో || నిత్యంనైమిత్తికంకామ్యం త్రివిధంస్నా
నముచ్యతే । తర్పణంత్రివిధస్యాపి హ్యజ్ఞత్వేనప్రకీర్తితమ్ || * || తస్య
తర్పణస్యకన్వచిదపవాదమాహ అపస్తమ్బః — || శ్లో || అస్పృశ్యస్పర్శనే
వాస్తై త్వశ్రుపాతేషురెభగే । స్నానం నైమిత్తికంజ్ఞేయం దేవషిఃపితృ
వర్జితమ్ || * || అత్ర వాస్తఇతి భుక్త్యనంతరం వాస్తవ్యతిరిక్తవిషయమ్ ।
తథామనుః — || శ్లో || వాస్తోవిరక్త స్సాన్తావృతు శ్శుతంప్రాశ్యవిశు
ధ్యతి । ఆచమ్యైవతుభుక్త్వాన్నం స్నానం మైభునినఃప్రృతమ్ || * || ఇతి
భుక్త్యనంతరం వాస్త స్యాచమనవిధానాత్ । అశ్రుపాతః - ఆతురవ్యజ్ఞ
సమ్ , అతోదుఃఖాపనోదనేకృతే తన్నిమిత్తస్నానే తర్పణంనాస్త్యేవ । త
థాస్తృత్యర్థసారే — || శ్లో || తూష్ణీంస్నాయాదశుద్ధస్తుమస్త్రీసం
మూరవర్జితమ్ । అస్పృశ్యస్పర్శనే స్నానే నాఘమపరాణ తపాణే ||

అత్రశౌనకః — || శ్లో || ప్రాతరాచమనంకృత్వా శౌచంకృత్వా య
 ధార్థవత్ । దస్తశౌచం తతఃకృత్వాప్రాతస్సాన్నినంసమావరేత్ || * ||
 దక్షః — || శ్లో || అస్నాత్వానాచరేతుర్త్వజపహేమామాదికించన । లా
 లాస్వేదసమాకీర్ణ శయనాదుద్ధితఃపుమాన్ || ప్రాతస్సంత్రేపత స్సాన్నినం
 హేమామార్థంతువిధీయతే । మృన్మన్త్రవిధినిష్పన్యంమథ్యాసే తత్సవిస్త
 రమ్ || * || కాత్యాయనః — || శ్లో || అల్పత్వాన్ధోమకాలస్యబహుత్వా
 త్సాన్నినకర్తవ్యః । ప్రాతస్సక్షేపతస్సాన్నినం హేమామకాలోవిగర్హతే || * ||
 తత్సాన్నినం చతుర్వింశతిమతోక్తమ్ — || శ్లో || సాన్నినమబైవతైమన్
 తైర్వారూజైశ్చ మృదాసహ । కుర్యాద్వాప్యహృతిభిర్వాభయతీం
 చిదమృదాపివా || ద్రుపదాదితివాస్నాయా జ్ఞుమ్భికాయేతివాపునః । పు
 ణ్యానిచ త్త రేత్రిధాస్యశనామనురబ్రవీత్ || * || అబైవతా - అపాహి
 స్థాదయః । వారుణా - హిరణ్యవర్ణా ఇత్యాదయః । విష్ణుః — || వా ||
 ప్రాతస్సాన్నియ్యరుణకరగస్తాంప్రాచీమవలోక్యస్నాయాదితి || * ||

— శ్లో సాన్నినాశ్చ తర్పణమ్ —

యమః — || శ్లో || ద్వౌహస్తాయుర్ముఖఃకృత్వా పూరయేదుదకా
 జ్ఞులిమ్ । గోశృంగమాత్రముద్ధృత్యజలమధ్యేజలంక్షిపేత్ || * || విష్ణుః —
 || వా || సాతశ్చంద్రీవాసాఅమృతస్థపదేవర్షిపితృతర్పణంకుర్యాత్ || * || త
 త్రభరద్వాజః — || శ్లో || తర్పణందేవతాదిభ్యఃస్వస్వతీర్థేనతర్పయేత్ ।
 గోశృంగమాత్రముద్ధృత్యతర్పణేజలముత్సృజేత్ || ఉర్ధ్వంతిర్యగధస్స్వస్వతీ
 ర్థేనైవ క్రమాద్ద్విజః || * || కాష్ఠాజనిః — || శ్లో || శ్రాద్ధేవివా
 హకాలేవ పాణినైకేన దీయతే । తర్పణేతూభయేనైవ విధిరేష స నాత
 నః || యేనతీర్థేన గృహ్స్థీయా తైనదద్యాజ్జలాజ్ఞులిమ్ । అన్యతీర్థేన గృహ్స్థీ
 యా తత్త్రయం రుధిరంభవేత్ || నాభిమాత్రై జలేస్థిత్వా చిస్తయన్నూ
 ధ్వమానసః । ఆగచ్ఛన్తుమేపితరో గృహ్స్థాంతేవతానప్యోజ్ఞలీన్ || పి
 తృణామమృరస్థానామమృస్థో దక్షిణాముఖః । త్రింస్త్రైజలాజ్ఞులీన్
 దద్యాదుచ్చైరుచ్చతరాబుధః || పూర్వాశాభిముఖో దేవానుత్తరాభి

ముఖస్తృప్తిః । పితౄంస్తుదక్షిణాసృస్తు జలమధ్యేతుతర్పయేత్ ॥ * ॥
 చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ బాహుం పూర్ణం తిలైః కృత్వా జలస్థ
 స్తర్పయేత్పితౄణాం । ఫలశ్లేస నకర్తవ్యం పితౄణాం తృప్తిమిచ్ఛతా ॥
 యత్తు గోబిలోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ రోమసంస్థాం స్త్రీలాస్కృత్వా యస్తు
 తర్పయతేపితౄణాం । పితరస్తర్పితాస్తేన రుధిరేణమలేనచ ॥ * ॥ ఇతి తద్ద
 రాది తర్పణవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ నిధాయాఙ్ముష్ణమూలేతు తిలాన్వైతపఞ్
 యెత్పితౄణాం । ఇతివ చనాత్ ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ దేవాన్
 బ్రహ్మ ఋషీంశ్చైవ తర్పయేదక్షతోదతైః । తర్పయేత్తు పితౄనభక్త్యా క్రై
 సతిలోదకచన్దనైః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ గన్ధపుష్పక్షతతిలై
 స్సార్ధంతపఞ్ముష్ణమమ్ । పితౄనాస్త్రితైరేవతర్పయేద్ద్విజనత్తమః ॥
 యత్తు శ్రీవిష్ణు పురాణే — ॥ శ్లో ॥ శువివస్త్రు ధరస్సన్నితః పరిధాయా
 మ్బురంశుచి । తేషామేవహితీర్థేన కుర్యాదుదకతర్పణమ్ ॥ * ॥ ఇతి తదీశ
 క్తవిషయమ్ “ సూతశ్చార్చ్యై వాసా అమృష్ఠపవ ” ఇతి విశేషాభిధా
 నాత్ । గృహసానవిషయంవా తద్వచనమితి నవిరోధః .

— శ్లో భానువారాదౌ స్నానాన్తతిలతర్పణవివేకః —

మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ సప్తమ్యం రవివారేచ గృహే జన్మ దినేత
 ధా । భృత్యపుత్రకళత్రాధీన్ నకుర్యాత్తిలతర్పణమ్ ॥ * ॥ చన్ద్రికా
 యామ్ — ॥ శ్లో ॥ భానువారే భానువారే నస్తాభృగుమభానుచ । మృ
 దాస్నానం పిష్టిదానం వర్జయేత్తిలతర్పణమ్ ॥ * ॥ సన్ధ్యేహ — ॥ శ్లో ॥
 అరేశుక్రై త్రయోదశ్యం సప్తమ్యం నిశిసన్ధ్యయోః । తర్పయేత్తిల
 సంమిశ్రం తత్త్వాయం రుధిరంభవేత్ ॥ * ॥ పురాణే — ॥ శ్లో ॥ పక్ష
 యోరుభయోరాజన్ సప్తమ్యం నిశిసన్ధ్యయోః । విద్యాపుత్రకళత్రాధీ
 తిలాన్ పఞ్చసువర్ణయేత్ ॥ భాగవతే భానువారేచ జన్మ క్షేచతథాదినే ।
 దూర్వాస్నానం నకుర్వీత తిలైఃకృష్ణైశ్చతర్పణమ్ ॥ * ॥ అయం నిషే
 ధో నిత్యస్నానాన్తర్పణే , నదర్కాదౌ । తథాగార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ ఉ
 పరాగే పితౄశ్చార్ధే పాతేఽనూయాంచ సన్ధ్యే మే । నిషిద్ధేపిహినర్వ

త తిలైస్తర ప్పణమాచరేత్ || తీర్థే తిథివిశేషే చ ప్రైతకార్యే తథాబ్జితే ।
నిషిద్ధైః పిడినేకుర్యాత్తిలైః కృష్ణైశ్చ తర్పణమ్ || * || స్మృత్యంతరేచ —
|| శ్లో || తిథివారసమాయోగ నిషేధోయ ఉదాహృతః । ఋషిభిస్తర్పణే
నిత్యే నిమిత్తైనతుబాధతే || * || నిమిత్తై - గ్రహణాబ్జిక దర్శాదినిమిత్తస
ర్పణఇత్యర్థః । అతశ్శుక్ర వారాదియోగేఽపిదర్శ తిలైరెవ పితృతర్ప
ణంకుర్యాన్నాక్షతయుక్తైః , దోషాభావాత్ || శో || పితృణాసాక్షాత్తి
లైరెవ తర్పయెద్విజనత్తమః || ఇతి స్తరణాచ్చ .

— శ్రీ వస్త్ర నిషిద్ధననిషేధః శ్లో —

యోగయాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || యావద్దైవాన్మహింసైచ్చైవ ప
త్యక్తావైయోనతర్పయేత్ । తావన్నపీడయెద్వస్త్రం యెనసాక్షతోభ
వేన్నరః || నిరాశాః పితరోయాన్తి సానవస్త్రై నిషీడితే । తస్మాన్నిషేధ
యెద్వస్త్రమకృత్యాపితృతపఃణమ్ || * || వృద్ధవసిన్ధుః — || శ్లో || సా
నాధః మభిగచ్ఛంతం దేవాః పితృగణైస్సహ । వాయుభూతాస్త్రగచ్ఛంతిత్వ
మార్తాస్సలిలాధినః || నిరాశాస్తే నివర్తంతే వస్త్రనిషీడ్వనేకృతే || * || అ
తస్తరణానంతరమేవ వస్త్రం నిషీడ్వయేత్ । పులస్త్యః — || శ్లో || కృ
త్వా తర్పణమెవంతుసముత్తీర్యజలాశయాత్ । పీడయెత్సానశాటంతుశు
చాదేశేసమస్త్రకమ్ || * || అత్ర విశేషః స్మృత్యంతరేదర్శితః — || శ్లో ||
ఊర్జం ప్రదక్షణీకృత్య తృప్త్యతేతిస్థలేక్షిపేత్ । స్థలం విశోధయెత్సా
ర్వముపరంచ విశోధయేత్ || వస్త్రనిషీడ్వనేఽచైవం మహాశాచేతతఃపరమ్ ।
చతుస్సంవేప్త్యవాసోంతం సాక్షాత్వా నిషీడ్వయేత్స్థలే || యేకేచాస్త్రం
లెజాతా ఇతి మస్త్రేణమానవః || మస్త్రీశ్చ || ఏకేచాస్త్రం లెజాతా
అపుత్రాగోత్రజామృతాః । తెగృహ్లాస్త్రమయాదత్తం వస్త్రనిషీడ్వనో
దకమ్ || * || వృద్ధమనుః — || శో || మానుష్యతర్పణైః సానవ
స్త్రనిషీడనే । నివీతితు భవేద్విప్రస్తథామూత్రపురీషయోః || వస్త్రం
శ్రీగుణితం యస్తు నిషీడ్వయతిమూఢభీః । పృథాసానం భవేత్తస్య య
చ్చైవాదశమమ్బుని || * || అదశమ్ - దశాహీనమ్ , యద్వస్త్రనిషీడ్వ

నమ్ , యచ్చామ్బునిస్పీడనం తెనచస్సానం వృథాభవతీత్యథః । పు
రాణే — ॥ శ్లో ॥ అప్రాప్తయత్యం నిహన్యైవ స్సానేనైకేనమానవః ।
ద్వితీయేన నిమజ్జైవ నిర్మలత్వం భవేథ్ధృవమ్ ॥ తృతీయేనాతి తృప్తి
స్సాన్యనిమజ్జనఫలంత్విదమ్ .

— శ్రీ సంకల్పవిధిః శ్రీ —

సజ్జల్పే మనుః ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యాశ్చ పాదౌహస్తౌచ స్వాచాన్తోవా
గ్యతశ్శుచిః । తిథివారాదికంస్తృత్వా సుసజ్జల్పయథావిధి ॥ * ॥ భర
ద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ సదభాహస్తాజానూర్ధ్వా దక్షిణే దక్షిణోత్తరౌ । కృ
త్వాజానుని కర్తవ్యమేతత్కర్మకరోమియత్ ॥ స్వమానసేనమృతంతప్త
జల్ప ఇతిస్తృతః । ఏవం సంకల్పవిధినా తతస్సానంసమాచరేత్ ॥
అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ సజ్జల్ప సుస్కృతపతనం మార్జనంచాఘమర్షణమ్ ।
దేవర్షితవర్షణంచైవ స్సానంపశ్చాజ్ఞమివ్యతే ॥ * ॥

— * స్నానవిధిః * —

భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ హిరణ్యశృంగమిత్తుక్త్వా జలం సమవగా
హయేత్ । సుమిత్రా ఇత్యుదాహృత్య స్వాత్మానమభిషేచయేత్ ॥ దు
ర్జిత్రా ఇత్యుదాహృత్యమృత్స్థానేజలముత్పజేత్ । యోఽస్మాద్దైవస్థీతు
దాహృత్య తథాతత్రజలం షిషేత్ ॥ యంచవయం ధిష్ణు ఇతి పునస్తత్రజ
లంషిషేత్ । ఏవం త్రిర్మృత్తికాస్థానే జలమజ్జలినోత్సృజేత్ ॥ నమోఽ
గ్నయ ఇతితీర్థం నమసుగ్ర్యాత్తతౌబుధః । యదపామిత్యమేధ్యాంశం నిర
స్యేద్దక్షిణేజలమ్ ॥ అత్యాశనాదితి ద్వాభ్యాం త్రిరాలోడ్యతు పాణినా ।
చతురశ్రంతీర్థపీఠం పాణినోల్లిఖ్యవారిషు ॥ ఆవాహయామిత్వాందేవీత్యా
వాహ్యత్రైవ జాహ్నువీమ్ । ఇమంమేగర్జ ఇత్యుక్త్వా పుణ్యతీర్థానిచ స్మరే
త్ ॥ ఆదిత్యాభిముఖోమజ్జైదాపోఅస్మానితిత్ర్యుచా । నిమజ్జయాపోహిస్తా
ద్యైరల్లిక్ష్ణేర్నర్జయే త్తతః ॥ ఆపోనారాఇతిప్రాక్తాస్తా ఏవాస్యానంపునః ।
తస్మాన్నారాయణందేవంస్నానకాలే సదాస్మరేత్ । తతోఽఘమర్షణం కు
ర్యాదృతంచేతిత్ర్యుచంజపత్ ॥ త్రిషడష్టా ద్వాదశవా వర్తయేదఘమర్ష

ణమ్ || అఘమషణసూక్తస్య ఋషిరేవాఽఘమషణః | తస్యచానుష్టు
 భంఛద్దో భావప్రక్తోఽధిదేవతా || ద్విరాచమ్యాభవిబుధాన్మహీనభపిత్యా
 నుమాత్ | స్వస్వతీధేన వారిష్ఠ స్తర్పయేద్విధివద్భుధః || సస్తర్ప
 యేచ్ఛతిసృభిర్వాహృతీభిస్తీలాక్షతైః | కేవలైస్తణ్ణులైర్దేవాన్మహీనసతి
 లతణ్ణులైః || పితౄణామత్రాత్తిలైరేవ తర్పయేద్విజనత్రమః | సతీలైస్తణ్ణు
 లైస్తీరే దద్యాత్తీనుదకాజ్జలీన్ || యేకేచేత్యమృరామృభిస్తీరే నిషీఢ
 యేత్తిలైః | సాంత్యైవంవాససాన్యేన శిరోఽంజం పరిమార్జయేత్ || శిరో
 వారిశరీరామ్భువస్త్రోత్యం యథాక్రమమ్ | పిబన్తిదేవామునయః పి
 తరోబ్రాహ్మణస్యతు || తస్మాత్సాతోనావమృజ్యా తస్మిన్శాట్యా
 నపాణినా | సాన్వనవస్త్రేణహస్తేన యోద్వజోఽంజంప్రమార్జతి || వృధా
 భవతితత్సాన్వనం పునస్సాన్వనేనశుభ్యతి | సాన్వనం స్తవశ్శమస్యేవకృతం
 విధివినాకృతమ్ || వృధాద్విజన్త నస్తస్మాద్విధినాసాన్వనమాచరేత్ |
 శుచివోహవ్యామరుత ఇత్యుక్త్వా శుద్ధమమ్బరమ్ || సమ్మోక్ష్య దేవ
 స్యత్వేతి వ్యాహృత్యాదాయ భాసురమ్ | ఉదుత్యం జాతవేదస మి
 త్యుక్త్వాదర్శయేత్తతః || ఆవహన్తి త్యుదాహృత్య పరిధాయద్విరాచమే
 త్ || * || గోవిలః — || శ్లో || సురావిష్టుసమంచామ్భ శ్శిఖాయాఃపృష్ఠ
 పాతితమ్ | తదేవపురతోవర్తి గక్తామ్భునదృశంభవేత్ || * || వ్యాసః —
 || శ్లో || సాన్యతోవరుణఃకాన్తిం జహ్వతోఽగ్నిశ్శ్రియంహరేత్ | జుజ్ఞ
 తోమృత్యురాయుష్యం తస్మాన్మౌనం చరేత్త్రిమ || * || వ్యాఘ్రపా
 దః — || శ్లో || దేవాన్చైవఋషీంచైవపితౄనైవైయో నతపయేత్ |
 దేవాదీనామృణీనిత్యం నరకం సప్రజత్యధః || * || కాష్ఠాజనిః — || శ్లో ||
 దేవతానామృషీణాంచ జలేదద్యాజ్జలాజ్జలీన్ | సాన్వేజపేపితౄణాంచ
 నోచేద్దర్శాస్తృతేష్ఠలైః || జలాజ్జలిత్రయం దద్యాద్యేచాన్యేసంస్కృతా
 భవి | అసంస్కృతప్రమీతానామేకమేవతటేక్షిపేత్ || * || యత్యావస్త
 మ్మోక్షమ్ — || వా || శనైరపోభ్యపేయాదభిఘ్నన్మభిముఖ ఆదిత్య
 ముదక ముపస్పృశేదితి, సర్వత్రోదకోపస్పర్శన విధిరితి, తత్ “యదపా

జ్ఞానమిత్యమేధ్యాంశం దక్షిణతో నిరసేత్ ” ఇతి శ్రుతజలనిరస
నపరమ్ , నపాణిభ్యామభిహననపరమ్ । అత్ర శక్తిః — ॥ వా ॥ తుష
శేష కరీష భస్మాస్థిశ్లేష్మనఖలోమాని అపున నిక్షిపేత్ , నపాదేన పాణి
నావా జలమభిహన్యాత్ । ఇతి ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ సర్వదేవ
మయాహ్యపో మన్తయాఃపాండ్లునన్దన । తస్మాత్తాస్తు నహన్తవ్యా అధ్విఃప్ర
త్రాళయేత్ స్థలమ్ ॥ * ॥ సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ నజలంతాడయేత్పద్భ్యాం
ననద్యాం మలముత్సృజేత్ । నమలంత్రాళయేత్తీర్థేహ్యశుద్ధోనవిశేజ్జలమ్ ॥

— శ్రీ కాపిలస్నానమ్ శ్లో —

భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ పాత్రస్నానముశక్తశ్చేతాపిలంస్నా
నమాచరేత్ । నాభేరధః ప్రవిశ్యాపున కటిం ప్రత్రాళ్యమృజ్జలైః ॥ ఆర్ద్రే
ణ కపటేనాక్లామార్జనం కాపిలంశ్రుతమ్ । తత్రాప్యసామర్థ్యయతోమ
స్త్రైస్సానయాత్తు పావనైః ॥

— శ్రీ వస్త్రధారణవిధిః శ్లో —

మాత్యే ॥ శ్లో ॥ ఏవంస్నాత్వాతతఃపశ్చాదాచమ్యతువిధానతః । ఉక్తా
యవాససీశుక్లేశుషేకతుపరిధాపయేత్ ॥ * ॥ వ్యాప్రపాదః — ॥ శ్లో ॥
తతోవస్త్రద్వయంశుద్ధంఘ్రీతాద్విరుపస్పృశేత్ ॥ * ॥ శాణ్ణిల్యః —
॥ శ్లో ॥ చతుర్విమజ్యవిధివదాచమ్యాదాయవాససీ । ఖణ్డద్వయంశిరోఽక్లం
చప్రత్యేకం పరిమాజయేత్ ॥ అన్తరాచ్ఛాద్య కాపీనం వాససీ పరిధా
పయేత్ । ఉత్తరీయంసదాదధ్యాత్తద్వి నాచరెత్క్రియాః ॥ * ॥ భ
రద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ మాజయేద్వస్త్ర శేషేణ నోత్తరీయేణవాశిరః ।
స్నాతోనాక్లాని సంమృజ్యాత్సానశౌట్యా నపాణినా ॥ నచనిధ్దునుయా
తేశాన్నతిష్ఠాపరిమార్జయేత్ । మాజయేద్వస్త్ర ఖణ్డేన నాన్యధామా
జయేత్స్పృచిత్ ॥ యదిప్రమాదాత్ప్రజ్యేత నరకం సప్రజత్యధః ॥ * ॥
వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ స్నానంకృత్వాఽర్ద్ర వస్త్రంతు ఊర్ధ్వముద్ధారయే
ద్విజః । స్నానవస్త్ర మధస్తాచ్ఛేత్పునస్నానేనశుభ్యతి ॥ * ॥ చన్ద్రికా
యామ్ — ॥ శ్లో ॥ నోత్తరీయమధఃకుర్యాన్నోపర్యాధధ్యమమృరమ్ ।

నాస్తర్వాసావినాజాతునివసేద్వసనంబుధః ॥ నచానులిమ్యేదస్మాత్వాస్మాత్
త్వావాసోననిర్దునేత్ ॥ ఆర్ద్రపవతువాసాంసి స్మాత్వాసేవేతమానవః ॥
ఉత్తరీయమథోవస్త్రార్థంనకుర్యాత్ ॥ అథావస్త్రమపి నజాతూత్తరీయా
భాం కుర్యాదిత్యర్థః ॥ జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ స్మాత్వా నిరస్య వస్త్రం
తు జజ్ఞే శోధేయమృదమ్భసా ॥ అపవిశ్రక్తతేతు కాపీనస్రావవారి
ణా ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ స్మాత్వైవం వాససీధౌ
తే అచ్ఛిన్నే పరిధాయవై ॥ ప్రత్యుళ్యోరూమృదాఽద్భిశ్చ హస్తైః ప్ర
త్యాయేత్తతః ॥ * ॥ అచ్ఛిన్నేతి శక్తవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ నజీర్ణమలవ
ద్వాసా భవేచ్ఛ విభవేసతి ॥ ఇత్యాదిస్తుతేః .

—————* వస్త్ర నిష్పీడనవిధిః *—————

వసిత్థః — ॥ శ్లో ॥ స్నానశాట్యంచ దాతవ్యామృదస్తిస్రో విశుద్ధ
యే ॥ ఉత్తీర్యతాంచనిష్పీడ్యతతశ్శేషం సమాచరేత్ ॥ * ॥ తామ్ - స్నా
నశాటిమ్, శేషమ్ - సంధ్యావస్తనాదికర్తు ॥ శ్లో ॥ వస్త్రంచతుర్ధుణీకృత్యని
ష్పీడ్యచ జలాద్యహిః ॥ వామప్రకోఽఘ్నేనిక్షిప్య ద్విరాచమ్యవిశుద్ధతి ॥ * ॥
సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ ప్రాతస్సంధ్యాముపాసీత వస్త్రసంశోధపూర్వ
కమ్ ॥ ఉపాస్యమధ్యమాంసంధ్యాం వస్త్రసంశోధనంపరమ్ ॥ అనిష్పీడ్య
స్నానవస్త్రంసంధ్యాకర్తనచావరేత్ ॥ అన్యధాకురుతే మోహాత్కృతమ
ప్యకృతంభవేత్ ॥ * ॥ అత్ర సంవర్తో విషేషమాహ — ॥ శ్లో ॥ నపీడ
యేజ్జలై వస్త్రం పాదే నస్థాపయేత్తథా ॥ బ్రాహ్మణద్వితయంచైవ వర్జయే
ద్వస్త్రపీడనే ॥ * ॥ హరీతః — ॥ శ్లో ॥ వస్త్రనిష్పీడితం తోయం
శ్రాద్ధేతూచ్ఛిష్టభూజనమ్ ॥ భాగధేయంశ్రుతిఃప్రాహ తస్మాన్నిష్పీడయే
త్థలే ॥ స్నానవస్త్రం తతః పీడ్య పునరాచమనంచరేత్ ॥ * ॥ అఖణ్డా
దశే — ॥ శ్లో ॥ నప్రహృత్యతుపాణిభ్యాం శాటిం నిష్పీడయేత్థలే ॥
చతుస్సంవేష్ట్య వాసోస్తం తవణాస్తే సమస్త్రకమ్ ॥ * ॥ నిష్పీడయే
త్ - ధౌతం పరిధాయ స్నానవస్త్రం సమస్త్రకం నపీడయేత్ , కేవ
లం పీడయేదిత్యర్థః .

— శ్లో॥ స్నానప్రశంసా శ్లో॥ —

విష్ణుః — ॥ శ్లో॥ స్నాతోఽధికారిభవతి దైవేపిత్రైచకమణి ।
పవిత్రాణాంతథాజప్యేదానేచవిదీచోదితే ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో॥ స్నా
నమూలాఃక్రియాస్వర్వాస్సన్ధ్యోపాసనమేవచ । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన
స్నానం కుర్యాత్సమాహితః ॥ ప్రాతరుత్థాయయోవిప్రఃప్రాతస్నాయీ
సదాభవేత్ । సప్తజన్మకృతం పాపం త్రిభిర్వషైర్వ్యవహతి ॥ * ॥
శౌనకః — ॥ శ్లో॥ పాతరుత్థాయయోవిప్రఃప్రాతస్నాయీసదాభ
వేత్ । సర్వపాపవిద్యుక్తః పరంబ్రహ్మేధిగచ్ఛతి ॥ * ॥ వ్యాస దత్త —
॥ శ్లో॥ ధ్యాయేన్నారాయణం దేవం స్నానాదిమచకర్తుమ్ । బ్రహ్మలోక
మవాప్నోతి నచేహజాయతేపునః ॥ * ॥

— శ్లో॥ అధోధ్వపుణ్డ్రీవిధిః శ్లో॥ —

ఇదంశ్రుతిస్మృతిశతసిద్ధమ్ । అత్రతావన్న హేమాపనిషది ॥ శ్రు ॥
ధృతోధ్వపుణ్డ్రీః పరమేశితారం నారాయణం సాక్ష్యయోగాధిగమ్యమ్ ।
ధ్యాత్వావిముచ్యేత సరస్వమస్తైస్సంసారపాశైరిహచేతి విష్ణుమ్ ॥ * ॥
కతశాఖాయామ్ — ॥ శ్రు ॥ ధృతోధ్వపుణ్డ్రీః కృతచక్రధారి విష్ణుం
పరం ధ్యాయతి యోమహాత్మా । స్వరేణమన్త్రైః సదాహృదిస్థంపరా
త్పరం యన్మహతోమహాంతమ్ ॥ * ॥ అభర్వణి — ॥ శ్రు ॥ ధృతోధ్వ
పుణ్డ్రీః కృతచక్రలాఙ్ఘనో నారాయణం పూజయతిస్త భక్త్యా । అర్ఘ్య
దిభిః పారుషసూక్తమన్త్రైః సప్రప్రాప్నుయాద్విష్ణు పదం మహాత్మా ॥ అ
థతత్రైవ । హరేః పాదాకృతి మాత్మనోహితాయ మధ్యేచ్ఛిన్న మూ
ర్ధ్వపుణ్డ్రీం యోధారయతి సపరస్వప్రియోభవతి , సపుణ్యభాగ్భవ
తి , సముక్తిభాగ్భవతీతి ॥ * ॥ ఏవం సంస్థానవిశేషవిధానాత్పుణ్డ్రాస్త
రనిషేధః , తస్యచ ధ్యానపూజాది కర్మాజ్ఞత్వావగమాత్సర్వకర్తుమ్ స
ర్వైరూర్ధ్వపుణ్డ్రీమేవధార్యమ్ । వేదవిహితత్వాదిదమేవ వైదికమ్ ।
పుణ్డ్రాస్తరస్తు తస్త్రీసిద్ధత్వాత్తాన్ద్రీకమ్ । అత్రవైదికైర్వైదికమేవకా
ర్యమ్ । ఇదంచావబృహ్మణ శతసిద్ధమ్ । అత్ర బ్రహ్మేణ్డ్రపురాణే బ్రహ్మ

ణంప్రతి భగవానాసేత్యావభవ్య స్తుతిచన్ది కాయామదాహృత వచ
 నాన్యత్ర లిఖ్యంతే — ॥ శ్లో ॥ ఉర్ధ్వపుణ్డ్ర ప్రమాణాని ద్రవ్యాణ్య
 జ్ఞాతిభేదతః । వణాని మన్త దేశాంశ్చ ప్రవక్ష్యామి ఫలానిచ ॥ ప
 ర్వతాగ్రానదీతీరే మమక్షుత్రై విశేషతః । సింధుతీరైఽథవత్సకే తులసీమూ
 లమాశ్రితే ॥ మృదపతాస్తుసజ్గా హ్యవర్ణయేదన్యమృత్తికాః । శ్యా
 మంశాన్తికరం ప్రాక్తం రక్తం వశ్యకరం భవేత్ ॥ శ్రీకరం పీతమిత్యా
 హుశ్శ్వేతం వైష్ణవముచ్యతే । అజ్ఞాన్తఃపుష్టిదః పోక్తో మధ్యమాయుష
 రీభవేత్ ॥ అనామికాన్మదానిత్యం ముక్తిదాచ ప్రదేశిని । పతైరణ్ణులిఖే
 దైస్తు కారయెన్న నతైస్సపేతే ॥ దశాణ్ణులప్రమాణస్తు ఉత్తమోత్తమ
 ముచ్యతే । నవాణ్ణులం మధ్యమంస్వా దష్టాణ్ణులమతఃపరమ్ ॥ సప్తపట్నం
 చభిపుణ్డ్రం మధ్యమం త్రివిధంభవేత్ । లలాటేకేశవంవిద్వాన్ నా
 రాయణమధోదరే ॥ మాధవం హృదివన్యస్య గోవిందం కణ్ఠకూబరే । ఉ
 దరే దక్షిణేపాశ్చేష్వ విష్ణురిత్యభిధీయతే ॥ తత్పాశ్చేష్వ బాహుమధ్య
 తు సంస్మరేన్న ధుసూదనమ్ । త్రివిక్రమం కణ్ఠదేశే వామకుక్షౌతు వా
 మనమ్ ॥ శ్రీధరం బాహుకేవామే హృషీకేశస్తు కణ్ఠకే । పృష్ఠేతు పద్మ
 నాభంచ త్రికేదామోదరం స్మరేత్ ॥ ద్వాదశైతాని నామాని వాసుదే
 వెతిమూర్ధని । పూజాకాలేచ ఘోషామేచ సాయంప్రాతస్సమాహితః ॥
 నామాన్యచ్చార్చ్యవిధినా ధారయేత్సూర్యపుణ్డ్ర కమ్ । అశుచిర్వాప్య
 నాచారో మనసా పాపమాచరణ ॥ శుచిరేవభవేన్నిత్య మూర్ధ్వపుణ్డ్రా
 జ్జితానరః । ఉర్ధ్వపుణ్డ్రాధరౌమర్త్యే మ్రియతే యత్రకుత్రచిత్ ॥
 శ్వపాకోపి విమానస్థో మమలోకే మహీయతే ॥ * ॥ సత్యవ్రతోపి ॥
 ॥ శో ॥ ఉర్ధ్వపుణ్డ్రామృదాశుభ్రా లలాటే యన్యదృశ్యతే । చణ్డ్రా
 లోపి విశుద్ధాత్మా పూజ్యపవ నసంశయః ॥ జాహ్నువీతీరసమ్భూతామ్బు
 దం మూర్ధ్నా విభర్తియః । విభర్తి రూపం సోరరస్య తమోనాశాయ కే
 వలమ్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ అత్ర మృదేకద్రవ్యగ్రహణవిధానాద్ద్రవ్యాస్తరనిషేధః ,
 న హి ద్రవ్యాస్తరస్య పర్వతాగ్రాది దేశవిశేషకథనం శ్యామతాస్వదికం

వా సమ్మతతి, న చ కేశవాది ప్రరణమస్తే ఆచారాభావాత్, న హి శిరో
 లలాటాది ద్వాదశస్థానేషు ద్రవ్యాన్తరేణ పుణ్డ్రాన్తరధారణం విప్రైర
 నైవ రావత్రియతే, న హ్యేవమస్తే అదర్శనాద విగతశిష్టాచారాభావా
 చ్చ, న చైవం ద్రవ్యాన్తరం పుణ్డ్రాన్తరం వా చన్ద్రికాది మహాగ్రంథేషు
 ఆహ్నికవిహితంప్రృతం వా, “పూజాకాలే చ హిమే చ” ఇత్యాది
 మూర్ధ్వపుణ్డ్రాన్తరైవ కర్మాశ్చత్వం సుసంప్రమ్ । శ్వేతం వైష్ణవమితి శ్వేత
 మృద పవ సాత్వికత్వం సువ్యక్తమ్, విష్ణోరేవ శుద్ధసత్త్వస్వరూపాత్ ।
 “అథయోహు ఖలు వా అస్య” ఇతి మైత్రాయణీయాదిమతథా శ్రుతేః ।
 నరస్య పాకాదిగ్రహణా త్సర్వేషామూర్ధ్వపుణ్డ్రాన్తరం సిన్ధః । అతా
 నిత్యమేవోర్ధ్వపుణ్డ్రాన్తరణమ్, అథారణే ప్రత్యవాయప్రృతేః । తథా చ
 వక్ష్యతే । క్వచిన్ద్రివాన్తరేణ పుణ్డ్రాన్తరణం కామ్యమేవ । అత సాన్ద్వి
 కైర్ద్వైకై సాన్ద్వికం వైదికం నిత్యమూర్ధ్వపుణ్డ్రాన్తరేణ ధార్యమ్, నతా
 మసం తాన్ద్రికం పుణ్డ్రాన్తరమ్ । తథా విష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ సా
 త్వికస్తూత్యమో ధర్మో రాజసా మధ్యమః ప్రృతః । తామసస్త్యథమో జ్ఞై
 యస్తస్మాత్సాన్ద్వికమాచరేత్ ॥ * ॥ అత స్తామసతన్త్రోక్తం త్యాజ్యమే
 వ ॥ తథా ప్రతిచన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఏతేభ్యోపి యదన్యతాన్ద్వి
 త్కొంచిద్ధర్మా భిదాయకమ్ । తద్గూరతరతోవిధి మోహస్తత్రాశ్రయోమ
 తః ॥ * ॥ ఏతేభ్యః - ధర్మస్థానేభ్యః, మోహః - విపరీతజ్ఞానమ్ । మ
 నుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ యావేదబాహ్యప్రృతయో యాశ్చ కాశ్చ కుదృష్ట
 యః । సర్వాస్తానిష్ఫలాః ప్రేత్యతమోనిష్ఠాహితాఃప్రృతాః ॥ * ॥ అత్ర
 తమోనిష్ఠాహితీ హేతుక్త్యానిష్ఫలత్వస్మరణాత్, తామసతన్త్రం త్యా
 జ్యమితిసిద్ధమ్, వేదవిరుద్ధత్వాత్ । సర్వత్రా విరుద్ధాంశోహి ప్రమా
 ణమ్ “ఆహ్నాయైరవిరుద్ధాఃప్రమాణమ్” ఇతి ప్రృతేః । వేదేషునూర్ధ్వపు
 ణ్డ్రాన్తరేణ విహితమ్, తామసతన్త్రేణ త్రిపుణ్డ్రాన్తరేణ । అతోవిరో
 ధస్సుసంప్రమ్ । అతపవహి శ్రీవరాహే, తామసతన్త్రం సంస్వయమేవ రు
 ద్రో నిష్ఠతి ॥ శ్లో ॥ యద్వేదబాహ్యం కర్మస్యాన్తా ముద్దిశ్యోపసేవ్య

తే । తద్రాద్రమితి విఖ్యాతం కనిష్ఠ గతిదం నృణామ్ ॥ యద్దీనకర్తృ సం
 యుక్తం కేవలం తామసం చయితే । తద్వర్గతి ప్రదం నృణామిహ లో
 కే పరత్రచ ॥ ఇతి ॥ * ॥ తథేలు , ఊర్ధ్వపుణ్డ్రీ మేవ సర్వత్ర విసేయ
 తే । అత్ర బ్రహ్మజ్ఞై — ॥ శ్లో ॥ మదారాధన కాలేచ సదాయజ్ఞాది
 కర్తృణి । అవశ్యం ధారయేదేతమాద్వపుణ్డ్రీం ద్విజోత్తమః ॥ * ॥ మరీ
 చిః — ॥ శ్లో ॥ చతురభులమూర్ధావృగ్రం ద్వ్యభులం విస్తృతం మృ
 దా । ద్విజఃపుణ్డ్రీ మృజం సౌమ్యం సాస్తరాశంతు ధారయేత్ ॥ * ॥
 బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ షణ్మానుషాజాది సమయే సాయం ప్రాత
 స్సమాహితః । ఊర్ధ్వపుణ్డ్రీ ధరోమర్త్యో భవేచ్ఛుద్ధో నచాన్యథా ॥
 అగ్నివేశ్య గృహేష్య — ॥ శ్లో ॥ త్రిపుణ్డ్రీం బ్రాహ్మణోవిదవాశ్చల
 యాపి నధారయేత్ । ధారయేత్ప్రియతస్సమ్యగూర్ధ్వపుణ్డ్రీంతునిత్య
 శః ॥ * ॥ ప్రయోజనార్థం పుణ్డ్రీ న్తరధారణ నిషేధపరమశ్రేష్ఠః , నిత్య
 గ్రహణాదాశ్రమాన్తరపరిగ్రహేపి । తథాబ్రహ్మజ్ఞై — ॥ శ్లో ॥ గృహ
 స్థోబ్రహ్మచారీచ వానప్రస్థస్తథాయతిః । అవశ్యంధారయేత్పుణ్డ్రీంపుణ్య
 మూర్ధ్వంసుశోభనమ్ ॥ ఊర్ధ్వపుణ్డ్రీంమృదాధార్యం విప్రేణబ్రహ్మవాది
 సా । ఉద్భృతాసీతిమన్త్రేణవైష్ణవేనవిశేషణః ॥ * ॥ నారదీయైతత్సమీక్షమ్
 ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వగత్యాంతుయసేచ్ఛా తస్యోర్ధ్వంపుణ్డ్రీముచ్యతే । ఊర్ధ్వంగ
 త్వాతుదేవత్వంసంప్రాప్నోతిసంశయః ॥ ఊర్ధ్వంనయతియత్పుణ్డ్రీంపా
 నీనఃపాపకారిణః । తస్యాఖ్యాచార్యాధ్వపుణ్డ్రీతితస్మాత్తద్ధారయేద్ద్విజః ॥
 ఊర్ధ్వపుణ్డ్రీంమృదాశుభ్రం యోధత్యై నిత్యమాత్మవాన్ । తస్య ప్ర
 సాదంకురు తే విష్ణుర్లోకనమస్కృతః ॥ * ॥ వృద్ధమనుః — ॥ శ్లో ॥ ఊ
 ర్ధ్వపుణ్డ్రీం మృదాధార్యం యతీనాంచవిశేషణః । భష్టచన్తన గఢాదీన
 జయేద్యావదాయుషమ్ ॥ * ॥ తథాబ్రహ్మరాత్రే పారమేష్ఠ్యేనవసా
 త్త ॥ శ్లో ॥ చన్తనాగరుభిచ్ఛైవ కర్తవ్యంక్షుత్రియైర్బుధైః । వైశ్యస్త్రవి
 ల్పమూలేన శూద్రైర్భూత్యాసతోయయా ॥ విప్రైశ్శ్వేతమృదాకార్య
 మూర్ధ్వపుణ్డ్రీం యథావిధి ॥ * ॥ మృద్వ్యతిరిక్తస్య వ్రత్యస్యా సాత్వి

కత్వాద్విప్రైర్మధార్యమిత్యభః । తథాబ్రహ్మరాత్రే — ॥ శ్లో ॥ చ
 ద్దనంపాణిగన్ధజ్జలశ్రీపత్రమగరుం తథా । రాజసంద్రవ్యమేవైతద్ద
 ద్విబ్రహ్మవాదినః ॥ పంచగవ్యంచ బిల్వంచ శ్రీపత్రం భస్మ తోయకమ్ ।
 తామసంద్రవ్యమేవైతత్సాత్వికాః పంచమృత్తికాః ॥ చద్దనం పా
 గ్ధంచ శ్రీపత్రమగరుం తథా । శూద్రేణైవ సదాధార్యం భస్మ తోయక్ర
 మేణచ ॥ ఇతి ॥ * ॥ ఏవమపి సర్వవర్ణస్య వైష్ణవస్యనుదోర్ధ్వపుణ్డ్రీమే
 వధార్యమ్ । తథా బ్రహ్మణై భగవానాహ — ॥ శ్లో ॥ సర్వవర్ణేషు మ
 ద్భక్తాకుర్వరనూర్ధ్వపుణ్డ్రీకమ్ । బ్రాహ్మణాశ్చ విశేషేణ జపహం
 మపరాయణాః ॥ * ॥ అతస్సాత్వికానాం సాత్వికీపంచమృత్తికైవ ధార్యా
 తథా పారమేస్థ్యై — ॥ శ్లో ॥ శ్వేతమృత్తికయావాపి శ్యామయా పీత
 యాపివా । ఉద్భవపుణ్డ్రీం ద్విజైఃకార్యం వైష్ణవైశ్చ విశేషతః ॥ * ॥
 శ్వేతాభావే శ్యామపీతయోర్విధిః । పంచమృత్తికోక్తా బ్రహ్మణే —
 ॥ శ్లో ॥ సింధుతీరేభవత్క్రికే తులస్యాధోజలాశయే । పర్వతాగ్రేనదీతీరేమమ
 త్మేత్రే విశేషతః ॥ అన్యేష్వపిచతీర్థేషు నభినీమూలకేషుచ । స్థానేష్వే
 తేషు గృహ్ణీయాతుర్యన్నాన్యత్రమానవః ॥ * ॥ ఇతి సామాన్యేన తద
 లాభేప్రదేశాన్తరముక్త్యాతామాహ, బ్రహ్మణే పంచమృత్తికాం భగవాన్
 ॥ శ్లో ॥ పర్వతాగ్రేనదీతీరే మమత్మేత్రే విశేషతః । సింధుతీరేభవత్క్రికే తు
 లసీమూలమాశ్రితే ॥ మృద ఏతాస్తు సంగ్రహోవర్ణ్యాశ్చాచనయిత్ర మృ
 త్తికా ॥ * ॥ అత్ర పంచస్వపి మమ త్మేత్ర ఇత్యన్వయః । నారదీయే—
 ॥ శ్లో ॥ మృద్రవ్యం ప్రథమం శ్రేష్ఠం తత్రకారణముచ్యతే । మృత్తికా
 యాః ప్రధానత్వం వక్తి తత్ర యతశ్శ్రుతిః ॥ తస్మాత్తు మృత్తికా గ్రా
 హ్యో సర్వత్రవేషు నిత్యశః ॥ * ॥ శ్రుతిః — ఉద్భృతాసి వరాహే
 నేత్యాదికా ॥ తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణానాంతు మృతోపగ్రాహ్మ
 యాణాంతు చద్దనమ్ । వైశ్యానాం బిల్వమూలంతు శూద్రాణాం భస్మ
 చోచ్యతే ॥ * ॥ తదేవమ్ — ॥ శ్లో ॥ అథద్రవ్యంప్రవక్ష్యేహమూర్ధ్వపు
 ణ్డ్రీస్యపక్షజ । మృచ్ఛద్దనజలాన్యహుస్తథాభస్మాగ్నిహూత్రజమ్ ॥

ఇతి బ్రహ్మణ్ణాది వచనం వ్యవస్థితవిషయం మృదలాభవిషయంవా , న స
 ర్వవిషయమ్ , నచవాక్రియాజ్ఞమ్ , కల్పసూత్రకారాదిభిరగ్నిహూత్ర
 హూమాది విధాయక సూత్రైష్వగ్నిహూత్ర భిన్న ధారణస్యానను
 శిష్టత్వాత్ । యత్పునరభర్వశిరసి - అగ్నిరిత్యాదినా భిన్న విమృజ్యాగ్నా
 ని సంస్పృశేదిత్యదైన భిన్న గ్రహణముక్తమ్ , తత్తు ప్రతమేతత్పాశుప
 తమితి తత్రవిహిత పాశుపత ప్రతాజ్ఞమితి ప్రకరణేస్పష్టమ్ । అతస్సూత్రా
 మణ్యాం సురాగ్రహణవన్నియత విషయత్వాన్నానన్యస్య సచాన్యత్ర
 వాతత్ప్రసక్తః । అతశ్చాగ్నేయం భిన్ననా స్నానమితి చ పాశుపత విష
 యమేవ , జటిత్వేన వారుణస్నానాయోగాత్ । యద్వా శరీరాసామ
 ధ్యాది నిబంధనేనైవ గౌణస్నాన విధానాన్నాన్యస్య తత్ప్రసక్తిః , న
 హి కాన్యశుద్ధిహేతుత్వేనోక్తస్య భిన్నసత్తామ్రాది శుద్ధి హేతుత్వము
 పి । అతః తత్సంశయోన్యస్య స్నానమేవ । యథాహశబ్దః — ॥ శ్లో ॥
 దీపాగ్నిం దీపతైలజ్ఞు భిన్న చాస్థి రజస్వలామ్ । ఏతాని బ్రాహ్మణ
 సస్పృష్ట్యా లోకాయతిక నాస్తికాః ॥ వికర్తృస్థా ద్విజాంశూచద్రా
 సవాసా జలమావిశేత్ ॥ * ॥ వర్షయేదిత్యనువృతౌ । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ
 ॥ శ్లో ॥ కేశ భిన్నతుషాణ్ణారకపాలేషుచ సంస్థితమ్ । ఇతి ॥ * ॥ అత ఏవ
 హితత్సంస్థిత్యాయేన తత్సంస్థితే స్నానముక్తమ్ । విజ్ఞానేశ్వరాదా —
 ॥ శ్లో ॥ శైవాన్పాశుపతాస్సంస్పృష్ట్యా లోకాయతిక నాస్తికాః । వికర్తృస్థా
 ద్విజాం శూచద్రా సవాసా జలమావిశేత్ ॥ * ॥ అత్రాదిత్యపురాణే
 గౌతమవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ త్రిపుణ్డ్రధారిణో నిత్యం భిన్నోద్ధాశనతత్పు
 రాః । భవిష్యథ త్రయ్యాబాహ్యో మిథ్యాజ్ఞానప్రలాపినః ॥ * ॥ శ్రీవా
 రాహేచ — ॥ శ్లో ॥ గోవధ్యాకారణం మహ్యం యావత్పశ్యతి యోగ
 విత్ । ఋషీణాం మాయయా సర్వ మితి సంచిన్త్య తత్ర వై ॥ శశాప తా
 వ్జటాభిన్న మిథ్యా ప్రతధరాం స్తథా ॥ * ॥ యదపి శాతాతపీయమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ మద్యం పీత్వా గురుదారాం శ్చగత్వా ప్రేయం కృత్వా బ్రహ్మ
 హత్యాంచ కృత్వా । భిన్నచాన్యో భిన్నశయ్యాశయానో దుద్రధ్యానా

ముచ్యతే సర్వపాపైః ॥ ఇతి ॥ * ॥ తదపి బ్రహ్మహాదేః ప్రాయశ్చిత్త
 ప్రతవిశేషవిధిపరత్వాన్నసార్వత్రికమ్, న హ్యవకీర్ణిప్రాయశ్చిత్తత్వేన
 విహితగర్హభాలంభోఽన్యస్యప్రసజ్జ్యతే, ప్రత్యుత గర్హభస్పర్శే ప్రాయ
 శ్చిత్తవిధానాత్ । అతః మృదైవోద్ధృపుణ్డ్రాంతర్యమితిసిద్ధమ్, అథారణే
 ప్రత్యవాయస్తరణాత్ । తథా బ్రహ్మణే — ॥ శ్లో ॥ శ్రౌతస్సార్థక్రియా
 స్సర్వాసహ్యాధ్వపుణ్డ్రామకుర్వతః । జాయంతేవిఫలా బ్రహ్మబాధితాశ్చ
 భవంతితాః ॥ * ॥ బ్రహ్మరాత్రే — ॥ శ్లో ॥ ఉపవీతం శిఖాబద్ధమూర్ధ్వ
 పుణ్డ్రాంవినాకృతమ్ । యాగోదానం జపోఽహుమసాస్విధ్యాయః పితృ
 తర్పణమ్ ॥ భస్మ భవతి తత్సర్వమూర్ధ్వపుణ్డ్రాంవినాకృతమ్ ॥ యచ్ఛ
 రీరం మనుష్యాణామూర్ధ్వపుణ్డ్రాంవినాభవేత్ । తందృష్ట్వా గగనేసూ
 ర్యోనిరీక్ష్యస్సాధుభిస్సదా ॥ ఇతి ॥ * ॥ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ సర్వేభ
 వన్తి విఫలా ఉద్ధృపుణ్డ్రాంవినాకృతాః । ద్రష్టవ్యం వేద తతాఽయం
 స్మశాన సదృశం స్మృతమ్ ॥ * ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥ ఉద్ధృపుణ్డ్రాం
 వినాయస్తు వర్తతే పురుషాధమః । వేదవేదాన్తవిచ్ఛాపి సవైపురుషతస్క
 రః ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ రుద్రార్చనం త్రిపుణ్డ్రాంవి యత్పురా
 నేషు గీయతే । క్షత్రవిటూఞ్చద్రజాతీనాం నేతరేషాం తదుచ్యతే ॥ ఉ
 ద్ధృపుణ్డ్రాంవినాయస్య శరీరం భవతిద్విజ । తందృష్ట్వా గగనేసూర్యో
 నిరీక్ష్యస్సాధుభిస్సదా ॥ ఇతి స్మశానతస్కర సామ్యత్వాత్సూర్యదర్శనయా
 పం ప్రాయశ్చిత్తమిత్యర్థః ॥ నను ॥ శ్లో ॥ కాన్యపాత్రే హవిర్దృష్ట్వా
 కణ్ఠే దృష్ట్వా చ మాలికామ్ । లలాటే తిలకం దృష్ట్వా నిరాశాః పితరోగ
 తాః ॥ ఇతి నిషేధాత్కథం శ్రాద్ధే తదితిచేత్ ; మైవం బాలిశవాదీః ,
 వైశ్యవిషయత్వాత్తస్య । తథాగ్నివేశ్యసూత్రే — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మ
 ణసోఽధ్వపుణ్డ్రాం స్యాత్ క్షత్రియస్యాధ్వచక్రకమ్ । వైశ్యస్య వ
 త్తులాకారం శూద్రపైవ త్రిపుణ్డ్రాంకమ్ ॥ * ॥ పారమేష్ఠ్యే చ ॥ శ్లో ॥
 బాలేష్టువత్ క్షత్రియాణాం వైశ్యానాం వర్తులాకృతి । త్రిపుణ్డ్రాం శూద్ర
 జాతీనాం విధిరేవ సనాతనః ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ విప్రాణామూర్ధ్వ

పుణ్డ్రం స్యాత్తదేవచ మహీభృతామ్ । వైశ్యానాం తిలకం ధార్యం
 శూద్రాణాంవై త్రిపుణ్డ్రం కమ్ ॥ * ॥ లలాటే తిలకమితి సజ్జమావచ
 నమివ కింత్యయా తత్పూర్వవచనం నవిచారితమ్ — ॥ శ్లో ॥ వర్ణయే
 ష్టిలకం ఫాలే శ్రాద్ధకర్తృణిసర్వదా । తిర్యగ్వాపూర్వార్థపుణ్డ్రంవా
 ధారయేచ్ఛాద్ధకర్తృణి ॥ * ॥ అతోవైశోపి శ్రాద్ధే తిర్యగ్వాపూర్వ
 ధర్వపుణ్డ్రంవాధారయే న్నుతిలకమిత్యేవార్థః । శ్రాద్ధేతూర్థపుణ్డ్ర
 ధారణం శ్మృత్యర్థసారే సప్తమేవోపదిష్టమ్ — ॥ శ్లో ॥ శ్వాభూతే ని
 త్యకర్తృణి నద్యాదౌ విమలజలైః । కృత్వాశ్రాద్ధే మృదాశుభాగ్నియా
 ధర్వపుణ్డ్రాగ్ని ధారయేత్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ అన్యథా “ విప్రస్యవిఫలం
 భవేత్ - భస్మీ భవతి తత్సర్వమ్ - జాయంతే విఫలాబ్రహ్మణ ” ఇత్యాది
 భిః ప్రత్యవాయో దుర్వారస్యాత్ । బ్రహ్మరాత్రే — ॥ శ్లో ॥ నా
 చరే ద్వామహస్తేన ననభైరిపి ధారయేత్ । ఆత్మవైవాత్మనోక్షేషు సేతరే
 ణకదాచన ॥ * ॥ సాగ్రై — ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వపుణ్డ్రం ద్విజఃకుర్యాద్ద
 ణ్డాకారం సుశోభనమ్ । మధ్యేచ్ఛిద్రం వైష్ణవస్తు నమోస్తైః కేశవాదిభిః ॥
 అనేనైవవచనేన ద్విజవ్యతిరిక్త విషయం పుణ్డ్రాగ్రస్తర ధారణమితి సువ్య
 క్తమ్ । బ్రహ్మణైవ — ॥ శ్లో ॥ నిరస్తరాలం యఃకుర్యాద్దూర్ధ్వపుణ్డ్రం
 ద్విజాధమః । సహితత్రస్థితం విష్ణుం శ్రియంచైవవ్యపోహతి ॥ * ॥ స్థా
 గ్రైవై — ॥ శ్లో ॥ ఊర్ధ్వపుణ్డ్రం త్రిపుణ్డ్రంవామధ్యేచ్ఛిద్రం ప్రయ
 త్నైతః । వత్స్యామిసగ్రై తన్నధ్యే ఉమాయాహం శ్రియాహరిః ॥ * ॥
 మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ అచ్ఛిద్రమూర్ధ్వపుణ్డ్రంతు యఃకరోతివిమూఢభీః ।
 సపర్యాయేణయాతీమానరకానేకవింశతిమ్ ॥ * ॥ ఆత్రబ్రహ్మరాత్రేవి
 శేషః — ॥ శ్లో ॥ ఋజుం సుపాశ్వమూర్ధ్వాగ్రం కుర్యాదత్యచ్ఛమధ్య
 మమ్ । పాశ్వయోర్ద్వనవిన్యాస మూర్ధ్వపుణ్డ్రమిహపూజ్యతే ॥ * ॥
 అత్యచ్ఛేషస్తరాశావిరూఢాత్తావన్నాత్ర స్యావ్యతిమార్జన నిర్బంధో నకా
 ర్యఇతి తాత్పర్యమ్ ॥ శ్లో ॥ మధ్యేచ్ఛాచ్ఛాన్వాశ్వతఃస్థితానూర్ధ్వపుణ్డ్రం
 స్తు ధారయేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిష్వపేవమేవి అర్థో గ్రాహ్యః । నారదీ

యే — || శ్లో || దాన-హోమజపాద్యాశ్చ సర్వాఃపుణ్యక్రియాస్తథా ।
విఫలిష్యన్తి విపాకాణామూర్ధ్వపుణ్ణిం వినాకృతాః || * || బ్రహ్మణే —
|| శ్లో || శిఖోపవీతవధ్ధార్యమూర్ధ్వపుణ్ణిం ద్విజన్మనామ్ । వినాకృతాశ్చ
ద్విఫలాః క్రియాస్స వాఽయథాక్రమమ్ || యోనధారయతేవిప్ర మామ
కం చిహ్నుమీదృశమ్ । తంత్యజామిధురాత్మానం మదీయాజ్ఞాతిలక్ష్మినమ్ ||
ధృతోర్ధ్వపుణ్ణిం విధివత్తస్య నామానిద్వాదశ । నమోన్తానశ్చైవం కు
ర్యాన్నామాన్యక్త్వా యథాక్రమమ్ || * || బ్రహ్మరాత్రే — || శ్లో || ఊ
ర్ధ్వపుణ్ణాగ్రిశిఖర్విత కేశవాద్యైర్యథాక్రమమ్ । నాసికామూలమారభ్య
లలాటే ప్రథమం న్యసేత్ || * || పారమేశ్వరే — || శ్లో || ఏవం తదీ
యావిపాశ్చక్షుత్రియా వైశ్యజాతయః । మృదైవవాచస్తనేన కల్పితై
రూర్ధ్వపుణ్ణికైః || ద్వాదశైకచతుర్భిర్వాభూషితాస్సుసదాద్విజాః ।
ఘ్రోహోరథస్తాదారభ్య కేశాంతం ధారయద్భుధః || * || బ్రహ్మణే —
|| శ్లో || సాన్తరాశమృజం సౌమ్యం సుపార్శ్వం సుమనోహరమ్ । యః క
రోత్యూర్ధ్వపుణ్ణిం సమమాతీవప్రియో భవేత్ || యావజ్జీవమిదంపుణ్య
మూర్ధ్వపుణ్ణిం దధాతియః । జన్మన్యనన్తరే ముక్తిం సద్యః పాప్సోతిదుర్ల
భామ్ || యః కరోత్యూర్ధ్వపుణ్ణిం తు సన్ధ్యావస్తనకర్తృసు । తస్య హం సు
లభా బ్రహ్మ స్నేకస్మి స్నేవ జన్మ ని || * ||

—|| శ్రీచూర్ణ విధిః ||—

శ్రీవిష్ణు ధర్మోత్తరే — || శ్లో || అభిషిక్తంతు యచ్ఛూర్ణం విష్ణు
విష్కేతు యోనరః । హారిద్రం ధారయన్నిత్యం సాశ్వమేధఫలం లభే
త్ || * || పాద్యై — || శ్లో || వాసుదేవాగ్న సన్సప్తే ర్విశామాన్తై
స్తు పద్మజ । యః కరోత్యూర్ధ్వపుణ్ణిం సవిష్ణులోకే మహీయతే || * ||

—|| శ్రీ తులసీమణి పద్మాక్షమణిమాలికాధారణవిధిః ||—

నారదీయే — || శ్లో || కణ్ఠేతు ధారయద్వస్తు తులసీం సతతం నరః ।
తతాగ్రం వాపి రాజేన్ద్రే తస్య నాస్త్వపపాతకమ్ || * || పురాణే —
|| శ్లో || శాన్తయేపుష్టయేముక్త్యై తులసీకాన్తజోమణిః । సర్వసిద్ధిప్రదః

పావోమణిధార్యశ్శ్రీయోబుదైః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుమన్దిరే — ॥ శ్లో ॥ భా
రయన్తి పవిత్రాణి యే భక్తా శ్శ్రీధయాన్వితాః । తేపి నిధూతపాష్టానా
మోదన్తే దివి దేవవత్ ॥ పద్మాక్షమాలాం గ్రీవాయాం లబ్బయేద్వైష్ణవ
శ్శుచిః । అకృత్యమపి కుర్వాణో భుజ్జానో వా యతస్తతః ॥ నిధూయ
సర్వపాపాని దేహాంతరకృతాన్యపి । శ్రీమత్పవిత్రధరణా త్తాని నశ్యన్తి
తత్క్షణాత్ ॥ * ॥

— శ్రీ అథ సన్ధ్యోపాసనవిధిః శ్లో —

యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ యావన్తైస్సాం పృథివ్యాంతు
వికర్తృస్థాద్విజాతయః । తేహంహి పావనాద్ధాయ సన్ధ్యాసృష్టౌ స్యయంభ
వా ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ తేహంహి పావనాధాన్య నిత్యమే
వ యుధిష్ఠిర । ఉభేన ధ్యేయైర్విధిస్థామి హ్యసంన్నం తద్ద్వితమమ ॥ * ॥
మనుః — ॥ శ్లో ॥ నోపతిష్ఠేతయః పూర్వాముపాస్తేనచపశ్చిమామ్ । స
శూద్రవద్యహిమార్కర్యసర్వస్య త్సాధుకర్తృణః ॥ * ॥ పితామహః —
॥ శ్లో ॥ అనాగతాంతు యేపూర్వామనతీతాంతు పశ్చిమామ్ । సన్ధ్యాం
నోపాసతేవిప్రాః కథం తే బ్రాహ్మణాః స్మృతాః ॥ సాయంప్రాతస్సదా
సన్ధ్యాం యేవిపాశ్రీనహుయపాసతే । కామంతాధార్మికోరాజా శూద్రక
మణు యోజయేత్ ॥ సహన్తి సూర్యం సన్ధ్యాయాం నోపాస్తిం కురుతే
తుయః । యేహింసన్తి సదాసూర్యం మోక్షద్వారమనుత్తమమ్ ॥ కథం మో
క్షస్యసంప్రాప్తిర్భవేత్తేహంద్విజన్మనామ్ ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యా
హీనాశుచిర్నిత్యమనహాస్సర్వకర్తృసు । యదన్యతురుతేకర్తృనతస్య
ఫలమశ్నుతే ॥ * ॥ స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ కామాన్తోహోత్తధాలో
భాతస్సన్ధ్యాం నాతిక్రమేద్విజః । సన్ధ్యాతిక్రమణాద్విప్రో బ్రాహ్మణ్యాత్ప
తతే యతః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ఋగ్యజుస్సామవేదానాంకూ
పత్రయమిదం పరమ్ । తత్పృద్విజస్సదాసన్ధ్యాతితయోపాస్తిమాచరే
త్ ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మణో పాస్యతేసన్ధ్యా
విష్ణునాశజరేణచ । కస్తాన్నోపాసయేద్దేవీం శ్రేయస్కామోద్విజోత్త

మః || * || పితామహః — || శ్లో || నాక్షత్రంజ్యోతిరారభ్యసూర్యస్యో
 దయదర్శనాత్ । ప్రాతస్సద్భ్యేతి తాం ప్రాహుశ్శ్రుతయో మునిసత్త
 మాః || * || ఛద్వోగశ్రుతా — || శ్రు || తస్మాద్బ్రహ్మణో హేచారా
 త్రసంయోగే సద్భ్యాముపాస్తై సజ్యోతిష్యాజ్యోతిషోదశనాత్ । ఇతి || * ||
 రహస్యామ్నాయబ్రాహ్మణే — || శ్రు || ఆసూర్యోదయాత్పూర్వోత్తరా
 శాముఖస్తవరోత్తరాశాముఖ ఆనక్షత్రోదయాత్ । ఇతి || * || దక్షః —
 || శ్లో || అహేచారాత్రస్య యస్సద్భిసూర్యసక్షత్రవర్జితః । సాతుసద్భ్యాస
 మాఖ్యాతా మునిభిస్తత్పదర్శిభిః || * || భరద్వాజః — || శ్లో || ప్రారభ్యా
 తారకాజ్యోతిరాభానూదయదర్శనాత్ । ప్రాతస్సద్భ్యేత్యభిహితా స్వా
 భ్యామైశ్చ మహాషిః || సూర్యస్యాస్తమయాత్పూర్వమారభ్యా తార
 కోదయాత్ । సాయంసద్భ్యేతిసామధ్యమేతయోర్మధ్యమామతా || * ||
 పితామహః — || శ్లో || ప్రాతస్సద్భ్యాసనక్షత్రాముపాసీత యథావిధి ।
 సాదిత్యాం పశ్చిమాం సద్భ్యామద్ధాస్తమితభానూరామ్ || * || స్మృత్యస్త
 రే — || శ్లో || ఉత్తమాతు సనక్షత్రామధ్యమాలుస్తతారకా । అథమా
 సూర్యసహితా ప్రాతస్సద్భ్యాత్రిధామతా || * || ఏతేహంవ్యవస్థామా
 హ దక్షః — || శ్లో || రాత్ర్యస్తయామనాడిద్వే సద్భ్యాదిః కాల ఉచ్య
 తే । దశనాద్రవిరేఖాయాస్తదంతో మునిభిస్తృతః || * || రవిరేఖాయా
 దర్శనాదుపలక్షితః కాలస్సద్భ్యాస్త ఇత్యర్థః । శ్రీవిష్ణుపురాణే — || శ్లో ||
 సద్భ్యా మహూర్తమాత్రావై హోసవృద్ధీ నకారణమ్ । ఇతి || * || తదే
 వమ్ , ప్రాగుదయాత్ ఘటికాద్వయాత్సకస్సద్భ్యాకాల ఇతిశ్రుతిస్తృతిశత
 సిద్ధత్వాత్ || శ్రు || తదుపావాపతేబ్రహ్మవాదినః పూర్వాభిముఖాస్సద్భ్యా
 యాం గాయత్ర్యాఅభిమన్త్రితాఽప ఊర్ధ్వంవిక్షిపన్తి । ఇతి || * || వి
 శిష్టవిధిపరే శ్రుతివాక్యే సద్భ్యాయామేవాఘృణాదానశ్రుతేః “ ఊర్ధ్వం
 త్రిసంస్థయోఃక్షిపేత్ ” ఇతిస్తృతేశ్చ, ఉదయాత్పూర్వేవ అఘృణందే
 యమితిసిద్ధమ్ । అత ఏవహయదయాత్పరమఘృణాదాయినం శిష్టాగహాన్తే ।
 తతశ్చ || శ్లో || ద్విఘటితూదయాదర్వాక్ప్రహరాఢోదయోపరి । స

ద్వౌ కాలస్సవిజ్ఞేయోహ్యసృధా లక్ష్మనంశ్చ తమ్ ॥ నప్రాతర్న ప్రదో
 పాచ్చ సద్ధ్యాకాలోతిపద్యతే । ముఖ్యకల్పే నుకల్పశ్చ సర్వస్మిన్ కర్మణీ
 స్తుతః ॥ * ॥ ఇత్యాదికం బహుశ్రుతి స్మృతి విరుద్ధత్వాదనాదరణీయమ్ ।
 యద్వా తద్గౌణకాలకథనం సహస్మాప్యత్యభిప్రాయేణోపస్థానకాలపరమ్ ,
 నార్ఘ్యదానకాలపరమ్ । ఏవంచసతి ॥ శ్రు ॥ ఉద్యంతమస్తంయస్తమాదిత్య
 మభిధ్యాయన్ కుర్వన్నాప్యహవిధాన్వస్థకలం భద్రమశ్నుతే సావాది
 త్యోబ్రహ్మేతి బ్రహ్మైవ సన్నిహ్యపేతి । ఇతి ॥ * ॥ శ్లో ॥ అధోపతిష్ఠేదా
 దిత్యముదయస్తం దివాకరమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్య ఉదయోప
 స్థానమేవ ముఖ్యమ్ , ఉదయాత్పరంతు గౌణమితి వివేకః । కించ , అపశ్చ
 గౌణాభ్యనుజ్ఞానేపి రాష్ట్రీయోభ జలాలాభాశక్తయోహ్యశ్రావత్ , త
 దభావే సర్వదాతదనుష్ఠానే సద్ధ్యాతిక్రమదోషో దుర్వార ఇత్యలమ్ । అత్ర
 శ్రుతిః — బ్రహ్మవాదినోవదన్తి , కస్త్యాద్బ్రహ్మణోఽహూరాత్రం సం
 యోగే సద్ధ్యాముపాస్తై , కస్త్యాద్బ్రహ్మణస్సాయమాసీనస్సద్ధ్యాముపాస్తై,
 కస్త్యాత్పాతస్తిథౌ కాసద్ధ్యా కశ్చసద్ధ్యాకాలః । కించ , సద్ధ్యాయాస్స
 ధ్యాత్వం దేవాశ్చ సురాశ్చ సప్తభాగైః , తేసురా ఆదిత్యమభిద్రవన్
 స ఆదిత్యోవిభేత్తస్య హృదయం రాపేణాతిథ్యప్రజాపతి ముపాధావత్త
 స్య ప్రజాపతిరేతద్భేషజ మపశ్యదృతంచ సత్యంచ బ్రహ్మచారిరంచ,
 త్రిపదాం గాయత్రీం బ్రహ్మణో ముఖమపశ్యత్ , తస్త్యాద్బ్రహ్మణో
 హూరాత్రసంయోగే సద్ధ్యాముపాస్తై , సజ్యోతిషోజ్యోతిషో దర్శనాత్స
 స్యసద్ధ్యాకాలస్ససంధ్యా తత్సద్ధ్యాయాస్సద్ధ్యాత్వం యతాస్యమాసీన
 స్సద్ధ్యాముపాస్తై తయావీరస్థానం జయతి యత్పాతస్తిథౌ తయాసర్వ
 లోకంజయతి , అథ యదపఃప్రాయుక్తే తావిప్రుషోవజ్రీభవన్తి తావిప్రు
 షోవజ్రీభూత్వా అసురానపాఘన్తున్తి । ఇతి ॥ * ॥ అత్ర యోగయాజ్ఞవ
 ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ పూర్వాసద్ధ్యాతు గాయత్రీసావిత్రీ మధ్యమాశ్చుతా ।
 యాభవేత్పశ్చిమాసద్ధ్యా సావిజ్ఞేయాసరస్వతీ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 గాయత్రీ నామ పూర్వాష్టో సావిత్రీ మధ్యమేదినే । సరస్వతీచ సాయా

హృదయైవ సద్భావత్రయేష్పుతాః ॥ ప్రతిగ్రహదన్నదోషాత్పాతకాదు ప
పాతకాత్ ॥ గాయత్రీప్రచ్యతే తస్మాద్దాయంతం త్రాయతేయతః ॥
సవిశ్మద్యోతనాచ్చైవ సావిత్రిపరికీర్తితా ॥ జగతః ప్రసవిత్రీసా వాగూ
పత్వాత్సరస్వతీ ॥ ఉపాస్తే సద్ధివేలాయాం నిశాయాదివసస్య చ ॥ తా
మేవసద్భావం తస్మాచ్ఛ ప్రవదన్తి మనీషిణః ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః -
॥ శ్లో ॥ ప్రాతః కాలేతు గాయత్రీ సాయంకాలేసరస్వతీ ॥ మధ్యమినేతు
సావిత్రి ఉపాస్యానామ భేదతః ॥ గాయత్రీతు భవేద్రక్తా సావిత్రి శుక్లవి
గ్రహః ॥ సరస్వతీకృష్ణరూపా ఉపాస్యావణభేదతః ॥ గాయత్రీ బ్రహ్మ
రూపాతుసావిత్రిరుద్రరూపిణీ ॥ సరస్వతీ విష్ణురూపా ఉపాస్యారూపభేద
తః ॥ ఉదయే బ్రహ్మ రూపంతు మధ్యాహ్నంతు మహేశ్వరమ్ ॥ సాయా
హ్నవిష్ణురూపంతు త్రిరూపంచైవ ముచ్యతే ॥ నభిన్నాంప్రతివద్యేత గా
యత్రీంబ్రహ్మణాసమా ॥ సాఽహమస్తీత్యుపాసీత విధినాయేనకేనచిత్ ॥
గాయత్రీంచింతయేద్వస్తు హృత్పద్మేనముపస్థితామ్ ॥ సర్వాధర్మవినిర్ము
క్తస్సయాతి పరమాం గతిమ్ ॥ * ॥ ఇతి .

— శ్రీ అథ ప్రాతసన్ధ్యాకర్మ విధిః శ్రీ —

అత్ర దక్షః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మేముహూర్త ఉత్థాయ కృ
తశౌచవిధిర్ద్విజః ॥ ప్రాతసన్ధ్యాముపాసీత దంతధావనపూర్వకమ్ ॥ * ॥
భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ఉత్థాయ పూర్వంసంధ్యాయాః కృత్వాచావ
శ్యకాదికమ్ ॥ స్నానాంతంవిధివత్సర్వం సన్ధ్యాకర్మ సమాచరేత్ ॥ సే
వేత పూర్వంప్రా క్సన్ధ్యాం మధ్య సన్ధ్యాం తతః పరమ్ ॥ తత్పశ్చాత్ప
శ్చిమాం సన్ధ్యాం యమేన సతతంద్విజః ॥ యమేన - నియమేన ॥ తతస్సం
కల్పయేత్ప్రాతసన్ధ్యోపాస్తిం కరోమ్యహమ్ ॥ ఇతి స్వచేతస్తరణం య
తత్సంకల్పఉచ్యతే ॥ * ॥ చర్యాపాదే — ॥ శ్లో ॥ పాదౌహస్తౌచసంత్రా
త్యావచమృబద్ధ శిఖిశ్చ చిః ॥ ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య సంధ్యోపాస్తిం
సమాచరేత్ ॥ ప్రోత్యాజ్ఞింశ్చైర్వ్యాహృతిభిః పరిషిచ్య సమంత్రకమ్ ॥
పీత్వాచమ్య దధిత్రాద్యైః ప్రోత్యాశ్చద్భిః పరిషిచ్యచ ॥ ఓంపూర్వయా

చవ్యాహృత్యా గాయత్ర్యాచాభిమన్త్రితమ్ । రవేరభిముఖస్థిస్తన్నుత్తి
 పేత్సలిలాజ్జలిమ్ ॥ పరిషిచ్యవ్యాహృతిభిః పరిక్రమ్యప్రదక్షిణమ్ । తర్ప
 యేదుపవిశ్యాద్భిః కేశవాదీన్ ద్విజోత్తమః ॥ * ॥ స్పృత్యర్థసారే —
 ॥ శ్లో ॥ ఆపోహిష్ఠేత్యచాంసమ్యగుల్లేఖ్యంనతువేత్తియః । నతస్యవిద్యతే
 సద్యాయధాశూద్రస్తతైవనః ॥ ఆపోహిష్ఠేత్యచామేకముల్లేఖ్యంత్రి
 ష్ణుకారయేత్ । చతుర్థంకారయేద్యస్తుబ్రహ్మహత్యాంసవిన్లతి ॥ ఉల్లే
 ఖ్యమ్ - మార్జనమ్ ॥ తచ్చతుర్విధమ్ । మూర్ధ్నిబ్రహ్మముఖంస్పృష్ట్యావి
 స్తునాదైవతీర్థతః । చతుర్థంమార్జనంయత్సాత్తదుల్లేఖ్యంప్రచక్షతే ॥ * ॥
 బ్రహ్మముఖమాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ ఓంకారపూర్వికాస్త్రిప్రోమహా
 వ్యాహృతయోవ్యధ । త్రిపదావైవగాయత్రీవిజ్ఞేయంబ్రహ్మణోము
 ఖమ్ ॥ * ॥ అనేనప్రథమంపాణినాస్పృష్ట్యాధిమార్జనంకార్యమ్ ।
 తథానారాయణః — ॥ శ్లో ॥ స్పృష్ట్యాచాభిష్టుతాతోయంమూర్ధ్ని
 బ్రహ్మముఖేనచ । ఆపోహిష్ఠేతిమన్త్రేణదధైర్మాజనమాచరే
 త్ ॥ * ॥ అశ్రహారీతః — ॥ వా ॥ మార్జనార్చనబలికర్తృశాలామ
 భోజనదానానిదేవతీర్థైనకుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । చతుర్విధమార్జనమా
 హకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ శిరసిమార్జనంకుర్యాత్సకుశోదకవిన్లభిః ।
 ప్రణవోభూర్భువస్స్వశ్చగాయత్రీచతృతీయకా ॥ అజ్ఞైవత్యత్యచం
 వైవచతుర్థమితిమార్జనమ్ ॥ * ॥ ప్రణవేనప్రథమమ్, భూర్భువస్స్వరితి
 ద్వితీయమ్, గాయత్రీచతృతీయమ్, ఆపోహిష్ఠేత్యచేనచతుర్థమితి
 మార్జనక్రమః । త్యచేవిశేషమాహశౌనకః — ॥ శ్లో ॥ నవప్రణవయు
 క్తేనఆపోహిష్ఠేత్యచేనచ । సంవత్సరకృతంపాపంమార్జనాదైవినశ్య
 తి ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ఆపోహిష్ఠత్యచేకుర్యాత్మార్జనంతుకుశోద
 కైః । ప్రతిప్రణవసంయుక్తంక్షిపేద్వారిపదేపదే ॥ విప్రుషోష్టాక్షిపే
 దూర్ధ్వమధోయస్యక్షయాయచ । అధో - అధశ్శరీరమిత్యర్థః । రజస్తమో
 మోహజాతాన్ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిజాన్ । వాఙ్మనఃకాయజాన్దోషా
 న్నవైతాన్నవభిర్దహేత్ ॥ నవభిరితినియమాత్, త్యచత్రికేప్ర

తృచం మార్జనం కార్యమ్, నచతుర్థమ్ || శ్లో || చతుర్థం కారయేద్య
 స్తుబ్రహ్మహత్యాంసవిద్వతి || ఇతి ప్రత్యవాయప్రతేః | తతః || శ్లో ||
 ఆపోహిష్ఠేత్యచామేకముల్లేఖ్యంత్రిషుకారయేత్ | ఇతిప్రతిపాదమేక
 మేవమార్జనం కార్యమితుక్తం భవతి | బ్రహ్మ — || శ్లో || ఋగ్వేదా
 ర్జనం కుర్యాత్పాదాస్తేవా సమాహితః | ఋచస్యవేదకవకుర్యాద్విష్ణో
 నాం మతమీదృశమ్ || * || పాదాస్తమాజనమేవ శిష్టాచారః, బహుప్ర
 మాణాసుగుణ్యాత్ | తథా దేవతః — || శ్లో || అష్టాక్షరైర్నవపదైః పా
 దాస్తేమార్జనంభవేత్ | తన్మధ్యేమార్జనంకుర్యాద్బ్రహ్మవేదోవిసశ్యతి ||
 తథా యోగయాజ్ఞవల్క్యః — || వా || ఆచమనం స్వకీయమార్గేణ కృ
 త్వా ఋషిచచ్ఛిదౌదేవతాన్సరణపూర్వకమాపోహిష్ఠ తృచసాన్విదితస్స
 త్తభిః పాదైరూర్ధ్వం సప్తవిప్రుష ఉత్క్షిపాన్విష్టమే నైకాం విప్రుషమథ
 శ్శరీరే నక్షిప్య నవమేనైకామూర్ధ్వముత్త్రిపేత్ || * || ఇతి | అధశ్శరీరమి
 త్యనేన || శ్లో || విప్రుషోష్ఠాక్షిపేమూర్ధ్వమధోయస్యక్షయాయచ | ఇశ్య
 త్రాధశ్శబ్దోవాగ్భాతః | యోగయాజ్ఞవల్క్యస్తు మార్జనే మన్త్రాన్త
 రాణ్యపాఠా — || శ్లో || ఓంకారోవాగ్భాతీసప్త గాయత్రీశిరసా
 తథా | ఆపోహిష్ఠేతృచం తిస్రోమ్రుపదాచాఘముషణమ్ || ఉదిత్యం
 చిత్రం తచ్చక్షుస్తేజోసీతి యథాక్రమమ్ | గాయత్ర్యాశ్చతురీయంచ
 సన్ధ్యామేత్రేస్సమాచరేత్ || * || బోధాయనశ్చ — || వా || అథాతస్స
 ఙ్గోపాసనవిధిం వ్యాఖ్యాస్యమస్తీర్థంగత్వాప్రయతోఽభిషిక్తఃప్రత్యాభిత
 పాణిపాదోఽప ఆచమ్య, అగ్నిశ్చమామస్యశ్చేతిసాయమపఃపీత్వా, సూ
 ర్యశ్చమామస్యశ్చేతి ప్రాతస్సపవిత్రేణపాణినాసురభిమత్యాబ్లిక్షైర్వా
 రుణీభి హిరణ్యవర్ణాభిఃపావమానీభిర్వాహ్మతిభిరవైశ్శ్చపవిత్రైరా
 త్నానంప్రోక్ష్యప్రయతోభవతి | ఇతి || * || సురభిమతీదధికాక్ష్ణిఇత్యుక్ |
 అబ్లిక్షా ఆపోహిష్ఠేత్యాద్యాస్త్రుః | అత్రమన్త్రాచమనాత్ ప్రాగపి
 అబ్లింక్షైర్నార్జనంకార్యమ్, బహుస్త్పృతిసిద్ధత్వానవిగీతశిష్టాచారాచ్చ | తృచ
 చేనైవమార్జనంకార్యమ్, తావతైవ శాస్త్రసిద్ధేః | తథాభరద్వాజః —

॥ శ్లో ॥ ఆపోహిస్తాదిభిర్మనైః స్త్రీభిః సంమాజాయేద్భిరః । సింధుద్వీప
 యుషిచచ్ఛవో గాయత్రాః పోహిదేవతాః ॥ మార్జనే వినియోగస్తు సూర్య
 శ్చేతి జలంపిదేత్ ॥ అస్యానువాకస్యాగ్ని యుషిచచ్ఛవో గాయత్రమంశు
 మాన్ ॥ దేవతావినియోగోఽపాం పానేఽథ సముపస్పృశేత్ ॥ ఆత్మానం
 ప్రోక్షయేత్పశ్చక్షిక్రాక్షణ్య ఇత్యేహ ॥ ఆపోహిస్తాది తిస్మభిః స్పృశ్య
 శ్చ సకుశైర్జలైః । దధిక్రాక్షణ్య ఇశ్యస్య వామదేవ యుషిస్తుతః ॥ శబ్దా
 నుప్తువ్యిశ్వేదేనాదేవతాః ప్రోక్షణేష్టుతాః ॥ తతోఽవసవ్యం వ్యాహృత్యా
 పరిషిచ్య సమస్తయా । పశ్చాదుభాభ్యాం హస్తాభ్యామాదాయాపస్సమా
 హితః । అభైవత్యాస్తు సప్తస్పృశ్య గాయత్రీద్వే అనుష్టుభౌ ॥ * ॥ ఏతాహ
 మాః — ॥ శ్లో ॥ ఆపోహిస్తాది మన్తస్త్రిస్య సింధుద్వీప యుషిస్తుతః । శబ్దో
 గాయత్రమాపస్తు దేవతాః ప్రోక్షణేచసః ॥ * ॥ ఏవం బ్రహ్మయోగయా
 జ్ఞవల్క్యోపి తామాహ, నారాయణశౌనక వ్యాస భృగు యాజ్ఞవల్క్య
 స్మృత్యర్థసారాది వచనేషు త్యేచేనైవ మార్జనవిధానాత్, తేనైవసన్ధ్యా
 సు మాజానమితి నిశ్చయతే । స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ భూమిప్తము
 దకం స్పృష్టా ప్రసవ్యేన కిరణచ । మార్జనావ్యాచరేద్విద్వాన్సన్ధ్యాక
 ర్మసు సర్వదా ॥ * ॥ యత్తు హరితవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ త్రాహ్మం సా
 నంతథాదానం దేపద్విపితృతర్పణమ్ । జలమధ్యేతుకుర్వాణశ్శుశ్రూవస్త్రీ
 నిమచ్యతి ॥ ఇతి తజ్ఞాన్వహోజలవిషయమ్, జానుమాత్రజరేదోహాభావా
 త్ । తథాచ్ఛ్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ జానుభ్యాముపరిష్టాత్తు శుశ్రూవా
 సాస్థితోజరే । సన్ధ్యామాచమనం కుర్వత్ శుద్ధస్యాదశుచిస్తవ్యః ॥ జాను
 మాత్రైతమార్ధ్వంవా జలేతిన్ద్రా శుచిర్భవేత్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ సంగ్రహే —
 ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మస్నానేచ సూర్యాఘ్నే జలోత్పన్నతర్పణే । జలేష్టిశుశ్రూ
 మేశుష్కేణజలేతు ర్వన్నమచ్యతి ॥ * ॥ తతోఽశుచిస్థల శక్తాయామసౌక
 ర్యేచ జానుదక్షే జలేస్థిత్యా సన్ధ్యాకర్మనుష్టానమవిరుద్ధమ్ । యతిర్విన
 మాపస్తమ్బవచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ వామహస్తే జలం కృత్వా యేతుసన్ధ్యా
 ముపాసతే । సాసన్ధ్యావృషలీజ్ఞేయా హ్యసురాస్తేన తపితాః ॥ ఇతి

తత్ప్రజ్ఞయాదిపాత్రవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ నద్యాం తీర్థే ప్రాదేవాపి భాజనే
కాంస్యసమ్భవే । ఔదుమ్బరైశ్చ సావర్ణ్యే రాజతేదారుసమ్భవే ॥ కృత్వా
తు వామహస్తేవా సస్థ్యోపాస్తిం సమాచరేత్ ॥ ఇతి బ్రహ్మశ్మరణాత్ ।
బ్రహ్మ — ॥ శ్లో ॥ ధారాచ్యుతేనతోయేన సస్థ్యోపాస్తి విగహితా ।
పితరోనప్రశంసన్తినప్రశంసన్తిదేవతాః ॥ * ॥ అతొమార్జన జలవిస్తర్య
ధాక్షితితలేనచ్యుతోభవతి, తథాశిరస్యేవమార్జనంయత్న తః కుర్యాదితిభా
షః । తదపిబ్రహ్మ వాహ — ॥ శ్లో ॥ మన్త్రపూర్వం జలంయస్మాదా
హోహిస్తాదిమంత్రితమ్ । పతత్యశుచిదేశేషు తస్మాత్తత్పరివర్ణయేత్ ॥ * ॥
భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ తతఃప్రదక్షిణీకృత్యహృద్భిస్సంప్రాక్షి తేశుచా ।
ఉపవిశ్య ద్విరాచమ్యగ్రహంస్త్రయేత్తతః ॥ * ॥ బ్రహ్మ —
॥ శ్లో ॥ కరాభ్యాంతోయమాదాయ గాయత్ర్యాచాభిమన్త్రితమ్ । ఆది
త్యాభిముఖస్తిప్తసూర్ధ్వం త్రిసంస్థయోః షీపేత్ ॥ * ॥ హరితః —
॥ శ్లో ॥ తిష్ఠన్వాదౌసమా కృత్వా జలేనాంజలి పూరణమ్ । గోశృణ్ణమా
త్రముద్భృత్యజలమధ్యేజలంక్షీపేత్ ॥ * ॥ సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ గోశృణ్ణ
మాత్రముద్భృత్యరవిందృష్ట్యాజలాంజలిమ్ । ద్వాపాదౌతు సమాకృత్వాపా
ష్టికౌర్ధ్వత్యపిక్షీపేత్ ॥ * ॥ యమః — ॥ వా ॥ ఏషువచనేషు సర్వత్రతి
ష్ఠన్నైవార్ఘ్యేంద్రద్యాదితి నియమాత్సన్ధ్యాసు తిష్ఠన్నైవాఘ్యకం దద్యాత్,
సప్రహర్వానాసీనావా; వచనాభావాత్, బహువచనవిరోధాత్, శిష్టా
చారాభావాచ్చ । పితృమహః — ॥ శ్లో ॥ పాణినాజలమాదాయసకృత్తు
ర్యాత్ప్రదక్షిణమ్ । ఆదిత్యాది గ్రహంస్త్రత్ర తర్పయేతుసమాహి
తః ॥ * ॥ పాద్యే — ॥ శ్లో ॥ పరిషేకంతతః కుర్యాత్ప్రదక్షిణ్యంసమాచ
రేత్ । సన్తర్ప్యకేశవాదీంస్తానాచామంతు సమాచరేత్ ॥ * ॥ కాత్యే —
॥ శ్లో ॥ ప్రాతర్నన్త్రవదాచమ్య ప్రోక్ష్యసూర్యాయచాంజలిమ్ । దత్వా
ప్రదక్షిణంకృత్వా ద్విరాచమ్యయథావిధి ॥ ప్రాకులైషుతతస్థిత్యా
ఽర్చేషుసుసమాహితః । ప్రాణాయామత్రయంకృత్వాధ్యాయేత్సన్ధ్యా
మితిశ్రుతిః ॥ అత్రధ్యానమ్ — ॥ శ్లో ॥ మన్తార్థవిదనాభ్యాసోమా

నసోజపడచ్యతే ॥ * ॥ ఇతి స్మరణాన్తానసో జపవప ॥ శ్లో ॥ ఋషిచ్ఛన్తో దే
 వతాశ్చధ్యాత్వాత్వామన్త్రార్థమేవచ । అనుష్ఠానం తతఃకుర్యాదితిమన్త్రవి
 దాంతుతిమ్ ॥ దేవీమావాహ్యగాయత్రీం తతోధ్యాయేద్విజోత్తమః ॥ * ॥
 ఇతి బృహస్పతిభరద్వాజామృత్యుక్తధ్యానంవా । ధ్యానప్రకారశ్చౌపరిష్టా
 త్సంప్రసంగేన వక్ష్యతే । దక్షః — ॥ శ్లో ॥ అద్భిసంప్రక్షితేతీరే శుచాద
 ర్భసమాయుతే । వాగ్యతః ప్రాజ్ఞుః పైష్ఠః సద్వ్యోపాసన మారభేత్ ॥
 సాయమస్తమితేసద్ధ్యామరేచానుదితేపరామ్ । ప్రాతస్సద్ధ్యామితిప్రా
 హు స్వరూపంసద్వ్యయోరిదమ్ ॥ * ॥ దభాసమాయుతేతి ప్రామాణ్యే
 ప్పిత్తి విశేషణాత్ ప్రాగ్రదర్భయక్త ఇత్యర్థః । సద్వ్యోపాసనం గా
 యత్రాజపోధ్యానంవా । భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ తతఃప్రదక్షిణీకృత్య
 హ్యభిసంప్రక్షితే శుచా । దేశేచ దభాసంకౌఠిస్తే వాగ్యతఃప్రాజ్ఞు
 ః పైతః ॥ దర్భాధారయమాణస్సన్నాత్మనోధ్యానమారభేత్ ॥ * ॥ అశ్ర
 ఆశ్వా - విష్ణుః , ఆశ్వానై విష్ణురేవచేతి స్మరణాత్ । తథా జాబాలి యోగ
 యాజ్ఞవల్క్య — ॥ శ్లో ॥ సద్వ్యయోరుభయోః కాలే ధ్యాత్వావిష్ణుం స
 నాతనమ్ । నిర్మలాశ్చార్యసందేశే గాయత్రీమారభేచ్ఛుధః ॥ * ॥ అ
 తోఽత్రాశ్వా - పరమాశ్వావిష్ణురేవ । ఏవమేవధ్యానాభిప్రాయేనైవాపస్త
 మ్బేన — ॥ వా ॥ సద్వ్యయోశ్చ బహిర్గ్రామాదాసనంవాగ్యతశ్చ ॥ * ॥
 ఇతి వాగ్యమనం విధియతే ; నమానమాత్రమ్ , గాయత్రీ జపపరవచనని
 చయనైయధ్యాపవత్తేః । అతస్తత్తత్తానం చరేత్ । త్రిష్విత్వాదివల్లాకిక
 వాక్యనివృత్తిపరమేవతత్ , అన్యథా గాయత్రీజపస్నానాదిమన్త్రాణా
 మపి లోకప్రసక్తేః । యమః — ॥ శ్లో ॥ సద్ధ్యాముపాసతేయేతు సతతం
 సంశితవ్రతాః । విధూతపాపాస్తేయాన్తి బ్రహ్మలోకం సనాతనమ్ ॥ * ॥
 గోవిలః — ॥ శ్లో ॥ సద్ధ్యామన సవిజ్ఞాతా సద్ధ్యానైవ హ్యుపాసితా ।
 జీవమానో భవేచ్ఛాద్వోమృతపవాభిధియతే ॥ * ॥ కామే ॥ శ్లో ॥
 యోఽన్యత్రకురుతే యత్నం ధర్మకార్యేద్విజోత్తమః । విషోయసద్ధ్యా
 ప్రణతిం సయాతినరకాయుతమ్ ॥ * ॥ విష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ ఉపతిష్ఠ

నివై సన్ధ్యాం యెనపూర్వాం నవశ్చిమామ్ । ప్రజన్తితే దురాత్మానస్తామి
 స్రుంనరకంనృప ॥ తస్మాన్నోల్లంఘ్యనం కార్యంసన్ధ్యావద్దనకర్మణః ॥ * ॥ ఏ
 తదనార్తవిషయమ్ । తథా అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ నోపతిష్ఠన్తి యెసన్ధ్యాంస్వ
 ఘావఘాస్వపిద్విజాః । హింసన్తి తే సదాపాపా భగవత్తం దివాకరమ్ ॥
 యోగయాజ్ఞావల్యః — ॥ శ్లో ॥ అనార్తశోచైస్సృజేద్యస్తు సవిప్రశ్శూ
 ద్రసంమతః । స్రాయశ్చిత్తీభవేచ్ఛైవ లోకేభవతినిద్రితః ॥ * ॥ మనుః—
 ॥ శ్లో ॥ ఉదితేభ్యుదితస్సృయ్యే శయానఃకామకారతః । అస్తేయైవాభిన్న
 క్తౌ జపన్నపవసేద్దినమ్ ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ సూర్యాభ్యుదితనిద్రితః
 సచేలంస్నానమాచరణ్ । సావిత్ర్యప్రశతంజప్తాశుచిర్భవతినాన్యథా ॥ * ॥
 ఇదం కామకారభిషయమ్ । సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యానూపదినాపాస్తై
 నాగ్నికార్యం యథావిధి । పావిత్ర్యప్రసహస్రంతు జపేత్సంతాప్తావిశు
 ధ్యతి ॥ * ॥ దేవలః — ॥ వా ॥ సన్ధ్యాతిక్రాంతై కృచ్ఛ్చిం కుర్యాత్ ॥
 ఇదమనూపద్విషయమ్ । శ్రీవిష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ సర్వకాలముపస్థా
 నం సన్ధ్యయోః పార్థివేష్యతే । అన్యత్ర సూతకాశౌచవిభ్రమాతురభీతి
 తః ॥ * ॥ సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ రాష్ట్రక్షాభేనృపాక్షిప్తే భయార్ద్రే
 శావసూతకే । (రోగార్ద్రే ఇతి కేచిత్పుతన్తి) సన్ధ్యావద్దనవిచ్ఛిత్తిర్నదో
 షాయ కదాచన ॥ * ॥ అనూపది మరీచిః — ॥ శ్లో ॥ సూతకే కర్మణాం
 త్యాగసన్ధ్యాదీనాం విధీయతే ॥ * ॥ ఇదం సన్ధ్యాత్యాగవిధానం వాచకా
 భిప్రాయమ్ । తథాపులస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ సూతకేమృతకేచైవసన్ధ్యాకర్మ
 నసన్త్యజేత్ । మనసోచ్చారయేత్తన్త్రాస్రాణాయామమృతేద్విజః ॥ స
 న్ధ్యామిష్టిం చరుం శాలామం యావజ్జీవం సమాచరేత్ । నత్యజేత్సూత
 కేచాపి త్యజన్తచ్ఛేదభోద్విజః ॥ * ॥ ఏతదాది వచనార్థసమర్థనం అన్న
 దుక్తాశౌచశతక వ్యాఖ్యానే స్పష్టం ద్రష్టవ్యమ్ । అత్ర విశేషమాహుడైతీ
 నసిః — ॥ వా ॥ సూతకే సావిత్ర్యాజ్ఞలిప్రక్షిప్త్య సూర్యంధ్యాయన్న
 మఘుర్యాత్ । ఇతి ॥ * ॥ వ్యాసోపి — ॥ శ్లో ॥ ప్రక్షిపేత్సూతకేప్య
 ఘృణం గాయత్రీంతు సముచ్ఛరణ్ । దత్వాప్రదక్షిణం కుర్యాత్సూర్యం

ధ్యాయంస్తతోద్విజః ॥ * ॥ అతోఽఘ్యుదానమాత్రస్య వాచామస్త్రో
 చ్ఛారణమ్, మాజానాదౌ మనసేతి । శ్రీవారాహే — ॥ శ్లో ॥ యస్మి
 న్గాతే విశాలాక్షి యస్యయత్రమణాదితమ్ । తస్మాతే కర్తుతత్త్వక్వా
 మాముపాస్తే నరోయది ॥ నదోషస్తత్రదేవేశే భవత్యత్ర నసంశయః । ౩
 ధ్యంగతేతుదేవేశే హ్యస్థానంచాస్థితేసతి ॥ మధ్యేనధ్యామనుప్రాప్తం
 విప్రావేదార్థమోహితాః । సన్ధ్యోపాస్యాంప్రకుర్వన్తి నరావిష్ణుపరాజ్ఞ
 ఖాః ॥ శాన్వనయోనిశతంప్రాప్య చాణ్డాలీం యోనిమాపుష్యః ॥ * ॥
 బోధాయనః — ॥ వా ॥ తత్ర సాయమతిక్రమేరాత్రుప్రవాసః, ప్రా
 తతతిక్రమే అహరుపవాసః ॥ * ॥ ఇనమబుద్ధిపూర్వే, బుద్ధిపూర్వవిషయ
 తు ॥ శ్లో ॥ వేదోదితానాం నిత్యానాం కమణాం పమతిక్రమే । స్నాత
 కప్రతలోపేచ ప్రాయశ్చిత్తమభాజనమ్ ॥ * ॥ ఇతి మనూక్తదినోపవా
 సః కార్యః । యత్విదం వచనమ్ ॥ శ్లో ॥ అఘ్యుదానతః పూర్వము
 దయేస్తమయేపివా । గాయత్ర్యస్తతం జప్యం ప్రాయశ్చిత్తంద్విజాతి
 భిః ॥ * ॥ ఇతి తదుపవాపశక్తవిషయమ్ । తతశ్చ “సన్ధ్యావద్దనహానాతు,
 సన్ధ్యామాపది నాపాస్తే” ఇతి ప్రజాపతి సంవత్సరాద్యుక్తాష్టసహస్ర జ
 పశ్చిరకాలాపద్విషయ ఇతి మంత్రవ్యః । మాసాతిక్రమే కృచ్ఛాద్వికార్య
 మ్ । కార్తే — ॥ శ్లో ॥ ద్విరాచమ్యశుచిఃప్రాణానాయమ్యాహూయ
 వాగ్యతః । ప్రాజ్ఞుఖస్సతతం విప్రస్సన్ధ్యావద్దనమాచరెత్ ॥ * ॥ అత్ర
 వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ఉషః కాలేతు సంప్రాప్తే కృత్వాచావశ్యకాదికమ్ ।
 స్నాయాన్నదీషు శుద్ధాసు శౌచం కృత్వా యథావిధి ॥ అశక్తా వశిరస్కం
 వాస్నానంతత్రవిధీయతే । ఆర్ద్రేణవాససావాజ్ఞమార్జనంకాపిలంశ్శుత
 మ్ ॥ ఆచమ్యమస్త్రీవన్నిత్యంపునరాచమ్యవాగ్యతః । సంప్రోక్ష్యమస్త్రై
 రాజ్ఞానం కువైస్సదకబిష్టుభిః ॥ ఆపోహిష్ఠావ్యాహృతిభిస్సావిత్ర్యా వారు
 షైశ్శుభైః । ఓంకారవ్యాహృతీయుక్తాంగాయత్రీంవేదమాతరమ్ ॥ జప్త్వా
 జలాజ్ఞలీకదద్యాద్భాస్కరంప్రతి తన్ననాః । స్నానూలేషు సమాసీనాద
 రాభగ్రేషు సమాహితః । ధ్యాత్వాత్వరగమణ్ణులగతాం గాయత్రీంవై జపే

దుబ్ధః ॥ * ॥ ధ్యానే ఆసనస్థితోర్వికలః, ఆచమ్యద్విరితి శేషః । త
 ధా స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ ఉపఃకాలే సముద్ధాయ సానంకృత్వా
 ధావిధి । తతోవస్త్రద్వయంశుభ్రం పరిధాయ ద్విరాచమేత్ ॥ ఉద్ధృ
 పుణ్ణి ధరస్సమ్యక్సద్భావం కుర్వితవైదికీమ్ । ఆపాహిస్తాదిభిఃస్త్వైర్మ
 వభిఃప్రోక్షయేద్ద్విజః ॥ అగ్నిశ్చేతిచమస్త్రైణ జలంపీత్వా ధావిధి । సు
 రభిమత్యాచ సంప్రోక్ష్య హ్యపాహిస్తాదిభిఃపునః ॥ సద్భావస్వస్థుః త్ర
 యందద్యాత్రిష్ట స్నేహయధావిధి । పరిపిచ్యతతఃపశ్చదాచమ్యవిధివద్ద్విజః ॥
 కేశవాదీంస్తరప్యిత్వా వస్తనంతుతతశ్చరేత్ । ద్విర్ద్విరాచమనంతార్య
 మాదావస్తేచ కర్తృణామ్ ॥ * ॥ ద్విజైరితిశేషః । తథాసంగ్రహకారః —
 ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యక్షుఖశ్చేదా చామేతునరాచమ్యశుధ్యతి । దక్షిణాభిము
 ఖస్తద్వత్పునస్సాననేనశుధ్యతి ॥ సానఖాదనపానేషు సకృదాదౌ ద్విర
 న్తతః । జపేచాధ్యయనారమ్యేద్విరాదౌసకృదన్తతః ॥ దానేప్రతిగ్రహే
 హిమే సద్భావత్రితయవన్తనే । బలికర్తృణి చాచామే ద్విరాదౌ సకృదన్త
 తః ॥ భోజనేచ ద్విరాచామేదాదావస్తేచ నిత్యశః । తైలాభ్యజ్ఞైశ్చైతో
 గ్రారే తథాస్తే ద్విరుపస్పృశేత్ ॥ * ॥ అఖణ్డాదశే — ॥ శ్లో ॥ సా
 నేచభూజనే పానే సప్తయోరుభయోరపి । ఆచాంతఃపునరాచామే దన
 త్రతు సకృత్సకృత్ ॥ * ॥ నన్వత్ర వారుజైరిత్యుక్తమ్, యోగయాజ్ఞ
 వల్క్యబోధాయనాభ్యాంచ మస్త్రాన్తరైశ్చ మార్జనమభిహితమ్ । స్య
 మేవమ్, తత్పునఃపాపక్షయాభ్యాత్వాభిప్రాయమ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్వైశం
 మాజానం మస్త్రైః క్షయాయ సకలైససామ్ ॥ ఇతి స్మృతేః ॥ ఆపాహి
 స్తాదిత్యైచేన మాజానస్తరణంతు నిత్యత్వాభిప్రాయమిత్యవిరోధః ।

— శ్రీ అథ ప్రాణాయామవిధిః శ్లో —

తత్రమనుః — ॥ శ్లో ॥ దహ్యస్తేధ్మాయమానానాం ధాతూ
 నాంహి యథామలాః । తథే ద్ద్రియాణాందహ్యస్తే దోషాః ప్రాణస్యని
 గ్రహాత్ ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ యపతావ్యాహృతి
 సస్పృశంస్త్రైశ్చైవసంయమే । ఉపాసితం భవేత్తేన విశ్వంభువనసస్త

కమ్ || * || వ్యాసః — || శ్లో || పోడశాక్షరకంబ్రహ్మ గాయత్రీస్తుశి
 రఃస్మృతమ్ । సకృదావర్తయన్విప్రస్సంసారాదపి ముచ్యతే || * || సంవ
 ర్తః — || శ్లో || ప్రాణాయామత్రయంకృత్వాసూర్యసోమదయనంప్రతి ।
 నిర్మలాస్పర్శగ్ధమాయాన్తి సంతస్సుకృతినోయథా || మానసం వాచికం పా
 పంకాయైవైవతుయత్యైతమ్ । తత్సర్వంనశ్యతేతూర్ణంప్రాణాయామత్ర
 యేకృతే || * || శ్రీవారాహే మానసానివివరణమ్ || శ్లో || పరద్రవ్యేష్వ
 భిధ్యానంమనసానిష్టచింతనమ్ । వితథాభినివేశశ్చ మానసంత్రివిధంస్మృ
 తమ్ || పారుష్యమనృతంచైవ పైశున్యమపిసర్వశః । అనిబద్ధప్రలాపశ్చ
 వాచికంస్యాచ్ఛతుర్విధమ్ || అదత్తానాముపాదానం హింసాచైవావిధాన
 తః । పరదారోపసేవాచకాయుకంత్రివిధంస్మృతమ్ || * || ఇతి । యోగయా
 జ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || ఏవంసంమార్జనంకృత్వా బాహ్యశుద్ధ్యర్థమాత్మ
 నః । తతోఽభ్యంతరశుద్ధ్యర్థంప్రాణాయామాసమాచరేత్ || సవ్యాహృ
 తింసప్రణవాంగాయత్రీంశిరసాసహ । త్రిపరేదాయతప్రాణఃప్రాణా
 యామస్సఉచ్యతే || * || పరేదితి వచనాద్వాచా వచనీయమితి నభ్రమిత
 వ్యమ్, జపేత్సనసేతిశేషః, ఇతి చన్ద్రికాయాముక్తత్వాత్ । సంవర్తశ్చ—
 || శ్లో || ప్రణవేనతుసంయుక్తావ్యాహృతీస్సప్తనిత్యశః । సావిత్రీంశిరసా
 సార్థం మనసాత్రిపరేద్విజః || * || భరద్వాజః — || శ్లో || స్మృత్వాతు
 వ్యాహృతీః పాదౌప్రత్యౌశ్యప్రాజ్ఞుభోద్విజః । ఉపవిశ్య ద్విరాచమ్య
 ప్రాణాయామాసమాచరేత్ || ప్రణవవ్యాహృతీస్సప్తగాయత్రీంశిర
 సాసహ । త్రిపరే దాయతప్రాణఃప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే || సప్త
 వ్యాహృతిపూర్వోక్తా మాద్యంతప్రణవాంహృదా । జపేద్ద్వాదశగాయ
 వ్యమేకోఽయంప్రాణసంయమః || ఆద్యంతయోవ్యాహృతీనాం సప్తా
 నాంప్రణవైస్సహ । గాయత్రీం శిరసాయోజ్య జపేత్సస్యాజ్జపక్రమః ||
 అశక్తస్య యదిస్రోక్తః ప్రాణాయామోద్విజవత్తనః । బాలస్యచేతరేషాం
 చప్రశస్త్యప్రక్రమోదితః || * || అత్ర, ఆయాత్విత్వనువాకోత్తరానువా
 కే సప్తవ్యాహృతీనామాదావేవ ప్రణవదశానాత్తదైవశిష్టాజపన్తి । తథా

యమః — || శ్లో || ఓంకారపూర్వకాస్పృశ్య జపేత్తు వ్యాహృతీర్హదా ।
 శిరసాసహ గాయత్రీం పాఠానామే పరస్తప || * || అత్యంతాశక్తవిష
 యే భరద్వాజః — || శ్లో || సప్తైవ వ్యాహృతీరతాః కేవలావా ద్విజోజ
 పేత్ । జపక్రమోఽయమేవస్యాత్సర్వపాపప్రణాశనః || * || విశ్వామి
 త్రః ప్రకారాన్తరమాహ — || శ్లో || పట్యత్యస్త్యభ్యసేద్భుధ్వాపా
 ణాపానా సమాహితః । పాఠానామోఽయమేకఃస్యాత్సర్వపాపప్ర
 ణాశనః || * || అభ్యసేత్తిక్రిమితి ప్రకృతమ్ - ప్రణవోవ్యాహృతయ
 స్తీస్రస్సావిత్రీచేతిత్రికమ్ । కర్మప్రదీపే — || శ్లో || దేవార్చనే జప
 ణామే స్వాధ్యాయే శ్రాద్ధకర్మణి । స్నానేదానే తథా ధ్యానే పా
 ణాయామాస్త్రయస్త్రయః || ఆదావస్తేచగాయత్ర్యాఃపాఠానామా
 స్త్రయస్త్రయః । సన్ధ్యాయామఘృతాదనేచ పాఠానామైకఉచ్య
 తే || అభ్యుష్ఠానామికాభ్యాంతు తతైవచ కనిష్ఠయా । పాఠానామామస్తుక
 ర్తవ్యో మధ్యమాం తర్జనీం వినా || తర్జనీ మధ్యయో ర్మోగం ప్రాణాయా
 మేతు వర్జయేత్ । తర్జనీం మధ్యమాం స్పృష్ట్వా జపంశూఛద్రసమో భవే
 త్ || * || బృహస్పతిః — || శ్లో || బద్ధ్వాఽఽసనంనియమ్యాసూక్ష్మ
 త్వాఋష్యాదికం తథా । సన్నివీలిత దృక్ష్వానీ ప్రాణాయామం సమభ్యసే
 త్ || * || ఋష్యాదికమాహ భరద్వాజః — || శ్లో || ప్రణవస్య ఋషిర్బ్ర
 హ్మ పరమాత్మాచ దేవతా । ఛందస్తదేవీగాయత్రీ వినియోగః క్రియావశః ||
 దేవతా జపకాలేతు త్రయీఞ్చామే హుతాశనః । ధ్యానకాలే పరంబ్ర
 హ్మ విశ్వేదేవాస్తతోఽన్యదా || * || అత్ర వ్యాసః — || శ్లో || ప్రణవస్య
 ఋషిర్బ్రహ్మ గాయత్రీఛందోవ్యతే । దేవోఽగ్నిస్సర్వకర్మాదావినియో
 గః ప్రకీర్తితః || తథా । ప్రణవస్యఋషిర్బ్రహ్మదేవతాచ శ్రుతిత్రయమ్ ।
 ఛందస్తదేవీగాయత్రీ వినియోగోఽసుసంయమే || * || ఇత్యాదిషు శ్రుత్య
 గ్నాద్యదిదేవతాభేద వ్యవస్థా, పూర్వోదాహృతభరద్వాజ వచనైర్రక్ష్యా
 తథా పితామహశ్చ — || * || ప్రణవస్య ఋషిర్బ్రహ్మదేవతాఽగ్నిస్త్ర
 యీతువా । ఛందస్తదేవీగాయత్రీ వేదాదావినియుజ్యతే || జపకాలేత్రయీదే

వో హేమామకాలేపమతాశనః । ధ్యానకాలేపరంబ్రహ్మవిశ్వేదేవాస్తతోఽ-
 న్యదా ॥ * ॥ అత్ర “ఐతదాత్మమిదంసర్వమ్, తత్సత్త్వమ్, సత్యా” ఇతి
 సర్వస్యవిష్ణ్వత్కత్వశ్చుతేః “యస్యసర్వాణిభూతానిశరీరమ్” ఇతి సర్వ
 భూతస్యనారాయణశరీరత్వశ్చుతేః, శరీరవాచిశబ్దానాం శరీరవాచిత్వాద
 క్రేనయనాదిపుత్యత్వాద “వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్యః, ॥ శ్లో ॥ సతాః
 స్మసర్వవచసాంప్రతిష్ఠాయత్రశాశ్వతీ” ॥ * ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యశ్చవే-
 దాగ్నాదిశబ్దవాచ్యః పరమాత్మైక ఏవేతి నవిరోధః । అత్రబ్రహ్మ —
 ॥ శ్లో ॥ అత్రిర్భుగుశ్చమత్సశ్చ వసిష్ఠో గౌతమస్తథా । కాశ్యపశ్చాశ్విరాశ్చై-
 వఋషయస్సృర్యథాక్రమమ్ ॥ గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్ చబృహతీవక్షిరే-
 వచ । త్రిష్టుప్చజగతీచైవ ఛన్దాంసేతానిసప్తవై ॥ అగ్నిర్వాయస్తథా-
 రుశ్చ వాగీశ్వరుణస్తథా । ఇన్ద్రీశ్చ విశ్వేదేవాశ్చ దేవతాస్సముదా-
 హృతాః ॥ బ్రాహ్మీస్వాహాభవానీచతథానిత్యావిలాసిని । ప్రభావతీచలో-
 లాచసప్తవ్యాహృతిశక్తయః ॥ శ్వేతంశ్యామంచపీతంచ పిశ్చంనీలలోహిత-
 మ్ । నీలంకనకవర్ణంచవర్ణాన్యేతాన్యనుక్రమాత్ ॥ ప్రణవస్యైతయోర్వర్ణ-
 శుద్ధస్ఫటికసన్నిభః । తత్వమేషాంత్రయాణాంతుసర్వతత్వమితిస్మృతమ్ ॥
 ఇత్యేవముక్త్యా నత్వాచ ప్రాణాయామాః సమాచరేత్ । పతయోః -
 గాయత్రీశిరసోః ॥ శ్లో ॥ విశ్వామిత్రస్తు గాయత్ర్యాఋషిశ్చన్ద్రస్వయం-
 స్మృతమ్ । సవితాదేవతాచైవ బ్రహ్మశిర ఋషిఃస్మృతః ॥ అనుష్టుపైవఛ-
 న్దస్సాన్యత్పరమాత్మాహి దేవతా । ప్రాణాయామప్రయోగేతు వినియోగ-
 ఉదాహృతః ॥ న్యాసమాహ సపవ — శ్లో ॥ పాదయోర్దక్షయోర్ద్వానో-
 స్పృహైవజఠరేఽపిచ । కణ్ఠేముఖేతథామూర్ధ్నిక్రమేణవ్యాహృతీన్యసేత్ ॥
 హృదితత్సమితుర్మనస్యన్యసేన్నూర్ధ్నివరేణీయమ్ । భర్గోదేవస్యేతికణ్ఠే
 శిఖాయాంతతున్యసేత్ ॥ ధీమహీతిన్యసేద్వర్తధీయోయోనశ్చ నెత్రీ-
 యోః । ప్రచోదయాదితిపదమస్త్రైధేవినియుజ్యతే ॥ శిరస్తస్యాస్తుసర్వా-
 క్షేప్రాణాయామపరోన్యసేత్ । వినయైవంతతః కృత్వాముద్రాంధ్యా-
 త్వాక్రమేణతు ॥ రేచకాదిక్రమేచైవప్రాణాయామాః సమాచరేత్ ॥

వత్సముద్రాసారభయీ శక్తిముద్రావరాహకా । వాసుదే వాత్సనంవిచ్చ
 సప్తముద్రాఃప్రకీర్తితాః ॥ ప్రణవధ్యానమ్ — ॥ శ్లో ॥ విష్ణుం భాస్వతి-
 రీటాక్షదవలయకలాకల్పహారోజ్జ్వలాక్షం శ్రోణీభూషాసువక్త్రోమణిమకు
 టమహాకుంజలైమణ్ణితాక్షమ్ । హస్తోద్యచస్థితక్రాముజగదమమలం
 పీతకాశేయవాసం విద్యోతద్భాసముద్యద్దినకరసదృశంపద్మసంస్థంనమామి॥
 సప్తవ్యాహృతిధ్యానమ్ ॥ స్వస్యోక్తవర్ణతనవో రూపయావన సంయుతాః ।
 యోమవస్త్రపరీధానాస్సర్వాభరణభూషితాః ॥ దివ్యచందనలిప్తాక్షా దివ్య
 మాన్యైరలంకృతాః । సితోపవీత హృదయాస్సపవిత్రవతుమృతాః ॥ ఉ
 న్నిద్రవదనామ్భోజప్రభామణ్డలమణ్డితాః । జటాకలాప పూర్ణేష్టప్ర
 భాపూరిత దిబ్బుఖాః ॥ అభయాక్షుస్రగచ్ఛాత్ర వరహస్తసరోరుహాః । ప
 వంశహూమజపారమ్భేభ్యోయావ్యాసృతయోద్విజైః ॥ గాయత్రీధ్యాన
 మ్ ॥ శ్లో ॥ ముక్తావిద్రుమహేమనీలధవళచ్ఛాయైర్ముఖైస్త్రీక్షణై ర్యుక్తామిష్ట
 కలానిబద్ధమకుటాం తత్స్వార్థ వర్ణాత్మికామ్ । గాయత్రీంవరదాభయాఘ్న
 శకశాం శుభ్రంకపాలం గుణం శక్త్యం చక్రమథారవిన్దయుగళం హస్తైర్వ
 హస్తీంభజే ॥ గాయత్రీశిరోధ్యానమ్ — అమ్భోజాసనసంస్థితంసరసిజంశ
 క్థంరథాక్షంగదాంబిభ్రాణంవరపీతవస్త్రమతులంభాస్వత్తిరీటాక్షదమ్ । శ్రీ
 వత్సరసముత్పలాభమఖిలై భూషాగణైర్భూషితం వద్దేవద్మనివాసినీన
 హచరం విష్ణుం సురైర్వందితమ్ ॥ * ॥ సంగ్రహణాహ యోగయాజ్ఞవ
 ల్యః — ॥ శ్లో ॥ వ్యాహృతీనాంతు సర్వాసాంప్రజాపతిఃపుష్పతః ।
 ఛందస్తదేవీ గాయత్రీ పరమాత్మాచ దేవతా ॥ ఉత్తరస్యతు భాగస్యభూ
 భూవస్సువరోమితి । అస్యప్రజాపతిందేవంకేచిదాహుర్మనీషిణః ॥ * ॥
 యమః — ॥ శ్లో ॥ ఉపాస్యసన్ధ్యాంపూర్వాంతుశుచౌదే శేజలోక్షితే ।
 దభాస్తృతేద్విజస్తిష్ఠప్రాణాయామక్రియాంచరేత్ ॥ * ॥ అభ
 ణ్ణాదశే — ॥ వా ॥ ప్రాతస్తిష్ఠప్రాణాయామేనశుభ్యతి, సాయమా
 సీనఃప్రాణాయామేనశుభ్యతి ॥ * ॥ అతోఽత్రప్రాణాయామాస్తిష్ఠతైవ
 కర్తవ్యాః । నారదీయేచ — ॥ శ్లో ॥ రేచకః పూరకశ్చైవ కుమ్భకశ్చ

నయకస్తథా । ఏవంచతుర్విధః పోక్తిః ప్రాణాయామోమనీషిభిః ॥ ప్రా
 ãవాాయశ్చరీరస్థ ఆయామస్తనయనిగ్రహః । ప్రాణాయామ ఇతి పో
 క్తోద్వివిధః పోచ్యతేహిసః ॥ అగర్భశ్చ సగర్భశ్చ ద్వితీయస్తు తయోర్వ
 రః । అపిధ్యానంవినాఽగర్భస్స గర్భస్తతస్సమన్వితః ॥ వామేన రేచయే
 ద్వాయుం రేచనాద్రేచకఃస్తృతః । పూరయేద్దక్షిణేనైవ పూరణాత్పూర
 కఃస్తృతః ॥ స్వదే హేపూరితంచాయుంనిగృహ్యనవిముఞ్చతి । సంపూర్ణకు
 మ్భవత్తిష్ఠేతుగమ్యకస్సహివిశ్రుతః ॥ నగృష్టోతి నత్యజతివాయుమేతం
 బహిఃస్థితమ్ । జ్ఞేయంతచూచనయకంచామ ప్రాణాయామోయథాస్థితమ్ ॥
 యద్యద్రూపంచమహావిష్ణోస్తద్ధ్యాయేత్తుమహాత్మనః । తేనధ్యాసేన తుష్టాత్తా
 హరిర్హృదందదాతివై ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ పూరకః
 కుమ్భకోరేచ్యః ప్రాణాయామస్త్రీలక్షణః । నాసికాకృష్టఉచ్ఛ్వాసాత్తా
 తఃపూరకఉచ్యతే ॥ కుమ్భకోనిశ్చల శ్వాసోరేచ్యమానస్తు రేచకః । కు
 మ్భకేనజపంచకుర్యాత్ప్రాణాయామసర్వలక్షణమ్ ॥ శనైర్నాసాపుటే వా
 యుముత్సృజేన్నతువేగతః । నకమ్పయేచ్ఛరీరంతునయోగీపరమోమతః ॥ ఇ
 డయావాయుమారోప్యబాహ్యంద్వాదశమాత్రకమ్ । పూరయిత్వాదరం
 తెన నాసాగ్రనయనద్వయః ॥ ధ్యాయనిస్వరేచయేత్పశ్చన్తస్త్వపిక్షశ
 యాపునః ॥ * ॥ ప్రథమవిరేచనాపేక్షయాపునశ్శబ్దః । ఇదా - వామనా
 డీ, పిష్టథా - దక్షిణనాడీ । అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ ఆకేశాగ్రాన్నఖాగ్రా
 చ్చనిరోధశ్శక్యతేబుధైః । నిరోధాజ్ఞాయతేవాయుర్వాయోరగ్నిశ్చజాయ
 తే ॥ అగ్నేరావశ్చ జాయస్తే తతోస్తశ్శుభ్యతేత్రిభిః । దక్షిణఘ్రాణరస్థే
 ణరేచయేత్ప్రథమంద్విజః । ప్రాణాయామేఽథవామేన నాసారస్థేఽణ
 పూరయేత్ ॥ తంచాయుం ధారయేచ్ఛకం దక్షిణేనాథరేచయేత్ ॥ * ॥
 వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నాభిపద్మస్థితం ధ్యాయేత్తంద్రక్తం పూరకేణతు ।
 నీలోత్పలాభం హృత్పద్మై కుమ్భకేనజనార్దనమ్ ॥ లలాటస్థం శివంశ్వే
 తం రేచకేనాభిచింతయేత్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ సమాహిత
 మవాః ప్రాణానాయమైవ తదాకృతిమ్ । దశకృతోజపితైవైవం ప్రా

గాయత్రీం తతోజపేత్ ॥ జపక్రమోఽయమేవసావ్యతస్సర్వ పాపప్రణా
శనః ॥ * ॥ తదాకృతిమ్ - కుమ్భకజపోక్తరూపామ్ । ప్రాణాయామత్ర
యానంతరం సప్తవ్యాహృతియుక్తాం గాయత్రీం శిరసాసహ దశవారంజపి
త్వా, పశ్చాద్గాయత్రీమావాహ్య జపేదిత్యర్థః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరేచ
॥ శ్లో ॥ సప్తవ్యాహృతిసంయుక్తాం గాయత్రీం శిరసాసహ । దశవారం
జపిత్వైవ గాయత్రీంచ తతోజపేత్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ఆ
యాత్విత్యనువాకేన హృదయేవాఽరగ్భుజ్జలే । దేవీమావాహ్యాగాయ
త్రీం తతోధ్యాయేద్ద్విజోత్తమః ॥ * ॥ పితామహః — ॥ శ్లో ॥ ఆయాత్వి
త్యనువాకస్య వామదేవఋషిఃస్మృతః । అనుష్టుప్ జగతీఛందో గాయత్రీ దే
వతాస్మృతా ॥ అనేనచానువాకేన త్వావాహ్యతు యథావిధి । గాయ
త్రీం విమలాం దేవీం హృదివాసూర్యమణ్డలే ॥ ధ్యానయోగేన సంపశ్యే
ద్వర్ణరూపసమన్వితామ్ ॥ * ॥ అత్ర భేదమాహభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥
వామదేవఋషిఛందోఽనుష్టుప్సావిత్రిదేవతా । ఆవాహనే వినియోగోజే
వ్యాఅస్యాయథాక్రమమ్ ॥ * ॥ అత్ర ॥ శ్లో ॥ న్యసావ్యధాయాతువ
రదే త్యనువాకేనమణ్డలే । భానోరావాహయేద్దేవీం సఖ్యాం గాయత్రి
యాహ్వయామ్ ॥ * ॥ ఇతి ఋష్యాదిన్యాసాస్తే భరద్వాజేన గాయ
త్ర్యావాహనముక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ వినయనైవం జపేద్యస్తు గాయత్రీం వే
దమాతరం ॥ * ॥ ఇతి వ్యాసేన న్యాసానంతరం జపఉక్తః, ఏవం సతియ
థోపదేశమనుష్ఠాయమ్ ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాణానాయమ్యచావా
హ్యస్మృత్పక్ష్యాది తతోన్యసేత్ । ముద్రాః ప్రదర్శ్య ధ్యాత్వాఽథ జ
పేత్సంత్రమయంత్రమః ॥ * ॥ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ ఋషిఛ్చందోదే
వతాశ్చ ధ్యాత్వామన్త్రార్థమేవచ । అనుష్ఠానంతతఃకుర్యాదితిమన్త్ర
విదాంమతమ్ ॥ * ॥ అత్ర భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ తతఃప్రదక్షిణీకృత్య
సోక్షితేఽద్భిశ్శుచిస్థలే । దర్శేషు వాగ్యతస్తిష్ఠ్య ప్రాజ్ఞుభ్రోదర్శ
పాణికః ॥ త్రిః ప్రాణసంయమం కుర్యాత్పూజీనధసంస్తృరేత్ । గా
యత్ర్యాస్తుసమస్తాయా ఋషిఛ్చందోఽధిదేవతాః ॥ స్మృత్వా ప్రత్యక్షరం,

పశ్చాద్భవ్యాదీనధ సంప్రరేత్ || * || పితామహః — || శ్లో || సవితా
 దేవతాయస్వాముఖమగ్నిప్రిపాచయన్ | విశ్వామిత్రఋషిశ్చన్ద్రో
 గాయత్రీ సావిత్రితే || * || భరద్వాజః — || శ్లో || పూర్వాద్దేవు చ
 తుర్ధార్థం బీజమస్వాదాహృతమ్ | చతుర్ద్వింశత్యక్షరాంతం సదీక్షుః
 శక్తిరుచ్యతే || * || విశ్వామిత్రః — || శ్లో || ఆదిత్యమణ్డలస్థం తత్పరం
 బ్రహ్మ ధిదైవతమ్ | ఛన్దోణిచృతాన్యద్గాయత్రీ మయా దృష్టా సనాతనీ ||
 అత్ర పక్ష్యాణ్యమిత్యేకాక్షరంస్యాత్ , “ ఊనాధికైవైకేన నిచృద్భురి
 జౌ ” ఇతిఛన్దోవిచితౌ దర్శనాత్సత్రయోవింశత్యక్షరాస్యాత్ | ఏవంసః
 “ ఛన్దోగాయత్రీ, చతుర్ద్వింశత్యక్షరాగాయత్రీ ” ఇత్యాది చతుర్ద్వింశత్య
 క్షరపరవచన నిచయవైయర్థ్యంస్యాత్ | అతపవశిష్టా దేవీగాయత్రీ ఛన్దః
 త్యేవం స్మరన్తి | కేచిన్మన్దాఃపునఃప్రణవగాయత్ర్యాదీనాం దేవీగాయత్రం
 ఛన్ద ఇతి వదన్తి, తన్నసాధీయః “ ఛన్దస్త దేవీగాయత్రీ - ఛన్దసాం గాయ
 త్రీ - దేవీగాయత్రీత్యేతాని ఛన్దాసి ” ఇత్యాదిన్మరణవిరోధాత్, స్త్రీ
 లిజనపుసకలిజయోరనన్వయాచ్చ | అతస్సర్వత్ర గాయత్రీఛన్ద ఇత్యే
 వన్మర్తవ్యమ్ | స్మృతిషుతు , పద్యసౌకర్యాయ గాయత్రం ఛన్ద ఇత్యుచ్య
 తే | భరద్వాజః — || శ్లో || విశ్వామిత్రఋషిశ్చన్ద్రో గాయత్రీ దేవతా
 రవిః | సావిత్ర్యాస్తు సమాఖ్యాతో వినియోగో వనాయనే || * || అత్ర ,
 సవితృ పరమాత్మ పరబ్రహ్మశబ్దానాం పర్యాయత్వాన్నదేవతాభేదభ్రమః
 కార్యః , విష్ణోర్నామసహస్రంమే ఇత్యుపక్రమ్య సవితారవిలోచన ఇతి
 వ్యాసస్మృతేః , || శ్లో || ప్రసౌతి సకలాంచేష్టాం ప్రసూతే సకలంజగత్ |
 అవతేర్గతికాన్త్యధ్ధా త్తరతేదానకర్తృణః || గతోహ్యసతిసర్వత్రవడ్భిఃకా
 న్తోగుణైస్సహ | భోగాపవర్గయోర్గ్రాతాసవితేతి నిరుచ్యతే || * || ఇత్యహి
 ర్బుధ్యుత్పరణాచ్చ | మూర్ఖప్రాణిప్రసవే, అవరక్షణే, ఇన్ గతౌ ,
 త్యాగ్లవనతరణయోః, ఇత్యేతేభ్యోధాతుభ్యస్సవితృశబ్దనిష్పత్తేః ఉక్తార్థసిద్ధి
 రిత్యర్థః | సహిసూర్యస్యజగజ్జారణత్వాదికమ్ , అన్యఃప్రవిశ్యచోదయితృ
 త్వంవాసమ్భవతి || శ్రు || సయశ్చాయంపురుషే, యశ్చసావాదిత్యే || * ||

ఇత్యాదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తిన ఏవ అన్తర్యామిత్వశ్రుతేః ॥ శ్రు ॥ యఆత్మ
నితిష్ఠన్నాత్మనోన్తరః - య ఆత్మానమన్తరోయమయతి ॥ * ॥ ఇతి తస్యైవ
నియన్తృత్వశ్రుతేః ॥ శ్లో ॥ యోలోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయశ్చ
శర్వరః । బ్రాహ్మయకసర్వభూతాని ॥ * ॥ ఇతి గీతత్వాచ్చ । తథాశ్రీ
వారాహే భువంప్రతిశేషః — ॥ శ్లో ॥ తవాపి సర్వలోకానామణ్డానాం
మాదృశామపి । భర్తాకర్తానియంతాచ సాక్షాన్నారాయణోహరిః ॥ * ॥
అతోఽత్ర సవితావిష్ణురేవ, తథాసవపరమాత్మాచ । తథాపరాశరః —
॥ శ్లో ॥ పరమాత్మాచ సర్వేషామాధారః పరమేశ్వరః । విష్ణు నామా సవే
దేషు వెదాదేషు చగీయతే ॥ * ॥ గీతాయాం — ॥ శ్లో ॥ ఉత్తమః పు
రుషస్త్వన్యః పరమాత్మేతుదాహృతః ॥ * ॥ తథాపరంబ్రహ్మచ విష్ణు
రేవ । అత్రమహిమాపనిషది ॥ నారాయణ పరంబ్రహ్మ తత్త్వం నారా
యణఃపరః ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీవారాహే — ॥ శ్లో ॥ విష్ణురేవపరంబ్రహ్మత్రి
భదమిహపత్యతే । వేదసిద్ధాన్త మాగ్నేషు తంనజానన్తిమోహితాః ॥ * ॥
పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ నారాయణఃపరంబ్రహ్మ పన్నగాశనవాహనః । అ
న్తర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణఃస్థితః ॥ * ॥ ఇతిచ । అతోవె
దేషు దేవతాన్తర పారమ్యాది పరం వాక్యం పూర్వవత్సాభిప్రాయ మితి
సిద్ధమ్ ॥ సాగ్నేచ — ॥ శ్లో ॥ బద్ధకౌభవపాశేన భవపాశాచ్చమోచ
కః । కైవల్యదఃపరంబ్రహ్మ విష్ణురేవ నసంశయః ॥ * ॥ ఇత్యలమ్ । పు
నశ్చైవమత్రమన్త్రీ వ్యాఖ్యానే సప్టికరిష్యతే ।

— శ్రీ న్యాయసక్రమః ౯ —

ఇదానీం షడంశన్యాయసంకచ్యతే, తత్రభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ స్వ
స్వోక్తవిగ్రహానేతానాం సర్వాన్స్మృత్యాన్తప్రణమ్యచ । సమ్యగుక్త
ప్రకారేణ న్యాయసక్రయమథావరేత్ ॥ ప్రథమంతు కరన్యాసం దేహ
న్యాసమనన్తరమ్ । అజ్ఞన్యాసం తతఃప్రోక్తమేతన్నాన్యాయసక్రయం క్రమా
త్ ॥ * ॥ తత్ర తావదాదా అన్త్రమన్త్రీణ కరశుద్ధిః । తతోగాయ
త్ర్యాన్యాయపకం కృత్వా, కరన్యాసపూర్వకమజ్ఞన్యాసం కుర్యాత్ ।

అత్ర భరద్వాజః — || శ్లో || ప్రకౌష్ఠాంతం బహిఃపాణ్యోస్తలయో
 స్తలపృష్ఠయోః । తలయోర్మధ్యమేవిప్రః కేవలం ప్రణవం న్యసేత్ ||
 వ్యాసః — || శ్లో || భూరణ్శుక్తద్వయేన్యస్య భవస్తర్జనకాద్వయే । జ్యే
 స్థాం ఙ్శులిద్వయేధీమాన్ స్వఃపదం వినియోజయేత్ || అనామికాద్వ
 యేధీమాన్నస్యైతత్పదమగ్రతః । కనిష్ఠికాద్వయేభగ్నః పాణ్యోర్మధ్యే
 ధియఃపదం || * || తతస్తేనైవ వ్యాపకంకృత్వా అగ్లన్యాసంకుర్యాత్ ||
 || శ్లో || కరన్యాసవిధింకృత్వా అగ్లన్యాసం సమాచరేత్ । భూః పదం హృ
 దివిన్యస్యభువన్శ్చిరసివన్యసేత్ । (ఓంభూర్భూదిచవిన్యస్యభువన్శ్చిరసి విన్య
 సేదితి క్వచిత్) శిఖాయాంస్వః పదంన్యస్య కవచేతత్పదం న్యసేత్ । అ
 త్యోభార్గవదన్యస్య న్యసేద్దిక్షుధియఃపదమ్ || * || భరద్వాజః — || శ్లో ||
 హృన్నస్తకశిఖాగాత్రనేత్రప్రహరణానిషత్ । అగ్లాన్యమూనీత్యుక్తా
 నివత్తిషటప్పల్లవానిచ || తిస్రోవ్యాహృతయోమస్త్రై షడ్వణ్ణాహృదయా
 దయః । చతుర్థ్యస్త్రాః పల్లవాస్తా ఏతేజ్జనునవఃస్పృతాః || హృన్నస్త్రంహృ
 దయేకాస్త్రైశ్చిరమస్త్రం శిఖామనుమ్ । శిఖాయాంకవచం దేహేదృక్ఫాలేషు
 చ దృజ్జనుమ్ || పాశ్వోయోర్దశదిక్షున్నస్త్రమస్త్రంకుర్యాద్యధాత్ర మ
 మ్ । తత్తదుక్తక్రమేణేవప్రణవాద్యాంశ్చవిన్యసేత్ || అణ్శులిభిశ్చత
 సృభిర్ద్వయోహృదయశీఘ్రయోః । ముష్టికాణ్శుక్తశిరసాపశ్చిమేతస్యవ
 ర్శ్చణః || బహిః కరాభ్యాం దృక్ఫాలమధ్యే మధ్యాభ్యులైస్త్రిభిః । అ
 ఙ్శుక్తతజ్జన్యగ్రాభ్యాం సశబ్దం దిక్షుపాశ్వోయోః || షడ్వణ్ణాన్యాసమి
 త్యుక్తమిదమేతత్ప్రకారతః । ఏవం విన్యస్య గాయత్రీమావాహ్యచ
 యధావిధి || ధ్యాతోవచారం సకలం కృత్వాఽథో జపమారభేత్ || * ||
 ఏవంషడ్వణ్ణాన్యాసముక్త్యా, తదనంతరం జపవిధానాన్నిత్యజపేషున రేతావ
 దేవకార్యమితిగమ్యతే । ఫలాధిక్యాపేక్షాయాం, శక్తస్య అక్షరన్యాసా
 దయః కార్యాః । చన్ద్రికాయామ్ — || శ్లో || అణ్శుస్థేనైవ గోవిన్దం త
 జ్జన్యాసంతుమహీధరమ్ । మధ్యమాయాం హృష్టికేశమనామాయాంత్ర
 విక్రమమ్ || కనిష్ఠాయాం న్యసేద్విష్ణుం కరమధ్యేతుమాధవమ్ । యత్యు

తంచహుతంజప్తం దత్తమిష్టం విశేషతః ॥ హస్తన్యాసప్రభావేన సర్వంభవ
 తిచాక్షయమ్ ॥ * ॥ ఏవం సర్వశ్రుతిషు న్యాసవిధానే అష్టాష్టతర్జనన్యగ్రా
 భ్యాం సశబ్దం దిక్షున్యాసవిధానాత్ స ఏవాస్త్రవిన్యాసే కార్యః । హస్త
 తాడనంతు వివిద్యమ్ । అథాప్యాః ప్రత్యక్షరమృష్యాదికముచ్యతే । అ
 శ్రు అగస్త్యః — ॥ వా ॥ ప్రహ్లాదః అమ్రిః వసిష్ఠః శుకః కణ్వః పరాశ
 రః పిశ్వామిత్రః కపిలః శౌనకః యాజ్ఞవల్క్యః భరద్వాజః జమదగ్నిః గౌ
 తమః ముద్గలః వేదవ్యాసః రోమశః అగస్త్యః కాశికః వత్సః పులస్త్యః మ
 జ్జణః దుర్వాసః నారదః కాశ్యపః, ఇత్యాద్యా ఋషయః । గాయత్రీ ఉ
 ఉష్ణిక్ అనుష్టుప్ బృహతీ పఞ్చిః త్రిష్టుప్ జగతీ కాన్తిః మహతీ సత్యా
 ఆస్తారపఞ్చిః విరాట్ పిష్టారపఞ్చిః అక్షరపఞ్చిః కాత్యాయనీ జ్యో
 తిష్ఠతీ త్రిష్టుప్ జగతీ సర్వచ్ఛన్దః మహాచ్ఛన్దః భూరితిచ్ఛన్దః భువరితి
 చ్ఛన్దః సువరితిచ్ఛన్దః దేవీగాయత్రీ, ఇత్యేతాని ఛందాన్సి । అగ్నిః ప్ర
 జాపతిః సోమః ఈశానః అదితిః బృహస్పతిః ఇన్ద్రః అర్యమా భగః
 సవితా త్వష్టా పూషా ఇన్ద్రాగ్ని వాయుః వామదేవః మిత్రావరు
 నౌ ధాతా విశ్వేదేవాః విష్ణుః వసవః రుద్రాః కుభేరః అశ్వినౌ బ్రహ్మ,
 ఇత్యేతాదేవతాః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ చతుర్వింశత్యక్ష
 రాణామృషయః పరికీర్తితాః । చతుర్వింశతిరేతాని ఛందాన్సీహ యథా
 క్రమాత్ ॥ సోక్తాని గాయత్ర్యాదీని తదాదీనాం పృథక్పృథక్ । ఏ
 షాం యథాక్రమేనైతాశ్చతుర్వింశతి సభ్యకాః ॥ అక్షరాణాం తదాదీ
 నాం సమాఖ్యాతాహిదేవతాః ॥ వా ॥ పృథివీ ఆపః తేజః వాయుః ఆ
 కాశం గంధః రసః రూపం స్పృశః శబ్దః ఉపస్థం పాయుః పాదః పాణిః
 వాక్ ప్రాణం జిహ్వ చక్షుః త్వక్ శ్రోత్రం మనః బుద్ధిః అహజాగ్ర
 రః అవ్యక్తమ్, ఇత్యేతానితత్వాని ॥ శ్లో ॥ చతుర్వింశతివర్ణానాం తదాదీ
 నాం యథాక్రమమ్ । తత్త్వాన్యమూనిపోక్తాని ప్రతివర్ణం పృథక్పృథక్
 ॥ ప్రహ్లాదినీ, ప్రభా, నిత్యా, నిశ్వభద్రా, విలాసినీ, ప్రభావతీ, జ
 యా, శౌన్తా, కాన్తా, దుగ్ధా, సరస్వతీ, విద్యారూపా, విశాలా, ఈ

శా, వ్యాపిసీ, విమలా, తమోపహరిణీ, సూక్ష్మా, విశ్వయోనిః, జయా
 వహా, పద్మా లయా, పరా, శోభా, భద్రయాపా, ఇత్యేతాశ్శక్తయః ।
 ॥ శ్లో ॥ చతుర్వింశతిరేతేషామక్షరాణాం పృథక్పృథక్ । యథాక్రమా
 శ్చనూభ్యాతా శ్శక్తయస్సర్వకామదాః ॥ చమృకం సుమనః పీతమతసీప్ర
 సవాసితమ్ । అతసీప్రసవశ్యామమింద్రీనీలమణిప్రభమ్ ॥ కృపీటయోనిదీ
 ప్రాభం జ్వలద్వహ్నిసమప్రభమ్ । విమృజ్యలితసజ్జాశం తారకాధిప
 న్నిభమ్ ॥ సజలా భ్రమనశ్యానుం రక్తగోరోచమచకమ్ । మాలతీపుష్పధవ
 శం శుద్ధజామ్బూనదప్రభమ్ ॥ కుద్దప్రసూనకసితం సుభరచ్ఛణమణిప్ర
 భమ్ । పూర్ణేష్టశ్శభవళం పాణ్డూరం శక్రగోపమమ్ ॥ గోరక్తనదృశంభా
 నోరుదయవ్యతిసన్నిభమ్ । గోరోచనాప్రభాపీతం నీలోత్పలదళాసితమ్ ॥
 శ్శభకుద్దేష్టధవళం వణ్ణాతీతం తదన్నిమమ్ । చతుర్వింశతివణ్ణానాం వణ్ణాఃప్రో
 క్తాయథాక్రమమ్ ॥ * ॥ సద్గ్రహేచ — ॥ శ్లో ॥ క్రమాచ్ఛుష్పకపుష్పా
 భమతసీసూనసన్నిభమ్ । విప్రసుస్ఫటికాకారం పద్మపుష్పసమప్రభమ్ ।
 తరుణాదిత్యసజ్జాశం శ్శభకుద్దేష్టసన్నిభమ్ । ప్రవాళపద్మపత్రాభం ప
 ద్మరాగసమప్రభమ్ ॥ వజ్రీనీలమణిప్రఖ్యం మాత్రికంబుజుమప్రభమ్ ।
 అజ్జనాభంచగాఢైయంవైజూర్యక్షౌద్రసన్నిభమ్ ॥ హారిద్రం కృష్ణదూర్వా
 భం రవికాంతిసమప్రభమ్ । శుకపిఞ్చసమాకారంక్రమేణపరికల్పయేత్ ॥ * ॥
 ఇతిసప్తవ్యాహృతివదత్రాపిభరద్వాజేనఋష్యాదిభేదశ్శక్తః । సపునర్యుగా
 న్తరవిషయఇతిమన్తవ్యమ్ । గాయత్రీకల్పేతు, ప్రతిపాదమపి ఋష్యా
 దికముక్తమ్ ॥ విశ్వమిత్రఋషిః, గాయత్రీచ్ఛస్తభి త్యేతత్పాదత్రయే
 పినమానమ్, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః క్రమాద్దేవతాః, అక్షరాణాన్తసర్వే
 షాం ప్రజాపతిః ఋషిః, గాయత్రీచ్ఛస్తః, సవితాదేవతా, ఇతి । అథన్యా
 సః । అస్త్రీమన్త్రేణ కరశుద్ధిం గాయత్ర్యా వ్యాపకంచకృత్వా, కర
 న్యాపం పూర్వంకుర్యాత్ । భూరజ్ఞుష్టద్వయేన్యస్యేతివ్యాసోక్తక్రమేణప
 ద్మన్యాసాన్తంకృత్వాపాదాదీన్యాసంకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ శిరసిప్రథమంపా
 దం ద్వితీయం నాభిమధ్యతః । తృతీయం పాదయోర్మధ్యస్యసర్వంసర్వా

జ్ఞతోన్యసేత్ || అథపాదాదిమూర్ధాంతంపదన్యాసస్తుకథ్యతే । పాదయో
 స్తత్పదంన్యస్యసవితుర్జ్ఞయోర్న్యసేత్ || జానుద్వయేవరేణీయంభర్గళ
 త్యూరుదేశతః । దేవస్యగుహ్యేవిన్యస్యనాభ్యాంధీమహీవిన్యసేత్ || ధియ
 ఇతిహృదిన్యస్యకణ్ఠేయఇతివిన్యసేత్ । నఇతిన్యస్యవదనెన్యసేన్నృధిప్ర
 చోదయాత్ || ఏవంస్పష్టంపదన్యాసవిధానం సముదాహృతమ్ । మస్తే శా
 నేనసర్వేణసోంకారేణాకవిగ్రహమ్ || కరాభ్యాం సంస్పృశేద్ధీమాన్నృధా
 దిచరణావధి । ఏతత్సంహననన్యాసం వజ్రసంహననోపమమ్ । కృత్వాపడ
 జ్ఞవిన్యాసంపటరాక్షాశిసమావరేత్ || అయం సృష్టిన్యాసః । మూర్ధఙ్మూ
 ఋధ్యనేత్రేషువక్త్రేహృన్నాభిగుహ్యకే । ఊరుజానుపదేనైవ పదానిక్ర
 మశోన్యసేత్ || విపర్యయేనాయమేవసంహారన్యాసః । పదాదినాభ్యంతంమూ
 ర్ధాదిహృదయాంతం స్థితిన్యాసః । అథాక్షరన్యాసః || శ్లో || ఉభయాఙ్ముష్ఠ
 యోస్వస్వతర్జ్జన్యాప్రణవంన్యసేత్ । అష్టానామఙ్ములీనాస్తుచతుర్ద్వీంశ
 తిపర్వసు || చతుర్ద్వీంశత్యక్షరాణితర్జ్జన్యాదిక్రమాన్న్యసేత్ || * || నార
 దః — || శ్లో || ఆదితోవామతర్జ్జన్యాః కృత్వాదక్షిణతర్జ్జనీం । న్యాసఉత్పత్తి
 సంజ్ఞోయం సంహారాభ్యోవిపర్యయః || తర్జ్జన్యాదికనిష్ఠాంత ముభయోరపిహ
 స్తయోః । స్థితిర్నామభవేన్నాసోనానాభోగసుఖావహాః || సంహారస్వా
 మ్ముక్తూణాముత్పత్తిర్చిత్తాచారిణామ్ । గృహస్థానాస్తుసర్వేషాంస్థితిరే
 వవిధీయతే || * || అగస్త్యః — || శ్లో || అఙ్గాఘగుల్ఫజఙ్ఘాసుజానూర్వోర్గు
 హ్యకేతథా । వృషణేకటిదేశేచ నాభాచోదరమధ్యతః || స్తనయోర్హృద
 యేకణ్ఠేవక్త్రేతాలునిఘోణకే । చతుషోశ్చభ్రువోర్మధ్యేలలాటేపూర్వ
 వక్త్రకే || దక్షిణేచోత్తరేవక్త్రేపశ్చిమేమూర్ధ్విచక్రమాత్ || న్యాసప్ర
 కారాంశ్చసవీవాహ || వా || ఓం (తత్) ప్రజ్ఞోవిన్ద్యేచంపకనిభాయైనమః
 ఓమ్ (సమ్) ప్రభాయైఅతసీపుష్పసన్నిభాయైనమః । ఓమ్ (విమ్) నిత్యా
 యైపిఙ్గళవర్ణాయైనమః । ఓమ్ (తుమ్) విశ్వభద్రాయైశ్చనీలనిభాయైన
 మః । ఓమ్ (ర్వమ్) విలాసిన్ద్యైవహ్నిరూపాయైనమః । ఓమ్ (రెమ్) ప్ర
 భావత్యైనీలవర్ణాయైనమః । ఓమ్ (ణిమ్) జయాయైవిద్యత్ప్రభాయైనమః ।

ఓం (యమ్) శాంతాయైరక్తవర్ణాయై నమః । ఓం (భమ్) శాంతాయైజలదవర్ణాయై నమః । ఓం (ర్గోమ్) దుర్గాయై రక్తశౌరాయై నమః । ఓం (డెమ్) సరస్వత్యైమరకతనిభాయై నమః । ఓం (వమ్) విద్యారూపాయైజాతిపుష్పనిభాయై నమః । ఓం (స్యమ్) విశాలాయైస్వర్ణప్రభాయై నమః । ఓం (ధీమ్) ఈశాయైకుస్తప్రభాయై నమః । ఓం (మమ్) వ్యాపిన్యై పద్మరాగనిభాయై నమః । ఓం (హిమ్) విమలాయై శంఖనిభాయై నమః । ఓం (ధిమ్) తమోవహారిన్యై పాణ్డురనిభాయై నమః । ఓం (యోమ్) సూర్యాయై ఇంద్రగోపనిభాయై నమః । ఓం (యోమ్) విశ్వయోన్యై తౌద్రనిభాయై నమః । ఓం (నః) జయావహాయై ఆదిత్యోదయసన్నిభాయై నమః । ఓం (ప్రమ్) పద్మలయాయై నీలోత్పలనిభాయై నమః । ఓం (చోమ్) పరామై గోరోచనాభాయై నమః । ఓం (దమ్) శోభాయై కుస్తేన్దుశ్ఖనిభాయై నమః । ఓం (యాత్) భద్రరూపాయై స్ఫటికనిభాయై నమః ॥ * ॥ [ఓం యోమ్ సూర్యాయై శక్రగోపనిభాయై నమః । ఓం యోమ్ విశ్వయోన్యై గోరక్తసదృశాయై నమః, ఇతి పారాస్తరమ్] బ్రహ్మప్రోక్షే — ॥ శ్లో ॥ మూర్ధాదిపాదపర్యంతముష్పత్తిర్నాస్తి స ఉచ్యతే । పాదాదిమూర్ధాపర్యంతం సంహారన్యాస ఉచ్యతే ॥ పాదాదికుక్షిపర్యంతం శిరఃప్రభృతివత్క్షసి । కర్తవ్యః కామిభిర్నాస్తిసాగృహస్థైస్థితిసంజ్ఞకః ॥ చతుర్వింశత్యక్షరాణి తదాదీని స్వవిగ్రహా । చతుర్వింశతిదేశేషు ప్రోక్షేష్వేషు ప్రవినయసేత్ ॥ పాతఘ్నముపపాతఘ్నం మహాపాతకనాశనమ్ । పితృమాతృవధాఘ్నఘ్నం పూర్వజన్మాఘ్ననాశనమ్ ॥ విష్ణులోకప్రదంచైవ బ్రహ్మలోకప్రదం తథా । స క్షసిద్ధిప్రదనిత్యం ధ్యాత్యైవాంవేదమాతరమ్ ॥ * ॥ అగస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ తత్సన్యాసమథోవక్ష్యే సాధకానాం హితాయవై । యత్యైతాన్వాసాధకౌగచ్ఛేన్నిర్వాణంపదమవ్యయమ్ ॥ ఓంకారమాదాపుచ్చార్యమస్త్రీవీజమనస్తరమ్ । తత్సత్త్వం నమోస్తం చ జపన్నాస్తిసంసమాచరేత్ ॥ * ॥ తద్యథా । ఓం (తత్) పృథివ్యాత్మనే నమః, ఓం (నమ్) అబాత్మనే నమః, ఓం (విమ్) తేజ ఆత్మనే నమః, ఓం (తుమ్) వాయ్వాత్మనే న

ముః, ఓం (ర్వమ్) ఆకాశాత్మనే నముః, ఓం (రెమ్) గర్భతన్మాత్రాత్మనే నముః, ఓం (నీమ్) రసతన్మాత్రాత్మనే నముః, ఓం (యమ్) రూపతన్మాత్రాత్మనే నముః, ఓం (భమ్) స్పృశతన్మాత్రాత్మనే నముః, ఓం (గ్రోమ్) శబ్దతన్మాత్రాత్మనే నముః, ఓం (దెమ్) ఉపస్థాత్మనే నముః, ఓం (వమ్) పాయాత్మనే నముః, ఓం (స్యమ్) పాదాత్మనే నముః, ఓం (ధీమ్) పాణ్యాత్మనే నముః, ఓం (మమ్) వాగాత్మనే నముః, ఓం (హిమ్) ఘ్రాణాత్మనే నముః, ఓం (ధిమ్) జిహ్వీత్మనే నముః, ఓం (యోమ్) చక్షురాత్మనే నముః, ఓం (యోమ్) త్వగాత్మనే నముః, ఓం (నః) శ్రోత్రాత్మనే నముః, ఓం [ప్రమ్] మన ఆత్మనే నముః, ఓం [చోమ్] బుధ్యాత్మనే నముః, ఓం [దమ్] అహఙ్కారాత్మనే నముః, ఓం [యాత్] అవ్యక్తాత్మనే నముః, ఇతి తత్తత్ స్థానేషు క్రమాన్మన్యసేత్ । స్థానాని చ సపవాహా ॥ శ్లో ॥ అట్టోన్యజాన్వోశ్చహృదయే ముఖేమూర్ధ్ని చ నాసయోః । జిహ్వక్షిత్యకృతుశ్శ్రోత్రలింగపాణ్యజ్ఞిహానిషు ॥ ముఖేఘ్రాణే చ జిహ్వయాం త్వకృతుశ్శ్రోత్రహృత్సు చ । హృద్యేవ వినయసేమాధ్వంతత్సన్యాస ఇతిన్మృణః ॥ ఏవం వినయస్య సావిత్రిం ధ్యాత్వా సమ్యక్ప్రియత్వతః । యంయం పశ్యతిచక్షుర్భూయం యంయం స్పృశతి పాణినా । యంయం వాభావతేవాచానర్షేపూతాభవన్తితే ॥

— శ్రీ గాయత్రీకవచమ్ ౯ —

అథ గాయత్రీకవచమ్ । ఓమితి హృదయే, భూరితి ముఖే, భువ ఇతి శిరసి, సువరితి సర్వాణ్యై, ॥ శ్లో ॥ ఏవం విప్రస్య గాయత్రీం తతో ముద్రాః ప్రదర్శయేత్ । యోనిముద్రాసోరభేయీ శఙ్ఖముద్రా తదైవచ ॥ ముఖముద్రా చ విజ్ఞేయాః ప్రధానాః పరికీర్తితాః । అథాతో దర్శయేన్ముద్రాసంఘం ముఖం సముద్బలంతథా । తతో వితతవిస్తీర్ణే ద్విముఖం త్రిముఖం తథా ॥ చతుర్ముఖం పంచముఖం షణ్ముఖాధోముఖే తతః । న్యాయకాంక్షలికా ఘోరే చ శకటం తదనంతరమ్ ॥ యమపాశంచగ్రధితం తతస్సాస్యతన్మృతోన్ముఖమ్ । ప్రలమ్బముష్టికామీనస్తతః కూర్మవరాహకా ॥ సింహాక్రాంతం మ

హాక్రాంతం తతోముద్గరపల్లవౌ || ఏతాసాంలక్షణం సపవాహ — || శ్లో ||
 సంముఖం సంహతౌ హస్తాపుత్తానా కుఞ్చితాఙ్గుళీ || కుఞ్చితా - ఈషద్వ
 క్రా అగ్రాఙ్గుళయో యయో రేషా, సంముఖం నామ ముద్రా || శ్లో || సమ్ము
 టం పద్మకోశాభా కరావన్యోన్యసంహతౌ | వితతం సంహతౌ హస్తాపుత్తా
 నానాయతాఙ్గుళీ || ఆయతాః - ప్రసారితాః అఙ్గుళయో యయో రేషా,
 వితతం నామ ముద్రా || శ్లో || విస్తీర్ణం సంహతౌ పాణీ మిథోముక్తాఙ్గుళిద్వ
 యా || అన్యోన్యం ముక్తమఙ్గుళిద్వయం యయోస్తాపాణీ పరస్పరంసం
 హతౌ, విస్తీర్ణం నామ ముద్రా || శ్లో || సంముఖాసక్తయోః పాణ్యోః కని
 ష్ఠాద్వయయోగతః | శేషాఙ్గుళీనాం వైరళ్యే ద్విముఖ త్రిముఖా దయః ||
 మిథస్సంముఖాసక్తయోః పాణ్యోః కనిష్ఠాద్వయయోగేన శేషాఙ్గుళివైరళ్యే
 అఙ్గుళద్వయమారభ్యానామికాంతం యావద్విముఖాదిముద్రాభవంతి || శ్లో ||
 శేషాఙ్గుళీనాం వైరళ్యే పూర్వయోగవివాశనమ్ | తిర్యక్సంయుజ్యమానా
 గ్రా సంయుక్తాఙ్గుళిచుడ్డలా | హస్తాషణ్ముఖమితిక్రమ ముద్రా ముద్రా వి
 శారదైః || పూర్వయోగః - కనిష్ఠాద్వయయోగః , తద్వివాశః , ఇతరా
 ఙ్గుళీనాం సంయోగాత్తిర్యక్సంయుజ్యమానమగ్రం యయోస్తా, సంయు
 క్తమఙ్గుళీచుడ్డలఙ్గుళయయోస్తా హస్తా, షణ్ముఖం నామ ముద్రా || శ్లో || ఆ
 కుఞ్చితా గ్రా సంయుక్తాస్యజ్ఞాహస్తావధోముఖం || ఈషద్వక్రా గ్రా వక్రా
 వైస్యజ్ఞాహస్తా అధోముఖం నామ ముద్రా || శ్లో || ఉత్తానా తాదృశావేషవ్యా
 పకాఙ్చలికంకరా || తాదృశౌ సంయుక్తా ఉక్తలక్షణౌ కరా, వ్యాపకాఙ్చలికం
 నామ ముద్రా || శ్లో || అధోముఖం బద్ధముష్టి ముక్తాగ్రాస్థితకాకరా | శకటం
 నామ కథితమ్ || ముక్తా గ్రాఙ్గుళియయోరుక్తలక్షణయోస్తాకరా, శక
 టం నామ ముద్రా || శ్లో || బద్ధముష్టికయోః పాణ్యోరుత్తానా వామతర్జనీ | కు
 ఞ్చితా గ్రా ౭ న్యాయాయుక్తా తర్జన్యాస్యజ్ఞ వక్రయా || బద్ధముష్టి కయో
 రుపర్యధోభాగేనావస్థితయోః పాణ్యోర్యాఉత్తానాకుఞ్చితా గ్రా వామ
 తర్జనీ సా అన్యయా దక్షిణతర్జన్యాస్యజ్ఞ వక్రయా యుక్తా, యమపాశం నా
 మముద్రా || శ్లో || ఉత్తానసన్నిసంలీన బద్ధాఙ్గులితలాకరా | సంముఖా ఘటి

తాదీహూ వజ్రుష్టా గ్ర ధితం మతమ్ ॥ ఉత్తానాని సద్ధినంలీనాని బద్ధాస్య
 జ్ఞుభితలానియయోస్తాపాణీ, తథోక్తాతావనోన్యసంముఖౌ ఘటితౌ దీప్తౌ
 వజ్రుష్టా యయోస్తా, గ్ర ధితం నామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥ సజ్జితోద్ధౌర్ధ్వజులిర్వా
 మస్తా దృశాదక్షిణేనతు । అధోముఖేనసం యుక్త స్సం స్తుభోన్ముఖముచ్య
 తె ॥ సజ్జితాః-సంబద్ధా ఊర్ధ్వజుశ్చయోయస్యసతథోక్తః తాదృశాద
 క్షిణేనాధోముఖేన కరేణ సంయుక్తః సన్తుభోన్ముఖం నామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥
 ఉత్తానే హ్యున్నతేకోటి విలక్కుభిః కథితః కరో ॥ ఉత్తానే ఉన్నతేకోటి య
 యోస్తా విలమోచనామ ముద్రా ॥ [ప్రలమృతతి కేచిత్పతన్తి] ॥ శ్లో ॥ ము
 ష్టిచానోన్యసంయుక్తావుత్తానా ముష్టికోభవేత్ ॥ అనోన్యసంయుక్తాఉ
 త్తానా, ముష్టికోనామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥ మీనస్సస్సంముఖీభూతౌ యుక్తానా
 మకనిష్ఠికా ॥ ఉద్భవసంయుక్తవక్త్రాగ్ర శేషాజ్ఞుభితలా కరో ॥ యుక్తై -
 సమ్బద్ధే అనామికాకనిష్ఠికే, తావనోన్యసంముఖీభూతౌ తతోర్ద్వసం
 యుక్తాని వక్త్రాణి శేషాజ్ఞుభితలాని యయోస్తా, మీనోనామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥
 అధోముఖః కరోవామస్తాదృశాదక్షిణేనతు । పృథదేశ సమాక్రాంతః కూర్మో
 నామ విధీయతే ॥ అధోముఖో న్యుజ్జో వామహస్తః తాదృశా దక్షిణక
 రేణ పృథదేశే యుక్తః, కూర్మోనామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥ ఉద్భవమధ్యో వా
 మభుజః కత్వాభ్యాశాశ్రయే కరే । వరాహః కథ్యతే ॥ కక్షసమీపాశ్ర
 యే కరే, ఉక్తలక్షణో వామభుజః, వరాహానామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥ సిం
 హాక్రాంతం కణాశ్రితౌ కరో ॥ కర్ణద్వయాశ్రితౌ ఆయతాజ్ఞుభికా క
 రౌ, సింహాక్రాంతం నామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥ కిజ్జిదాకుజ్జితాగ్రాతు మ
 హాక్రాంతమతః పరిమ్ ॥ తావేవ కుజ్జితాగ్ర మహాక్రాంతం నామ ము
 ద్రా ॥ శ్లో ॥ ఉర్ద్వం కిజ్జిగ్ధతౌ పాణీ ముగ్ధరో వామతర్జనీ ॥ గ్రస్తాదక్షి
 ణహస్తేన కించిదూర్ధ్వగతయోః పాణ్యోః వామతర్జనీ దక్షిణహస్తేన గృ
 హీతా, ముగ్ధరోనామ ముద్రా ॥ శ్లో ॥ పల్లవో దక్షిణకరః ॥ అధోముఖస్థి
 తొమూర్ధ్నిముద్రాణామ్, ఇత్యుక్తలక్షణో మూర్ధ్ని నిహితో దక్షిణక

రః, అధోముఖః, పల్లవో నామముద్రా ॥ ఏవం ప్రకారేణ ముద్రాణాం
 లక్షణముక్తమిత్యర్థః । అత్ర మహాసంహితాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ నజాతు
 దర్శయేన్ముద్రాం మహాజనసమాగమే । త్సుభ్యన్తిదేవతాస్తస్య విఫలంచ
 కృతం భవేత్ ॥ * ॥ బ్రహ్మ — ॥ శ్లో ॥ కృత్వాపైవేద్యశం న్యాస
 మశేషం పాపనాశనమ్ । పశ్యాత్సమాచరేద్ధ్యానం వణరూపసమన్విత
 మ్ ॥ * ॥ ధ్యానస్వరూపమాహ గోవిలః — ॥ వా ॥ ప్రాతర్ధ్యాత్
 రవిమధ్యేస్థితా రక్తవర్ణా కుమార్యక్షమాలాహస్తా హంసాసనమారూఢా
 బ్రహ్మదైవత్యా ఋగ్వేదముదాహరన్తీ, మధ్యాహ్నా సావిత్రి రవిమధ్యే
 స్థితా శ్వేతవర్ణా యువతిః శూలహస్తా త్రినేత్రా వృషభాసనమారూ
 ఢా రుద్రదైవత్యా యజుస్సముదాహరన్తీ, సాయం సరస్వతీ రవిమ
 థ్యేస్థితా శ్యామవర్ణా వృధా చతుర్భుజా చక్రహస్తా సువర్ణాసన మా
 రూఢా విష్ణుదైవత్యా సామవేదముదాహరన్తీ, ఏవం క్రమేణ సద్భ్యాత్ప్ర
 యేగాయత్రీ మావాహ్యా న్యసన్యధ్యాయేత్ ॥ పితామహః — ॥ శ్లో ॥
 గాయత్రీ త్రిపదాజ్ఞేయావటుక్తిఃపఞ్చశీర్షకా । అగ్నివర్ణముఖశుక్లాప
 ణ్డరీకనిభేక్షణా ॥ ఋగ్వేదః ప్రథమః పాదో యజుర్వేదోద్వితీయకః । సా
 మవేదస్తృతీయస్త చరణః పృథివీస్తృతా ॥ కైలాసమలయాపూరా అమృ
 రంత్యమ్బుధిస్సృతః । పూర్వాదికప్రథమాకుక్షిర్ద్వితీయా దక్షిణామతా ॥
 పశ్చిమాతు తృతీయాస్యాచ్చతుర్థీ చాత్రరాస్తృతా । ఊర్ధ్వాదికృష్ణమీకు
 క్షిరధష్టస్థీ తిచోచ్యతే ॥ పురాణం నాభిరిత్యుక్తం దేవ్యాకారం జగత్సృ
 తమ్ । స్తనౌఛందాంసి హృదయం ధర్మశాస్త్రముకల్మషమ్ ॥ బాహవోన్యా
 యశాస్త్రం తుకర్ణౌ సాంఖ్యద్వయం తథా । ప్రథమంశబ్దశాస్త్రమితిశిశ్మ
 యౌద్వితీయకమ్ । కలపస్తృతీయమిత్యుక్తం చతుర్థంతు నిరుక్తకమ్ । జ్యో
 తిషామయనం వైవపఞ్చమం పరమంవిదుః ॥ మీమాంసాలక్షణం తస్యాశ్చే
 ష్టా చాథర్వణీశ్రుతిః । బ్రహ్మమూర్ధాశిఖారుద్రో విష్ణురాత్నాపృథ
 స్థితః ॥ విద్యా విద్యేపురః పశ్చాద్వేదాన్త్రవిమలం మనః । సాంఖ్యాయనస్య
 గోత్రైషా సర్వలోకమహేశ్వరీ ॥ * ॥ ఇతి । భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ సా

త్వాశుద్ధశుచాదేశే ప్రత్యుభిత పదద్వయః । నవవిత్రకరద్వస్తవ్యకృతో
 పస్పర్శనోద్విజః ॥ త్రిప్రాణానం యమేద్ధిమానోరేచకాదిత్రయేణతు ।
 రేచకః పూరకః చైవ తృతీయః కుమ్భకః స్మృతః ॥ ఋషిచఛ్చందోదేవతాశ్చ
 వినియోగంచవర్ణకాః । తత్త్వానిశక్తిం బీజంచ కృత్యం చాథక్రమాత్సరే
 త్ ॥ అథ హస్తాజ్ఞకాయేషు కుర్యాన్నాస్యసత్రయంక్రమాత్ । దిగ్బంధనంతతః
 కృత్వాధ్యాయేద్దేవీంప్రసన్నధీః ॥ ఆయాత్విత్యనువాకేనహృదయేవాకమా
 న్దలే । దేవీమావాహ్యగాయత్రీం తతోధ్యాయేద్దివిజోత్తమః ॥ పఞ్చవక్త్రా
 దశభుజా షడ్గుర్భా చరణత్రయా । త్రిపఞ్చదృష్టిర్యాసాస్యాద్దాయత్రీప
 రమేశ్వరీ ॥ వేదాదివిద్యాభూతాశా భూధరా రేగైర్జవోజగత్ । బ్రహ్మవి
 స్టుశివాశ్చాస్యాః ప్రధానావయవా అమీ ॥ ఋగ్వేదః పూర్వచరణః య
 జువేదోద్వితీయకః । సామవేదః స్మృతీయస్తు చరణం పృథివీస్మృతా ॥
 శ్వేతాద్రిమలయాపూరూ వాసోరత్నాకరః స్మృతః । అష్టాదశ పురాణా
 ని నాభిర్దేవ్యాకృతిర్జగత్ । గర్భోఽనంతోమరుద్వక్షశ్చస్తసాంవిభితిస్తనా ।
 హృదయం ధర్మశాస్త్రాణి బాహవోన్యాయవిస్తరః ॥ శిరోధరాగిరిపతి శ్శీ
 షాణిచ పృథక్పృథక్ । పూర్వంశిరశ్శబ్దశాస్త్రం శిరశ్శిక్షాద్వితీయకమ్ ॥
 శిరః కల్పస్మృతీయంచ చతుర్థం చ నిరుక్తకమ్ । పఞ్చమం జ్యోతిషం శీర్షం
 పరమం పరికీర్తితమ్ ॥ సితేతరగతిర్వక్త్రం వదనానీద్దమణ్డలమ్ । సమీర
 ణశ్చ నిశ్వాసప్రసరౌ వాసరోద్భవః ॥ కృష్ణాబ్రహ్మజ్జిగ్రరభకా దోర్జ్వా
 లా తిగ్మదీధితిః । రత్నాకలోపగ్రహపూర్వాపేరూమీమాసాలక్షణానిచ ॥
 వేదాస్తశాస్త్రం ఛిముత్తం మానసం తదుదీరితమ్ । బ్రహ్మకూర్థా శిఖారు
 ద్రో విష్ణురాత్నాహృదిస్థితః ॥ ఏతల్లక్షణ సమ్పన్నా గాయత్రీతి ప్రకీర్తే
 తా । సాక్ష్యానినన్య గోత్రేషా జగదుగ్రా పాఖిలేశ్వరీ ॥ ఏవం ధ్యా
 త్వా స్వహృత్పద్మకణికామధ్యమన్థలే । హైమే సిన్ధుసనే దేవీంస్థితాం
 ధ్యాయేద్దివిజోత్తమః ॥ పద్మపీఠేఽథవాఘ్నాథే నానారత్న విభూషితే ।
 పద్మాననేఽథవాసామేయే తథాధ్యాయేత్స్వచేతసా ॥ పాద్యమాచమనం
 చాఘృణం వస్త్రం యజ్ఞోపవీతకమ్ । చన్దనం చాక్షతం పుష్పం ధూపది

పానివేద్యకమ్ || కరానులేపం తామ్బూలం దత్వాధోజపమాచరేత్ | ప్ర
దక్షిణప్రణామాం శ్చయథాశక్త్యథకారయేత్ || స్తుత్వాథ వివిధైస్తై
దేవీముద్వాసయేత్తతః | సర్వాణ్యమూనిద్రవ్యాణిప్రాక్తానీహార్షనేఽఘ
నా || ఏవం ద్విజోత్తమస్సమ్యక్నియమేనసమన్వితః | యోధ్యానేనార్ప
యేద్దేవీం సర్వాభిష్టం లభేతసః || యోనేనధ్యానమార్గేణసజ్జపేతద్విజోత్త
మః | తిష్ఠత్యాశ్రిత్యవేదామ్బాం ససాక్షాదీశ్వరీస్తుతః || వేదామ్బికాంప
రిత్యజ్యగాయత్రీం యెద్విజాధమాః | పఠన్తి వేదాం స్తేపాపా భవేయ
ర్గదాభస్వనాః || ఏతధ్యానంతుయః కుర్యాత్సదభిప్రాయనియమేనతు | స
సాన్వితస్సర్వతీర్థేషు కృతాస్తేనాఖిలాధ్వరాః || కృతానిసర్వదానాని
భూదానప్రముఖానిచ | కృచ్ఛ్రాచాన్ద్రాయణాదీనికృతామ్యగ్రతపాం
నిచ || అన్యానిసర్వధర్మాణియానిపుణ్యానితానిచ | యధోదితక్రమేజ్ఞై
వసమస్తానికృతానివై || ద్విజస్యజప్యం ధ్యేయం చ నగాయత్రాః ప
రం వరమ్ | సర్వప్రకారాద్వేదేషుత్రిషుసత్యం నసంశయః || ప్రియః
కిం జల్పనైవ్యక్తైర్భూయోభూయోవిమోహనైః | గాయత్రీస్తుపరం
సాన్తి వైవతం సద్విజన్మనామ్ || * || అత్ర విశ్వామిత్రః — || శ్లో ||
దేవస్యసవితుప్రసన్ధియోయోనః ప్రచోదయాత్ | భర్గోవరేణ్యంతద్భ్ర
హ్మాధీమహీత్యర్థ ఉచ్యతే || * || అగస్త్యః — || శ్లో || యోదేవస్సవి
తాప్తాకంధియో ధర్మాదిగోచరాః | ప్రేరయేత్తస్య యద్భగ్నస్తద్వరేణ్య
ముపాస్తుహే || * || అవయోర్వచనయోర్భగ్నశబ్దః తేజః పరతేన య
శ్శృణ్వే సవిత్పరత్వేనచ వ్యాఖ్యాతః | తథావరదరాజీయే — || వా ||
నిత్యమస్త్రీవాగ్భ్యావేచ తచ్ఛబ్దశ్శ్రుతేయః చచ్చజ్జోఽధ్యాహరణః |
సవితుః - జగతాంప్రసవితుః || శ్రు || సవితావైప్రసవానామీశే , ఉత్తై
శిషేప్రసవస్యత్వమేకః || * || ఇత్యాదిశ్రుతేః | వరేణ్యమ్ - చృక్షం
భక్తాణ్యప్రత్యయః , సర్వేషాం సంభజనీయమ్ | భగవచ్చేజః , భజ్జనా
దభగ్నః , ప్రకాశప్రదానేన జగతోబాహ్యభ్యంతరతమోభజ్జకత్వాద్భ
గ్జనాద్వా , కాలాత్మకతయా సకలకర్తృఫలపాకహేతుత్వాద్భగవాద్వా ,

వృష్టిప్రదానేన భూతానాం భరణహేతుత్వాత్ । దేవస్య ద్యోతమాన
 స్య, ధీమహి చింతయామః, ధేచింతాయామ్ । దేవస్య సవితుర్వరేణ్యం
 యద్భర్గస్తథ్యామామః - ఆదిత్యమణ్డలాంతర్వర్తినం తేజోమయం పురు
 షమనుచింతయామః ॥ శ్రుతిః ॥ య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురు
 షః । అథ య ఏష ఏతస్మిన్ మణ్డలేఽర్చిషీ పురుషః ॥ * ॥ ఇత్యాదిశ్రు
 తేః । ధియోయోనః - సవితా అస్తా కమ్, ధియః - హానోపాదాన విష
 యాణి జ్ఞానాని, ప్రచోదయాత్ - ప్రచోదయతి - ప్రవర్తయతి, తత్స
 వితుస్తద్భర్గాశ్చింతయామ ఇతి । ప్రపఞ్చసారేచ — ॥ వా ॥ తదితి
 ద్వితీయైకవచనమ్, అనేనాఖిలవస్తునః సృష్ట్యా దికారణం తేజోరూపమా
 దిత్యమణ్డలే అభిధేయమ్, సదానన్దం పరబ్రహ్మభిధీయతే ॥ * ॥ వి
 శ్వామిత్రశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యమణ్డలాసీనం రుక్మాభం పురుషం ప
 రమ్ । ధ్యాయన్ జపేత్తదిత్యేతాం నిష్కామోముచ్యతేద్విజః ॥ సప్ర
 భం సత్యమానన్దం హృదయేమణ్డలేఽపిచ । ధ్యాయన్ జపేత్తదిత్యేతాం
 నిష్కామో ముచ్యతే చిరాత్ ॥ * ॥ శ్రు ॥ సయశ్చాయంపురుషే,
 యశ్చాసా వాదిత్యే, స ఏకః । ఇతి ॥ * ॥ ధ్యానార్థ ఇత్యత్ర జగజ్జ్ఞా
 రణభూతం వరం బ్రహ్మ సర్వాంతర్యామీ సూర్యమణ్డలవర్తీ తేజోమయః
 పురుష ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ । సతు పురుషః పుణ్డరీకాక్ష ఏవ ॥ శ్రు ॥ యఏ
 షోఽంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషోద్భవ్యతే, హిరణ్యత్కశ్రుహిరణ్య
 కేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణః । తస్య యథా కప్యాసం పుణ్డరీకమేవ
 మక్షిణీతి శ్రుతేః । కం జలం పిబతీతి కపిః - సూర్యః, తేన అన్యతే వికా
 స్యతే ఇతి కప్యాసమ్, రవికరవికసితమిత్యభావః । తథాంతర్యామీపురుషో
 నారాయణ ఏవ ॥ శ్రు ॥ ఏవసర్వభూతాంతరాత్మా అపహతపాస్తాదివ్యో
 దేవ ఏకొ నారాయణ ఇతి శ్రుతేః ॥ * ॥ ఏవంచసతి సవితృమణ్డలాంతర్వ
 ర్తినఃపుణ్డరీకాక్షస్య సకలజగదాధారం విష్ణుసంజ్ఞం యద్భర్గః తత్తేజశ్చింత
 యామ ఇతి సిద్ధమ్ । అత్ర మైత్రావరుణీయ శ్రుతిః — ఏతస్సవితు
 ర్వరేణ్యం ధ్రువమచలమమృతం భర్గాభ్యం విష్ణుసంజ్ఞం సర్వాధారం

తాను । ఇతి ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఈశ్వరంపు
 రుషాఖ్యంచ సత్యధర్మాణమమృతమ్ । భగ్నాఖ్యంవిష్ణుసంజ్ఞంచధాతాన్
 మృతముపాశ్నుతే ॥ * ॥ అనేన ధీమహీతిధ్యానవిషయభూతా విష్ణు రేవే
 తిసిద్ధమ్ । అతపవాగస్త్యసనకస్తృతౌ ధేయోవిష్ణురేవేతినిశ్చితమ్ ॥ శ్లో ॥ ఆ
 దిత్యమణ్డలే ధ్యాయేత్పరమాత్మానమవ్యయమ్ । విష్ణుం చతుర్భుజం రక్త
 పజ్జ-జాసనమధ్యగమ్ ॥ కిరీటహారకేయూరనూపురైరుపశోభితమ్ । శ్రీవ
 త్సవనమాలాశ్రీతులసీకాస్తుభోజ్వలమ్ ॥ హరిం పీతామ్బరధరం శఙ్ఖచక్ర
 గదాధరమ్ । ప్రసన్నవదనం రత్నమణ్డలైర్నర్మణీతాననమ్ ॥ సర్వరత్నసమా
 యుక్తసర్వాభరణభూషితమ్ । ఏవం ధ్యాత్వా జపేన్నిత్యం మస్త్రీమస్తో
 త్తరం శతమ్ ॥ సర్వపాపవిశుద్ధాత్మాజితక్రోధో జితేంద్రియః । సంసారా
 ణావముత్తీర్య పరాంసిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ ఇతి ॥ * ॥ ఏవంగాయత్రావ్య
 దేవతాత్వేన, ఆదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తినః పురుషోత్తమవ్యయో ధేయత్వ
 నిధానరణాత్, అస్యాదేవతాన్తరదేవతాత్వాశా, భిక్షోరాజ్ఞః కిరీటాశేవ
 దురాశైవ । అత్రభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ అధాహమర్థం గాయత్రాః
 ప్రవత్సామియథా తథమ్ । ద్విజోత్తమానాం సద్భక్త్యై జపాదీని ప్రకు
 ర్వతామ్ ॥ విశ్వాసభక్తిజననం మన్తార్థజ్ఞానముత్తమమ్ । తస్మాదర్థం
 విజానీయాదుక్తేన జపకృద్విజః ॥ విశ్వాసభక్తిభ్యాం ద్వాభ్యాం జపాదీ
 నాం మహత్తరమ్ । ఫలంభవేజ్జపకృతామితివేదేషుభాషితమ్ ॥ పదాని ద
 శ మస్త్రీస్య తదాదీనియథాక్రమమ్ । పదప్రత్యయనిష్పత్తి సుసంప్ర
 క్రియతేత్రత్రు ॥ తదితి ద్వితీయైకవచనమ్, అనేన అఖిలజగదుత్పత్తి స్థి
 త్తీయకారణభూతం ఉపనిషదికథ్యమానం నిరుపమం తేజః, సూర్యమణ్డలా
 భిధ్యాయో యదబ్రహ్మ భిధీయతే । సవితురితి షష్ఠ్యైకవచనమ్, మాజ్ పా
 నిప్రసవ ఇత్యన్యథాతారేతదూహమ్, సర్వభూతజాతస్య ప్రసవితురిత్య
 థః । వరెణ్యమ్ - వరణీయమ్ పార్థివీయమ్, నియమాదిభిరపహతకల్మ
 షైస్సన్తతం ధ్యేయమ్ । భర్గః - భజ్జో అమర్దనే, భుజ్ భజ్జనే, ఇత్యేత
 యోద్ధాతోష్విః, భజతాం పాపభజ్జనహేతుభూతమిత్యర్థః । భాదీస్తా, ఇ

త్యేతస్య ధాతోర్వా భగ్నదైజ ఇత్యర్థః । దేవస్య - వృష్టిదానాది గుణ
యంతస్య, నిరతిశయస్యేత్యర్థః, దివ్యతేజః ప్రకాశత్వాత్ । ధీమహి -
దైవిచింతాయామ్, నిగమనిరుక్తవిద్యారూపేణ చతుషా, యోసావాది
త్యేహిరణ్మయః పురుషస్సోహమితి చింతయామః । ధియితి ద్వితీయాబ
హువచనమ్, యితి ఛాన్దసత్వా ల్లిజ్జవ్యత్యయః । యత్సవితుర్దేవస్య వ
రేణ్యం శ్రేష్ఠమస్తా భిరభిధ్యాతమ్, భగ్నో భజతాం పాపభజ్జనహేతు
భూతమ్, నః - ఆస్తాకమ్, ధియః - బుద్ధిః, శ్రేయస్గురేషు కర్మసు,
ప్రచోదయాత్ - ప్రేరయేదిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ ఏష జప్తాతుగాయత్రీ పర్వ
పాపప్రణాశినీ । విజ్ఞాతవ్యాప్రయత్నేన ద్విజైస్సర్వశుభేషుభిః ॥ జప
స్యా నస్తరంచ్యాఖ్యా స్మర్తవ్యాహరహర్ద్విజైః । స్మరణాత్సర్వ పాపా
ని ప్రణశ్యంతి నసంశయః ॥ * ॥ అత్ర సవిత్పశబ్దం నిరాహాహిర్బుధ్విః
॥ శ్లో ॥ ప్రసాతినకలాంచేష్టామిత్యాది ॥ * ॥ లౌహిత్యనీలకణ్ఠేనచ నిరు
క్తం మస్త్రీదీపికాయామ్ — ॥ వా ॥ తచ్ఛబ్దేన భగ్నో విశేష్యతే, భగ్నఇతి
తేజఃపాదార్థకం సవిత్పసమ్బుధి ॥ శ్లో ॥ దేవస్య సవితుస్తేజో వరేణ్యం భ
గ్నసంజ్ఞితమ్ । ధ్యాయేమహీతశబ్దాక్తా ధీమహీత్యర్థః ఉచ్యతే ॥ యశ్శబ్ద
శ్చ యదిత్యర్థః లిజ్జవ్యత్యయతోభవేత్ । ఇతి ॥ * ॥ ఏవం సవిత్పశబ్దస్య
జగత్కారణభూత పరమాత్మపరత్వనిశ్చయాత్, భగ్నశబ్దస్య తేజోవాచి
త్వనిధానరణాత్, విశ్వామిత్రాగస్త్యాది స్మృతిషు ప్రపశ్యసారే మస్త్రీ
వ్యాఖ్యానేషు చ భగ్నశబ్దస్య బహుధార్థప్రతిపాదనేపి రుద్రపరత్వానా
ఘ్రాణాత్, ఇయంగాయత్రీ పరమాత్మపరైవేతి సిద్ధమ్ । అన్యత్రభక్తివా
దాత్ । కించ “ ధ్యాత్వా మస్త్రీర్థమేవచ । అనుష్ఠానంతతః కుర్వాత్ ”
ఇతిపితామహవచనాత్, “ జపస్యానస్తరే వ్యాఖ్యాత్సమస్తా ” ఇతి భ
రద్వాజస్తరణాచ్చ । జపాద్యస్తయోగ్దాయత్త్యుక్త్యేన సన్ధేయః, మనఃప్ర
సాదహేతుత్వాదతిశయసమ్భవాచ్చ । కించ, ఋషావిత్సరణం ప్రశ్నో
దోత్తిర్వసిష్ఠశ్చేతి పద్యరూపేణ సుకార్యమ్, తత్రావ్యయవిశేషణబాహు
భ్యాత్ । సహితత్ స్మరణం విహితమ్ । నాపి “ ప్రథమమాగ్నేయమ్ ”

ఇతి గాయత్రీహృదయోక్తప్రకారేణ, తద్ధితాంత్రాగ్నేయాదిశబ్దానామ
 ధ్వాంతరపరత్వేన ప్రకృత్యర్థజీవతామాత్రవాచిత్యాభావాత్ । అత్ర
 భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ఆరమ్భే సర్వమన్త్రాణామృషిం ఛన్దోఽధిదైవ
 తమ్ । వినియోగం శక్తివీజే స్మృత్యాధోజపమాచరేత్ ॥ * ॥ అత్ర బ్రా
 హ్మణమ్ — యోహవా అవిదితాపేయచ్ఛన్దోదైవతబ్రాహ్మణేనమ
 న్త్రేణ జపతి యాజయతివాఽధ్యాపయతివా సప్తాణుత్వమృచఛతి గర్తం
 వాపదవీత్ ప్రవామీయతే పాపీయాభవతి యాతయామానస్యఛన్దాం
 సభవన్తి, అథయోవేదమన్త్రేనశ్శ్రేయాభవతి సర్వమాయురేత్యయా
 తయామానస్యఛన్దాసిభవన్తి, తస్మాదేవమన్త్రేమన్త్రేవిద్యాదితి ॥ * ॥
 కించ ॥ వా ॥ కరయోదేహీచాక్షరాణి నస్య పదన్యాసం కృత్వా,
 షడక్షాని న్యసేత్ ॥ * ॥ ఇతి భరద్వాజః ॥ వా ॥ షడక్షన్యాస పాద
 న్యాస పదన్యాసానంతరమక్షరన్యాసః ॥ * ॥ ఇతి పితామహాదయఃప్రా
 హుః । కరన్యాసేచ, ఆదితో వామతర్జనన్యా ఇతి కశిచ్చత్రామః ॥ శ్లో ॥
 ఆరభ్యదక్షిణాంశ్చాదానన్యాంశ్చమూలతః । ఉత్పత్తిరక్షమన్త్రాణాం వి
 పర్యాసేన సంహృతిః ॥ ఆ కనిష్ఠాక్షులేః పాణ్యోరక్షుస్థాదిరనుష్ఠితః । భవే
 దేహోఽక్షమన్త్రాణాం ఫితిర్వామమహూదయః ॥ * ॥ ఇత్యుక్తంప్రకా
 రాంతరమ్ । ఏవణాదిషు యధోపదేశమనుష్ఠేయమ్ । కిచ్ఛాచం కించిచ్చి
 వ్యక్తే ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యాం ప్రాక్ప్రాతరేవంహి తిష్ఠేదాసూర్యదర్శనా
 త్ ॥ * ॥ ఇతి వచనాదుదయానంతరమాసీతేతి చేన్న, “ అగ్నికార్యంత
 తః కుర్యాత్ ” ఇత్యుదయానంతరకర్తవ్యమహూదయవిధిపరత్వాత్, ఉద
 యానంతరమాసీతేతి వచనాభావాచ్చ । అర్థసిద్ధమాసనమితిచేన్న “ ఆసే
 నఃపశ్చిమాంసన్ధ్యామ్ - జపన్నాసీతసావిత్రిమ్ - ప్రత్యక్షాత్తారకోదయా
 త్ ” ఇత్యాదిభిః పశ్చిమాయామేవాసనవిధానాత్, అన్యత్ర స్థితైరర్థసి
 ధ్ధేర్వచనసిద్ధత్వాచ్చ ॥ అత్ర శ్రుతిః ॥ ప్రాతస్తిష్ఠన్తితి ॥ * ॥ ప్రా
 తరిత్యుపలక్షణమ్, ఆదిత్యాభిముఖస్యసదాస్థితివిధానాత్ । అత్రనుః—
 ॥ శ్లో ॥ పూర్వాం సన్ధ్యాం జపం స్తిష్ఠన్తైశ్శమోవ్యపోహతి । పశ్చిమాం

తు సమాసీనా మలంహాన్నిదివాకృతమ్ ॥ * ॥ భరద్వాజసం వర్త వాన్
సాః — ॥ శ్లో ॥ సహస్ర పరమాం దేవీం శతమధ్యాం దశావరామ్ । గా
యత్రీం వైజపేద్విద్వాన్ప్రాజ్ఞుఖః ప్రయతఃస్థితః ॥ * ॥ యోగయా
జ్ఞవల్కః — ॥ వా ॥ ఉభాభ్యాం హస్తాభ్యాం ప్రతాజ్ఞలిభ్యాం
ప్రణవవ్యాహృతిపూర్వయాత్రి పదయామన్నితా ఆది త్యాభిముఖ
స్తితనూర్ధ్వం త్రిసంస్థయోః ప్రక్షిప్య ప్రదక్షిణ్య తత్ర
ప్రాతస్తిత్యాసన్ధ్యాముపాసితేతి ॥ * ॥ మనుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ యా
వశ్యకం కృత్వాకృతశౌచస్సమాహితః । పూర్వాం సన్ధ్యాం జపేత్తిత్యా
స్వకాలేచాపరాహిర్ధామ్ ॥ * ॥ అఖడ్డాదశే — ॥ శ్లో ॥ వాగ్యతః
ప్రాజ్ఞుఖస్తిత్యాగాయ త్రాజపమాచరేత్ । ప్రిహూల్లేషుతతఃస్థితే
తిచ ॥ * ॥ ఏతేషు వచనేషు, ఉదయాత్పూర్వాపరభావవిరహాత్, ప్రా
తః కాలస్థితిపరత్వాత్, అసతి విశేషాపస్థాపక సామాన్యసంకొచస్వా
యుక్తత్వాచ్చ తిష్ఠనేషు గాయత్రీం జపేత్ । అత్ర స్మృత్యంతరే వి
శేషః ॥ శ్లో ॥ తథా మధ్యమ సన్ధ్యాయామాసీనః ప్రాజ్ఞుభో జపేత్ ।
స్థితోజపేత్సదాకాలమాదిత్యాభిముఖోద్విజః ॥ * ॥ జపేషున రాదిత్యా
భిముఖశ్చేత్, సదాకాలమ్ - ప్రితర్కధ్యాపేర్ధాన్తరాచ సర్వప్రీత్యా
కాలే, స్థిత ఏవగాయత్రీం జపేదిత్యర్థః । తస్మాత్పూర్వసామాసీనఃకు
శోత్తరాయాంవాక్షమాలామాదాయ దేవీం శతకృత్య ఆవర్తయత్ । స
హస్రకృతోవా అపరిమితకృతోవేతి మార్కణ్డేయాది వచనమ్, సూ
ర్యానభిఖ విషయమ్, అశక్త విషయమ్, దేవతాభిముఖ్యవిషయంవేత్యవి
రోధ ఇత్యలమ్ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ తురీయంతు పదంతస్యాః పరేబ్రహ్మ
ణిసంస్థితమ్ । ఉపస్థాయ తురీయేణ జపేత్తాంతు సమాహితః ॥ గాయత్ర్యా
స్తు తురీయస్య ఋషిర్విమల ఉచ్యతే । ఛన్దస్తూరీయగాయత్రీ పరమాత్మాతు
దేవతా ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ప్రివైష్వదాని విత్వేవ తురీ
యం పదమవ్యయమ్ । బ్రహ్మణోయాతి సాయంజ్యం పదంజ్ఞాత్వాతురీయ
కమ్ ॥ * ॥ అత్ర తురీయపద ముపదేశలభ్యమితి నలిఖ్యతే । తస్మాన్ప్రవే

వాక్షరాణి, చత్వాత్రి పదాని, మాప్రాపదిత్యతాభ్యాంసహ పట్టదానీ
 తేషోక్తాని స్మయః ॥ శ్లో ॥ యోనిముద్రాసారభేయో మహాయోనిస్తదైవ
 చ । సురభ్యజాల్నిముద్రా మహాముద్రా నమస్క్రియా ॥ ధ్యానమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ యద్దేవాసురపూజితారుణనిభంసామారూతారాగతైః పున్నాగా
 మ్బుజనాగపుష్పవకులైర్వాప్యై స్సురైరచితమ్ । నిత్యంధ్యాన సమస్త
 యోగకరణం కాలాగ్నిరుద్రో వమం తత్సంహారకరం నమామిసతతం పా
 తాలష్యంముఖమ్ ॥ * ॥ ప్రథమంతురీయగాయత్రీంజపిత్వా తేన గా
 యత్రీ మువహాయ అభిముఖీకృత్య తతోగాయత్రీం జపేత్ । ప్రాతర్న
 ధ్యాహ్నే గాయత్రీమాసీనోనజపేత్ , ప్రత్యవాయస్తరణాత్ । తథా
 దక్షః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాతర్నధ్యాహ్నకాలేవ గాయత్రీంతుస్థితోజపే
 త్ । ఆసీనస్తు జపన్విప్రః పఞ్చతాంయాతితస్మణాత్ ॥ * ॥ యమః —
 ॥ శ్లో ॥ ఆసీనస్తుజపన్విప్రో మధ్యాహ్నేపాత్రేవచ । పఞ్చతాం యాతి
 విప్రేష్టజన్మా న్తరశతేష్వపి ॥ * ॥ గార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ తిష్ఠన్నేవజపే
 ద్దేవీం గాయత్రీం వేదమాతరమ్ । అన్యధామరుతేయస్తు బ్రహ్మహత్యాం
 సవిద్దతి ॥ కాలద్వయైస్థితోదేవీం గాయత్రీమభ్యాసేద్ద్విజః । ఆసీనస్త్యభ్యాసే
 ద్యస్తుసయాతినరకంధ్రువమ్ । సాయమాసీనపవస్తు జపేద్వై వేదమాతరమ్ ॥

— వి జపవిధిః ౯ —

అభజపవిధిః ॥ అత్ర మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఆచమ్యప్రయతోనిత్య
 ముభేనధ్యేసమాహితః । శుచాచేశేజపజవ్యముపాసీతయథావిధి ॥ * ॥
 శఙ్ఖః — ॥ శ్లో ॥ స్వరవర్ణపదైర్వాక్యం శుద్ధమావర్తయజపేత్ । నక
 మ్పయెచ్చిరోగ్రీవం దంతావైవప్రవేదయేత్ । (ప్రకాశయెదితిపాతా
 న్తరమ్) తచ్ఛవాక్యంమనూక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ ఏతదక్షరమేతాంచజపన్యాప్య
 హృతిపూర్వకమ్ । సప్తయోర్వేదవిద్విప్రో వేదపుణ్యేనయుజ్యతే ॥ * ॥
 ఏతదక్షరమ్ - ప్రణవః, ఏతామ్ - గాయత్రీమ్, తయోరేవప్రకృతత్వా
 త్ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రణవవ్యాహృతియుతాంగాయత్రీంతుతతోజపేత్ ॥
 ఏవం మనువ్యాసాభ్యాముక్తో జపప్రకారో గృహస్థవిషయ ఏవ । తథాభో

ధాయనః — || వా || ప్రణవో వ్యాహృతయన్సాస్మిత్రిచేత్యేతే పఞ్చ
 బ్రహ్మయజ్ఞా అహరహర్బ్రాహ్మణం కిల్బిషాత్వాపయన్త ఇతి || * || అ
 త్ర సత్త్వానియమేన వ్యాహృతిమధ్యే వ్యాహృత్యనన్తరం గాయత్రీ
 ద్యస్తయోశ్చ ప్రణవప్రయోగోవ్యవచ్ఛిద్యతే । దీఘ-గాయత్రీజపే
 గాయత్ర్యాదౌ ప్రణవప్రయోగస్తు శ్రుతిసిద్ధః । అనేన వ్యాహృత్యన
 న్తరంప్రణవప్రయోగే, ద్విప్రణవత్వేనగృహస్థాదిగాయత్ర్యనన్తర్భా
 వేన నిరర్థక ఏవ జపస్సాస్యత్ । కించ || శ్లో || త్రికేణైవ జపేత్సర్వో జప
 యజ్ఞప్రసిద్ధయే || * || ఇతి వ్యాసేన ప్రణవో వ్యాహృతయన్సాస్మిత్రిచే
 తి త్రికవైవ జప్యత్పవిధానాత్ || శ్లో || ప్రణవం వ్యాహృతీస్త్రీసా గాయ
 త్రీంచ జపేత్కమాత్ || * || ఇతి జపక్రమనియమాచ్చ || శ్లో || ఓం
 భూర్భువిభువస్వ భువశ్శిరసివిన్వసేత్ || * || ఇతి న్యాసవిధాయక ద
 త్తవచనే ప్రథమమేవ ప్రణవప్రయోగాచ్చ || శ్లో || ప్రణవోభూర్భువ
 స్స్వశ్చ గాయత్రీచ తృతీయకా || * || ఇతిమాజనే తదైవదశానాచ్చ,
 || శ్లో || ప్రణవవ్యాహృతియుతా సాస్విహంతాహూమకర్షణి || * || ఇతి
 హూమే పితామహేనాదావేవ ప్రణవోపదేశాచ్చ || వా || ప్రణవవ్యా
 హృతిపూర్వయాగాయత్ర్యాభినున్త్ర్యపః || * || ఇతి భరద్వాజేనలర్ఘ్య
 దానేక్రమనియమాచ్చ, జపాదిషుసర్వత్ర బ్రహ్మచారిగృహస్థయోరేకప్ర
 ణవైవగాయత్రీగ్రాహ్యే । స్త్రుతిసారసముచ్చయే—|| శ్లో || సముపైకావ
 ణోక్తారాగాయత్రీవిధామతా । తత్రైకప్రణవాగ్రాహ్యే గృహస్థైర్జపక
 ర్షణి || సముటాచషడోక్తారాయతీనామూర్ధ్వరేతసామ్ । గృహస్థవత్తుజప్త
 వ్యాగాయత్రీబ్రహ్మచారిభిః || * || సముటా ఏకప్రణవా షడోజాగ్రేతి త్రి
 విధైవ గాయత్రీ । తత్ర, ఏకప్రణవైవ గృహస్థవ్రతినోః || శ్లో || గృహ
 స్థోబ్రహ్మచారిచ ప్రణవాద్యామిమాం జపేత్ । అన్తేయః ప్రణవం కు
 ర్యాన్నాసా సిద్ధిమవాప్నుయాత్ || * || ఇతి వచనాచ్చ । సముటనూ
 హయోగయాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || ఓక్తారం పూర్వముచ్చార్య భూభూ
 వస్సప్తధైవచ । గాయత్రీం ప్రణవంచాన్తే జప ఏవముదాహృతః || ఏషా

సంపుటగాయత్రీ సర్వపాపప్రణాశినీ ॥ * ॥ బోధాయనశ్చ — ॥వా॥
 ఉభయతః ప్రణవాం సవ్యాహృతికామితి ॥ * ॥ మనుష్యజోఽర్థారమాహ—
 ॥ శ్లో ॥ షడోఽఙ్కారాం జపక విప్రౌ గాయత్రీం మనసాశుచిః । అనేకజ
 న్నజైఃపాపైర్ముచ్యతేనాత్రసంశయః ॥ తిస్రోవ్యాహృతయః పూర్వంపు
 కగోఽర్థార సంయుతాః । పునస్సంహృత్యచోఽఙ్కారం మస్త్రీ స్యాద్యస్త
 యోస్తథా ॥ ఏతయాజ్ఞాతయా నిత్యంవాఙ్మయం విదితం భవేత్ । ఉపా
 సితం భవేత్తేన విశ్వంభువన సప్తకమ్ ॥ * ॥ ఏతయా - త్రిరూపయాగా
 యశ్చాన్య । నృసింహపురాణే — ॥ శ్లో ॥ త్రివిధో జపయజ్ఞస్సాన్యత్తస్యభే
 దం నిబోధత । వాచికాఖ్యాఉపాం శుశ్చమానసస్త్రీవిధః స్మృతః ॥ త్ర
 యాణాం జపయజ్ఞానాం శ్రేయాన్సాన్యదుత్తరోత్తరః । యదుచ్చనీచస్వ
 రితైశ్చబైః స్పష్టపదాక్షరైః ॥ మస్త్రీ ముచ్చారయెద్విద్వాన్ జపయజ్ఞస్స
 వాచికః । శనైరుదీరయే న్నస్త్రీ మీషవోష్టా ప్రచాలయన్ ॥ కిఞ్చిచ్ఛబ్దం
 స్వయం విద్వానుపాంశుస్సజపః స్మృతః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే —
 ॥ శ్లో ॥ ధియా యదక్షరశ్రేణ్యాం వణాన్దవర్ణం పదాత్పదమ్ । మస్త్రీ
 ధశచిత్తనాభ్యాసో మానసాజప ఉచ్యతే ॥ * ॥ వైయామ్రుపాదః —
 ॥ శ్లో ॥ యోధ వేదచలజ్జిహ్వోద్దశనావరణోజపః । సమానసస్సమాఖ్యాతో
 జపశ్మృతివిభూషణైః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ జపస్తుత్రివిధఃప్రోక్త
 స్సతూచ్ఛాపాంశుమానసః । ఉచ్చాదుపాంశురుత్కృష్ట ఉపాంశోరపి
 మానసః ॥ ఓష్ఠస్పర్షనమాత్రేణ యత్తూపాంశుతదధ్వని । కృత్వాజిహ్వం
 నిర్వికల్పం చిత్తయేత్తద్ధి మానసమ్ ॥ * ॥ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ కృతోష్వ
 త్తానౌకతౌ ప్రాతఃసాయంచాధోముఖౌకరౌ । మధ్యేసగ్ధభుజాభ్యాం
 తు జపపవముదాహృతః ॥ అఙ్గులీర్నవియుజ్యేత కిఞ్చిదాకుఞ్చితేతలే ।
 అఙ్గులీనాం వియోగేతు ఛిద్రేషు స్రవతేజపః ॥ * ॥ స్మృత్యస్తరే —
 ॥ శ్లో ॥ అధోహస్తస్తుపైశాచో మధ్యహస్తస్తు రాక్షసః । బద్ధహస్తస్తుగా
 ణ్ధర్వాఽఽర్జుహస్తస్తు దైవతః ॥ * ॥ అతః సగ్ధభుజయోర్మధ్యేకరౌకృ
 త్వా జపఃకార్య ఇత్యేథః । బ్రహ్మ — ॥ శ్లో ॥ మనః ప్రహరణం

శౌచం మానం మన్తార్థ చిత్తనమ్ । అవ్యగ్రత్వమనిర్వేదో జపనమ్ సుప్తి
 హేతవః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ నిష్ఠీవజృమ్భణక్రోధ నిద్రాల
 స్యక్తుధామదాః । పతితశ్వాన్త్యజాలోకా దృశైతే జపవైరిణః ॥ * ॥ వ్యా
 సః — ॥ శ్లో ॥ నప్రక్రమన్నచ హసన్న పాశ్వమవలోకయన్ । నా
 పాశ్రితో నజల్పంశ్చ నప్రావృతశిరాస్తథా ॥ నపదా పాదమాక్రమ్య
 నచైవహి తథాకరో । నచాసమాహితమనా నచసంశ్రావయన్ జపేత్ ॥
 అపాశ్రితః - స్తమ్భాద్విశ్రితః, తథాకరో - హస్తే హస్తంకృత్వానజపే
 దిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ హేమామః ప్రతిగ్రహేమాదానం భోజనాచమనే జపః ।
 బహిర్జ్ఞానునకార్యాణి సాంఘస్థాని సదాచరేత్ ॥ * ॥ సుమన్తుః — ॥ శ్లో ॥
 నాధోరత్ని ర్నాన్యమనా నచవ్యత్యస్తపత్యరః । అపవిత్రకరో నగ్నశ్శిర
 సిప్రావృతోఽపివా ॥ ప్రలపన్వా జపేద్యవత్తావన్నిష్ఫలతామియాత్ ।
 ఖడ్జివస్త్రావృతస్యైవ వస్త్రార్థాలమిబ్నస్తథా ॥ ఉత్తరీయవ్యతీతస్య సమ
 స్తానిష్ఫలాః క్రియాః ॥ * ॥ నారదశ్చ — ॥ శ్లో ॥ శ్వశూద్రపతితాం
 త్చైవ రాసభంచరజస్వలామ్ । దృష్ట్వాతోయముపసృశ్యభాష్యస్నా
 త్వా పునజన్మపేత్ ॥ ప్రచారే మైథునే హేమామే ప్రసావే దస్తథావసే ।
 స్నానభోజన జపేషు మానం కుర్యాత్తథాప్తసు ॥ * ॥ చన్ద్రీకాయామ్ -
 ॥ శ్లో ॥ జపకాలే నభాషేత ప్రతహేమామాదికేషుచ । ఏతేష్యేవావస
 త్తుంతు యద్యాగచ్ఛేద్ద్విజోత్తమః ॥ అభివాద్యతతోవిప్రయోగక్షేమం
 చకీర్తయేత్ । ధావత స్తిష్ఠతచ్చైవ స్వేచ్ఛయాకర్తృకుర్వతః ॥ సంఖ్యాం
 చైవోపవీతేన జపహేమామాదినిష్ఫలమ్ ॥ * ॥ తిష్ఠత ఇతి గాయత్రీవ్యతి
 రిక్తమన్త్రవిషయమ్, తత్రస్థితేరేవ విధానాత్ । యత్స్విదంమానవమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ ఆర్ద్ర వాసాస్తు యః కుర్యాజ్జపహేమామప్రతిగ్రహమ్ । సర్వంత
 ద్రాక్షసం విద్యాద్భూహిజానుచయత్యృతమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఏతస్థలవిష
 యమ్, ॥ శ్లో ॥ యదిస్యాత్కిన్నవాసావై వారిమధ్యతోజపేత్ । అన్య
 థాతుశుచౌభూమ్యాం దర్శేషు సుసమాహితః ॥ * ॥ ఇతివ్యాసస్త్రుతా
 త్ । యత్తు గోవిలోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ మతిమాన్నకదాచిత్తు గాయత్రీము

దశేజపేత్ । గాయత్ర్యగ్నిముఖిప్రోక్తా తస్మాదుత్తర్యతాజపేత్ ॥ * ॥
 ఇదం సర్వదాజలే గాయత్రీజపనిషేధపరమ్ । అతౌవ్యాసవచనమాపద్విష
 యమ్ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలాశుచిపతితాద్వప్త్యాఽఽచమ్య పున
 జపేత్ । తైరెవభాషణం కృత్వా స్నాత్వాఽఽచమ్య పునర్జపేత్ ॥ * ॥
 అశుచయః - శ్వశూద్రోదక్యాశౌచిప్రభృతయః । శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥
 ప్రదక్షిణే ప్రణామేచ పూజాయాం హవనేజపే । నకణ్డావృతవస్త్ర
 సాస్యిద్వర్షనే గురుదేవయోః ॥ ఆచార్యమేకభక్తంచభగవత్పద్విరంజలమ్ ।
 అశ్వత్థమగ్ని మర్కంచ పృష్ఠీకృత్య జపేన్నతు ॥ * ॥ (యమః — ॥ శ్లో ॥
 అశ్వత్థమగ్ని మర్కంచ సామం గురుమధోజలమ్ । పృష్ఠీకృత్యజపన్విహో
 యాతిస్థావరతాంతతః) నాభేరధస్వకాయంతుస్పృష్టాప్రత్యూశయేతు
 రమ్ । దక్షిణంవాస్పృశేత్కర్ణం స్తురేద్వా విష్ణుమవ్యయమ్ ॥ నాభేరధ
 స్పృశ్యనంతు కర్మ యుక్తౌ వివర్ణయేత్ ॥ * ॥ ఇతిమరీచిః । యోగయాజ్ఞవ
 ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ యదివాగ్యమలోపస్సాన్యజ్ఞపాదిషు కథంచన । వ్యా
 హరైదైష్ఠ్యవంసూక్తం స్తురేద్వా విష్ణుమవ్యయమ్ ॥ * ॥ శౌనకః —
 ॥ శ్లో ॥ పూర్వాంసద్ధ్యాం జపం స్తిష్ఠేదుపాసీనస్తు పశ్చిమామ్ । నచాస్త
 రావ్యాహరేద్వావీరమేద్వాకథశ్చన ॥ * ॥ కార్త్యే — ॥ శ్లో ॥ గుహ్య
 కారాక్షసాస్సిద్ధాహరన్తి ప్రసభంయతః । ఏకాన్తేశుభదేదేశే తస్మాద్దు
 ప్తం జపేదుభయః ॥ * ॥ అశ్విరాః — ॥ శ్లో ॥ ప్రచచ్ఛన్నానిచదానానిజ్ఞా
 నంచ నిరహంకృతమ్ । జప్తానిచసుగుప్తాని తేషాంఫలమనన్తకమ్ ॥ * ॥
 యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ గృహేత్వేకగుణంప్రోక్తం నద్యాశౌ
 ద్విగుణంభవేత్ । గవాంగోష్ఠేదశగుణమగ్న్యగారే శతాధికమ్ ॥ సిద్ధయే
 త్రైషుతీర్థేషు దేవతానాంచసన్నిధౌ । సహస్రశతకోటిసాస్యిదనన్తం వి
 ష్ణుసన్నిధౌ ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥ అసంఖ్యాతాస్తు సఖ్యాతసహస్ర
 గుణద్యతే । సఖ్యాతాదపిసాహస్ర ఊర్ధ్వపుష్టాఽఽఘోతోజపః ॥ * ॥
 వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ దర్భహీనాతుయాసద్ధ్యా యచ్చదానంవినోదకమ్ ।
 అసంఖ్యాతంతు యజ్ఞప్తం తత్సర్వంస్యాన్నిరర్థకమ్ ॥ * ॥ దర్భదకసంఖ్యా

యోగే యత్సాధ్యం ఫలం తన్నాస్తీత్యర్థః । శ్రీవిష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥
వాసుదేవేమనోయస్య జప హేమామార్చనాదిమః । తస్యాస్తరామోమై
త్రీయ దేవేష్ట్ర త్వాధికం ఫలమ్ ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥ జపమాలా
విధిం వక్ష్యే వణానామానుపూర్వశః । కుశబద్ధైజ్ఞపేద్విప్రస్సువర్ణమణి
భిర్నృపః । పుత్రజీవఫలైర్వైశ్యః పద్మాక్షైస్సర్వ పవవా ॥ మోక్షార్థీ ప
శ్చాపింశ త్యాధనాథీ త్రింశ తాజపేత్ । పుష్ట్యధీనస్తవింశ త్యా పశ్చాద
శ్యాభిచారకే ॥ జపస్య గణనాం ప్రామాణ్యం పద్మాక్షైర్భక్తివర్ధనమ్ । జపే
త్తు తులసీకాస్త్యైః ఫలమక్షయ్యముచ్యతే ॥ అధాఙ్గులిభిరేవాపి జపమన్వహ
మాచరేత్ ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ మణ్యస్తరేగ్రన్యభావాన్నికస్సఙ్ఖర్ష
ణాత్తయోః । తేనైవజపనాశస్సాన్యస్త్రాన్ధింకుర్యాత్తతశ్శుభమ్ ॥ తర్జన్యా
నస్పృశేన్నాలాం నబైశ్చ నకదాచన । మధ్యమాయాం సమాసజ్య హ్యఙ్గు
ష్టై నవివర్తయేత్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ అప్రతిష్ఠితమాలాయాసాజ
పేనిష్ఫలాప్యతా । తస్మాత్ప్రతిష్ఠాకర్తవ్యా జపస్యఫలమిచ్ఛతా ॥ జ
పేమోక్షప్రదోఙ్గుష్టో మధ్యాయః పుష్టివృద్ధిదా । సమస్తాభీష్టఫలదా నా
మికామారణాదిమః ॥ తుద్రక్వర్తసుసర్వేషు తర్జనీతత్ఫలప్రదా ॥ * ॥
ఏతత్సర్వం జపాస్తరవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ పర్వభిస్తు జపేద్దేవీం నాక్షమాలా
దిభిస్తథా । గాయత్ర్యవేదమాతృత్వాద్వేదః పవనుగీయతే ॥ * ॥ ఇతి
స్మృతేః । అత్రభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ ప్రణవస్యవ్యాహృతీనాం గాయ
త్ర్యశ్చజపేభ్యశమ్ । శ్రేష్ఠాకుశాక్షమాలాస్యాతస్సమస్తానాం జపస్ర
జామ్ ॥ జపనం ఖ్యాచ విజ్ఞేయా పద్మాక్షాఙ్గులిపర్వభిః । ముఖమారభ్యపృ
ష్ఠాంతం జప్త్వాపశ్చాత్ప్రదక్షిణమ్ ॥ భ్రామయిత్వాపునర్వక్త్రం ప్రార
భ్యజపమాచరేత్ । అయమేవసమాఖ్యాతో జపమాలాజపక్రమః ॥ నవా
మేనస్పృశేన్నాలాం కరేణబ్రాహ్మణః క్వచిత్ । కరేకణ్ఠేఽధవాఙ్గుష్ఠేధార
యెన్నకదాచన ॥ అన్యాక్షమాలయైతాని మన్తాగ్రాహితాని జపేదుభయః । నాన్యే
పామన్యమన్తాగ్రాం జపకర్తార్థమర్పయేత్ ॥ * ॥ బృహత్ — ॥ శ్లో ॥
తర్జన్యానస్పృశేత్సూత్రం కమ్పయెన్నచధూనయేత్ । అఙ్గుష్ఠస్యతుమ

ధ్యస్తేపరివర్తనమాచరేత్ ॥ మధ్యయాకర్షణంతస్యసర్వసిద్ధిప్రదాయకమ్ ।
 నాన్యాఙ్గులిభిరాకర్షేన్నపైశ్చైతథాస్పృశేత్ ॥ ఉల్లంఘితేతథామేరౌ
 పతితేచాక్షుశ్రావకే । ప్రాణాయామశతం కృత్వాఘృతప్రాశనమాచ
 రేత్ ॥ తర్జనీం వర్జయేద్విప్రః ఆచామేన్ద్రధావనై । జపేచఘోషామకా
 లేచ ప్రాణాయామవిశేషతః ॥ * ॥ శ్లోః — ॥ శ్లో ॥ ప్రారభ్యానా
 మికాయాస్తు మధ్యమెపర్వణీక్రమాత్ । తర్జనీమూలపర్యంతం జపేన్ద్రశు
 పర్వసు ॥ అనామామూల మారభ్యప్రాక్షణీక్రమేణతు । మధ్యమా
 మూలపర్యంతం జపేన్ద్రశుపర్వసు ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ మధ్యా
 ఙ్గులేర్మధ్యరేఖాం సమారభ్యప్రక్షణీణమ్ । మధ్యమామూలపర్యంతశు
 ఙ్గుష్ఠేనయథాక్రమమ్ ॥ స్పృష్టిద్వాదశ సంఖ్యాస్యా దేకవారేణతన్న
 వా । వామహస్తేనసంఖ్యాతం శతమస్తోతరం స్మృతమ్ ॥ అత్రపక్షత్ర
 యో యధోపదేశమనుష్ఠేయమ్ ॥ మధ్యమాఙ్గులిమూలేన యత్పర్వద్విత్
 యంభవేత్ । తం వై మేరుం విజానీయాంజ్జపేతన్నాతిలఙ్ఘయేత్ ॥ * ॥ పితా
 మహః ॥ శ్లో ॥ (పర్వస్వేవజపేద్దేవీం పవిత్రాం వేదమాతరమ్ । నాక్ష
 మాలాదిభిర్నిత్యమిత్యాహభగవాన్మనుః) గాయత్రీ త్రిపదాజ్ఞేయా చ
 తుష్పదాపడక్షరా । జపేతుత్రిపదాప్రోక్తా హ్యర్చనేతు చతుష్పదా ॥ * ॥
 ఏవముక్తత్వాత్ప్రతిపదం విచ్ఛిద్యజపః కార్యః । అవిచ్ఛేదేతు ॥ శ్లో ॥ అద్భి
 న్నపాదాగాయత్రీ బ్రహ్మహత్యాం ప్రయచ్ఛతి । భిన్నపాదాతుగాయ
 త్రీ బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥ * ॥ ఇతిప్రత్యవాయస్మృతేః । చద్ధి
 కాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఉష్ణీషీకఙ్కురీ నగోముక్తకేశోగర్భావృతః । అ
 శుచిరపవిత్రకరః ప్రలపన్నజపేత్సాచిత్ ॥ ఏకవస్త్రో నభుజ్జీత నకుర్యాద్దే
 వతార్చనమ్ । నకుర్యాత్పితౄకార్యాణి దానం ఘోషామం జపం తథా ॥ * ॥
 యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచార్యాహితాగ్నిశ్చ శతమ
 స్తోతరంజపేత్ । వానప్రస్థో యతిశ్చైవ సహస్రదధికం జపేత్ ॥ * ॥
 తయోరనగ్నికత్వేన ఘోషామకాలానతిపత్తేరితి భావః । అహితాగ్నిగ్ర
 హణమేకాగ్నీరఘృపలక్షణమ్ , తస్యాఘృదయానంతరఘోషామవిధా

గనిష్ఠలం భవేత్ ॥ తస్మాద్విధ్యుక్తమార్గేణ సాధయిత్వాద్విజోత్తమః ।
 తతః ప్రయోజయెత్త స్త్రీ మభీష్టఫలదం భవేత్ ॥ ఋషీంశ్చన్దాంసిదేవాం
 శ్చవన్జితత్వానియత్తతః । ముద్రాశ్చవినియోగంచ బీజశక్త్యానసానిచ ॥
 స్థానంకాలం చ తద్ధ్యానం యథావన్తరువక్తృతః । అధికృత్యతతోవిప్రీమ
 స్త్రీ మేతత్పురశ్చరేత్ ॥ బ్రహ్మీ మూర్ధాశిఖారుద్రో విష్ణు ర్హృదయసః
 ఫి తః । ఉపనయనేవినియోగోగోత్రం సాంఖ్యాయనస్యచ ॥ జ్ఞాత్వేలౌ
 నిశుచిత్వానీశుద్ధభిక్షాశనస్సకృత్ । సత్రికాలాన్లవోమస్త్రంజపేద్ద్వాదశ
 లక్షకమ్ ॥ కృతాదికలిపర్యంతం క్రమాల్లక్షత్రయంత్రయమ్ । యుగంప్ర
 త్యేవమారోప్యపురశ్చరణమాచరేత్ ॥ పాషణ్డోద్వైయన్ సమ్భవ్యంభోజ్యం
 హవ్యం మితం సకృత్ । పురశ్చరణ మేతద్ధి గాయత్ర్యః పరికీర్తితమ్ ॥
 కృత్యైతావత్పురఃపశ్చాత్తతః కర్మాణిసాధయేత్ । త్రిపదాఽష్టాక్షరాస్త్ర
 త్తాచతుష్పదాషడక్షరా ॥ జపేత్రిపదా యజనే చతుష్పదేతీర్తితా ।
 విప్రఃపాపక్షయాధీ చెత్ప్రీతః ప్రథమవాసరే ॥ స్నాత్వాఽధనిత్యకర్త
 జీనిర్వర్త్యచ యథావిధి । బ్రహ్మకూర్చం పిబేదహ్నిద్వితీయేప్రథమో
 క్తవత్ ॥ సర్వం కృత్వాఽధభుజ్జీత విశుద్ధం యావకాశనమ్ । పూర్వవత్స
 కలం కృత్వాత్మతీయేదివసేపునః ॥ భుక్త్వాద్విజోత్తమస్యాన్తం గాయత్రీ
 జపమాచరేత్ ॥ గాయత్ర్య త్వభిమన్త్యాత్రిమృశ్శతవారం జలేస్థితః ।
 స్నాత్వాపీత్వా శతం జప్త్వా సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ బ్రహ్మ హం
 మద్యపస్సర్వైస్తైయీచగురుతల్పగః । గోమాతృపితృహంచాపి గృష్ణా
 పృథీవీం ససాగరామ్ ॥ సదాచార్యముఖాత్సాక్షాత్సమీధీతాంతు విధానతః ।
 గాయత్రీ మయతం జప్త్వా పాపైరేతైః ప్రముచ్యతే ॥ ఏతత్ప్రాయ
 శ్చిత్తం ప్రామాదికసకృత్కృత రహస్యపాపవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ సర్వకా
 మసమృద్ధ్యర్థం పరం బ్రహ్మేయముచ్యతే । నిత్యేనైమిత్తికే కామ్యేత్రి
 తయేఽప్రిప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ఇయమ్ - గాయత్రీ । మధ్యందినేఽల్పభుజ్జ్వేరి
 త్రికాలస్నాన తత్పురః ॥ లక్షత్రయం జపేదేతత్పురశ్చరణసిద్ధయే । స
 ర్వేషు కాయకేఽప్సవం క్రమేణ విధిరీరితః । యావత్కామన్ సమాప్తి

గనిష్ఠలం భవేత్ ॥ తస్మాద్విధ్యుక్తమార్గేణ సాధయిత్వాద్విజోత్తమః ।
 తతః ప్రయోజయెత్త స్త్రీ మభీష్టఫలదం భవేత్ ॥ ఋషీంశ్చన్దాంసిదేవాం
 శ్చవన్జితత్వానియత్తతః । ముద్రాశ్చవినియోగంచ బీజశక్త్యానసానిచ ॥
 స్థానంకాలం చ తద్ధ్యానం యథావన్తరువక్తృతః । అధికృత్యతతోవిప్రీమ
 స్త్రీ మేతత్పురశ్చరేత్ ॥ బ్రహ్మీ మూర్ధాశిఖారుద్రో విష్ణు ర్హృదయసః
 ఫి తః । ఉపనయనేవినియోగోగోత్రం సాంఖ్యాయనస్యచ ॥ జ్ఞాత్వేలౌ
 నిశుచిత్వానీశుద్ధభిక్షాశనస్సకృత్ । సత్రికాలాన్లవోమస్త్రంజపేద్వాదశ
 లక్షకమ్ ॥ కృతాదికలిపర్యంతం క్రమాల్లక్షత్రయంత్రయమ్ । యుగంప్ర
 త్యేవమారోప్యపురశ్చరణమాచరేత్ ॥ పాషణ్డోద్వైయన్ సమ్భవ్యంభోజ్యం
 హవ్యం మితం సకృత్ । పురశ్చరణ మేతద్ధి గాయత్ర్యః పరికీర్తితమ్ ॥
 కృత్యైతావత్పురఃపశ్చాత్తతః కర్మాణిసాధయేత్ । త్రిపదాఽష్టాక్షరాస్త్ర
 త్తాచతుష్పదాషడక్షరా ॥ జపేత్రిపదా యజనే చతుష్పదేతీర్తితా ।
 విప్రఃపాపక్షయాధీ చెత్ప్రీతః ప్రథమవాసరే ॥ స్నాత్వాఽధనిత్యకర్త
 జీనిర్వర్త్యచ యథావిధి । బ్రహ్మకూర్చం పిబేదహ్నిద్వితీయేప్రథమో
 క్తవత్ ॥ సర్వం కృత్వాఽధభుజ్జీత విశుద్ధం యావకాశనమ్ । పూర్వవత్స
 కలం కృత్వాత్మతీయేదివసేపునః ॥ భుక్త్వాద్విజోత్తమస్యాన్తం గాయత్రీ
 జపమాచరేత్ ॥ గాయత్ర్య త్వభిమన్త్ర్యాభిమృశ్యతవారం జలేస్థితః ।
 స్నాత్వాపీత్వా శతం జప్త్వా సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ బ్రహ్మ హం
 మద్యపస్సర్వైర్దైయీచగురుతల్పగః । గోమాతృపితృహంచాపి గృష్ణా
 పృథీవీం ససాగరామ్ ॥ సదాచార్యముఖాత్సాక్షాత్సమీధీతాంతు విధానతః ।
 గాయత్రీ మయతం జప్త్వా పాపైరేతైః ప్రముచ్యతే ॥ ఏతత్ప్రాయ
 శ్చిత్తం ప్రామాదికసకృత్కృత రహస్యపాపవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ సర్వకా
 మసమృద్ధ్యర్థం పరం బ్రహ్మేయముచ్యతే । నిత్యేనైమిత్తికే కామ్యేత్రి
 తయేఽప్రిప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ఇయమ్ - గాయత్రీ । మధ్యందినేఽల్పభుజ్జైరి
 త్రికాలస్నాన తత్పురః ॥ లక్షత్రయం జపేదేతత్పురశ్చరణసిద్ధయే । స
 ర్వేషు కాయకేఽప్సవం క్రమేణ విధిరీరితః । యావత్కామన్ సమాప్తి

త్రికాలస్నానం నసంత్యజేత్ ॥ * ॥ ఏతదితి - ప్రాయశ్చిత్తార్థ పురశ్చ
 రణ సిద్ధ్యర్థమిత్యర్థః । సుమన్తుః — ॥ శ్లో ॥ అపవిత్రకరోనగ్నశ్శిర
 సిప్రావృతోఽపివా । ప్రలపన్వాజపేద్యావత్తవన్నిష్ఫలముచ్యతే ॥ శా
 స్త్రాదిషు సుదృష్టాపి సాక్షోపాన్యఫలోదయా । నప్రసీదతి వైవిద్యావి
 వాసమపదేశతః ॥ అనిచ్ఛయాశ్రుతోమన్త్ర శ్చన్నేనాపిచ్ఛలేనవా । ప
 త్రేక్షితోవా వర్ణస్సాస్త్రిత్యజ్జపన్తు హ్యనిర్భకకృత్ ॥ * ॥ శాజ్జిల్యాత్రి
 పితామహః — ॥ శ్లో ॥ ఏవం జప్త్వా యథాశక్తి హ్యుద్ధితేతు దివాక
 రే । ఉత్తమేత్యనువాకేన హ్యుద్ధాద్వాస్యతు యథాగతమ్ ॥ ఉత్తమేత్య
 నువాకస్య వామదేవ ఋషిస్తున్మృతః । అనుష్టుప్ చ్చతధాఛన్దో గాయత్రీదే
 వతాస్తుతా ॥ జపితాత్త్రిరియమ్యాసూక్ గాయత్రీ మభివాద్యచ ।
 కృత్వాతురీయోపస్థానం తామద్వాస్యోపతిష్ఠతే ॥ * ॥ తురీయోపస్థాన
 మ్ ॥ శ్రు ॥ ఎకపదీ ద్విపదీ త్రిపదీ చతుష్పద్యపదసి నహిపద్యసేనమస్తే
 తురీయాయ దశితాయపదాయ ॥ * ॥ ఇత్యన్తై తురీయంపాదముక్తైః
 మాప్రాపదితివదేత్ । పితామహః — ॥ శ్లో ॥ మిత్రసేతిత్యవసాన్య
 హ విశ్వామిత్ర ఋషిస్తున్మృతః । భురిద్ధాయత్రమాదిస్తు త్రిష్టుభావిహప
 శ్చిమా ॥ దేవతానైవమిత్రస్సాన్య దితువచబ్రహ్మహస్పతిః । ఏతాభిఃప్రా
 జ్జలిస్సమన్వీస్వస్పృషా దితమణ్డలమ్ ॥ భగవన్తం సహస్రాంశు ముపతిష్ఠేత
 భాస్కరమ్ । తతస్తస్మై నమస్కృత్య చతుస్సన్ధ్యాది దేవతాః ॥ ప్రద
 ష్టిణనమస్కారైర్దిశశ్చైవోపతిష్ఠతే ॥ (సన్ధ్యాదావ్యవశ్యాదేవతాః) ఇ
 తిపాతాన్తరమ్ । పరమాత్మా నమాత్మానం భావయిత్వా ద్విజోత్తమః ।
 ఆత్మా నమాత్మ నాధ్యాత్వా హ్యత్మ నేవోప సంహరేత్ ॥ * ॥ ఆత్మా
 నమ్ - స్వమ్ , ఆత్మ నా - మనసా , ఆత్మ ని - పరమాత్మ ని , ఉపసంహ
 రేత్ - సమర్పయేత్ ॥ శ్లో ॥ నివేదయేతచాత్మానం విష్ణౌ వమలతేజసి ।
 తదాత్మా తన్న నాశ్శాన్త స్తద్విష్ణోరితిమన్త్రితః ॥ * ॥ ఇతి వ్యాసస్తు
 తేః ॥ పరమాత్మా నమాత్మానం భావయిత్వాద్విజోత్తమఇతి విశిష్టాద్వై
 తపరమ్ । కేవలైక్యపరంకింసస్యాత్ ? నస్యాత్ - బ్రహ్మదైవత్యాదుద్ర

దైవత్యేతి భేదవ్యవధేశాత్, సంజ్ఞామాత్ర భేదైవ్యభేద ఏవ త్రిమూర్తీ
 నామితీతేత్ । ననుభోః కన్యసుతే? నతావచ్ఛైవమతే - భేదస్యైవ సి
 ధాన్తితత్వాత్ । నాపిచూయమతే - వైయ్యాయికాదిభిరభేదనిరాకరణాత్ ।
 ప్రతితన్త్ర సిద్ధాంతైవ భేద ఇతి చేన్న - భేదస్యచ ప్రతితన్త్ర సిద్ధాంత సి
 ధ్వాద్వాదేభ్యద శ్రుతివిరోధాచ్చ । తహింస గాయత్రీరుద్రదైవత్యాపి స్యా
 త్ ? మైవమ్ - సావిత్రీత్యేవప్రసిద్ధేః, నతు బ్రాహ్మీ రోద్రీతి - సాస్య
 దేవతేత్యణిజీపిచకృతేహి సావిత్రీ త్యుచ్యతే ॥ శ్లో ॥ సవితుదేవతా
 త్వాచ్చ సావిత్రీ పరికీర్తితా । సవితాదేవతాయస్యా ముఖమగ్నిస్త్రీపా
 చ్చయా ॥ * ॥ ఇత్యాది స్తుతిభ్యః । అతోబ్రహ్మ రుద్ర దైవత్యత్వ
 వాదోఽర్థవాదఏవప్రశంసాత్మకః । “సావాపహసర్వదైవత్యా” ఇతివత్ । స
 వితావిష్ణు రేవేతీనిరణాయి । అతోవిష్ణుదైవత్వైవ గాయత్రీ । తస్మాత్ “సా
 హమస్త్రీశ్చపాసిత, సాహమితిచింతయామః” ఇత్యాదికంచ శరీరాస్తభావ
 నిబద్ధనమేవ । సచ శరీరశరీరిభావః, యస్యాత్మా శరీరమ్ - పూఃప్రాణిసప్త
 ర్వగుహాశయస్య - జగత్సర్వం శరీరం తే - ఆత్మానారాయణఃపరః - ఏష
 సర్వభూతాన్తరాత్మా - అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతా శయస్థి
 తః - ఇత్యాదిప్రమాణశత సిద్ధః । ఏవంతత్త్వమసి - అహంవైత్వమసి - త్వం
 వాహమస్త్రీత్యాదికంచ । అయమర్థః - తదాత్మకత్వమసి, మచ్ఛరీరకత్వ
 మసి, త్వదాత్మకోఽహమస్మి, బ్రహ్మ త్వకోఽహమస్త్రీతి । ఏవమేవహి పర
 మాత్మభావనయా “తద్దైతత్వశ్చకృణ్ముషిర్వామదేవఃప్రతిపేదే, అహంమను
 రభవం సూర్యశ్చేత్యాది, తంమామాయురమృతమిత్యుపాస్వ” ఇతి ॥ శ్లో ॥ స
 ర్వగత్వాదనన్తస్యసపవాహమవస్థితః । ఇత్యాది పరమాత్మవిదోఽనుసన్దః ।
 ఏవంసర్వజ్ఞోరుదోపి “అహమేకఃప్రభమమానం వర్తామిచ భవిష్యామిచే
 త్యాదికమనుసన్దధతోఽన్తరాదన్తరంప్రావిశత్” ఇతి । తదనన్తరవాక్యే
 స్వాన్తరాత్మభూతవిష్ణు భావనయైవ మనుసన్ధానమితినుస్పృష్టమ్ । నత్వైక్యభా
 వనయావామదేవేంద్రాద్గునుసన్ధానమ్, భేదశ్రుతివిరోధాత్ । శ్రుతిశుభేద
 ఔపాధికఇతిచేక్షేవమ్ “ఇమం మానవమావర్తం నావర్తంతే - సదాపశ్యన్తి

సూరయః, ॥ శ్లో ॥ ఇదం జ్ఞానముపాశ్రి త్యమమ సాధర్మ్యమాగతాః । సగ్ధే
 పినోపజాయంతే ప్రళయనవ్యభన్ధిత ॥ జ్ఞానేనతుతదజ్ఞానంయేషాంనాశితమా
 త్మనామ్ । తేషామాదిత్యవజ్ఞానమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిభినిశ్చేషనస్తావిద్యాత్మబ
 హుత్వప్రతిపాదనాత్ । అతః “ నానాజ్ఞానోవ్యవస్థాత ” ఇతినిశ్చీయతే ॥
 అత్ర ఏశేషో భరద్వాజేనదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ ఏవం సమ్యగ్విధానేన జ
 పం సర్వం సమాప్యచ సమాహితోఽథసద్భక్త్యాదేవీం విప్రోఽభివాదయే
 త్ ॥ కర్ణయగ్ధం స్వహస్తాభ్యాం సప్తష్టాజానుద్వయాదికమ్ । చరణా
 జ్ఞుప్త పర్యంతం సంమృజ్యతుశనైశ్శవైః ॥ దక్షశ్రోత్ర సమం బాహుం
 దక్షిణంతు ప్రసార్యచ । బాహూపరిశిరోనమ్రముక్తంతదభివాదనమ్ ॥ ఇ
 త్యేతద్భాషణం యత్తత్తత్త్వం స్యాదభివాదనై । మన్తేణానేన గాయ
 త్రం యథావదభివాద్యచ ॥ ఉత్తమేత్యాదిమనునాదేవీముద్వాసయేత్తతః ।
 అనువాకస్యతస్యైవవామదేవాహ్వానోమునిః ॥ ఛందోఽనుష్టుప్ససావిత్రి
 దేవతాపథ్యతావిధిః । అక్షక్రమాన్నమసురార్యాచతుస్సప్త్యాదిదేవతాః ॥
 సప్త్యాపురస్తాగ్ధా యత్రీ సావిత్రి చ సరస్వతీ । ఏతాస్సప్త్యాదిదయః ప్రో
 త్తాశ్చతస్సాదేవతాఃక్రమాత్ ॥ స్వస్వనామచతుర్థ్యంతం ప్రణవాదిన
 మోక్షకమ్ । మన్త్రీనాసామిహప్రోక్తం ప్రణమేత్స్వస్వమన్త్రితః ॥
 కేచిద్ధిమునయః ప్రాహుః ప్రతిమన్త్రం ప్రదక్షిణమ్ । కుర్వప్రణా
 మం కుర్వీతే త్యేతాభ్యో భక్తితోద్విజః ॥ మిత్రస్యేత్యాదిభిర్భగ్భిర్వి
 స్పష్టోదితమణ్డలమ్ । ఆదిత్యంతిసృభిర్దేవముపతిష్ఠేత్యైవైద్విజః ॥ ఆసామృషి
 ర్విశ్వామిత్రాదేవతావైదివాకరః । భురిధ్నాయత్రమాదిస్తుత్రిష్టుభావిహ
 పశ్చిమా ॥ అధోపతిష్ఠేదాదిత్యముదయంతం సమాహితః । మన్తే శ్చవివిధై
 సాన్తరైర్మగ్యజుసామసమ్భవైః ॥ ఇత్యేవమక్తోపస్థాయ తతస్తమభివా
 దయేత్ । అభివాదనమన్తేణ సద్భక్త్యాలోకసాక్షిణమ్ ॥ స్వగోత్రనా
 మశర్మాహం భోఃపదైరభివాదయేత్ । ఇత్యేతద్భాషణంయత్తత్తత్త్వ
 మర్యాభివాదనే ॥ సర్వాభ్యోదేవతాభ్యశ్చేత్యేతత్ప్రణవసంపుటమ్ ।
 ఉక్తానమోనమ ఇతి ప్రణమేత్సర్వదేవతాః ॥ కామోఽకాషీన్మన్యర

కాషీదిత్యేతత్పూర్వమున్నవత్ । ఉత్తాప్రదక్షిణేనైవ నమసుర్యా
 క్త్రీయా తనుమ్ ॥ ప్రాచీన దక్షిణానైవ ప్రతీచీచోత్తరోర్ధ్వకా । అథ
 రాచాస్తరిక్షంచ హ్యేతాస్సప్తా దితాదిశః ॥ సన్ధ్యావీనాం యథాహో
 క్త్యం మన్తస్త్రిమాసాం తదైవచ । జ్ఞాత్వాప్రదక్షిణేనైతాః ప్రణమేత్స్వ
 స్వమన్త్రితః ॥ గాయత్రీసీతినత్వాథ ప్రణవ వ్యాహృతి పూర్వ
 యా । స్యాద్గాయత్రీ జలం దద్యా దధవైతద్విసజ్జనమ్ ॥ * ॥ ఇదం
 గాయత్రీ విసజ్జనాఘ్నం పత్యాస్తరం, తచ్చ జపానైకార్యమ్, నతు
 జపమధ్యేరవాపునైతే ॥ శ్లో ॥ జపమధ్యేదితేభానాజపానైఃకఘ్నంప్రదా
 పయేత్ । ఇతి యాదవప్రకాశేయేదర్శనాత్ ॥ అనగ్నాద్వివిషయే భరద్వా
 జః — ॥ శ్లో ॥ ఓంసూర్యాయనమః ప్రాతస్సాయమోమగ్నయేనమః ।
 ఇత్యనగ్నిబ్రహ్మచారీ ప్రదద్యాచోదకం తతః ॥ దతోద్దకం జపేద
 న్యజ్జపానైఃనగ్నిమద్విజః । మరుతాంపితౄణాంతృప్త్యైక్షుయాయ సక
 లైనసామ్ ॥ ఆత్మానం పరమాత్మానం భావయిత్వా ద్విజోత్తమః । ఆత్మ
 నమాత్మనాధ్యాత్వాహావ్యన్యేవోపసంహరేత్ ॥ ఏవంసన్ధ్యాముపాస్యా
 థ పితరావగ్రజాగురూః । త్రివర్షపూర్వాంశ్చిష్టాంశ్చ పార్శ్వస్థా
 నభిమాదయేత్ ॥ ఏవం సన్ధ్యాం సమాప్యాధ దృగ్భ్యాం యంయం ప్రప
 శ్యతి । యంయం స్పృశతి పాణిభ్యాం సససర్వశ్శుచిర్భవేత్ ॥ * ॥ ఇత్య
 త్రాదితోపస్థాన దిజ్జమసూరమాత్రం పితామహూక్తమ్, పునశ్చ
 కించిదపి భరద్వాజోక్తమ్, తస్మాద్యధోపదేశమత్రానుస్థేయమ్ । య
 త్తుచన్ద్రికాయాముక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ తెతదైవ మహాబాహూదంశితా
 రణమూఢాని । సన్ధ్యాగతం సహస్రాంశుమాదిత్యముపతస్థిరే ॥ * ॥ ఇతి
 ధర్మపుత్రాదిభిరుపస్థానమాత్రస్య కృతత్వాత్తదేవ ప్రధానమన్యన్తా
 జ్జనాదికమజ్ఞమితి, తన్నసాధీయః । జపాఘ్నదానయోరపి “సూతకే
 సావిత్రాస్త్రాజ్జలిం ప్రక్షిప్య ప్రదక్షిణీకృత్య, సూర్యంధ్యాయన్నమసుర
 యాత్ ॥ శ్లో ॥ ప్రక్షిపేత్సూతకేదప్యఘ్నం గాయత్రీంతు సముచ్చరే ।”
 ఇత్యాదిభిస్సర్వకర్తవ్యదాసకే ద్వివిధాశౌచేదప్యవశ్యకార్యత్వవిధానా

త్, అకరణే “ త్యజన్ గజేచ్ఛదధోద్విజః ” ఇతిప్రత్యవాయప్తరణాచ్చ,
అఘ్యుదానం జపః ఉపస్థానమితి త్రయమపి ప్రధానమితి సువ్యక్తమ్ । త
ద్వచనంతు క్షత్రియస్య యుద్ధప్రాధాన్యదశన్వరమ్, ధర్మద్వయస
న్నిపాతే శత్యాంశసామ్యవశ్యకర్తవ్యతాప్రదశన్వరంవా । నహియథే
అఘ్యుదానం జపోవా కర్తుం శక్యమ్ । స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ సా
విత్ప్రాదిక్రియాస్సర్వా ఆదిత్యాభిముఖశ్చరేత్ । దేవాలయ సమీపే
తు తమేవాభిముఖశ్చరేత్ ॥ జపస్థానాన్ననిర్గచ్ఛేద్దేవతాసన్నిధౌ క్వచి
త్ । ప్రదక్షిణనమసాగరాన్నకుర్యాద్దేవతాలయే ॥ * ॥ హరితః —
॥ శ్లో ॥ ఆర్ద్రవాసా జలే కుర్యాత్తర్పణాచమనే జపమ్ । ఉపస్థానే ననిర్గ
చ్ఛేద్ధ్వజాయేచ్చప్రదక్షిణమ్ ॥ * ॥ సంగ్రహ — ॥ శ్లో ॥ లాజహూ
మేచ సీమస్తే దేవతావాహనే వరే । అఘ్యుతిష్ఠేదుపస్థానే షడేతే భృ
గుచోదితాః ॥ * ॥

— శ్రి సన్ధ్యాదిలోపే ప్రాయశ్చిత్తమ్ శ్రి —

శబ్దః — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యాది నిత్యలోపేతు దినమేకమభోజనమ్,
దినద్వయే త్రిరాత్రంస్యాత్కృచ్ఛాచ్ఛాధిభంతు దినత్రయే ॥ దశాసౌక్య
ఛ్ఛ్రమేకంస్యాదూర్ధ్వంచాన్ద్రాయణం భవేత్ । చాన్ద్రాయణంపరా
కంచ మాసాదూర్ధ్వం విధీయతే ॥ తతోపేయం ప్రకల్ప్యంస్యాద్వాప్యస
స్యవచనం యథా ॥ * ॥ ఇతి । అగ్నిశిరాశ్చ — ॥ శ్లో ॥ అగ్నికార్య
పరిభ్రష్టాస్సన్ధ్యోపాసనవజితాః । వేదంచయేఽనధీయానాస్తేనర్వేవృష
లాఃస్మృతాః ॥ గాయత్ర్యష్టశతం చైవ ప్రాణాయామత్రయం తథా ।
ప్రాయశ్చిత్తమిదంప్రాక్తం నియమాతిక్రమే సతి ॥ * ॥ పులస్త్యః —
॥ శ్లో ॥ అకాలే చేత్కృతంకర్మ కాలంప్రాప్యపునఃక్రియా । కాలాతీతం
తు యత్కుర్యాదకృతం తద్వినిర్దిశేత్ ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ విధి
నాపి కృతాసన్ధ్యా కాలాతీతాఽఫలాభవేత్ । అయమేవహి దృష్టాన్తౌ వ
న్ధ్యాస్త్రీమైధునం యథా ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ వెదోదితం స్వకంక
ర్మనిత్యంకుర్యాదతన్నితః । తద్ది కుర్వన్యథాశక్తిప్రాప్నోతిపరమాంగతిమ్

— శ్రీ అధాభివాదనవిధిః శ్రీ —

తత్ర భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ కన్దూయపృష్ఠతో గాంతు కృత్వా
 చాశ్వత్థవస్తనమ్ । ఉపగమ్య గురూనసర్వాన్ విప్రాన్ శైచ్చాభివాదయె
 త్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ లౌకికం వైదికం వాపి తథాధ్యాత్మికమేవ
 వా । ఆదీతయతో జ్ఞానం తం పూర్వమభివాదయెత్ ॥ అభివాదపరో వి
 పో జ్యాయాం సమభివాదయెత్ । అసానామాహమస్మీతి స్వం నామ
 పరీర్తయెత్ ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ సభాసుచైవ సర్వాసు యజ్ఞైరాజ
 గ్మహేషుద । నమసాగరం ప్రకుర్వీత బాగ్మిణానభివాదయెత్ ॥ వి
 శ్వామదర్శనాత్మిప్రం క్షీయంతే పాపరాశయః । వస్తనాన్త్య శ్మశానాన్త్య
 పుష్పశానాదచ్యుతం పదమ్ ॥ జన్మప్రభృతి యతిగించిచ్ఛేతసాధమ
 మాచరేత్ । తత్సర్వం నిష్ఫలం యాతి వైకహస్తాభివాదనాత్ ॥ * ॥
 సతద్విద్విద్విషయమ్ ॥ తేనైవోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ శిష్యాణామాశిషం ద
 ద్యాత్వాదనంగ్రహణంగురోః । స్పృష్టా కశోతు విదుషాం మూఢా
 నాం వైకపాణినా ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ శ్లో ॥ ఉధ్వం ప్రాణా
 హ్యుత్క్రమన్తి యూనః స్థవిరఽగతే । ప్రత్యుత్థానాభివాదాభ్యాం
 పునస్తాన్ప్రతిపద్యతే ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ వృధాన్నాతి
 వదేజ్ఞాతు నచ సంప్రేషయెదపి । నాసీనస్సాన్సత్ ఫితేష్వేవ మాయురస్య
 నరిష్యతి ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ అభివాదన శీలస్య నిత్యం వృద్ధో వసే
 వినః । చత్వారి సమ్యగ్వర్తంతే హ్యయః ప్రజ్ఞా యశోబలమ్ ॥ * ॥ ధ
 మసారే — ॥ శ్లో ॥ అపూజ్యా యత్ర పూజ్యంతే పూజ్యా యత్ర
 వమానితాః । త్రీణితత్ర విపర్ధంతే దుర్భిక్షం మరణం భయమ్ ॥ * ॥ మ
 నుః — ॥ శ్లో ॥ ఆయుష్మాన్ భవ సామ్యేతి వాచ్యో విపోగ్రిభివాదనే ।
 అకారశ్చాస్య నామ్నోఽస్తే వాచ్యః పూర్వాక్షరః ప్లుతః ॥ యోనవేత్త్య
 భివాదస్య విప్రః ప్రత్యభివాదనమ్ । నాభివాద్యస్స విమషా యథాశూద్ర
 స్తదైవసః ॥ అభివాదే కృతే యస్తు తం విప్రం నాభివాదయెత్ । శ్మశానే
 జాయతే వృక్షః కఙ్కరగృధ్రనిషేవితే ॥ అభివాదేతు యః పూర్వమాశి

షం నప్రయచ్ఛతి । యద్దుష్కృతం భవేదస్య తస్మాద్భాగంప్రవద్యతే ॥
 తస్మాత్పూర్వాభిభాషీస్యాచచ్ఛణ్ణాలస్యాపి ధర్మవిత్ । సురాంపివేతివక్తవ్య
 మేవం ధర్మో నహీయతే ॥ స్వస్తీతి బ్రాహ్మణంబ్రూయాదాయుష్షానిభిభూ
 మివమ్ । వధాతామితి వైశ్యంతు శూద్రంతు స్వాగతంవదేత్ ॥ * ॥ స్వ
 స్తిశబ్దార్థమాహ మనుః — ॥ శ్లో ॥ యత్సుఖంత్రిషులోకేషు వ్యాధివ్య
 సనవజితమ్ । యష్టిసర్వేస్థితాఃకామాస్తత్స్వస్తీత్యభినంజ్ఞితమ్ ॥ * ॥
 కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ కదాచిత్కవచంభేద్యం నారాచేనశరేణవా
 అపివబ్రశతాఘాతైర్బ్రాహ్మణాశీర్షభిద్యతే ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥
 బ్రాహ్మణంతుశలంపృచ్ఛేత్క్షుత్రబన్ధుమనామయమ్ । వైశ్యంక్షేమం స
 మాగమ్య శూద్రమారోగ్యమేవచ ॥ పరపత్నీతుయాస్త్రీ స్యాదసంబధ్నా
 చ యోనితః । తాం బ్రూయాద్భగినీ త్యేవ సుభగే భగినీతివా ॥ * ॥ శా
 తాతపః — ॥ శ్లో ॥ అభివాద్యోనమస్కార్యశ్శీరసావన్యపవచ । బ్రా
 హ్మణః క్షత్రియాద్యైస్తు శ్రీకామైస్సాదరం సదా ॥ నాభివాద్యాస్తువి
 ప్రేణ క్షత్రియాద్యః కథంచన । జ్ఞానకర్మగుణోపేతా యద్యప్యేవబ
 హుశ్రుతాః ॥ * ॥ శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ సవర్ణేషు సవర్ణానాం కార్య
 మేవాభివాదనమ్ । అభివాద్యోనవణస్త్రబ్రాహ్మణైర్నకదాచన ॥ * ॥
 చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ క్షుత్రవైశ్యాభివాదేచ ప్రియశ్చిత్తంకథం
 భవేత్ । బ్రాహ్మణానాం దశాష్టేవా అభివాద్య విశుధ్యతి ॥ అభివా
 ద్య ద్విజశూద్రం సచేలస్సానమాచరేత్ । బ్రాహ్మణానాం శతంస
 మ్యగభివాద్య విశుధ్యతి ॥ అర్చయెత్పుణ్డరీకాక్షం దేవంవాపి త్రిలోచ
 నమ్ । బ్రాహ్మణంవామహాభాగ మభివాద్య విశుధ్యతి ॥ ఉదక్యాంసూ
 తికాం నారీం భర్తృఘ్నం గర్భఘాతినీమ్ । అభివాద్య ద్విజోమోహాద
 ఘోరాత్రేణశుధ్యతి ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ దశాబ్దాఖ్యంపారస
 ఖ్యం పశ్చాబ్దాఖ్యం కళాభృతమ్ । త్ర్యంబకపూర్వశ్శ్రీత్రియాణా
 మల్పేనాపి స్వయోనిషు ॥ * ॥ అయమర్థః, పారసఖ్యమ్ - సమానపుర
 వాసినాం విద్యావిహీనానాం దశభిర్వయైస్సఖ్యం భవతి । తతోఽధికౌ

జ్యోయాఁ , కలాభృతామ్ - గీతాదివిద్యాభృతామ్ , పశ్చాద్భిపూర్వ
స్సఖాభవతి । శ్రోత్రియాణాం - వేదాధ్యయినాం, త్రైవిద్యపూర్వస్సఖాభ
వతి । తతోఽధిక్షోజ్యోయాఁ । స్వయోనిషు - భాగ్రత్రాదిషు , అతస్మి
నాపి - వయసాపూర్వోఽభివాద్యః । ఏతద్బ్రాహ్మణవిషయమ్ ॥ * ॥
తేనైవోక్తిమ్ — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణం దశవషణంచ శతవషణంచ భూ
మిపమ్ । పితాపుత్రౌవిజానీయాత్తయోస్తుబ్రాహ్మణఃపితా ॥ విపాగ్రీణాం
జ్ఞానతోజ్యేష్ఠ్యం శ్రుత్రియాణాంతు శౌర్యతః । వైశ్యానాంధాన్యధనతః
శూద్రాణామేవజన్మతః ॥ విత్తం బష్టర్షయః కర్తృవిద్యాభవతిపశ్చమీ ।
ఏతానిమాన్యస్థానాని గరియోయద్యచుత్తరమ్ ॥ పశ్చాన్నాంత్రిషువశ్లే
షు భూయాంసః గణివన్తిచ । యత్రస్యస్సోఽత్రమానాహాశ్శూద్రోఽపి
దశమింగతః ॥ * ॥ పక్షశతస్యైవైమోభాగోదశమీ , నవతిహాయనాతీత
ఇత్యేకః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ నహాయనైర్నపలితైర్నవిత్తైర్నచబంధైః ।
ఋషయశ్చక్రిరేధమణం యోఽనూచానస్సనోమహా ॥ * ॥ నహాయనై
ర్నపలితైరితి మానసహస్రజీవివ్యతిరిక్తవిషయమ్ । రతాఽవశ్యామ్ —
॥ శ్లో ॥ పక్షత్రయాధికాశీతిం తీర్త్వా మానచతుష్టయమ్ । యోజీవేత్స
తు వద్వస్సాన్యద్విష్టోరపి సుపూజితః ॥ * ॥ ఏతత్సవర్ణవిషయమ్ । మనుః—
॥ శ్లో ॥ యస్యదేశంనజానాతి స్థానం త్రిపురుషం కులమ్ । కన్యాదానంన
మసాకరం శ్రాద్ధం తస్య వివజ్జయేత్ ॥ * ॥

❧ నమఃసాగరక్రమః ❧

స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ స్వకీ౯తైఘర వ్యమాలభ్య స్వప్
 ద్భావ౯జానుతో౯ప్యధః । స్వగురుం బ్రాప్తుణశ్శ్రి త్రసమం హస్తం ప్ర
 సారయతు ॥ ఉరస్సమంతు రాజన్యవైశ్శ్మ మధ్యసమం తథా । నీచైశ్శ్మ
 ప్రస్తతో౯న్యో౯పి తం ప్రత్యభివదేన్ముదా ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ వ్య
 త్యస్తపాణినా కార్యముపసంక్ల౯హణం గురోః । సవేదన సవ్యసంప్రి
 వ్యో దక్షిణేనతుదక్షిణః ॥ తతో౯భివాదయద్వృద్ధానసావహమితిబ్రువన్ ।
 భో ఇతి శ్రవణేబాహుం దక్షిణంచ ప్రసారయేత్ ॥ * ॥ సంక్ల౯హే —

|| శ్లో || భోశృంగం కీర్తయేదస్తే న్వనామోఽభివాదనే । నామూస్వ
 రూపభావోహి భోర్భావీ ఋషిభిఃప్రృతః ॥ * ॥ అత్రిః — ॥ శ్లో || అభి
 వాదేతు సర్వత్రపాదస్పృశానమేవవా । విప్రాణాం ప్రాజ్ఞలిఃకారోఽ
 నమసాగరస్స ఉచ్యతే ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో || గురోగురౌ సన్నిహి
 తే గురువద్వృత్తిమాచరేత్ । నచాతిస్మప్తగురుణా సావ్దా గురూనభి
 వాదయేత్ ॥ గురువత్ప్రతిపూజ్యాస్సృప్తవగ్దా గురుయోషితః । అసవ
 తాన్తు సంపూజ్యాఃప్రత్యుథానాభిభాషణైః ॥ * ॥ ప్రతిసంగ్రహే —
 || శ్లో || ఋత్విక్విత్వశ్వశురమాతులనాంయవీయసామ్ । ప్రవయాః
 ప్రథమం కుర్యాత్ప్రత్యుథానాభిభాషణమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః —
 || శ్లో || ఋషివిద్వన్నృపవరమాతులశ్వశురర్త్విజః । ఏతేఽర్హ్యశ్శాస్త్ర
 విహితాఃప్రృతాః కాలవిభాగతః ॥ భ్రాతృభార్యోపసంగ్రహ్యోపవగ్దాఽ
 మాన్యమాన్యపి । విప్రృష్యతూపసగ్ధ్రాహ్యజ్ఞాతినంబద్ధియోషితః ॥ స
 ఏవ ॥ శ్లో || అవృద్ధాగురుపత్నీచ నోపసంగ్రహమాహతి । యోషిశ్చతి
 సమాసాధీనమసాగర్యాప్రకీర్తితా ॥ కామంతు గురుపత్నీనాం యువ
 తీనాం యువాభువి । విధివద్వన్తనం కుర్యాదసావహమిత్రివత్ ॥ * ॥
 మనుః — ॥ శ్లో || గురుపత్నీతుయువతీ నాభివాద్యేత పాదయోః । పూ
 ర్ణావింశతి వర్షేణ గుణదోషానిజానతా ॥ అభ్యజ్ఞానంచ స్మవనం గా
 త్రోద్వర్తనమేవచ । గురుపత్నీనకుర్వీత కేశానాంచ ప్రసాధనమ్ ॥
 సన్ధ్యాకాలాభివాదే విశేషశ్చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో || జ్యాయాన
 పి కసీయాంసం సన్ధ్యాయామభివాదయేత్ । వినాపుత్రంచ శిష్యంచ దౌ
 హిత్రం దుహితుఃపతిమ్ ॥ * ॥ ప్రతిభాసగరే — ॥ శ్లో || సర్వేచాపి
 నమసాగర్యాస్సర్వావస్థాసు సర్వదా । అభివాదోనమసాగరస్తథాప్ర
 త్యభివాదనమ్ ॥ ఆశీర్వాచ్యా నమసాగర్యే ర్వయస్యస్తు పునర్నమే
 త్ ॥ * ॥ సర్వేచాపి నమస్తార్వా ఇతి వచనం బహువచనవిరోధాచ్చఅ
 నాదరణీయమ్ ॥ తథామనుః — ॥ శ్లో || ఏవం సన్ధ్యా ముపాస్యాథపి
 తరా వగ్రజాగురూ ॥ త్రివక్షపూర్వాం శిష్యైశ్చ పాశ్వకైశ్చ

నభివాదయేత్ || * || దక్షః — || శ్లో || శోత్రియం పితరం భాత్మా
త్యోగగురూన్నాతామహాయతీ | పితామహమాతులంచ జ్యాయాం
సంగురుపుత్రకమ్ || ఏతాసర్వాన్యథాశాస్త్రమభివాద్యపునర్నమేత్.

* అథ నామ్నాఽనభిధేయాః *

స్త్రుతసజ్జహే — || శ్లో || అవాచ్యో దీక్షితోనామ్నాయవీ
యానితరో భవేత్ | భాశ్శబ్దపూర్వకంచైన మభిభాషేత ధర్మ విత్ || ఆ
చార్యంచైవ తత్పుత్రంతద్భార్యం దీక్షితంగురమ్ | పితరంచ పితౄం
తైచ్చవం మాతరం మాతులం తథా || హితైషిణంచ విద్వాంసం శ్వశురం
పతిమేవచ | నబ్రాయాన్నానుతోవిద్వాన్మతుశ్చ భగినీంతథా || * ||

* నాభివాద్యాః *

ఆపస్తంబః — || శ్లో || సమిత్పుష్ప కుశాద్యమ్బు మృదన్నా
క్షత పాణికః | జపం హేమామంచ కుర్వాణో నాభివాద్యస్తథాద్విజః ||
పావణ్డం పతితం వ్రాత్యం మహాపాతకినం శతమ్ | నాస్తికంచ కృతఘ్ను
ఞ్చ నాభివాదేతాథంచన || ధావంతంచ ప్రమత్తంచ మూత్రోచ్చార
కృతం తథా | భుజ్జాన మాతురం నన్ధం నాభివాదెద్ద్విజోత్తమః | వసు
న్తం జృమ్భమాణంచ కుర్వంతందస్తథావసమ్ | అభ్యక్తశిరసంచైవ స్నా
న్యన్తం నాభివాదయేత్ || కృపాణికమనాజ్ఞాతమశక్తం రిపుమాతురమ్ |
యోగినంచ తపస్సక్తం కనిష్ఠం నాభివాదయేత్ || * || అత్రిః — || శ్లో ||
అశోత్రియం కృతఘ్నుంచ బ్రహ్మఘ్నుం స్వణహారిణమ్ | పానర్భవం
దేవలకం గర్భసంసారవర్జితమ్ || అన్యాంశ్చ పతితానిపాక్తానాభివా
దేతాదాచన | ఏవం సమ్యక్సమాలోక్య శాస్త్రాణిద్విజసత్తమః || కర్త
వ్యానిచ కర్తాణియః కరోతిదినే దినే | సయాతి బ్రహ్మణః స్థానం పునరా
వృత్తివజితమ్ || * || ఇతి .

ఇతి శ్రీహరీతకులతిలకస్య శ్రీరఙ్గాధార్యపాత్రస్య వైదికసావక

భామావరనామధేయస్య శ్రీమద్వేంకటనాథస్యకృతా స్తు

తిరత్నాకరే పాత్రస్సన్ధ్యానిర్ణయః

— శ్రీ అధ్యక్షాభ్యుదయవిధిః శ్రీ —

అత్ర శాఖ్యానః — || శ్లో || తతస్సార్యమువస్థాయ సమ్యగా
 చమ్యచస్వయమ్ । అభ్యుక్షణం సమాదాయ సంయతాత్మా గృహం ప్రజే
 త్ || * || అభ్యుక్షణమ్ - ప్రోక్షణార్థజలమ్ , వృద్ధమనుః — || శ్లో ||
 తతస్సమ్యద్విరాచమ్య హ్యభ్యుక్షణముదాహరేత్ । నవినాభ్యుక్షణంజా
 తు విధిజ్ఞః కించిదాచరేత్ || * || ప్రోక్షణరహితే గృహ ఇతిశేషః । అత్ర
 విశేషమాహ గార్గ్యః — || శ్లో || సోపానత్రాసనదర్భశ్చ పాత్రస్థం స
 దశోత్తరః || * || సదశముత్తరీయం యస్యతథోక్తః । ప్రచేతాశ్చ —
 || శ్లో || అనుగుప్తా అపొగృహ్య ప్రచారార్థం గృహం ప్రజేత్ । సవనేహ్రీ
 షణం కుర్యాద్వృహీతేన సదాశుచిః || * || అనుగుప్తాః - కేనావ్యదృప్తాః;
 గార్గ్యః — || శ్లో || త్రిసంస్థ్యం వాగ్యతోవారి గుప్తమాహృత్య శోధయే
 త్ || * || కాలనిర్ణయమాహ గోవిలః — || వా || పురాపాత్రమగ్ర
 ణవేథాయాస్సాయం ప్రాతరనుగుప్తా అపలహరేత్పరిచరణీయా ఇతి || * ||
 యోగయాజ్ఞావల్గ్యః పాత్రమాహ — || శ్లో || సోవణం రాజతంతా
 మ్రం ముఖ్యం పాత్రం విచర్బుధాః । తదలాభేతు మృతాపత్రం సవ
 తేయన్నధారితమ్ || * || శాఖ్యానః — || శ్లో || అబ్జం హిరణ్మయం
 రౌప్యం దారవం మృణ్మయం దృఢమ్ । తామ్రం పత్ర పుటం పుణ్యం
 పాత్ర మభ్యుక్షణాయవై || పుణ్యగ్రహణాన్నిషిద్ధపాత్ర నిషేధః || శ్లో ||
 వైవాళి వాలుకామూర్వా తృణపణ్డాయ నైరపి । అభ్యుక్షణం నగృహీ
 యాదాపస్త్రమోబ్రవీన్మునిః || * || పత్రమత్రైరణ్డాది || శ్లో || నాళి
 కాభిన్నపాత్రేణ కాంస్యపాత్రేణ వైవహి । ప్రాణ్యక్లఫలజేనాపికుర్యా
 న్నాభ్యుక్షణం తతః || * || నాళికా - వేణుమయీ, ప్రాణ్యక్లమ్ - శఙ్ఖ
 శుక్త్యాది, ఫలజమ్ - నాళికేరాది । యమః — || శ్లో || పాత్రాద్విరహి
 తం తోయముద్భృతం సవ్యపాణినా । నతేన హ్రీక్షణం కుర్యాద్వస్త్రుని
 ప్పీడనేనచ || * || శాఖ్యానః — || శ్లో || నాహరేదేకవస్త్రంతునా
 ప్రతో నచకన్యకా । నపాణినా నవస్త్రైరేత్యయమభ్యుక్షణాయవై || * ||

ప్రచేతాః — || శ్లో || నాహరేదేకజాతిస్తు నశిశుర్నచకన్యకా । నాను
 పేతో నైకవస్త్రస్త్రీయమభ్యక్షణాయవై || * || ఏకజాతిః - శూద్రః ||
 తథామనుః — || శ్లో || బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవైశ్యస్త్రీయోవణా-
 ద్విజాతయః । చతుర్థ ఏకజాతిస్తు శూద్రాన్నాస్తితుపభిచ్చమః || * || ప్ర
 చేతాః — || శ్లో || అభ్యక్షణోదపాత్రంతు నతావత్స్థావ్యతేకన్యచి
 త్ । యావన్నాచమనం దత్తం పోక్షితానగళన్తియాః || * || శాట్య
 యనిః — || శ్లో || పోక్షణ గ్రహణం పాత్రం నిదధన్యహమాగతః ।
 అకృత్వాచమనం భూమావాచాన్తఃప్రయతో భవేత్ || * || ఆచమన
 మకృత్వా పోక్షణపాత్రం భూమా నిక్షిపన్నాచాన్త శ్శుచిర్భవేదిత్య
 థః || పులస్త్యః — || శ్లో || తేనద్రవ్యాణ్యశేషాని పోక్ష్యాచమ్య
 పునర్లబో । తతఃకర్మాణి కుర్వీత సత్త్రియాశ్చద్విజోత్తమః || * ||
 గార్గ్యః — || శ్లో || త్రిసన్ద్యం వాగ్యతోవారి గుప్తమాహృత్యశోభ
 యేత్ । హేమోమోపహార భూగేహద్రవ్యాత్క పరిచారకాః || అభ్య
 క్షేత్తు ప్రయత్నేన ప్రాతః పర్యషితం గృహమ్ । మధ్యాహ్నాయైవ స
 ధ్వాన్యాం నచనాభ్యక్షితేయజేత్ || * || శాట్యయనిః — || శ్లో ||
 నద్యాదౌసమ్యగాచాన్త సన్ధ్యాయతో గృహమాగతః । ఉద్ధృత్య మణికా
 త్త్రీయమధాభ్యక్షణమాచరేత్ || గృహేవా సముపస్పృశ్య కృత్వాస్వ
 ణ కుశోదకమ్ । కృత్వాచమనమాచాన్తఃపునః పోక్షణమాచరేత్ || * ||
 మణికః - ఉదపాత్రమ్ || సన్ద్యంవాకుశంవాఉదపాత్రే నిక్షిప్య తేనప్రా
 క్షయేత్ || ప్రచేతాః — || శ్లో || వైశ్వానరేణ యత్కించుక్కురుతే పో
 క్షణం ద్విజః । గణ్ఠాతాయ సమం సర్వం వదన్తి బ్రహ్మ వాదినః || * ||
 వైశ్వానర మత్రాభ్యక్షణపాత్రమ్ .

— శ్రీ అథ హేమవిధిః —

అత్ర దక్షః — || శ్లో || సన్ధ్యాకర్తా వసానేతు స్వయం హేమా
 మో విధీయతే । స్వయం హేమే ఫలంయత్సృజన్తదన్యేన లభ్యతే ||
 హేమాయమానంతథాన్యేన ఫలమర్థం ప్రపద్యతే । ఋత్విక్కుతో గురు

ర్భా తాభాగినేయోఽథ విట్పతిః ॥ ఏతేరపి హుతం యత్సాన్యత్తథుతం
 స్వయమేవతు ॥ * ॥ విట్పతిః - జామాతా ॥ కార్తే - ॥ శ్లో ॥ ఋత్వి
 కుప్త్రోఽథపత్నీవా శిష్యోవాఽథ సహూదరః । ప్రాప్యానుజ్ఞాం వి
 శేషేణ జుహుయూర్వా యథావిధి ॥ నిక్షిప్యగ్నిం స్వదారేషు పరికల్ప్య
 తథర్విజమ్ । ప్రవసేత్కార్యవాన్విప్రౌవృతైవ నచిరం వసేత్ ॥ * ॥ ఇ
 త్యుక్తేః । భర్తుర్విప్రవాసే ఋత్విగాద్యభావే గోవిలః - ॥ వా ॥ కా
 మం గృహ్యేఽగ్నౌ పత్నీ జుహుయాత్సాయం ప్రాతర్దోమా వితి ॥ * ॥
 మనుః - ॥ శ్లో ॥ అగ్నిహూత్రస్య శుశ్రూషా సద్ధ్యోపాసన మేవచ ।
 కార్యంవత్సవ్య ప్రతిదినం బలికర్తృచ నైతికమ్ ॥ * ॥ సద్ధ్యోపాసనమ
 శ్ర సాయం ప్రాతర్దోమః । విష్ణుః - ॥ వా ॥ స్వయమహుత్వా నప
 రంయాజయేదితి ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ - ॥ శ్లో ॥ అసమక్షంతుదమ్ప
 తోర్వ్యోతవ్యం నత్విగాదినా । ఉభయోరసమక్షంతు భవేద్ధుతమనథా
 కమ్ ॥ * ॥ మనుః - ॥ శ్లో ॥ నైవకన్యా నయవతిర్నల్పవిద్యో నబా
 లిశః । హూతాస్యాదగ్నిహూత్రస్య నార్తో నాసంస్కృతోఽశుచిః ॥
 అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే । ఆదిత్యాజ్ఞాయతేవృష్టివృ
 ష్టైరన్నంతతః ప్రజాః ॥ * ॥ బృహస్పతిః - ॥ శ్లో ॥ సూతకేమృతకేచైవ
 హ్యశక్తౌ శ్రాద్ధభోజనే । ప్రవాసాదినిమిత్తేషు హావయెన్నతుహావయేత్ ॥

* హూమకాల నిణయః *

హూమకాలమాహ ఆపస్తమ్బః - ॥ వా ॥ నక్షత్రందృష్ట్యా
 ప్రదోషే నిశాయాంవా సాయమ్ । ఉషస్యపాదయం సమయావిషిత ఉ
 దితేవాప్రాతరితి ॥ * ॥ మనుః - ॥ శ్లో ॥ ఉదితేఽనుదితేచైవ సమ
 యావిషితే తథా । సర్వథావర్తతే యజ్ఞ ఇతీయం వైదికీశ్రుతిః ॥ గృహ
 క్షయక్తోఽనుదితో నక్షత్రారగ్వివజ్జితః । సమయావిషితస్సాగ్నోఽనుది
 తస్త్రిషు హూమయేత్ ॥ * ॥ ఉశనా - ॥ శ్లో ॥ అర్థమణ్డలంప్రా
 ప్తేభా నావనుదితేహుతమ్ । తస్మిన్నష్టంగతే హూమోభవేదుదితహూ
 మినః ॥ * ॥ సాయమర్థమణ్డలంప్రాప్తేఽగ్నేఽనుదితహూమపక్షే, హు

తం - హేమామఃకార్యః । ఉదితహేమామవత్సేతు, తస్మైన్నస్తంగతేహేమా
మభ్యర్థనః । జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ ఏకేతూదితహేమామాసుస్విర
నే౯౭నుదితహేమామినః । అనే౯భోజనహేమామాశ్చ పక్షహేమామా
స్తధాపరే ॥ * ॥ పక్షహేమామాభ్యర్థాదిశ్రౌతహేమామవిషయమ్ ।
ఆశ్వలాయనః — ॥ వా ॥ ప్రనోషాంతోహేమామకాలస్సాయమ్, సక్ల
వాస్తః ప్రాతరితి ॥ * ॥ అయం ముఖ్యకాలః । గౌణకాల ఉక్తోభోధాయ
నీయే — ॥ శ్లో ॥ ఉక్తయోః కాలయోః కర్తుమశక్తౌ సాయమాహుతిమ్ ।
రాత్రాకుర్వీతకృతస్సాయం కృత్యై౯౭హిప్రాతరాహుతిమ్ ॥ * ॥
గోబిలః — ॥ వా ॥ అధయదిగృహ్యై౯౭గౌ సాయంప్రాతర్నోమయో
ర్దర్శపూర్ణమాసయోర్వాహవ్యం హేమాతారంవా నాధిగచ్ఛేత్, కథం
కుర్యాత్? సాయమాహుతిః ప్రాతరాహుతిర్నానే౯తి । ఆప్రాతరా
హుతేస్సాయమాహుతిర్నానే౯తి । ఆమావాస్యాయాః పాణిమాసీ
నాత్యేతి । ఆపాణిమాస్యా అమావాస్యా నాత్యేతీతి ॥ * ॥ అఖిణ్ణాద
శే౯ — ॥ శ్లో ॥ ముఖ్యకాలే వ్యతీతేతురాత్రావపిదినే౯పివా । ప్రాణా
యామపినీతాత్తాజుహుయాచ్ఛయధావిధి ॥ * ॥ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥
ముఖ్యకాలే యదావశ్యంకర్తుకర్తుం నశక్యతే । గౌణకాలేపి కర్తవ్యం గౌ
ణోవ్యత్రేదృశంభవేత్ ॥ రాత్రాప్రహరపర్యంతం దివాకృత్యాని కార
యేత్ । బ్రహ్మయజ్ఞంచ సారంచ వజ్రయిత్వా విశేషతః ॥ * ॥ బ్రహ్మ
యజ్ఞశబ్దః పంచయజ్ఞోపలక్షకః ॥ శ్లో ॥ మహతః పంచయజ్ఞాంస్తు దివైవే
త్యాహ గౌతమః ॥ ఇతీష్టతేః । స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ దివోది
తానికర్త్యాని ప్రమాదాదకృతానివై । శర్వర్యాః ప్రథమేయామేతాని
కుర్వాదతన్ద్రితః ॥ నిగోదితానికర్త్యాని ప్రమాదాదకృతానివై । దినస్య
ప్రథమేయామేతానికుర్వాదతన్ద్రితః ॥ రాత్రేస్తు ప్రథమేయామేదివా
కర్త్యాని కారయేత్ । దివైవపంచయజ్ఞాంస్తు రాత్రావేతాంస్తు వజ్రయేత్ ।

* హవిష్యనిర్ణయః *

కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ కృతమోదనసక్త్యాదితన్జులాదికృ
తాకృతమ్ । ప్రీహ్యదిచాకృతం పోక్తమితిహవ్యం త్రిధాబుధైః ॥ తై

లం దధి పయస్సోమో యవాగూరోధనం ఘృతమ్ । తణ్ణులా మాంసమాప
శ్చ దశత్రవ్యాణ్యకామతః ॥ హవిష్యేషు యవాముఖ్యాస్తదనుప్రీహయః
స్మృతాః । అభావేప్రీహియవయోదధ్ధావా పయసాపివా ॥ తదభావే
యవాగ్వావాజుహుయాదుదకేనవా । నీవారాప్రీహయశ్చైవగోధూమా
శ్శాలయోయవాః ॥ స్వరూపేణాపిహూతవ్యాస్వరూపేణైవవైతిలాః ॥
యథోక్తవస్త్యసమ్మత్తై గ్రాహ్యం తదనుసారియత్ । యవానామివగో
ధూమప్రీహిణామివ శాలయః । ఆజ్యంహవ్యమనాదేశే జుహూతిషు వి
ధీయతే ॥ మన్త్రస్య దేవతాయాస్తు ప్రజాపతిరితిస్థితిః ॥ * ॥ మనుః —
॥ శ్లో ॥ మున్యనామి పయస్సోమో మాంసం యచ్ఛానుపసక్రమమ్ । అ
త్తూరలవణంయచ్ఛప్రకృత్యాహవిరుచ్యతే ॥ * ॥ బృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥
ప్రస్థధాన్యం చతుష్షష్టైరాహుతేః పగిక్రితమ్ । తిలానాంతు తదర్థం స్యా
త్తదధ్ధాన్యం స్యాద్ధృతసవ్యతు ॥ యజ్ఞాధ్ధాన్యం గోఘృతం గ్రాహ్యం తద
లాభేతు మాహిషమ్ । ఆజంవాతదలాభేతుసాత్మాత్మైలంగ్రహిష్యతే ॥ * ॥

* సమిన్దిర్ణయః *

పురాణే—॥ శ్లో ॥ పాలాశ్యస్సమిధఃకార్యాఃఖాదిర్యస్తదలాభతః ।
శమీరోహితకాశ్వత్థాస్తదలాభేఽర్కవేతసా ॥ * ॥ అఖణ్డాదశే —
॥ శ్లో ॥ ఇథ్థాంశ్చైవ ప్రకుర్వీత ప్రశస్తస్య వనస్పతేః । ముష్టిష్ఠూ
లానమాదీర్హ్యకృమిదోష వివర్జితా ॥ శీర్ణాహ్రస్వాస్ససుషిరాః
కర్మసిద్ధివినాశకాః ॥ * ॥ స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ సమిత్పవిత్రం
వేదిశ్చ త్రయఃపాదేశసమ్మితాః । ఇత్తుస్తు ద్విగుణఃకార్యప్రిగుణఃపరి
ధిఃస్మృతః ॥ * ॥ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ నాక్లుష్టాదధికాకార్యా స
మిత్స్థూల తయాక్వచిత్ । నవియక్తా త్వచాచైవ నసకీటానపాటితా ॥
పాదేశిన్యధికానాత్ర తధానస్యాద్విశౌఖికా । నసప్రస్థా ననిర్విర్యా
హూమేషుచ విజానతా ॥ * ॥ స్మృత్యర్థసారే — ॥ శ్లో ॥ పలాశఖ
దిరాశ్వత్థ బిల్వోదుమ్బరజాసమిత్ । అపామార్గశ్చ దూర్వాచ కుశా
శ్చేత్యపరేవిదుః ॥ వనస్పతీనాం సర్వేషామిత్కుః కార్యో విశేషతః । త

—శ్రి ఇత్తు నిణయః శ్రి—

తై తాన్వర్ణయైదవ్యతా కోవిదార విభీతకా ॥ కపిష్ఠామలకా రాజ
 వృక్షవంశాంస్తజైవచ । నీవ నిమ్మ కరజ్జాంశ్చ తిలకం శాల్మలీమపి ॥ శ్లె
 ష్మాతకమపిత్యక్త్వా గ్రాహ్యాయాన్యస్సకలద్రుమః ॥ * ॥ రాజేతి సప్త
 తృణరాజకాః (॥ శ్లో ॥ గుడాక తాల హిస్తాల కేతకాశ్చ బృహద్వ
 టః । ఖజూరో నారికేళశ్చ సప్తైతే తృణరాజకాః ॥) స్మృత్యన్తరే—
 ॥ శ్లో ॥ అత్తారగ్వధ కార్పాస కరవీర కరజ్జకా ॥ ఇన్దనే తిన్ద్రిణీం ని
 మ్బం సర్వా కట్టకినస్త్యజేత్ ॥ * ॥ కట్టకినః - యాజ్ఞేయభోగ్య అనేయ ।
 స్తానే — ॥ శ్లో ॥ తులసీకాష్ఠయక్తేగ్నో జుహ్వతామక్షయం ఫలమ్ ।
 నాపిన్ద్రైవైవ యత్పక్వం విస్థోరానస్త్యమశ్నుతే ॥ * ॥ ఆపస్తమ్బః —
 ॥ వా ॥ నా ప్రక్షీతమిన్ద్రనముగ్నావాదధ్యాత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥
 నామేధ్యం ప్రక్షిపేదగ్నో నచపాదౌ ప్రతాపయేత్ । అధస్తాన్సోపద
 ధ్యాశ్చనచైన మతి లఙ్ఘయేత్ ॥ * ॥

* అగ్నిధమనవిధిః *

సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ నశూర్పేణ ధమేదగ్నిం నవస్త్రైః నపాణి
 నా । ముఖేనాగ్నిం సమిన్ధీత ముఖాదగ్ని రజాయత ॥ * ॥ ముఖాగ్నిధమ
 నం కలౌ నిషిద్ధమ్ ॥ అతపవ ఆపస్తమ్బః — ॥ శ్లో ॥ నాగ్నిం ముఖేనో
 పధమే న్నుగ్నాం నేతేతచస్త్రియమ్ । నచైనం లఙ్ఘయేద్విప్ర సహన్యా
 ద్వ్యజనాదిభిః ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ పిటకేన భవేదావ్య
 ధిశ్శూపేణ ధననాశనమ్ । పాణినా మృత్యుమాప్నోతి హ్యయః క్షీణం
 ముఖాద్ధమేత్ ॥ * ॥ యదీతిశేషః । కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ జుహవా
 మశ్చ పుత్రేచైవ పాణిశూర్పాన్య దారుభిః । నకుర్యాదగ్నిధమనం నకు
 ర్యాదవ్యజనాదినా ॥ * ॥ మరీచిః — ॥ వా ॥ నాగ్నిం ముఖేనోపధమే
 త్, యదిధమేద్ధమనిమస్తరేణ కృత్వా తృణం కాష్ఠం వా ధమేత్ ॥ * ॥

* హేమామథానకగ్నాది వివరణమ్ *

దక్షః — ॥ శ్లో ॥ అగ్నికర్ణే భవేద్ద్రోగోనాసికాయాం ధనక్షయః

చతుషోర్విస్తనం కుర్యాత్కే దారిద్ర్యకృద్భవేత్ ॥ హుతం శిరసిపా
 పం స్యాత్తస్మాజ్జిహ్వసు హూమయేత్ । యత్రకాంతంతు తతోచ్చ్రితం
 యత్రధూమస్తు నాసికా ॥ యత్రాలపజ్వలనం నేత్రం యత్రభస్మాన్మిత
 చ్చిరః । యత్రైవజ్వలతే వహ్నిజహ్వ తత్రైవ కీర్తితా ॥ హిర
 న్యాకనకారక్తా కృష్ణావైవాధసుప్రభా । అతిరక్తా బహురూపా సప్తజి
 హ్వః ప్రకీర్తితాః ॥ హిరణ్యాపశ్చిమే జహ్వ కనకా మధ్యమేఘితా ।
 రక్తా వైవోత్తరే జహ్వ కృష్ణా దక్షిణదిక్ఘితా ॥ సుప్రభావైవ పూర్వా
 యామతిరక్తాఽగ్నిదిక్ఘితా ॥ బహురూపాచ శౌర్వాయాం జహ్వస్థా
 నం ప్రకీర్తితమ్ । వివాహే పశ్చిమాజహ్వ జాతకర్మణి మధ్యమా ॥ ఉత్త
 రాచోపనయనే పితృకార్యేతు దక్షిణా । సర్వకర్మసు పూర్వాయా మభి
 చారేఽగ్నిదిక్ఘితా ॥ శాన్తికర్మణిశౌర్వాయాం స్థానకర్మసమీరితమ్ ॥ * ॥
 ప్రకారాన్తరమప్యహ యమః — ॥ శ్లో ॥ ఆగ్నేయాయం తిలహూమః
 స్యాదైశాన్యాం గృహకమచ । రక్తాయాం చరుహూమస్సాన్యత్సుప్ర
 భా సప్తహూమకే ॥ పుష్పం స్యాద్బహురూపాయాం శేషాస్వాజ్య
 హుతిర్భవేత్ । పూర్వదిక్సర్వ హూమార్థమితిహూమస్యలక్షణమ్ ॥ * ॥
 ॥ శ్లో ॥ తత్తత్ స్థానైషు హూతవ్యం వివాహోదిషు కర్మసు । సప్తజిహ్వోవి
 జ్ఞాయ యఃకుర్యాదగ్నిసన్నిధౌ । హూమోనిష్ఫలతాయాతిహూమశా
 చనరకంప్రజేత్ ॥ * ॥ చతుర్వింశతిమతే — ॥ శ్లో ॥ హతంజ్ఞానంక్రియాహీ
 నంహతాస్త్యజ్ఞానినః క్రియాః । అపశ్యన్నన్ధకోదగ్ధః పశ్యన్నపిచపక్లుకః ॥

* హూమనియమః , ఆహుతిప్రమాణాదీని *

దక్షః — ॥ శ్లో ॥ పూర్వంపాదేశికాం దత్వాతతోహూమోవి
 ధీయతే । ద్వితీయాపృథ్వతాదేయా తతోఽగ్నిముపతిష్ఠతే ॥ * ॥ పృథ
 తః - హూమాస్తే, పాదేశికా - సమిత్ । చన్ద్రికాయామ్ —
 ॥ శ్లో ॥ తీర్థాయతన సంపూర్ణం ప్రాతరుత్తానపాణినా । ద్వ్యజ్ఞు
 లం సమిధోఽతీత్య వాగ్యతో జుహుయాద్ధవిః ॥ * ॥ గృహ్యపరిశిష్టే —
 ॥ శ్లో ॥ ఉత్తానేనతు మాస్తేన హ్యజ్ఞుష్టాగ్రునిపీడితమ్ । సంహతాజ్ఞుల

పాణిస్తు వాగ్యతో జుహుయాద్ధవిః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥
 పాణ్యాహుతిద్వాదశపర్వపూరికా స్రువాహుతిశ్చేత్సువమాత్రపూ
 రికా । స్వక్ష్మాగిణిస్వరిచ్ఛిషైవపావకే దైవేనతీర్థేనచహూయతేహవిః ॥ * ॥
 వృద్ధ హరీతః — ॥ శ్లో ॥ దైవానాం తవణం హుతామం బలికమణ
 చ భోజనమ్ । అగ్నిం మాజకానం కుర్యాద్దేవతీర్థేన సర్వదా ॥ * ॥ వి
 స్తుః — ॥ శ్లో ॥ అప్రబుద్ధే సధూమేవా జుహుయాద్యో హుతాశనే ।
 యజమానోభవేద్యః సోఽముత్రేతిహినశ్శుతమ్ ॥ యోఽనవిఃషి జ
 హూత్యగౌవ్యక్ష్మాగిణిచ మూనవః । మద్రాగ్నిరామయావీచ దరిద్ర
 శోచపజాయతే ॥ బహుశుషేన్ద్రనెచాగౌ సుసమిద్ధే హుతాశనే । వి
 నూమే లేలిహనేచ హూతవ్యంకమసిద్ధయే ॥ * ॥

* శ్రోతపూర్వత్వాది విధిః *

యస్య శ్రోతాగ్నిః స్తా ర్తశ్చ, సపునః పూర్వం శ్రోతం కుర్యాత్ ।
 తథాహభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ హుతామం వైతానికం కృత్వా స్తార్తం
 కుర్యాద్విచక్షణః । స్మృతీనాం వేదమూలత్వాత్ స్తార్తం కేచిత్పురావి
 దుః ॥ * ॥ శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ శ్రోతం యత్తస్మయంకుర్యాదన్యో
 ఏ స్తార్తమాచరేత్ । అశక్తా శ్రోతమవ్యయః కుర్యాదాచారమస్తతః ॥ * ॥
 ప్రజాపతిః — ॥ శ్లో ॥ ప్రమాదాతుర్వతాంకమప్రచ్యవత్యధ్వ
 క్షేషుయత్ । స్మరణాదేవ తద్విష్ణోస్సమ్మాణంస్యాదితి శ్రుతిః ॥ * ॥ యద
 గాయ భగవతా — ॥ శ్లో ॥ యతగ్రోషి యదశ్శాసి యజ్ఞహూషిద
 దాసియత్ । యత్తపస్యసికాస్తేయ తతురుష్య మదర్పణమ్ ॥ * ॥ మ
 దర్పణం యథాభవతి తథా కురుష్వేత్యర్థః । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
 నాహం కర్తా నమేతచ్ఛ్రుహ్యైవకురుతే స్వయమ్ । ఏతద్భగ్నీర్షణం
 ప్రిక్తం ఋషిభిస్తత్వదశిభిః ॥ * ॥ గార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ కృతదా
 గో నవైతిస్యేత్త్వణమవ్యగ్నినా వినా । తిష్ఠేతచేద్ద్విజోవ్రాత్యస్త్యక్త్యా
 తు పతితోభవేత్ ॥ * ॥ పసిన్ధః — ॥ వా ॥ అశోత్రియా అనూ
 చానా అనగ్నయశ్శుద్రకర్తాహోభవస్తీతి ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ క

పాలభిన్నపాత్రైర్వా ఆయనైర్లోమయేనవా । నాగ్నిప్రణయనంకుర్యా
 ద్యజమానభయావహమ్ ॥ * ॥ పక్షాహూమే వృత్తత్యక్తసారే విశేషః
 ॥ శ్లో ॥ ఏకా సమితకృద్ధోమ సకృదేవ నిమాజనమ్ ॥ ఉపస్థానం స
 కృతుక్యాచేషా ప్రకృతిరుచ్యతే ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః —
 ॥ శ్లో ॥ కర్మ స్మార్తం వివాహగ్నోకుర్విత ప్రత్యహంగృహీ । దాయకా
 లాహృతేవాపి శ్రౌతం వైతానికాగ్నిషు ॥ * ॥ సమావృత్తస్యవివాహాత్
 ప్రాకర్తవ్యమాహ బోధాయనః — ॥ వా ॥ సమావృత్తనప్రభృత్యా
 జ్యేన వ్యాహృతిభిరేవ హూయతే ఆపాణిగ్రహణాత్, పాణిగ్రహణప్ర
 భృతి ప్రీహిభిర్యవైర్వా హస్తేనైతే ఆహుతీ జాహూతీతి ॥ * ॥ ఆపస్తంబ
 శ్చ — ॥ వా ॥ సాయంప్రాతరత ఉద్ధ్వం హస్తేనైతే ఆహుతీ తజ్జులైర్య
 వైర్వాజుహుయాత్, స్థాలీపాకవద్దేవతం, సారీ పూర్వాహులిః ప్రాతరి
 త్యేకే, ఉభయతఃపరిషేచనం యథాపురస్తాదితి ॥ * ॥ అతఉద్ధ్వమ్ - అగ్నే
 యస్థాలీపాకానంతరమ్, నవనాడ్యతిపత్తాతు పరేద్యుర్వాసాయమారహ్మః ।
 హస్తగ్రహణార్ధం స్రుగాది నిషేధః । ఏతే - అగ్నయే స్వాహా అగ్న
 యైస్విష్టకృతేస్వాహేతి హూమావిత్యర్థః । సాయమాహుతిగ్నయే
 స్వాహా అగ్నయైస్విష్టకృతే స్వాహేతి । స్థాలీపాకవత్ - అగ్నిద్వేవతేత్యర్థః ।
 సారీతి - ప్రాతరాహుతిః సూర్యాయస్వాహా అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహే
 తి । ఉభయతః పరిషేచనమితి - అగ్నింపరిషిచ్ఛత్పదితేనమనస్వేతి గృ
 హ్యాయక్త క్రమేణ ప్రాప్తోమాతృశ్చచ్చ పరిషేచనంకార్యమిత్యర్థః
 * పాత్రతోయస్పశావిధిః *

॥ శ్లో ॥ హూమే పర్యక్షణే శ్రాద్ధే సన్ధ్యాకర్మణు మార్జనే । ఆ
 చామే భోజనే పాత్రం తోయంవామేన సంస్పృశేత్ ॥ * ॥ హూమా.
 దిషు పాత్రం సన్ధ్యామార్జనే తోయం వామహస్తేన స్పృశేదిత్యర్థః .

హూమానంతరకర్తవ్య విధిః

వామనపురాణే — ॥ శ్లో ॥ హూమంచకృత్వాఽలభనంప
 శూనాం తతో బహిర్నిర్గమనం ప్రశస్తం । దూర్వాశ్చ సర్పిర్దశిసాదకు

వృం ధేనుం సవత్సాన్మృగభం సువర్ణమ్ || మృగ్యోమయం స్వప్తిక మక్ష
తాని తిలామ్మ ధుబ్రామ్మ ఇ కన్యకాంశమ్ | శ్వేతాని పుష్పాణి తథా శ
మీంచ హుతాశనం చన్దన మర్క- బిమ్బమ్ || అశ్వశ్చ పృథుంచ సమాలభే
త తతశ్చ కుర్యాన్నిజజాతే ధర్మమ్ || * || బ్రహ్మజ్ఞే — || శ్లో || అ
కేతు మగ్ధాన్యస్తో బ్రాహ్మణో గౌఘూతాశనః | హిరణ్యం సపి
రాదిత్య ఆపోరాజాతధాఽష్టమః || హరిద్రాలవణం ధాన్యం రాజమాషం
తథాగుడమ్ | జీరకం ఫలపుష్పేచ మగ్ధాన్యకముచ్యతే || * || చన్ద్రీ
కాయామ్ — || శ్లో || రోచనం చన్దనం హేమ మృచన్దం దర్పణం మ
ణిమ్ | గురుమగ్నించ సూర్యంచ ప్రాతఃపశ్యేత్సదాబుధః || * ||

* హుమకాలాత్యయ పాప్రయశ్చిత్తమ్ *

స్తృతిరత్నే — || శ్లో || కాలాతీతానికర్మాణి ప్రాప్నువన్త్యత్తరాణిచ |
కాలాతీతాని కృత్యైవ విదధ్యాదుత్తరాణితు || అకృత్వాఽతీతకర్మాణియః
కుర్యాదుత్తరాణితు | నచదేవాన్మచపితౄన్మత్సర్వచఛతిమానుషాః || * ||
అనేన వచనద్వయేన ప్రాతర్వా సాయంవా, అతీతహుమంకృత్వా త
త్తతాగ్రలహుమంకుర్యాన్న తన్త్రిత ఇతి సిద్ధమ్ | యథాఽఽహుః —
|| శ్లో || అష్టాభ్యో హుమకాలేభ్యః పాక్పాప్రయశ్చిత్తపూర్వకమ్ |
పృథక్కుర్యాద్దతాన్తోమాద యద్విప్రాయ తత్పరమ్ || * || గతా - అ
తీతాః | జాతుకర్ణిః — || శ్లో || అతీతకాలం జుహుయాదగ్నోవిప్రాయ
వాఽవ్యయమ్ | నష్టేఽగ్నోవిధివద్దద్యాత్కృత్వాఽఽధానం పునఃకృత్తిః ||
అగ్నో నష్టే త్రయఃకృచ్ఛాగ్రిఃకర్తవ్యావత్సరం ప్రతి | స్వాధ్యాయజపశీ
లానాంకృచ్ఛాగ్రి మేకం విధీయతే || * || కాత్యాయనః — || శ్లో || యా
వతాగ్రలహుమహుమీస్యాత్తావర్త్రీవ్యాణ్యశేషతః | తద్దానం వైవ విప్రే
భ్యో యథాహుమస్తదైవతత్ || షష్టిప్రస్థమితం ధాన్యం త్రిప్రస్థప్ర
మితం ఘృతమ్ | ఔషాసనాగ్నో నష్టేతు వత్సరస్య విధీయతే || * || కా
లభేదనిబంధనాగ్నివిధిత్రిప్రాయశ్చిత్తతరతమ్యమస్తుదుక్తే దశనిణాయ
గ్రన్థే సుస్పష్టం ద్రష్టవ్యమ్ | వ్యాసః — || శ్లో || యది మాసమహు

మీసాధిష్ఠాపాయగుణశాలినే । పంచప్రస్థం ప్రదద్యాత్తు యావత్తణ్ణుల
మెవచ ॥ * ॥ ఏపం ప్రతిమాసం పంచప్రస్థపరిగణనయా వత్సరస్య షష్ఠి
ప్రస్థతణ్ణులా దేయాన్యుః ।

* అథ పునరాధాన నిమిత్తమ్ *

తత్ర కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ విహాయాగ్నిం సభార్యశేచతీన్
మాముల్లఘ్న్యగచ్ఛతి । ఔహామకాలవ్యపేతస్యపునరాధాననిమిత్తమ్ ॥ * ॥
శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ అగ్నావనుగతేయశ్ర ఔహామకాలవ్యయంప్రజేత్ ।
ఉభయోర్విప్రవాసేతు లోకికొగ్నిర్విధీయతే ॥ * ॥ అనుగతే - వర్తమా
నే, ఏతచ్చ ఔహామకాలద్వయావ్యయే పునరాధాన విధానం సమిదా
త్తసమారూఢాగ్నివిషయమ్ ॥ వా ॥ ధార్యమాణశ్చతురాత్రమహూయ
మానోగ్నిలోకికస్సనుద్యతే ॥ * ॥ ఇత్యాపస్తమ్బేన విశేషస్మరణా
త్ । అత్రవిశేషమాహ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ ధార్యమాణశ్చతుర్వారసు
హుతోగ్నిస్తు లోకికః । సమిదాత్తసమారూఢోద్వికాలమహుతస్తథా ॥
ప్రాప్తితస్యదాపత్నీయదిగ్రామాన్తరంప్రజేత్ । ఔహామకాలేయ
దిప్రాప్తానసాదోషేణ యుజ్యతే ॥ యజమానశ్చ పత్నీచ ఉభాప్రవన
తోయది । ఆఔహామాన్ననివర్తేతాం పునరాధానమహతి ॥ * ॥ అతో
ఔహామకాలే అన్యతరసన్నిధానె నదోషః । యత్తు “ఔహామద్వయాత్య
యే దశఃపూర్ణమాసాత్యయే తథాపునరేవాగ్నిమాదధ్యాత్ ’ ఇతిభార్గవ
శాసనమితి” ఇదంసమిదాత్తసమారూఢవిషయమ్ । నన్వత్రస్థాలీపాకద్వయా
త్యయేపిపునరాధానం స్మర్యతే, తథాచస్థాలీపాక బౌపాసనాక్లమ్ ? మై
వమ్ ; సప్తపాకయజ్ఞేషు స్థాలీపాకాపాసనయోఃపృథక్-ర్మత్వస్మరణేన అ
క్షాణ్ణిభావాభావాత్, తత్సహపతితేశాన బల్యాద్యకరణేప్యాధానప్రసక్తే
శ్చ, స్థాలీపాకస్యావశ్యకర్తవ్యతాపరం తద్వచనమితి నవిరోధః । అత్ర వి
శేషః — ॥ శ్లో ॥ గృహేస్థితాయాం జ్యేష్ఠాయాంకనిష్ఠాయా బహిఃస్థితా ।
ఔహామకాలద్వయేవ్యత్ర నాత్రకించినన్వహృష్యతి ॥ గృహేస్థితాయాం
జ్యేష్ఠాయాం భార్యాయాం సన్ధ్యయోరపి । కనిష్ఠా నిర్గమాద్ధ్రామాద్య

హి శ్చేన్నాత్మదుష్కృతి ॥ * ॥ అతస్సర్వజ్యేష్ఠా నిగమే భర్తృవిప్ర
వాసే కనిష్ఠాయా అవస్థానేఽపి సంసృష్టాగ్నిర్దుష్కృతీతిభావః ॥ శ్లో ॥ స్వే
దాధేవా ప్రతాపాధేవాదస్మయే కృతేనలే । అస్పృశ్యా మేధ్యసం
స్మయే పునరాధానమిష్యతే ॥ నిక్షిప్యాగ్నింస్వదారెషు పరికల్ప్య తథర్త్వి
జమ్ । ప్రవసేజ్ఞైర్యవాన్విశ్రాంతౌచైవ నచిరం వసేత్ ॥ * ॥ మైత్రీనసి
శ్చ — ॥ శ్లో ॥ ప్రస్థోకృతధర్మస్య పీడ్యమానస్యశత్రుభిః । మానద్వయం
ప్రవాసోఽస్తి పరతోనాహితాగ్నివత్ ॥ * ॥ అఖణ్డాదయే — ॥ శ్లో ॥ విభి
న్నవహ్నిమాధాయ కర్ష్యాం విధివద్విజః । సాయమారభ్యజుహుయాదా
హుతీనాం చతుష్టయమ్ ॥ యదానస్థియతే వహ్నిఃప్రాయశ్చిత్తపురస్సరః ।
తదాసాయం విజానీయాత్ప్రీత్యోమంతతఃపరమ్ ॥ ప్రతిపత్సర్వసన్ధానం
కర్తృకర్తృవినాశనమ్ । సన్ధాయప్రీదినం హుత్వాస్థాలీపాకంసమాచరేత్ ॥

* అగ్నినుగతాది ప్రాయశ్చిత్తమ్ *

అశ్ర ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ నిశ్యోధార్యోఽనుగతోమన్యోశ్శ్రీ
శ్రియాగారాద్వాఽగ్నిరాహార్య ఉపవాసశ్చాన్యతరస్య భాయా
యాఃపత్యుర్వాఽనుగతేఽపివా ఉత్తరయా జుహుయాన్మోషవసేదితి ॥ * ॥
అత్ర వ్యాఖ్యానార్థ సక్రాహకశ్లోకాః స్వప్తాధానిభ్యన్తై — ॥ శ్లో ॥
నిశ్యహ్నివా వినష్టేఽగ్నౌ సద్యస్సన్ధాన మిష్యతే । తతైవానుగతేనస్య
స్సన్ధేయోఽపహృతేపిచ ॥ తతోప్రోషణమేవస్యాన్నష్టేచాపహృతేనలే ।
ఉపొషణంవాఽనుగతావయాశ్చాహుతిరేవవా ॥ భుక్తేఃప్రాగ్గ్నినాశశ్చే
త్సద్యస్సన్ధాయపావకమ్ । ఆహింసాకాలం నాశ్నేయాద్వికాలంతత్పరం
యది ॥ * ॥ అనుగతః - స్వయమేవ నిర్వాణః, నష్టః - అమధ్యాశుచిసప్త
ష్టః, అపహృతః - అన్యేన నీతః, తత్పరమ్ - భుక్తేఃపరమిత్యర్థః .

* ఆత్మసమారోపణవిధిః *

కథంచిద్ధారణాశక్తౌ బోధాయనః — ॥ వా ॥ ఏకాగ్నేస్త్రివి
ధం సమారోపణమాత్మనర్హణ్యోర్వా సమిత్సు, సమిధశ్చాత్ర పాలాశా
శ్వత్థలితోద్దుమ్బరఖాదిరాః, తాన్వనవృష్టిః “అయన్తైయోనిః” ఇతిమ

స్వాధ్యాయః - ద్వయోరౌపాసనాగ్నేస్సంసర్గే సంస్పృష్టాగ్నేసమారోపణా
 ధాన్యం విభజ్య, మమాయమంశో మమాయమంశ ఇతి ప్రత్యేక మభిమానీ
 కృత్య, స్వాంశే పూర్వహేమాతా, అగ్నయే వివిచయేస్వాహేతిహుత్వా
 ప్రియశ్చిత్తాహుతీర్జ్వలయాత్ । పశ్చాద్ధౌతాతు, అగ్నయే పథిక్
 తే స్వాహా అగ్నయే వివిచయేస్వాహా ఇతి హుత్వా ప్రియశ్చిత్తాహుతీ
 శ్చ జుహుయాత్ । తతస్తాపుభౌ సహేవ సమారోపయేతామిత్యధః ।
 ఏవం లౌకికాగ్నిసంపర్య, వివిచమ్ - పాహిపచ్చకంచ, జుహుయాత్ ।
 అత్ర బోధాయనః — ॥ వా ॥ అథగృహమేధినః - ఇత్యారభ్య, కృ
 తాగ్ని సంసర్గేచ - ఇత్యదిప్రాయశ్చిత్త నిమిత్తాని పరిగణయ్యాహ,
 అగ్ని ముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్య, “ పాహినోఅగ్న ఏనసేస్వాహా -
 పాహినోవిశ్వేదసేస్వాహా - యజ్ఞంపాహి విభావసోస్వాహా - సర్వం
 పాహి శతక్రతోస్వాహా - పాహినో అగ్నఏకయా - పాహుత్యత ద్వితీ
 యయా - పాహుత్యజాన్ తృతీయయా, పాహిగీర్భస్తిస్మభిరూజాన్
 పతే - పాహిచతస్మభిర్వసాస్వాహా ” ఇతి జుహూతీతి ॥ * ॥ స్మృత్య
 స్తరే — ॥ శ్లో ॥ ఔష్ణాసనాగ్నో సంస్పృష్టే సమిధౌ ద్వేప్రతాపయే
 త్ । అయన్తైయోనిఋఋత్వియ ఇత్యేవం యుగపత్తతః ॥ అచ్చాగిరో మత
 యఇతి విభజ్యాగ్నిం తతఃపునః । అప్రతిష్ఠా తతస్తస్మిన్ ప్రహరదేకమే
 వహి ॥ ఆజుహ్వనేతి మన్తేణ ప్రాయశ్చిత్తం తతో హునేత్ । అ
 యాశ్చ వ్యాహృతీభిశ్చ ఘృతంహుత్వా తతఃపునః ॥ అగ్నిం విభజ్యమై
 కేన స్సార్త కర్తృ సమాచరేత్ । సంస్పృష్టాగ్నేర్గృహస్థస్య విధిరుక్తోమనీ
 షిభిః ॥ * ॥ అస్వాధ్యాయః - యస్యద్వేభార్యే, తయోరౌపాసనాగ్నిసం
 సర్గే విధినాకృతే పునరేవం విభజ్య తయోరేకస్యాః స్సార్త కర్తృణి
 పుంసువనాదీని భతాన్ సమాచరేదితి । పత్రాన్తరం చోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥
 భార్యాద్వయం యస్యభవేత్సతస్య సంస్పృష్టవహ్నౌ సవనం ప్రకుర్యా
 త్ । తత్రేవసేమస్తమపి ప్రశస్తం వదన్తి వహ్నౌరవిభాగఇష్టః ॥ * ॥ అ
 త్రపత్రే శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ పత్నీరేకా యదిమృతా తాందధ్వా

స్వాధ్యాయః - ద్వయోరౌపాసనాగ్నేస్సంసర్గే సంస్పృష్టాగ్నేసమారోపణా
 ధాన్యం విభజ్య, మమాయమంశో మమాయమంశ ఇతి ప్రత్యేక మభిమానీ
 కృత్య, స్వాంశే పూర్వహేమాతా, అగ్నయే వివిచయేస్వాహేతిహుత్వా
 ప్రియశ్చిత్తాహుతీర్జ్వలయాత్ । పశ్చాద్ధౌతాతు, అగ్నయే పథిక్
 తే స్వాహా అగ్నయే వివిచయేస్వాహా ఇతి హుత్వా ప్రియశ్చిత్తాహుతీ
 శ్చ జుహుయాత్ । తతస్తాపుభౌ సహేవ సమారోపయేతామిత్యధః ।
 ఏవం లౌకికాగ్నిసంపర్య, వివిచమ్ - పాహిపచ్చకంచ, జుహుయాత్ ।
 అత్ర బోధాయనః — ॥ వా ॥ అథగృహమేధినః - ఇత్యారభ్య, కృ
 తాగ్ని సంసర్గేచ - ఇత్యదిప్రాయశ్చిత్త నిమిత్తాని పరిగణయ్యాహ,
 అగ్ని ముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్య, “ పాహినోఅగ్న ఏనసేస్వాహా -
 పాహినోవిశ్వేదసేస్వాహా - యజ్ఞంపాహి విభావసోస్వాహా - సర్వం
 పాహి శతక్రతోస్వాహా - పాహినో అగ్నఏకయా - పాహుత్యత ద్వితీ
 యయా - పాహుత్యజాన్ తృతీయయా, పాహిగీర్భస్తిస్మభిరూజాన్
 పతే - పాహిచతస్మభిర్వసాస్వాహా ” ఇతి జుహూతీతి ॥ * ॥ స్మృత్య
 స్తరే — ॥ శ్లో ॥ ఔష్వాసనాగ్నో సంస్పృష్టే సమిధౌ ద్వేప్రతాపయే
 త్ । అయన్తైయోనిఋణుత్వియ ఇత్యేవం యుగపత్తతః ॥ అచ్చాగిరో మత
 యఇతి విభజ్యాగ్నిం తతఃపునః । అప్రతిష్ఠా తతస్తస్మిన్ ప్రహరదేకమే
 వహి ॥ ఆజుహ్వనేతి మన్తేణ ప్రాయశ్చిత్తం తతో హునేత్ । అ
 యాశ్చ వ్యాహృతీభిశ్చ ఘృతంహుత్వా తతఃపునః ॥ అగ్నిం విభజ్యమై
 కేన స్సార్త కర్తృ సమాచరేత్ । సంస్పృష్టాగ్నేర్గృహస్థస్య విధిరుక్తోమనీ
 షిభిః ॥ * ॥ అస్వాధ్యాయః - యస్యద్వేభార్యే, తయోరౌపాసనాగ్నిసం
 సర్గే విధినాకృతే పునరేవం విభజ్య తయోరేకస్యాః స్సార్త కర్తృణి
 పుంసువనాదీని భతాన్ సమాచరేదితి । పత్రాన్తరం చోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥
 భార్యాద్వయం యస్యభవేత్సతస్య సంస్పృష్టవహ్నౌ సవనం ప్రకుర్యా
 త్ । తత్రేవసేమస్తమపి ప్రశస్తం వదన్తి వహ్నౌరవిభాగఇష్టః ॥ * ॥ అ
 త్రపత్రే శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ పత్నీరేకా యదిమృతా తాందధ్వా

స్మార్త వహ్నినా । ఆదధీతాన్యయాసార్థమాధాన విధినాగృహీ ॥ * ॥

* ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గవిధిః *

అత్రీ బోధాయనః — ॥ వా ॥ అథయది గృహస్థస్తు ద్వేభార్యే వి
 ద్వేత కథం తత్ర కుర్యాదితి, యష్మిన్ నాగ్ర లేవిద్వేతోభాషగ్నిపరిచరత్, అ
 పరాగ్నిముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్యాజ్యంవిలాప్య స్రుక్ స్రువౌ నిష్ట
 ప్యస్రుచిచతుర్వహీతం గృహీత్వా అనావరభాయాం యజమానో జు
 హోతి “ నమస్త్రఋషేగద - అవ్యథాయైత్వా స్వథాయైత్వా - మా
 నభిద్రా ” భిత్త్వదృష్టావరిష్టాసః - ఏవాబ్రహ్మ త్వేదస్తుస్వాహా ” ఇ
 తి । అథసమారోపయత్యయన్తైయోనిఋఋత్వియఇతి సమిధిసమారోపయే
 త్ । పూర్వాగ్నిముపసమాధాయ, “ ఆజుహోవన, ఉచ్ఛృణ్వస్వాగ్నే ”
 ఇతి సమిధమాధాయ, సంపరిస్తీర్య, ఆజ్యంవిలాప్యోత్పాయ, స్రుక్స్రువౌ
 నిష్టప్య, సంమృజ్య, స్రుచిచతుర్వహీతం గృహీత్వా, ద్వయోర్భి
 ర్యయోరనావరభయోః “ యోబ్రహ్మ బ్రహ్మణః ” ఇత్యనేన సూక్తేనై
 కం చతుర్వహీతం జుహోతి । అష్ట ఋచం జుహోతి । ప్రసిద్ధమాగ్ని
 ముఖాతగ్రత్వా, పక్వాజ్జుహోతి । “ సమితగ్ంసఙ్గల్పేధామ్ ” ఇతి ।
 “ పురోనువాక్యమనూచ్య - అగ్నేపురివ్య ” ఇతి యాజ్ఞయా జుహోతి ।
 అథాజ్యాహుతీరుపజుహోతి । “ పురివ్యస్త్యమగ్నే ” ఇత్యాంతాద
 నువాకస్య స్విష్టకృత్ప్రభృతిసిద్ధమాధేనువరప్రదానాత్ । అథాగ్రే
 ణాగ్నిం దర్శస్తమైబ్బషు హుతశేషంనిదధాతి । “ బ్రహ్మజ్ఞానమ్ - పితా
 విరాజామ్ ” ఇతి ద్వాభ్యామ్, ప్రసిద్ధమాపాసనే పార్వణాది కుర్యాత్ ।
 సన్నితత బోపాసనాదితత్త్రిమితి ॥ * ॥

* బ్రహ్మచారిణః కర్తవ్యవిధిః *

హారీతః — ॥ శో ॥ బ్రహ్మచారియదాత్వగ్నౌ నాదధ్యాత్సమి
 ధః క్వచిత్ । గృహ్ణీయాత్తం తదామృత్యురాదధ్యాత్సమిధస్తతః ॥ * ॥
 యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యాంప్రాకాప్రితరవంహి తిష్ఠేదాసూ
 ర్యదశశనాత్ । అగ్నికార్యంతతః కుర్యాత్సన్ధ్యయోరుభయోరపి ॥ * ॥

సుమన్తః — || శ్లో || బ్రహ్మచర్యం తపాభైతం సప్తయోగగ్నికర్మచ ।
స్వాధ్యాయోగురువృత్తిశ్చ చర్యేయం బ్రహ్మచారిణః || * || యాజ్ఞవ
ల్క్యః — || శ్లో || విహితస్యాననుష్ఠానాన్నిభైతస్య నిషేవణాత్ । అని
గ్రహాచ్ఛేద్విగ్రయాణాం నరః పతనమృచచ్ఛతి || * || ఇతి .

————— శ్రీ అథబ్రహ్మయజ్ఞవిధిః శ్రీ —————

తత్ర శ్రుతిః || బ్రహ్మయజ్ఞేన యత్యుమాణః ప్రాచ్యాం దిశీ
గ్రామాదవచ్ఛదిర్దశఉదీచ్యాం ప్రాగుదీచ్యాంవోదిత ఆదిత్యఇతి || * ||
ఉదితఆదిత్యఇతి - ఊహమానస్తరమితవ్యః || శ్లో || పశ్చాద్వాప్రాత
రాహుతేః || సన్ధ్యాకర్మావసానేతు స్వయం ఊహామోవిధీయతే || * ||
ఇత్యాదిస్తుతేః । అత్ర కథంచితప్రాతఃకాలే బ్రహ్మయజ్ఞాసమ్భవే, కా
త్యాయనః — || శ్లో || యశ్చశ్రుతిజపఃప్రాక్తో బ్రహ్మయజ్ఞస ఉచ్య
తే || * || అతోవేదపవబ్రహ్మయజ్ఞైర్దేవ్యతవ్యః । బృహస్పతిః — || శ్లో ||
సచార్వాత్తర్పణాత్కార్యః పశ్చాద్వాప్రాతరాహుతేః || * || పైరీ
ససిః — || శ్లో || స్వశాఖాధ్యయనం యత్తచ్ఛ్రీష్టా యజ్ఞం ప్రచక్ష
తే । బ్రహ్మయజ్ఞ పరోవిప్రా బ్రహ్మలోకే మహీయతే || * || అత్ర
స్వశాఖేతి విశేషితత్వా దధీతమపివేదాంతరం బ్రహ్మయజ్ఞే నాదేవ్యతవ్య
మితి సిద్ధమ్ || శ్లో || వైశ్వదేవావసానేవా నాన్యదత్ర నిమిత్తతః || * ||
వైశ్వదేవేతి మనుష్యయజ్ఞాన్తోపలక్షణమ్ || తథాకార్తే — || శ్లో || య
దిస్యాత్తర్పణాదర్వాబ్రహ్మయజ్ఞః కృతోనహి । కృత్వా మనుష్య
యజ్ఞంవై తతస్సాన్వధ్యాయమారభేత్ || * || శౌనకః — || శ్లో || ప్రా
ణాయామైర్దగ్ధదోషశ్శుక్లామ్బరధరశ్శుచిః । యథావిధ్యప ఆచమ్య ఆహ
రేద్దర్భ సంస్తరమ్ || పవిత్రపాణీ కృత్వాతు ఉపస్థే దక్షిణోత్తర || * ||
అత్ర శ్రుతిః — దక్షిణత ఉపవీయో పవిత్ర్య హస్తావవనిజ్య త్రిరాచామే
ద్విః పరిముజ్య సకృదుపసంప్రత్య శిరశ్చక్షుషీనానికై శ్రోత్రే హృదయ
మాలభ్య దర్భాణాం మహదుపస్తీరోపస్థంకృత్వా ప్రాజాసీనో దక్షిణా
త్తర పాణీకృత్వా సపవిత్రా వోమితి ప్రతిపద్యత ఇతి || * || బ్రహ్మయ

జ్ఞానాపి మహాయజ్ఞత్వాత్, “అథో ఆహుః । నవేషు యజ్ఞక్రతుష్వితి
 హువాష్య అప ఉపస్పృశేత్ । విద్యదసి విద్యమేపాప్తా నమితి । అథ
 హుతోష్వపస్పృశేత్ । వృష్టిరసి వృశ్చమే పాప్తా నమితి ” ఇతి శ్రుతేః,
 అత్రాపి విద్యద్వృష్టి భవతః । బ్రహ్మయజ్ఞేన యత్యు ఇతి సంకల్ప్య,
 విధివత్పాణిపాదౌ ప్రత్యాశ్య, త్రిప్రాశ్య ద్వీరుత్పజ్య సకమదుపసప్య
 శ్య, దక్షిణేన పాణినా సవ్యం పాణిం పాదౌ శిరశ్చ పోక్ష్య, శిరశ్చక్షు
 ష్షీ నాసికే శ్రోత్రే హృదయంచ విధివత్ స్పృష్ట్యా, దర్భాస్తృతే శుచా
 దేశే ఉపస్థంకృత్వా, ప్రాజాసీనస్త్రిః ప్రాణానాయమ్య, సవపిత్రా
 దక్షిణోత్తరాకరాకృత్వా, తత్సవితురితి పఞ్చోఽధరచ్చశస్తతస్సర్వా
 న్యాహృతీర్విహృతాః పాదాదిష్వనైషువా తథాఽర్ధర్చయోరుత్తమాం
 కృతాన్వియామితి బ్రహ్మ్యా పదేశోక్తక్రమేణసప్రణవముచ్చార్య,
 ॥ శ్లో ॥ హరిరోమితి నిర్దిశ్య యతః మక్రియతే బుధైః । అధీయతే
 వా దేవషే తద్ధివీయోత్తరం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి వచనాద్ధరిరోమితు
 చ్చార్య, స్వాధ్యాయమధీయాత । అయం పక్షోఽనేకశిష్టాదృతః । ప
 త్రాస్తరంతు - ఓమితిప్రతిపద్య, భూర్భువస్సువరితీ వాచసన్తవ్యముక్త్యా,
 గాయత్రీం పాదశోఽధశ సర్వా మితిక్రమాదుక్త్యా, అధీయాతేతి ।
 “ ఏకామప్యృచంయజుస్సామ వాసబ్రహ్మయజ్ఞస్సన్దిష్టతే, యద్మచోఽధీతే
 పయసః కుల్యా అస్య పితౄణా ” ఇతి శ్రుత్యర్థఫలసిద్ధిర్థం జపిత్యా,
 పరిధానీయాం త్రిరన్వాహేతి శ్రుతేః । నమోబ్రహ్మణ ఇతిపరిధానీయాం
 నమోవిష్ణవే బృహతేకరోమీత్యస్తం త్రిర్జపేత్ । అత్ర స్మృతి రత్నావ
 త్థామ్ — ॥ శ్లో ॥ సవ్యసప్రాణేరణ్శుష్ట ప్రదేశి నోస్తు మధ్యతః । ద
 క్షిణస్యాణ్శుభీర్వ్యస్య చతస్రోఽణ్శుష్టవన్జితాః ॥ తథాసవ్యకరాణ్శుష్టం ద
 క్షిణాణ్శుష్ట వేష్టితమ్ । ప్రణవం వ్యాహృతీశ్చైవ గాయత్రీంచ జపే
 త్క్రమాత్ ॥ పఞ్చోఽర్ధర్చశ ఉచ్చాప్తాసాద్వేదాదీంశ్చతురోజపేత్ ॥ * ॥
 శౌనకశ్చ — ॥ వా ॥ ఓం పూర్వయావ్యాహృత్యా సావిత్రీమన్వా
 హ పఞ్చోఽర్ధర్చసర్వామితి । ద్యావాపృథివీస్సమీక్షమాణ స్సంమీ

ల్యవా, యథాయక్త మాత్మా నం మన్యేత ? తథాయక్తోఽధీయాత || * ||
 విష్ణుశ్చ — || శ్లో || ఓఙ్కారం వ్యాహృతీ స్తిస్రౌ గాయత్రీంచ తదిత్యు
 చమ్ | మనసైతానసుస్త్పత్య వేదాదీక సముపక్రమేత్ || * || ఏవంచ ని
 త్యప్రశ్నమధీత్య నమో బ్రహ్మణ్యతి పరిధానీయాంత్రిరన్వాహ, తతో
 వృష్టిరసీతు క్త్వాఽపడపస్పృశ్య గృహనేతి, తతాయత్రించద్దదాతి సా
 దక్షిణా | ఏవంప్రశ్నాధ్యయనాసామధ్యే, యథాశక్తివా వేదంక్రమాదధీ
 యాత | అత్రమనుః — || శ్లో || ఆహ్వాన సనఖాగ్రభ్యఃపరమం తవ్యతేత
 పః | యస్రగ్వృపి ద్విజోఽధీతే స్వాధ్యాయం శక్తితోఽన్వహమ్ || * ||
 ఆనఖాగ్రభ్య ఇత్యన్వయః | హఃప్రసిద్ధౌ | తవ్యతపవ | స్రగ్వీతి వైస్వ
 రాచారందశయతి | తథాపి యోఽధీతేఽన్వహం శక్త్యేతివ | అత్రమతే,
 భూర్భువ స్సువసన్త్యంతపః శ్రద్ధాయాం జుహూమీతు క్త్వా, పరిధానీ
 యాం త్రిజకపేత్, “తేనైవేహస్య స్వాధ్యాయఉపాత్తోభవతి” ఇతిస్మృ
 తేః | ఉపాత్తః - అధీతః, అయం నిత్యః || శ్లో || అగ్నికార్యపరిభ్రష్టఃపతి
 తఃపరికీర్తితః | బ్రహ్మయజ్ఞ విహీనశ్చ బ్రహ్మహాకీర్తితోబుధైః || * ||
 ఇతి ప్రత్యవాయస్మృతేః, “ఏతత్తం యోఽనూతన్పృజత్య భాగోవా
 చి భవత్యభాగోనాకే” ఇతి శ్రుతేశ్చ | అతోఽనధీతస్యాపి బ్రహ్మ
 యజ్ఞై గాయత్రీ యథ శక్తి జప్తవ్యా | తథామనుః — || శ్లో || అపాం
 సమీపే నియతో నైత్వికం విధిమాస్థితః | గాయత్రీమవ్యధీయీతగత్వాఽ
 రణ్యం సమాహితః || * || శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరేచ — || శ్లో || బ్రహ్మ
 యజ్ఞై జపకసూక్తం పారుషం చింతయక హరిమ్ | సనర్వాక జపతేవే
 దాక సాశ్తోపాక్షాన్విధానతః || * || అతోఽనధీతోఽశక్తోవా బ్రహ్మ
 యజ్ఞై పురుషసూక్తమేవ జపేత్ | అయం కామ్యశ్చ | తథావిజ్ఞానేశ్వ
 రే — || శ్లో || యజ్ఞానాం తపసాం చైవ శుభానాం చైవ కర్మణామ్ |
 వేదపవ ద్విజాతీనాం నిశ్చేయసకరఃపరః || * || ఇతి గ్రహణాధ్యయన
 ఫలముక్త్వా కామ్యబ్రహ్మయజ్ఞఫలమాహ || శ్లో || మధునావయసాచైవ
 దేవాక సత్తర్పయేద్విజః | పితౄన్మధుఘృతాభ్యాంచ ఋచోఽధీతేహి

యోఽన్వహమ్ || యజాంషిశక్తితోఽధీతే యోఽన్వహంసఘృతామృతైః
 ప్రీణాతి దేవానాజ్యేన మధునాచ పితౄంస్తథా || సతుసామఘృతైదే-
 వాంస్తర్పయేద్యోఽన్వహం పఠేత్ | సామానితృప్తిం కుర్యాచ్ఛపితౄ-
 ణాం మధుసర్పిషా || వాకోవాక్యం పురాణంచ నారాశంసీశ్చ గాధికాః |
 ఇతిహాసాంస్తథావిద్యాం యోఽధీతే శక్తితోఽన్వహమ్ || మాంసక్షీరోదన
 మధుతర్పణంసదివౌకసామ్ | కరోతితృప్తిం కుర్యాచ్ఛపితౄణాం మధు
 సర్పిషా || తేతృప్తాస్తర్పయన్వైసం సర్వకామఫలైశ్శుభైః || * || ఇతి |
 అత్ర “ యదృచోఽధీతే పయసఃకూల్యాఅస్య ” ఇతి శ్రుత్యధోఽనుసం-
 యః | అతః || శ్లో || వేదాధర్వపురాణాని సేతిహాసానిశక్తితః | బ్రహ్మ
 యజ్ఞప్రసిద్ధ్యర్థం విద్యాంచాధ్యాత్మికీం జపేత్ || * || ఇత్యాది వేదవ్య-
 తిరిక్తజపః కామ్యవిషయః | వాకోవాక్యమ్ - ప్రశోత్తరరూపం వేద
 వాక్యమ్, పురాణమ్ - బ్రాహ్మణి, చశబ్దాన్తన్వాదిభర్తృశాస్త్రమ్, నా-
 రాశంసీ - రుద్రవైవత్యమన్త్రాః, గాధాః - యజ్ఞగాధేన్ద్ర గాధా-
 ద్యాః, ఇతిహాసాః - మహాభారతాదయః, విద్యాః - వారుణ్యాద్యాః, ఏ-
 వం వ్యాఖ్యాతమ్ | నిత్యకామ్యబ్రహ్మయజ్ఞసాధారణ ఫలమాహ యాజ్ఞవ-
 ల్క్యుః — || శ్లో || యంయంక్రతుమధీయాత తస్యతస్యాపుయాత్ఫలమ్ |
 త్రిర్విత్తపూణఃపృథివీ దానస్య ఫలమశ్నుతే || * || నిత్యగ్రహణం కా-
 మ్యస్యాపువ్యవలక్షణమితి వ్యాఖ్యాతమ్ | యోయద్యత్క్రతుప్రతిపాదక
 వేదభాగమధీయాత, సతత్క్రతుఫలం త్రివారకృత విత్తపూణభూదా-
 నస్యచ ఫలమాప్నోతీతి వ్యాఖ్యాతమ్ | అత ఏవహి మనుః — || శ్లో || వే-
 దమేవ జపేన్నిత్యం యథాకాలమతర్నితః | నహ్యస్యాహుః పరం ధమ-
 ముపధర్మోఽన్య ఉచ్యతే || * || ఏవకారేణ అన్యయోగవ్యవచ్ఛేదః |
 అత్రాపస్తంబః — || వా || నిత్యప్రశస్యచావిధినా తస్య విధిరకృతప్రా-
 తరాశ ఉదకాంతం గత్వా, ప్రయతశ్శుభా దేశే అధీయాత యథాధ్యా-
 య ముత్సృజన్వాచేతి || * || విధిం వినా నిత్యప్రశస్య అధ్యయనం
 కార్యమ్ | అయమత్రవిధిః — || వా || అకృతప్రాతరాశ ఇత్యాది ||#||

అతో భుక్తస్య బ్రహ్మయజ్ఞే నాధికారః, తథా అసంపృక్త్యాశౌచ దుష్టస్యా
 పి । అమష్టస్యాప్యమేధ్య శవశూద్రాస్త్య పతితాన్తికే దేశే నాధ్యాయః ।
 అత్ర “ తస్యవా ఏతస్య యజ్ఞస్య ద్వావనధ్యాయా యదాత్మాఽశుచిర్య
 ద్దేశః ” ఇతి శ్రుత్యర్థోఽనుపధేయః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ వైత్యికేనాస్త్య
 నధ్యాయో బ్రహ్మ సత్రంహి తత్ స్మృతమ్ । ద్వావేవ వజ్రయేన్నిత్యమన
 ధ్యాయా ప్రయత్నతః ॥ స్వాధ్యాయభూమిం చాశుద్ధా మాత్మానమశుచిం
 ద్విజః ॥ * ॥ యథాధ్యాయమితి పదక్రమానుషజ్ఞనిషేధః । వాచేతిమానసస్య
 పుష్పదానః । ఉచ్చైరధ్యేతవ్యమితిభావః । తదేవం, విద్యుదాద్యనధ్యాయ
 నేష్యప్యధ్యాయనంకార్యమేవ । తథా బ్రాహ్మణమ్ — ॥ వా ॥ య ఏ
 వంవిద్యావే మేఘేవషణ్ణివిద్యో తమానే స్తనయత్యవసూర్హర్షతి పవమానే
 వా యావమావాప్యాయాగ్ంస్వాధ్యాయమధీతే తవ ఏవతత్తవ్యతే తపో
 హి స్వాధ్యాయ ఇతి ॥ * ॥ ఇతి । తథా వాజసనేయి బ్రాహ్మణంచ —
 ॥ వా ॥ బ్రహ్మయజ్ఞో హవా ఏవయస్సాస్విధ్యాయస్తస్యైతే వషటాగ్ర
 రాయత్ స్తనయతి యద్విద్యో తతే యదవసూర్హజణి యద్వాతోవాయతి
 తస్మాత్ స్తనయతి విద్యోతమానే ఽవసూర్హజణి వాతేవావాయత్యధీ
 యితైవ వషటాగ్రాణామఘం బటాగ్రాయేతి ॥ * ॥ అథం బటాగ్ర
 రాయ - అవ్యర్థత్వాదయ । అధ్యయనాభావే బ్రహ్మయజ్ఞస్య స్తననాద
 యోవషటాగ్రస్వాహాకారాదయో వ్యధాణస్మరితి భావః । నన్వస్య
 “ అధయది వాతోవా వాయాత్తనయేద్వా విద్యోతేతవాఽవసూర్హజే
 ద్వైకాంవర్పమేకంవా యజురేకంవా సామాభివాహరేత్ ” ఇతి శా
 ఖాస్తరే వాజసనేయి బ్రాహ్మణవాక్యస్య సమాప్త్యశ్రవణాత్, కథం
 ప్రశ్నాధ్యయనమ్ ? ఇతిచేన్న । విద్యాం ప్రత్యేవానధ్యాయశ్శుక్రి
 యతే “ నకర్తయోగేమన్త్రాణామ్ ” ఇత్యనధ్యాయప్రతిక్షేపాత్ ।
 విద్యాం ప్రత్యేవ - వేదాధ్యయనం ప్రత్యేవా నధ్యాయశ్శుక్రి
 తే నపునర్తన్త్రాణామ్, కర్మయోగే గ్రహణధారణాధ్యయన విల
 క్షణత్వాత్ । అథాస్తరంహి మన్త్రాణాం బ్రహ్మయజ్ఞాగ్నిశూల

త్రాది కర్తృయోగః । అతోనైవాత్రదోషః । అన్యథా నిత్యత్వవ్యాఘాతాత్ । యథాశక్త్యధ్యయినేన తచ్చరితార్థమితిచేన్న; నిత్యప్రశ్నస్మరణవ్యాకోపాపత్యైః, తత్సహ పరితాగ్నిః సూత్రమన్తాన్తానాపేయకదేశాధ్యయన ప్రసక్తైః, “తస్యవా ఏతస్యయజ్ఞస్యద్వావనధ్యానాయదాత్మాఽశుచిర్యద్దేశః” ఇతి ద్వయోరేవానధ్యాననిమిత్తత్వశ్చుతైః, శ్రుత్యైవ “అమావాస్యాయాం స్వాధ్యాయమథీయీత” ఇతి నిత్యానధ్యాయేష్యపి అధ్యయనవిధానాచ్చ । అతోనిత్యప్రశ్నాధ్యాయినోహ్యనధ్యానగర్హో నాన్త్యైవ । అనియతప్రశ్నాధ్యాయినస్తు ॥శ్లో॥ అల్పంజపే దనధ్యాయే పర్వణ్యల్పతరంజపేత్ ॥ * ॥ ఇత్యనధ్యాయే అల్పమేవాధ్యయనమేకాం వర్చమితు వ్యక్తమ్ । అతోనిత్యత్వాప్రశ్నాధ్యయనం నిత్యమేవ కర్తవ్యమ్ । తథామనుః — ॥ శ్లో ॥ నైతికేనాస్త్యనధ్యాయో బ్రహ్మ సత్రంహితత్ స్మృతమ్ । బ్రహ్మ హతీ హుతం పుణ్యం స్వాధ్యాయశ్చ వషట్రుతమ్ ॥ * ॥ అఖణ్డాదశేః — ॥ వా ॥ అనధ్యాయదివసేష్యప్యేవమేవ అధ్యయనంకర్తవ్యమ్, నిత్యత్వాత్ ॥ * ॥ తథామనుః — ॥ శ్లో ॥ వేదోపకరణేచైవ స్వాధ్యాయే చైవ నైతికే । నానురోహోఽస్త్యనధ్యాయే హిమమన్తేషుచైవహి ॥ * ॥ స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ నానధ్యాయోఽప్రిమన్తాన్తాం రాద్రాన్తాంచ విశేషతః । పురుషసూక్తేపావమానేఽగృహీత నియమాదృతే ॥ జపేనిత్యేచ కామ్యేచ క్రతౌపారాయణేఽపిచ । నానధ్యాయోస్త్రిమన్తాన్తాం హిమమన్తేషు సర్వదా ॥ * ॥ ఉజ్జ్వలాయాంచ — ॥ వా ॥ కాపునరసాస్తృతిః, యా బ్రహ్మయజ్ఞేఽప్యనధ్యాయముపదిశతి, మానవేతావద్విపర్యయశ్చూరియతే “నైతికేనాస్త్యనధ్యాయః” ఇతి, సామానేయానధ్యాయోపదేశస్తు బ్రహ్మయజ్ఞాదన్యత్రచరితార్థః । తస్మాత్తాదృశీ స్మృతిర్నృగ్యేతి ॥ * ॥ తథాస్మృతిరత్నావళ్యామ్ — ॥ శ్లో ॥ దేవతారచనమన్తాన్తాం నానధ్యాయస్సదాస్మృతః । సజ్జన్మితానామన్తాన్తాం వైదికానాం మహామతే ॥ నానధ్యాయ నిరూహోఽప్రి జపకర్తృణి సర్వదా ।

నిత్యే జపేచ కామ్యేచ క్రతౌ పారాయణే తథా । నానధ్యాయోఽస్తివే
దానాం గ్రహణేగ్రహణం స్మృతమ్ ॥ * ॥ ప్రారబ్ధే వేదపారాయణే ,
పురుషసూక్తమ్ - త్రిసుపణమ్ - పంచశాన్తిమ్ - రుద్రై కాదశీమ్ -
నిత్యమహం జపిష్యామీతి సజ్జాలిప్తవైదికమన్తా ॥ శాం జపే , ఛందః
ల్పాదివేదాక్షేప , యజ్ఞమన్త్రైషు , వైమిత్తికవిధౌ , బ్రహ్మయజ్ఞేచ,
నానధ్యయనగర్హోఽస్తిత్యర్థః । స్మృతిసారసముచ్చయేఽపి — ॥ శ్లో ॥ సప్తా
నాం వ్యాహృతీనాంచ గాయత్ర్యా శ్శిరసస్తథా । నిత్యే వైమిత్తికా
మ్యే ప్రతే యజ్ఞేతథాక్రతౌ ॥ ప్రవృత్తైకామ్యకార్యేచ నానధ్యాయ
స్పదాస్మృతః ॥ * ॥ ధర్మో ద్యోతే — ॥ శ్లో ॥ సారాణాం రాద్రమన్తా
శాం వైదికానాంచవైత్తికే । జపహేమామాది కార్యేషు నానధ్యాయో
నకామ్యకే ॥ * ॥ ఇత్యాదిబహువి స్మృత్యన్తరవచనానిసన్తి ; తానివిస్తర
భయాన్నలిఖ్యైవై । అతోనిత్యప్రశ్నే అనధ్యాయోనాస్తీతి నిశ్చీయతే ।
నను, “ మనసాచానధ్యాయే విద్యుతిచాభ్యగ్రాయాం స్తనయితావప్రా
యత్యే ప్రేతాన్నేనీహారేచ ” “ మానసం పరిచక్షతే । శ్రాద్ధభోజనపవై
కే ” ఇతి స్మరణాన్మనసైవాధ్యయనమనధ్యాయేష్యితి చేన్న “ గ్రామే
మనసా ” ఇతిపదమావాప్యాయాం మనసా స్వాధ్యాయమధీయతే త్యశ్ర
వణాత్ , మన్వాదివచనైషు మానసత్వానాఘ్రాణాచ్చ । “ సర్వాష్టాగ్ం
సుయుక్తోఽధ్యయనాదనన్తరోధ్యాయే , తదాగురుకర్తృసు మనసాచానధ్యాయే
” ఇత్యుక్తమానసాధ్యయనానువాదపవాయం విద్యుదాదిషు మాన
సాధ్యయన వర్జనార్థః । కించ , ఇదం మనసాచానధ్యాయఇతి వచనం
బ్రహ్మయజ్ఞవిషయం నసం భవతి , శ్రాద్ధ భోజన పవైతి జ్ఞాపనాత్ ।
నహి భాజనానన్తరం బ్రహ్మయజ్ఞోఽస్తి , అకృతపాతరాశఇతిస్మృతేః ।
అతో భుక్తసార్థలోపేన తద్విషయమానిసాధ్యయనవజ్జనన్తరణానుపప
త్తే , సర్వాష్టాధ్యయనస్య విహిత మాన సత్వానువాద పవాయం విశే
షవిధానార్థమితి సువ్యక్తం సుధియామిత్యలమ్ .

* అపత్నీకస్య బ్రహ్మ యజ్ఞాద్యనధికారః *

కిచ్చి, “ అయజ్ఞోవాపషః, యోఽపత్నీకః ” “పాణిగ్రహణాదధిగృహమేధినోప్రతమ్” || శ్లో || పశ్చిక్వాస్తా మహాయజ్ఞాః ప్రత్యహం గృహమేధినామ్ || * || ఇత్యాదిభిః పశ్చియజ్ఞా నాంగృహమేధివిష్టత్వా వగమాత్, అపత్నీకస్య యజ్ఞాహాత్వశ్చుతేశ్చ, విధురస్య నబ్రహ్మయజ్ఞాది పశ్చిమాహాయజ్ఞప్రసక్తః । బ్రహ్మచారిభిస్తు కర్తవ్య ఏవ । తథానారదీయే — || శ్లో || సాయం పాతరగ్నికార్యం యథాకాలం జితేద్రియః । కుర్యాత్ప్రతిదినంవణీ బ్రహ్మయజ్ఞంచ తర్పణమ్ || తస్మాత్ప్రయంకాతకంచ వైశ్వదేవమనూపతేత్ । మత్స్రప్రశ్నౌపునశ్చైవంబ్రహ్మయజ్ఞైశ్చమం విదుః || * ||

* అక్షాధ్యయనేనానధ్యాయః *

అక్షాధ్యయనవిషయే స్మృత్యర్థసారే విశేషః — || శ్లో || చతుర్దశ్యష్టమీపర్వప్రతిపద్వర్జితేషుతు । వేదాగ్నాయమీమాంసాధర్మశాస్త్రాణిచాభ్యసేత్ || అనధ్యాయస్తు నాగ్నేషు నేతిహాసపురాణయోః । నధర్మశాస్త్రాద్విన్యేషు పర్వణ్యేతాని వజ్రయేత్ || * || ఏకాదశ్యశాస్త్రాదివజ్ర్యత్వస్మరణమభ్యాసవిషయమ్ । అభ్యస్తస్యుతు || శ్లో || పర్వసుప్రయతోనిత్యముక్తదానఫలం లభేత్ || * || ఇతి బృహస్పతిస్త్రాణాన్మదోషః । అత్ర మనుః — || శ్లో || వేదాభ్యాసోఽన్వహం శక్త్యా మహాయజ్ఞక్రియామతా । నాశయత్యాశు పాపాని మహాపాతకజాన్యపి || * || అత్ర శిక్షాః — || శ్లో || పాతకపరేన్నిత్యమురఃస్థితేన స్వరేణశార్దూలరుతోపమేన । మధ్యద్వినే కణ్ఠగతేన చైవ చక్రాహ్వాసంక్రద్వితనన్నిభేన || తారంతువిద్యాత్సవనే తృతీయే శిరోగతంతచ్ఛసదాప్రయోజ్యమ్ । మయూరహంసానభృతస్వరాణాం తుల్యేననాదేశశిరోగతేన || మన్దమేవ పతేత్ప్రాతరుచ్చైర్మధ్యద్వినే పతేత్ । ఉచ్చైరేవాపరాహ్ణేతు సన్ధ్యాకాల ఉపారమేత్ || * || “ సవా ఏషయజ్ఞస్సద్యః ప్రతాయతే సద్యస్సంతిష్ఠతే తస్యపాక్నాయమవభృథః ” ఇతి శ్చుతేః సన్ధ్యాకాలాత్ప్రా

రః, అన్యథాదోషశ్రవణాత్ ॥ తథామనుః — ॥ శ్లో ॥ యోఽనధీత్య
 ద్విజోవేదానన్యత్ర కురుతేశ్రమమ్ । సజీవన్నేవశూద్రత్వ మాశుగ
 చ్ఛతిసాన్వయః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ యథాదారుమయోహస్తీ
 యథాచర్మమయోమృగః । తథావిప్రీఽనధీయానస్త్రీయస్తే నామధార
 కాః ॥ * ॥ సారసముచ్చయే — ॥ శ్లో ॥ అనధీత్యత్రయీంవిప్రా యే
 హిశాస్త్రమధీయతే । సర్వాభరణనధాగ్నానగ్నాః స్త్రీయశ్చవధ్రువమ్ ॥ * ॥
 విష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ అధీతమపి యోవేదం విముఞ్చతి యదాన
 రః । భూరిణహం సతు విజ్ఞేయో వియోనిమధిగచ్ఛతి ॥ * ॥ అతోద్వితీ
 యభాగే గృహస్థేన వెదస్యావిప్రురణాథం వెదాభ్యాసఃకారః । అ
 నన్యథా “ అధీతన్యచనాశనమ్ - పురుషవేదోబ్రహ్మజ్ఞమ్ ” ఇతి
 యాజ్ఞవల్క్యగౌతమాపస్తంబాదిభిరధీత వెదనాశే దోషస్త్రరణాత్ । తథా
 సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ అధీత్యవిధివత్పూర్వమృషిమాచార్యతశ్శుభాత్ ।
 అనంతరం యథాఽధ్యయః కర్తవ్యోధీమతాద్రువమ్ ॥ తతఃక్రమమధీయా
 త స్వరసంసౌరసంయుతమ్ । పదక్రమ విశేషజ్ఞో వర్ణక్రమవిచక్షణః ॥
 స్వరమాత్రా విభాగజ్ఞో గచ్ఛేదాచార్యసమ్పదమ్ ॥ * ॥ శిష్యామామ్ —
 ॥ శ్లో ॥ యోఽనధీత్య ద్విజోవేదానన్యత్ర కురుతేశ్రమమ్ । సజీవన్నేవ
 శూద్రత్వ మాశుగచ్ఛతి సాన్వయః ॥ * ॥ యమః ॥ శ్లో ॥ నజాతు పర
 శాఖోక్తం బుధఃకర్త సమాచరేత్ । ఆచరణపరశాఖోక్తం కర్తారణ్ణఃప్ర
 కీర్తితః ॥ యదామాతం స్వశాఖాయాం పారకృమవిరోధిచ । విద్వ
 ద్భిస్తదనుష్ఠేయమగ్నిహూతాది కర్తవత్ ॥ యస్యయావత్స్వసూ
 త్రోక్తం స్వల్పంవా యదివా బహు । తస్యతావతిశాస్త్రా క్లేకమతేన
 ర్వం కృతంభవేత్ ॥ స్వసూత్రేఽవిద్యమానేతు పరసూత్రేణ వర్ధతే ।
 బోధాయనమతం కృత్వా స్వసూత్ర ఫలభాగ్భవేత్ ॥ శాఖనామపి స
 ర్వేషామభావే స్వప్రయోగినామ్ । ఆపస్తంబేన మాగ్దేణ కర్తవ్యం మ
 నురబ్రవీత్ ॥ శ్రుతి స్మృతీతు విప్రీణాం చక్షుషీద్వేవినిర్మితే । కాణస్త
 త్రైకయాహీనో ద్వాభ్యామన్ధఃప్రకీర్తితః ॥ అధీత్యచతురోవేదాన

రః, అన్యథాదోషశ్రవణాత్ ॥ తథామనుః — ॥ శ్లో ॥ యోఽనధీత్య
 ద్విజోవేదానన్యత్ర కురుతేశ్రమమ్ । సజీవన్నేవశూద్రత్వమాశుగ
 చ్ఛతిసాన్వయః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ యథాదారుమయోహస్తీ
 యథాచర్మమయోమృగః । తథావిప్రీఽనధీయానస్త్రీయస్తే నామధార
 కాః ॥ * ॥ సారసముచ్చయే — ॥ శ్లో ॥ అనధీత్యత్రయీంవిప్రా యే
 హిశాస్త్రమధీయతే । సర్వాభరణనధాగ్నానగ్నాః స్త్రీయశ్చవధ్రువమ్ ॥ * ॥
 విష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ అధీతమపి యోవేదం విముఞ్చతి యదాన
 రః । భూరిణహం సతు విజ్ఞేయో వియోనిమధిగచ్ఛతి ॥ * ॥ అతోద్వితీ
 యభాగే గృహస్థేన వెదస్యావిష్టరణార్థం వెదాభ్యాసఃకారః । అ
 నన్యథా “ అధీతన్యచనాశనమ్ - పురుషవేదోబ్రహ్మజ్ఞమ్ ” ఇతి
 యాజ్ఞవల్క్యగౌతమాపస్తంబాదిభిరధీత వెదనాశే దోషస్తరణాత్ । తథా
 సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ అధీత్యవిధివత్పూర్వమృషిమాచార్యతశ్శుభాత్ ।
 అనంతరం యథాఽధ్యయః కర్తవ్యోధీమతాద్రువమ్ ॥ తతఃక్రమమధీయా
 త స్వరసంసౌరసంయుతమ్ । పదక్రమవిశేషజ్ఞో వర్ణక్రమవిచక్షణః ॥
 స్వరమాత్రా విభాగజ్ఞో గచ్ఛేదాచార్యసమ్పదమ్ ॥ * ॥ శిష్యాయామ్ —
 ॥ శ్లో ॥ యోఽనధీత్య ద్విజోవేదానన్యత్ర కురుతేశ్రమమ్ । సజీవన్నేవ
 శూద్రత్వమాశుగచ్ఛతి సాన్వయః ॥ * ॥ యమః ॥ శ్లో ॥ నజాతు పర
 శాఖోక్తం బుధఃకర్త సమాచరేత్ । ఆచరణపరశాఖోక్తం కర్తారణ్ణఃప్ర
 కీర్తితః ॥ యదామాతం స్వశాఖాయాం పారకృమవిరోధిచ । విద్వ
 ద్భిస్తదనుష్ఠేయమగ్నిహూతాది కర్తవత్ ॥ యస్యయావత్స్వసూ
 త్రోక్తం స్వల్పంవా యదివా బహు । తస్యతావతిశాస్త్రాగ్రే కృతేన
 ర్వం కృతంభవేత్ ॥ స్వసూత్రేఽవిద్యమానేతు పరసూత్రేణ వర్ధతే ।
 బోధాయనమతం కృత్వా స్వసూత్ర ఫలభాగ్భవేత్ ॥ శాఖనామపి స
 ర్వేషామభావే స్వప్రయోగినామ్ । ఆపస్తంబేన మార్గేణ కర్తవ్యం మ
 నురబ్రవీత్ ॥ శ్రుతి స్మృతీతు విప్రీణాం చక్షుషీద్వేవినిర్మితే । కాణస్త
 త్రైకయాహీనో ద్వాభ్యామన్ధఃప్రకీర్తితః ॥ అధీత్యచతురోవేదాన

షడంశ పదక్రమాత్ । స్మృతిహీనానశోభంతే చన్ద్రహీనేవశర్వరీ ॥ అధిత్య
విధివన్విష్టో వేదార్థం నవిచారయేత్ । ససాన్వయశ్శూద్ర సమః పాత్ర
తాం నప్రపద్యతే ॥ వేదశాస్త్రార్థ తత్పజ్ఞోయత్ర యత్రాశ్రమేవసేత్ ।
స్వర్గలోకమవాప్నోతి నరకంచ నగచ్ఛతి ॥ ధర్మ్యంయశ్శస్యమాయుష్యం
పుణ్యంస్వర్గ్యం తతైవచ । ధారణార్థత్వశాస్త్రీస్యబ్రహ్మలోకమవాప్ను
యాత్ ॥ శ్రుతిహీనమధీతం యన్నేహాముత్రచతద్భవేత్ । శ్రుతంతుకే
వలమపిసముద్ధారాయకల్పతే ॥ సముచ్చితం స్తోకమపి శ్రుతాధీతం విశి
ష్యతే ॥ జ్ఞానంకర్మచ సంయుక్తం ముక్త్యర్థం కల్పితంయథా । అధీతం
శ్రుతిసంయుక్తం తథాశ్రేష్ఠం నకేవలమ్ ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥
స్వరమాత్రావిహీనంతు పదాక్షర వివర్జితమ్ । న్యూనాతిరిక్తం యత్కిం
చిదాభిర్గీర్ణిరుదీరయేత్ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణి తపః కర్మాత్మకాని
వై । యానితేషామశేషాణాం కృష్ణానుష్ఠరణంపరమ్ ॥ * ॥ ఇతివచనాత్ప
ర్వేషాం కర్మణామస్తే ప్రాయశ్చిత్తార్థం శ్రీకృష్ణత్తరణమేవకర్తవ్యమ్ .

— శ్రీ సమిత్పాద్యాహరణ విధిః ౯ —

తత్రసంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ సమిత్పాద్యకుశాదీని శ్రోత్రియస్వయ
మాహరేత్ । శూద్రాహృతైః క్రయక్రీతైః కర్మకుర్వత్ పతత్యధః ॥ * ॥
శ్రీవిష్ణుమద్దిరే — ॥ శ్లో ॥ అరణ్యాద్వాగృహోద్వాపి విక్రీతాన్యాపణ
స్థలాత్ । అయాచితాని పుష్పాణి లభాన్యహోణినార్చనే ॥ తాన్యజ్యం
పర్యుషితం జన్తుదూషితం పాదలక్ష్మితమ్ । స్నానంస్పృష్టం తథాఽస్పృశ్యై
ర్నితంచ ప్రతిలోమజైః ॥ * ॥ తులసీమాహాత్యై — ॥ శ్లో ॥ ఉత్త
మం స్వార్జితంపుష్పం మధ్యమం వన్యముచ్యతే । అధమంతు క్రయక్రీ
తం పారక్యమధమాధమమ్ ॥ హస్తానీతం పటానీతం స్వయం పతితమేవ
వా । దేవారామోద్భవం పుష్పం గృహదేవాయనార్చయేత్ ॥ అయనే
హ్యుపరాగేచ భౌమభార్గవభానుషు । నాహరేత్తులసీపత్రం గృహదేవ
ార్చనేబుధః ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ అరుః పుష్పాణిచాన్యాని
హ్యరుఃపత్రస్థితానిచ । నిర్గఢానిచపుష్పాణి సర్వాణ్యేతాని వర్జయేత్ ॥

స్మృత్యంతరే — || శ్లో || ఆరవారేచ శుక్రేచ మన్వాదిషుయుగాదిషు,
 నాహరేత్తులసీపత్రం మధ్యాహ్నోత్పరతస్తథా || సజాగ్రన్త్యాం పక్ష
 యోరన్తై ద్వాదశ్యాం నిశిసన్ధ్యయోః | తులసీం యెవిచిన్వన్తి తేకృన్వన్తి
 హరేశ్శిరః || * || తథాలస్యత్ర — || శ్లో || భృగ్వరాజ్జారకేవా
 రే ద్వాదశ్యాం పశ్చిపర్వసు | నాహరేత్తులసీపత్రం నన్దాయాం శ్రవ
 ణేపిచ || * || మహాభారతే — || శ్లో || తులసీపత్రమాదాయ మద్భక్తో
 యత్రగచ్ఛతి | తమేవానుగమిష్యామి యథాగౌర్వతస్సలార్భకమ్ || తు
 లస్యానుదినందేవం యోర్చయెద్దరుడధ్వజమ్ | జన్మమృత్యుజరాదుః
 క్షైముక్తోముక్తి మవాప్నుయాత్ || * || మాఘమాహాత్మ్యే — || శ్లో ||
 మణికాఞ్చనపుష్పాణి ముక్తావైడూర్యకానిచ | తులసీపత్రదానస్య క
 థాం నాహన్తి షోడశీమ్ || * || తులసీస్తవే — || శ్లో || సుమజ్జరీదత్తై
 ర్యుక్తైఃకోమలైస్తులసీచత్తైః | యెకుర్వన్తిహరేఃపూజాం తేకృతాఢ్యాకలా
 యుగై || శుష్కంపర్యుషితంవాఽర్చ్యం కాఢ్యంవా తులసీదళమ్ | అర్చ
 నేవాసుదేవస్య లక్షకోటిగుణంభవేత్ || తులసీగ్రహణంశస్తం విష్ణోరర్చ
 నహేతవే | వర్జ్యం పర్యుషితం పుష్పం నవర్జ్యం తులసీదళమ్ || * || దేవ
 లస్తుతౌ — || శ్లో || వర్జ్యం పర్యుషితం తోయం నవర్జ్యం జాహ్నువీజ
 లమ్ | అన్యత్పర్యుషితం వర్జ్యం నవర్జ్యం పక్షపుష్పకమ్ || * || శ్రీ భగ
 వానాహవాన్తే — || శ్లో || సర్వేషాంచైవపుష్పాణాం పత్రాణాం చై
 వసున్దరి | ఆధిక్యం తవదేవేశిప్రీతోఽహం తవదశానాత్ || శుష్కేఃపర్యు
 షితైర్వాపికాఢ్యమూలమృదాదిభిః | అర్చనాన్యమవిమృశ్య సదాశుద్ధిర్భవి
 ష్యతి || * || నమస్కారమన్త్రైః || శ్లో || యన్త్యాలే సర్వతీర్థాని యన్మధ్యే
 సర్వదేతాః | యన్దగ్రే సర్వవేదాశ్చ తులసీంత్యాం నమామ్యహమ్ || * ||
 గ్రహణమన్త్రైః — || శ్లో || తులస్యమృతసమ్భూతే సదాత్వంకేశవప్రి
 యే | కేశవాధ్యం లునామిత్యాం వరదాభవ శోభనే || మోక్షైకహేతో
 ధరణి ప్రసూతే విష్ణోస్సమస్తస్య గురోః ప్రియేతే | ఆరాధనార్థం పురు
 షోత్తమస్య లునామిపత్రం తులసిక్షుమస్వ || ప్రసీదమమ దేవేశి ప్రసీదహ

రాః ॥ కుసుమానాం నివేద్యానాం గంధమాఘ్రాతియోనరః । సపూతిగంధ
సంయుక్తః కుస్మీచైవ ధరేశుభే ॥ అసూత్రగ్రథితం పుష్పమస్నేహోక్తం త
థోదనమ్ । అవాలుకాయతం తోయం సర్వం పర్యుషితం భవేత్ ॥ నప
ర్యుషితదోషోఽస్తి తీర్థతోయస్యనిత్యశః ॥ * ॥ వైష్ణవ ధర్మశాస్త్రే—
॥ శ్లో ॥ పుష్పాలాభే తులస్యాస్తు పత్రైర్మామర్చయేద్బుధః । పత్రాలా
భే శిఫాభిస్తు శిఫాలాభే శిఫాలవైః । లవాలాభే మృదాతత్ర భక్తిమానర
చయేత మామ్ ॥ * ॥ నారదీయ — ॥ శ్లో ॥ హరేరభ్యుచక్షానాయాంచ
తులసీసాధనం పరమ్ । అలాభే తులసీనాంచ తన్నామగ్రహణం పరమ్ ॥
భగవానరవిద్యాక్ష స్సస్తుష్యతి సహస్రథా ॥ నపక్షై రాపికల్వైరై ర్నహే
మకుసుమైరపి । తథాతుష్యతి గోవిందో యదైవ తులసీదళైః ॥ అన్యదైవ
తసంకల్పైర్హ్యైర్చయేద్గరుడధ్వజమ్ । సపవనరకంయాతి యావదాభూ
తసంప్లవమ్ ॥ తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ సంగృహ్యతులసీం భక్త్యా సర్వాభీష్టఫ
లప్రదామ్ । తులస్యైవ హరేఃపూజాం యెకుర్వన్తి నరాభువి ॥ తేకృ
తార్థా నరశ్రేష్ఠతస్మాత్త్వమపి తతురు । తస్మాత్తులస్యాసదృశం నచ
భూతం నభావిచ ॥ తులసీకాననామోదవాసితా యత్రమారుతాః । నత
త్ర ధరణీభాగే చరన్తి యమకిజురాః ॥ తులసీ తులసీత్యేవం నామా
న్యవర్తయన్తియే । తేవిష్ణు లోకమాసాద్య పశ్యన్తి గరుడధ్వజమ్ ॥ ద
ర్శనాచ్చృవణాత్సర్కాత్ స్మరణాతీర్తనాదపి । పునాతితులసీపుణ్యాద
శపూర్వాదశాపరాః ॥ తులసీకాననం యత్ర యత్ర వాహరికీర్తనమ్ ।
తత్రైవాపై హరిః శ్రీమా శక్త్యచక్రగదాధరః ॥ తస్మాత్పరాశరత్వం చ
సర్వదా తులసీదళైః । నారాయణమిహోరాధ్యప్రాప్య సేవరమంపదమ్ ॥
యథాహితులసీమాన్యా విష్ణోర్భవతి సర్వదా । తక్షవై కాదశీవిష్ణుం సన్తా
పయతి సన్తతమ్ ॥ తులసీదల సంమిశ్రం తీర్థం తోయేన సంయుతమ్ । ది
వసేదివసేయేతు భుజ్జితేతేహివైష్ణవాః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ ద్వి
తీయకాలేకర్తవ్యం తులస్యాహరణంద్విజైః । అన్యకాలే నకర్తవ్యమిత్యే
వ మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ కాలే ద్వితీయేసంప్రాప్తేతు

రాః ॥ కుసుమానాం నివేద్యానాం గంధమాఘ్రాతియోనరః । సపూతిగంధ
సంయుక్తః కుస్మీచైవ ధరేశుభే ॥ అసూత్రగ్రథితం పుష్పమస్మిహాత్తం త
థోదనమ్ । అవాలుకాయతం తోయం సర్వం పర్యుషితం భవేత్ ॥ నప
ర్యుషితదోషోఽస్తి తీర్థతోయస్యనిత్యశః ॥ * ॥ వైష్ణవ ధర్మశాస్త్రే—
॥ శ్లో ॥ పుష్పాలాభే తులస్యాస్తు పత్రైర్మామర్చయేద్బుధః । పత్రాలా
భే శిఫాభిస్తు శిఫాలాభే శిఫాలవైః । లవాలాభే మృదాతత్ర భక్తిమానరచ్చ
యేత మామ్ ॥ * ॥ నారదీయ — ॥ శ్లో ॥ హరేరభ్యుచక్షానాయాంచ
తులసీసాధనం పరమ్ । అలాభే తులసీనాంచ తన్నామగ్రహణం పరమ్ ॥
భగవానరవిద్యాక్ష స్సస్తుష్యతి సహస్రథా ॥ నపక్షై రాపికల్వైరై ర్నహే
మకుసుమైరపి । తథాతుష్యతి గోవిందో యదైవ తులసీదళైః ॥ అన్యదైవ
తసంకల్పైర్హ్యైర్చయేద్గరుడధ్వజమ్ । సపవనరకంయాతి యావదాభూ
తసంప్లవమ్ ॥ తత్రైవ ॥ శ్లో ॥ సంగృహ్యతులసీం భక్త్యా సర్వాభీష్టఫ
లప్రదామ్ । తులస్యైవ హరేఃపూజాం యెకుర్వన్తి నరాభువి ॥ తేకృ
తార్థా నరశ్రేష్ఠతస్మాత్త్వమపి తతురు । తస్మాత్తులస్యాసదృశం నచ
భూతం నభావిచ ॥ తులసీకాననామోదవాసితా యత్రమారుతాః । నత
త్ర ధరణీభాగే చరన్తి యమకిశోరాః ॥ తులసీ తులసీత్యేవం నామా
న్యవర్తయన్తియే । తేవిష్ణు లోకమాసాద్య పశ్యన్తి గరుడధ్వజమ్ ॥ ద
ర్శనాచ్చృణోత్యుత్సర్జంతీ స్మరణాతీర్తనాదపి । పునాతితులసీపుణ్యాద
శపూర్వాదశాపరాః ॥ తులసీకాననం యత్ర యత్ర వాహరికీర్తనమ్ ।
తత్రైవాపై హరిః శ్రీమా శక్త్యచక్రగదాధరః ॥ తస్మాత్పరాశరత్వం చ
సర్వదా తులసీదళైః । నారాయణమిహోరాధ్యప్రాప్య సేవరమంపదమ్ ॥
యథాహితులసీమాన్యా విష్ణోర్భవతి సర్వదా । తక్షవై కాదశీవిష్ణుం సన్తా
పయతి సన్తతమ్ ॥ తులసీదల సంమిశ్రం తీర్థం తోయేన సంయుతమ్ । ది
వసేదివసేయేతు భుజ్జితే తేహివైష్ణవాః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ ద్వి
తీయకాలేకర్తవ్యం తులస్యాహరణం ద్విజైః । అన్యకాలే నకర్తవ్యమిత్యే
వ మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ కాలే ద్వితీయేసంప్రాప్తేతు

లసీంగ్రాహయెద్విజః । అన్యకాలేషు నగ్రాహ్యమితి వాసిష్ఠభాషితమ్ ॥ .

— శ్రీ అథ కుశోత్పాటనాదివిధిః శ్లో —

తత్రశౌనకః — ॥ శ్లో ॥ శుచాదేశే శువిభూత్వాష్టిత్వాపాగ్ర
గుత్తరాముఖః । ఓహారైవైవమస్త్రేణకుశాఃస్పృశ్యాద్విజోత్తమైః ॥ * ॥
కుశోత్పాటనమన్త్రమాహనపవ — ॥ శ్లో ॥ విరిఞ్చనసహితృన్న
పరమేష్ఠినిసగజ । నుదసర్వాణిపాపాని దర్భస్వస్తికరోమమ ॥ * ॥ అ
త్రకాలమాహ హరీతః — ॥ శ్లో ॥ మాసేనభస్యమావాసాస్య తస్యాం
దర్భోచ్చయోమతః । అయాతయామాస్తే దర్భానియోజ్యాఃస్యః పునఃపు
నః ॥ దేవార్థాప్రాజ్ఞుభోదర్భాపిత్రధ్వాదక్షిణాముఖః । ఛిత్వో
పవీతీప్రాచీనావీతీతాన్నిక్షిపేత్ప్రథక్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ మన్త్రాః
కృష్ణాజినం దర్భాబ్రాహ్మణాశ్చవిశేషతః । అయాతయామాస్తేసర్వే
నియోజ్యాఃస్యఃపునఃపునః ॥ * ॥ అయాతయామాః - అగతరసాః । పృథ
వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ కాశస్తుర్రోద్రో విఖ్యాతః కుశోబ్రాహ్మస్తథాస్తృ
తః । ఆహోదర్భస్సమాఖ్యాతో విశ్వామిత్రస్తువైష్ణవః ॥ కుశాలాభైశ్చ
వాలశ్చ విశ్వామిత్రోఽగ్రవాయవః । దూర్వాశ్చైతేషు యెలఙ్గాస్తైఃకగ్నా
ణిసమాచరత్ ॥ శ్రుతిస్తృతిషు మిత్రత్వాద్విదిషాగ్రాణాంవిశ్వకర్మణామ్ ।
విశ్వాంహసామమిత్రత్వాద్విశ్వామిత్రశ్రుతిస్తృతః ॥ దుస్సప్తనాశక
రణాద్దుశ్శబ్దోచ్చరనాశనాత్ । దుస్సప్తనాశకరణాదేషామార్వత్యుదా
హృతా ॥ * ॥ హరీతః — ॥ శ్లో ॥ నవభిసప్తభిదైభిః పంచభిశ్చ
క్రమాత్కృతః । కూర్చశ్రేష్ఠోమధ్యమశ్చ కనీయానితచ స్తృతః ॥ * ॥
స్తృతిరతావత్కామ — ॥ శ్లో ॥ అహన్యహనికర్తృభిః కుశోద్ధారఃప్ర
శస్యతే । నపూర్వేషాద్భృతకుశా యోగాగ్నిశ్చైవోత్తరేషుచ ॥ పవిత్రం
స్వణఃమజినం రూప్యంతామ్రంచ సీనకం । వసుధాగౌస్తథావిహోనియో
జ్యాఃస్యఃపునఃపునః ॥ కుశాగ్రైర్వయేదైవామనుష్యామశుశమధ్య
తః । ద్విగుణీకృత్యమూలాగ్రైఃపితౄణాంతర్వయెద్విజః ॥ సపిణ్డీకర
ణాదర్వాగ్రజుదైర్భర్తృక్రియాః । పరతోద్విగుణైరేవ దైవకర్మసదన్లు

భిః ॥ భిన్నమూలాగృహీతవాః ప్రస్తరాధంకుశోత్తమాః । అగ్నికార్య
చయాగేచ సమూలాపరివజాయెత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ సమూ
లశ్చభవేద్దర్భః పితౄణాం శ్రాద్ధకర్తృణి । మూలేనలోకాజయతి శక్ర
స్యచ మహాత్మనః ॥ * ॥ ఏతదేకోద్దిష్టశ్రాద్ధవిషయమ్ । యతస్సపవాహ
॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టేకుశాగ్రాహ్యో స్సమూలాయజ్ఞకర్తృణి । బహిలూనా
స్సకృల్లూనాస్సర్వత్ర పితృకర్తృణి ॥ * ॥ ఇతి । బహిలూనాః - ఉప
మూలలూనా ఇత్యర్థః । తతశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఉపమూలేతథాలూనాః శ్రా
ద్ధార్థేతుకుశాః స్మృతాః । తథాశ్యామాకనీవారౌ దూర్వాచ సముదాహృ
తా ॥ * ॥ ఇతి బ్రహ్మణ్డాదివచనమనేకోద్దిష్టశ్రాద్ధాది విషయమిత్యవగ
స్తవ్యమ్ ॥ శ్లో ॥ పిత్ర్యంమూలేన మధ్యేన మానుషంతు ప్రయత్నతః । దే
వకర్తృకుశాగ్రేణ కర్తవ్యం భూతిమిచ్ఛతా ॥ కుశాః కాశాస్తథాదూర్వా
యవాప్రీహయ ఏవవా । బల్బజాఃపుణ్డరికాణి సప్తథా బహిరుచ్యతే ॥ .

— పరిపత్ర విధిః ॥ —

శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ జపే షట్సహస్రే తథా దానే స్వాధ్యాయే
పితృతర్పణే । అశూన్యంతు కరం కుర్యాత్సవణరజతైః కుశైః ॥ * ॥
నారదః — ॥ శ్లో ॥ నరూప్యంకేవలంధార్యం దైవే పిత్రేచకర్తృణి । అ
నామికాధృతంహేమ తర్జన్యాధారయెత్తు తత్ ॥ * ॥ చంద్రికాయామ్ —
॥ శ్లో ॥ యజ్ఞో పవీతే మాజ్ఞాంచ తథాకుశ పరిపత్రకే । బ్రహ్మగ్రంథిం
విజానీయాదన్యత్రతు యథారుచి ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ సంత్యజ్య
వైష్ణవం మార్గం బ్రహ్మమాగ్ధవినిస్సృతమ్ । సకృత్ప్రదక్షిణీకృత్యపరి
పత్రమభిధీయతే ॥ తదేవద్విగుణీకృత్యబ్రహ్మగ్రంథివిధీయతే ॥ చతు
రణ్శుశ మగ్రం స్యాన్దగ్ధిరేకాణ్శుళోభవేత్ । ద్వ్యణ్శుశం రజ్జువలయం
పరిపత్ర స్యతులక్షణమ్ ॥ త్రిభిదభైశ్శాన్తికర్తృ పశ్చభిః పాష్టికం త
థా । పశ్చభిశ్చాభిచారంతు కుర్వకకుర్యాత్పరిపత్రకమ్ ॥ * ॥ రత్నా
వశ్యామ్ — ॥ శ్లో ॥ శూద్రః పరిపత్రమజ్ఞానాత్ జ్ఞానాద్వా యదిధార
యెత్ । సపాపాత్సమహాఘోరే చిరంతిష్ఠతిదారుణే ॥ కుతూహలేన వా

శూద్రః పవిత్రం ధారయే ద్యది । సపచ్యతే మహాఘోరే సుచిరం నరకా
గ్నిభిః ॥ దేవబ్రాహ్మణకార్యేషు శూద్రశ్చైదృద్భక్తిమాణా భవేత్ । స్వ
ణాణ్ణుభీయకం ధృత్వానేన కర్మాణి కారయేత్ ॥ * ॥ స్మృతిరత్నే —
॥ శ్లో ॥ శూద్రః పవిత్రమజ్ఞానాత్ జ్ఞానాద్వా యదిధారయేత్ । సకులో
నరకం యాతి సద్యశ్చణ్డాశతాం వ్రజేత్ ॥ తస్మాత్పవిత్రం సతతం ద్విజై
ర్వేదపరాయణైః । కర్మానుష్ఠాన నిరతైర్ధార్మ్యనేతరజాతిభిః ॥ * ॥ స్మృ
తిసంగ్రహేచ — ॥ శ్లో ॥ ప్రథమం లఙ్ఘయేత్పర్వద్విత్వీయం నతులఙ్ఘ
యేత్ । తయోస్తు పర్వణోర్మధ్యే పవిత్రం ధారయేద్బుధః ॥ * ॥ భరద్వా
జః — ॥ శ్లో ॥ కూర్చేనవా పవిత్రేణ యేన కర్మాణికారయేత్ । తస్య
గ్రంథివిసృజ్యైవ కర్మానై తత్పరిత్యజేత్ ॥ పవిత్రకూర్చయోస్త్యాగే స
గ్రహ్యోస్తుప్రచూరతః । ఉపవాసంచరేదేకముపవాసత్రయంతువా ॥ * ॥
ధీసూర్వే ఉపవాసత్రయమితి గ్రాహ్యమ్ ॥ శ్లో ॥ ఉర్ధ్వార్థం ప్ర
క్షిపేత్కూర్చం గలంత్యాం కలశేషుచ । తతస్సంప్రీక్షణం కుర్యాత్తదగ్రే
ణద్విజోత్తమః ॥ అగ్రైర్జుల్యైఃస్థితోదర్భస్తపావృద్ధికరోహినః । మధ్యే
వైవప్రజాకామో మూలేనర్వాథకసాధకః ॥ * ॥ ఏవంఫలభేదేన పవి
త్రధారణే స్థానభేద ఉక్తః । పవిత్రంత్వనామికామూలపవ ధార్యమ్ ।
హరీతః — ॥ శ్లో ॥ పథిదభాశ్చిత్తా దభాయేదభాయజ్ఞభూమిషు ।
వరణాననపీతాధాన్షక్షర్భాపరివర్జయేత్ ॥ యైఃకృతఃపిణ్డనిర్వాపఃశ్రా
ద్ధంవా పితృతర్పణమ్ । విష్ణుశ్రాదిషు యేదర్భాస్తైషాం త్యాగోవిధీయ
తే ॥ బ్రహ్మయజ్ఞేచ యేదర్భాః యేదర్భాః పితృతర్పణే । అమేధ్యలిప్తాయే
దర్భాస్తైషాం త్యాగోవిధీయతే ॥ అమేధ్యాని - వసాదీనిద్వాదశమలాని ।
॥ శ్లో ॥ అపూతైస్తు గృహీతాయే యేచచ్ఛిన్నా నవైస్తథా । క్వధితానగ్నిద
ధ్ధాంశ్చ కుశాయత్నైవర్జయేత్ ॥ నీవీమధ్యే స్థితాస్త్యాజ్యాయజ్ఞభూమి
స్థితాస్తథా । ఛాయాయామశుచాదేశే యేదర్భాస్తావిసర్జయేత్ ॥ * ॥
అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మయజ్ఞేజపేచైవ బ్రహ్మగ్రంథిర్విధీయతే । భోజ
నేవర్తుళఃప్రొక్త ఏవం ధర్మో నహీయతే ॥ * ॥ పవిత్రమత్ర బ్రహ్మగ్రంథియు

క్రమ్, తదేవ శూద్రాదేర్వజ్యమ్ । తథాచన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
 సప్తభిదర్భపుష్కలైః కుర్యాద్బ్రహ్మం పవిత్రకమ్ । పంచభిః క్షత్రి
 యస్యాక్తం చతుభిశ్చ తథావిశః ॥ ద్వాభ్యాం శూద్రస్య విహితమస్త
 రాణాం తతైవచ ॥ నీవీమధ్యేచ యెదర్భా బ్రహ్మసూత్రైచ యెకృతాః ।
 పవిత్రాన్స్తాన్విజానీయాద్యథా కాయస్తథాకుశః ॥ పవిత్రం కర శాఖా
 స్థం దక్షిణే శ్రవణేన్యసేత్ । నాన్యత్ర నిక్షిపేద్దేహి నిక్షిప్తంయదితత్త్వ
 జేత్ ॥ * ॥ అతో నీవ్యాం కేవలదర్భా ఏవస్థాప్యాః । అత్రకాశికః —
 ॥ శ్లో ॥ గవాం వాలపవిత్రేణ ధార్యమాణేన నిత్యశః । నస్పృశన్తీహపా
 పాని శ్రీశ్చగ్రాత్రేషు తిష్ఠతి ॥ గవాం వాలపవిత్రస్య సావణస్య తతై
 వచ । నబ్రహ్మగ్రన్థినియమో ధారయేత్తు యథా తథా ॥ గవాం వాలప
 విత్రేణ సన్ధ్యోపాస్తం కరోతియః । జపహూమాగ్నికార్యాణి తస్యాక్ష
 యఫలం భవేత్ ॥ * ॥ హరీతః — ॥ శ్లో ॥ జపకర్మహరాప్యేతే అసు
 రావ్యక్తరూపిణః । పవిత్రకృతహస్తస్య విద్రవన్తిదిశోదశ ॥ * ॥ గోవి
 లః — ॥ శ్లో ॥ వజ్రం యథా మహేన్ద్రస్య శూలం హస్తే పినాకినః ।
 సుదశనం యథా విష్ణో స్తథా విప్రకరే కుశః ॥ అప్రసూతాః స్మృతాద
 ర్భాః ప్రసూతాస్తు కుశాః స్మృతాః । సమూలాః కుతపాః ప్రితా భిన్నా
 గ్రాస్తృణ సంజ్ఞితాః ॥ కుశాః కాశా యవాదూర్వా గోధూమాశ్చౌఢ కు
 న్దరాః । ఉశీరా వ్రీహయోమాశ్శ్లోచ్య దశదర్భాః ప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ దేవ
 లః — ॥ శ్లో ॥ కుశదర్భాచ గోవాలపవిత్రం కనకం తథా । నవపంచ
 త్రిసంయుక్తమగ్రంతు చతురజ్జుళమ్ ॥ వలయం ద్వ్యక్షుళం ప్రిక్తం
 గ్రన్థిరేకాజ్జుళోభవేత్ ॥ అజ్జుష్టేతు పితు ర్నాశస్తర్జన్యాం మరణంభవే
 త్ । మధ్యమేపుత్రనాశశ్చ కనిష్ఠే సర్వదోషకృత్ ॥ తస్మా తస్సర్వప్ర
 యత్సేనానామికాయాంతు యోజయేత్ ॥ కూర్చాన్స్తు త్రివిధానాహు
 రుత్తమాధమ మధ్యమా ॥ సప్త పంచత్రయోదర్భా గ్రన్థిరేకాజ్జుల
 భవేత్ ॥ దక్షిణావర్తితోగ్రన్థిః కూర్చాగ్రం చతురజ్జులమ్ । తస్మాలే
 ద్వాదశాజ్జుల్యే త్రివిధఃకూర్చఉచ్యతే ॥ ఉద్ధాగ్రఃపుష్టిదఃప్రిక్తోహ్య

ధోఽశ్చాస్తికర్మణి । అన్తః కూర్చోహిక ర్తవ్య స్తవ్యభిచారే ద్విజోత్త
మైః ॥ కుశాఃకాశా ఉశీరాశ్చ దూర్వాశ్చ ప్రీహయస్తథా । విశ్వామి
త్రాఃకుశాశ్చైవ సప్తదర్భాః ప్రకీర్తితాః ॥ సప్తవింశతి దర్భైర్వాప
కవింశతిభిస్తథా । దశపశ్చభిరేవాథ కూర్చం కుర్వీత బుద్ధిమాన్ ॥ * ॥
దక్షః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణానాం విశేషేణ విశ్వామిత్ర కుశౌష్ఠ్య
తా । నృపాణాం మాజ్ఞేదర్భాచ వైశ్యానాముశిరంస్త్వతమ్ ॥ శూద్రా
ణాంచ తథాదూర్వా విపరీతేకులక్షయః ॥ * ॥ దత్తాత్రేయః — ॥ శ్లో ॥
అపవిత్రకరంకర్మ విప్రస్య విఫలం భవేత్ । అపవిత్రకరోవిప్రః కుర్యా
తౌర్మనవైదికమ్ ॥ తస్య కర్మాణి సర్వాణి నిష్ఫలాని భవన్తిహి ॥

— శ్రి పోష్యవర్గవిచారః శ్రి —

తత్రదక్షః ॥ శ్లో ॥ తృతీయేతు తథాభాగే పోష్య వర్గాధాచిస్త
నమ్ । ద్రవ్యంహినిర్వపేత్తైషాం విద్యమానధనోగృహీ ॥ * ॥ మనుశ్చ —
॥ శ్లో ॥ మాతాపితా గురుభ్రాతా ప్రజాదీనస్సమాశ్రితః । అభ్యాగ
తోఽతిథిశ్చాగ్నిః పోష్యవర్గఉదాహృతః ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ మా
తాపితాతథాభ్రాతా గురుర్భార్యేతి భేదతః । భరణం పోష్యవర్గస్యప్రశ
స్తం స్వర్గసాధనమ్ ॥ నరకం పీడనేతస్య తస్మాద్యత్నైవ తంభరేత్ ॥ స
జీవతియ ఏవైకో బద్ధభిశ్చోపజీవ్యతే । జీవంతాపిమృతాస్త్యన్యేపురుషాః
స్వాదరంభరాః ॥ * ॥ గౌతమః — ॥ వా ॥ యోగక్షేమాధామీశ్వర
మధిగచ్ఛేన్నాన్యత్ర దేవగురుధార్మికేభ్యః ॥ * ॥ యోగః - అలభ్య
లాభః, క్షేమః - లబ్ధస్యపాలనమ్, ఈశ్వరః - రాజా .

— శ్రి బ్రాహ్మణాదివృత్తయః శ్రి —

వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ ద్విజాతిభ్యోధనం లిప్సేత్ప్రకృష్టైభ్యోవిశేష
తః । అపివా జాతిమాత్రే భ్యో నతుశూద్రాతౌథం చన ॥ * ॥ ప్రకృ
ష్టైభ్యః - స్వధర్మవర్తనభ్యః ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ యాత్రామాత్ర
ప్రసిద్ధ్యర్థం హైవ కర్మ భిరగహితైః । అక్లేశేన శరీరస్య కుర్వీతధనసంచ
యమ్ ॥ * ॥ కర్మభిః - యస్య యాని వృత్త్యర్థాని తైరిత్యర్థః । తానిచతేనై

వదర్శితాని ॥ శ్లో ॥ అధ్యాపనం చాధ్యయనం యజనం యాజనం తథా ,
 దానం ప్రతిగ్రహణైవ షటకర్మాణ్యగ్రజప్తనః ॥ షట్త్వంతు కర్మణాం
 మధ్యే శ్రీణికర్తాణి జీవికాః । యాజనాధ్యాపనేవైవ విశిష్టాచ్చప్రతిగ్ర
 హాః ॥ * ॥ అనేనాధ్యయనాదీని శ్రీణ్యేవావశ్యకర్తవ్యానీతుక్తం భవ
 తి । తథాగౌతమః — ॥ వా ॥ ద్విజాతీనామ్ అధ్యయనమ్ ఇజ్యా దానమ్,
 బ్రాహ్మణస్యాధికాః, ప్రవచనయాజనప్రతిగ్రహాః, పూర్వేషునియమ
 ఇతి ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ త్రయోధర్మనివర్తతై బ్రాహ్మణాశ్చ
 త్రియం ప్రతి । అధ్యాపనం యాజనంచ తృతీయశ్చ ప్రతిగ్రహాః ॥ వై
 శ్యం ప్రతితథైవైతే నివర్తేతరన్నితిస్థితిః ॥ శస్త్రాస్త్రీభృత్త్వం క్షత్రస్య
 వణిక్పశుకృషీవిశః । ఆజీవనార్థం ధర్మస్తు దానమధ్యయనంయజిః ॥ * ॥
 శస్త్రాస్త్రీభృత్త్వమ్ - ప్రజాపాలనద్వారాజీవనార్థమ్, వణిక్ - వా
 ణిజ్యమ్, పశుశబ్దేన తత్పాలనమ్ । అత్ర విషేషమాహతుశ్శబ్ధలిఖితా —
 ॥ వా ॥ గారక్ష తాన్ స్వపీతాసు నపిబే న్నతిష్ఠన్తీషూపవిశే న్నస్వయము
 ణ్ణాపయే త్తాత్మనైరార్ద్రైశ్శాఖయా సపలాశయా పృథతోఽభిహన్యాన్నా
 తీర్థే నవిషమే నాల్పదకైవ తారయత్, బాలవృద్ధరోగాతురాఃశ్రాంతా
 ఉపాసీత శక్తితః ప్రతీకారం కుర్యాద్గవామేషధర్మోఽన్యథావిఘ్నవ ఇతి ॥ * ॥
 నారదః — ॥ శ్లో ॥ త్రివిధం క్షత్రియస్యాపి ప్రాహుర్వైశేషికం
 ధనమ్ । యుద్ధోపలబ్ధం కారంచ దాణ్డంచవ్యవహారతః ॥ * ॥ కారమ్ - కర
 ప్రాప్తమ్ । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఇజ్యాధ్యయనదానాని వైశ్య
 స్యక్షత్రియస్యచ । ప్రధానం క్షత్రియైకర్మ ప్రజానాం పరిపాలనమ్ ॥
 ప్రతిగ్రహణాధికోవిషేయాజనాధ్యాపనేతథా ॥ * ॥ తథేతిస్తుత్య
 న్తరోక్తవృత్తువసంగ్రహాః । తథాగౌతమః ॥ వా ॥ కృషివాణిజ్యేవా
 స్వయంకృతే కుసీదంచేతి । యత్తు యాజ్ఞవల్క్యక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ కుసూ
 లకుమ్భిధాన్యోవాత్రిహికోఽశ్వస్తనోఽపివా । జీవేద్వాఽధశిలోఽఞ్చే
 నశ్రేయానేషాం పరః పరః ॥ కుసూలమ్ - కోఠకమ్, కుమ్భి - ఉష్ఠి
 కాఖ్యం భాజనమ్, శాల్యాదిభ్యోని పతితకణస్యోపాదానంశిలమ్, ఏకై

కప్రీ హ్యుపాదానముఞ్చః , కుమ్భివిషయేస్త్పతిః ॥ శ్లో ॥ ముష్టీనాంసా
 చ్చతుష్కం తు మానతః కుడుపం మతమ్ । ప్రస్థఃసావృత్త చ్చతుష్కం
 తేచచత్వారాఙ్గకమ్ ॥ తచ్ఛతుష్కం భవేద్ద్వైతం తద్ద్వయం ఖారికాభ
 వేత్ । ఖారీత్రయంతు భారస్సాత్కుమ్భికాసావృత్తయమ్ ॥ * ॥
 ఏషాంవృత్తయోమనునాదర్శితాః — ॥ శ్లో ॥ షట్కమైకాభవేత్తైషాం
 త్రిభిరన్యఃప్రవర్తతే । ద్వాభ్యామేకశ్చతుర్థస్తబ్రహ్మసత్రైణజీవతి॥*॥
 అయమర్థః - ఏకఃకుసులధాన్యోజనాది షట్కర్మాభవేత్, అన్యోద్వి
 తీయస్త్రైహికోయాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహైర్వర్తేత, ఏకస్త్రైత్యో
 శ్వస్త్రనికః ప్రతిగ్రహేతరాభ్యామ్ , చతుర్థస్త్రైలోఞ్చవృత్తిః , బ్రహ్మ
 సత్రైణ - అధ్యాపనేనేతి । అత్రాయంవివేకః — ద్వివిధోగృహస్థః -
 యాయావరశ్శాలీనశ్చ । తత్రాద్యశ్చతుర్విధః - కుసులకుమ్భధాన్య
 స్త్రైహికోశ్వస్త్రనికశ్శిలోఞ్చవృత్తిరితి । శాలీనశ్చతుర్విధః - యాజ
 నాధ్యాపన ప్రతిగ్రహ కృషి వాణిజ్య పాశుపాల్యైజీవత్యాదయః , త్రి
 భిరాద్యైర్విధియః , యాజనాధ్యాపనాభ్యాం తృతీయః , చతుర్థో
 ధ్యాపనేనేతి । “ యథాహ దేవలః — ॥ వా ॥ ద్వివిధోగృహస్థోయా
 యావరశ్శాలీనశ్చ । తయోరాయావరః ప్రవరో యాజనాధ్యాపనప్ర
 తిగ్రహ రిక్తసంచయ వజ్రనాత్ - షట్కమాధిష్ఠితః , ప్రిష్య చతు
 ష్పదగృహగ్రామధనధాన్యాది యుక్తః , లోకానువర్తే , శాలీన ఇతి ।
 శాలీనోపి చతుర్విధః - యాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహ కృషి వాణిజ్య
 పాశుపాల్యైష్ఠిర్జీవత్యేకః , యాజనాదిభిస్త్రైభిరన్యః , యాజనాధ్యా
 పనాభ్యాముపరః , చతుర్థస్త్రైధ్యాపనేనైవ ” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరోక్తమ్ ।
 కలావశ్వస్త్రవికాదేర్విధిత్వాచ్చతుర్విధ యాయావరాద్యభావః , ప్ర
 తిగ్రహాదీనాం త్రయాణాం శాలీనవిషయత్వాత్తత్తత్సద్భావేపి తేషా
 మనియతత్వాదాపద్వృత్తిత్వాచ్చ । అవశ్యకర్తవ్యాని షట్కమాణి
 తేభ్యోనాన్యన్యైః । తథాపరాశరః — ॥ శ్లో ॥ సన్ధ్యాసానంజ
 పాహుమోదేవతానాంచపూజనమ్ । వైశ్వాదేవతిధేయంచ షట్క-

మాణి దినెదినె ॥ * ॥ ఇతి । అరః ప్రతిగ్రహాదివరో విప్రక్షటగ్రహేతి
వాదో ధర్మశాస్త్రానభిజ్ఞత్వకృత ఇత్యలమ్ । అత్ర యాజ్ఞవల్క్యః —
॥ శ్లో ॥ కుసీదం కృషివాణిజ్యే పాశుపాల్యం విశః స్మృతమ్ । శూద్రస్య
ద్విజశుశ్రామా తయాఽజీవన్వసిగ్భవేత్ ॥ శిలైర్వా వివిధైర్జీవేర్నూర్వే
షు హితమాచరణ్ ॥ * ॥ కుసీదమ్ - వృద్ధ్యభాం ద్రవ్యప్రయోగః । అ
త్ర దేవలః — ॥ వా ॥ శూద్రధమణః - ద్విజాతి శుశ్రామా, పాపవజా
నమ్, కళత్రాదిపోషణమ్, పశుపాలనమ్, భారో ద్వహనమ్, పణ్యవ్య
వహారః, విక్రయకర్మణ, నృత్యగీత వేణువీణా మురజమృదంగ వాదనానీ
తి ॥ * ॥ శ్లో ॥ భార్యారతిశ్శుచిభృత్యభర్తాశ్రాద్ధక్రియాపరః ॥ * ॥
ఇతి యాజ్ఞవల్క్యః । భార్యాయామేవరతిర్నాన్యాసు, శుచిః - బాహ్య
భ్యంతరశౌచయుక్తః, భృత్యభర్తా - పోష్యవర్గరక్షకః, శ్రాద్ధాని -
నిత్యాదీని, క్రియాః - సాత్తక ప్రతాద్యవిరుద్ధాని । మాఘ మాహ
త్యై — ॥ శ్లో ॥ శూద్రస్య పాకయజ్ఞేన నిషిద్ధాకరణేనచ । స్వగ్రతిర్వి
హితావైశ్య తస్యనోనారకీగతిః ॥ * ॥ పాకయజ్ఞేనతి ప్రహ్యదిజానమే
వోచ్యతే, కలశూద్రస్య పాకయజ్ఞ పచనక్రియాదేర్నిషిద్ధత్వాత్ ।
మనుః — ॥ శ్లో ॥ విప్రసేవైవశూద్రస్య విశిష్టం కర్మ కీర్త్యతే । యద
తోఽన్యచ్ఛకురుతే తద్భవత్యన్యనిష్ఫలమ్ ॥ నచాస్యోపదిశేద్ధర్మం నచా
న్యప్రతమాదిశేత్ । నశూద్రాయమతిందద్యానోఽచ్ఛిష్టం నహవిష్కృ
తమ్ ॥ * ॥ నారదీయే — ॥ శ్లో ॥ దద్యాద్దానాని శూద్రోఽపిపాకయ
జ్ఞైర్యజేతచ । బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం శుశ్రామా నిరతోభవేత్ ॥ * ॥
పాకయజ్ఞశబ్దేనాత్రాపిదానంవా అష్టకాదిశ్రాద్ధంవోచ్యతే ॥ శ్లో ॥ శూ
ద్రాణాం మాసికం కార్యం వపనం న్యాయవర్తినామ్ । వైశ్యవచ్చాచ
కలవృద్ధి ద్విజోఽచ్ఛిష్టంచ భాజనమ్ ॥ * ॥ అత్రోఽచ్ఛిష్టం భుక్తపాత్రా
వశిష్టమన్నమ్ । మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత మృతేన
ప్రమృతేనవా । సత్యాన్యతాభ్యామపివా నశ్వవృత్త్యా కదాచన ॥ ఋ
తముచ్ఛశిలం జ్ఞేయమమృతం స్యాద్ధయోచితమ్ । మృతంతు యాచితం

ప్రిక్తం ప్రమృతం కర్షణం స్పృశమ్ ॥ సత్యాన్మృతంతు వాణిజ్యం తేన
 వాపీహజీవ్యతే । సేవాశ్వవృత్తిరాఖ్యాతా తస్మాత్తాం పరివర్జయేత్ ॥
 సప్తవిత్తాగమాధర్మ్యా దాయోలాభః క్రయోజయః । ప్రయోగఃకర్మణ
 యోగశ్చ సత్ప్రతిగ్రహపవచ ॥ * ॥ దాయః - అన్వయాగత ధనమ్ ,
 పైతృకమిత్యర్థః । లాభః నిధేః, అయం విద్యద్విషయః ॥ శ్లో ॥ రాజాల
 భ్యా నిధిందద్యాద్విజేభ్యోఽర్థం ద్విజఃపునః । విద్యానశేషమాదద్యాత్సస
 ర్వస్యప్రభుర్యతః ॥ * ॥ ఇతి యాజ్ఞవల్క్యస్త్ర రణాత్ । క్రయః - ప్రసిద్ధః ,
 పతేత్రయస్సర్వవర్ణానాంధర్మ్యః । జయోయధేనక్షత్రియైస్యైవ । ప్ర
 యోగోపృథ్వ్యర్థం ధనప్రయోగః , కర్మ ప్రయోగఃకృషివాణిజ్యే, పతా
 నివైశ్యస్యైవ । సత్ప్రతిగ్రహావిప్రస్యైవ , సదితి దుష్టస్యవాదు
 స్టాద్వాప్రతిగ్రహనిరాసః ॥ శ్లో ॥ యోఽర్పితం ప్రతిగృహ్యేతిదదాత్యర్చి
 తమేవచ । తావుభాగచఛతస్త్వర్గం నరకంతు విపర్యయే ॥ * ॥ కార్యాయ
 నః — ॥ శ్లో ॥ ఉపనయస్తేనయల్లబ్ధం విద్యయాపణపూర్వకమ్ । శిష్యాదా
 ద్విజ్యతః ప్రశ్నోతస్యన్దిధప్రశ్ననిర్ణయాత్ ॥ విజ్ఞానశాసనాద్వాదా
 ల్లబ్ధం ప్రాధ్యయనాచ్చయత్ । ధనమేవంవిధంసర్వం విజ్ఞేయం ధర్మశాస
 నమ్ ॥ * ॥ శాణ్డిల్యః — ॥ శ్లో ॥ అయాచితశిలోక్షోఽశ్చ శిష్యదత్తైః
 క్రమాగతైః । జీవేతగర్త విశుద్ధేభ్యః ప్రతిగృహ్యేపివాధనమ్ ॥ యాచితే
 నాపివర్తేత నైన్యం హితాశశమస్థితః । స్తోకాదానేనవానిత్యంప్రతిగేహ
 మతన్ద్రితః ॥ దధిక్షీరఘృతాదీనాం లవణస్యపశోస్తథా । విక్రయిభ్యోఽ
 పినాదద్యాదశ్వవిక్రయిణస్తథా ॥ నాచరన్తి యథోక్తంయే తేభ్యోఽపిభృ
 తకార్చకాత్ । బీజప్రహారిణస్తైవ బలీవర్దస్య సాక్షిణః ॥ కాసేదకాత్తథా
 భాక్తుశ్చాద్ధస్య సతతం తథా । కాసేదకః - వాధుషికః । నగ్రామయాజ
 కేభ్యశ్చనాగమ్యాగమినస్తథా । వణిగ్భ్యశ్చతథాశూద్రాదుశ్చష్టాగేష
 ర్షచాహరేత్ ॥ విమ్బప్రస్థావకావైవ తథాశిలోపపజీవినః । పరిప్రస్తా
 చ్చనష్టాచ్చశూద్రశిష్యచ్చనాహరేత్ ॥ క్రమాగతైర్థవైవాపిస్వ
 త్తేత్రా రామసమ్భవైః । భగవద్భక్తిపూతేభ్యోవిప్రభ్యోయాచితైస్త

వా ॥ శ్రోత్రియాధ్యాపకోభూత్వావృత్తిం వాలభతేద్విజః ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ యా త్రేణ కర్తృణాజీవేద్విశాంవా ప్యాపదిద్విజః । నిస్తీర్యతామధాత్మా నం పావయిత్వాన్యసేత్పథి ॥ * ॥ ఆపనిస్తారానన్తరం పూర్వలబ్ధం ధనం మహామార్గే నిధాయాత్మా నం పావయేత్ , యద్వాపథిస్వమాగేవా వతేత । అత్ర పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అతః పరంగృహస్థస్య కర్తా చారం కలాయుగై । సం ప్రవత్సాయమ్యహం పూర్వంపారాశర్యప్రచోదితమ్ ॥ షట్కర్తృ నిరతోవిప్రః కృషికర్తృ చకారయేత్ । స్వయం కృష్టే తథాత్మత్రే ధాన్యైశ్చస్వయమార్జితైః ॥ నిర్వపేత్పశ్చయజ్ఞాంశ్చక్ర తుడితాం చకారయేత్ । క్షత్రియోఽపి కృషిం కుర్యాద్విజాణదేవాం శ్చపూజయేత్ ॥ వై శ్యశూద్రస్తథాకుర్యాత్కృషిం వాణిజ్యమేవచ । చతుర్ణామపి పణానా మేషధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ వేదః కృషివినాశాయ కృషివేదవినాశినీ । శక్తిమానుభయంకుర్యాదశక్తస్తుకృషింత్యజేత్ ॥ * ॥ పరా శరః — ॥ శ్లో ॥ సంవత్సరేణయత్పాపంకురుతేమత్యఘాతుకః । దినైనైకేనచాహ్నితినకృద్భిత్వాతులాంగలీ ॥ * ॥ ఏవం దోషస్మరణం తత్తద్భాగాప్రదానాభిప్రాయమ్ । తదాహసపవ — ॥ శ్లో ॥ వృతాం శ్చిత్వా మహీంభిత్వాహత్వాతు కృమికీటకాః । కర్షకః ఖలయజ్ఞేన సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ యోనదద్యాద్విజాతిభ్యారాశిమూలముపాగతః । సచోరస్సచపాపిస్తో బ్రహ్మహత్యాం నవిద్రతి ॥ (బ్రహ్మఘ్నంతం వినిదిశేదితి పాతాన్తరమ్) రాజ్ఞో దద్యాత్తుషడ్భాగం దేవానాంచైక విం శతిమ్ । విప్రాణాం విం శతిం భాగం తతః పాపైః ప్రముచ్యతే ॥ * ॥ కార్త్యే — ॥ శ్లో ॥ లబ్ధలాభఃపితౄణాదేవా బ్రాహ్మణాంశ్చాపి పూజయేత్ । తేతృష్టాస్తస్య తందోషం శమయన్తి నసంశయః ॥ దేవేభ్యశ్చ పితృభ్యశ్చ దద్యాద్భాగంతు వింశకం । త్రింశద్భాగం బ్రాహ్మణానాం కృషింకుర్వన్నరిష్యతి ॥ * ॥ హరీతః — ॥ శ్లో ॥ భూమిం భిత్తోవధిం ఛిత్వా హత్వాకీటపీలికాః । పున్ద్రీ ఖలయజ్ఞేన కర్షకానాత్రసంశయః ॥ * ॥ అత్ర పరాశరః —

॥ శ్లో ॥ తునితం తృషితం శ్రాంతం బలీవర్ణం నయోజయేత్ । హీనాన్తం
 వ్యాధితం క్షీబం వృషం విప్రసనవాహయేత్ ॥ వాహయే ద్విసస్యాధకం ప
 శ్చాత్సాన్తనం సమాచరేత్ ॥ సానమత్రవృషవైవ ॥ శ్లో ॥ బీజానాం
 దమనంచైవ నకార్యం బలవాహనమ్ । వృద్ధానాం దుర్బలానాంచ ప్రచే
 తోవచనం యథా ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ అవిహితా బ్రాహ్మణ
 పృషణిజ్యా, ఆపదివ్యవహారేత పణ్యానామపణ్యాని పృథదస్యోమనుష్యాన్
 రసాన్ రాగాన్ గర్హాన్ అన్నం చర్మ గవాం వశాం శ్లేష్మదకే తోక్త కి
 శ్చే పిప్పలిమరిచే ధాన్యం మాంసమాయుధం సుకృతాశాంచ తిలతణ్డూ
 లాం ద్వైవధాన్యస్య విశేషేణ నవిక్రీణీయాత్ ॥ * ॥ మనుష్యాః - దా
 సాదయః, రసాః - క్షీరలవణాదయః, రాగాః - కుసుమ్భాదయః, వశా-
 వధ్యాగః, శ్లేష్మ - యెన విశ్లిష్టం చర్మాదిసద్భీయతే, తోక్తమ్ - ఈష
 దదుర్-రితప్రీహ్యది, కిణ్వమ్ - సురాప్రకృతివ్రవమ్, సుకృతాశా - సు
 కృతఫలమ్, ఏతాని మనుష్యాదీని వర్జయన్తవణ్యానిచ పృథదస్యో అన్యైః
 పణ్యైర్వ్యవహారేత । అత్ర యనుః — ॥ శ్లో ॥ సర్వా రసానపోహేత కృ
 తాన్నంచతిలైస్సహ । అశ్వాచలవణంసోమఃపశవోయేచమానుషాః ॥ సర్వం
 చ తాన్తవరక్తం శాణత్రామావికానిచ । అపిచేత్తాని రక్తాని ఫలమూలే
 తథౌవధీః ॥ అపశ్శస్త్రం విషంమాంసం సోమంగర్హాంశ్చ సర్వశః । త్రూరం
 క్షీరం దధిఘృతం తైలం మధు గుడంకుశాన్ ॥ ఆరణ్యాంశ్చ పశూన
 రాన్ దంష్ట్రీణ్శ్చ వయాంసిచ । వస్త్రం నీలంచ లాత్రాంచ సర్వాం
 వైచికశఫాన్పశూన్ ॥ * ॥ అపోహేత - రసాదీన్నవిక్రీణీయాదిత్యర్థః । ఏ
 హంవినిమయమాహ — ॥ శ్లో ॥ రసారపైర్నిమాతవ్యా నత్వేవ లవణం
 వైః । కృతాన్నంచ కృతాన్నేన తిలాధానేన తత్సమాః ॥ * ॥ ఆపస్త
 మ్బశ్చ — ॥ వా ॥ ఏతేహం మిథోవినిమయోఽన్నైనచాన్నస్య మను
 ష్యాణాంచ మనుష్యైః రసానాంచ రవైః గర్హానాంచ గర్హైర్విద్యయాచవి
 జ్యానామక్రీతపణ్యైర్వ్యవహారేత, ముష్ణ బల్బజైమూలఫలైస్తృణకా
 స్త్రైరవికృతైర్వాత్యస్తమన్వసేన్ద్రవ్యైః ప్రాప్యవిరమేదితి ॥ * ॥ ము

జ్ఞాదిభిరసంస్కృతైరేవాన్నాదిభిశ్చక్రీతైరేవ వ్యవహరేత . అత్యష్టైశ్చం
 నసీదేత్తతోవృత్తిం పాప్రవ్యవరమేత్ . మనుష్యేతి నకన్యావిషయమ్ ,
 ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యుద్వాహనానైవకార్యో వైకష్ట్యైదుహితృద్వయమ్ ॥ ఇతి
 తద్వినిమయప్రతిషేధస్మరణాత్ . మనుః — ॥ శ్లో ॥ శ్రేయోన్యధ
 మోవిగుణో నపారకృత్యస్వనుష్ఠితః . పరథమేణజీవకాహి నద్యఃపతతి
 జాతితః ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఫలోపలక్షామసామమనుష్యా
 పూపవీరుధః . తిలొదనరసత్కారాణా దధిక్షీరం ఘృతంజలమ్ ॥ శస్త్రాస
 వమధూచిచ్ఛమధులాక్షాశ్చ బహిఃపావః . మృతచ్ఛర్తృపుష్పకుతప కేశత
 క్రవిషక్షితిః ॥ కాశేయనీలలవణమాంసైక శఫసీనకా . శాకాద్రా
 వధిపిణ్యాక పశుగంధాం స్తతైవచ ॥ వైశ్యవృత్త్యాపి జీవన్మో విక్రీణిత క
 దాచన ॥ * ॥ లాక్షా - జతు , బహిః - కుశాదిః , కేశః - చమర్యా
 దిసంబద్ధీ , ఏకశఫః - అశ్వాదయః , పశవః - గ్రామ్యాఆరణ్యాశ్చ . స
 పవ ॥ శ్లో ॥ లాక్షాలవణమాంసాని పతనీయాని విక్రయే . పయోదధిచ
 మద్యంచ హీనవర్ణకరాణితు ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ సద్యఃపతతిమాం
 సేన లాక్షయా లవణేనచ . త్ర్యసోణశూద్రోభవతి బ్రాహ్మణఃక్షీరవి
 క్రయాత్ ॥ ఇతరేషాంతు పణ్యానాం విక్రయాదిహ కామతః . బ్రా
 హ్మణస్సప్త రాత్రేణ వైశ్యభావం నిగచ్ఛతి ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥
 సైహద్రవ్యరసానాంచ సత్త్వానాంజీవతామపి . విక్రేతాదానపుణ్యా
 నాం ప్రోచ్యతేబ్రహ్మహంబుధైః ॥ పకాగౌర్వప్రతిగ్రాహ్యద్వితీయా
 నకదాచన . సాచేద్విక్రయమాపన్నాదహత్యా సత్తమంకులమ్ ॥ దా
 నాభ్యజ్ఞన హూమేభ్యో యదన్యతురతేతిలైః . క్రిమిర్భవతి విష్టా
 యాం కర్తృణానేనపాపకృత్ ॥ * ॥ అత్రమనుః — ॥ శ్లో ॥ కామము
 త్పద్యకృష్యాంతు స్వయమేవ కృషీవలః . విక్రీణిత తిలాశుద్ధా ధ
 మాధ మచిరస్థితా ॥ * ॥ పతద్వినిమయాభిప్రాయమితి వ్యాఖ్యా
 తమ్ , ॥ శ్లో ॥ క్రీతాః ప్రతిగృహీతాశ్చ నవిక్రేయాప్రిలాఃస్మృతాః ॥
 ఇతి నిషేధస్మరణాత్ , తచ్చ ప్రతిగృహీత తిల విషయమితి కేచిత్ ॥

నారదః — || శ్లో || ఆపత్స్వపిహికష్టాసు బ్రాహ్మణస్యనవాధుఃపమ్ ।
భూమిహత్యాంచ వృద్ధించ తులయానమతోలయత్ || అతిష్ఠమ్భూణహా
కోట్యాం వాద్ధుషిన్సుమకంపత || * || అతో బ్రాహ్మణస్య కష్టాపత్స్వపి
వాధుఃపికత్వం దూరతోనిరాస్యమ్ || శ్లో || ఆపద్యపి నవాద్ధుష్యంబ్రా
హ్మణస్య విధీయతే || ఇతి స్మృతేః । బ్రాహ్మణవ్యతిరిక్తవిషయై పైతీన
సిః — || వా || కామంతు పాపీయసే దద్యాన్నజ్యాయసీం వృద్ధిముపా
దధీత || * || తామాహమనుః — || శ్లో || వసిష్ఠవిహితాంవృద్ధిముత్సృ
జేద్విత్తవర్ధనీమ్ । అశీతిభాగం గృహ్ణీయాన్తా సాదాద్ధుషికస్సదా || జీ
వేదేతేనరాజన్యస్య స్వరేవవాప్యనయంగతాః । నత్వేవజ్యాయసీం వృద్ధిము
భిమన్యేతకహిణిత్ || * || అనయః - ఆపత్ । యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో ||
అశీతిభాగోవృద్ధిస్సన్యన్తా సిమాసి సబద్ధకే । వర్ణక్రమాచ్యుతద్విత్రిచతుః
పశ్చిమనన్యధా || * || అన్యధా - అబద్ధకే । మనుః — || శ్లో || వృ
ద్ధాచమాతాపితరౌ సాక్షీభార్యా సుతశ్శిశుః । అవ్యకార్యశతం కృత్వా
భర్తవ్యా మనురబ్రవీత్ || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || రాజానై
వాసియాజ్యేభ్యస్సీదన్నిచ్చేద్ధనంతుథా । డమ్భిహేతుక పాషణ్ణ బకవృ
త్తీంశ్చ వర్జయత్ || * || ఏషాంలక్షణం సంజ్ఞాప్రకరణవివోక్తమ్ । మ
నువ్యాసాచ — || శ్లో || ద్విజాతిభ్యాం ధనంలిప్సేత్ ప్రకృష్టేభ్యోవి
శేషతః । అపివాజాతిమాత్రేభ్యో నతు శూద్రాతుఃసంధంచన || * || చతు
ర్వింశతిమతే — || శ్లో || సీదంశ్చేత్ప్రతిగృహ్ణీయాత్ భ్రాహ్మణేభ్య
స్తతోనృపాత్ । తతస్తువైశ్యశూద్రేభ్యశ్శక్త్యన్యవచనంయథా || * || గౌ
తమః — || వా || తదలాభేక్షత్రియవృత్తిస్తదలాభేవైశ్యవృత్తిస్సర్వ
థావృత్తిరశక్తావ శూద్రేణ తదపేక్షకప్రాణసంశయఇతి || * || యాజ్ఞవ
ల్క్యః — || శ్లో || దేవాతిథ్యర్చనకృతే గురుభ్యుత్కర్థమేవచ । సర్వతః
ప్రతిగృహ్ణీయాదాత్మవృత్త్యుత్కర్థమేవచ || * || స్మృత్యంతరే — || శ్లో ||
ఆమంహంసంమధుఘృతం ధాన్యం క్షీరం తథాపదమ్ । గుడతక్రరసా
గ్రాహ్య నివృత్తైనాపి శూద్రతః || * || అత్రవిశేషమాహమనుః —

॥ శ్లో ॥ తథైవ సప్తమేభక్తే భక్తాని షడనశ్చతా । అశ్వస్తనవిధానేన హ
తఃవ్యం హీనకర్తృణః ॥ * ॥ త్ర్యహముపాష్యాన్యత్రాలాభేచతుర్థదినే
తద్దినమాత్రపర్యాప్తం శూద్రతో గృహ్ణీయాదిత్యర్థః । అతపవాశ్వమే
ధికే — ॥ శ్లో ॥ కించిద్వేదమయం పాత్రం కించిత్పాత్రం తపామ
యమ్ । పాత్రాణాముత్తమంపాత్రం శూద్రాన్నం యస్యనోదరే ॥*॥
పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ శూద్రాన్నం శూద్ర సముర్గాఃశూద్రైఃస
మాగమః । శూద్రాజ్జ్ఞానాగమఃకశ్చిజ్జ్వలస్తమపి పాతయేత్ ॥ * ॥
యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ నరాజ్ఞఃప్రతిగృహ్ణీయాల్లుబ్ధస్యోచ్చాస్త్ర
వర్తినః । ప్రతిగ్రహే సూని చక్రి ధ్వజి వేశ్యా నరాధిపాః ॥ అష్టాద
శశుణాఃపూర్వాత్పూర్వాదేతే యథాక్రమమ్ ॥ * ॥ ఏతేనప్రతిగ్ర
హణిషేధవిషయఉక్తః , ధార్మికభ్యఃప్రతిగ్రహేనుగ్రహస్మృతేః । సూనీ -
హింసకః , చక్రే - తైలికః , ధ్వజీ - మద్యవిక్రయీ , వేశ్యా - ప్రసి
ద్ధా , నరాధిపః - సజరజాత ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ । అత్యంతపదితు —
॥ శ్లో ॥ నాధ్యాపనాద్యాజనాద్వాగహితాద్వాప్రతిగ్రహేత్ । యో
షోభవతి విప్రాణాం జ్వలనారగ్-సమాహితే ॥ * ॥ ఇతీదం ద్రుప్తవ్యమ్ ।
తథా యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఆపద్గతస్సంప్రగృహ్ణా భుజ్ఞానోపే
యతస్తతః । నలిప్యేతైనసా విప్రోజ్వలనారగ్-సమోహిసః ॥ * ॥ ఏవమ
పి సత్ప్రతిగ్రహ ఏవకార్యః । ఇతిహాస సముచ్చయే సప్తవింశతివాదే—
॥ శ్లో ॥ ధర్మార్థం సశ్చయో యస్య ద్రవ్యాణాం సంప్రశస్యతే । తప
స్సశ్చయ ఏవాసా విశిష్టోద్రవ్యసంచయః ॥ యథాయథా నగృహ్ణాతిబ్రా
హ్మణోఽసత్ప్రతిగ్రహమ్ । తథాతథాఽస్య సంతోషాద్బ్రహ్మణోఽ
భివర్ధతే ॥ అకిశ్చన్యంచ రాజ్యంచ తులాయాం సమతాలయత్ । అకి
శ్చన్యత్యేమధికం రాజ్యాదపి జితాత్మనః ॥ యస్య ధర్మార్థమర్థేహాతస్యా
సేహైవశోభన్ ॥ ప్రత్యుశనాద్ధివజుస్య దూరాదస్పృశానంవరమ్ ॥ అత
స్సేదతుఃటుమ్బస్యనదోమః ॥ శ్లో ॥ యోరాజ్ఞఃప్రతిగృహ్ణేత్సేవ శోచితవ్యే
ప్రహృష్యతి । సనజానాతి మూఢాన్తానరకానైకవింశతిమ్ ॥ రాజప్రతి

గ్రహణాఘోరో మధ్వాస్వాదోవిషోపమః । మలమూత్రంవరంపోక్తం
 నతు రాజప్రతిగ్రహః ॥ ప్రతిగ్రహణ విపాశ్రాం బ్రహ్మతేజః ప్రణశ్య
 తి ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ తీర్థే పాపం నకుపీత విశేషాచప్ర
 తిగ్రహమ్ । దుజరం పాతకం తీర్థే దుజరశ్చ ప్రతిగ్రహః ॥ తీర్థేహి దుష్ట
 రంకృత్సమేతత్సర్వం వివజయెత్ ॥ * ॥ హేమాద్రాచ — ॥ శ్లో ॥
 అసత్ప్రతిగ్రహః పోక్తోదేశతః కాలతస్తథా । స్వరూపతోజాతితత్త్వ కర్త
 తశ్చేతి పశ్యథా ॥ * ॥ దేశః - గయాపెతుగణ్డాదిః , కాలః - గ్రహణా
 దిః , స్వరూపమ్ - మహిషీకృష్ణాజినాది, జాతిః - తిలాదిః , కర్త - పతని
 యవృత్తిః ॥ శ్లో ॥ మేషీంచ మహిషీంచైవ గామపుష్పభయతోముఖమ్ । క
 రిణం కాలపురుషం ప్రతిపురుషం తిలాచలమ్ ॥ అజావికం తథాశ్వంచ
 మరణేచాద్యమాసికమ్ । దుదానానాన్యహురేతాని ప్రతిగృష్టాన్వియెద్వి
 జాః ॥ నతేషాం వదనం పశ్యేద్దృష్ట్వాచక్షుర్నిమీలయెత్ । కృష్ణాజినంచ మ
 హిషీంచ మేషీంచోభయతోముఖమ్ । దాసీంచ ప్రతిగృష్టానోనభూయః పురు
 షాభవేత్ ॥ కాలంచ మహిషీమాద్యమేకోద్దిష్టమృతుత్రయే । దాతాప్రతి
 గ్రహీతారం పశ్యేచ్ఛేతస్మిన్ శత్యతి ॥ (పుణ్యనాశనమితి పారాంతరమ్)
 ప్రతిగ్రహరుచిర్నస్యాద్యాత్రాథాంతం సమాహరేత్ । స్థిత్యర్థాదధికం
 గృష్టాన్ బ్రాహ్మణోయాత్యధోగతిమ్ ॥ * ॥ అతః స్థిత్యర్థమాత్రే స
 త్ప్రతిగ్రహే నదోషః । తథామనుః — ॥ శ్లో ॥ యాత్రామాత్రప్రసి
 ధ్యర్థం హైవికర్తృభిరగహితైః । అన్లశేన శరీరస్య కుర్వీత ధన సంచయమ్ ॥
 తథా — ॥ శ్లో ॥ అభ్యుష్ణాత్సఘృతాదన్నాదచ్ఛిద్రాప్తైవ వాససః । అపర
 ప్రేక్ష్యభావాచ్చ భూయ ఇచ్ఛాపతత్యధః ॥ న్యాయార్జితస్య విత్తస్యద్వా
 వసథోప్రకీర్తితా । అపాత్రేప్రతిపత్తిశ్చ పాత్రే చాప్రతిపాదనమ్ ॥ * ॥
 యాజ్ఞవల్క్యుః — ॥ శ్లో ॥ నవిద్యయా కేవలయా తపసావాపి పాత్రతా ।
 యత్రవృత్తమిమేచోభే తద్ధిపాత్రంప్రచక్షతే ॥ విద్యాతపోభ్యాం హీనేన న
 తుగ్రాహ్యః ప్రతిగ్రహః । గృష్టాన్ప్రదాతారమధో నయత్యాత్మనమేవ
 చ ॥ * ॥ సంగ్రహేచ — ॥ శ్లో ॥ కపాలస్థం యథాతోయం శ్వద్రుణా

చ యథావయః । దుష్టంస్యాత్ స్థానదోషేణ వృత్తహీనే తథాశ్రుతమ్ ॥
 అనహాతే యద్దదాతి నదదాతి యదహాతే । అన్తా నహాతే పరిజ్ఞానాద్ధ
 నాద్ధత్వాచ్చహీయతే ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥ ధనమూలాఃక్రియాస్స
 ర్వాస్తతస్తస్యాజ్జనం మతమ్ । వధానం రక్షణంభోగ ఇతి తస్య విధిఃక్ర
 మాత్ ॥ తత్తునస్త్రి విధం జ్ఞేయం శుక్లం శబల మేవచ । కృష్ణంచ తస్య
 విజ్ఞేయః ప్రభేదస్సప్తధాపునః ॥ శ్రుతశౌర్యతపఃకన్యాశిష్యయాజ్ఞాన్వ
 యాగతమ్ । ధనం సప్తవిధం శుక్లముదయోఽవ్యస్యతద్విధః ॥ కుసీదకృషి
 వాణిజ్య శుక్లశిల్పానువృత్తిభిః । కృతోపకారాదాప్తంచ శబలం సముదా
 హృతమ్ ॥ పాశకడ్యాత దైనార్యర్తప్రతిరూపకసాహసైః । వ్యాజేనో
 పార్జితం యచ్చ తత్కృష్ణం సముదాహృతమ్ ॥ యథావిధేన ద్రవ్యేణ
 యతి-శ్చేహకరోత్యయమ్ । తథావిధమవాప్నోతి తత్ఫలంప్రేత్యచేహ
 చ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ హిరణ్యమశ్వం భూమింగమన్నంవాసస్త్రి
 లాఘృతమ్ । అవిద్యాప్రతిగృహ్ణోనో భిక్షీ భవతికాస్తవత్ ॥ అత
 పాస్త్యనధీయానః ప్రతిగ్రహరుచిర్నరః । అమ్భుసృష్ట స్తవే నెవ సహతే
 వైవమజ్జతి ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ ఉపారుదన్తి దానాని శౌరశ్వఃకా
 ఇన్వనం క్షితిః । అశోక్రియస్య విప్రస్య కరందృష్ట్యా నిరాకృతేః ॥*॥
 సుమన్తః — ॥ శ్లో ॥ దూరస్థమపి సత్పత్రం మనసా చిన్త్యవిష్ణువత్ ।
 భూమానిక్షిప్యతోయం తద్ద్రవ్యంచ ప్రతిపాదయేత్ ॥ * ॥ శాతాత
 పః — ॥ శ్లో ॥ ప్రశ్నపూర్వంతు యోదద్యాద్భ్రాహ్మణాయప్రతి
 గ్రహమ్ । సపూర్వంనరకంయాతి బ్రాహ్మణస్తదనన్తరమ్ ॥ * ॥ వా
 సః — ॥ శ్లో ॥ ఆత్మార్థం భోజనం యస్య రత్యర్థం యస్యమైశునమ్ ।
 వృత్త్యర్థం యస్యచాధీతం నిష్ఫలం తస్యజీవితమ్ ॥ * ॥ శాతాతపః —
 ॥ శ్లో ॥ వేదాక్షరాణియావన్తి నియుజ్ఞావదర్థకారణాత్ । తావతీంబ్రహ్మ
 హత్యాం వై వేదవిక్రయ్యవాప్నుయాత్ ॥ అపమత్యతుయోదద్యాద్దృ
 ష్టీయాద్యఃప్రతిగ్రహమ్ । తావుభా నరకేమగ్నౌ కాలసూత్ర అవాక్ష్మి
 రౌ ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥ ఆపదం బ్రాహ్మణస్తీర్త్వా క్షత్రవృ

త్యైధృతౌద్విజః । ఉత్సృజ్య క్షుత్ర వృత్తింతాం కుర్యాత్పావనమాత్మే
 నః ॥ తస్యమేవతు యోవృత్తౌ బ్రాహ్మణోవర్తతేనదా । కాణ్డపృష్ఠ
 శ్శ్చుతోమూఢస్సౌపాక్షైర్యోద్విజాధమః ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥
 యోఽర్థాధీమాంద్విజోదద్యాత్పరేచ్ఛైవావిధానతః । అనధ్యాయేచతం
 ప్రాహువేదవిష్లావకం బుధాః ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ ప్రఖ్యాప
 నం ప్రాధ్యయనం ప్రశ్నపూర్వప్రతిగ్రహః । యాజనాధ్యాపనేవా
 దష్టద్విధావేదవిక్రయః ॥ * ॥ పరాశరసంవతో — ॥ శ్లో ॥ నవేద
 బలమాశ్రిత్యపాపకర్తృరతిర్భవేత్ । అజ్ఞానాచ్చప్రమాదాచ్చదహ్య
 తేకర్తృనేతరత్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ప్రతిగ్రహసమ
 థోపినాదత్తేయః ప్రతిగ్రహమ్ । యేలోకాదానశీలనాం సతానాహ్ని
 తిపుష్కలా ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ అద్రోహేణైవభూతానామ
 ల్పద్రోహేణవాపునః । యావృత్తిస్తాం సమాప్తాయ విప్రోజీవేదనాపది॥
 ఉత్కృష్టం వాఽపకృష్టం వా తయోః కమన్వవిద్యతే । మధ్యమైకమన్
 జీహితాసర్వసాధారణేహితే ॥ శూద్రస్యాతృకృష్టం బ్రాహ్మంకర్తృనాస్త్రి,
 బ్రాహ్మణస్య నశూద్రకర్తృ, మధ్యమైకర్తృణీ - క్షత్రియవిటకర్తృణీ, సర్వతు
 ల్యైశ్చత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ యోమోహదధమోజాత్యాజీవేదుతృష్టకర్తృభిః । తంరా
 జానిధానం కృత్వాక్షిప్రమేవప్రవాసయేత్ ॥ శిల్పేనవ్యవహారేణశూ
 ద్రాపత్యైశ్చకేవతైః । గోభిరవైశ్చశ్చధావైశ్చకృష్యాంజోపసేవయా॥
 అయాజ్యయాజవైశ్చైవ నాస్తికేనచ కర్తృణా । కులాన్యకులతాం యాన్తి
 యానిహీనాని మన్త్రితః ॥ * ॥ శిల్పేన - “ కషణం పశుపాలనం భారో
 ద్వహనం పణ్యవ్యవహారోవిక్రయకర్తృనృత్తగీత వేణువీణామరజమృదంగ
 వాదనాని ” ఇతి దేవలేనోక్తశూద్రధర్మేణ, స్మృతిరత్నే — ॥ శ్లో ॥ మ
 హదాపగ్ధతోవిప్రయన్త్రేణేక్షూన్నపీడయేత్ । ప్రతికాణ్డప్రభేదేనబ్ర
 హ్మహత్యాసమం విదుః ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ ఇతువంశోద్భ
 వస్సోమస్సోమవం శోద్భవోద్విజః । ఇక్షూన్నపీడయేత్తస్మాదితుఘాత్యా
 త్తఘాతుకః ॥ తిలాన్నపీడయద్విద్వాన్ యన్త్రచక్రస్వయంస్థితః ।

పీడయః హి ద్విజోమోహా న్నరకం యాతి దారుణమ్ ॥ స్నేహద్రవ్యర
సానాంచ సత్త్వానాం జీవతామపి । విక్రేతా దానపుణ్యానాం ప్రోచ్య
తే బ్రహ్మ హాబుధైః ॥ * ॥ స్నేహద్రవ్యమ్ - తైలఘృతాది, జీవత్స
త్వాః - ఏకశఫాదయః, దానమ్ - ఇష్టాపూర్తాది, పుణ్యాని - తపః ఫలా
ని, తేషాం నవిక్రయః కార్యః । దానంతు సేవ్యజీవతాదిభ్యః కార్యమ్ ।
తథా విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ జీవతానాం గురూణాంచ మాతాపిత్రో
విశేషతః । పుణ్యందేయం ప్రయత్నేన నాపుణ్యం చోదితం క్వచిత్ ॥ * ॥
అథ ఏవహికర్తాస్తే “ బ్రహ్మర్షణమ్ ” “ భగవత్సమారాధనమ్ ” ఇతివ
దన్తి సన్తః । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ కృషిశిల్పం భృతిర్విద్యాకు
సీదంశకటం గిరిః । సేవానూపోన్మహాభైక్షమాపత్యై జీవనానితు ॥ * ॥ శి
ల్పమ్ - సూపకరణాది, భృతిః - ప్రైవ్యత్వమ్, విద్యా - భృతకాధ్యాప
కత్వద్వారా, కుసీదమ్ - వృద్ధ్యర్థం ధనప్రయోగః, ఇదంబ్రాహ్మణవ్య
తిరిక్తవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియోవాపి వృద్ధిం నైవప్రయో
జయేత్ । అపద్యపి న వార్ధ్యశ్యం బ్రాహ్మణస్య విధీయతే ॥ * ॥ ఇతి స్మృ
తేః । శకటమ్ - ధాన్యాదివహనద్వారా, గిరిః - శాకమూలఫలాదిభూయి
శ్చ త్వేన జీవనార్థః, అనూపః - బహువృక్షజలప్రాయప్రదేశః, మనుః —
॥ శ్లో ॥ విద్యా శిల్పం భృతిసేనా రాజాచ వివణిః కృషిః । గిరిభైక్షంకు
సీదంచ దశజీవనహేతవః ॥ * ॥ వివణిః - పణ్యవ్యవహారః, క్రయవిక్రయ
ధర్మ ఇతియావత్ । కేషు చిద్ద్రవ్యేషు పరిగ్రహేనుగ్రహమాహ యాజ్ఞ
వల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ కుశా శ్కాకం పయోమత్స్యగధ్వాః పుష్పం దధిక్షి
తిః । మాంసంశయ్యాఽననం ధానాః ప్రత్యాఖ్యాయా నవారిచ ॥ * ॥ మ
నుః — ॥ శ్లో ॥ శయ్యాం గృహే కుశా గధానపః పుష్పం మణిందధి ।
మత్స్యో ధానాః పయోమాంసం శాకంచైవ ననిర్నుదేత్ ॥ తథోదకం
మూలఫలే అన్నమభ్యుద్యతంచ యత్ । సర్వతః ప్రతిగృహ్ణీయాత్సర్వథా
భయదక్షిణామ్ ॥ * ॥ అన్య క్వచిదపవాదమాహ యాజ్ఞవల్క్యః —
॥ శ్లో ॥ అయాచితాహృతం గ్రాహ్యమపిదుష్కృతకారిణః । అన్యత్ర

కులటావణ్ణపతితేభ్యస్తథాద్విషః ॥ * ॥ హారీతః — ॥ శ్లో ॥ చికిత్సకస్య
మృగయో వేదశాస్త్రాంతాః కిత్వవస్యచ । వణ్ణసూచకయోత్తైష్వ ముద్యతా
మపి వజ్రయేత్ ॥ * ॥ శాణ్ణిల్యః — ॥ శ్లో ॥ కులటావణ్ణపతిత వైరిభ్యః
కాకణీమపి । ఉద్యతామపిగృహ్ణీయాన్నావద్యపి కదాచన ॥ మహాపాత
కినశ్చోరాదమృతాద్భిషజస్తథా । మృగయోః పిశునానైష్వ నాదద్యా
దుద్యతామపి ॥ ఏవంచ ॥ అయాదితోపపన్నేషు నాస్తిదోషఃప్రతిగ్రహే ।
అమృతం తద్విచక్షేవాస్తస్మాత్తం నైవనిర్ముదేత్ ॥ అయాదితాని దే
యాని సర్వదానాని యత్నతః । అన్నం విద్యాచ కన్యాచ హ్యనర్థిభ్యో
నదీయతే ॥ అభిగమ్యతు యద్దానం యచ్చదానమయాచితమ్ । దృశ్యతే
పాగరస్యాస్తస్తద్దానస్య నదృశ్యతే ॥ * ॥ ఇత్యాదికం వణ్ణా దివ్యతిరి
క్త విషయం ద్రష్టవ్యమ్ । అతపవాపస్తమేష్వన , కలశాన్న ఇతిమత భేద
ముపన్యస్య, శుద్ధాభిక్షాభోక్తవైకకుణికా కాణ్ణకుత్సా తథాపుష్కర
సాదిరితి శుద్ధాభిక్షాయాపవగ్రాహ్యత్వం బహుసంమతమిత్తుక్తమ్ । అ
నస్తరంచ , సర్వతోపేతం వాన్ద్యా యణీయం పుణ్యసేవ్యసతోభాక్తవ్యం
పుణ్యస్యాప్యసీపుతోనభోక్తవ్యం యతః కుతశ్చాభ్యుద్యతమభోక్తవ్యం నా
నుయోగపూర్వకమితి । హారీతోఽథపురాణేశ్లోకాపుదాహరతి — ॥ శ్లో ॥ ఉ
ద్యతామాహృతాంభిక్షాం పురస్తాదప్రవేదితామ్ । భాజ్యాంమేనేప్రజా
పతిరపిమష్కృతకారిణః ॥ వతస్య పితరోఽశ్నన్తి దశవషాణి పశ్యచ । న
చహవ్యం వహత్యగ్నిర్యస్తామభ్యవమన్యతే । ఇతి స్వయమభ్యుద్యత
గ్రహణం తన్నిరాకరణే నిన్దార్థవాదంచాభిధాయోక్తమ్ ॥ * ॥ చికిత్స
కస్యమృగయో శ్కల్యక్తస్తస్య పాశినః కులటాయాష్టణ్ణకస్య తేషామ
న్నమనాద్య మధాపుద్వాహరన్తి “ అన్నాదేర్భూతి నిహమాప్తిః ”
ఇత్యనెనాభిశంసతి “ సైనఃప్రముక్తైరాజనియాచన్ననృతసజరః ” ఇ
తి । అన్నమ్ - పక్వమపక్వంచ, అతశ్శుద్ధేన భిక్షాపుద్యతాగ్రాహ్యోసి
ద్ధమ్ । అత్రశాణ్ణిల్యః — ॥ శ్లో ॥ అకర్మణ్యాని లభ్యాని యదిద్రవ్యా
ణ్యకామతః । తేషాంవినిమయేనైవ శుద్ధిస్త్యాగేనవాపునః ॥ కించ ॥ సమీ

పథమతిక్రమ్య బ్రాహ్మణం వేదపారగమ్ । దానైచశ్రాద్ధకాలేచ త
తస్యం నిష్ఫలంభవేత్ ॥ ఆశ్రుతస్యాప్రదానైన దత్తస్యహరణేనచ ।
జన్మప్రభృతియద్దత్తం తతస్యం నశ్యతిధ్రువమ్ ॥ మాదదస్వేతి యో
బూరియాధ్వగ్నో బ్రాహ్మణేషుచ । తిర్యగ్యోని శతంప్రాప్య చక్షా
లేష్వభిజాయతే ॥ * ॥ ఇత్యాదికం మూర్ఖాః క్షిణ్యతిరక్తవిషయమ్ । త
థాబృహస్పతిః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమోనాస్తిమూర్ఖామన్త్ర
వివజితే । జ్వలన్తమగ్నిముతస్సృజ్య నహిభన్తని హూయతే ॥ * ॥ త
ల్లక్షణమాహబోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ శబ్దాపిహితచారి త్రో యస్సాస్వి
భిప్రాయమాశ్రితః । శాస్త్రాతిగఃస్త్వతోమూర్ఖో ధర్మతన్త్రో పరోధ
నాత్ ॥ * ॥ గౌతమః — ॥ వా ॥ ప్రతిశ్రుత్యాప్యధర్మ సంయుక్తాయ
నదద్యాత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ నవార్యపిప్రయచ్ఛేత బైడాలవ్ర
తికేద్విజే । నబక్రప్రతికేచైవ నావేదవిధిధర్మ విత్ ॥ * ॥ నారదః —
॥ శ్లో ॥ షణ్ణస్యపుత్రహీనస్య డమ్భాచారయంతస్యచ । నక్షత్రపాఠక
స్యాపి దత్తంభవతి నిష్ఫలమ్ ॥ యత్తు ॥ శ్లో ॥ సమమబ్రాహ్మణేదానం
ద్విగుణంబ్రాహ్మణబ్రువే । శ్రోత్రియైశతసాహస్ర మనన్తం వేదపార
గ ॥ * ॥ ఇతి, తత్తుగ్రహణవిషయమ్, తత్రైవ “సర్వోబ్రాహ్మణమఃస్మృతః”
ఇతిస్మరణాత్ । అబ్రాహ్మణబ్రాహ్మణబ్రువదానమాపద్విషయంచా । య
త్తు ॥ శ్లో ॥ పితృశ్మతగుణం దానం సహస్రం మాతురుచ్యతే । భగిన్యాశ్మత
సాహస్రం సోదర్యేదత్తమక్షయమ్ ॥ * ॥ ఇతి, తద్విభక్తవిషయమ్, అన్య
థాద్రవ్యస్యమధ్యగతత్వేన దానాయోగాత్ । నారదః — ॥ శ్లో ॥ మాతా
పితృవిహీనస్యసం సాగరోద్వహనాదిభిః । యః స్థాపయతి తస్యేహపుణ్య
సంఖ్యానవిద్యతే ॥ నతచ్ఛ్రీయోఽగ్నిహూతేణ గాశ్వమేధేన లభ్య
తే । యచ్ఛ్రీయః ప్రాపుయంతస్యమగ్నిప్రేణస్థాపితేనవై ॥ * ॥ ద
క్షస్మృతావప్యేవమేవ మాతా పితృవిహీనస్యేత్యాది సమానమ్ । ఏవమ
ప్యన్యస్తే దానాయ స్తేయంనకార్యమ్ । అత్ర నారదః — ॥ శ్లో ॥ అ
వహృత్యద్విజస్యాథం యఃపరేభ్యఃప్రయచ్ఛతి । సదాతానరకం యాతి

యస్యాస్థస్తస్యతద్భవేత్ || * || బృహస్పతిః — || శ్లో || నవిషంవిషమిత్యా
హుర్బృహస్పస్తం విషముచ్యతే | విషమేకాకినంహన్తి బ్రహ్మస్వంపుత్రపౌత్ర
కమ్ || * || పురాణేచ — || శ్లో || ఇన్ద్రగ్రీష్మచ్ఛతి చణ్డాలీం కిమిదంపచ్యతే
శుభే | శ్వమాంసంసురయాసిక్తం కపాలేనచితాగ్నినా || కిమర్థంపదకల్యా
ణిచర్మణాపిహితంత్వయా || బ్రహ్మస్వం బ్రాహ్మణక్షేత్రం హరస్తేహ
రయన్తియే | తెహంపాదరజోభీత్యా చర్మణాపిహితంమయా || * || స
త్తపిఃసంవాదే — || శ్లో || దారత్యాగీకృతమ్నశ్చ భూమిహర్తాచతే
త్రయః | నరకాన్ననివర్తంతై యావచ్ఛస్త్రీదివాకరా || వనేవన తయాన
గ్నిర్దహన్తు లాని రక్షతి | కులంసమూలం దహతి బ్రహ్మ స్వారణిపావ
కః || స్వదత్తాద్విగుణంపుణ్యం పరదత్తానుపాలనై | పరదత్తపహరేణ
స్వదత్తం నిష్కలంభవేత్ || దానపాలనయోర్మధ్యే దానాచ్ఛ్రేయోఽ
నుపాలనమ్ | దానాత్స్వర్గమవాప్నోతి పాలనాదచ్చుతం పదమ్ || * ||
యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || ప్రజాపీదన సంతాపసముక్థాత్మాహుతాశనః |
రాజ్ఞశ్శ్రీయం కులంప్రాణాన్నాదధ్వావినివర్తతే || * || తతశ్చ —
|| శ్లో || అపశువిహితంస్తైన్యం విశిష్టసమహీనతః | హీనాదాదేయమా
దాస్యాత్సమాద్యా తదనన్తరమ్ || అసమ్భవేత్వాదదీత విశిష్టాదపి ధార్మి
కాత్ || * || ఇతి వ్యాసవచనం ఫలాది విషయమేవ | తథాపస్తమ్బః —
|| వా || పరపరిగ్రహమవిద్వానాదదానపథోదకే మూలే పుష్పే ఫలే గ
ర్భే గ్రాసే శౌకఇతి వాచా బాధ్యో విమయవాససః పరిమోషణమదర్శయః
కామకృతే తథా ప్రాణసంశయే భౌజనమాదదాన ఇతి || * || పరిమో
షణమ్ - అపహరః , ఏవమధ్వశ్రాంతావపి | తథామనుః — || శ్లో ||
చణకప్రీహి గోధూమ యవానాం ముద్గమాషయోః | అనిషిద్ధోగృహీత
వోయముష్టిరేకోఽధ్వనిర్జితైః || ద్విజోఽధ్వగః క్షీణపృత్తిర్దావిక్షూద్యేచ
మూలకై | ఆదదానః పరక్షేత్రాన్నహస్తచ్ఛేదమహతి || * || ద్విజ
గ్రహణాదనోదర్శయిషవ || శ్లో || తృణంవా యదివాకాంతం మూలంవా
యదివాఫలమ్ | అనాపృష్టంతు గృష్టోనో హస్తచ్ఛేదనమహతి || * ||

ఇతి స్మృతేః । అతోఽనుమత్యైవ సర్వంగ్రాహ్యమ్ । తథావస్తవ్యః —
 ॥ వా ॥ యథాతథాచ పరపరిగ్రహమభిమన్యతే సైవోహభవతీతి కాత్మ
 హారీతౌ , తథాకాణ్డపుష్కర సాదీ , సన్త్యవవాదాః పరిగ్రహాష్వితివా
 ష్మోయణిః , శమోషాయగృహసో నస్వామినః ప్రతిషేధయన్త్యతి
 వ్యవహారే వృద్ధోభవతి సర్వాత్రానుమతిపూర్వమితి హారీతః ॥ * ॥ ఇతి ।
 అపవాదా ఇతి - ఆపదీతి శేషః । శమోషాః - చణక ముద్గాదయః , న
 స్వామినః ప్రతిషేధయన్తి - స్వామినః ప్రతిషేధం నకారయన్తి , స్వామి
 నా నప్రతిషేధవ్యమిత్యర్థః । విషయభేదేన దోషాభావమాహాత్మమ
 నుః — ॥ శ్లో ॥ వానస్పత్యం ఫలం మూలం దార్వాగ్న్యర్థంతృణాని
 చ । తృణం చ గోభ్యోగ్రాసార్థమస్తేయం మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ నార
 దః — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణైభ్యో యదుద్దిష్టం తత్సద్యసస్సంప్రదీయతే । అ
 హూరాత్రమతిక్రమ్య తద్దానం ద్విగుణంభవేత్ ॥ త్రిరాత్రంషడ్గుణం
 దద్యాన్తశరాత్రంతుషోడశ । మాసే శతగుణందద్యాద్వత్సరేతు సహస్ర
 కమ్ ॥ వత్సరాత్పరతోనాస్తి దాతాతు సరకంప్రజేత్ । బ్రాహ్మణస్యతు
 యద్దత్తం తదభావేతుతద్దనమ్ । సకుల్యేతస్యనినయే తదభావేఽస్యబద్ధము ।
 దద్యాత్సజాతిశిష్యేభ్యస్తదభావేఽపునిక్షిపేత్ ॥ విప్రాయదీయ మా
 నేతు యోవిఘ్నం కురుతే సరః । సయాతి బ్రహ్మహత్యానాంసహస్రా
 ణాంశతాయుతమ్ ॥ ఉపకారాయయోబూరియాద్బ్రాహ్మణానాంగవా
 మపి । బ్రహ్మయోనిశతంప్రాప్యదేవత్వమధిగచ్ఛతి ॥ రోగితాబ్రా
 హ్మణాన్యస్తు రక్షతిక్షీతిరక్షకః । సకొటికులసంయుక్తో వసేద్బ్రహ్మ పురే
 యుగమ్ ॥ కర్తృణామనసావాచా యోరక్షత్యామయావినమ్ । తస్యవిష్ణుః
 ప్రసన్నాత్సా సర్వా కామా ప్రయచ్ఛతి ॥ యోదదాత్యభయంభూ
 పోభయవిహ్వలచేతసామ్ । తస్య పుణ్యఫలం వక్తుం కస్సమర్థోఽస్తి పణ్డి
 తః ॥ పరోపదేశ నిరతా వీతరాగావిమత్సరాః । హరిషాదాచణసరతాఃప్ర
 యాంతి బ్రహ్మణః పదమ్ ॥ * ॥ ఏతదంతం నారదీయమ్ । ఇతిహాసన
 ముచ్చయేచ — ॥ శ్లో ॥ ఏకతః క్రతవస్సవేశసమగ్రవరదక్షిణాః । ఏ

కతోభయభీతస్యపాశ్రిణిః ప్రాణరక్షణమ్ ॥ మహతామపియజ్ఞానాంకా
 లేన క్షీయతేఫలమ్ । భీతాభయప్రదానస్యక్షయపవ నవిద్యతే ॥ * ॥
 సముచ్యయే — ॥ శ్లో ॥ తరుణీరూపసంపన్నాసుశీలాచపయస్విని । న్యాయా
 జ్ఞాతానవత్సాచప్రదేయాశ్రోత్రియాయగౌః ॥ వృద్ధా సరోగా
 హీనాగ్ధా వద్ధ్యాదుష్టామృతప్రజా । దూరస్థాన్యాయలభ్యాచ నదేయా
 గౌః కథञ్చన ॥ * ॥ ఇతిహాససముచ్యయే ఔద్గాలికప్రశ్నే — ॥ శ్లో ॥
 జితేంద్రియాయ శాంతాయ వైష్ణవాయ యథావిధి । ధేనుందత్వా ఘృత
 మయీం విష్ణుసాయజ్యమాపున్నయాత్ ॥ యస్యవిష్ణుపరంజ్ఞానం యస్య
 విష్ణుపరం మనః । తస్మైదేయామహాభాగ భూమిస్సర్వఫలాన్వితా ॥ నత
 స్తామృతమిదానస్య పాత్రమస్తీతిమేమతిః ॥ * ॥ బ్రహ్మజ్ఞేపార్వతీంప్ర
 తిరుద్రః — ॥ శ్లో ॥ చక్రాజ్ఞితాయ విప్రాయ విష్ణుభక్తాయ పా
 ర్వతి । గోకర్ణమాత్రికాం భూమిందద్యాద్రాజ్య మువాపున్నయాత్ ॥
 విష్ణువాయనకాలేషు చక్రచిహ్నాయ పార్వతి । తిలద్రోణం మహాదా
 నం మహాపాతకనాశనమ్ ॥ * ॥ గారుడే పురాణే — ॥ శ్లో ॥ విష్ణుద
 క్రాజ్ఞితం గాత్రం పవిత్రమితివైశ్రుతిః । చక్రాజ్ఞితాయ దాత
 వ్యం హవ్యం కవ్యం ద్విజాతయే ॥ * ॥ తత్రైవ భగవానాహ —
 ॥ శ్లో ॥ మదభక్తాయే ద్విజశ్రేష్ఠా మతూధా మత్పరాయణాః । తా
 పజ్ఞి పావనాన్విధి పూజ్యాం శ్చైవ విశేషతః ॥ * ॥ పాడ్యే —
 ॥ శ్లో ॥ పాపైర్నలిప్యతే దేహీ చక్రాద్యాముధలాఞ్చితః । హవ్యంక
 వ్యంచ యద్దేయం తస్మై తద్దాన మక్షయమ్ ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే —
 ॥ శ్లో ॥ వాసుదేవం సముద్దిశ్య సర్వదానాని పార్థివ । వైష్ణవేభ్యః ప్రయ
 త్నైన దాతవ్యాని మనీషిణా ॥ * ॥ మానసతీర్థప్రశంసాయాంవ్యాసః —
 ॥ శ్లో ॥ తస్మాద్విష్ణుప్రసాదాయ వైష్ణవాపరితోషయేత్ । ప్రసాదసుము
 ఖోవిష్ణుస్తైనైవస్యాన్నసంశయః ॥ * ॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరే సర్వదానవిష
 యే త్రైవిధ్యం ఫలతారతమ్యంచోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ గత్వాయద్దీయతే
 దానం తదన్తఫలం స్మృతమ్ । సహస్రగుణమాహూయయాచితేతుతదర్థ

కమ్ || * || అతోయాచితేఽపి ప్రీతిపూర్వకం దేయమేవ । తథా యాజ్ఞ
 వల్క్యః — || శ్లో || దాతవ్యం ప్రత్యహం పాత్రే నిమిత్తేతు విశేషతః ।
 యాచితేనాపిదాతవ్యం శ్రద్ధాపూర్వంతుశక్తితః || * || అత్రమనుః —
 || శ్లో || జలదస్త్రప్తిమాపోతిసుఖమక్షయమన్నదః । తిలదస్తు ప్రజామి
 ష్టాం దీపదశ్చతురుత్తమమ్ || భూమిదో భూమిమాపూతి దీర్ఘమాయు
 హిరణ్యదః । గృహదోఽగ్రాహి వేశ్యాని రూప్యదో రూపముత్తమమ్ ||
 వాసాదశ్చస్త్రీసాలోక్య మశ్వీసాయజ్యమశ్వదః । యానశయాప్ర
 దోభారామైశ్వర్యమభయప్రదః || ధాన్యదశ్శాశ్వతం సౌఖ్యంబ్ర
 హ్మదోబ్రహ్మ సామ్యతామ్ । యజ్ఞోఽన్మతేనక్షరతి తపఃక్షరతి విష్ణ
 యాత్ || ఆయుర్విప్రపరీవాదా ద్దానంతు పరికీర్తనాత్ || * || మాఘ
 మాహాత్యై — || శ్లో || దత్తంహిప్రాప్యతేనస్వగ్నే దత్తమేహోపభుజ్య
 తే । యతిగ్జిచ్ఛదత్తమశ్నోతి నాదత్తముపతిష్ఠతే || * || శ్రీమద్రామా
 యణే — || శ్లో || ఉత్పతన్నపిచాకాశం వితన్నపి రసాతలమ్ । అటన్న
 పి మహీంకృతాన్నం నాదత్తముపతిష్ఠతే || * || ఏవమపి నప్రతిపిపా
 దయిషయాజిఘృక్షేత్ || శ్లో || సన్తోషంపరమాస్థాయ సుఖార్థీ సంయతో
 భవేత్ । సన్తోషమూలంహిసుఖం దుఃఖమూలం విపర్యయః || యత్ప్రధి
 వ్యాంప్రీహియవం హిరణ్యం పశవఃస్త్రియః । నాలమేకస్యతత్సర్వ
 మితిమత్వాశమంప్రజేత్ || యోఽసాధుభ్యోఽర్థమాదాయసాధుభ్యస్సం
 ప్రయచ్ఛతి । సకృత్వాష్టవమాత్మానం సన్తారయతి తావుభౌ || * || ఇ
 త్యాదిస్తుతిభ్యః । అతోవృత్తిలాభేనాధికమిచ్ఛేత్ । తథాబృహస్పతిః —
 || శ్లో || యధోత్పన్నైస్తు సన్తోషః కర్తవ్యసాన్స్వగ్నేర్ధవైః । పరాధం నా
 భిలాషేతసాఽస్పృహోపరికీర్తితా || * || అగాయచ — || శ్లో || యదృ
 చ్ఛాలాభసన్తుష్టస్తతోయాతి పరాంగతిమ్ || * || సముచ్చయేచ — || శ్లో ||
 తేనాధీతం శ్రుతంతేన తేనసర్వమనుష్ఠితమ్ । యేనాశాంపృథతఃకృత్వా
 వైరాశ్యమవలంబితమ్ || * || అతోదరిద్రస్య శక్త్యనుగుణదానైఽపితద్దా
 నంమహద్భవతీతి దశితమ్ । అత్రైవ — || శ్లో || నాల్పత్వంవా బ

హుత్వంవా దానస్యాభ్యుదయావహమ్ । శ్రద్ధాభక్తిశ్చ దానానాం
 వృద్ధిక్షయకరేహితే ॥ * ॥ నైవంశక్తస్య । అత్రమనుః — ॥ శ్లో ॥ ప్ర
 భుఃప్రధమకల్పస్య యోఽనుకల్పేన వర్తతే । నసాహ్వరాయకంతస్యదుర్మ
 తేర్విద్యతేఫలమ్ ॥ * ॥ సాహ్వరాయకమ్ - పారలౌకికమ్ । అత్రయా
 జ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ హేనకల్పం నకుర్వీత సతిద్రవ్యేఽఫలప్రదమ్ ॥ * ॥

* మహాదానాని *

బృహన్నతిః — ॥ శ్లో ॥ కనకాశ్వతిలా నాగా దాసీ భూమిగృ
 హరథః । కన్యాచకపిలాచైవమహాదానాని తేదశ ॥ * ॥ అత్రమనుః —
 ॥ శ్లో ॥ శ్రీణ్యాపఋరతిదానాని గావఃపృథ్వీ సరస్వతీ । అతిదానానిదా
 నానాం విద్యాదానంతతోఽధికమ్ ॥ * ॥ త్రిభావ్యరత్నే — ॥ శ్లో ॥ వి
 ద్యానాంచ పరావిద్యా బ్రహ్మ విద్యా సమీరితా । అతస్తద్దాతురప్తైవ
 లాభస్త్వర్గాఃపవర్గయోః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ యో
 దద్యాత్ జ్ఞానమజ్ఞానాం కుర్యాద్వా ధర్మ దేశనమ్ । నకృత్వాన్యంపు
 ధివీందద్యాత్తైనతుల్యం నతత్ఫలమ్ ॥ * ॥ ధర్మదేశనమ్ - ధర్మోపదేశః ।
 యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సర్వధర్మమయంబ్రహ్మ ప్రదానేభ్యోఽధికం
 యతః । తద్దదత్సమవాప్నోతి బ్రహ్మలోకంసనాతనమ్ ॥ * ॥ (బ్రహ్మ
 లోకమవిష్ణవమితిపాఠాంతరమ్) యతః - యస్మాత్, బ్రహ్మ - వేదః, సర్వధ
 ర్మమయం - సర్వధర్మప్రతిపాదకత్వేన, తస్మాత్తద్దానంసర్వదానేభ్యోఽ
 ధికమ్ । అత్రచ బ్రహ్మదానే పరస్వత్వాపాదనమాత్రం దానమ్, స్వస్వ
 త్వనివృత్తిః కర్తృమశక్యత్వాత్, విద్యాజ్ఞానదానై ద్రవ్యాది దానవర్ధంతే
 దాతుమశక్యత్వేఽపి బుద్ధివిశేషసంపత్తిస్సమానా, భూదానైచ । స్వస్వ
 త్వనివృత్తిః పరస్వత్వాపాదనంచ దానం విద్యావ్యతిరిక్తవిషయమ్ । నా
 రాయణీయేచ — ॥ శ్లో ॥ జ్ఞానమజ్ఞస్యయోదద్యాద్వైదశాశ్రుసమున్మ
 వమ్ । అపిదేవాస్తమర్చన్విభగ్గబ్రహ్మదివాకరాః ॥ * ॥ అత్రపరాశరః —
 ॥ శ్లో ॥ అథాన్యమూలంనికృతిః క్షమాచథమన్యమూలంహితపోదయాచ ।
 కామన్యమూలంహి వపుర్వయశ్చ మోక్షన్య సర్వాన్ధ నివృత్తిరేవ ॥ * ॥

విద్యాదానఫలమాహ — || శ్లో || దశవాజినమాకన్యా భూమిదానంచ త
త్సమమ్ । భూమిదానాత్పరంనాస్తి విద్యాదానంతతోఽధికమ్ || * || మ
నురపి — || శ్లో || సర్వేషామేవదానానాం బ్రహ్మదానం విశిష్యతే । వ
స్త్రాన్నగోమహివాహతిలకాఞ్చ నసర్పిషామ్ || * || బృహస్పతిరపి —
|| శ్లో || విద్యాదానేన సుమతిర్బ్రహ్మలోకే మహీయతే || * || శాణ్డీ
ల్యః — || శ్లో || బ్రహ్మవిద్యాప్రదానస్య దేవైరపి నశక్యతే । ప్రతిప్ర
దానమథవా దద్యాచ్ఛక్తిత ఆదరాత్ || * || ప్రజాపతిః — || శ్లో ||
దానానాంచైవ సర్వేషాం బ్రహ్మదానం విశిష్యతే । బ్రహ్మదానేన దేవ
షేః బ్రహ్మలోకం సగచ్ఛతి || * || దక్షః — || శ్లో || సర్వేషామేవదా
నానాం ఫలంవత్సేన్ద్రిజోత్తమ । అన్నదానాత్స్వర్గలోకం కన్యాదానా
త్పరంపదమ్ || విద్యాదానాద్బ్రహ్మలోకం బ్రహ్మత్వంహరిపూజనా
త్ || * || మనురపి — || శ్లో || విషాదవ్యమృతం గ్రాహ్యమమేధ్యా
దపి కాఞ్చనమ్ । నీచాదప్యత్తమాంవిద్యాంఽస్త్రైరత్నం దుష్కులాదపి || * ||
ఇతివచనం బ్రహ్మవిద్యాప్రదాన వ్యతిరక్తవిషయమితి మన్తవ్యమ్ ।

— శ్రీ అథాచార్యలక్షణమ్ శ్రీ —

అనంతరమాచార్యలక్షణమాహ మనురేవ — || శ్లో || నిషేహాద్దీ
ని కర్మాణి యఃకరోతి యథావిధి । సమ్భావయతిచాన్నేన సవిహ్రిగురు
రుచ్యతే || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || ఉపనీయదదద్వేదమాచార్య
స్సఉదాహృతః || అల్పంవా బహువాయస్య శ్రుతస్యాపకరోతియః । త
మపీహగురుం విద్యా చ్ఛ్రితోపక్రియయాతయా || * || మనుశ్చ —
|| శ్లో || ఉపనీయతు యశ్శిష్యం వేదమధ్యాపయేద్ద్విజః । సకల్పంసరహ
స్యంచ తమాచార్యం ప్రచక్షతే || ఏకదేశంతు వేదస్య వేదాక్షాన్యపి
వాపునః । యోధ్యాపయతి వృత్త్యర్థముపాధ్యాయస్సఉచ్యతే || ఉపా
ధ్యాపయాద్దశాచార్య ఆచార్యాణాం శతంపితా । సహస్రంతు పితుమా
తా గౌరవేణాతిరిచ్యతే || ఉత్పాదకబ్రహ్మదాత్రో గ్గరియాబ్రహ్మ
దఃపితా । బ్రహ్మ జన్మహి విప్రస్య ప్రైత్యచేహచ శాశ్వతమ్ || * ||

వ్యాసః — || శ్లో || యశ్చ మస్త్రప్రదోఽథంవా యశ్చ విద్యాంప్ర
యచ్ఛతి । గురూతాపపి జానీయాన్మస్త్రార్థగ్రహణాద్విజః || కా
మాన్మాతాపితాచైనం యదుత్పదయతోమిథః । సమ్భూతిం తస్యతాం
విద్యాద్యద్యోనావధిజాయతే || ఆచార్యోహ్యస్యయాంజాతిం విధివద్వే
దపారగః । ఉత్పదయతిసావిత్త్రా సాసత్యాసాఽజరామరా || బ్రా
హ్మస్య జన్మనఃకర్తా స్వధర్మస్యచశాసితా । బాలోపి వృద్ధో విప్రస్య
పితాభవతి మస్త్రదః || అజ్ఞోభవతి వైబాలః పితాభవతి మస్త్రదః । అ
జ్ఞంహి బాలమిత్యాహుః పితేత్యేవచ మస్త్రదమ్ || నహాయనైర్నవలితై
ర్నవితైర్నచ బద్ధభిః । ఋషయశ్చక్రిరేధర్మం యోఽనూచానస్సనోమ
హే || * || ఆపస్తంబః — || వా || తస్మిన్నభిజనవిద్యాసముదితః సమాహి
తంసంస్కర్తారమీషేత్తస్మిన్నేవ విద్యాకర్తాస్తమవిప్రతిపన్నేధత్సేభ్యోయ
స్సాధ్ధర్మానావినోతి స ఆచార్యస్తస్మైనమ్రహ్యేతాదాచన సహేవిద్యా
తస్తం జనయతి తచ్ఛ్రేష్ఠంజన్మ శరీరమేవాస్య మాతాపితరౌజనయతః || * ||
మనుశ్చ — || శ్లో || ఆచార్యశ్చపితాచైవ మాతాభ్రాతృచ పూర్వజః ।
నార్తేనాప్యవమస్తవ్యా బ్రాహ్మణేన విశేషతః || ఆచార్యోబ్రహ్మణో మూ
ర్తిః పితామూర్తిః ప్రజాపతేః । మాతా పృథివ్యామూర్తిస్తు భ్రాతృస్వ
మూర్తిరాత్మనః || యన్మాతా పితరౌ క్లేశం సహేతే సంభవాన్నుతామ్ ।
సతస్య నిష్కృతిశ్చక్వాకర్తుం వషణశతైరపి || తయోర్నిత్యం ప్రియం కు
ర్యాదాచార్యస్యచ సర్వదా । తేషుహి త్రిషుతుష్టేషు తపస్సర్వం సమా
చరేత్ || తేషాం త్రయాణాం శుశ్రూషా పరమం తప ఉచ్యతే । నతైర
నభ్యమజ్ఞాతో ధర్మమనన్యం సమాచరేత్ || త ఏవహిత్రయోలోకాస్తప
వ త్రయ అశ్రమాః । త ఏవహిత్రయో వేదాస్త ఏవోక్తాస్త్రయోగ్మ
యః || పితావై గాహపత్యోఽగ్నిర్మాతాఽగ్నిర్దక్షిణః స్పృతః । గురురా
హవనీయోఽగ్నిస్సాఽగ్నిత్రేతా గరియసీ || ఇమం లోకం మాతృభక్త్యాపి
తృభక్త్యాతు మధ్యమమ్ । గురుశుశ్రూషయాచైవ బ్రహ్మ లోకం సమ
శ్నుతే || సర్వేతస్యావృతాధర్మా యస్యైతే త్రయఆదృతాః । అనా

దృతాస్తు యస్యైతే సర్వాస్తసా న్యఫలాఃక్రియాః ॥ యావత్క్రియస్తే
జీవన్తి తావన్నాన్యత్సమాచరత్ । తేష్వనిత్యం శుశ్రూషాంకుర్యా
త్ప్రియహితేరతః ॥ తేషామనుపరోధేన పారకన్యం సర్వమాచరత్ ॥
త్తన్నివేదయేత్తేభ్యో మనోవాక్కాయకర్మభిః ॥ ఏషధర్మఃపరస్సాత్మాదు
పధర్మోఽన్యఉచ్యతే ॥ * ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥ నాస్తి మాతృసమం దై
వం నాస్తిపిత్రాసమోగురుః । తయోఃప్రత్యుపకారోహినకథంచన విద్యతే ॥
సర్వార్థసమ్భవోదేహువాజనితఃపోషితోయతః । నతయోర్యాతనిర్వేషంపి
తోర్మర్త్యశ్శతాయుషా ॥ అస్వాధీనం కథందైవం ప్రకారేరభిరాధ్య
తే । స్వాధీనం సమతిక్రమ్య పితరం మాతరం గురుమ్ ॥ మాతామాసద
శ్చావస్థాం ధృత్వాశూలైస్సమాకులా । వేదనావివిధైర్ముఖైః ప్రసూయేత
విమూర్ఛితా ॥ ప్రాణేరపి ప్రియాణామత్రా మన్యతే సుతవత్సలా ।
కస్తస్యానిష్కృతింకర్తుం శక్తోవర్షశతైరపి ॥ బ్రహ్మ్యా పదేశ మేకత్ర వే
దశాస్త్రాణ్యైకతః । ఆచార్యస్సతువిజ్ఞేయో తథైకైకాస్తు దేశికాః ॥ బ్ర
హ్మ్యా పదేశమారభ్యయావదేవదాన్తదర్శనమ్ । ఏకేన వక్ష్యతేయేన స
మహాగురుచ్యతే ॥ * ॥

❖ కమలావిపాక వివరణమ్ ❖

అధకమఁవిపాకమాహ మనుః — ॥ శ్లో ॥ పూర్వజన్మకృతంపా
వం వ్యాధిరూపేణబాధతే । తచ్చాచ్ఛన్తి రౌషధై దానైర్జ్జ్వలహూమార్చ
నాదిభిః ॥ ఇహ దుశ్చరితైః కేచిత్కేచిత్పురస్కృతైస్తథా । ప్రాపు
వన్తి దురాత్మానో నరారూపవిపర్యయమ్ ॥ సువణఁచోరఃకౌనభ్యం సురా
వశ్యావదన్తతామ్ । బ్రహ్మహాక్షయరోగిత్వం దౌశ్చర్మ్యం గురుతల్పగః ॥
పిశునఃపూతినాసత్వం సూచకఃపూతివక్త్రితామ్ । ధాన్యచోరోఽక్లహీన
త్వమాతిరిక్త్యంతు మిశ్రకః ॥ అన్నహర్తాఽఽమయావిత్వం మాక్యం వా
గవహారకః । వస్త్రాఽపహారక శ్శ్వేత్రం వజ్రతామశ్వహారకః ॥ ఏవంకర్తా
వశేషేణ జాయన్తే సద్విగహితాః । జడాన్ధమూకబధిరావికృతాకృతయ
స్తథా ॥ చరితవ్యమధోనిత్యం ప్రియశ్చిత్తం విశుద్ధయే । నిర్మలైర్లఘ్నై

రుక్మా జాయంతే నిమగ్నతైసః ॥ బహుభావవర్గాణాం ఘోరాణాం
 రక్షాప్రాప్త్య తస్మయాత్ । సంసారాప్రతిపద్యంతే మహాపాతకీన
 స్త్విమాన్ । శ్వసూకరఖరోష్ఠాణాం గో జావి మృగపక్షిణామ్ । చక్షో
 లపుల్కసానాంచ బ్రహ్మహోయోనిమృచ్ఛతి ॥ క్రిమికీటపతన్తానాం పి
 ఙ్ముజాంఘ్రైవ పక్షిణామ్ । హింస్రాణాంఘ్రైవ సత్త్వానాం సురాపా బ్రా
 హ్మణోవ్రజేత్ ॥ లూతాహిసరతానాంచ తిరశ్చాంచామ్బుచారిణామ్ ।
 హింస్రాణాంచ పిశాచానాం సైనోవిప్రసహస్రశః ॥ తృణగుల్మలతా
 నాంచ క్రవ్యాదానాంచ దంష్ట్రీణామ్ । కూరికర్మరతానాంచ క్ర
 మశోగురుతల్పగః ॥ సంయోగం పతితైర్గత్వా పరస్మైవతుయోషితమ్ ।
 అపహృత్యచవిప్రస్వం భవన్తి బ్రహ్మరాక్షసాః ॥ హింస్రాభవన్తి క్ర
 వ్యాదాః క్రిమయోభక్ష్యభక్షిణః । పరస్పరాదినః సైనాః ప్రేతావృత్త
 స్త్రినిషేవకాః ॥ మణిముక్తాప్రవాళాంశ్చ హృత్వా లోభేన మాన
 వాః । వివిధానిచరతాని జాయంతే హేమకర్తృభు ॥ ధాన్యం హృత్వా
 భవత్యాఖుః కాన్యం హంసోజలంస్లవః । మధుదంశః పయఃకాకోరనం
 శ్వో నకులోఘృతమ్ ॥ మాంసంగృహోవహంమద్ధుస్థైలం తైలపకఃఖగః ।
 చక్రవాకస్తులవణం బలాకాశకునిర్దధి ॥ కాశేయం తిత్తిరిహృత్వా త్సౌ
 మంహృత్వాతు దదురః । కార్పాసం తాన్తవం క్రాజ్ఞో గోధాగాం
 వాగ్మదోగుడమ్ ॥ చుచుద్దరీశుభాగధావత్రశాకంతు బహిణః । శ్వా
 విత్కృతాన్నం వివిధమకృతాన్నంతుశల్యకః ॥ బకోభవతిహృత్వాఽగ్నిం
 గృహకారీహువసూరమ్ । రక్తాని హృత్వావాసాంసి జాయతే జీవజీవ
 కః ॥ వృకోమృగేభం వ్యాఘ్రోఽశ్వం ఫలపుష్పేతు మురగటః । స్త్రీమృ
 తస్తోకకోవారియానానుష్ఠ్ఠ్రిఃపతూనజః ॥ యద్వాతద్వాపరద్రవ్యమప
 హృత్యబలాన్నరః । అవశ్యంయాతి తిర్యక్త్వం జద్వాచైవాహుతంహవిః ।
 యథాయథా నిషేవంతే విషయాద్విషయాత్మకాః । తథాతథాఽకుశలతా
 లేషాం లేష్వేవజాయతే ॥ అభ్యాపాతగర్భణాం లేషాం పాపానామల్ప
 జన్మయః । సంప్రాపున్నైదుఃఖాని తానుతాస్విహయోనిభు ॥ తామి

సాదిషు చోగ్రేషు సరకేషు వివర్తనమ్ । అసివత్రవనాదీని బద్ధనశ్చేద
నానిచ ॥ వివిధాశ్చైవ సమీపాః కాకోలుకైశ్చ భతుణమ్ ॥ కరమ్భ
వాలుకాతాపాకా కుమ్భిపాకాంశ్చ దుస్సహాః । సమ్భవాంశ్చ వియో
నీషు దుఃఖపాప్రియాసు నిత్యశః ॥ శీతవాతా భిఘాతాంశ్చ వివిధాని భ
యానిచ । అనకృద్గర్భవాసేషు వాసం జప్తుచదారుణమ్ ॥ బద్ధనానిచ క
ష్టాని పరప్రేష్యత్వమేవచ । బద్ధప్రియవియోగాంశ్చ సంవాసంచైవ దు
ర్జనైః ॥ ద్రవ్యార్జనంచ నాశంచ మిత్రామిత్రస్య చార్జనమ్ । జరాంచై
వాఽప్రతీకారాం వ్యాధిభిశ్చోపపీడనమ్ ॥ క్షేశాంశ్చ వివిధాంతాంతా
మృత్యుమేవచ దుర్జయమ్ । కర్మఫలేన యాతీతి శేషః ॥ శ్లో ॥ యెనయె
న గుణేనేమాకా సంసారాకా ప్రతిపద్యతే । తాకా సమాసేన వత్స్యామి వ
వసాస్యస్య యథాక్రమమ్ ॥ దేవత్వం సాత్వికాయాన్తి మనుష్యత్వం
తు రాజసాః । తియక్త్వం తామసా యాన్తి ఇత్యేషా త్రివిధా గతిః ॥
త్రివిధా త్రివిధైవైషా విజ్ఞేయాగౌణికీగతిః ॥ అధమామధ్యమాఽగ్రా
చ కర్మవిద్యావిశేషతః । స్థావరాః కృమికీటాశ్చ మత్స్యస్సర్పాఽస్స
రీస్సపాః ॥ పశవశ్చ స్పృగాలాశ్చ జఘన్యాతామసీగతిః । హస్తినశ్చతు
రక్షాశ్చ శూద్రాష్ట్రేచ్ఛాశ్చ గహికాతాః । సింహవ్యాఘ్రపరాహాశ్చ మ
ధ్యమా తామసీగతిః ॥ చారణాశ్చ సుపర్ణాశ్చ పురుషాశ్చైవ డామ్భికాః ।
రత్నాంసచ పిశాచాశ్చ తామసీహ్యుత్తమాగతిః ॥ భిల్లా మల్లా నటాశ్చై
వ పురుషాశ్చ కువృత్తయః । ద్యూతయానప్రసక్తాశ్చ ప్రథమారాజసీగ
తిః ॥ రాజానః క్షత్రియాశ్చైవ రాజ్ఞాంచైవ పురోహితాః । దానయు
ద్ధప్రధానాశ్చ మధ్యమారాజసీగతిః ॥ గర్హస్వగుహ్యకాయత్నా విబుధాను
చరాశ్చయే । తక్రైవాపసరస్సర్వా రాజసీహ్యుత్తమాగతిః ॥ తాపసా
యతయో విప్రాయేచవైమానికాగతాః । నక్షత్రాణిచ దైత్యాశ్చ ప్ర
థమసాత్వికీ గతిః ॥ యజ్ఞానో ఋషయోదేవా వేదాజ్యోతింషి వత్స
రాః । పితరశ్చైవసాధ్యాశ్చ ద్వితీయాసాత్వికీ గతిః ॥ బ్రహ్మ విశ్వస్స
జోధర్మో మహానవ్యక్త ఏవచ । ఉత్తమాం సాత్వికీమేతాం గతిమామూర్త్య

నీషిణః ॥ యాదృశేనహి భావేన యద్యత్కర్మణి నిషేవతే । తాదృశేన
 శరీరేణ తత్తత్ఫలముపాశ్నుతే ॥ * ॥ అథ యాజ్ఞవల్క్యుః — ॥ శ్లో ॥
 మహాపాతకజాన్ ఘోరాన్ నరకాన్ ప్రాప్యదారుణాన్ । కర్మక్షయా
 ద్భ్రాజాయంతే మహాపాతకినస్త్యిహ ॥ మృగశ్వసూకరోష్ట్రాణాం బ్ర
 హ్మహా యోనిమృచ్ఛతి । ఖరపుల్కన వేనానాం సురాపో నాత్ర సంశ
 యః ॥ క్రిమికీటపతజ్జత్వం స్వణస్త్రేయీ సమాప్నూయాత్ । తృణగుల్మ
 లతాత్వంచ క్రమకో గురుతల్పగః ॥ అన్నహర్తామయావీషాన్మృత్యో
 వాగపహారకః । ధాన్యహర్తాఽతిరిక్తాఙ్గః పిశునఃపూతినాసికః ॥ తైలహృ
 త్తైలపాయీస్యాత్పూతివక్త్రస్త్వ సూచకః । పరస్యయోషితంహృత్వా
 బ్రహ్మన్వమహృత్యచ ॥ అరణ్యే నిజాలేదేశే భవతిబ్రహ్మరాక్షసః ॥
 హీనజాతౌ ప్రజాయేత రత్నానామపహారకః । శ్వాసకాసయుతోమర్త్యో
 వద్విగ్రహసుతౌభవేత్ ॥ నిరీక్షితా పరస్త్రీణాం చక్షూ రోగీప్రజాయ
 తే । సర్వపాహరణం కృత్వావినశీజాయతేనరః ॥ గురోర్వచనముల్ల
 ఘ్నమతిభ్రష్టః ప్రజాయతే । పత్రశాకం శిఖిహృత్వాగధాఽచుచ్ఛ
 న్దరీశుభాన్ ॥ మూషకౌ ధాన్యహరీస్యాద్ధాన్యముష్ట్రః ఫలంకపిః । జలంష్ల
 వః పయఃకాకో గృహకారీహ్యుపసూరమ్ । మధు దంశః పలంగృధ్రా గాం
 గోధాఽగ్నింబకస్తథా ॥ శ్విత్రీ వస్త్రం శ్వారసంతుచిరీలవణహారకః ॥ * ॥
 బ్రాహ్మ — ॥ శ్లో ॥ అన్నహతాభవేన్దుల్లి పూతివక్త్రస్త్వసూచకః ।
 పరద్రవ్యాపహరీచ పరరత్నాపహారకః ॥ పరస్యనస్తతిదేవీ పరాణామ
 హితస్సదా । మాతాపితృగురుదేవీ భార్యాత్యాగీ తక్షైవచ ॥ పిశునోమ
 మ్భేదీచ పాదరోగీప్రజాయతే । పరస్త్రీగామినశ్చైవ తాపసీగామిన
 స్తథా ॥ పరస్త్రీష్వసుకూలాశ్చజాయంతేతప్రమేహినః ॥ * ॥ యోగీశ్వ
 రః — ॥ శ్లో ॥ గురుం త్వజ్జృత్యహుజృత్యవిప్రం నిర్జిత్యవాదతః ।
 అరణ్యే నిర్జలే ఘోరే నభవేద్బ్రహ్మరాక్షసః ॥ కాన్యపాత్రస్య యో
 హతాపరిభాషీ నిరస్తరమ్ । కాపాన్యతు యోహతాశ్వేతకుష్మీన్ప్ర
 జాయతే ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ శాస్త్రోక్తేనైవమార్గేణ విచ్యుతశ్చా

శ్రీమదాగమః । మహాశబ్దాతి మాతశ్చ బధిరశోచ్యపజాయతే ॥ * ॥ మార్గ-
జ్ఞేయః — ॥ శ్లో ॥ యస్సాస్విమిన్దకశ్చైవ గురునిన్దకపవచ । దేవతాని
న్దకశ్చైవ హ్యపస్తూరీప్రజాయతే ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ దేవద్రు-
వోపభాక్తా చ దేవకార్యవిఘాతకః । అభక్ష్యభక్షకశ్చైవ పాణ్డురోగీప్ర-
జాయతే ॥ మనస్తాపంతు యః కుర్యాద్భ్రాహ్మణానాం విశేషతః । జ్వర-
వాభవితామతోఽమేహవానభవాభవేత్ ॥ విశ్వాసఘాతుకశ్చైవ ఛ-
దియక్తః ప్రజాయతే । వాపీ కూప తటాకాదిభేదకస్త్యతిసారవా ॥
సూచనాచ్ఛులవాన్మతోఽవిస్ఫుటీరవినిన్దకః । నిత్యేవస్యచయోమాతా-
శోషవాణ్ జాయతే భృశమ్ ॥ బహుదేశాన్ సమాసాద్య సయాతినరకం
ధ్రువమ్ । కృతఘృస్తుకృతోవిప్రీయమస్యవిషయం గతః । అసిపత్ర-
వనం ఘోరం యాతి వాలూకకిల్బిషమ్ ॥ దేవతానిన్దకశ్చైవ వెదనిన్దక-
పవచ । కర్మణాం నిన్దకశ్చైవ కర్మభ్రష్టోఽభిజాయతే ॥ ప్రదశా-
నాథామేతత్తు మయోక్తం ప్రేయకర్మణీ ॥ యథా కర్మ ఫలం ప్రాప్య
తిర్యక్త్వం కాలపయయాత్ । జాయస్తే లక్షణభ్రష్టా దరిద్రాః పురు-
షాధమాః ॥ తతో నిమగ్నాః పీభూతాః కులే మహతి యోగినామ్ । జాయ-
స్తే విద్యయోపేతా ధనధాన్యసమన్వితాః ॥ విహితస్యాననుష్ఠానాన్నిత-
స్య నిషేవణాత్ । అనిగ్రహాచ్చెద్ద్రియాణాం నరః పతనమ్ పుచ్చతి ॥ * ॥
గౌతమః — ॥ శ్లో ॥ పాపమేవం పరిజ్ఞాత్వా తత్పాపం నసమాచరేత్ ।
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన పుణ్యమేవసమాచరేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥
జూనసం మనసైవాయముపభుజ్జే శుభాశుభమ్ । వానైవ వాక్స్మతం
కర్మ కాయేనైవతు కాయకమ్ ॥ శరీరజైః కర్మదోషైర్యాతిస్థావరతాం
నరః । వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్యజాతితామ్ ॥ పతజ్ఞాత్వా
ద్విజోధర్మం పాపంనైవసమాచరేత్ ॥ * ॥ అథ మహాపాతకప్రాయశ్చి-
త్తమాహ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ వేదవేదాక్లతత్వజ్ఞాధర్మశాస్త్రవిశార-
దాః । న్వధర్మనిరతా శ్శాస్త్రాస్తేషాం పాపం నివేదయేత్ ॥ * ॥ వసి-
ష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ యెనయెనతు పాపేన కర్మణా పురుషాగతిమ్ । ప్రయా-

తినరకంఘోరం తతోవత్సామ్యుతఃపరమ్ ॥ పతితాత్పరిగృహ్యహ్యధాం శు
నాఁ యోనిషుజాయతే । పతితంయాజయానస్తు మృగయోనౌప్రజాయ
తే ॥ గురొర్భార్యాం సమాగమ్యకృత్వాచాలిజ్ఞనాదికమ్ । శునాంయో
విశతంప్రాప్య సర్పయోనిషు జాయతే ॥ మాతాపితరోచాక్షివ్య శల్యక
స్సంప్రజాయతే । తాడయేద్వాద్విజంమోహతోగ్జోగృప్రశ్చజాయ
తే ॥ పరదారాభిమర్శేన ధార్తరాష్ట్రఃప్రజాయతే ॥ భ్రాతృభార్యాం
చదుమేధానోఽధిగచ్ఛతిమోహితః । గర్భభత్సమవాహోఽతితతస్సర్పైః
భిజాయతే ॥ సఖభార్యాం మాతులానీం యోఽధిగచ్ఛతిమోహితః । మృ
తః శ్వత్సమవాహోఽతిసూకరశ్చాపిజాయతే ॥ ఉపస్థితేవివాహేచ దాన
కాలేతదైవచ । విఘ్నంకరోతి యోమోహోన్మత్తోజాయతసూకరః ॥ య
శ్శూద్రో బ్రాహ్మణీంగత్వా క్రిమియోనౌప్రజాయతే । తస్యాంపుత్రం
సముత్పాద్య విస్తాయాంజాయతేక్రిమిః ॥ శూద్రాంశయనమారోప్యబ్రా
హ్మణోయాత్యధోగతిమ్ । జనయిత్వాసుతం తస్యాం బ్రాహ్మణ్యా
దేవహీయతే ॥ స్త్రియంహితాత్వత్వధర్మేణయమస్యవిషయంగతః ॥*॥
మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఏకోపి వెదధర్మజ్ఞో యమాచష్టే సమాహితః । సవి
జ్ఞేయఃపరోధర్మో నాజ్ఞానామయుతేనతు ॥ * ॥ జాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ ద
శద్వాదశవావిప్రైః వెదశాస్త్రవిశారదాః । స్వకర్మ నిరతాశా
న్తాః పరిషత్త్వేనివేశయెత్ ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ జన్మకర్మ పరి
భ్రష్టా స్సన్ధ్యోపాసనవర్జితాః । రహితా వెదశాస్త్రభ్యస్తేద్విజానామ
ధారకాః ॥ ప్రాయశ్చిత్తం ప్రయచ్ఛన్తి యేద్విజానామధారకాః । తెద్వి
జాఃపాపకర్తాః సమస్తా నరకంయయః ॥ విజ్ఞాప్యనఖలోమాని ప్రవా
ప్యస్నానమాచరేత్ । మృత్తికాగోశకృద్భావంచపశ్చగవ్యకుశోదకైః ॥
రాజావా రాజపుత్రోవా బ్రాహ్మణోవా బహుశ్రుతః । కేశానాం ర
క్షణార్థాయ ద్విగుణంవ్రతమాచరేత్ ॥ * ॥ విశ్వమిత్రః — ॥ శ్లో ॥ స
ర్వాకేశాఃసముద్భృత్యచ్ఛేదయేదఙ్గులిత్రయమ్ । భస్మగోమయమృద్వా
రిపశ్చగవ్యప్రకల్పితైః । మలాభకర్షణం ఘృత్యద్భస్మశౌచాదిసద్ధయే ॥

సాత్వాత్వైశ్చమృశువిహృత్వాసార్ద్రవాసాస్సమాహితః । ప్రదక్షిణ
 త్రయంకృత్వాపాపాని వినివేదయేత్ ॥ సభేవనప్రవేష్టవ్యావక్తవ్యంనా
 సమజ్ఞసమ్ । అబ్రువన్విబ్రువన్వాపి సరోభవతికిల్బిషీ ॥ అజ్ఞాత్వాధర్మశా
 స్త్రాణి ప్రాయశ్చిత్తం పిదీయతే । ప్రాయశ్చిత్తీ భవేత్పూతః పరి
 వత్సాల్బిషంప్రజేత్ ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ యద్వదన్తి తమో
 మూఢామూఢాః ధర్మ మజానతః । తత్త్వాపం శతథాభూత్వా తద్వక్త్రా
 నధిగచ్ఛతి ॥ ప్రాజాపత్యంచరేత్కృశ్చక్రిష్ణాత్వాయోఽభిధాస్యతి ।
 ప్రాజాపత్యేత్వశక్తశ్చేద్యాం దద్యాచ్ఛుభలక్షణమ్ ॥ * ॥ ఇతి —
 ॥ శ్లో ॥ ప్రాయోనామతపః స్క్రొత్తం చిత్తం నిశ్చయఉచ్యతే । తపోనిశ్చ
 యసంయోగాత్ప్రియశ్చిత్తమిత్త్యుతమ్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మ
 హత్యాసురాపానం హైయం గుర్వక్లనాగమః । మహాన్రిపాతకన్యాహుస్త
 త్సంయోగీచపశ్చమః ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మ ఘృశ్చసురాపశ్చ
 హై నశ్చగురుతల్పగః । మహాపాతకినస్త్యైతే తత్సంయోగీచపశ్చమః ॥
 బ్రహ్మ హాద్యాదశాబ్దానికృశ్చక్రింకుర్యాద్ధనేనవా । చాతుర్వర్ణ్యం చ
 రేద్భైక్షం తత్త్వాపంవాచయేత్సదా ॥ వారాణసీంతతోగచ్ఛేత్తతశ్శ్రీపా
 వనానికమ్ । అన్యానితీర్థయానాని గాయత్రీం చసమాచరేత్ ॥ * ॥ మ
 నుః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మ హాద్యాదశాబ్దాని కుటీంకృత్వావనేవసత్ ।
 భేక్షమాత్మవిశుద్ధ్యర్థం కృత్వాశవశిరోధ్వజమ్ ॥ జపన్వాఽన్యతమంవేదం
 యోజనానాం శతం ప్రజేత్ ॥ బ్రహ్మహత్యాపనోదాయమితభుజ్జ్ని
 యతేన్ద్రియః । సర్వస్వం వావేదవిదేబ్రాహ్మణాయోపపాదయేత్ ॥ జ
 పేద్వానియతాహారస్త్రివేదస్యచసంహితామ్ ॥ కృతవపనోనివసేన్ద్రా
 మాంతెగోప్రజేఽపివా । ఆశ్రమేవృక్షమూలెవాగోబ్రాహ్మణహితే
 రతః ॥ ముచ్యతేబ్రహ్మహత్యాయాగోష్టాగోబ్రాహ్మణస్యచ ॥ ఏవం
 ధృఢప్రతోనిత్యం బ్రహ్మచారీసమాహితః । సమాప్తే ద్వాదశేవషేఽ
 బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥ బ్రహ్మహత్యాకృతం పాపంవ్యపోహత్యా
 జ్ఞవత్తయా । హత్యాగర్భమవిజ్ఞాత మేతదేవప్రథం చరేత్ ॥ ఉక్త్వా

నైవాన్యతం సాత్వేయప్రతిరుధ్యగురుం తథా । అపహృత్యచ నిత్యేపంక్త
 త్వాచస్త్రీసుహృద్వధమ్ ॥ ఇయంవిశుద్ధిరుదితా ప్రమాప్యైకామతో
 ద్విజమ్ । కామతోబ్రాహ్మణవధేనిష్కృతిర్విధీయతే ॥ * ॥ యాజ్ఞవ
 ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ శిరః కపాలీధ్వజవాణ్ భిక్షాశీకర్తృవేదయన్ । బ్ర
 హ్మహోద్వాదశాబ్దానిమితభుక్చుద్ధిమాపుయాత్ ॥ బ్రాహ్మణస్యపరిత్రా
 ణాన్తవాం ద్వాదశకస్యచ । తథాఽశ్వమేధావభృథసానాద్వాశుద్ధిమా
 పుయాత్ ॥ అరణ్యేలియతోజస్తావ్రికృత్వావేదసంహితామ్ । శుభ్య
 తెచావగాహితాప్రతిస్రృతాంసరస్వతీమ్ ॥ పాత్రేనిధాయ పర్యాప్తం
 ధనం వాబ్రహ్మహోశుచిః ॥ * ॥ పరాశరశ్చ — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మహో
 ద్వాదశాబ్దానికపాలంధారయేత్కరే । పావనంభేక్షమాహారంకపాలే
 నైవభోజయేత్ ॥ ఆహం చుష్కృతకర్తావై మహాసాహసకారకః । గృహ
 ద్వారేమలిసామి భిక్షార్థీ బ్రహ్మమాశుకః ॥ తపోవనేషు తీర్థేషు నదీప్ర
 స్థవణేషుచ । పర్యటన్సర్వతీర్థేషు చ త్రోపానద్వివర్జితః ॥ సమ్పూర్ణే
 ద్వాదశేవషేకచరేత్కృచ్ఛ్చిం మహావ్రతమ్ । పునఃప్రత్యాగతోవేత్త
 కుర్యాద్బ్రాహ్మణభోజనమ్ ॥ * ॥ అగస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ సేతుందృ
 ష్టాసముద్రస్య బ్రహ్మహోగురుతల్పగః । ముచ్యతేసర్వపాపేభ్యః కృ
 తఘ్నాపివిముచ్యతే ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ సురాంపీత్వాద్విజోమో
 హోదగ్నివర్ణాంసురాంపిబేత్ । తయాస్వకాయేనిర్దగ్ధే ముచ్యతేకిల్బిషాత్త
 తః ॥ గోమూత్రమగ్నివర్ణంవాపిబేచుదకమేవవా । పయోఘృతంవాఽఽ
 మరణార్థోశకృద్రసమేవవా ॥ యస్య కాయగతంబ్రహ్మమద్యేనాస్లావ్య
 తే సకృత్ । తస్య వ్యపైతి తద్బ్రహ్మశూద్రత్వంచ సగచ్ఛతి ॥ * ॥
 యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సురాంఘృతం మేహమూత్రపయసామగ్ని
 సన్నిభమ్ । సురాపోఽన్యతమంపీత్వామరణాచ్ఛుద్ధిమాపుయాత్ ॥ అజ్ఞా
 నాత్తుసురాంపీత్వారేతోవిఞ్మాత్రమేవచ । పునస్సంసారమహాన్తి త్ర
 యోవణాణ్ ద్విజాతయః ॥ పతిలోకం నసాయాతిబ్రాహ్మణీయాసురాం
 పిబేత్ । ఇహైవసాశునిగృధ్రీనూకరీవాపిజాయతే ॥ * ॥ మనుః —

॥ శ్లో ॥ సువణః పైయకృద్విప్రీరాజానమభిగమ్యతు । సర్వకర్మఖ్యాప
యన్బ్రూయాన్తాం భవాననుశాస్త్వితి ॥ గృహీత్వాముసలం రాజానకృ
ద్ధన్యాత్తుతం స్వయమ్ । వధేనశుభ్యధ్యతిస్తేనాబ్రాహ్మణస్తపసేవవా ॥
చీరవాసాద్విజోఽరణ్యేచరేద్బ్రహ్మహణోవ్రతమ్ । ఏతైవతైరపోహే
తపాపం పైయకృతం ద్విజః ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ బ్రా
హ్మణస్సర్వణహరీతు రాజ్ఞాం ముసలమర్పయేత్ । సర్వకర్మఖ్యాపయం
పైనోహతోముక్తోఽపివాశుచిః ॥ అనివేద్యనృపం శుభ్యేత్సురాపోవ్రతమా
చరేత్ । ఆత్మతుల్యసువణఃవాదద్యాద్వావిప్రతుష్టికమ్ ॥ * ॥ మ
నుః — ॥ శ్లో ॥ గురుస్త్రీగమనీయస్తుప్రతైరేతైరపానుదేత్ । సూ
ర్కింజ్వలస్తీం సావస్థిష్యేత్పుత్యనాసవిశుభ్యతి ॥ స్వయం వాశిశ్చవృ
షణాపుత్రకృత్యాధాయచాఙ్గలౌ । వైరృతీం దిశమాతిష్ఠేదానిపాతాదజి
హ్మగః ॥ ప్రాజాపత్యం చరేత్కృచ్ఛ్రమిబ్బమేకంసమాహితః । చాన్ద్రా
యణంవాత్రీన్తా సానభ్యసేన్నియతేన్ద్రియః ॥ పభిస్తు సంవసేదోవై
వత్సరంసాఽపితత్సమః ॥ * ॥ ఆపస్తంబశ్చ — ॥ వా ॥ గురుతల్పగా
మీనవృషణంశిశ్చం పరివాసాన్యజ్జలావాధాయ దక్షిణాందిశమనావృతంప్ర
జేత్ । జ్వలితాంవాసూర్కింపరిష్వజ్య సమాపుయ్యాత్తతశ్శుద్ధోభవతీతి ॥ * ॥
అథమహాపాతక సమానమాహతు ర్మనుయాజ్ఞవల్క్య — ॥ శ్లో ॥ గు
రూణామధ్యధిక్షేపా వేదనిన్దా సుహృద్వధః । బ్రహ్మహత్యా సమంజ్ఞై
యమధీతస్యచ నాశనమ్ ॥ గురౌరాక్షేపణం నిన్దా వేదస్య సుహృదోప
ధః । బ్రహ్మహత్యాసమంవిద్యాదితివేదవిదోవిదుః ॥ * ॥ గౌతమః —
॥ శ్లో ॥ యజ్ఞేవివాహకాలేచ అన్యస్మిన్ ధర్మసజరీటే । విఘ్నమాచర
తేయస్తు తమాహుబ్రహ్మ ఘాతుకమ్ ॥ జ్యోతిషం వ్యవహారంచ ప్రా
యశ్చిత్తం చికిత్సకమ్ । వినాశాస్త్రేణయోబూరియాత్తమాహుర్బ్రహ్మ
ఘాతుకమ్ ॥ * ॥ శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ సంరుద్ధా బ్రాహ్మణౌదృష్ట్యాస్ప
ర్ధమానౌపరస్పరమ్ । అనివార్యచయోగచ్ఛేత్తమాహుబ్రహ్మఘాతుకమ్ ॥
మర్శోద్ధాటం తాడనంచ దూషణం తజానంతథా । త్వంకృత్యబ్రా

శ్చూణం బూరియాత్తమాహుబ్రహ్మ ఘాతకమ్ ॥ * ॥ యోగీశ్వరః —
 ॥ శ్లో ॥ నిషిద్ధభక్షణం జైష్యాయున్మతంచ సభాన్తరే । రజస్వలాముఖాస్వా
 దస్సరాపానసమంభవేత్ ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ రత్యర్థంచ ధనార్థంచ
 తేత్రదాగార్థమేవచ । యముద్దిశ్యత్యజేత్ప్రణాంస్తమాహుర్భ్రహ్మఘా
 తకమ్ ॥ కోరిధాద్వేషాద్వివాదాద్వాబ్రాహ్మణానంచ మూఢః ॥ అవ
 మానంచ యఃపూర్వాత్తమాహుర్భ్రహ్మఘాతకమ్ ॥ అశ్వరత్నమనుష్య
 స్త్రీభూదేసు హరణంతథా । నిత్యేవస్యచ సర్వంహి సువర్ణస్త్రైయసంమి
 తమ్ ॥ బ్రహ్మస్వం విష్ణుకీకృత్య యోహరేత నరాధమః । స్వర్ణాస్త్రై
 యసమంప్రాహ మాణ్డవ్యమునిసత్తమః ॥ * ॥ ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ గు
 రూణాం భార్యయాసార్దం భగిన్యామాతురేవచ । ప్రహషణాహస్యవా
 క్యంహి గురుతల్పసమంభవేత్ ॥ పితృస్వసారంశ్యశురీం జాయాంవా
 మాతులస్యచ । మాతుస్సపత్నీం భగినీమాచార్యతనయాంతథా ॥ ఆచా
 ర్యపత్నీం తనయాం గచ్ఛంస్తు గురుతల్పగః ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥
 గాయత్ర్యాస్తు జపేతోగ్రితిం బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి । లత్యాశీతిం
 జపేద్యస్తు సురాపానాత్ప్రముచ్యతే ॥ పునాతి హేమహగ్ధారం గాయ
 త్ర్యులక్షసత్తతిః । గాయత్ర్యక్షస్త్రిభిర్గత్తైర్ముచ్యతే గురుతల్పగః ॥ * ॥
 సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ మణ్డలం పావమానీభిజ్ఞాపేత్పక్షంహవిష్యభుక్ ।
 నాశయేద్బ్రహ్మహత్యాంవా వసిష్ఠస్యవచస్తథా ॥ * ॥ అశ్వలాయనః —
 ॥ శ్లో ॥ ఇద్వరిమిన్ద్రమిదంసూక్తం మధుచ్ఛన్దసమేవచ । సురాపానా
 త్ప్రముచ్యేత మానమేకం జపేచ్ఛుధః ॥ * ॥ అపస్తంబుః — ॥ శ్లో ॥ ష
 ణ్డానం షష్ఠమానంవా నియతేద్ద్రీయ మానసః । జప్త్వాతుపారుషం
 సూక్తం ముచ్యతేసర్వపాతకైః ॥ * ॥ యమశ్చృతాచ — ॥ శ్లో ॥ ర
 హస్యంచేద్రహఃకుర్యాద్దృష్టంచేద్దృష్టవత్తథా । మన్వాదిభిస్సమామ్నా
 తం తత్రయతిర్భిషావహమ్ ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ సంవత్సరేణ
 పతతి పతితేన నమాచరణ । సంవత్సరేతు సంపూర్ణే ప్రాయశ్చిత్తంస
 మాచరేత్ ॥ ఏకశయ్యాననంపానంభాణ్డంపశ్వాన్నమిశ్రణమ్ । యా

జనాభ్యాపనాభ్యయనాత్పాపం సంక్రమతేన్యథామ్ || * || పరాశర
శ్చ — || శ్లో || కృచ్ఛం దేవ్యయతంచైవప్రాణాయామశతద్వయమ్ ।
పుణ్యతీర్థేనార్ద్ర శిరస్సానందాద్వాదశసంఖ్యయా || ద్వియోజనే తీర్థయా
త్రాకృచ్ఛం మేకంప్రకల్పితమ్ । జన్మ ప్రభృతీయతిచిత్పాతకంచా
పపాతకమ్ || తావదావర్తయేత్కృచ్ఛం యావదష్టగుణంభవేత్ || * ||
వసిష్ఠః — || శ్లో || బాల్యాశ్చ భృతీయత్పాపం పాతకంచాపపాతకమ్ ।
షడబ్దేనైవశుద్ధేత మహతఃపాతకాద్భవేత్ || ఆత్మనోఽథాప్రమర్శితపా
యశ్చైత్తమతఃపరమ్ || * || బృహస్పతిః — || శ్లో || పతివ్రతాచరోగీచవృ
ద్ధశ్చైవ విశేషతః । అకామకృతపాపేచ ప్రియశ్చైత్తద్ధమహతి || * ||
ఉపపాతకమాహ యోగీశ్వరః — || శ్లో || గోవధో వ్రాత్యతాస్తేయశ్చ
ణానాం చాపనిష్క్రియా । అనాహితాగ్నితావణ్యవిక్రయః పరివేదన
మ్ || భృతకాభ్యయనాదానం భృతకాభ్యావనం తథా । పరవిత్తం పార
దార్యం వాఘ్నేష్యం లవణక్రయః || స్త్రీ శూద్రవిట్త్వత్రవధోనిర్దితాన్నే
నజీవనమ్ । నాస్తిక్యం వ్రతలోపశ్చ సుతానాంచైవ విక్రయః || ధాన్య
కుప్య పశుస్తేయ మయాజ్యానాంచ యాజనమ్ । పితృ మాతృ సుతత్యాగ
స్తూతాకారామవిక్రయః || కన్యాయాదూషణంచైవ పరివిత్తికయాజనమ్ ।
కన్యాప్రదానంతస్యైవకాటిల్యం వ్రతలోపనమ్ । ఆత్మనోఽథేక్రియార
మ్భో మద్యపస్త్రీ నిషేవణమ్ || తదైవానాశ్రమేవాసా పరాన్నపరిపు
ష్టతా । అసచ్ఛాస్త్రాధిగమనమాకరేష్యధికారికా || భార్యాయావిక్ర
యశ్చైవపామేకై కముపపాతకమ్ || * || మనుశ్చ — || శ్లో || అన్మతం
స్వసముత్కషేరాజ గామిచపైశునమ్ । గురోశ్చాశ్చీకనిర్భణ్యసమాని
బ్రహ్మహత్యయా || బ్రహ్మహత్యైతావేదనిన్దా కౌటసాక్ష్యం సుహృ
ద్వధః । గృహితానద్యయోజాగ్ధిస్సరాపానపమానిషత్ || నిక్షేపస్యా
పహరణంనరాశ్వరజతస్యచ । భూమివజ్ర మణీనాం చరుక్ష్మస్తేయసమం
శ్శ్చృతమ్ || రేతసేకం స్వయోనిఘ్నమూరీష్యన్యజాసుచ । సఖ్యః పుత్ర
స్యచస్త్రీఘ్నగురుతల్పనమం విదుః || గోవధోఽయాజ్యపం యాజః పా

రదార్యాత్మ విక్రయా । గురుమాతృపితృత్యాగః స్వాధ్యాయాగో ౨౪
 స్ఫుతస్యచ ॥ పరివిత్తతానుజేన పరివేదనమేవచ । తయోదానంచకన్యా
 యాస్తయోరేవచయాజనమ్ ॥ కన్యాయామాషణం చైవవాఘ్నవ్యంప్ర
 తలోపనమ్ । తటాకారామ దారాణామసత్యస్యచ విక్రయః ॥ వ్రాత్య
 తాబాష్టవత్యాగోభృత్యాధ్యాపనమేవచ । భృతాచాభ్యయనాదా
 నమపన్యానాంచవిక్రయః ॥ సర్వాకరేష్వనీకారో మహాయస్త్రప్రవ
 ర్తనమ్ । హింస్రామనీప్ర్యుపాజీవోభిచారోమూలకర్తృచ ॥ ఇథనాథ
 మశుషాణాం ద్రుమాణామవపాతనమ్ । ఆశ్వాద్ధం చక్రియారమౌఘ
 నిద్బితాన్నాదనం తథా ॥ అనాహితాగ్నితాస్తేయమృణానాంచానపక్రి
 యా । అసచ్ఛాస్త్రానిగమనం కౌటిల్యం వ్యసనక్రియా ॥ ధాన్యకువ్యపశు
 స్తేయం మద్యపస్త్రీనిషేవణమ్ । స్త్రీసూద్రవిట్త్వ త్రవధోనాస్తిక్యం
 పపాతకమ్ ॥ * ॥ అధధేనువధైప్రతీకారమాహ — తత్రసంవతఃప
 రాశరౌ ॥ శ్లో ॥ కూషేతుపాతితేకృచ్ఛ్చిం పాషాణేతు త్రయం చరేత్ ।
 శస్త్రైవింశతికృచ్ఛ్చాగ్రిణియస్త్వాం పఞ్చదశైవతు ॥ అన్యోన్యం బద్ధనంకృ
 త్వాపృథిక్కృచ్ఛ్చింసమాచరేత్ । నదీతరణేతుకృచ్ఛ్చిం స్యాదగ్నిదాహే
 ష్టకృచ్ఛ్చింకమ్ ॥ శకటాదతికృచ్ఛ్చిం చతష్టకృచ్ఛ్చిత్రయం చరేత్ ॥
 పర్వేషాం వపనం కృత్వాగాం దద్యాత్ప్రపయస్వినీమ్ ॥ * ॥ మనుః —
 ॥ శ్లో ॥ తైలభేషజపానేతుడౌషధార్థంప్రకల్పితే । విషతైలేనగర్భాణాం
 ప్రమృతేనాస్తిపాతకమ్ ॥ అతిబాలామతికృశామతివృద్ధాంచరోగిణీమ్
 హత్వాపూర్వవిధానేనచరెచ్ఛాస్త్రాయణం ద్విజః ॥ ఏకపర్వేహతేవతైక్య
 చ్ఛ్చిపాదోవిధీయతే । అబుద్ధిపూర్వకైసస్యాత్పమృతేనాస్తిపాతకమ్ ॥
 అగ్నివిమృద్విప్రనానాం ప్రమృతేనాస్తిపాతకమ్ । యన్త్రితాగౌ
 శ్చికితాన్ధమూఢగర్భాతిపాతవే । యతైకృతే విపత్తిశ్చైత్వాయ
 శ్చిత్తం సమాచరేత్ ॥ గవాంచపర్వతారోహేనమృతైరేతదైవచ ।
 ప్రియశ్చిత్తంసమర్పన్తిద్విజావేదపరాయణాః ॥ * ॥ యోగీశ్వరః —
 ॥ శ్లో ॥ గోఘ్నసౌమ్యత్రయం కృత్వా కృచ్ఛ్చిం వా నవమాసికమ్ ।

గోమూత్రయావకాహారస్త్రిభిమానైర్విశుభ్యతి || * || సంవర్తః —
 || శ్లో || క్షత్రియస్యవధంకృత్వా చరేత్సంవత్సరత్రయమ్ । వైశ్యస్యాపి వధం
 కృత్వా అబ్జంకృచ్ఛ్చిం సమాచరేత్ || శూద్రస్యతు వధంకృత్వా అ
 ద్విధాం కృచ్ఛ్చిమాచరేత్ । ప్రకృతేస్తు వధంకృత్వా వజ్రాసంకృ
 చ్ఛ్చిమాచరేత్ || హస్తినంతరగం ఛాగమహిషోష్ఠ్రికపీంస్తథా । గో
 హిణీం చమరీం హత్వా చరేచ్ఛాచ్యద్రాయణత్రయమ్ || అజావికాఖరం
 శ్వనం నృగాలం సూకరం తథా । మాజూరం శశకం హత్వా ప్రాజా
 పత్యేన శుభ్యతి || ప్రమావణాత్పాణిభృతాం కుర్యాత్తత్ప్రతిరూపకమ్ ।
 తస్యానురూపం మూల్యంవా కుర్యాదిత్యబ్రవీష్మనుః || * || పరాశరదక్షా
 చ — || శ్లో || సింహవ్యాఘ్రవృకాదీనాం గృధ్రాణాం హననం ద్విజః ।
 సర్పేషాం పక్షిణాం కృత్వా పాదకృచ్ఛ్చిం సమాచరేత్ || అనస్థిప్రా
 మ్నానోహత్వా ప్రాణాయామేన శుభ్యతి || * || మనుశ్చ — || శ్లో || అను
 మంతావిశేసితాని యంత్రాయ విక్రియా । సంస్కర్తాచోపహతాచ ఘా
 తుకశ్చాతిఘాతుకః || * || యోగీశ్వరః — || శ్లో || వసేత్సంవత్సరే ది
 నానివశురోమఖిః । సంమితాని దురాచారో యోహన్త్యవిధినాపహా || * ||
 సంవర్తః — || శ్లో || వ్రతస్థాంపిధవాంసారిం రతశ్చేష్టునయోబ్రువన్ ।
 బ్రహ్మచారీస్త్రియంగత్వా అవకీర్ణి వ్రతం చరేత్ || అకామతఃసంస్థనంచ
 స్నానం కుర్యాత్సితాసితే || * || పరాశరః — || శ్లో || గృహస్థః కా
 మతః కృత్వా రేతసఃస్థలనం యది । సహస్రంతు జపేద్దేవ్యాః ప్రాణాయా
 మైస్త్రిభిస్సహ || * || గౌతమశ్చ — || శ్లో || సకృచ్ఛూద్రీంద్విజో గ
 త్వా చరేత్కృచ్ఛ్చిణివింశతిమ్ । తతైవకుర్యాత్కృచ్ఛ్చిణి వృషలీన
 హభోజనే || యఃకరోత్యేకరాత్రేణ వృషలీనహభాజనమ్ । సదాసూత
 కినస్తస్య బ్రహ్మహత్యావదేవదే || మదమోహేనయశ్శూద్రాయంపుత్ర
 ముత్పాదయేద్ద్విజః । యావద్గర్భః పతేద్బాహూ తావత్త్రిష్టైతుదారు
 ణే || * || యోగీశ్వరః — || శ్లో || అమృష్టాబ్రాహ్మణీంగత్వా ప్రా
 జాపత్యద్వయంచరేత్ । చణ్డాలీగమనేవిప్రః ప్రాజాపత్యాబ్జకంచరేత్ ||

రజశశ్చమః కారశ్చ నటోబురుడపవచ । కైవల్యే మేదభిల్లాశ్చ స
 పైతే అన్త్యజాతయః ॥ నటం కైలూషకీంచైవ రజకిం వేణుజీవినీమ్ । ఏ
 తాగత్వానరొమోహతోషష్టికృచ్ఛ్రంసమాచరత్ ॥ * ॥ పరాశరః —
 ॥ శ్లో ॥ మాతరం యదివాగచ్ఛేత్స్వసృతాం భగినీమపి । ఏతాస్తు కామ
 తస్సౌపి ఆత్మమేథ్రం నికృన్తయేత్ ॥ అకామతస్తు యోగత్వా కుర్యా
 చ్చాన్ద్రాయణద్వయమ్ । దశగోదక్షిణాం దద్యా చ్చుచ్ఛిం పారాశరో
 బ్రవీత్ ॥ మాతులానీం పితృవ్యస్య భాగ్యాంచ స్వసృతస్యచ । గురుప
 త్నీం స్వసారంచ భ్రాతృభార్యాం తడైవచ ॥ అజ్ఞానాద్గచ్ఛతిజ్ఞానా
 త్సారసీంతు సగచ్ఛతి । చణ్డాలీంవా శ్వపాకీంవాఅనుగచ్ఛతియోద్విజః ।
 త్రిరాత్రముపవాసిత్వా విప్రాణామనుశాసనాత్ ॥ సశిఖం వపనంకృ
 త్వా ప్రాజాపత్యద్వయంచరత్ । గోద్వయం దక్షిణాం దద్యాచ్చు
 ఛ్చిం పారాశరోబ్రవీత్ ॥ * ॥ పునరపి సపవాహ — ॥ శ్లో ॥ కృత్రి
 యోవాపివైశోవా చణ్డాలీం గచ్ఛతోయది । ప్రాజాపత్యద్వయం కు
 ర్యాద్దద్యాద్గోమిధునద్వయమ్ ॥ శ్వపాకీంవా౭భ చణ్డాలీం శూద్రోవా
 యదిగచ్ఛతి । ప్రాజాపత్యం చరెత్కృచ్ఛ్రంచతుర్గోమిధునందరత్ ॥ మా
 తరం యదిగచ్ఛేత్తు స్వసృతాం భగినీంతథా । ఏతాస్తు మోహతోగత్వా
 త్రీణీకృచ్ఛ్రాణి సజ్గురేత్ ॥ చాన్ద్రాయణత్రయం కుర్యాద్విశ్వచ్ఛేదే
 నశుభ్యతి ॥ మాతృష్వస్వగమేచైవమాత్మమేథ్ర నికర్తనమ్ । అజ్ఞానేనతు
 యోగచ్ఛేతుర్కర్యాచ్చాన్ద్రాయణ ద్వయమ్ ॥ దశగోమిధునం దద్యా
 చ్చుచ్ఛిం పారాశరోబ్రవీత్ ॥ పితృదారాంతృమారుహ్యమాతురాప్తాం
 తు భ్రాతృజామ్ । గురుపత్నీం స్నుషాంచైవ భ్రాతృభార్యాం తడైవచ ॥
 మాతులానీం సగౌత్రాంచ ప్రాజాపత్య త్రయంచరత్ । గోద్వయం
 దక్షిణాందద్యాచ్చుభ్యతే నాత్రసంశయః ॥ పశు వేశ్యాభిగమనె మహి
 మ్యష్ట్రాన్యకపీంతథా । ఖరీంచ సూకరీంగత్వా ప్రాజాపత్యంసమాచరె
 త్ ॥ గోగామీచ త్రిరాత్రేణ గామేకాం బ్రాహ్మణోదదత్ । మహి
 మ్యష్ట్రీ ఖరీగామీ త్వహూరాత్రేణశుభ్యతి ॥ డామరేసమరేవాపిమ

ర్భిక్షేవా జనక్షయే । బన్దీగ్రాహేభయార్తేచనదాస్వస్త్రిం నిరీక్షయేత్ ॥
 అక్షారసదృశీనారీ ఘృతమమ్భుసమోనరః । తత్సమీపే నవస్తవ్యం నరాణాం
 చఞ్చలంమనః ॥ మాత్రాస్వప్రాచుహిత్రావా భిన్నాననగతోభవేత్ ।
 బలవానిద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికషణి ॥ నరోగోగమనం కృత్వా
 చరెచ్చద్రాయణవ్రతమ్ । పతితాగమనే విప్రశ్చరెచ్చద్రాయణద్వ
 యమ్ ॥ * ॥ గోవిలః — ॥ శ్లో ॥ ఉదక్యాగమనేవిప్రః అష్టకృచ్ఛ్యంస
 మాచరేత్ । అజ్ఞానాత్సర్వనే విప్రస్సచేలస్నానమాచరేత్ । ప్రథమేహ
 నిచణ్డాభీద్వితీయే బ్రహ్మఘాతినీ । తృతీయే రజశీస్రాక్షాచతుర్థే హనిశుధ్య
 తి ॥ శుద్ధాభర్తుశ్చతుర్థేఽహ్ని స్నానేనస్త్రీ రజస్వలా । దైవేకర్తృణిపి
 త్రేయచ పఞ్చమేహనిశుధ్యతి ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ వ్యభిచా
 రెముతాశుద్ధా గర్భేత్యాగోవిధీయతే ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ వ్య
 భిచారేణయాచుష్టా ప్రాయశ్చిత్తీయతేతుసా । త్యాగోగర్భేనముద్దిష్టోన
 తాంసమ్భాషయేత్కవిత్ ॥ * ॥ విష్ణుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ దివా౨భిగమ
 నేవిప్రః స్నానంచైవోపవాసనమ్ । నద్వాయాం కృచ్ఛ్యం పాదః స్యాత్
 ప్రాజాపత్యంతు పర్వణి ॥ * ॥ యోగీశ్వరః — ॥ శ్లో ॥ విప్రదణ్డో
 ద్యమేకృచ్ఛ్యం మతికృచ్ఛ్యం నిపాతనె । అతికృచ్ఛ్యం మసృక్వాతెకృ
 చ్చోచ్ఛ్యం౨భ్యంతరశోణితే ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ మనసాచిన్త్రితంపా
 పం పశ్చాత్తాపేనశుధ్యతి । వచసాచేష్టితం పాపం జపశాలామాదిభిర్న
 రేత్ ॥ జాపమభిస్తు కృతంపాపం బ్రహ్మహత్యాది నమ్భవమ్ । ప్రా
 యశ్చిత్తిభవేత్సర్వం కృచ్ఛ్యం చాన్ద్రాయణాదిభిః ॥ * ॥ సంవర్తః —
 ॥ శ్లో ॥ యథాతాయబలోవహ్ని ర్దహత్యపిచబల్బజాన్ । ఏవందహతి చే
 దజ్ఞః కర్తృదోషం స్వచూత్తసః ॥ అకామతఃకృతంపాపం వేదాభ్యాసేన
 శుధ్యతి । కామతస్తు కృతంపాపం ప్రాయశ్చిత్తైఃపృథకృథక్ ॥ * ॥ ప
 రాశరః — ॥ శ్లో ॥ పథిచణ్డాశకంఽప్రస్త్వా కుర్యాత్సూర్యావలోకనమ్ ।
 యనిసమ్భాషణంచైవసావిత్రింతుసకృజ్ఞపేత్ ॥ * ॥ విష్ణుశ్చ — ॥ శ్లో ॥
 సప్రస్త్వా చణ్డాశపతితసజరారాన్త్యజవాయసాన్ । పాత్రాదిత్యాశయేత్

స్పృహంతం పశ్చాత్కృచ్ఛం సమాచరేత్ ॥ ద్విజశ్చక్షాణభాణ్ణస్థసలిలం
 పిబతేయది । పశ్చాత్సానాచరతత్కృచ్ఛం పశ్చాగవ్యం తతఃపిబేత్ ॥
 తస్యాన్నమత్తియోవిపో ద్విగుణం వ్రతమాచరేత్ ॥ * ॥ మనుః —
 ॥ శ్లో ॥ గౌడీయాధీష్ఠచపైష్ఠీచ విజ్ఞేయాత్రివిధాసురా । సురాయాఘా
 ణమాత్రైః ప్రాణాయామత్రయంచరేత్ ॥ అనాశ్రమీనతిష్ఠేత క్షణ
 మేకమపిద్విజః । తిష్ఠతేయదిమోహేన తప్తకృచ్ఛా ॥ ౯ ॥ షడాచరేత్ ॥
 పాశ్చాత్యత్యక్తయంతుర్యాద్వత్సరంతు నిరాకృతా । ఔషధం పశ్యమాహా
 రం దద్యాద్గోబ్రాహ్మణేషుచ । మృతోవాప్యమృతోవాపి ప్రియశ్చి
 త్తం నవిద్యతే ॥ * ॥ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ సూతకాన్నం నవత్రా
 ఙ్గమాసికాన్నం తదైవచ । బ్రహ్మచారీతు యోగీంద్రియాత్పదకృచ్ఛైః
 శుభ్యతి ॥ మరాచారస్య విప్రస్య నిషిద్ధాచరణస్యచ । అన్నం భుక్తాద్వి
 జఃకుర్యాద్దినమేకమభోజనమ్ ॥ * ॥ పరాశరశ్చ — ॥ శ్లో ॥ సదాచార
 స్యవిప్రస్య తథావేదాస్తవేదినః । భుక్తాన్నముచ్యతేపాపాదహేహ
 రాశ్రాస్తరాన్నరః ॥ * ॥ అశ్విరాః — ॥ శ్లో ॥ అజ్ఞానాద్బ్రాహ్మ
 ణాభుక్తైశ్చూద్రస్యాన్నంయతతురః । ప్రాయశ్చిత్తం భవేత్తస్యపశ్చా
 త్కృచ్ఛమాచరేత్ ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ చూద్రహస్తేన యోగ
 శీయాత్పానీయంవాపిబేత్స్వచిత్ । అహేహరాత్రోషితాభూత్వాప
 శ్చాగవ్యేనశుభ్యతి ॥ కాలే నవోదకంశుద్ధం నపిబేదమారేవతత్ । అకాలే న
 ప్తరాత్రంతు నపిబేచ్ఛనవోదకమ్ ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అజ్ఞానా
 ద్యదిశూద్రాన్నం యోభుక్తేహిద్విజాధమః । తస్యపాపవిశుద్ధ్యర్థం పా
 శ్చాత్యత్యక్తయంచరేత్ ॥ శ్వకాకోచ్ఛిష్టగోచ్ఛిష్టక్రిమికీటాదిభక్షణే । అమె
 థ్యానాంచ నవోషోం పాశ్చాత్యత్యక్తయంచరేత్ ॥ * ॥ హరీతః — ॥ శ్లో ॥
 క్షీరంవా యదివాతైలం తక్రమాజ్యం మధూనిచ । ఏతేషాం విక్రయే వి
 ప్రి రారవం నరకం వ్రజేత్ ॥ పూగీఫలం మాతులుక్లం ద్రాక్షాం ఖ
 జూరమేవచ । ఏతేషాం పాదకృచ్ఛం స్యాజ్జమ్బీరాదేస్తతైవచ ॥ కస్తూ
 యోలాది గంధానాం పాశ్చాత్యత్యక్తయంచరేత్ । కర్పూరాదేస్తదర్థం

— శ్రీ భవభవ నిరూపణమ్ —

ఇదానీం ప్రకృతముచ్యతే — ॥ శ్లో ॥ భవేతు ద్వివి భజ్జయే
 దైవమానుషభేదతః । మానుషాన్నరకంయూత దైవతస్త్వగ్రమవాపుయా
 త్ ॥ తస్మా దైవంహి కర్తవ్యం సర్వదా మనుజేశ్వర । మానుషంహి న
 కర్తవ్యం సర్వదాపాపకారకమ్ ॥ తస్మా తస్త్వప్రయత్నన మానుషం
 నసమాచరేత్ ॥ * ॥ అథ దైవవిత్త విషయే కించుచ్యతే । కుణ్డధారకౌ
 పాఖ్యాన శుకానుశాసనాదిష్టితిహాససముచ్యయేచ — ॥ శ్లో ॥ మా
 నుషం మనయోవిత్తమథమాహురశాశ్వతమ్ । దైవమాహుస్తథా విత్తం
 భర్తం దివ్యసుఖప్రదమ్ ॥ నాథలోభాన్నచన్నహాన్నక్రోధాన్నచమత్స
 రాత్ । నకామాన్నభయాద్వాపి భర్తంప్రాజ్ఞఃపరిత్యజేత్ ॥ అర్థహీనోఽపి
 భర్తాత్మా స్వర్గం గచ్ఛతి మానవః । అర్థవాణ్ భర్తహీనస్తు నరకం ప్రతిపద్య
 తే ॥ అభావీన భవత్యర్థో నాశో నాస్యైవ భావినః । పతద్విదన్తో విబుధా
 క్లిశ్యంతే నైవమోహితాః ॥ నమస్త్రీ బలవీర్యేణ ప్రజ్ఞయా పారుషేణ వా ।
 అలభ్యం లభతే మత్వైస్తత్ర కాపరిదేవనా ॥ సర్వ ఏవహి లోకోఽయం
 యదిస్యాద్ధర్మతత్పరః । తతోనిరస్తరస్త్వర్గో భవేచ్ఛాన్యచమేదినీ ॥ శ్రద్ధ
 యాసాధ్యతేభర్త్యే మహద్భిర్నార్థసంజ్ఞయైః । అకింఞ్చనాహి మనయశ్శ్రీ
 ధ్ధాధర్మాద్వివంగతాః ॥ భమాణ్ధకామమోక్షాణాంచతుర్థామిహసాధనమ్ ।
 విద్యాతపో బలంశౌర్యం కులీనత్వమరోగతా ॥ రాజ్యం భర్త శ్చమోక్షశ్చ
 సర్వం భర్తాదవాప్యతే ॥ నాముత్రహిసహాయార్థంపితా మాతాచ తిష్ఠ
 తః । నపుత్రదారానజ్ఞాతిధర్మస్త్రిప్తతికేవలమ్ ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥
 పుత్రదారకుటుమ్బాని శరీరం సంచయాశ్చయే । పారకైవమధ్రువం స
 ర్వం స వ్యతై సుకృతమమృతే ॥ నహివేదాస్త్యధీతాశ్చ నశాస్త్రాణి
 శ్రుతాన్యపి । తేత్రగచ్ఛన్తి యత్రాసా భర్త ఏకోఽనుగచ్ఛతి ॥ ఏకొహి
 జాయతేజన్తురేకపవనద్యతే । ఏకోఽనుభుజ్ఞైసుకృతమేకపవనమమృ
 తమ్ ॥ ఘృతంశరీరముత్సృజ్య లోష్ఠ కాష్ఠ సమం క్షీతో । విముఖా బాన్ధ
 వాయాన్తి భర్త స్త మనుగచ్ఛతి ॥ కర్మణా మనసావాచా సర్వాన్వస్థాసు

— శ్రీ భవభవ నిరూపణమ్ —

ఇదానీం ప్రకృతముచ్యతే — ॥ శ్లో ॥ భవేతు ద్వివి భజ్జయే
 దైవమానుషభేదతః । మానుషాన్నరకంయూత దైవతస్త్వగ్రమవాపుయా
 త్ ॥ తస్మా దైవంహి కర్తవ్యం సర్వదా మనుజేశ్వర । మానుషంహి న
 కర్తవ్యం సర్వదాపాపకారకమ్ ॥ తస్మా తస్త్వప్రయత్నన మానుషం
 నసమాచరేత్ ॥ * ॥ అథ దైవవిత్త విషయే కించుచ్యతే । కుణ్డధారకౌ
 పాఖ్యాన శుకానుశాసనాదిష్టితిహాససముచ్యయేచ — ॥ శ్లో ॥ మా
 నుషం మనయోవిత్తమథమాహురశాశ్వతమ్ । దైవమాహుస్తథా విత్తం
 భర్తం దివ్యసుఖప్రదమ్ ॥ నాథాలోభాన్నచన్నహాన్నక్రోధాన్నచమత్స
 రాత్ । నకామాన్నభయాద్వాపి భర్తంప్రాజ్ఞఃపరిత్యజేత్ ॥ అర్థహీనోఽపి
 భర్తాత్మా స్వర్గం గచ్ఛతి మానవః । అర్థవాణ్ భర్తహీనస్తు నరకం ప్రతిపద్య
 తే ॥ అభావీన భవత్యర్థో నాశో నాస్త్వైవ భావినః । పతద్విదన్తో విబుధా
 క్లిశ్యంతే నైవమోహితాః ॥ నమస్త్రీ బలవీర్యేణ ప్రజ్ఞయా పారుషేణ వా ।
 అలభ్యం లభతే మత్యేస్తత్ర కాపరిదేవనా ॥ సర్వ ఏవహి లోకోఽయం
 యదిస్యాద్ధర్మతత్పరః । తతోనిరస్తరస్త్వర్గో భవేచ్ఛాన్యచమేదిన్ ॥ శ్రద్ధ
 యాసాధ్యతేభర్త్యే మహద్భిర్నార్థసంజ్ఞయైః । అకింఞ్చనాహి మనయశ్శ్రీ
 ధ్వాధర్మాద్వివంగతాః ॥ భమాణ్ధకామమోక్షాణాంచతుర్థామిహసాధనమ్ ।
 విద్యాతపో బలంశౌర్యం కులీనత్వమరోగతా ॥ రాజ్యం భర్త శ్చమోక్షశ్చ
 సర్వం భర్తాదవాప్యతే ॥ నాముత్రహిసహాయార్థంపితా మాతాచ తిష్ఠ
 తః । నపుత్రదారానజ్ఞాతిధర్మస్త్రిప్తతికేవలమ్ ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥
 పుత్రదారకుటుమ్బాని శరీరం సంచయాశ్చయే । పారకృతమధ్రువం స
 ర్వం స వ్యతై సుకృతమగ్నతే ॥ నహివేదాస్త్యధీతాశ్చ నశాస్త్రాణి
 శ్రుతాన్యపి । తత్రగచ్ఛన్తి యత్రాసా భర్త ఏకోఽనుగచ్ఛతి ॥ ఏకోహి
 జాయతేజన్తురేకపవనద్యతే । ఏకోఽనుభుజ్ఞైసుకృతమేకపవనదుష్కృ
 తమ్ ॥ ఘృతంశరీరముత్సుజ్య లోష్ఠ కాష్ఠ సమం క్షితౌ । విముఖా బాన్ధ
 వాయాన్తి భర్త స్త మనుగచ్ఛతి ॥ కర్మణా మనసావాచా సర్వాన్వస్థాసు

సహదా । తస్మాత్సర్వాత్మనాథమణం తాత నిత్యం సమాచర ॥ మా
 ధర్మ విముఖః ప్రేత్య తమస్యస్థే పతిష్యసి । కొజానీతేకదాకస్య మృత్యు
 కాలోభవిష్యతి ॥ శ్వఃకార్యమద్య కుతీర్వతపూర్వాష్ట్రాచాపరాష్ట్రాకమ్ ।
 నహిప్రతీక్షతేమృత్యుః కృతంవాఽస్య నవాఽకృతమ్ । నవ్యాధయో నచ
 యమ శ్రేయఃప్రాప్తిం ప్రతీక్షతే ॥ యావదేవభవేత్కాలస్తావచ్ఛ్రే
 యస్సమాచరేత్ ॥ ఇహైవ సరకవ్యాధే శిష్కిత్యాం నకరోతిచేత్ । గ
 త్వానిరౌషధం దేశం సరుజఃకింకరిష్యతి ॥ మమమిత్రమిదంమమపుత్రో
 సౌ మమజననీయమితి ప్రలపంతః । సహసా యమసాదనముగ్రం సర్వమి
 దం విరహాయభజన్తే ॥ భార్యామేపుత్రోమే విభవోమే సిద్ధబద్ధసు
 హృదోమే । ఏవం వదంతమనం పశుమివమృత్యుర్నరం నయతి ॥ ఇదంకృ
 త్యమిదం కార్యమిదమన్యత్కృతాకృతమ్ । ఏవమీహాసమాయుక్తం కృ
 తాంతః కురుతేవశే ॥ ప్రశస్తానినిషేవస్య స్వకమాణిప్రయత్నతః । ఏ
 తావద్ధర్మ సర్వస్వం నిష్టతానివివర్జయ ॥ నాస్తిధర్మ సమోబద్ధుర్నాస్తిధ
 ర్మ సమస్సహృత్ । నాస్తిధర్మ సమోలాభో నాస్తిధర్మ సమాగతిః ॥ * ॥
 అతపవ ధర్మార్థయోగ్యుగపదుపస్థితౌ ధర్మమనాదృత్యార్థగ్రహణే బ్రహ్మ
 హత్యాప్రతమాహాషస్తమ్భః — ॥ నా ॥ “ ధర్మార్థయోగ్యుగపాతే
 అర్థగ్రాహణ పతదేవ ” ఇతి ప్రియశిష్యత్వస్యాతి గురుత్వాత్ ఉత్కో
 చగ్రహణేన మహాసర్థకరకూటసాక్ష్యరాజగామిపై శున్యాది విషయమ్ ॥
 యాజ్ఞ వల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ తపస్తప్తావృన్మజద్బ్రువ్య బ్రహ్మణా
 స్వేదగుప్తయే । తృప్త్యర్థం పితృదేవానాం ధర్మసంరక్షణాయచ ॥ * ॥
 మనుః — ॥ శ్లో ॥ ద్విజాతీనామయం దేహేనా నోపభోగాయ కల్పతే ।
 ఇహాశ్లేశాయ మహతే ప్రేత్యా నన్తసుఖాయచ ॥ * ॥ శాణ్డీల్యః —
 ॥ శ్లో ॥ గృహాథ ఏవ సర్వేభ్యో ధర్మణాంబ్రాయాన్మహామతిః । పరివ్రా
 డపినా బ్రాయాత్సర్వశ్రేష్ఠో గృహాశ్రమీ ॥ * ॥ సముచ్చయే —
 ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మచారీగృహాథోవా వానప్రస్థోఽథభిక్షుకః । యథోక్తకారి
 ణస్సర్వే గచ్ఛన్తి పరమాం గతిమ్ ॥ * ॥

— శ్రీ నృ వ్యశుద్ధివిధిః శ్లో —

అథ నృ వ్యశుద్ధిరుచ్యతే । తత్ర పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అథాతో నృ
 వ్యశుద్ధిస్తు పరాశరవచోయథా । దారుపాత్రాణి సర్వాణి లోహేనో ని
 ఖతాశ్శుచిః ॥ ఉల్లిఖతాః - ఉల్లిఖతాని , ఏవంకృతేశుచిశుద్ధిరిత్యర్థః ।
 ॥ శ్లో ॥ భన్తు నాశుధ్యతే కాంస్యం తామ్రము మైనశుధ్యతి ॥ రజసాశుధ్య
 తే నారీచావికం తుసదాశుచిః । నదీవేగేనశుధ్యేత యత్రా మేధ్యం నలక్ష్య
 తే ॥ భన్తు నాశుధ్యతే కాంస్యం సురయాయన్నలిప్యతే । సురామూత్ర
 పురీషేస్తు శుధ్యతే తావలేఖనైః ॥ అయసాచా యసం పాత్రం దీప్తేచా
 గ్నో ప్రతాపయేత్ । దంతశ్శుక్తిస్తథాశృణ్వం రౌప్యం సౌవర్ణబాజనమ్ ॥
 మణిపాత్రాణి శక్తశ్చ తేహం ప్రత్యాశనాజ్జలైః ॥ * ॥ ఇదం నిర్లవవిష
 యమ్ । సలేపేతు ॥ శ్లో ॥ గవాఘ్రి తాని కాంస్యాని శూద్రో చ్ఛిష్టాని
 యానిచ । శుధ్యంతి దశభిః తూరైః శ్వకాకొపహతానిచ ॥ * ॥ తూరైః -
 లవణసహితైస్త్యైరిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ పాషాణాని పునః పూర్వేష్యచ్ఛుద్ధిరేషాము
 దాహృతా । మృదాభుజ్జం దహనాచ్ఛుధ్యేద్ద్రీ వ్యాణాం మార్జనాచ్ఛు
 చిః ॥ * ॥ మార్జనమ్ - దర్భైరుత్ ప్లావనమ్ ॥ శ్లో ॥ తస్తు వల్గల చీరా
 ణాం వస్త్రం కారాపనత్రామకమ్ । ఊణా నేత్ర పటానాంచపోక్ష
 ణంతువిధీయతే ॥ తూలికాముపధానంచ చిత్రరక్తామృరాణిచ । కోష
 యిత్వా స్వతః పేనేవ ప్రోక్షణాత్తు శుచీనివే ॥ వేణువనరశూర్పాణాం
 శణసృఫలచర్మణోః । తృణకాష్ఠాది రజ్జానాముదకాభ్యుక్షణాచ్ఛుచిః ॥
 అక్లా రేణుభవేచ్ఛుద్ధిస్తామ్రాణాం కాశ్చానసృచ । జలశౌచంచ వస్త్రా
 ణాం పరిత్యాగేనమృణ్మయమ్ ॥ ఏతదుచ్ఛిష్టస్పృష్టివిషయమ్ ॥ శ్లో ॥
 కుసుమ్భం గుడకార్వాన లవణం తైలసర్పిషీ । దావరేకుర్వీత ధాన్యాద
 గృహేదద్యాన్థుతాశనమ్ ॥ రజకశ్చర్మ కారశ్చ లుబ్ధకొవేణుపుల్గసః ।
 చాతుర్వర్ణ్యేషు గృహేషు నావిజ్ఞాతేషు నిష్రుతిః ॥ జ్ఞాతేషు నిష్రుతిం
 కుర్యాత్పూర్వోక్తసాధ్యైర్థమేవచ ॥ గృహసాధ్యభ్యంతరంగచ్ఛేదచ్ఛ్లా
 యసన్యకస్యచిత్ । తస్మాద్దైహ్యాద్వినిసన్సుత్యమృదాభిష్టాని విసజాయేత్ ॥

రసపూర్ణం తుమ్మదాపిణ్ణం నత్యజేతస్పితకపజితమ్ । గోమయైర్మిశ్రి
తైస్త్రోమైర్నాజకాయితగృహాంతరమ్ ॥ శ్రితం ద్రోణాథకస్యాన్నంకా
కశ్వానోపహతితమ్ । కేనెదం శుభ్యతేచాన్నం బ్రాహ్మణేభ్యోవివేద
యేత్ ॥ ప్రస్థద్వాత్రింశతిర్ద్రోణః స్మృతోద్విప్రస్థః ఆథకః । తతో
ద్రోణాథకస్యాన్నం శుద్ధమేవేతుదాహృతమ్ ॥ కాకశ్వానావలీభం తు
గనాఽఽహృతం ఖరేణచ । స్వల్పమన్నం త్యజేద్విద్వాన్ శుద్ధం ద్రో
ణాథకంతు తత్ ॥ గ్రాసముద్భృత్య తదోభజ్యం యచ్చ లాలాహతంభ
వేత్ । సువర్ణోదకమభ్యుక్ష్య వహ్నినా చోపతాపయేత్ ॥ హుతాశనోప
సంస్పృష్టం సువర్ణ సలిలేనవా । విప్రాణాంబ్రహ్మ ఘోషేణశుద్ధిమాప్న
తి తత్క్షణాత్ ॥ * ॥ ఏతదత్యంతాపద్విషయమ్ । నఏవ — ॥ శ్లో ॥ మ
క్షికాకీటమార్జారపతన్జక్రిమిదమకరాః । మేఢామేఢ్యేస్పృశంతోపి
నోచిచ్ఛిష్టం మనురబ్రవీత్ ॥ బాలైర్మకులమార్జారైరన్నముచిచ్ఛ్యతేయ
ది । తిలదరోఘ్నకైఃప్రోక్ష్య శుభ్యతేనాత్ర సంశయః ॥ * ॥ ఇతిపరాశ
రవచనాని । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సౌవర్ణరజతాబ్జానామూర్ధ్వపా
త్రగ్రహాత్మనామ్ । శాఖరజ్జామూలఫలవాసోవిదళచర్మణామ్ ॥ పాత్రా
ణాం చమసానాంచ వారిణాశుద్ధిరుచ్యతే ॥ * ॥ అబ్జమ్ - ముక్తాఫలశఙ్ఖ
శుక్త్యాది , ఊర్ధ్వపాత్రమ్ - యాజ్ఞేయోలూఘాది , గ్రహాః - షోడశీ
ప్రభృతయః , రజ్జాః - బల్బజాదినిర్మితా , విదళమ్ - వైణవాది , చర్మ -
అజాదీనామ్ । విదళచర్మణోగ్రహణం తద్వికారాణాంఘత్రపరత్రశూ
పపాత్రాదీనాముపలక్షణమ్ । పాత్రాణి - ప్రోక్షణపాత్రాదీని , ఏ
తేషాముచిచ్ఛిష్టస్పర్శమాత్రేవారిణాప్రక్షాశనేనశుద్ధిః । నలేప ॥ శ్లో ॥
చరుస్రక్సృగ్నససేహపాత్రాణ్యుష్ణేనవారిణా ॥ శుభ్యంతితిశేషః ।
చరుః - చరుస్థాలీ , ససేహపాత్రాణి - పాశిత్రహరణాదీని । అత్ర
మనుః — ॥ శ్లో ॥ నిలేశవం కాశ్చనం భాణ్ణమద్భిరేవ విశుభ్యతి । అబ్జమ
త్వమయంచైవరాజతం చానుపస్మృతమ్ ॥ తైజసానాం మణీనాంచ సర్వ
స్యాత్వమయస్యచ । భస్మనాద్భిర్మృదాచైవ శుద్ధిరుక్తామనీషిభిః ॥ * ॥ అ

శ్చనుయమ్ - దృషదాది, ఏతేషాం సలేషానాం భస్మనా అద్భివాశుద్ధిః ।
 కాకాదిముఖావభాతేషు “కృష్ణశకునిముఖావమృష్టం నిలిఖేచ్ఛాఛ్వాపద
 ముఖావమృష్టంపాత్రంనప్రయుజ్యేత” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణోదాహృ
 తం స్మృత్యంతరం ప్రప్రవృత్తమ్ । యజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ స్ఫృశూ
 రాజిన ధాన్యానాం ముసలోలూఖలాససామ్ । స్ఫులి - యజ్ఞామ్, అ
 నః - శకటమ్, ఏషాముష్టేనవారిణా శుద్ధిరితిచ । స్రుక్ స్రువ సస్నే
 హపాత్రాణ్యస్టేన వారిణాఇతి పూర్వేణసంబధః ॥ శ్లో ॥ ప్రోక్షణం
 సంహతానాంచ బహూనాం ధాన్యవాససామ్ ॥ * ॥ ఉక్తశుద్ధి నాం ధా
 న్యవాసఃప్రభృతీనాం బహూనాం రాశీకృతానాం ప్రోక్షణేనైవశుద్ధిః ।
 అత్రచవిజ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ యదా ధాన్యాదీని వస్త్రాదీనివా
 రాశీకృతాని తత్రచణ్డాలాదిసృష్టానృపాని అస్పృష్టానిచ బహూని,
 స్పృష్టానాముక్తేవశుద్ధిః, ఇతరేషాం ప్రోక్షణమ్ । తథా స్మృత్యంతరమ్ —
 ॥ శ్లో ॥ వస్త్రధాన్యాదిరాశీనామేకదేశస్యదూషణే । తావన్యాత్రం
 సముద్ధృత్య శేషం ప్రోక్షణమహతి ॥ * ॥ ఇతి । స్పృష్టానాం బహు
 త్వే, మనుః — ॥ శ్లో ॥ అద్భిస్తు ప్రోక్షణంశౌచం బహూనాం ధాన్య
 వాససామ్ । ప్రత్యూశనేనత్యల్పనామద్భిశ్చౌచంవిధీయతే ॥ * ॥ ఏవం స్పృ
 ష్టాస్పృష్టసమత్వేపి ప్రత్యూశనమేవ, అధికేపి ప్రత్యూశనమేవ ॥ శ్లో ॥
 తక్షణందారుశృక్లాణాంగోవాలైఃఫలసమ్భవామ్ । మార్జనంయజ్ఞపాత్రా
 ణాం పాణినా యజ్ఞకర్తృణి ॥ * ॥ దారుణామ్, మేషమహిషాదిశృక్లా
 ణామ్, కరివరాహాద్యస్థామ్, దంతానాం చోద్భిష్టస్నేహాదిలిప్తానామ్,
 మృద్భస్మోదకాదిభిరనవగతగన్ధలేషానామ్, తక్షణమ్ - తావన్యాత్రావ
 యవావనయశంశుద్ధిః । ఫలసమ్భవామ్ - బిల్వాలాబూనారికేళాదిఫల
 జానాం పాత్రాణామ్, గోవాలైరుద్భర్షణం శుద్ధిః, స్రుక్కువాదీనాం
 యజ్ఞపాత్రాణాం దక్షిణేన హస్తేన దర్భైర్దశాపవిత్రేణవా మార్జనం
 శుద్ధిః । ఇదంపూర్వోక్తశౌచానంతరం కర్తవ్యమ్ । ఏవం కేషాంచితస్సలే
 షానాం లేషావకర్షణ విశేష సోరూనాహ ॥ శ్లో ॥ సోష్ణీరుదకగోమూ

త్రై శుద్ధ్యత్యావికకాశికమ్ । సశ్రీఫలైరం శుపట్టం సారిష్టేః కుతుపం
 తథా ॥ సగౌరసర్వపైః త్మోమం పునఃపాకేనమృత్యు యమ్ ॥ * ॥ ఆవికం -
 ఊణామయమ్ , కాశికమ్ - కోశప్రభవమ్ , ఊషరమృతస్సహితేన గో
 మూత్రైహోదకేనవాశుద్ధ్యతి । అంశు పట్టాదికమ్ , శ్రీఫలసహితైః ప్ర
 త్తాభితంశుద్ధ్యతి । అంశుపట్టమ్ - వలగలతస్తు కృతమ్ , కుతుపః - పా
 ర్వతీయఛాచ్ఛగరోమనిమితకమ్పృశమ్ , అరిష్టఫలసహితైః ఫేనరహితైరు
 దకగోమూత్రై శుద్ధ్యతి । ఏవముచ్చిష్టస్నేహాదియోగే । అల్పవహుతే
 తు ప్రోక్షణాదేవ , త్వాశనాసహత్వాత్ , సర్వత్రద్రవ్యావినాశేనై
 వ శుద్ధిరిష్టత్వాత్ । యథాహదేవలః — ॥ శ్లో ॥ ఔర్ధ్వకాశేయకుతుప పట్ట
 త్మోమదుకూలజాః । అల్పశౌచాభవన్వైతే శోషణప్రోక్షణాదిభిః ॥ తా
 న్యేవామేధ్యయుక్తాని త్వాశయోచ్చేదనైస్సవైః । ధాన్యకలైరస్తు ఫల
 జై రసైరాగానుగైరపి ॥ * ॥ ఇతి । ఔర్ధ్వాదిగ్రహణం తదారబ్ధతూలి
 కాది ప్రాప్త్యర్థమ్ । అతస్తస్యల్పవహుతేనేవత్వాశనంకార్యమ్ ॥ శ్లో ॥
 తూలికాముపధానంచ పుష్పరక్తమ్బరం తథా । శోషయత్వాఽఽతపేకించి
 త్కరేస్సంమార్జయేన్ను హుః ॥ వశోచచ్చ వారిణా ప్రోక్ష్య వినియుజ్జీతక
 మణి । తాన్యవ్యతిమలినాని యథావత్పరిశోధయేత్ ॥ * ॥ ఇతిదేవల
 స్త్వరణాత్ । కుఙ్కుమకుసుమ్భ పుష్పగ్రహణం హరిద్రాది రక్తద్రవ్య
 స్యత్వాశనాసహస్యప్రాప్త్యర్థం , నమాజ్జీష్ఠాదేః , తస్యత్వాశనసహత్వా
 త్ । శక్తేనాపుక్తమ్ — ॥ వా ॥ రాగద్రవ్యానిప్రోక్షితాని శుచీనీ
 తి ॥ * ॥ గౌరసర్వపసహితై రుదకగోమూత్రై శుద్ధ్యతి । త్మోమమ్ - త్మ
 మా అలసే తత్సూత్రనిర్మితమ్ , మృత్యు యమ్ - ఘటాది , పునః పాకే
 నశుద్ధ్యతి । ఏతచ్ఛోచచ్చిష్ట స్పర్శే । చణ్డాలాదిస్పర్శేతు త్యాగపవ । య
 థాహవరాశరః — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలాద్యైస్తు సంస్పృష్టం ధాన్యంవస్త్ర
 మథాపివా । ప్రత్వాశనేన శుద్ధ్యేత పరిత్యాగాన్న హీమయమ్ ॥ * ॥ ఇ
 తి ॥ శ్లో ॥ కారుహస్త శుచిఃపుణ్యం భేక్షయోపిన్ను ఖంతథా ॥ * ॥
 కారవః - రజకచేలథావక సూపకారాద్యాః , లేషాం హస్తశుచిః । శు

చిత్వంచ, తత్తత్సాధ్యేకర్తృణి వస్తుధావనాదా సూతకాదిసమ్భవేపి ।
 పణ్యమ్ - అపణ్యస్తద్రవ్యంవిక్రేయం వీహ్యది, అనేకక్రేతృజనహస్త
 పరిఘట్టితమవ్యప్రయతం నభవతి, సూతకాదినిమిత్తైచ వణిజామ్ । భి
 త్తాణాం సమూహయా భైక్షమ్, తత్ బ్రహ్మచర్యాధిగతమ్ । అనాచా
 న్తస్త్రీప్రదానాశుచిరధావ్యక్తమణాదినాపి నదువ్యతి । తథాయోపిస్తు
 ఖం సమ్భోగకాలేశుచి ॥ శ్లో ॥ వత్సః ప్రన్నవనేమేధ్యః శకునిఃఫలశా
 తనే । ప్రియశ్చరతిసంసర్గేశ్వమృగగ్రహణేశుచి ॥ * ॥ ఇతి స్తు
 రణాత్ — ॥ శ్లో ॥ కాలోఽగ్నికర్తృమృద్వాయుర్త్వనోజ్ఞానం తపాజ
 లమ్ । పశ్చాత్తపో నిరాహారస్సర్వేఽమీశుద్ధిహేతవః ॥ * ॥ అన్యవిషయ
 విభాగమాహ — ॥ శ్లో ॥ అకార్యకారిణాం దానం వేగోనద్యాస్తు
 శుద్ధికృత్ । శోధ్యస్య మృచ్ఛతోయం చ సన్యాసోఽథద్విజత్త నామ్ ॥
 తపోవేదవిదాంతాన్విర్విదుషాం వత్సఃశోజలమ్ । జపః ప్రచ్ఛన్నపా
 పానాం మనసస్సత్యముచ్యతే ॥ భూతాత్మనస్తపోవిద్యేబుద్ధిజ్ఞానం
 విశోధనమ్ । తేత్రజ్ఞసేవ్యశ్వరజ్ఞానాద్విశుద్ధిః పరమామతా ॥ * ॥ ఇతి ।
 మనుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ త్వాన్త్యాశుధ్యన్తివిద్వాం సాదానేనాకార్యకారిణః ।
 ప్రచ్ఛన్నపాపాజపేన్తవసావేదవిత్తమాః ॥ అద్భిగాత్రాణిశుభ్య
 న్తిచానస్సత్యేనశుధ్యతి । విద్యాతపోభ్యాంభూతాత్మాబుద్ధిజ్ఞానేనశుధ్య
 తి ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ అద్భిశ్శుధ్యన్తిగాత్రాణిబుద్ధిజ్ఞానేన
 శుధ్యతి । అహింసయాచభూతాత్మా మనస్సత్యేనశుధ్యతి ॥ వా ॥ తైజ
 సానాముచ్ఛిష్టానాం గోశకృద్భుష్టమృద్భిః పరిమాజా నమన్యతమేనవా
 తాప్రరజతసువణానామమైరమత్రాణాం దహనేన దారవాణాంతక్ష
 ణేన వైణవానాంగోమయేనఫలమయానాంగోవాలరజాన్వకృష్టాజినానాం
 బిల్వతణ్డలైః కుతుపానామరిష్టై రౌణానామాదిత్యేనత్రైమాణాం గౌర
 సఙ్గా పకలేన మృద్భిశ్చేల్పలానాం చేలవచ్చర్కణాం తైజసవదుపలమణీ
 నాం దారుపదస్థాం త్రైమవచ్ఛిష్టశ్చల్లశుక్తిదంతానాం పయసావా మూ
 త్రపురీషాస్పక్కుక్షకుగుపసస్పిష్టానాంపూర్వోక్తానామన్యతమేనమ్రస్స

ప్రకృత్యః పరిమాజనమ్, అత్రైజసానామేవం భూతానామతస్యోవచనాత్ । యజ్ఞేచమసపాత్రాణాంన “నసామేనోచ్ఛిష్టాభవన్తి” ఇతిశ్రుతిః ॥ శ్లో ॥ కాలోఽగ్నిమౌనసశ్శుద్ధిరుదకాద్యనులేపనం । అవిజ్ఞాతంచభూతానాంషడ్విధం శౌచముచ్యతే ॥ నిత్యంశుద్ధఃకారుహస్తః పణ్యంయచ్చప్రసారితం । బ్రహ్మచారిగతం బైక్షునిత్యంమేధ్యమితిశ్రుతిః ॥ ఆకరాశ్శుచయస్సర్వేవజయిత్వాసురాకరం । అదూమ్యస్సంతాధారావాతోఽథాతాశ్చరేణవః ॥ అమేధ్యేషుచయేవృక్షారూఢాః పుష్పఫలోపగాః । తేషామపినదుష్యన్తిపుష్పాణిచఫలానిచ ॥ వృక్షగ్రహణాద్వస్త్రిఫలనిషేధః ॥ శ్లో ॥ ఆసనంశయనం వస్త్రంజాయాపత్యంకమణ్డలుః । ఆత్మనశ్శుచిరేతానిపరేషామశుచిర్భవేత్ ॥ ఏతానిస్వీకర్తుస్సస్యశుద్ధాని, నాన్యేషామిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ ఆసనంశయనంయానం నావఃపథితృణానిచ । చణ్డాలపతితస్పృష్టంమారుతేనైవశుభ్యతి ॥ త్రీణిదేవాఃపవిత్రాణి బ్రాహ్మణానామకల్పయన్ ॥ అపృష్టమద్భిర్నిజైః క్తంయచ్చవాచాప్రశస్యతే ॥ * ॥ ఇత్యేతదంతంబోధాయనీయమ్ । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ త్రపుసీసకతామ్రాణాంతూరాఽగ్లాదకవారిభిః । భస్మాద్భిః కాంస్యలోహానాం శుద్ధిః స్థావోద్రవస్యతు ॥ * ॥ త్రపుప్రభృతీనాంతూరోదకేన వారిణాచోపఘాతాపేక్షయా సమస్తైర్వృత్తైర్వా శుద్ధిః కార్యా, కాంస్యలోహానాంభస్మోదకేన, తామ్రగ్రహణాద్రీతికావృత్తలోహయోగ్గ్రహణమ్, ఏకయోనిత్వాత్, ఎతచ్చ తామ్రాదీనామగ్లాదకవారిభిః శుద్ధ్యభిధానంననియమాథమ్, ॥ శ్లో ॥ మలసంయోగజం తజ్జం యస్య యేనోపహన్యతే । తస్యతచ్ఛోధనం ప్రాక్తం సామాన్యం ద్రవ్యశుద్ధికృత్ ॥ ఇన్యవిశేషస్తరణాత్ । అతోనతామ్రాదేరుచ్ఛిష్టాదకాదిలేపస్యాన్యేనాపగమసమ్భవేనియమేనాగ్లాదకాదినాశుద్ధిః కార్యా । అతపవ మనునాసామాన్యేనోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ తామ్రాయస్కాంస్యరౌప్యాణాం త్రపుణస్సీసకస్యచ । శౌచం యథాహం కర్తవ్యం తూరాగ్లాదకవారిభిః ॥ ఇతి, యత్తు ॥ శ్లో ॥ భస్మనాశుభ్యతేకాంస్యం తామ్రమగ్లేనశుభ్యతి ॥ ఇతి,

స్వగుడస్వచ । నానాశుద్ధిః పరిత్యాగా చ్చక్షాలస్పర్శనేక్యతే ॥ * ॥
 బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ ప్రీహయః ప్రోక్షణాదద్భిః శౌక మూలఫలాని
 చ । తస్మాత్త్రస్యాపహారాద్వా నిస్తుషీకరణేనవా ॥ అపహారః - అపహృత్య
 త్యాగః । పాంసూపహుతశఙ్కాయాంసంమృజ్యప్రోక్షణాచ్ఛభమ్ ॥ * ॥
 వేవలః — ॥ శ్లో ॥ దివాకీత్యైస్త్వ సంస్పృష్టం ధాన్యం మూలం ఫలాని
 చ । ప్రక్షాళనేనశుద్ధ్యేత పరిత్యాగాత్త హీమయమ్ ॥ ప్రక్షాళనేన సం
 గ్రహ్యమితివై లోకసంమతమ్ ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ మృత్విజ్ఞతృ
 ణకాష్ఠానాం శ్వభిశ్చక్షాల వాయస్తేః । స్పర్శనేవిహితం శౌచం సోమ
 సూర్యాంశు మారుతైః ॥ * ॥ అశ్విరాః — ॥ శ్లో ॥ సూద్రాద్విప్రగృ
 హాయాతం విప్రకృష్టం తథాశుచి । పాత్రాన్తరగతం గ్రాహ్యం సూ
 ద్రాత్స్వగృహమాగతమ్ ॥ * ॥ శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ ఘృతస్థాలీంవి
 నానరస్వం జలపూరాన్నసంశ్రయమ్ । కర్తవ్యం దివసేభాణ్డం మారుతా
 తపసేవితమ్ ॥ గృహపాకరణం నరస్వం ముసలోలూఖలాదికమ్ । ప్ర
 క్షాళయేజ్జగన్నాథ యాగోపకరణానిచ ॥ * ॥ .

— శ్రీ భూశుద్ధి ప్రకారః శ్రీ —

భూశుద్ధిమాహ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ భూశుద్ధిమార్జనాద్దా
 హతాల్లాద్దోక్రమణాత్తథా । సేకాదుల్లేఖనాల్లేపాద్భ్రహం మార్జనలే
 పనాత్ ॥ * ॥ మార్జనమ్ - పాంసుతృణాదీనాంప్రా త్సరణమ్ , దాహస్త్వ
 ణకాష్ఠాద్యైః , కాలః - యావత్తాకాలేనలేపాదిక్షయోభవతి తావా, గో
 క్రమణమ్ - గవాంపాదపరిఘట్టనమ్ , సేకః - గోమూత్రక్షీరగోమయవా
 రిభిః ప్ర వక్షణాద్వా , ఉల్లేఖనమ్ - ఖననమ్ , లేపోగోమయాదిభిః , ఏతై
 ర్వా జనాదిభిస్సమస్తైవ్యక్తైర్వా అమేధ్యాదుస్తా మలినాచ భూమి
 శుద్ధ్యతి । అత్రదేవలః — ॥ శ్లో ॥ యత్ర ప్రసూయతేనారీమ్రయతే
 దహ్యతేపివా । చక్షాలాధుప్సితం యత్ర యత్ర విస్తాదినన్యతః ॥ ఏవంక
 త్తలభూయిష్టాభూరమేధ్యాప్ర కీర్తితా । శ్వసూకరఖరోష్ఠాగ్రిది సంస్పృ
 ష్టాదుష్టతాంవ్రజేత్ । అక్సారయషకశాద్యేరస్థిభిర్నలి నాభవేత్ ॥ * ॥ సం

స్పృష్టా - చిరకాలంత్ర బద్ధైః శ్వాదిభిరహాపితా , ఆదిశబ్దేనభస్మాది
గ్రహణమ్ । ఏవంశోధ్యభూమేస్త్రివిధమభిధాయశుద్ధిం విభజ్యదర్శయ
తి ॥ శ్లో ॥ పశ్చిధానాచతుర్థావా భూరమధ్యావిశుధ్యతి । దుష్టాతు
యాద్విధాత్రైధాశుధ్యతేమలినైకథా ॥ * ॥ యత్ర మనుష్యాదహ్యస్తే
యత్ర చక్షూలై రధ్యపితం తయోః పశ్చిభి ర్దహన కాల గోక్రమ
ణ సేకో ల్లేఖనై శుద్ధిః । యత్ర మనుష్యాజాయస్తేయత్ర చ విష్టాదిస
క్తః , తయోర్దాహవివర్జితై స్తై రేవచతుర్భిశ్శుద్ధిః । శ్వసూకరఖరై శ్చిర
కాలమధ్యపితా గోక్రమణసేకోల్లేఖనైస్త్రిభిశ్శుధ్యతి । ఉష్ణ్రికుకుటా
దిభిశ్చిరకాలమధ్యాసితాయాస్సేకోల్లేఖనాభ్యాంద్వాభ్యాం శుద్ధిః । అక్టా
రతుషభస్మాస్థిభిశ్చిరకాల మధిపసితాయా మలినాయాఉల్లేఖనేన శుద్ధిః ।
మాజనానులేపనేతు నర్వత్ర సముచ్చయేతే । ఏవంగృహంమాజనా
నులేపనాభ్యాం శుధ్యతి । గృహసప్తథగుపాదానం సం మాజనలేపన
యోః ప్రతిదీపసప్రాప్త్యర్థమ్ । స్మృత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ ఖననాత్పూర
ణాద్దాహాత్కాలాద్గోక్రమణాదిభిః । కుర్యాద్యధాహాం భూశుద్ధిం
సేకేనాల్లేఖనేనచ ॥ ప్రాతః ప్రతిదినం గేహం సిఞ్చేద్దోమయవారిభిః ।
మాజయేచ్చతథాసాయం దీప్తైరుజ్జ్వలయెన్ద్రహమ్ ॥ * ॥ బోధాయ
నః — ॥ వా ॥ భూమేస్తుసం మాజనప్రాక్షణోపలేపనావసరణోల్లే
ఖనైర్యథాస్థానందోషవిశేషాత్ప్రియశ్చిత్తమ్ , ఇతి । అథాప్యదాహర
న్తి ॥ శ్లో ॥ గోచర్మమత్రాహ్యబిద్ధో యామిశ్శుధ్యతిపాతితాత్ । స
మూఢమసమూఢంవాయత్రామేధ్యంనలక్ష్యతే ॥ * ॥ వృద్ధగౌతమః —
॥ శ్లో ॥ సేచనాన్మాజనాద్వేత్తశుద్ధ్యేత్సుతిగృహం పునః । ఖననోల్లేఖ
మ్మలైవపుణ్యాహౌ వింశతేః పరమ్ ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ పుణ్యాహౌ
ర్వింశతేరూధ్వం శుధ్యతేసూతి కాగృహమ్ । సేచనోల్లేఖమ్మల్లేపగో
విప్రక్రమజ్ఞేస్తథా ॥ ప్రాసాదగోపురస్తమ్భుభిర్తి పాతైర్యతోమృతిః ।
శూద్రాణాం కర్మిణాం తత్ర ఖననం ధనుమాత్రకమ్ ॥ తస్మృత్తికాం స
ముద్భృత్యనదీమధ్యేవినిక్షిపేత్ । పశ్చాత్తుతై స్తతఃసావ్య శాన్తికర్షస

మాచరేత్ || * || విష్ణుయామై — || శ్లో || ప్రాజ్ఞతేమధ్యదేశేచదేవా
గారెగృహేపివా । మాపంఖనతితతా—లెపతితేకూపరోధసి || శూద్రా
ణాంకర్తృకారస్తుజలదశానమారితః । తంగతాద్భహిరుత్సృజ్యమధ్యేగు
ప్తింప్రకల్పయేత్ || మృతస్థానసమాంభూమింకృత్వాశాన్తింసమార
భేత్ || త్రింశద్ధనుఃకృతయుగైత్రేతాయాంవింశతిర్ధనుః । ద్వాపర
ద్వాదశధనుఃకలౌకాలెధనుద్దశ || దృష్టేప్రేతేధనుస్త్రింశన్నిఖనేధనురె
కతః । శతాదూర్ధ్వంధనుస్సప్తశవదోహోనవిద్యతే || * || .

— శ్లో గ్రామోత్పాతశాన్తిః శ్రి —

శాన్తిమాహబోధాయనః || వా || అథాతోగ్రామసౌత్పాతశా
న్తింవ్యాఖ్యాస్యామోఽగ్నిదాహేవ్యాఘ్రాభిభూతేస్యగాలాదిరోదనేవా
గ్రామస్యద్వారఘ్నాణావరోహణేమధునఉపవేశనేవల్మీకపుష్పతరూత్ప
న్నేదేవగాత్రస్పేదకమ్పేవాబహుబ్రాహ్మణమరణేగ్రామమధ్యేత్తశా
నేవాదస్యభిశ్చపీడితేరాత్రాచితటాకసేతుభజ్జేవాతేషామన్యతమేఉస్మ
న్నేశాన్తింకుర్యాత్ । శుభలగ్నేశుభవారెశుభనక్షత్రేద్వాదశబ్రాహ్మ
ణాకకల్పయిత్వా, విష్ణుస్నానార్థేమహాదేవాభిషేకార్థేనద్వాద్వాకల్ప
యిత్వా, నవగ్రహయజ్ఞార్థేచతురోబ్రాహ్మణాకకల్పయిత్వా, శాన్తి
హోమార్థేచతురోబ్రాహ్మణాకకల్పయిత్వా, గ్రామసౌత్తరపూర్వ
దేశేఅగారేచతుష్పథేవాశుచానమేదేశేగోమయేనగోచర్మమాత్రం
చతురశ్రంస్థణ్డిలమువలివ్య, నవపతిలగద్ధాక్షతపుష్పేరవకీర్య, స్థణ్డిలం
కల్పయిత్వాఽగ్నిమువసమాధాయ సంపరిస్తీర్య ఆప్రణీతాభ్యుక్త్యతో
పోథాయాగ్రేణాగ్నిం దేవతామావాహయతి । వ్యాహృతిభిర్యజ్ఞవరా
హమావాహాయామీతి దేవస్యదక్షిణతోబ్రహ్మణమావాహయామి అగ్నే
రుత్తరతస్త్రిమృకమావాహయామి దేవస్యాగ్నేశ్చమధ్యేవాస్తుపురు
షమావాహయామి ఇన్ద్రాదిదిగ్దేవతావాహయామి ఇత్యావాహ్యః,
పురుషసూక్తేన హరిమభ్యర్చ్య, బ్రహ్మసూక్తేన చతుర్ముఖమ్, రుద్ర
సూక్తేన త్ర్యంబుకమిన్ద్రాదిదిక్పాలాయథాక్రమేణ హైవైవైత్త

నైరభ్యరచ్య, పశ్చిమాంధిశుపవిశ్య, ఆగ్నిముఖాత్పూర్వా, ప
 క్వాజ్ఞాహుతి । “వాస్తోష్పతే ప్రతిజానీహ్యస్తా” ఇతి పురోనువాక్యా
 మనూచ్య “వాస్తోష్పతేశ్చ యానగ్ం సదాతే” ఇతి యాజ్ఞయాజ్ఞా
 హుతి । తేనైవ మస్త్రేణ శమీసమిధోఽస్తోఽర సహస్రం జుహుయా
 త్ । “వాస్తోష్పతే ప్రతరణోనపధి” ఇత్యస్తోఽర సహస్ర మన్నంజుహు
 యాత్ । “అమీవహోవాస్తోష్పతే” ఇతి అస్తోఽరసహస్ర మాజ్యాపలకీజు
 హుయాత్ । “పవమానస్సువర్జనః” ఇత్యేతేనానువాకేన స్రత్యృచమా
 జ్యాపలకీజుహుయాత్, పురుషసూక్తేన ప్రత్యృచవమ్ । బ్రహ్మసూక్తం
 విష్ణుసూక్తం రుద్రసూక్తంచ జుహుయాత్ “యతిఇన్ద్రభయామహే
 స్వప్తిదాపితస్మరిః” ఇతి ద్వాభ్యామ్ “అగ్నేనయసుపధారాయే” ఇతి “యో
 స్యకాస్య” ఇతి “ఏవ తేనియురేభాగః” ఇతి “ఇనుం మేవరుణ తత్వాయా
 మి” ఇతి ద్వాభ్యామ్ “సముద్రాయత్వా వాతాయస్వాహ” ఇతి పఞ్చ “ఆ
 ప్యాయస్వ, సం తేపయాగ్ంసి” ఇతి ద్వాభ్యాం సమిదాధానమ్ । “ఈశాన
 స్సర్వవిద్యానామ్ త్ర్యంబకంయజామహే” ఇతి ప్రత్యేక మాజ్యాపలకీజు
 హుయాత్ । ఆసత్యేనెత్యాది కేతుంకృణ్వన్నిత్యవ్రతమేతైశ్చ ఆజ్యాపలకీ
 జుహుయాత్ । హవ్యవాహం సిద్ధత్యత్ప్రథమై సిద్ధమాధేనువరప్రదా
 నాత్ । శమీపణేకముహుతశేషం నిదధాతి । యోరుద్రో అగ్నా వితి దేవతా
 భ్యోహవిర్నివేదయతి । అథోపతిష్ఠతే, హేతయోనామస్త” ఇతి యథాక్ర
 మంచితశఉపస్థాయ పుణ్యాహం వాచయిత్వా సోత్తమేనానువాకేన శాన్తింకృ
 త్వా శాన్త్యుదకమాజ్యశేషంచ సహపశేషం నిక్షిప్యదుష్కర్యాం శాఖా
 యాం శమీశాఖాయాం వా దర్భవాదాయ శివగ్ం శివమితి శన్నోదేవీరభిష్ట
 య ఇతి శకునిసూక్తం జపిత్యా గ్రామం త్రిప్రదక్షిణం పరిషిచ్య బ్రాహ్మణే
 భ్యోభూరిభూజవందత్యా, యథాశక్తిభూషితాకృత్యా సహస్రదక్షిణాం
 దద్యాత్ । ఏవం సప్తాహం ద్వాదశాహం వా కుర్యాత్ । ఏవం సమస్తా త్పాత
 శాన్తిర్భవతీత్యాహ భగవాన్బోధాయనః ॥ * ॥ శాతాతపః— ॥ శ్లో॥ అన్యై
 రపి కృతేకూపే సరోవాష్యాదికేతథా । తత్రస్మాత్పాపపీత్యాచ పాపియ

శ్చిత్తం నవిద్యతే ॥ * ॥ ఏతదజ్ఞానవిషయమాపద్విషయం వా , ॥ శ్లో ॥
 చణ్డాలభాతవాపీషుపీత్వాసలిలమగ్రజః । అజ్ఞానాదుపయుక్తే నపశ్చగ
 వ్యేనశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇతిపరాశరస్మరణాత్ । యమః — ॥ శ్లో ॥ తథా౭
 క్షోభ్య తటాకాది నదీవాపీ సరాంసించ । చణ్డాలాద్యశుచిస్పర్శేతీర్థతఃప
 రివర్జయేత్ ॥ తీర్థమత్రజలా వతరణప్రదేశః । అక్షోభ్యాణామపాం నా
 స్తిప్రస్రతానాంచ ధావతామ్ । స్తోకానాముద్భృతానాంచ దోష దుష్ట
 త్వమిష్యతే ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ వాపీకూపతటాకానాం
 దూషితానాంవిశుద్ధయే । ఉద్భృత్యశతకుమ్భామ్బు పశ్చగవ్యంవినిక్షిపేత్ ॥
 వాపీకూపతటాకానామేవం శుద్ధిర్విధీయతే । అల్పానామేవపయసాంసు
 హత్సు నతుదూషణమ్ ॥ * ॥ ఇతి । జాతుకణిః — ॥ వా ॥ మూత్ర
 పురీషాద్యుపహతాఆపస్సోమసూర్యాంశు మరుత్స్పర్శేన శుద్ధాః ॥ * ॥ ఇతి ।
 విజ్ఞానేశ్వరేహారితః — ॥ శ్లో ॥ క్లిన్నేభిన్నేశవేతోయేతత్రస్థంయదితత్ప్రి
 జేత్ । శుద్ధ్యేచాద్ద్రావణం కుర్యాత్తప్తకృచ్ఛమథాపివా ॥ యది
 కశ్చిత్తతస్సన్నియాశ్చ మాదేనద్విజోత్తమః । జపంప్రిషవణస్నాయా
 త్వహూరాత్రేణశుభ్యతి ॥ * ॥ తతః - శత్రు । జపకాయత్రీమితీశే
 షః । జ్ఞానాత్తుచాద్ద్రావణమ్ , అజ్ఞానాదహూరాత్రమితీద్రష్టవ్యమ్ ।
 దేవలః — ॥ శ్లో ॥ క్లిన్నం భిన్నం శవంచైవ కూపస్థం యదిదృశ్యతే । ప
 యఃపిజేత్ప్రీరాత్రంతు మానుషేత్రిగుణం భవేత్ ॥ చణ్డాలకూపభాణ్డ
 థం యస్తుకామాజ్జలంపిజేత్ । చరేత్సాన్తపనం విప్రఃశుభ్యంతే హాస్త్రి
 రాత్రతః ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ జలాశయేష్వథాలేషు స్థావరేషు
 మహీతలే । కూపవణ్కథితాశుద్ధిర్కహత్సు నతుదూషణమ్ ॥ * ॥ ఆపద్వి
 షయే విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ ప్రపాస్వరణ్యేపుటకేచస్తేరేదోగ్ధాం
 జలంకొశవినిస్సృతంచ । శ్వపాకచణ్డాలవరిగ్రహేషు పీత్వాజలంపశ్చ
 గవ్యేనశుద్ధిః ॥ * ॥ అనాపదితు చాద్ద్రావణమ్ , ॥ శ్లో ॥ సీరభాతప్ర
 చాతోయం పీత్వాచాద్ద్రావణంచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి పరాశరస్మృతేః ।
 శబ్ధః — ॥ శ్లో ॥ కూపేతుపతితాదృష్టా శ్వసృగాలౌచమరగటమ్ ।

అష్టచర్మా దిపతనం పీతాశ్వశుద్ధ్యేత్త్రిరాత్రతః ॥ * ॥ దేవలః — ॥ శ్లో ॥
ఉద్భృతాశ్చాపి శుభ్యంతి శుద్ధైః పాత్రైః సముద్భృతాః । పకరాతోషితా
అపస్తాభ్యాశ్శుద్ధా అపి సవ్యయమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అమే
ధ్యాక్తసమృత్తయై శుద్ధిర్గర్భాపకమణాత్ ॥ * ॥ అత్ర దేవలః —
॥ శ్లో ॥ మానుషాస్థిశవం విస్తారేతో మూత్రార్త వేవసా । స్వేదాశ్రుదూ
షికాశ్లేష్మచుష్ణాచామేధ్యముచ్యతే ॥ * ॥ పత్రైరమేధ్యైర్నిస్తానాం సౌవణా
దీనాం మృదా తోయే చ యావద్దన్ధ లేపాపకర్షణం శుద్ధిః కర్తవ్యా ॥ శ్లో ॥
తావత్ప్రద్వారిదేయం సామ్యైర్నావసు ద్రవ్యశుద్ధిమ్ । యావన్నావైత్య
మేధ్యాక్తా ద్దన్ధోలేపశ్చ తాదృశః ॥ * ॥ ఇతి మనుస్మృతేః । సర్వశుద్ధిః ప్ర
కమం మృత్తియై రేవ గర్భలేపాపకర్షణం కర్తవ్యం అశక్తావస్థేనచేత్యర్థః ,
“అగ్నిః పూర్వం మృదాచేతి” శాతమవదనాత్ । వసాదిగ్రహణం సర్వేషామ
మేధ్యత్వప్రతిపాదనాయ, న సమానోపహతాయ , ॥ శ్లో ॥ మద్యే మూ
త్రపురీమైశ్చ శ్లేష్మ పూయాశ్రుగోణితైః । సంస్పృష్టం వైవశుద్ధ్యే తపునః
పాకేన మృత్తయమ్ ॥ * ॥ ఇత్యుపహతవిశేషాభిధానాత్ । అమేధ్యత్వం చై
షామ్ “దేహాచైవ మలాశ్చుభితాః” ఇతి వచనాద్దేహమృతానామేవ , న
స్వస్థానావస్థితానామ్ । అతః ॥ శ్లో ॥ భస్మ నాచ భవేచ్ఛుద్ధి రుభయో
స్తామ్రకాంసయోః । జలశౌచేన వస్త్రాణాం పరిత్యాగేన మృత్తయ
మ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదికం విణ్వా త్రాదిస్పృష్టమృత్తయవిషయంద్రవ్యమ్ ।
ఉశనా — ॥ వా ॥ తైజసానాం మూత్రపురీషోపహతానామావతేన
ముల్లైఖినం భస్మ నావాత్రిసన్నిప్తకృత్వః పరిమాజ్జన మతైజసానాముత్స
ర్గః ॥ * ॥ కణ్వః — ॥ వా ॥ అనులోమశూద్రో పహతానాం ప్రతి
లోమస్పర్శోపహతానామేకవింశతి కృత్వ ససంమార్జ్జన మసప్త్యోపహ
తానామావర్తనమ్ ॥ * ॥ శఙ్ఖః — ॥ వా ॥ మాంసరుధిరోపహతానాం
మృదరిష్టకేణుదవిల్వస్వపకలగోమూత్ర భస్మ గోమయాని శౌచద్రవ్యా
ణి , రజస్వలాసప్త్యై నామేకదినం పశ్చగవ్యం ప్రక్షిప్య ఏకవింశతికృ
త్వ ససంమార్జ్జనాచ్ఛుద్ధిః ॥ * ॥ వైతీనసిః — ॥ వా ॥ రజ్జువిదళచమూ

ణామసంప్రశస్య సంప్రప్తా నాం పోక్షణం ప్రత్యక్షనంవా || * || ఇతి శ్లో
 ద్రాదిసంప్రప్తా నాం పోక్షణమ్, చణ్డాలాదిసంప్రప్తా నాం ప్రత్యక్షనమ్ |
 దేవలః — || శ్లో || ద్రవచూర్దికపత్వానాం లవణస్య గుడస్యచ | నా
 న్యాశుద్ధిః పరిత్యాగా చ్చణ్డాలసంస్కరణేకతే || * || బోధాయనః —
 పరోక్షమధికృతసాధ్యసాధ్యదోష్యాభ్యుక్షణం తథా ఆపణేయానాంచ
 భక్ష్యాణామ్, శాకమూలఫలపుష్పాదీనాంతు ప్రత్యక్షనమ్ || * || ఇ
 తి | ఆపణేయేత్యాపద్విషయమ్ | స్మృత్యంతరే — || శ్లో || గణ్ణామకర
 ణంయస్తు కుర్యాద్వైభుక్తభాజనే | భూహారిక్షిప్య షడ్భాత్రం పరిలేఖ
 నమాచరేత్ || యదిమూత్రపురీషాభ్యాం రెతిసారుధిరెణవా | చేలంస
 ముద్వహేదణ్ణమద్ధిః ప్రత్యక్షయేత్తుతత్ || యద్యన్భుసాన శోధ్యంతు ప
 శ్రుంహోపహతంధ్రుపమ్ | ఛేదనం తస్యదాహయావా యన్మాత్ర ముప
 హన్యతే || ధ్రువమ్ - స్థిరమ్, మృజ్జలైర్గద్ధానపకర్షణమిత్యర్థః | ద్రవ్యా
 ణాం మెఖలాదీనాం యద్యేకముపహన్యతే | తావన్నాత్రస్మతచ్ఛాచం
 నేతరేషామితిస్థితిః || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || వాకఞ్చస్తమమ్బు
 నిన్ద్రిక్తమజ్ఞాతంచసదాశుచి || * || యథోక్తశౌచేఽపిమనసః అపరితోషాచుచ్చ
 ధిసంస్తేషా శుద్ధమెతత్స్వికుర్వితి బ్రాహ్మణవచనేన శుద్ధం వాకఞ్చస్తమ్ |
 అమ్బునిశితమ్ - యత్రప్రతిపదోక్త శుద్ధిర్నాస్తితస్య ప్రత్యక్షనేనశు
 ద్ధిః, ప్రత్యక్షనాసహస్యప్రాక్షణేన | అజ్ఞాతంచసదాశుచి - యత్తు కా
 కాదుపహతముపయుక్తం నకదాచిదపిజ్ఞాయతే తదపయోగే దోషోనాస్తి
 త్యర్థః || * || తథాసంవర్తః — || శ్లో || త్రీణిదేవాః పవిత్రాణి పా
 న్నాణానామకల్పయన్ | అదృష్టమద్భిర్నిశితం యచ్ఛవాచా ప్రశస్య
 తే || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || రత్ని రగ్నిరజశ్చాయా గౌరశ్చ
 వసుధాఽనిలః | విప్రుషోమక్షికాస్పర్శేవతస్యప్రస్నవనేశుచిః || అజాశ్వా
 ముఖితామెథ్యానగౌర్మనరజామలాః | వస్థానశ్చ విశుద్ధ్యన్తి సామసూ
 ర్వాంశుమారుతైః || సకర్తమస్తు వషాసు ప్రవిశ్యగ్రామసంజగతుమ్ |
 జష్టయోర్మృత్తికాదేయాన్విస్రస్త్రిస్రస్తు పాదయోః || రథ్యాకర్షణమతో

యాని స్పృష్టానృత్త్యశ్వవాయవైః । మారు తేనైవ శుభ్యన్తి పక్షేష్టకచితానిచ ॥ * ॥ రశ్మిః - సూర్యాదేః, రజః - గోధాన్యాదేః, ఛాయా - వృక్షాదేః, విప్రుషః - ఆపశ్యాయబిన్దవః, ముఖజానాముక్తత్వాత్ ॥ శ్లో ॥ ముఖజావిప్రుషోమేధ్యాస్తధా౭౭చమనబిన్దవః ॥ ఇతి । ఏతదశచణ్డాలాదిస్పృష్టాఅపి స్పృశ్య శుచయః । అజాశ్వయోర్ముఖం మేధ్యమ్, నగోః, నాపమనుష్యదేహజాతమలామేధ్యాః । తథాచణ్డాలాదిస్పృష్టాఅపి రాత్రాసోమాంశుభిర్దివాదివాకరాంశుభిర్గృహితేనచమాగాః శుభ్యన్తి । రథ్యా - మార్గః, కర్దమః - పటః, తోయమ్ - జలమ్, రథ్యాస్థితాని తోయాని శ్వచణ్డాలవాయవాదైః స్పృష్టాని వాయవైవశుభ్యన్తి । తోయానీతి బహువచనం రథ్యాగత గోమయ శర్కరాదిప్రాప్త్యర్థమ్ । పక్షేష్టకాభిశ్చితాని ధవళగృహాదీని చణ్డాలాదిభిః స్పృష్టాని మారుతేనైవశుభ్యన్తి । ఇష్టకాగ్రహణాత్ తృణకాష్టపణాదిమయానాం ప్రోక్షణమ్ । అత్రస్మత్త్యస్తరమ్ — ॥ శ్లో ॥ శ్వకాకోష్ట్రీఖరోలూక సూకరగ్రామ్యపక్షిణామ్ । అజావోరేణుసంస్పర్శా దాయుర్లక్ష్మీశ్చ హీయతే ॥ * ॥ బాధాయనః — ॥ శ్లో ॥ గజాశ్వరథధాన్యానాం గవాంచైవరజశ్శుభమ్ । అప్రశస్తం సమూహినాః శ్వాజావిఖరవాససామ్ ॥ * ॥ ఛర్మ సారే — ॥ శ్లో ॥ గోగజాశ్వాజపుచ్ఛేషు ముఖేషుచ విశేషతః । యల్లగ్నముదకంతస్సాద్విపుప్రోదూరతస్త్యజేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ విప్రుషోమూషికానార్యో భూమిరాపా హుతాశనః । మార్జారత్ప్రైవదర్శిచ మారుతశ్చ సధాశుచిః ॥ * ॥ సంస్కారమజ్జిర్యామ్ — ॥ శ్లో ॥ గోకులే రత్నశాలాయాం తైలయన్త్రైత్యుయన్త్రీయోః । నమీమాంస్యావిశౌచాని స్త్రీభిరాచరితానిచ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సామశ్శౌచం దదౌస్త్రీణాం గర్భర్వస్తు శుభాంగిరమ్ । పావకస్సర్వ మేధ్యత్వం మేధ్యావైయోషితోహృతః ॥ విప్రుస్తు పాదతోమేధ్యోగావోమేధ్యాస్తు వృష్టతః । అజాశ్వముఖతోమేధ్యా స్త్రీయోమేధ్యాశ్చ సర్వశః ॥ * ॥ వైఖానసే — ॥ వా ॥ అతురే బాలే మహానానచ శౌచం నవిచారణీయమ్ ।

మనుః — || శ్లో || బాలైరనుపరిక్రాంతం నిత్యం మేధ్యమితి స్థితిః || * || శ్రీ
మహాభారతే — || శ్లో || మనశ్శౌచం కర్మశౌచం కులశౌచంచ భారత ।
శరీరశౌచం వాక్యశౌచం శౌచం పంచవిధం స్మృతమ్ || అభక్ష్యపరిహారశ్చ సం
సర్గశ్చాప్యనిన్దితైః । స్వధర్మే చ వ్యవస్థానం శౌచమేతత్ప్రచక్షతే || * ||
ఇతి సామాన్యేనోక్తం శౌచలక్షణం ద్రుప్తవ్యమ్ । అతః || శ్లో || శౌచం స
జ్వరవర్జనమ్ । ఇత్యుక్తమ్ । అత్ర || శ్లో || రాగాద్యపేతం హృదయం వా
గమస్తానృతాదిభిః । హింసాదిరహితః కాయః కేశవారాధనం త్రయమ్ ||
పరరథే ఘృజాత్యధాః పరదారేష్వపుంసకాః । పరాపవాదేయ మూకా
స్తైతీవ దయితామమ || స్త్రీశుద్ధిరర్థశుద్ధిశ్చ యస్య నాస్త్యపి ధర్మవాన్ ।
స పవనరకం యాతి శిరశ్చేదకుతోభిషక్ || యోగార్థే శుచిహింసశుచిర్నమ్న
ద్వారిశుచిశ్శుచిః || * || ఇత్యాదికం భావ్యమ్ । బోధాయనః — || శ్లో ||
యతైవ సామసంయోగాచ్చ మసామేధ్యకంచ్యతే । అపాం తతైవ సంయో
గాన్నిత్యం మేధ్యః కమణ్డలుః || తతశ్శౌచం తతః పానం సన్ధ్యోపాసనమేవ చః
నిర్విశజ్జీనకర్తవ్యం నిత్యం మేధ్యః కమణ్డలుః || * || అత్ర కమణ్డలుశబ్దేన
తామ్రకాంస్యపాత్రముచ్యతే, నతు నారికేళఫలమ్ || శ్లో || దీర్ఘకాలం బ్ర
హ్మచర్యం ధారణంచ కమణ్డలోః || * || ఇతి కలౌతస్య నిషేధాత్ । నాపి మృ
ణ్మయం వేణుదారుమయం వా || శ్లో || అలాబుదారుపాత్రం వా వైణవం
మృణ్మయంతథా । చత్వారియతిపాత్రాణి మనుసాన్వయం భువోబ్రహ్మ
త్ || యతిపాత్రాణి మృద్వేణుదార్వలాబుమయానిచ || * || ఇతి తస్య
సన్యాసివిషయత్వస్మరణాత్ । యత్తు || శ్లో || పాపైర్విత్తైరైవైత్యేనో
యాజనాధ్యాపనైః కృతమ్ । ప్రతిగ్రహనిమిత్తం తుత్యాగేన తపసైవ చ || * ||
ఇతి, తన్న కేవలం తపసా శుద్ధిపరమ్, కిం తు || శ్లో || వస్త్రాం శంకషకో
దద్యాత్పంచమాంశం తథావశిక్ । ప్రతిగ్రహ్యచతుర్థాంశం దత్వాపా
తైర్విముచ్యతే || * || ఇత్యుక్తరీత్యా తురీయాంశదానేన తపసా కృచ్ఛ్రీ
చాద్వాయణాదినా చ శుద్ధిపరమ్, || శ్లో || యద్గహితేనాజయన్తి కర్మ
ణా బాహ్యేనాధనమ్ । తస్యోత్సర్గేణ శుభ్యన్తి జపేన తపసైవ చ || * || ఇ

తిగునుస్తుతేః । శాణ్డిల్యః — ॥ స్తో ॥ పశ్యేద్ద్రియస్యదేహస్యబుద్ధేశ్వ
మననస్తథా । ద్రవ్యదేశక్రియాణాం చశుద్ధిరాచారణ్యతే ॥ శాస్త్రస్య
స్థానమీత్యైవశుద్ధానాం ద్రవ్యసంపదామ్ । యత్నస్తుసజ్జహసద్భిర్ద్ర
వ్యశుద్ధిరిత్యతే ॥ * ॥ మనుః — ॥ స్తో ॥ సర్వేషామేవశౌచానామర్థశౌచం
పరంస్తుతమ్ । యోఽర్థేశుదిహిసశుచిర్నమృద్వారిశుచిశుచిః ॥ * ।
శాణ్డిల్యః — ॥ స్తో ॥ అవిజ్ఞాతమనానిత్యం తామేరభిహతోఽపిసః । అ
న్తేశేనభవేత్ప్రప్తోచిశుద్ధద్రవ్యతత్పరః ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ స్తో ॥
యద్యాననె చరతివిభ్రమేణసద్వాఽసద్వాయాదృశంవా యథావా । ఉక్త
రచేద్వయసిసాధువృత్తస్తదేవాన్యభవతినేతరాణి ॥ * ॥ అత్రాకృత్య
ప్రాయశ్చిత్తజాతమస్తుచైదశనిణయగ్రంథే సుస్పృహం ప్రప్తవ్యమ్ ।

— శ్రీ అథమాధ్యాహ్నికసానవిధిః శ్రీ —

తత్ర దక్షః — ॥ స్తో ॥ తృతీయభాగైకమైవం సమాప్యతదనస్త
రమ్ । భాగైచతుర్థే కుర్వీతసానముష్ఠస్యకృత్రిమే ॥ * ॥ బోధాయ
నః — ॥ స్తో ॥ తతోమధ్యాహ్నసమయేపునః సానం సమాచరెత్ । తి
లపుష్పకుశాధౌతానాదాయప్రయతశ్శుచిః ॥ * ॥ మనుః — ॥ స్తో ॥ న
సానమాచరెత్సుక్తానాతురోనమహానిశి । నవాసాభిస్సహజస్రం నావి
జ్ఞాతేజలాశయే ॥ * ॥ శాణ్డిల్యః — ॥ స్తో ॥ సానం మధ్యం దినేకుర్యా
త్సుజీర్ణేఽపే నిరామయః । సముద్రగాపగాదేవఖాతవాపీప్రాదాశయే ॥
మర్త్యభాతేఽపివాసాయాదదభ్యుద్యత్ప్రత్యస్తదమ్ । ధ్యాత్వాక్షీరాన్త
పం తచ్చనిత్యం శిష్టనిషేవితే ॥ కూపతోయైరపిసానయాత్సర్వాల్పభేసము
ద్భృతైః । సానం తునఘటైః కార్యం నాసాచ్చిద్రవివర్జితైః ॥ గ్రాహ
దిసేవితే రూక్షేనీచావాససమీపగే । శ్మశానపార్శ్వగైజ్ఞాతేనసానయా
వోపరోధతః ॥ నాత్రసాతవ్యమితిరక్షకేణోపరుద్ధోవిన్యాతోఽపరుద్ధో
వా నసానయాదిత్యర్థః । నభుక్త్వానాతురోఽజీర్ణో వాన్యకామీనకామతః ।
పనిశాయాం నతైకాకీనచిరం తోయమధ్యగః ॥ నసానయాత్సహశూద్ర
ణనస్త్రిభిర్నుచనాస్తితైః । నపాషణ్డైర్నబాలైశ్చనరోగాశుచిభిర్నుచైః ॥

అమ్మనక్షోభయెదజ్ఞః పాదేనోత్సదయేన్నచ । నాచరెష్టవనక్రీడాం
 నగణ్ణూషం జలేక్షిపేత్ ॥ అనోయన్యం నాక్షిపేత్తోయం నదేహమలముత్సృ
 జేత్ । నకుత్సయెత్సహాతీర్థమన్యమన్త్రం నకీర్తయేత్ ॥ ఆరనాశంనసేవేత
 కదాఽపిభగవత్పరః । సురాకల్పం హితజ్ఞేయం తస్మాద్యతేనవర్జయేత్ ॥
 ధాన్యాశ్లేసనస్నాయాదిశృద్ధః, ॥ ఆరనాశంనసేవేతకదాచిత్తుద్విజోత్తమః ।
 ఆరనాశం తువిపాశ్రాణం సురాతుల్యం నసంశయః ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥
 జలనిర్గమనద్వాన్యథా మవతారప్రదేశకమ్ । అమేధ్యయుక్తం దుర్గస్తిక్షోభ
 తంసలిలం త్యజేత్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ స్నానముక్తం త్రిసంధ్యా
 సుయతీనాం బ్రహ్మచారిణామ్ । పాత్రార్థధాన్యహ్నయోఃస్నానం వానశ్ర
 ణగృహస్థయోః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ మన్తపూతైర్జలైః స్నానం
 ప్రాశుః స్నానంమహాపదయః । నవృధావారిమగ్నాన్యాదసామివ
 తత్ఫలమ్ ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మక్షత్రవిశాంచైవమన్త్రవత్సన్
 నమిష్యతే । తూష్ణీమేవహిశూద్రాణాం స్త్రీణాంచ ఖరునద్దన ॥ * ॥ హరి
 తః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాతఃస్నాతోఽపి మధ్యాహ్నపునఃస్నానం సమాచ
 రేత్ । నభుక్త్వాఽలజ్జాత్రోరోగీ మన్తైర్వాస్నానమాచరేత్ ॥ * ॥
 ఏతన్నన్త్రస్నానం ప్రాతఃస్నాతస్యాశక్తాద్రష్టవ్యమ్ । అత్రజాబా
 లిః — ॥ శ్లో ॥ అశిరస్కం భవేత్స్నానం స్నానాశక్తాతుకర్షిణామ్ । ఆ
 ర్ద్రేణవాససా వాఙ్మూర్జనం కాపిలం పృథక్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 అశిరస్కం భవేత్స్నానం కటిమాత్రమశక్తితః । ఆర్ద్రేణవాససాచాఙ్
 మూర్జనం కాపిలంవిదుః ॥ * ॥ ననిద్దమ్, ॥ శ్లో ॥ ప్రాతఃస్నాతుమశక్త
 శ్చేత్ కాపిలం స్నానమాచరేత్ । ఇతిస్తుతేః ప్రాతః స్నానవిషయ
 మితిచేన్న, అశక్తోపాధికత్వేన విహితస్యాత్రాపి తుల్యత్వాత్ । కింతు,
 ॥ శ్లో ॥ అస్నాతాశీమలంభుజ్జైరహ్యజపఃపూయశోణితమ్ । అస్నాత్వా
 నాచరేత్సర్వజపహోమాదికం చన ॥ నకుర్వాద్వైదికంకర్మ హ్యస్నా
 త్వాద్విజసత్తమః । ఇతిస్తుతేః ॥ * ॥ అనాతురేణావశ్యంస్నాతవ్యమ్,
 శస్త్రేనతు సవనయోరితి విశేషః । చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ శుచా

దేశేనమభ్యుత్య స్థాపయేత్సు-శమ్మత్తికామ్ । మృత్యుయేనస్వకం దేహం
 బహిస్సంశోధయత్నతః ॥ * ॥ బహిః - జలాద్బహిః, తీర ఇతియావత్ ।
 తథా శాశ్వల్యః — ॥ శ్లో ॥ శోధయిత్వోద్ధృతామ్నోభిర్దేహం తీరేబహి-
 ర్జ్జతః । ప్రత్యౌశ్య భూమిం కర్మాధ్యమవతారంచశోధయేత్ ॥ * ॥ య-
 మః — ॥ శ్లో ॥ మలస్నానం తతఃకృత్వా సమాచామేద్యధావిధి । జా-
 నోష్వరస్తఃకర్మాత్వా ప్రాజ్ఞుభోవాపువచ్చుభిః । పాణిపాదాచసం-
 తౌశ్య ప్రకృతిస్థాద్భిరేవచ ॥ ఆదాయవిమలం తోయం బ్రహ్మ తీర్థేన
 వాగ్యతః । హృద్గతంచ చతుఃప్రాశ్యసశబ్దం నావతారయేత్ ॥ తథాసం-
 మార్జనం కుర్యాత్పాణిపాదావవోక్ష్యచ ॥ అఙ్గుస్తానామికాభ్యాంతు చ
 తుషీసంస్పృశేత్తతః । అఙ్గుస్తతర్జనీభ్యాంతు నాసాపుటయుగంస్పృశేత్ ॥
 కనిస్తాఙ్గుస్తయోగేన శ్రోత్రైచైవసమాలభేత్ । అఙ్గుస్తమధ్యమాభ్యాంతు
 బాహుమూలే ఉపస్పృశేత్ ॥ సర్వాభిరఙ్గుభీర్వా బాహు మూలే ఉప-
 స్పృశేత్ । ఇతికేచిత్ । కేవలాఙ్గుస్తతోనాభిం తలేన హృదయం స్పృశే-
 త్ ॥ సర్వాఙ్గుభీర్ఽవసేన్నాద్దిజలం స్పృష్టాన్తరాంతరా ॥ * ॥ గ-
 తః — ॥ శ్లో ॥ గోకర్ణాకృతిహస్తైః త్రిపిచేద్బ్రహ్మ తీర్థతః । సరి-
 మృజ్యద్విరాసంతం ద్వాదశాఙ్గానిచాలభేత్ ॥ ప్రత్యఙ్గముదకస్పర్శం
 కుర్యాదాచనేబుధః ॥ * ॥ మాత్యే — ॥ శ్లో ॥ పానంకుర్యాత్ప్రదా-
 తద్వదాచమ్యతు విధానతః । అశ్వక్రావై రధక్రావై విష్ణుక్రావైతిమ-
 స్త్రీతః ॥ * ॥ జమవగ్నిః — ॥ శ్లో ॥ గవద్వా రామితిజప్తా స్వాస్యే
 వాఙ్గానితేవయేత్ ॥ * ॥ అత్రవిష్ణుః — ॥ వా ॥ మృత్యుయైః కృతమ-
 లాపకపోన మిమజ్వాప ఉపస్పృశ్య, ఆపోహిష్ఠేతి తిస్తృభిహిరణ్యవర్ణా-
 ఇతి చతస్రభిః పవమానస్సువర్జనఇత్యేతేనానువాకేన ఇదమాపఃప్రపమా-
 లేతిచ తీర్థమభిమన్త్ర్యితతోఽపునిమగ్నస్త్రిరఘమర్షణం జపేత్, తద్వి-
 ష్టోరితివాసావిత్రీంచ యజ్జిత ఇత్యనువాకంచా పురుషసూక్తంచా । పా-
 తశ్చార్చనాసాదేవప్రీతితత్పరార్థమమృత్యు పవకుర్యాదితి ॥ * ॥ మృత్యు-
 యైమలాపకర్షణప్రకారమాహ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ మృత్యుకయాశి

రఃత్రాశ్యద్వాభ్యాం నాభేస్తథోపరి । అథశ్చతిస్మభిఃకాయం పాదౌపద్భిస్త
 ఛేవచ ॥ మృత్తికాచనముద్దిష్టాఆద్రామిలకమామ్రికా । గోమయస్యప్ర
 మాణంతత్రైవాణ్ణం లేపయేత్తతః ॥ లేపయిత్వాఽథతీరతుతల్లిశ్చేనైవమస్త్రీ
 తః । ప్రత్రాశ్యాచమ్యవిధివత్తతః సాయాతస్సమాహితః ॥ * ॥ అయమ
 త్రానుష్ఠానక్రమః — ॥ శ్లో ॥ సహస్రపరమేతుక్త్వాదూర్వాసానం
 సమాచరేత్ । అశ్వక్రాంతేతివైమస్తేర్దద్యాద్దాత్రేషుమృత్తికామ్ । గ
 ధద్వారేతిచాలిషగోమయం త్రాశయేత్తతః ॥ వీపంతీరపురాకృతాప్ర
 విశ్యసానమాచరేత్ । ఉద్భృతాసీతిమన్తైరిమృత్తికాం గ్రాహయేద్వి
 జః ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరవిశేషః — ॥ శ్లో ॥ పద్భిః పాదౌచతుర్భుశ్చ
 జ్జ్వేనాభింకటిం త్రిభిః । మృదైకయాశిరః త్రాశ్యతతః కుర్యాత్ప్రమా
 జనమ్ ॥ అశ్వక్రాంతేతిమన్తైరిదద్యాద్దాత్రేషుమృత్తికామ్ । ప్ర
 త్రాశ్యాథద్విరాచమ్యప్రవిశ్యాపునిమజ్జయేత్ ॥ * ॥ అశ్వక్రాంతైతావర
 భ్యత్వయిసర్వం ప్రతిష్ఠితమిత్యంతముక్త్వా, గాత్రేషుమృత్తికామాలిష్య
 ప్రత్రాశ్యగధద్వారేతిగోమయమక్షేపేత్పాలిష్యప్రత్రాశ్యతతోజలం ప్రవి
 శ్య విధివత్సాయాదిత్యధః । అత్ర వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్రాశ్యా
 చమ్యవిధివత్తతః సాయాతస్సమాహితః । అభిమన్త్ర్యజలంమన్తైర్విజ్జే
 ర్వారుణేశ్శుభ్రేః ॥ భావపూతస్తమవ్యగ్రం ధ్యాయేద్వైవిష్ణుమవ్యయమ్ ।
 అపోనారాయణోమ్భూతాస్తావసాస్యాయనం పునః । తస్మాన్నారాయణం
 దేవం సానకాలేనదాస్త్యరేత్ ॥ వీక్ష్యసాజ్కారమాదిత్యం త్రిరిమజ్జే
 జ్జలాశయే ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ వా ॥ అథహస్తా ప్రత్రాశ్యకమణ్డ
 లుం మృత్పిణ్డంచపరిగృహ్యతీర్థంగత్వాత్రిః పాదౌప్రత్రాశ్యత్రిరాష్ట్రా
 నమపోఽభిప్రతిపద్యతే హిరణ్యశృణ్గంవరుణమిత్యజ్జలినాఽప ఉద్వహా
 నుమిత్రానిఆపటపధయశ్చి తాం దిశం నిరుక్షతియస్యాందిశేద్వేద్యోభవతి
 చుర్చిత్రాస్తస్మా భూయాను రిత్యథా పడపసంప్రేత్య త్రిః ప్రదక్షిణముద
 కమావర్తయతి యదపాంశ్రూరమితి అపునిమజ్జ్యోత్తీర్యాచాస్తః పునరా
 చామేత్ , ఆపఃపునస్తు పృథివీమితిపవిత్రం ధృత్వాఽద్భిర్వా జగ్గూతః ,

ఆపోహిస్తామయోభవ ఇతి తిస్పభిః హిరణ్యవద్ధాశ్శుచయః పావకా ఇతి
 చతస్పభిః పవమానసు సవజాన ఇత్యేతేనా నువాకేన మార్జయిత్వాఽన్తర్జ
 లగతోఽఘమర్షణేన త్రీణా ప్రాణాయామాణా ధారయిత్వోత్తీర్య వాసః
 పీడయిత్వా ప్రత్యుత్థితోపవిష్టవానక్షిన్నవాసాంసి పరిధాయాచమ్య దర్శ్య
 ష్వాసీనోదర్భాణా ధారయమాణఃసావిత్రిం సహస్రకృత్స్వఆవర్తయేదితి ॥ * ॥
 శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యుత్థ్యాజానుచరణౌమృజ్జలైః కూర్పరావధి ।
 హస్తానిర్జిజ్యపాదౌచవిద్వానాచమనం చరేత్ ॥ శరీరం నిర్మలీకృత్యమృ
 దద్భిస్తుప్ర విశ్యతాః । శుద్ధావగాహనం కృత్వాసమాచామెద్యధావిధి ॥
 తత్రస్థంభావయేద్దేవంస్తుతిభిర్వేదరాశిభిః । ఆసనాద్యైర్యథాశక్తిహృదాఽ
 భ్యరచ్చిజగన్సురుమ్ ॥ ధ్యాత్వాగ్జ్ఞాం హరేః పాదాత్పతమానాం స్వ
 మూర్ధని । ధ్యాయేద్దేవం పరం బ్రహ్మనారాయణమనామయమ్ ॥ ప్రా
 తః సాంతోఽపివిధివత్సానం మధ్యం దినవరేత్ । శక్తశ్చేదనయతోరో
 గాచ్ఛాత్పాసం మార్జనంచరేత్ ॥ * ॥ అనేనాపిప్రాతస్సానతస్యమధ్యా
 హ్నాస్సానాశక్తౌ కాపిలపానమనుజ్ఞాయతే । అనుకల్పమాహయోగ
 యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ యపషవిస్తరఃప్రాక్తః సానస్యవిధిరుత్తమః ।
 అసామధ్యాన్నకుర్యాచ్చేత్తత్రాయం విధిరుచ్యతే ॥ పానమన్తర్జలేచై
 వ మార్జనాచమనేతథా । జలాభిమన్త్రీణంచైవ తీర్థస్య పరికల్పనమ్ । అ
 ఘమర్షణసూక్తేనమ్రావృతైవ నిత్యశః । సానాచరణమిత్యేతత్సముద్ది
 ష్టం మనీషిభిః ॥ * ॥ తీర్థకల్పనంచ బహుపమాయుక్తమితి తత్ప్రాత
 సాన్నివసపోక్తమ్ । శ్భః — ॥ శ్లో ॥ నమస్కైర్ద్వరుణం దేవ మమ్భసాం
 వతిమూర్జితమ్ । యాచేతదేహిమేతీర్థం సర్వపాపాపనుత్తయే ॥ వరుణోఽ
 త్రనారాయణపవ ॥ శ్లో ॥ వరుణోవారుణోవృతుః । ఇతిసహస్రనామసునా
 ముత్వేనపఠనాత్ । అయమత్ర తీర్థయాచనమన్త్రీః — ॥ శ్లో ॥ సమ
 స్తజగదాధార శక్భజక్రగదాధర । దేహి దేవమమానుజ్ఞాం యుష్మత్తీర్థని
 షేవణే ॥ * ॥ ఇతి । యమః — ॥ శ్లో ॥ ధ్యాయేన్నారాయణందేవం
 పానాదిమృచ కర్తృసు । పా్రియశ్చేత్తంహిసర్వస్య దురితస్యేతివైశ్రు

తిః || * || దక్షః — || శ్లో || ధ్యాయేన్నారాయణం దేవం సానాదిషు
చకర్తును । బ్రహ్మలోకమవాప్నోతి నచేహజాయతేపునః || * || వ్యాస
శ్చ — || శ్లో || తద్విష్ణోరితిమత్యై యమజ్జేదపుపునఃపునః । గాయత్రీవైష్ణ
వీహ్యేషా విష్ణోస్సంస్మరణాయవై || * || యోగయాజ్ఞవల్క్యశ్చ — || శ్లో ||
అస్తర్జలగతోమగ్నః శుద్ధభావోహరిం స్మరేత్ । తద్విష్ణోరితిమత్యై యమ
జ్జేదపుపునఃపునః || * || భరద్వాజః — || శ్లో || హిరణ్యవణ్ణాశ్చత్యా
ది చతుర్ణామమలస్తవ్రహ్మిః । ఛస్తస్త్రిష్టుజ్జేవతాస్యాదావస్సంప్రాక్షణే
విధిః || పవమానస్యమునయో విశ్వేదేవాః ప్రకీర్తితాః । ప్రథమస్యద్వి
తీయస్య గాయత్రీ ఛస్తఉచ్యతే || అనుష్టుప్చతుర్తీయస్య గాయత్రీ చోప
రిస్తయోః । షష్ఠస్తవ్రమయోస్త్రిష్టుభ్యామత్రీచాష్టమస్యతు || నవమ
స్రభృత్యష్టానామనుష్టుప్త్రిష్టుబస్త్యకమ్ । విశ్నోక్తాదేవతాః ప్రాక్తా వి
నియోగస్తుమార్జనే । అఘనుర్లఘనూక్తస్య ఋషిరెవాఘనుర్లఘః || అను
ష్టుశ్చ తథాఛస్తః పరమాణ్డాచదేవతా । కోకిలోరాజపుత్రస్తు క్రుపదే
త్యస్యవైమునిః || ఛందోఽనుష్టుజ్జేవతాఽఽపో మార్జనేవినియుజ్యతే || * ||
హారీతః — || శ్లో || ఋషిరౌర్విహబౌదన్యో గాయత్రీఛస్తఉచ్యతే । వరు
ణోదేవతాయోగోమాజనేజుమ్బుచుస్త్రీకే || * || యోగః - వినియోగః,
జుమ్బుకాయస్వాహేతిచుస్త్రీ । జుమ్బుకానామగాయత్రీవేదేవాజసనె
యకే । అస్తర్జలే సకృజ్జస్తావ్రహ్మహత్యాం వ్యసోహతి । యుః —
|| శ్లో || క్రుపదానామగాయత్రీ యజుర్వేదే ప్రతీష్ఠితా । అస్తర్జలేత్రి
రావృత్యబ్రహ్మహత్యాం వ్యసోహతి || అపః పాణౌ సమాదాయత్రుః పరే
ద్దుష్ట్రపదామ్బుచమ్ । తత్తోయం మూర్ధ్ని విన్యస్య సర్వపాపైః ప్రముష్య
తే || హత్వాలోకానపీమాంస్త్రిం స్త్రిః పరేదఘనుషణమ్ । యథాఽశ్వ
మేథావభృథపవం తంమనురబ్రవీత్ || * || భరద్వాజః — || శ్లో || త
తోఽఘనుషణం కుర్యాదృతం చేతిశ్యచం జపేత్ । త్రిషడష్టాద్వాదశ
వాఽఽవర్తయేదఘనుర్లఘమ్ || కృత్వాఽఘనుర్లఘం పశ్యేచ్ఛుచ్చరణప్రణ
వంరవిమ్ । భక్త్యాప్రేక్ష్యనమస్తృత్యత్త్రిమజ్జై జ్జలాశయే || యథాఽ

శ్వమేధః క్రతురాట్యుర్వపాపం వ్యపాహతి । తథాఽఽఘమర్షణంసూక్తం
సర్వపాపప్రణాశనమ్ ॥ * ॥ వసిష్ఠామంత్రా న్తరమాహ — ॥ శ్లో ॥ త
తోమహావ్యాహృతిభిగాఽయత్ర్యివాఽభిమంత్రయేత్ । ఆపోహిష్ఠేఽ
మాపశ్చద్రుపదాదివభివృషి ॥ తథాహిరణ్యవణాభిః పాపమానీభిరన్త
తః । తతోఽరగమీక్ష్యసాఙ్కారం నిమజ్జ్యాన్తర్జలేఽబుధః ॥ పా న్త్రా
మాంశ్చకుర్వీత గాయత్ర్యాచాఘమర్షణమ్ । యధోక్తైః త్రోభితస్తైస్తు
మజ్జైత్తిర్దణ్వతతః ॥ * ॥ యధోక్తైః - రేచకాదిభిః, అఘమర్షణమ్ - “ఋ
తంచసత్యంచాభీష్ఠాత్తపసోఽధ్యజాయత” ఇతివాక్యపట్యమ్ । వ్యాసః —
॥ శ్లో ॥ కురుక్షేత్రం గయాంగక్లాంప్రభాసం వైమిశంతథా । తీర్థానేఽ
తానిసర్వాణి స్నానకాలే భవన్తుమే ॥ గక్లేచయమునేచైవ గోదావరి సర
స్వతి । నర్మదేసింధుకావేరి జలెఽష్టికాసన్నిధింకురు ॥ * ॥ తథాపురాణే గ
క్లావాక్యమ్ — ॥ శ్లో ॥ నద్వినీనభినీత్పాది తత్రతత్రభవామ్యహమ్ ॥ * ॥
ఇతిప్రాతస్నానావసరమోక్తమ్ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నదీషుననదీంబూ
యాత్పర్వతేషునపర్వతమ్ । నానృత్ప్రశంసేత్తత్రస్థస్థిర్థేష్వాయతనే
షుచ ॥ గక్లాం గోదావరించైవ సర్వత్రపరికీర్తయేత్ ॥ * ॥ ఏవంచ ॥ శ్లో ॥
ఆపోనారాఇతిప్రాక్తా ఆపోవైసరసూనవః । తాయదస్యాయనంపురార్వం
తేననారాయణఃస్మృతః ॥ * ॥ సృష్ట్యాతోయంనారమస్తస్థితోఽహంయేనస్యా
ష్టేనామనారాయణేతి ॥ * ॥ శ్లో ॥ తాపవాస్యాయనంపురార్వం తేననా
రాయణఃస్మృతః ॥ * ॥ శ్లో ॥ ఆపోనారాయణోదేవః సర్వవేదేషు పఠ్య
తే ॥ * ॥ శ్లో ॥ ఆపోనారాయణఃస్మృతః । ఇత్యాదివచన శత్రైరపాంనారా
యణాయతనత్వావగమాత్, ధ్యాయేత్ స్మరేత్సజీర్తయేత్పుజయేన్నా
రాయణమితి నారాయణప్రకరణకీర్తనాది విధానాచ్చ నాన్యం స్నానకాలే
కీర్తయేత్, ॥ శ్లో ॥ నాన్యత్ప్రశంసేత్తత్రస్థస్థిర్థేష్వాయతనేషుచ ॥ * ॥
ఇత్యనేనాన్యకీర్తననిషేధాచ్చ । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ఆపోనారాఇ
తిప్రాక్తా ఆపోవైసరసూనవః । తాయదస్యాయనంపురార్వం స్పృహపృతిరు
చ్యతే ॥ తవైవసూనవస్త్యేతాస్తస్మాత్తం హ్యపుసంస్మరేత్ ॥ * ॥ అ

త్రతీర్థాదిస్తరణవిధిశ్చ అబ్రహ్మవిదపవ, ॥ శ్లో ॥ సర్వంబ్రహ్మేతియోవే
 త్తి నాతీర్థం తస్యవిద్యతే । ఇతిస్మృతేః, ॥ * ॥ బ్రహ్మ విదస్తు బ్రహ్మత్వక
 త్వావభాసనాచ్చ । అత ఏవస్తర్యతే — ॥ శ్లో ॥ ఇనంతీర్థమిదం నేతియేన
 రాభేదవాదినః । తేహంవిధీయతేతీర్థ గమనంతత్ఫలానిచ ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ య
 త్తీర్థబుద్ధిశ్చ జలెనకహిణిత్ । ఇతిశుకస్మ రణాత్సర్వతీర్థబుద్ధిఃకార్యేత్య
 భః । గణ్డా మహాత్మ్యైవ — ॥ శ్లో ॥ గణ్డాగణ్డేతి యోబూయాద్యో
 జనానాం శతైరపి । నరోననిరయంయాతి కింతయానదృశంభవేత్ ॥ * ॥
 స్రజావతిః — ॥ శ్లో ॥ స్నాతోవృత్తాయజలాత్తీర మేత్యాసిత్యాసమాహి
 తః । ఆచమ్యపీత్యామన్త్రా పోమాన్జిత్యాభిముఖోరవేః ॥ సావిత్ర్యాఽజ్ఞ
 లిముత్త్తి ప్య సముపాస్యహరింపునః । డెవాణ్యుష్మిపితౄంశ్చేవ సస్త
 ర్వ్యచయధావిధి ॥ తతోనిష్పీడ్యవస్త్రంతు తలేతీరస్యచామ్బరమ్ । ప
 గిధాయ పదాస్థిత్యా గాయత్రీంచ తతోజపేత్ ॥ * ॥ ఏవం స్నానమధ్యే
 సన్ధ్యాపాసనముక్తమ్ । తథా శక్తేనాపి — ॥ శ్లో ॥ పాతస్సన్ధ్యాం సన
 త్కృత్యాం మధ్యమాం స్నానకమణి । సాదిత్యాంపశ్చిమాంసన్ధ్యాముపా
 సీత యథావిధి ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ పాతస్సతారకాం సన్ధ్యాం
 సాయంసన్ధ్యాం సఖాసూరామ్ । స్నానకమణి తాం మధ్యాముపాసీత
 యథావిధి ॥ * ॥ బోధాయనీయోపేవముక్తమ్ ॥ వా ॥ అపునీమజ్ఞోవీ
 త్తీర్య ఆచాంతః పునరాచామేత్ “ ఆపః పునస్తు పృథివీమ్ ” ఇతి ॥ * ॥
 జమదగ్నిశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యాభిముఖోమజ్జేదాపోఅస్మా నితిత్వచా ।
 మధ్యన్తి నేఽప ఆచామేన్మన్త్రేణాపః పునన్ద్వితి ॥ అగ్నిశ్చ మేతిసాయంచ
 పాతస్సూర్యశ్చమేతిచ ॥ * ॥ ఏవం బహుస్మృతినమతత్వాత్సాన
 మధ్యేవా మధ్యాహ్న సన్ధ్యాకర్తవ్యా । అత్ర భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥
 ఆపః పునన్ద్విత్యేతస్య మునిరాపోభిధానకః । శర్వోఽనుష్టుబితి ప్రోక్తం
 దేవతాబ్రహ్మణస్సతిః ॥ వినియోగః పయఃపానే ఇత్యుక్త్వాఽథసమస్త
 కమ్ । పీత్వాజలమథాచామేదన్యత్ప్రాతరివా ఖిలమ్ ॥ * ॥ అన్యత్ -
 మార్జనాది జపాంతం పాతః కాలవత్రైర్వమిత్యభః । వ్యాసః —

॥ శ్లో ॥ యప్రదాంవాత్రిరభ్యసేద్యాహ్నిహృతీః ప్రణవాన్వితాః । గాయత్రీంవా జపేద్విద్వాంస్తథోచ్చైర్వాఽఘచక్షణమ్ ॥ తద్దైవ మార్జయేత్తన్త్రైరాహోహిష్ఠాదిభిస్త్రీభిః । ఆచాంతః పునరాచామేత్తున్త్రైణాపః పునర్ద్వితీ ॥ అంతజలగతోమగ్నోజపేత్త్రైరఘమక్షణమ్ । యప్రదాం వాఽథ సావిత్రిం తద్విష్ణోః పరమంపదమ్ ॥ ఆవతాయేద్వాప్రణవం దేవం వా సంస్తృరేధరిమ్ ॥ * ॥

— శ్రీ సానే దిక్షియమః శ్రీ —

అత్ర ప్రకరణేసూర్యాభిముఖసాన్వసేవముఖ్యమితిసర్వమునయః
ఉచ్యతే । వ్యాసఆహ — ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యాభిముఖోమజ్జైదాహోఅస్మానితి
త్వచా ॥ * ॥ గౌతమః — ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యాభిముఖఃసాన్వయాత్ప్రత
ర్ముధ్యం దినేద్విజః ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ అభిముఖసాన్వయా
దిత్యముదకమువస్పృశేత్ । ఇతి సర్వతోదకోపసర్పనవిధిః ॥ * ॥ ఉశ
నా — ॥ శ్లో ॥ సూర్యేమధ్యం దినం ప్రాప్తే సాన్వయా తస్మతోద్వి
జః । తృతీయయామం సంప్రాప్తే దివానాథేద్విజోత్తమః ॥ మన్త్రవత్త
స్మఖఃసాన్వయాదన్యథానిష్ఫలభవేత్ ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ మధ్యం
దినం గతేసూర్యతం నిరీక్ష్యైవసం స్పృశేత్ ॥ * ॥ సాన్వయాదిత్యర్థః ।
మనుః — ॥ శ్లో ॥ తతోమధ్యాహ్నసమయే పునఃసాన్వసం సమాచరేత్ ।
సారమన్త్రేణతం వీక్ష్యసూర్యం సాన్వయాద్విజోత్తమః ॥ * ॥ భరద్వా
జః — ॥ శ్లో ॥ సతిప్రభూతేపయసినాన్యేసాన్వయాత్కదాచన । ప్ర
వన్త్యశ్చేతప్రతిస్త్రితః ప్రత్యేకం చాన్యవారిషు ॥ అప్రవాణౌవా
దకసాన్వసం విప్రపాదావనైజనమ్ । గాయత్రీజపమర్ఘ్యం చహోవిత్యాభి
ముఖశ్చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి స్తోత్రోభిముఖత్వవిధానంప్రాతసాన్వసవిషయమ్,
నతుమధ్యాహ్నసాన్వసవిషయమితిమన్తవ్యమ్, బహుష్కృతివిరోధాత్ ॥ శ్లో ॥
అరుణోదయవేళాయాంప్రాతసాన్వసంవిధీయతే । ఆదిత్యాభిముఖంసాన్
వసం నకర్తవ్యం హితత్రవై ॥ తస్మాత్తద్యం దినేకుర్యాదాదిత్యాభిముఖోద్వి
జః ॥ * ॥ సాన్వసమితిశేషః । తథాహిప్రాతఃకాలేస్తోత్రసాన్వభిముఖం సాన్

యాన్మధ్యాహ్నాచాదిత్యాభిముఖం సాయాదిత్యర్థః । ఇదమేవసర్వస్మృ
తిమసిద్ధమ్ । తథాజాబాలిః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాతసాభిముఖం సాయాత్పా
తః కాలేద్విజోత్తమః । ఆదిత్యాభిముఖం సాయాన్మధ్యాహ్నా సాయానక
ర్మణి ॥ * ॥ ఇత్యులమ్ .

— ॥ శ్రీ మృత్తికాస్నానే విశేషవిధిః ॥ —

అత్ర శ్రీవైష్ణవవిషయపాద్యేమృత్తికాస్నానవిశేషః — ॥ శ్లో ॥
ప్రాప్తేమధ్యాహ్నసమయే స్నానం కుర్యాదన్యథావిధి । న్యాసమక్షేపదక్షా
నాంకృత్వాద్దదాయమృదంకరే ॥ సవ్యేనిధాయకృత్వాతాం త్రేధామూ
లాగ్రమధ్యతః । మూలైస్థితాం మృదం పూర్వమభిమన్త్ర్యస్త్రవిద్య
యా ॥ విదిక్షుదిక్షుచోద్ధ్వాయామధరాయాం దిశిక్షిపేత్ । తతోమధ్యే
స్థితాం మృత్సముదకే మూలవిద్యయా । నిక్షిప్యభాగమగ్రస్థం కరా
భ్యాం కరయోర్ద్వయోః ॥ విధాయపజుమమౌభిభిర్దర్శయిత్వాచపూజణ
మ్ । అస్త్రహీనాజ్ఞవిద్యాభిరాపాదతలమస్తకమ్ ॥ ఆలిప్యదేహమఖిలమ
వగాహ్యచవారిషు । దేవమావాహ్యలక్ష్మీశం దద్యాదధ్వాదికం తతః ॥ త
త్పాదత్రాశనామౌభిః పాణిభ్యాం కుమ్భముద్రయా । పావనైశ్శిరసి
నవ్యస్తైరాశ్వానమభిషిచ్యచ ॥ వాసుదేవమభిధ్యాయనగ్గుమషణమాచ
రేత్ ॥ ఉత్తిర్యకర్మనిఖిలం మధ్యాహ్నసమయోచితమ్ । కృత్వాపిదేవ
దేవేశం ఊమామాంతం కమలాసన ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః —
॥ శ్లో ॥ ఏవం సంపూజ్యదేవేశం క్షణం ధ్యాత్వానిరంజమ్ । తతోఽవలోక
యేత్సుర్యం హగ్ంసశ్శుచిషదిత్యృచా ॥ సయాతిబ్రహ్మణః స్థానంస్నా
త్వేత్తేతానయాతుయః ॥ * ॥ ఇదం మృత్తికాస్నానం ప్రాతః కాలే మ
ధ్యాహ్నాతిక్రమే భౌమారువారయోశ్చ నకార్యమ్ ॥ శ్లో ॥ నప్రాత
మృత్తికాస్నానం నచభౌమారువారయోః । మధ్యద్విదినెతు కర్తవ్యం
నాతిమధ్యందినెరవౌ ॥ * ॥ వా ॥ భౌమారుయోశ్చ మధ్యాహ్నాత్పరతః
ప్రాతరేవచ నకార్యం మృత్తికాస్నానమిత్యాహభగవాభ్యగుః ॥ * ॥
యమః — ॥ శ్లో ॥ యజ్ఞోపవీతీదేవాం స్తుకణ్ఠాభరణవాన్మహీకా । పా

వీనావీతీపితౄంస్తుతీరేత్వజ్జలిముత్తిపేత్ || * || విష్ణుః — || శ్లో || త
 తోవస్తుద్వయంశుద్ధం వసిత్యాద్విరుపసృశేత్ | ఉపవీతీబద్ధశిఖససూ
 చవ్యయథాగమమ్ || పవిత్రపాణిసాక్షాగరం యజ్ఞేశంమనసాప్తరేత్ |
 శ్రాతస్సద్ధ్యావిధాననభవ్దఆహంచదైవతమ్ || స్మృత్వాచాయమ్యచపా
 ణానాచామేద్దర్భపాణినా | ఆపఃపునస్తుమస్త్రేణఆపోహిష్ఠేతిమస్త్రేతః ||
 ప్రక్షిప్యచాజ్జలిం సమ్యగమత్యం చిత్రమిత్యపి | తచ్చతుదేవహితం
 చహగ్ంసశ్శుచివదిత్యపి || ఏతజ్జపేదూర్ధ్వబాహుసూర్యంపశ్యంత్యనూహి
 తః | గాయత్ర్యాయథాశక్తిహువస్థాయదివాకరమ్ || నోవైచ్చర్జవ్యం
 బుధః కుర్యాత్సానిత్రాశ్చవిశేషతః || * || ఆపోహిష్ఠేతిమార్జయిత్వా, ఆ
 పఃపునస్తుమస్త్రేణాచమ్య, సురభిమత్యా ఆపోహిష్ఠేతివమార్జయిత్వా,
 గాయత్ర్య అర్ఘ్యమేకం ప్రక్షిప్య, గాయత్రీంజపిత్వా, ఆసత్యాదిభిర్
 స్త్రైరూర్ధ్వబాహురాదిత్యముపతిష్ఠేతేత్యధః | స్మృత్యర్థసారే — || శ్లో ||
 తతోమధ్యాహ్నసమయేమస్త్రేవ తాస్సినమాచరేత్ | తతోవస్తుద్వయం
 శుద్ధమాచ్ఛన్యద్విరుపసృశేత్ || ఉర్ధ్వపుష్ట్రం విధాననభృత్వాస
 ధ్యాయంతతశ్చరేత్ || * || మనుదక్షా — || శ్లో || ఆపోహిష్ఠాదిమస్త్రేణ
 మార్జయిత్వాధావిధి | ఆపఃపునస్తుమస్త్రేణజలంపీత్వాసమాహితః || సు
 రభిమత్యాసహాబ్జైర్హర్జయిత్వాఽఘృతముత్తిపేత్ | ద్వాపాదౌసము
 తౌకృత్వా పాణిభ్యాం పూరయేజ్జలమ్ || రవేరభిముఖస్తిత్వం స్త్రీరూర్ధ్వం
 సన్ధ్యయోః క్షిపేత్ || * || ఇతి | స్మృత్యర్థసారే — || శ్లో || అఘృతమే
 కం ప్రదాతవ్యం మధ్యాహ్నభాసగరం ప్రతి | ఉభయోసన్ధ్యయోవైచ
 వహ్యపఊర్ధ్వం త్రిరుత్తిపేత్ || * || ఏవం వస్తుపరిధానానంతరం మాధ్యా
 హ్నికముక్తమ్ | ఏవంసతి సానమధ్యేవా, భౌతపరిధానానంతరంవా, య
 ధారువ్యనుష్ఠేయమ్ | మనుః — || శ్లో || అర్ద్ధ్రవాసాస్తుయః కుర్యాజ్జప
 హూమప్రతిగ్రహమ్ | తతస్సర్వం నిష్ఫలం విద్యాదిత్యేవంమనురబ్ర
 త్ || * || సంవర్తః — || శ్లో || మతిమాన్మదాచిత్తుగాయత్రీముదకేజ
 పేత్ | గాయత్ర్యగ్నిముఖీప్రాకృతస్కాదుత్తీర్యతాంజపేత్ || తీరస్థి

త్వాజపేద్దేవీం గాయత్రీం వేదమాతరమ్ ॥ * ॥ ఇతివచనబలాద్ధాయత్రీం
జలెకదాచిన్నజపేదిత్యర్థః । సజ్జటేషు వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ యది
స్యాత్ క్లిన్నవాసావై వారిమధ్యగతో జపేత్ । అన్యథాతు శుచౌభూ
మ్యాం దర్భేషు సుసమాహితః ॥ * ॥ జపేద్ధాయత్రీమితిశేషః । అత్రహః
రీతః — ॥ శ్లో ॥ అర్ధగ్రావాసా జలేకుర్యాత్తర్పణాచమనే జపమ్ । ఉపస్థా
నం ననిర్గచ్ఛేద్వజయేచ్ఛ ప్రదక్షిణమ్ ॥ * ॥ అతోజలెగాయత్రీజపనిషే
ధోఽనసజ్జటవిషయః । యోగః — ॥ శ్లో ॥ తిష్ఠంశ్చేదీక్షమాణోఽర్క
మాసినః పాంశ్చుభోజపేత్ । స్రాగ్రేషుకుశాగ్రేషు ఆసీనస్తాప్తసనేశు
భే ॥ * ॥ ఆసీనఇతిమధ్యాహ్నోత్పరవిషయమ్ । ఇదంచాసనమశక్తవిషయమ్,
శక్తస్తాప్తదిత్యాభిముఖశ్చేత్ ఫిర పవ జపేదిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ సావిత్ర్యాది
క్రియాస్పర్షా ఆదిత్యాభిముఖశ్చరేత్ । దేవాలయసమీపేతు తమేవాభి
ముఖశ్చరేత్ ॥ * ॥ ఇతిస్త్రుతేః, జపభోజనహారామాంశ్చ దేవస్యాభిము
ఖశ్చరేత్ । సావిత్ర్యాస్తు జపం కుర్యాదాదిత్యాభిముఖస్సగ్రీః ॥ * ॥
ఇతి శాణ్డీల్యవచనాచ్చ । ధ్యానవిషయే విశ్వామిత్రః — ॥ శ్లో ॥ సుప్ర
భం సద్విదానందం హృదయేగుణ్ణలేఽపివా । ధ్యాయజపేత్తదిత్యేతాం
నిష్కామోముచ్యతేఽచిరాత్ ॥ * ॥ ఏతామ్ - గాయత్రీమ్ । హృదయేగు
ణ్ణలేఽపీతుభయావస్థానోక్త్యా “సయశ్చాయంపురుషే, యశ్చాసావాది
త్యే, సపకః” ఇతి శ్రుత్యుక్త ధ్యానార్థః ప్రదశితః । సః - నారాయ
ణపవ ॥ శ్రు ॥ ఏవసర్వభూతాంతరాంతృపహతపాప్తాదివ్యోదేవ ఏకో
నారాయణః ॥ శ్లో ॥ సర్వస్య చాహం హృదిసన్నివిష్టః ॥ శ్రు ॥ య ఏ
షోఽంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః ॥ శ్లో ॥ ధ్యేయస్సదా సవితృమణ్డ
లమధ్యనర్తీ నారాయణః, ఇత్యాది శ్రుతి స్మృతిభ్యః । సనకస్తృతావి
దం సుస్పృష్టమ్, ॥ శ్లో ॥ రక్షిజ్వాలాసహస్రాధ్యం మణ్డలంవిఫులంరవేః ।
శుద్ధస్త్రీతలాంతుసామస్యాపితుమణ్డలమ్ ॥ సుఫరత్సులిజ్జమనలజ్వాలా
మాలాసహస్రకమ్ । తస్యమధ్యేసమాసీనం తప్తహోటకసన్నిభమ్ ॥ చతు
రణ్డలమాత్మాజ్ఞం శుక్లవక్త్రనిభామ్బరమ్ । రక్తనేత్రామ్బరం రక్తపా

ణిపాదనఖం శుభమ్ ॥ శబ్దచక్రగదాపాణిం శ్రీవత్సాజ్జితవక్షసమ్ । ఉ
ద్రామవిలసన్ముక్తాచ్ఛన్నహరోపశోభితమ్ ॥ కిరీటకేయూర యుతంకటిసూ
త్రోపశోభితమ్ । ఏవం ధ్యాత్వా జపేన్నిత్యం గాయత్రీం నియతశ్శుభః ॥
ఇతి । కింఞ్చ ॥ శ్లో ॥ యోదేవస్సవితాఽస్మాకమ్ ॥ శ్లో ॥ ఆదిత్యమణ్డలెథ్యా
యేత్పరమానన్దమవ్యయమ్ ॥ * ॥ విష్ణుం చతుర్భుజమ్ । ఇత్యాదికం
చాత్రానుసంధేయమ్ । ఏవం ధ్యాత్వా యథాశక్తిపఃత్వా ఆదిత్యా
ఘృణం దత్వా ఉపతిష్ఠేత । అత్ర వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ అధోపతిష్ఠేదాది
త్యంక్షిస్తాపుషాన్విత్వా జ్వలిత్ । ఆసత్యేతీక్షయన్మర్కముచ్ఛయం తమస
స్పరి ॥ ఉచ్యత్యం చిత్రమిత్యేతత్తచ్ఛత్యురితిమన్త్రితః । హగ్ంసశ్శుభి
షదిత్యేతత్తాన్విత్వా చ విశేషతః ॥ అన్వైశ్చవైదికైర్నన్త్రై సాన్తైః
పాపప్రణాశనైః । ప్రదక్షిణం సమాప్త్య నమస్కార్యాత్తతః క్షితా ॥
నిష్పిడ్యసాన్వితస్త్రుంబైద్విరాచమ్యాచయేధరిమ్ ॥ * ॥ పాద్యే —
॥ శ్లో ॥ ప్రదక్షిణప్రణామాంశ్చ యుక్తానేవతు కారయేత్ । అన్యథా
కురుతేమోహోద్భ్రష్టా హత్యాంసవిస్తతి ॥ * ॥ వాసిష్ఠే — ॥ శ్లో ॥
యుక్తానేవప్రణామాంశ్చ కారయేద్విజసత్తమః । ప్రదక్షిణంచ తద్వ
చ్చ నాన్యథా సిద్ధిమాపున్ముయాత్ ॥ * ॥ చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥
తతః పుషాన్జ్వలిం దద్యాత్ భానవే చోర్ధ్వబాహుకః । ఆదిత్యముపతిష్ఠా
త తన్న నాన్యమానసః ॥ * ॥ అత్రోపస్థానమన్త్రేషు యథోపదేశం
కార్యమ్ । పితామహః — ॥ శ్లో ॥ ఆసత్యాద్యౌత్సుసూర్యేద్వైత్రి
ష్టుభాకవయోవిరుః । గాయత్రీశుతృతీయాసాయేత్ చతుర్థీజగతీష్టుతా ।
ఉష్ణిక్తచ్ఛత్యురాద్యస్యఛన్ద ఇత్యుచ్యతేబుధ్దేః । హిరణ్యస్తాపఇత్యేష
ఋషిదేవోఽత్రభాసరః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ అధోపతిష్ఠా
దాదిత్యమాసత్యేనేతిమన్త్రితః । ఆసత్యేనేతిషడ్భుచాం హిరణ్యస్తాపఇ
త్యౌషిః ॥ పూర్వేద్వైత్రిష్టుభాపశ్చాన్తాయత్రీజగతీతతః । ఉష్ణిక్తీష్టు
భిశ్చక్తాని ఛన్దాంసన్యగోఽధిదేవతా ॥ అన్యతస్సర్వం యథాపూర్వంకర్త
కుర్యాద్విజోత్తమః ॥ * ॥ అన్యత్ - ఋష్యాదికం దిక్ ప్రణామాదికం ప్రా

తస్మాద్భావదిత్యర్థః ॥ * ॥ ఆశ్చమేధికే — ॥ శ్లో ॥ జప్తాద్వైద్యాదాయ సపు
 ష్పాణి తోయానృజ్జ్వలినాద్విజః । ప్రక్షిప్యప్రతిసూర్యంతు వ్యోమము
 ద్రాంప్రదర్శయేత్ ॥ ఊర్ధ్వబాహుస్తతోభూత్వా సూర్యమీక్షేదుపస్థితా ।
 తన్నుణ్ణలస్థమాధ్యాయే తైజోమూర్తిం చతుర్భుజమ్ ॥ * ॥ యోగ
 యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ జపయజ్ఞోహికర్తవ్యస్సర్వవేదప్రణీతకైః ।
 పవిత్రైర్వివిధైశ్చవైష్ణవైస్తథోప నిషదాంగకైః ॥ అధ్యాత్మవిద్యావిభా
 జస్తవ్యాజపసంధయే । అవైష్ణవృషావనైర్నిత్యం దేవతాస్తవనాదిభిః ॥ * ॥
 విష్ణుశ్చ — ॥ వా ॥ సౌతతశ్చపవిత్రపాణిర్యథాశక్తి జపేద్విశేషతస్మా
 ద్విశ్రీం పురుషసూక్తంవా, నైతాభ్యాముధికమస్తీతి ॥ * ॥ అనేనజప్యస్తర
 స్రసంగోముద్రితః । అథాపి కింశ్చిదుచ్యతే । అత్రమనుః — ॥ శ్లో ॥
 ఏకాక్షరం పరంబ్రహ్మ పాణాయామః పరంతపః । గాయత్ర్యాస్తు పరం
 నాస్తి మానాత్సత్యం విశిష్యతే ॥ యేపాకయజ్ఞాశ్చత్వారో విధియజ్ఞ స
 మన్వితాః । సర్వైతేజపయజ్ఞస్య కలాం నాహన్తి షోడశీమ్ ॥ * ॥ వసి
 ష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ సర్వవేదపవిత్రాణి వత్సామ్యహమతఃపరమ్ । యేషాంజ
 ప్తేశ్చహేమామైశ్చ పూయనై నాత్రసంశయః ॥ అఘమర్షణం దేవకృ
 తశ్శుద్ధవత్సరతస్సమాః । కూశ్మణ్డ్యః పావమాన్యశ్చ దుగ్ధాసావిత్ర్య
 క్తైవచ ॥ అభీవక్ష్మపదస్తోభ సామూనివ్యాహృతిస్తథా । వారుణానిచసా
 మూనిగాయత్రంరైవతం తథా ॥ అబ్లిగ్ధాబాహాన్సత్యంచ వాక్సుక్తం
 ఘృద్వృచంతథా । శతరుద్రీయమభర్వశిరస్త్రిసుపర్ణం మహావ్రతమ్ ॥
 గోసూక్తమశ్వసూక్తంచ ఇన్ద్ర శుద్ధేచసామని ॥ త్రీణ్యాజ్యదోహని ర
 తస్తరంచ అగ్నేవ్రతం వామదేవ్యం బృహచ్చ । ఏతానిజప్యని పునన్తి
 జన్తాజాతిస్తరత్వం లభతేయశ్చచ్ఛేత్ ॥ * ॥ విష్ణోదుక్త పురుషసూక్త
 గాయత్రీ జపదుర్బలబుద్ధైరేతాని జప్యని, బహుమన్త్ర జపస్యమనస్తృ
 ప్తికరత్వాత్ । అఘమర్షణమ్ - ఋతశ్చేత్త్యాద్యాప్తిస్రః, దేవకృతః - దే
 వకృతవైస్సనశ్చిత్యాదయః, శుద్ధవత్సః - ఏకోన్విద్యంత్రవామశ్చిత్యా
 దయః, తరస్సమాః - తరత్సమద్భీధావతీత్యాద్యాశ్చతస్రః, కూశ్మణ్డ్యః -

యద్దైవాదేవహేళనమిత్యనువాకత్రయమ్ , పావమాన్యః - పవమానస్సు
జన్జన ఇత్యనువాకః , స్వాదిష్టయా మదిష్ట యేత్యన్యే , యదన్తియచ్ఛేత్య
పరే । దుర్గాసావిత్రి - జాతవేదసేసునవామసామమిత్యేకా ఋక్ । అభీ
షక్తాదయోరైవతాన్తాస్సానుమవిశేషాః । అల్లిక్తాః - ఆపాహిష్ఠేత్యాద్యా
ప్రిస్రః , బాహాన్పత్యమ్ - యస్తస్తమ్భసహసా విజ్ఞౌ అన్తానిత్యేకా
దశర్చమ్ , వాహుస్కత్మ్ - అహంరుద్రైభిర్వసుభిరిత్యష్టర్చమ్ , శతరు
ద్రీయమ్ - నమస్తైరుగ్రమన్యవఇత్యేకాదశానువాకాః , త్రిసుపర్ణమ్ - బ్ర
హ్మ మేతుమామిష్యనువాకత్రయమ్ , మహావ్రతంనామసామ , గోసూ
క్తమ్ - ఆగావోఅన్కునిత్యష్టర్చమ్ , అశ్వసూక్తమ్ - మానోమితో
వరుణ ఇతి ద్వాదశఛామ్ , ఇన్ద్ర శుద్ధాదయో బృహదన్తాస్సానుమవిశే
షాః , ఏతానిపాపక్షయాధీనాం జప్యాని । యేషాం జప్తేషు హిమై
శ్చ పూయన్తఇత్యుపక్రమాత్ , ఏతాని జప్యాని పునస్తీత్యుపసంహారా
చ్చ , ఏతేజపాఃకామ్యాః । అతఏవశిష్టా గాయత్రీమాత్రంజపన్తి, నిత్య
త్వాత్ , ప్రత్యవాయస్సుతేశ్చ ॥ * ॥ తథాభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥
వేదాద్భికాం పరిత్యజ్య గాయత్రీం యేద్విజాధమాః । పఠన్తి వేదాన్తై
షాంతు భవేయన్తర్లభస్వనాః ॥ ద్విజస్యజప్యం భ్యేయంచ నగాయత్రాః
పరంపరమ్ । సర్వప్రకారాల్లాకేషు త్రిషుసత్యం నసంశయః ॥ * ॥ హ
రీతః — ॥ శ్లో ॥ గాయత్రీం మాతరంత్యక్త్వా పఠతేనాత్రసంశయః ।
యోఽన్యమన్త్రోపరోమూఢస్సర్వాస్తానిష్ఫలాఃక్రియాః ॥ గాయత్ర్యా
నపరం జప్యం గాయత్ర్యా నపరంతపః । గాయత్ర్యా నపరంజ్ఞానంగా
యత్ర్యా నభరోజపః ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ తదిత్యుచస్సమో
నాస్తి మన్త్రోవేదచతుష్టయే । సర్వేయజ్ఞాశ్చవేదాశ్చ దానానిచతపాం
సిచ ॥ సమానికలయాప్యోహుర్మునయోనతదిత్యుచః ॥ * ॥ మనుః —
॥ శ్లో ॥ వేదమేవజపేన్నిత్యం యథా కాలమతన్ద్రితః । నహ్యస్యాహుః
పరంధర్మ ముపధర్మోఽన్యథాచ్యతే ॥ బ్రహ్మభ్యాసేన చాజస్రమనస్తసుభి
మశ్నుతే ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ ఋక్సామాధర్వ వేదోక్తా జపే

న్మస్త్రాన్యజాంపిచ । జపితైర్వపం తతఃకుర్యాద్దైవపిఁ పితృతపఁ
ణమ్ ॥ * ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ జపేద్వేదాదిమేకాగ్ర
స్తటేబద్ధాజ్ఞలిశ్శవైః । బ్రహ్మయజ్ఞప్రసిద్ధ్యర్థం బ్రహ్మవిద్యా మథాపి
వా ॥ జస్తావాప్రణవంశక్త్యా తతస్తర్పణమాచరేత్ ॥ * ॥ అత్రప్రాతః
కాలేబ్రహ్మయజ్ఞాకరణే మాధ్యాహ్నికానంతరం తర్పణాత్ప్రేక్షా బ్ర
హ్మయజ్ఞఃకార్యః ॥ శ్లో ॥ సచారావక్తర్పణాత్కార్యఃపశ్చాద్వాప్రా
తరాహుతేః । వైశ్వదేవావసానేవానాన్యదత్ర నిమిత్తతః ॥ * ॥ ఇతిష్టృ
తేః । అత్ర తర్పణీయేషు యథాస్వశాఖం వ్యవస్థా , యజుశ్శాఖినాం
తుకాణ్డఋషితర్పణం కార్యమితి ప్రాగేవనిఁతమ్ ॥ * ॥ అత్రవిష్ణుః —
॥ శ్లో ॥ స్వశాఖాధ్యయనంకృత్వా తతస్తర్పణమాచరేత్ ॥ * ॥ ఇతి ।
విష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ స్వశాఖాధ్యయనంవిప్రా బ్రహ్మయజ్ఞం ప్ర
చక్షుతే । బ్రహ్మయజ్ఞపరోవిప్రా బ్రహ్మ భూయాయకల్పతే ॥ * ॥

— శ్రీ అథదేవపూజా శ్లో —

అత్ర మచూపనిషది ॥ శ్రుతిః ॥ ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రైఃపరమేశితా
రం నారాయణం పూజయతిష్ట భక్త్యా । అర్హ్యదిభిః పారుష సూక్త మ
స్త్రైస్సమాపున్నయాద్విష్ణుపదం మహాత్మా ॥ * ॥ కతవల్యామ్ — ॥ శ్రు ॥
ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రైఃపరమేశితారం నారాయణం సాంఖ్యయోగాదిగమ్యమ్ ।
జ్ఞాత్వావిముచ్యేతనరస్సమస్తైస్సం సారపాశైరిహదైవవిష్ణుః ॥ * ॥ అ
థర్వణి — ॥ శ్రుతిః ॥ ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రైః కృతచక్రధాతీ విష్ణుంపరం
ధ్యాయతియోమహాత్మా । స్వరేణమస్త్రైః సదాహృదిస్థం పరాత్పరం
యన్నహతోమహాంతమ్ ॥ * ॥ ఋచి — ॥ శ్రు ॥ ప్రవఃపాంతమధసోధి
యాయతే మహేశూరాయ విష్ణవేచ్చారత ॥ * ॥ యజుషి — ॥ శ్రు ॥
భవామిత్రోనశేవ్యోఘృతాసుతిః , విభూతమ్యమ్నవయాణ సప్రథాః ,
అథాతేవిష్ణో విదుషాచిదృధ్యః । బృహతైవిష్ణో సుమతిం భజామహే ॥ * ॥
శ్రీనారసింహా — ॥ శ్లో ॥ జలదేవం నమస్కృత్య తతోగచ్ఛేద్ధృహం
పువః । పారుషేణైవసూక్తేన తతోవిష్ణుం సమర్చయేత్ ॥ * ॥ నారద

శ్చ — ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామేవలోకానాం గురుర్నారాయణోహరిః । త
స్యసమూజనం కార్యం సర్వపాప హరంహితత్ ॥ * ॥ వ్యాసః —
॥ శ్లో ॥ నిష్పిడ్యస్నానవస్త్రాంవై ద్విరాచమౌర్చయేధరిమ్ । నవిష్టా
రాధనాత్పుణ్యం విద్యతే కర్మవైదికమ్ ॥ తస్మాదనాదిమధ్యాంతం నిత్య
మారాధయేధరిమ్ । తద్విష్ణోరితి మస్త్రేణ సూక్తేన పురుషేణవా ॥ వైతా
భ్యాం సదృశోమన్త్రో వేదేమాక్తశ్చతుష్ప్రపి ॥ * ॥ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥
శౌనకోఽహం ప్రవత్యౌమి నిత్యం విష్ణ్వర్చనంపరమ్ । ప్రపః పాస్త మ
స్థస ఇత్యర్థచ విధానతః ॥ * ॥ పాద్మే — ॥ శ్లో ॥ పారుషేణైవసూ
క్తేన ప్రత్యృచం కమలాసన । నారాయణానువాకేన విష్ణుసూక్తేనవా
ర్చయేత్ ॥ * ॥ నారదః — ॥ శ్లో ॥ అభిషేకం తతశ్చక్రుర్విష్ణోర్హృ
ద్భీసుధామయైః । వైష్ణవైరనువాతైశ్చ శ్రీసూక్తేనమహామయః ॥ * ॥
తతః - ష్టి రాధిమథనే సుహృత్పత్యనంతరమ్ , వైష్ణవైరనువాతైః - సహ
స్రశీఋషా , అద్భుతసమ్భూతః , సహస్రశీఋషం దేవం , ఇతిత్రిభిరనువాతైః
శ్రీసూక్తేన - హిరణ్యవర్ణాం హరిణీమితిసూక్తేన । ఏవంచ ఏతైరనువాతై
ర్విష్ణుసూక్తేన శ్రీసూక్తేనచ విష్ణ్వభిషేచనంకార్యమ్ , నపుంసూక్తమాత్రే
ణ । శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ హవిషాఽగ్నౌజలేపుష్పే ధ్యానేనహృ
దయేహరిమ్ । అర్చన్తిసూరయోనిత్యంజపెనరవిమంజలే ॥ * ॥ నారదః —
॥ శ్లో ॥ అగ్నౌక్రియావతాం దేవాదివిదేవోమనీషిణామ్ । ప్రతిమాస్వ
ప్రబుధానాం యోగినాం హృదయేహరిః ॥ * ॥ అనేనాభిప్రాయేణహా
రితః — ॥ శ్లో ॥ కుర్వీతదేవతాపూజాం జపయజ్ఞాదనంతరమ్ । ఘృజ్జలే
ప్రతిమాయాంవా జలేఽగ్నౌహృదయేఽపివా ॥ * ॥ ఘృజ్జీలాదిష్వర్చనైవ
శ్యకార్యతత్ర తత్ర విష్ణుమావాహ్యయజేదిత్యర్థః । తథాశాంజీలయః —
॥ శ్లో ॥ శరీరం నిర్మలీకృత్యతీరేమృద్దోమయాదిభిః । శుద్ధావగాహనంకృ
త్వాద్విరాచమ్యయథావిధి ॥ ధ్యాన్యబ్రహ్మజపేన్నానీతతోవైధ్యాన
మాచరత్ । పారుషేణైవసూక్తేనతతోవిష్ణుంసమచయేత్ ॥ ఆవాహ్య
గ్నౌజగన్మాథంమనసాఽభ్యర్చ్యశక్తితః । జపయంతాఃశృపుష్పన్నతిల

క్షీరఘృతాదికమ్ || * || అతః స్వస్వాధికారానుగుణం తత్రతత్రవిష్ణుం
 ధ్యాత్వాపకుర్యాదితిసిద్ధమ్ | అకరణే ప్రత్యవాయమాహవ్యాసః — || శ్లో ||
 యోమోహదభవాఽలస్యాదకృత్వావిష్ణుపూజనమ్ | భుక్షేహసయాతినర
 కాసూకరైష్వభిజాయతే || * || శ్రీభాగవతే — || శ్లో || గృహం శ్మశా
 నం తవ బిమ్బవజ్జితం కథావిహీనాశ్చగిరిశ్చి వాగుతమ్ | శ్వసన్భువోదాస్య
 వినాకృతం వపుర్వదన్తిహితవ్యయిని వేదితంవిషమ్ || * || ఆశ్వమేధికే —
 || శ్లో || విష్ణుం బ్రహ్మణ్యదేవేశం భజత్వం పురుషోత్తమమ్ | లోకనాథమ
 నాద్యంతం జగతః కారణం పరమ్ || నార్చయన్తిహియేమూఢాః పరమా
 శానమవ్యయమ్ | తేయాన్తినరకాఢౌరానక్షయాః పురుషపజభ || * ||
 ఏవంగృహేవిష్ణ్వర్చనప్రైవబహుష్మతిసిద్ధత్వేపి, || శ్లో || తతోగృహార్చనం
 కుర్యాదభీష్టసురపూజనమ్ || “అథాతోమహాదేవస్య అహరహః పరిచర్యా
 విధిం వ్యాఖ్యాస్యామః ” || శ్లో || అథవాదేవమీశానమ్ | ఇతిదత్తాదిభిరు
 క్తశ్వామ్రుద్రభక్తైరుద్రార్చనేపి, పూజాసాజుర్వంశకార్యమ్, మ
 హావిరోధశ్రుతేః || శ్రు || యః కామయేతక్షత్రాయ చవిశేషసమదం దధ్యా
 మిత్రైశ్చస్యావదద్యబూరియాదిద్వారియానుబూరిహిత్యాశ్రావ్యబూరి
 యాత్మరుతాయ జేతిమారుతస్యావదద్యబూరియాత్మరుదోభ్యైనుబూరిహి
 త్యాశ్రావ్యబూరియాదిద్వరియజేతిస్వపైభ్యోభాగధేయేనమదం దధా
 తివిత్సగ్ం హాణాస్త్రిష్టవైతామేవనిర్వపేద్యః కామయేతకల్పరన్నితియ
 థాదేవతమవదాయ యథాదేవతం యజేద్భాగధేయేనైవైనాథాయథాయ
 థంకల్పయతి కల్పంతపవ ” ఇతి | అతోద్రవ్యమస్త్రపాత్రవేవేద్యా
 దిసజురోనకార్యః || * || నారదస్తు — || శ్లో || సాత్వా యథోక్త
 విధినా ప్రయతశ్శుద్ధమానసః | స్వశాఖోక్తక్రియాంకృత్వా హుత్వా
 వైవాగ్నిహూత్రకమ్ || కుర్యాదారాధనంవిష్టోద్దేవదేవస్యశాశ్శిణః |
 వేదేషుపారుషంసూక్తమర్చితం గుహ్యముత్తమమ్ || అనుష్టుబస్య సూక్త
 స్య ఛందస్తస్యాధిదేవతా | పురుషోయోజగద్భిజ మృషిర్నారాయణఃస్మృ
 తః || * || అత్రవిశేషః || శ్లో || శ్రీమతుపురుషసూక్తస్య శ్రీమన్నారా

యనోమునిః । ఛద్వోఽనుష్టుప్ పశ్చదశ రాచ్చం తిస్యణాం త్రిష్టుబ న్తతః ॥
 నారాయణోఽస్యభగవాన్ పరమాత్మాతు దేవతా ॥ * ॥ భగవచ్ఛాస్త్రై
 చత్యుచమృషి భేద ఉక్తః — ॥ శ్లో ॥ బృహస్పతిర్మనుర్దక్షశౌనకోఽ
 త్రిశ్చముద్గలః । శాతాతపోవసిత్యశ్చ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ నారదః ॥ గౌతమ
 శ్చభరద్వాజశ్శుకగర్గోశనాడ్గిరాః । వ్యాసఃపరాశరశ్చైవ ఋషయోఽష్టా
 దశస్తృతాః ॥ మత్స్యఃకుర్మో వరాహశ్చ నారసింహశ్చ వామనః । రా
 మోరామశ్చరామశ్చ కృష్ణఃకలీచ తేదశ ॥ శ్రీవల్లభోహరిశ్శౌరిరచ్యు
 తోధరణీధరః । జనార్దనోహృషీకేశో మాధవశ్చ తదైవచ ॥ దేవా అష్టాద
 శఃప్రకృత్యా న్యాసంపత్క్యే యథాక్రమమ్ । ప్రథమాం విన్యసే ద్వామే
 ద్వితీయాం దక్షిణేకరే ॥ తృతీయాం వామపాదేతు చతుర్థాం దక్షిణేప
 దే । పశ్చమీం వామజన్ఘ్రియాం దక్షిణస్వాం తథోత్తరామ్ ॥ సప్తమీం
 వామకట్యాంతు దక్షిణస్వాం తథాఽష్టమీమ్ । నవమీం నాభిదేశేతుదశమీం
 హృదివిన్యసేత్ ॥ ఏకాదశీం కణ్ఠదేశే ద్వాదశీం వామబాహుకే । త్ర
 యోదశీం దక్షిణేతు తథాఽఽస్యేతు చతుర్దశీమ్ ॥ అఙ్ఘ్రోఃపశ్చదశీం న్యస్య
 సెన్దుర్ధనిపోడశీమ్ । ఆద్యయాఽఽవాహయే ద్వైవమృచాతు పురుషోత్తమమ్ ॥
 ద్వితీయయాఽఽసనందద్వాతాపద్యం దద్వాత్తృతీయయా । చతుర్థాఽఽర్ఘ్యం
 ప్రరాతవ్యం పశ్చమ్యాఽఽచమనీయకమ్ ॥ షష్ఠ్యాసానం ప్రమరీప్త సప్త
 మ్యా వస్త్రమేవచ । యజ్ఞోపవీతమష్టమ్యానవమ్యాగన్ధమేవచ ॥ దశమ్యా
 పుష్పదానం స్యాదెకాదశ్యాతుధూపకమ్ । ద్వాదశ్యాతుతథాదీపం త్ర
 యోదశ్యాచరుంతథా । చతుర్దశ్యా నమసుకార్యాతపశ్చదశ్యాప్రదక్షి
 ణమ్ ॥ పోడశ్యోద్వాసనంకుర్యాచ్ఛేచకర్త్యాణిపూర్వవత్ । సాన వ
 స్త్రై పవిత్రేషు చరావాచమనీయకమ్ ॥ పునష్టోడశభిర్నైర్దద్యాత్పు
 ష్పాణిపోడశ । తచ్చసర్వం జపేద్భూయః పారుషం సూక్తముత్తమమ్ ॥
 తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా నారాయణమనామయమ్ । శక్తచక్ర గదాపా
 ణిం నత్వా విష్ణుం సమాపయేత్ ॥ షణ్మాసాత్పిన్ధిమాహ్నోతి హ్యేవమేవ
 సమర్చయన్ ॥ * ॥ ఇతి । పాడ్యే — ॥ శ్లో ॥ ఉపచారానహంపత్క్యేద్వా

త్రింశత్సంఖ్యాయా తథా । ఆవాహనాసనేచైవహ్యభ్యుక్తం పాద్యమన
 న్తరమ్ ॥ ఆచామోముఖవాసశ్చ పాదుకే దన్తవధానమ్ । జిహ్వ నిస్తే
 ఖనం చైవ ధాత్ర్యాస్నానం హరిద్రయా ॥ వస్త్రం చైవోత్తరీయంచ గ
 న్ధలేపశ్చ భూషణమ్ । మాల్యం చైవ మహాధర్మదర్శనంధూపదీపకా ॥ మా
 త్రాదానం రథవచ్చత్రై చామరం తూర్యఘోషణమ్ । మధుపర్కపా
 శేచ నివేదనమనన్తరమ్ ॥ భక్ష్యం పానం నాగవల్లీ విసర్జన మధాచరేత్ ।
 ఉపచారైర్షోడశభిరాత్మ నఃశక్త్యపేక్షయా ॥ ఆవాహనాసనే పూర్వమ
 భ్యుక్తం పాద్యమనన్తరమ్ ॥ ఉపస్పర్శస్తథాస్నానం వస్త్రం యజ్ఞోప
 వీతకమ్ । గన్ధాలేపస్తథాభూషా మాల్యం ధూపప్రదీపకా ॥ మధుపర్క-
 పాశ్రపశేచ విసర్జనమధానిమమ్ । అర్ఘ్య మాచమనంచైవ హవిస్తామ్బూ
 లమేవచ ॥ దక్షిణేదేవదేవస్య హస్తైరదద్యాద్విచక్షణః । సాలిగ్రామశిలా
 యత్రయత్రద్వారవతీశిలా ॥ ఉభయోస్సంక్లమోయత్ర తత్రముక్తి
 ర్నసంశయః ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ వా ॥ అథాతోమహాపురుషస్యా
 హరహఃపరిచర్యాదిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః, ఇతుప్రక్రమ్య మన్త్ర భేద
 నావాహనాద్యుపచారానుక్తా “ప్రతిమాస్థానేవ్యప్సృగ్నావావాహన
 విసర్జనవర్జంసర్వంసమానమ్” ఇత్యాహ । తత్రనిత్యసన్నిహితత్వాదావాహ
 నోద్వాసనవర్జమిత్యుక్తమ్ । పాద్యాదివచుపచారాభిప్రాయే నఃరోధః ॥ * ॥
 పూజానన్తరం యోగయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఏవంసమ్పూజ్యదేవేశం
 త్షణంధ్యాత్వా నిరజ్జనమ్ । తతోఽవలోకయేదరగం హగ్ంసశ్శుచిషదిశ్య
 చా ॥ సయాతిబ్రహ్మణఃస్థానం స్నాత్వేత్తేతానయాతుయః ॥ * ॥ శ్రీ
 విష్ణుమద్భితే — ॥ శ్లో ॥ హవిర్దానం త్రికాలేతు ఉత్తమోత్తమముచ్యతే ।
 ద్వయోశ్చమధ్యమం ప్రోక్తమేకకాలేఽధమంహవిః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మో
 త్తరే — ॥ శ్లో ॥ విష్ణుపూజావిహీనస్య దత్తం చేష్టం హుతం శ్రుతమ్ ।
 తవశ్చవ్యర్థతాంయాతి ప్రేతాలఙ్ఘారవద్ద్విజ ॥ మాతృవత్పరిరక్షంతం సృ
 ష్టిసంహారకారణమ్ । యోనార్ఘ్యయతివైవిష్ణుం సోఽక్షయ్యం నరకంప్రజే
 త్ ॥ * ॥ అత్రకారణత్వోక్త్యా “కశ్చధ్యేయఃకారణంతు ధ్యేయః” ఇ

తిశ్రుత్యర్థః క్తః । నారాయణీయే — ॥ శ్లో ॥ తందేవాబుషయైవనా
 నాతనుసమాశ్రితాః । భక్త్యా సమ్నాజయన్త్యేనం గతిం చేష్టాం దదాతి
 సః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మో త్తరే — ॥ శ్లో ॥ యుగకోటిసహస్రాణి విష్ణు
 మారాధ్యపత్నభూః । పునస్త్రీలోక్యథాత్మత్వం ప్రాప్తవానితి శుశ్రు
 మ ॥ శక్రః క్రతు శతేనేథ మారాధ్యగరుడధ్వజమ్ । దేవేన్ద్రత్వం గ
 తస్తస్మాన్నానయఃపూజ్యశమః క్షచిత్ ॥ దేవత్వం మనుజాః కేచిద్గర్హ్య
 త్వమధాపరే । యక్షత్వమభినీధత్వ మారాధ్యాపుర్ణనార్దనమ్ ॥ * ॥ ఏ
 వమితిహాసాన్తమేచ — ॥ శ్లో ॥ సంస్కృతః పూజితోవాఽపి యః పుంసాం
 భవహానిదః । తమారాధయగోవిన్దం యదీచచ్ఛసి పరాంగతిమ్ ॥ * ॥ తథా
 మార్కణ్డేయం ప్రతిరుద్రః — ॥ శ్లో ॥ ముహూర్తం స్థీయతాంతావన్తా
 ర్కణ్డేయాత్రసువ్రత । కరోమ్యారాధనం యావద్దేవదేవసృశాన్తిణః ॥
 కిమారాధ్యః పరోదేవ స్తవాప్యప్తిజగత్పతే । త్వమేవ సర్వభూతానాం
 పూజ్యశ్చైతి మతిర్నమ ॥ ఆరాధ్యభగవాన్విష్ణురేకపవనుయాంచుతః ।
 ఆరాధయహృషీకేశం యదీచచ్ఛసి పరాంగతిమ్ ॥ * ॥ పాండ్యే పార్వతీం ప్ర
 తిరుద్రః — ॥ శ్లో ॥ కైలాసశిఖరేరమ్యే విష్ణుమారాధ్య భక్తితః । ఉ
 పవిష్టస్తతోభోక్తుం పార్వతీం శజ్కరోఽబ్రవీత్ ॥ ఆరాధయామి దేవేశివా
 సుదేవం సనాతనమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాది । మార్కణ్డేయే ఉమారుద్రసంవా
 దే — ॥ శ్లో ॥ నిత్యమర్చయశీదేవ కందేవమధికంతవ । యస్మాన్మాన
 సమవ్యక్తౌ కృత్వాత్రిభువనేశ్వర ॥ జపహేమామనమసాగరై స్తంవ
 దస్వతథామమ । శృణుక్షుత్వం మహాభాగే యథానిత్యం నమామ్య
 హమ్ ॥ అజ్ఞానార్ణవమగ్నానాం సర్వేషామాత్మ నామయమ్ । విష్ణుర్ధర్మో
 మపః శ్రీమానుష్టార్థఉదాహృతః ॥ * ॥ ఇతి । తస్మాద్విష్ణుం నిత్యమర్చ
 యామీత్యుక్తరంసిధమ్ । ఇతిహాససముచ్చయే — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మాదయ
 స్సురాస్సర్వే విష్ణుమారాధ్యతేపురా । స్వంస్వం పదమనుప్రాప్తాః కే
 శవస్యప్రసాదతః ॥ * ॥ శ్రుతిశ్చ — ॥ అన్యదేవమీధుషోవయావిష్ణురే
 కస్యప్రభృతకేహవిధిభిః । విన్దేహిరుద్రోరుద్రీయం మహిత్వమితి । ఏ

వం తవశ్రియే మరుతఇత్యాదిమచ విష్ణుప్రసాదేన రుద్రస్యాత్రాహాది
కమితిస్పష్టమ్ । క్వచిద్విష్ణోరుద్రానుభావనం రుద్రప్రాథనయారుద్రో
త్రాహా పాదనార్థమితి ॥ * ॥ శ్రీవారాహపురాణాదౌ — ॥ శ్లో ॥ ఏవ
ముక్తైపునర్వాక్యమువాచోమాపతిర్ముదా । అన్యందేహివరం విష్ణోప్రసిద్ధం
సర్వజన్తుషు ॥ మర్త్యోభూత్వాభవానేవ మామారాధయకేశవ । మాం
వహస్వచ దేవేశ వరం మత్తో గృహాణచ ॥ యేనాహం సర్వ దేవానాం
పూజ్యాత్పుజ్యతమోభవేత్ ॥ * ॥ ఇత్యాదిమ స్పష్టమ్ । భవేయమిన్య
ర్థః । మహాభారతే — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణేఃకుత్రియైరేవైశ్వేశూద్రేశ్చ
కృతలక్షణేః । అర్చనీయశ్చ సేవ్యశ్చ నిత్యయుక్తైః స్వకర్మభిః ॥ * ॥

— శ్రీ శ్రీ శూద్రాధిత విష్ణో వదివద్దననిషేధః శ్రీ —

॥ శ్లో ॥ శ్రీశూద్రపూజితం లిङ్గం విష్ణుం వాపి నమేత్తుయః । త్రి
స్సప్తకులసంయుక్తో నరకం ప్రతిపద్యతే ॥ * ॥ అతః శ్రీ శూద్రపూజి
తంతన్నివేదితంచ శ్రీ శూద్రయోరేవాహాంనవైదికానామితి । కించ ।
॥ శ్లో ॥ జపస్తవస్తిథాసేవాప్రవ్రజ్యామస్త్రీసాధనమ్ । దేవతారాధ
నంచైవ శ్రీ శూద్రపతనానివట్ ॥ * ॥ ఇతివచనం వైదికాభిప్రాయమ్ ।
నారదః — ॥ శ్లో ॥ వైదికం బ్రాహ్మణానాంస్యాత్ రాజ్ఞాంవైదికతాన్త్రి
కిమ్ । తాన్త్రికం వైశ్యశూద్రాణాం సర్వేషాంతాన్త్రికంతువా ॥ * ॥
ఇతి శ్రీ శూద్రయోస్తాన్త్రికాభ్యనుజ్ఞానాత్ .

— శ్రీ ధనుర్మాసపూజా శ్రీ —

మార్గశీర్షార్చనవిషయే కించిదుచ్యతే । జ్యోతిశ్శాస్త్రే భాస్కరీ
రీయే — ॥ శ్లో ॥ అయనం దక్షిణం రాత్రిరుత్తరంతు దివాభవేత్ । దైవ
తం తదహారాత్రం తత్త్రింశచ్ఛాస ఉచ్యతే ॥ తద్దినస్య ఉషః కాలం
చాపమాసం విమర్శభాః । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన చాపమాసే దినేది
నే ॥ ఉషఃకాలేతు సంప్రాప్తై బోధయిత్వాజగత్పతిమ్ । సమభ్యర్చ్య
భజేద్విష్ణుం జనానాం దోషశాంతయే ॥ * ॥ బ్రహ్మణ్ణే — ॥ శ్లో ॥ ఆ
మాధాదిషు మాసేషు శయానం కార్తికావధి । చాపం గతే దివానాథే ఉ

ధ్యాప్య శయనాధరిమ్ || సవిష్ణు లక్షణేస్త్రోత్రై ర్బహుభిః పరిగీయతే | ఉ
 షఃకాలేతు సంపాప్తై అర్చయిత్వా జనాదానమ్ || ఉపచారైష్టాడశభి
 ర్ముగ్ధాన్నంచ నివేదయేత్ || * || ఆదిత్యపురాణే — || శ్లో || చాపంగతే
 తతస్సూర్యే ప్రత్యుషేన్నానమాచరేత్ | అర్చయేత్తుజగన్నాథం యా
 ఎత్సూర్యోదయాత్పురా || తతః ప్రభాతసమయే హ్యభ్యుదయః ప్రక్షిప్య
 వైష్ణవః | గాయత్రీంచ తతోజప్త్యా హ్యుపతిష్ఠేత భాస్కరమ్ || * || అ
 తః పాప్తౌ గుదయాదెవార్చనం విష్ణ్వచానస్తరమేవ సన్ధ్యోపాసనమితిసి
 ధమ్ | శ్రీభాగవతే — || శ్లో || కోదణ్డశ్చేన సవితరి ప్రత్యుషః పూజనా
 ధరేః | సహస్ర్రాబ్ధార్చనఫలం దినేనైకేన లభ్యతే || * || వైఖానసే —
 || శ్లో || బ్రాహ్మే ముహూర్తేసంపాప్తై రవధానుషి సంస్థితే | స్నానంకృ
 త్వా నృసూక్తేన షోడశైరుపచారకైః || నగరగ్రామరక్షాధిమర్చయిత్వా
 శ్రియఃపతిమ్ | సహస్రవాషికోపూజా దినేనైకేన లభ్యతే || * || పా
 రమేష్ఠ్యే — || శ్లో || ఏకాదశ్యాం సితేపక్షే చాపేతిష్ఠతి భాస్కరే | ఉ
 త్సవం కారయేద్ధీర్మా వేదపారాయణేస్సహ || * || వాసిష్ఠే — || శ్లో ||
 చాపేష్ఠితే ఉషఃకాలే రవోప్రతిదినంహరిమ్ | స్నాత్వాగృహస్థశ్శుద్ధాన్జన
 మభ్యర్చ్య నివేదయేత్ || * || గృహస్థగ్రహణమనేయమపుష్పలక్షణమ్ ,
 చాపస్థిత్యవలమ్బనే వేవార్చనవిధానాద్వృత్తిక మాగేశీషః పుష్పదాసః |
 అత్ర — “ తదస్యప్రియమభిపాథోఅశ్యామ్ , నరోయత్ర దేవయవో
 మదన్తి , ఉరుక్రమస్యసహిబన్ధురిథ్నా , విష్ణోఃపదేవరమేమధ్వఉత్సః ” ఇ
 తి శ్రుత్యర్థఉత్తః | అయమత్రశ్రుత్యర్థః — అస్యవిష్ణోః ప్రియంతత్పాదః
 తన్నివేదితమన్నాదికమశ్యామ్ , దేవయవోనరః - దేవారాధకాజనాః ,
 యత్రమదన్తి - యస్మిన్నివేదితేహృష్యన్తి , నివేదితంతీర్థప్రసాదాదికం
 స్వీకృత్య హృష్టాభవన్తీత్యర్థః , ఇథ్నా - ఇథ్నంప్రతిదినం వర్తమానః , ఉ
 రుక్రమస్య - విష్ణోః , బన్ధుః - స ఏవాతీవాభిమతః , పరమే - సర్వోత్కృ
 ష్టే , మధ్వే - మధువదోగృతమేవిష్ణోఃపదే , ఉత్సః - ఉత్సుకః , ఇతి || శ్లో ||
 త్వయోపభుక్తస్రగ్ధన వాసోఽలక్ష్మారచచితాః | ఉద్భిష్టభోజినోదాసా

స్తవమాయాంతరేమహి ॥ * ॥ ఇత్యుక్తరీత్యా పరమపదోత్సక్తోవతే-
 తేత్యుక్తః । తైవేచ — ॥ శ్లో ॥ చాపరాశాస్థితేసూర్యే ఉషఃకాలే
 దినెదినె । అభిషేకం తతఃకుర్యాద్రాద్రమత్రైణ మస్త్రీవిత్ ॥ అక-
 పుష్పేషు బిలైషు పూజయిత్వా మహేశ్వరమ్ । నైవేద్యంచ తతఃకు-
 ర్యాద్భోకసంహారశాస్త్రయే ॥ కోదణ్డస్థేసవితరిస్తతై స్సమోభయ కేశ-
 వమ్ । ఉషఃకాలేనమభ్యర్చ్య ముద్గాన్నంచ నివేదయేత్ ॥ * ॥ పురా-
 నాస్తరేచ — ॥ శ్లో ॥ చాపమాసేతు సంప్రాప్తే సానంకృత్వాఽరు-
 ణోదయే । వాసుదేవం సమభ్యర్చ్య శర్కరాన్నం నివేదయేత్ ॥ * ॥ ఇ-
 తి । ప్రకృతముచ్యతే । పురాణే — ॥ శ్లో ॥ విష్ణ్వర్చనం తతఃకుర్యాద్ద-
 ధమాత్యైసుగభిః । గుగ్గులుప్రముతై ధూపైర్దీపైర్వాద్యైశ్చ నత-
 వైః ॥ సుసంస్కృతాన్నమాజ్యాఘ్నం దధిక్షీరమధూనిచ । ఫలమూలవ్య-
 జ్జనాని మోదకాంశ్చ నివేదయేత్ ॥ * ॥ తతః - మాధ్యాహ్నికానస్తరమ్ ।
 వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నివేదయాతచాక్ష్మానం విష్ణవమలతేజసి । తదాత్మా-
 తన్ననాశ్శాస్త్రస్తద్విష్ణోరితి మస్త్రీతః ॥ * ॥ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ ద-
 ద్యాత్పురుషసూక్తేన యఃపుష్పాణ్యపవనా । అర్చితంస్యాజ్జగదిదు తేన
 సర్వం చరాచరమ్ ॥ అన్యతూర్వాణాదపాంకుమ్భాదన్యతాపదావనేజ-
 నాత్ । అన్యతూర్వలసంప్రశ్నాన్నచేచఛతి జనార్దనః ॥ * ॥ విష్ణుర-
 హస్యే — ॥ శ్లో ॥ భక్త్యాదత్తం ఫలంపుష్పం పత్రం దూర్వాఙ్గురం
 జలమ్ । అచిరాత్ప్రతిగృహ్యతి భక్తిగ్రాహిణ్యాహి కేశవః ॥ * ॥ శా-
 ఙ్గిల్యః — ॥ శ్లో ॥ నశబ్దయేతాపత్రసంస్థమమ్బునానార్ద్రయేత్తు హీమ్ ।
 నహంకుర్యాన్నవాజల్పే ద్వశీమాన్భర్చయేద్ధరిమ్ ॥ త్రిసన్ధ్యంకారయే-
 ద్బాలాప్రణామం దేవపాదయోః । పుత్రఃప్రేస్తవస్తథాశిష్యిత్యే-
 వంచనివేదయేత్ ॥ తైశేషికేతుకుర్వీత దివసేషు విశేషవిత్ । పాకంపా-
 యసపూర్వాణాం సర్వేషాంవా యథాబలమ్ ॥ నఙ్కాగ్నిర్జ్జన్మ నక్ష-
 త్రం శ్రవణం ద్వాదశీద్వయమ్ । వర్షద్వయం సముద్దిష్టంసవిశేషక్రియా-
 విధౌ ॥ చస్త్రీసూర్యోపరాగేచ పాగ్నిదుర్భావదినేహరేః । మాసక్షే-

మచపుణ్యేషు విశేషారాధనంవిదుః ॥ చుర్నిమితైచమన్వపే సజ్జాతేచ
మహాభయే । ఆగతేషుచభక్తేషు కుర్వాన్వేషేషికీక్రియాః ॥ * ॥ పా
ద్యై — ॥ శ్లో ॥ విష్ణోర్భాగవతైరెవ పశ్చరాత్రపరాయణైః । పూజా
కార్యానసామాన్య దేవతామాత్రపూజకైః ॥ సాలిగ్రామశిలాయాస్తు
నచసంప్రీక్షణంస్మృతమ్ । నప్రతిస్థావిధాతవ్యా నవైవావాహనాదికమ్ ॥
సాలిగ్రామశిలాయత్ర పూజ్యతే భగవత్ప్రయైః । తద్దేశేయోజనాదర్వా
జ్యుతో నిర్వాణమశ్నుతే ॥ ద్వాపరవత్యాశ్చ శిలయా సాలిగ్రామశిలా
సమా ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణురహస్యే — ॥ శ్లో ॥ ఇతి విష్ణ్వర్చనం యేతు ప్ర
కుర్వన్తి నరాభువి । తేయాన్తి శాశ్వతం విష్ణోరనంతపదమవ్యయమ్ ॥ * ॥

— శ్రీవైవేద్యనియమః ౯ —

అభనివేననాహానహాపదాథావివయేకించుచ్యతే । అత్రమరీ
చిః — ॥ వా ॥ అభహాపిర్విధింవత్వేన్యే వైణుకాయవా మృష్టికా నీ
వారాప్రియజ్ఞా శాలిభేదానన్యాప్రీహీన్వాపేకీజాతీయాం శ్చ
తుర్వణైరేవానయే దేతేషాం పూర్వం పూర్వం శ్రేష్ఠం తస్మాద్వరక
కోద్రవాది కుధాన్యానిప్రతిలోమాని, తానిచ వజ్రయేత్, కదళీ చూతప
సస నారికేళ తిన్దిరిణీ కారవల్లి వ్యాఘ్రీ శిమ్బుభేద బృహతీ భేద సింహీ
వ్యాఘ్రునఖి కరుణూర్వారుక కూశ్మణ్డ కారోగటకాని, సూరణకన్దయు
ద్ర కన్ద మహాకన్ద వల్లీకన్ద శృంగబేరౌత్పల కన్ద పిఞ్జీత కశాకుటకన్దానిచ మగీ
చ సర్ప పాణి ముగ్ధాథక కుళుశ్థ తిల మాష మసూరకాదీని, శాకేషుజీవన్తి
ర్భురస్యరక్తబాష్పాణిచాన్యాని భత్యాణీతిమన్వాదైర్భుక్తాని యథా
లాభమాహరేత్, కోశాతకీమలాబుంచవిశేషేణవజ్రయేదితి ॥ * ॥ భృ
గుః — ॥ శ్లో ॥ అతఃకర్థ్వంప్రవత్యామి హవిష్పాకవిధిక్రమమ్ । వరకంకో
ద్రవాదీని వర్జయేత్తువిచక్షణః ॥ కుళుశ్థజాతిభేదంచ ప్రియజ్ఞం వైవవజ్రా
యేత్ । సూరణద్వయకన్దంచ లగునం హింజుమేవచ ॥ గృజ్జనాదిక శా
కాంశ్చ వర్జయేత్తువిచక్షణః । అరనాశద్వయంవైవ కోశాతక్యాది వర్జయే

న్యే వైణుకాదీనాం భాషాన్తరైఅర్థాః గ్రంథాన్తే ద్రుప్తవాళిః ।

త్ || యురస్యరక్తబాష్పంచ శాకేషుగ్రాహ్యముచ్యతే | కన్దస్యశాకుమై
 ర్భేదై సస్వరగ్రాహ్యముదీరితమ్ || బిశ్కూలకఫలాదీని వర్జయేదితికేచ
 న | ఉత్పల త్రయకన్దంచ కుముదద్వయకంతథా || ఏషాంకన్దంతు నగ్రా
 హ్య మితికాశ్యపచోదితమ్ || భేదైశ్చ బృహతీసర్వం గ్రాహ్యమిత్తుచ్య
 తేబుధైః | భేదైస్తు కారవల్ల్యాది సర్వంగ్రాహ్యమితిరితమ్ || కన్దం పిణ్డీ
 తకంచైవ యుద్రకన్దం తథైవచ | మహాకన్డాదికంకన్దమాహరెతవిచక్షణః ||
 సహకారశ్చ తద్భేదైస్తదైవపనసద్వయమ్ | కదల్యాదితు భేదైశ్చ గృ
 హ్ణీయాత్తుప్రయత్నతః || కూశ్మణ్డోర్వారుకేచైవ సింహీవ్యాఘ్రీ త
 థైవచ | కారోగ్రాటకాదినక్షాగ్రాహ్యం కలక్ష్యాదీనివర్జయేత్ || యథోక్తం వై
 దికాచారం యథోక్తం ద్రవ్యమాహరేత్ || ఆఢకక్షీరసంయుక్తమాఢకా
 ఢజలైర్యుతమ్ | గుడంపలంచ నిక్షిప్య తణ్డలైరాఢకైర్యుతమ్ || పాయ
 సంపాచితంకుర్యాల్లవణం తత్రయోజయేత్ || * || ఇతి | కోద్రవాదిత్యా
 దిశబ్దాత్ యావనాథాదయఉచ్యంతే || శ్లో || యస్యామస్త్రకుణ్డకాయాం
 త్రిఫలామిత్రితాభవేత్ | తస్యాస్తు కాఙ్గికాగ్రాహ్యనేతరస్యాకదా
 చన || * || ఇతి విజ్ఞానేశ్వరోక్తమాపదిస్వాఢమ్ , నదేవాహామిత్య
 ఢః | ఆఢకమ్ - మాగధప్రస్థతతుప్తయమ్ , లవణమితి - కేవలక్షీరయోగే
 దోషః, నతు పాయస ఇత్యర్థః || శ్లో || ధాన్యానామపిసర్వేషాం కృష్ణధా
 న్యం వివర్జయేత్ | అథవాన్యాయలబ్ధంచ ధాన్యంశుద్ధం సమాహరేత్ |
 శుద్ధం కృష్ణం ధాన్య గ్రాహ్యమిత్యర్థః || శ్లో || త్రివహాతీతధాన్యా
 ని నవ్రశస్తానివైదికే | తణ్డలూనపిసర్వాం శ్చమాసాదూర్ధ్వం వివర్జయేత్ ||
 తణ్డలూనాం శతప్రస్థం వ్రభూతమితికీర్తితమ్ | సహస్రప్రస్థసంయుక్తం
 మహాహవిరిత్స్యతమ్ || శుద్ధైస్తు తణ్డలైస్తోమైః పకం శుద్ధాన్నముచ్య
 తే | మృణ్మయేతునవేపాత్రే పాచనం శ్రేష్ఠముచ్యతే || అలాభేలోహ
 పాత్రేవా పాచయేతవిధానతః | మృద్భాజ్జేషుపురాణేషు పచనం వైవ
 కారయేత్ || దోశ్శాద్ధాదధికంయత్తదెకపాత్రే నపాచయేత్ | అథవా
 పాచయేద్భాజ్జే చతుఃప్రస్థవిధానతః || ఉద్ధారేజ్జేవశుద్ధేన ప్రాక్షుభో

వాపుదబ్బుఖిః । పచేద్ధవీంషినర్వాణి క్రమాదసగర్వయన్ క్వచిత్ ॥
 దేవాస్త్యసగర్వసుశ్చ ౨న్తి ప్రావిసర్వం వివర్ణయేత్ । కదభీ జాతయస్స
 ర్వాశ్చూతంచపనసద్వయమ్ ॥ ఉర్వారుకంచబృహతీ తుదా చబృ
 హతీతథా । కారవల్లీత్రయంసింహీ కర్మధూర్వత్సరీతథా ॥ గృధ్రనఖి
 చకూశ్చాన్జం కారోగ్రటంతిన్త్రిణీఫలమ్ । నారికేళమలగ్నంచఫలాన్వే
 తానిచాహరేత్ ॥ కోశాతకీమలాబుంచ విశేషేణవివర్ణయేత్ । ఉత్పలస్య
 చకన్దంచ వల్లీనాంకన్దమేవచ ॥ తుద్రకన్దం మహాకన్దం కన్దం పిణ్డీతమేవ
 చ । ఆర్ద్రకంజీరకంచైవ మరీచం సమాపం తథా ॥ రాజమాషం మహా
 మాషం శ్యామాకంకృష్ణయావకమ్ । మాషముద్గంమహాముద్గం నిష్పావం
 తిలతిల్లకా ॥ ఝరస్యరక్తబాష్పంచ శాకేషుగ్రాహ్యమేవచ । హవిష్యా
 ణీతిమన్వాద్యైః హోక్తాన్యన్యాని చాహరేత్ । ఆహృత్యత్రాళయిత్వా
 తు పృథక్పత్రైయధావిధి ॥ మరీచజీరకైర్ముక్తం సుగంధిసరసం శుభమ్ ।
 శాకాద్వాత్రీంస్తథా సమ్యక్చతురోవా తతోఽధికాన్ ॥ విభవానుగుణం
 సమ్యగుపదంశాన్ పచేత్క్రమాత్ । ఫలానిచూతకదభీఃపనసానాం సమా
 హరేత్ । సుపక్వానిచ శుద్ధాని యధాలాభం నివేదయేత్ ॥ సూపంచ స
 గుడంచైవ యధావిభవమాచరేత్ । సాత్వా సన్ధ్యాముపాప్యైవ తర్ప
 యిత్వా విధానతః ॥ బ్రహ్మయజ్ఞంచ కృత్వైవ విష్ణోరర్చనమాచరేత్ ।
 ప్రాతరావాహయేద్దేవం త్రిషుకాలేషు చార్చనమ్ ॥ ఆచరేదస్త్యవేలా
 యాముద్వాసనమిత్థితిః । హవిష్యాలెవిహీనంచేత్సహోదోహో భవిష్యతి॥
 తస్మాత్సర్వప్రయతేన పూజయేద్ధవిషాయితమ్ । తదభావేతు సమా
 త్రపుష్పయుక్తం జలం దిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి మనుహారీతయమాః । అథ
 వేతి - శాల్యాద్యభావే శుద్ధం కృష్ణంధాన్యం గ్రాహ్యమిత్యర్థః । అన్యాని-
 కోద్రవాదీని, ఉర్వారుకమ్ - ఉర్వారుఫలసదృశమ్, యత్ పక్వం సత్స్వ
 యమేవ వృన్తాత్ శ్లథం భవతి । ఉక్తాని - నీవారఫలమూలాని వన్యాని,
 సగుడమితి ఫలమూలాచ్యుపలక్షణమ్ । పాక్షే — ॥ శ్లో ॥ హవిర్యో
 గాయజ్జేయాఃసుధాన్యభేదాం స్త్యజేదిమాన్ । నీచైర్దత్తాన్స్తథాస్పృ

స్తాన్ పతితైః ప్రతిలోమజైః ॥ ఆశౌచవద్భిరపరైరపక్వాః కలమాదయః ।
 శస్యనై చరుషాకేషు పక్వాశ్చ రదలాభతః ॥ చాతుర్వర్ణైర్నామృతా
 స్తన్జులాదోషవర్జితాః । అఖణ్డతాః ఖణ్డతావా సాధవైర్నిష్పలీకృతాః ॥ ప
 క్వాజ్జలం వినిస్రావ్య సిక్తాన్వజ్యేన చరుంపునః । యద్వాతూష్ణీం సా
 ధయేయరుషదంశాంశ్చ చోదితాన్ ॥ ఫలమూలాది తత్రాదౌ ఫలాని కడ
 భీఫలమ్ । ఆమ్రం పనసముర్వారుం బృహతీం కర్కరీమపి ॥ కారవల్లీ మ
 లాబుంచ కూశ్మాణ్డం తిన్త్రిణీమపి । కరవన్తీంచ నిష్పావం గవాక్షం త్ర
 పుసం తథా ॥ ముద్గభేదాంశ్చ నిర్దోషాన్ సదోషాన్ పరివర్జయేత్ । ఘ్రీ
 తం లాలాజలస్పృష్టమమేధ్యప్రభవం తథా ॥ పదాస్పృష్టంచఫలిత మకా
 లేచాశుచిస్థితమ్ ॥ భుక్తశిష్టం తథాస్పృశ్యస్పృష్టందత్తావశిష్టకమ్ । వర్జ్యం
 వల్లీత్రయీకన్దం సూరణద్వయ ముత్పలమ్ । కుముదద్విత్తయంచైవ హవి
 ర్యోగ్యం చతుముఖమ్ ॥ జీవన్తీ వాస్తుకంశాకం కారవల్లీ దళంతథా । తుమ్బీ
 దళంచ బీజంచ శిమ్బుముద్గదళానిచ ॥ శాకినీంశతపర్వాణమభ్రంచాశ్వాసన
 స్థనీమ్ । ఆగస్త్యం శాకుటం శాకం విహితం బ్రాహ్మణస్యచ ॥ శాకమూ
 లానిచాన్యాని గృహ్ణీయాదనిషేధితాన్ ॥ సర్వమైర్జీరకైర్హిజ్జు కాలశాక వి
 మిశ్రితైః ॥ నారికేళఫలైరాజ్యైర్యథాయోగం విమిశ్రితైః । సంసార్కర్యం
 వశ్యజ్ఞనంయూష యతేం వియతమేవవా ॥ త్వచాపేతంచకుల్కాపంకుర్యా
 ద్వాదధయథోచితమ్ । ఆహ్లాదీనిచశుషాణి శుద్ధాని ఫలితన్త్రిణీమ్ ॥ మి
 శ్రితం పచనీయాని యథాలవణవాసితమ్ ॥ అజుగ్రాణ్యపవిత్రాణి వస్తూ
 వాం కమలాసన । శృణ్ఖాటం లళునం శిశ్రుం నాళికాసు నివర్ణకమ్ ॥ శో
 భాజ్ఞానం రక్తపాషం గ్రామపుష్పం త్రివర్ణకమ్ । ద్రోణపత్రం లిలిక్లం
 చ తన్జులీయం తపస్వి నీమ్ ॥ కోశాతకీయం వజ్ఞాని ఫలేషు త్యాజ్యము
 చ్యతే ॥ ఛాగంచలళునంతాలఫలమూలేపటోలికా । విమ్బుకుమ్భాణ్డనారన్ద
 ఫలాని పరివర్జయేత్ ॥ అన్యానిచ నిషిద్ధాని వర్జయేత్కమలాసన ॥ ౩౧ ॥ క
 లమాః - నీవారభేదాః । ఘ్రీతంగోమహిష్యాదిభిరితిశేషః । వర్జ్యమిత్యత్ర
 రేణ సమ్భవః । అమేధ్యప్రభవమ్ - అత్రబోధాయనః — ॥ స్తో ॥ అమే

ధ్యేషుచయేవృత్తా ఉప్తాఃపుష్పఫలాపగాః । తేషామపినమష్యద్వి పుష్పా
 నిచ ఫలానిచ ॥ * ॥ వృక్షగ్రహణాత్పటోలాది ఫలనిషేధః । వర్జ్యమితిపూ
 ర్వేణ ఘ్రాతాదినాసమ్భవః । వల్లీత్రయాదికం గ్రాహ్యమ్ । సూరణద్వ
 యం అలాఙ్ఘ్యవద్విధిప్రతిషేధాద్వికల్పః । నారదః — ॥ శ్లో ॥ కాలాయ
 ముగ్ధనిష్పావశిమ్బమాషకుఘ్నకాః । సయామావావియామావా సచనీయా
 గుణాన్వితాః ॥ అమ్రంచ శృంగీచేరంచ తథాకేవలమిష్యతే ॥ (అభం క
 పిత్థం బదరీఫలమ్) ద్రాక్షారాజాదనం జమ్బూఫలం తౌటజామప్యథ । ఖ
 జూరం వేత్రజందైవ మాతులుక్లంచదాడిమమ్ ॥ ఫలాన్యేతానివక్వానికా
 లవక్వానిచాహరేత్ ॥ * ॥ కాశ్యపః — ॥ వా ॥ అథాతోహవిషాంవి
 ధిస్తదన్తం ప్రీహిశాలి ప్రియన్తు నీవార మాష్టికయవ వేణూని ప్రశస్తాని ధా
 న్యాని , కృష్ణానివర్జయేత్ । ప్రీహిభ్యోదశగుణశ్శాలిస్తద్దశగుణః ప్రియన్తు
 స్తతసహస్రగుణో నీవారస్తద్విగుణం మాష్టికమనస్తా వేణుయవావేతానిచా
 తుర్వశ్చైవైరేవావహానయేత్ , తదలాభే పణ్యధాన్యానివా వష్టితి, తథా
 న్యాన్యప్రశస్తాని త్రవషాతీతానిధాన్యాని మాసాతీతతణ్డూలాశ్చ, బృహతీ
 చూతపనసార్వారు-కూశ్మణ్డత్యుద్రకస్తమహాకస్తకుఘ్న వత్సరీ బ్రహ్మపిణ్డీ
 రాజమాష మహామాష శ్యామాక తిలతిల్వకాః, యే న్యేహవిష్యాశ్చోపదం
 శాః ॥ * ॥ శాన్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ ప్రీహిముగ్ధాదికంసర్వమవహన్యఃకులాజ్ఞనాః ।
 అస్పృశన్యోనిజం దేహమజల్పత్వస్తథాప్రియః ॥ అవహన్యశ్శ్రీమా
 మ్బుని జీణావస్త్రీర్నికుంబ్యచ । నవచేయుప్రీహియవానావహన్య
 రతాపితా ॥ పచేయువాపితానన్నం యేషాం నహృదయోగ్ధతమ్ । య
 త్సేనసర్వశాకానాం క్రిమికీటాదివీక్షణమ్ ॥ విధాయాహత్య బహుశఃపునః
 పునరుదీక్షయేత్ । సతణ్డూలానిముగ్ధానిశాకానిచ ఫలానిచ ॥ చతుః ప్రత్రా
 శ్యశుద్ధాద్భిగ్ధాలితాభిస్తవైవచ ॥ గాలితాభిః - ॥ శ్లో ॥ యఃకుర్యా
 త్సర్వకర్మాణివస్త్రపూతేన వారిణా । సమునిస్సమహాసాధుస్సయోగీస
 హరిః ప్రజేతే ॥ * ॥ ఇతిస్తృతే , జలం వస్త్రపూతం కృత్వా తేన గా
 లితేన సర్వకర్మకుర్యాదిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ తణ్డూలామ్భుఃకణం తద్వదనన్ని

స్రావమేవచ । సంవిభాగాత్పురాసర్వముపయోగం నచాహతి ॥ * ॥
 ॥ శ్లో ॥ అనన్తం నిస్రావమిత్యుక్తం స్రావినర్వం వివజయేత్ ॥ * ॥ ఇ
 తినిషేధః పాక్షికోఽవగమ్యతే । సంవిభాగః - నివేదనమ్ ॥ శ్లో ॥ మృణ్మ
 యేషునవేషేవశక్తశ్చేత్పాచయేద్దవిః । పత్రాదూర్ధ్వం నకర్తవ్యామృణ్మ
 యేపచనక్రియా ॥ పత్రాదూర్ధ్వం నసంగ్రహ్యం ముద్గసారం ఘృతంత
 థా । తామూబలం తణ్ణులంచైవ మాసాదూర్ధ్వం నసంఘ్నయేత్ ॥ అగ్న
 ప్రజ్వలితేసమ్యక్పాచయేదోదనాదికమ్ । వస్త్రం కేశం శరీరం వాస్పృ
 ష్టాప్రత్యాశయేత్కరమ్ ॥ నాసోదకం నేత్రవారిష్వదామూబనిమృజ్య
 చ । ప్రత్యాశ్యహస్తం వస్త్రేః శ్రీమార్జయేచ్ఛభయేత్కరమ్ ॥ వ్యజ్ఞనాదీ
 నిశస్తానిశాకాదీన్యపిపాచయేత్ ॥ కదళీజాతయస్సర్వాశూచతంచ పనస
 ద్వయమ్ ॥ ఉర్వారుం చాపిబృహతీం కారవస్త్రిత్రయం తథా । కక
 ఘ్నాంతుద్రుబృహతీం కూశైర్జ్ఞాం తిన్త్రిణీఫలమ్ ॥ నారికేళంచసింహీంచ
 మహాకన్దం తతైవచ । కన్దంపిణ్డీతకంచైవసూరణం కూలమేవచ ॥ మరీచం
 జీరకం చైవనిష్పావం రాజమాషకమ్ । మహామాషం నవపంచ కృష్ణమా
 షం తతైవచ ॥ మాషముద్గం మహాముద్గం యురసీశాకినీతథా । శకుటంశిబు
 కంచాఢ్రం జీవన్త్యాగస్త్యవపఫలాః । శృణ్ణివేరం కుఠున్ధంచ వ్యాఘ్రీసిం
 హీతతైవచ ॥ శస్తాన్యన్యన్యమప్తానిసుశృతం కారయేద్బుధః ॥ కోశాత
 కిమలాబుంచ దూరతః పరివర్జయేత్ । జీరకాజ్యవిమిశ్రాణి నారికేళయు
 తానిచ । సమరీచానికార్యాణివ్యజ్ఞానానిరసైస్సహ ॥ పయోమిశ్రాణి
 శాకానిహిన్ధుమిశ్రాణిసాధయేత్ । ఆసురం స్యాద్విదధం యదవక్వం రౌ
 ద్రముచ్యతే ॥ దైవం సుశృతమేవానన్తకర్తవ్యం సుశృతంహవిః । కేశ
 కీటాదిభిర్దుష్టం విదధ్యసుశృతం తుయేత్ ॥ శాకోదనాదికం సర్వం సర్వ
 థాపరివర్జయేత్ । ముద్గానంచ గుడానంచ పాయసానంచపిశేషతః ॥
 శక్తశ్చేత్పాచయేద్విత్వమపూపాన్భక్ష్యమేవచ ॥ * ॥ కృష్ణమాషాది
 పురణాత్కృష్ణధాన్యానివర్జయేదితినిషేధోముద్గమాషవ్యతిరిక్తకుఠున్ధనిష్పా
 వచణక రాజమాషాదివివరయః .

— శ్రీ భక్త్యాభక్త్యవస్తువివరణమ్ ౯ —

అధాన్యదపిభక్త్యాభక్త్యవివరణే కించిదుచ్యతే । అత్రజాతిదుష్ట
మాశ్రయదుష్టం నిమిత్తదుష్టం కాలదుష్టం భావదుష్టమిత్యభక్త్యం బహువి
ధమ్ । అనేయేషామభక్త్యాణాం యథాయధమత్రైవాన్తర్భావోగ్రస్తవ్యః ।
స్మృతినూధవీయే — ॥ శ్లో ॥ జాతిదుష్టాదిభేదేనాభక్త్యం బహువిధం స్మృ
తమ్ । అభక్త్యన్యనివృత్త్యాతువిశుద్ధం హృదయం భవేత్ ॥ అభక్త్యభ
క్షణాచ్చిత్తమశుద్ధం భవతిధ్రువమ్ । అశుద్ధం భ్రాన్తవిజ్ఞానం జాయతేసు
దృఢం నృణామ్ ॥ తస్మాదభక్త్యం యతేన్నదూరతః పరివర్జయేత్ ॥ వి
విధంగర్హితం ప్రాహురిత్యమన్నం మనీషిణః । జాతితోగర్హితం వైవత
తైవాశ్రయగర్హితమ్ ॥ లశునాదికమన్నంయత్తజ్జేయం జాతిగర్హితమ్ ।
అభోజ్యానాంద్విజాతీనామన్నమాశ్రయగర్హితమ్ । జాతిదుష్టంక్రియా
దుష్టం కాలాశ్రయవిగర్హితమ్ ॥ సంసర్గాశ్రయదుష్టంచ సుహృల్లేఖ్యంప
రిత్యజేత్ । నభక్షయేత్క్రియాదుష్టం యద్దుష్టం పతితైః పృథక్ ॥ కాలదు
ష్టంతు తజ్జేయమస్తుతం చిరసంస్థితమ్ ॥ అస్తుతమ్ - అస్మేహాక్రమ్, ॥ శ్లో ॥
సురా లశునసంస్పృష్టం పీయూషాదిసమన్వితమ్ । సంసర్గాన్తూప్యతే తద్ధి
శూద్రోచ్చిష్టవదాచరేత్ ॥ విచికిత్సాతుహృదయే అన్నేయప్క్తిప్రజా
యతే । సుహృల్లేఖ్యంతు తజ్జేయం పీయూషంతుస్వభావతః ॥ * ॥ ఇదమే
వక్రియాదుష్టమ్ , భావదుష్టంచ । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ లశునంగృష్టానం
వైవపలాణ్ణుకవకానిచ । వార్తాక వాలికాలాబూజానీయాజ్జాతిదూషిత
మ్ ॥ * ॥ నిమిత్తదుష్టమాహదేవలః — ॥ శ్లో ॥ విశుద్ధమపిచాహారం మ
క్షికాక్రిమిజన్తుభిః । కేశరోమనభైర్వాపి దూషితంపరివర్జయేత్ ॥ అవలీ
ధంశ్వకాకాద్యైర్ధాన్యజ్ఞ కుక్కుటమూషకైః । భాజనేనోపయుజ్జీత తదమే
ధ్యంహిసర్వదా ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ ఘ్రాణేనసూకరోహన్తిప
క్షపాతేన కుక్కుటః । శ్వతుదృష్టినిపాతేనస్పశేనావరవర్ణజః ॥ * ॥
ఇదమనాపది । అపదితు — ॥ వా ॥ యదన్నాంశే నఖకేశకీటాఖుపురీ
షాణి దృశ్యేరంస్తస్మాదంతౌత్పిణ్ణమాత్రముద్భృత్యావశిష్టమన్నమద్భిరభ్య

క్షయ భస్మమృదంవా ప్రక్షిప్య వాచాప్రశస్తముపయుజ్జీత ॥ * ॥ శ్లో ॥ గో
 భూతేనైతథా కేశమక్షికాకీటదూషితే । సలిలం భస్మమృద్వాపి ప్ర
 త్నైస్తవ్యం విశుద్ధయే ॥ బాలైర్నకులమార్జ్వైరన్నముచ్చిష్యతేయది । తి
 లదర్భదక్షైః ప్రోక్ష్య శుభ్యతేనాత్రసంశయః ॥ అన్నాద్యేకీటసంయుక్తే
 మక్షికాకేశదూషితే । తదంతరాస్పృశేచ్ఛాపస్తచ్ఛాన్నం భస్మనాస్పృశే
 త్ ॥ * ॥ ఇతి బోధాయన యాజ్ఞవల్క్య పరాశరాదిభిరుక్తంద్రప్రవ్యమ్ ।
 సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ కేశకీటాదిసంసర్గై శుద్ధిరేవం విధీయతే । భాణ్డస్థమి
 తికర్తవ్యం హస్తస్థంతుపరిత్యజేత్ ॥ ముఖస్థమపినిస్థీవ్యఘృతప్రాశనమాచ
 రేత్ । భక్షితంతూర్ణైరెత్తుర్థం జీర్ణైశ్చచ్ఛ్రీం సమాచరేత్ ॥ * ॥ కాల
 దుష్టముక్తమపరాశరే — ॥ శ్లో ॥ దివాకపిష్ఠఫలకం రాత్రౌ దధిమధూనిచ ।
 ధాత్రీఫలంచసప్తమ్యా మలక్ష్మీర్వసతేసదా ॥ భుజ్జానస్యేతిశేషః । భా
 నువారేదివారాత్రం సప్తమ్యాంచతథాదివా । ధాత్రీఫలంనరస్సాన్వద్యహ్య
 లక్ష్మీకోభవేత్సదా ॥ వీర్యహానిర్యశోహానిః ప్రజ్ఞాహానిస్తతైవచ । భవే
 ద్యస్మాత్తతోరాత్రౌ ధాత్రీం యత్నైవవర్జయేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥
 ధానాఃఖాదేన్నతుదివా దధిసక్తుం స్తథానిశి । సర్వంచతిలసమృద్ధం నా
 ద్యాదస్తమయంప్రతి ॥ తిక్తార్ద్రకదధిశ్రాణా తిలశాకాని నిశ్యదకా । త్య
 జ్యతే రూపవాక్చీభిః పుష్టితః స్త్రీరతాద్యథా ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే —
 ॥ శ్లో ॥ అపిప్రస్థానసమయే రాత్రౌ దధి నభక్షయేత్ । మధుపరప్రదా
 నంతు వర్జయిత్వా విశేషతః ॥ * ॥ సుమంత్రః — ॥ శ్లో ॥ కూశ్మాణ్డంబృ
 హతీంచైవ తరుణీం మూలకంతథా । శ్రీఫలంచ కల్పిణంచ ధాత్రీం ప్రతీపదా
 దిషు ॥ శిరఃకపాలమాన్త్రించ నఖచర్మతిలానిచ । ఆస్లమామలకంచైవ
 అష్టమ్యాదిషు వర్జయేత్ ॥ * ॥ అత్ర నిషిద్ధానామపి తిథినిబద్ధనత్వేన ని
 షేధితహితాగ్నినృత నిషేధవద్దోషాధిక్యపరః । వైభానసే — ॥ శ్లో ॥
 నిర్యాసం లశునం శ్వేతవృన్తాకంసనిషణ్ణకమ్ । శ్లేష్మాతకం ప్రజకరిచ్ఛ
 త్రాకం శిగుభూస్తృణమ్ ॥ అమాషముద్గం కృష్ణాని కోవిదారంశవజ్జా
 యేత్ ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ లశునాదిషుయేతుల్యాగధవర్జర

సాదిభిః । అభిషేకం పై ద్విజాతీనాం భుక్త్వా సాస్తవనంచరేత్ ॥ శణ్ము
ష్టం శాల్మలీంచ కరనిర్మథితందధి । బహిరేద్విదిపురోడాశం జగ్ధ్వా నా
ద్యాదహర్మిశమ్ ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ శూక్తానిచద్విజోఽన్నాని న
భుక్షీత కదాచన । ప్రత్యుత్థితాని నిర్దోషాణ్యాపద్ధర్శిః ॥ శూ
క్తమ్ - స్వయమేవాస్మిభూతమ్ ॥ శ్లో ॥ ఓదనంతుపునఃపక్వం నారికేళా
సవంతథా । తథాతోయమభూమిష్ఠం బ్రాహ్మణోనైవభక్షయేత్ ॥ * ॥
వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రశ్చనప్రభవంసర్వం హిక్షుద్రవ్యం వినైవతథ ।
భూస్త్వం శిశ్రుకంచైవ బ్రాహ్మణోనైవభక్షయేత్ ॥ అలాబుం గృష్ణ
నంచైవ పలాంబుం పింజములకమ్ ॥ గాఢారీకకరజ్జాంశ్చ లవణాన్యౌషరా
ణిచ । లశునం భూస్త్వం చిహ్నోమోహేనాపి నభక్షయేత్ ॥ * ॥ పా
ద్మై — ॥ శ్లో ॥ యేషాంగృహస్తరేనిత్యం కలహస్సంప్రవర్తతే । తత్తేష్ఠా
నం ప్రయచ్ఛామి వసతశ్చ శుభాన్వితా ॥ యస్యదేహీకపాలాస్థిభిశ్చ
కోశాదివాజీరతమ్ । తంభజస్వాశుభేనిత్యం కలినాసహనిత్యశః ॥ తిలపిష్ఠం
గృష్ణనంచ మూలకం శిశ్రుగృష్ణనమ్ । ఛత్రాకం విడ్వరాహంచ బిమ్బం
కోశాతకీఫలమ్ ॥ అలాబుం శ్రీఫలంయేవైఖాదయన్తి నరాధమాః । తేహం
గేహంతవస్థానం జ్యేష్ఠేదారిద్ర్యసాహృదే ॥ * ॥ ఏతేహం నిషేధవిషయః
స్మృతీసారసముచ్చయేదర్శితః ॥ శ్లో ॥ బిమ్బంచ శ్వేతవృక్షాకమలాబుంవర్తు
భంతథా । ఛత్రాకం లశునంచైవ మధూకం మరసంత్యజేత్ ॥ * ॥ సాయణీ
యేచ — ॥ శ్లో ॥ వర్ణయేచ్ఛ్వేతవృక్షాకమలాబుం వర్తుభంతథా । ఛత్రా
కం లశునంచైవ ఉద్భిదంచాసురీంతథా ॥ * ॥ స్మృతిచన్ద్రికాయామ్ —
॥ శ్లో ॥ కుమ్భికఞ్చుకవృక్షాకం కోవిదారాంశ్చ వర్ణయేత్ ॥ * ॥ కఞ్చుకమ్ -
వర్తుళాలాబుఫలమ్ । “వృక్షతుమ్భ్యంతుకఞ్చుకమ్” ఇతివైజయన్తీ । హా
రితః — ॥ శ్లో ॥ కుమ్భిఫలంచ విల్వంచ విడ్డం నిర్దానమేవచ । రక్తాగ
స్త్యం కృష్ణకుభుష్ణం రక్తశాకం తద్దేవచ ॥ ఆరగ్వధంచ నిర్గుణ్డీం కల్కిణ్డీనా
లికం తథా । వశాజురంచ వార్తాకం దూరతః పరివర్ణయేత్ ॥ * ॥ మ
నుః — ॥ శ్లో ॥ దధిభక్ష్యంచ శూక్తేషు సర్వంచ దధిషమ్భవమ్ । యాని

మైవాభిషూయస్తే పుష్పమూలఫలైశ్శుభైః ॥ యతిః - చిత్తేహ సంయుక్తం
 భక్త్యం భోజ్యమగహితమ్ । తత్పర్యుపి తమవ్యద్యం హవిశ్శేషం చయద్భు
 వేత్ ॥ * ॥ యాని పక్వాని పుష్పమూలఫలాని అభిషూయస్తే శూక్తానిభ
 వన్తి తేషుదధిచ దధియుక్తం సేహాయుక్తం భక్త్యభోజ్యాదికమగహితం
 గ్రాహ్యమిత్యర్థః , పర్యుపి తత్వదోషాభావాత్ । శబ్దః — ॥ వా ॥ నపా
 పీయసోఽన్నమన్నీయాన్నద్విఃపక్వం నశూక్తం నపర్యుపి తమన్యత్ర రాగషా
 డబ తక్ర దధిగుడగోధూమయవపిష్టవికారేభ్యః ॥ * ॥ ఇతి । అతోగ్రహ్య
 న్తరసంయోగాదస్లిభూతం భోజ్యమేవ । తథా ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥
 శూక్తంచాపరయోగమ్ ॥ * ॥ ఇతి । పరయోగరహితం శూక్తమ్ , వత్స్వ
 న్తరయోగరాహిత్యేన స్వయమేవాస్లిభూతం నాద్యాదిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ అ
 పూపాస్సక్తవోధానాస్తథా దధిస్ఫుతం మధు । ఏతత్పణ్యేషుభాక్తవ్యం
 భాణ్డలేపోనచేన్భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి కేషుచిత్పణ్యేషుభాజ్యత్వాభ్యనుజ్ఞా
 నమాపద్విషయమ్ , అన్యదావర్జ్యమేవ । తథాపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ నా
 పణీయమన్నమన్నీయాత్తధారసానామామమాంస మధులవణానీతి పరిభా
 వ్యతైలసర్పిషీతూపయోజయేదుదకేఽవధాయ కృతాన్నం పర్యుపి తమభా
 ద్యాపేయానాద్యం శూక్తంచ ఫాణితప్పధుక తణ్డులకరమ్భు భరుజనక్తు శాక
 మాంసపిష్టక్షీరవికారౌషధివనస్పతి మూలఫలవర్జమ్ ॥ * ॥ ఇతి । అస్యార్థః -
 ఆపణీయమ్ - విక్రయవీధీస్థమ్ , సర్వమన్నం నాద్యాత్ , రసానాం మధ్యే
 ఆమమాంసాదిగ్రాహ్యమ్ , తథాతైలసర్పిషీ ఆపణీయే సర్వథోపయోజ
 యేత్ , తథాకృతాన్నం పక్వాన్నం పర్యుపి తం రాత్ర్యంతరితం రాత్రాజ
 లేనిహితముపయోజయేత్ ఉదకే నిక్షిప్తస్య పర్యుపి తత్వం నాస్తీత్యర్థః ।
 అత్ర ప్ర్యుపి చన్ద్రికాకారః — ॥ వా ॥ ఉపయోజయేదిత్యనువృత్తా ॥ * ॥
 ఆపస్తమ్బోఽపి — ॥ వా ॥ ఉదకేఽవధాయ కృతాన్నం పర్యుపి తమ్ ॥ * ॥
 ఇతి । యదాకృతాన్నముదకేఽవధాయాపురాత్రాస్థాపితం తదన్నం ప
 ర్యుపి తమపుష్పపయజ్జీతేత్యర్థః । ప్ర్యుత్యన్తరే — ॥ శ్లో ॥ శాకంపునశ్శృ
 తంవహ్నోజలేక్షిప్తం తథౌదనమ్ । తీర్థం పర్యుపి తం భాజ్యం యచ్ఛాన్య

తేస్నేహసంయుతమ్ || * || అతోజలేనిక్షిప్తాన్నభోజనే శిష్టగర్హా మధ్యా
 హ్న కృత్యాకరణ నిబద్ధవైవ , నహి ప్రాతర్వైశ్వదేవ పశ్చిమహాయ
 జ్ఞాద్యనుష్ఠానం సంభవతి , అకాలత్వాత్ । ప్రకృతంవ్యాఖ్యాయతే ।
 శూక్తం పర్యుషితంచ నభక్ష్యమ్ , ఫణితాది భక్ష్యమేవ , || శ్లో || హరిద్రా
 గోరసంచూర్ణం లవణం ధాన్యమాపదమ్ । నత్వేషాం పాకదోషోఽస్తిక్ర
 ముకస్యగుడస్యచ || * || ఇతిస్తుతేః । కరమృగః - దధిసత్తుసమాహారః , భ
 రుజః - ధానాః , శాకమ్ - || శ్లో || మజ్జాక వర్ణి జీవన్తి కుబేరాక్షీచపశ్చ
 లీ । అగస్తీవైష్ణవీశాకీ విష్ణుభక్తివివర్ధినీ || గౌళీభాణ్డీచమత్స్యక్షీ ముగ్ధశి
 మ్భాఽభ్రతుమ్బికా । నిర్లతోపోతకీచైవ కాలక్లాఽలర్గుశాకినీ || * || ఇతి
 ప్రసిద్ధమ్ । యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || అన్నం పర్యుషితం భోజ్యం సేష
 హక్తం చిరసంస్థితమ్ । అసేహాపిగోధామయవగోరసవిక్రియాః || * ||
 యమశ్చ — || శ్లో || శాకం మాంసమపూపంచ సూపం కృసరమేవచ ।
 యవాశూపాయసంచైవ యచ్చాన్యత్ సేహసంయుతమ్ । సర్వం పర్యు
 షితంభోజ్యం సేహక్తం చిరసంస్థితమ్ || * || కృసరః - గుడమిశ్రేతిలః ।
 పరాశరః — || శ్లో || అపూపాశ్చకరమ్భాశ్చ ధానావటకసక్తవః । శా
 కం మాంసం ఫలంమూలం సూపంచకృసరంయవాః || పృథుకాఃపాయసం
 చైవ పర్యుష్యన్తి నతుక్వచిత్ || * || వసిష్ఠః — || వా || అపూపధానాఃకర
 మ్భాసక్తుయావకపాయసశాకఫలమూలాని వికృతానివర్జయేత్ || * || ఇతి ।
 వికృతాని - వికారాన్తరమాపన్నాని , అనుపయోగ్యానీత్యర్థః । అనుపయో
 గ్యం నష్టస్వాదంచిరసంచ నాద్యాదిత్యర్థః । అతోవైరస్యాభావాయ శా
 కం పునఃపునఃపచనీయమ్ , తస్యపునఃపాకదోషాభావాత్ , “ శాకం పు
 నశ్శృతంవహ్నా ” ఇతిస్తుతేః । యదేవస్వీకారాహణం పక్వమపి పునఃప
 చ్యతే , తదేవద్విఃపక్వమ్ , అతస్తైలఘృతాభ్యాం మరిచ తణ్ణులక్ష్మోదా
 భ్యాంవా విశేషోపయోగాయ పునఃపచ్యమానం నతద్విఃపక్వమ్ , విశిష్టభా
 జ్యత్వాపయికస్య పాకస్యైకత్వాత్ , ఉదకమాత్రపాకేనవిశిష్టభాజ్యత్వా
 నిష్పత్తే , “ సయాషావావియాషావా ” “ మరిచైర్దీరకైః ” ఇత్యాది

వచనాచ్చ । ఏవంతహి జలేనయవాగ్వావా పక్వస్య దధ్యాదియక్తస్య
 శుమ్రస్య తజ్జలవటకస్య ద్విఃపక్వత్వపర్యుషితత్వాదిదోషోనాస్తీతిచేత్, స
 త్యమేవ । నను శాకస్యపర్యుషితత్వాది దోషాభావే తద్రసస్య కథమితిచే
 న్న, తస్యాపి తద్వికారత్వేన పర్యుషితత్వదోషాభావాత్ । అత్ర వి
 జ్ఞానేశ్వరః — ॥ వా ॥ వికారనిషేధేకతే ప్రకృతేరనిషేధః, ప్రకృ
 తినిషేధే తద్వికారస్యాపి నిషేధః ॥ * ॥ ఇతి । అతఃపర్యుషితశాకనిషే
 ధాభావాత్తద్వికారస్యాప్యనిషేధఇతిసిద్ధః । శబ్ధః — ॥ శ్లో ॥ దధి భ
 క్త్యంచశూక్తేషు సర్వంచ దధిసమ్భవమ్ । ఋజీవపక్వం భక్త్యంస్యాత్స
 ర్షిర్యుక్తమితిస్థితిః ॥ * ॥ యమః — శ్లో ॥ మసూరమాషసంయుక్తంత
 థాపర్యుషితం చయత్ । తత్తుప్రత్యాభితంకృత్వాభుజ్జీతహ్యాభిఘరితమ్ ॥ * ॥
 మనుః — ॥ శ్లో ॥ వృథాకృతసరసంయావ పాయసాపూపమేవచ । అను
 పాకృతమాంసాని దేవాన్నానిహవీంషిచ ॥ * ॥ నాద్యాదిత్యనువర్తతే ।
 అతోదేవాన్నవర్జ్యత్వస్మరణమనివేదితవిషయమ్ । తథావ్యాఖ్యాతమ్ ॥ శ్లో ॥
 “దేవతార్థంహవిశ్మిన్రుంలాహితాప్రశ్ననాంస్తథా” ఇత్యత్రవిజ్ఞానే
 శ్వరేణ । ఇదమత్ర తద్వాక్యం “దేవతార్థంబల్యుపహరనిమిత్తం సాధితం
 హవిః హవనార్థం సిద్ధం పాప్ర్యోమాత్ ” ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 ఓదనంతుపునఃపక్వం నారికే ధానవంతథా । పక్వంతోయమభూమిస్తంబ్రా
 హ్మణోనైవ భక్షయేత్ ॥ ఉత్పలంచ వటంచైవ శణశాకం తదైవచ । ఉ
 దుమ్బరం నఖాదేచ్చ శ్రేయోధీపురుషఃకర్షిత్ ॥ * ॥ చన్ద్రికాయా
 మ్ — ॥ శ్లో ॥ వృంతాకకతకకాలిజ్జబిలోద్వదుమ్బరభిస్సటాః । ఉదరే యస్యవ
 ర్తస్తేతస్యదూరతరోహరిః ॥ * ॥ ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ కుసుమ్భంనాళికాశాకం
 వృంతాకంపోతకంతథా । భక్షయత్ పతితస్తుస్యాదపివేదాస్తపారగః ॥ * ॥
 పోతకమ్ - సోమభతా । శబ్ధః — ॥ శ్లో ॥ ఉత్పలంచ వటంచైవ శణశా
 కంతదైవచ । స్లత్యాశ్వఘోదుమ్బరాణి శ్రేయోధీ వజ్రయేత్సరా ॥ * ॥
 దేవలః — ॥ శ్లో ॥ ఉక్తమేతత్తు సర్వేషాం భక్ష్యాభక్ష్యమశేషతః । వ
 శానాంత్యసులోమానాం తన్ద్రిణాంచ విశేషతః ॥ కజ్జాలం శ్వేతవృత్త

కం కుమ్భాజ్ఞం చైవ వజ్రయేత్ || * || కుమ్భాజ్ఞమ్ - వర్షధూలాబుఫలమ్ ।
 వృద్ధహారీతః — || శ్లో || నిర్యాసంవర్ణయేన్నిత్యం వినాహింజుంచగుర్గులమ్ ।
 కుమ్భీతకంచ పిణ్యాకం శ్వేతవృంతాకమూలకే || కోశాతకీం బిమ్బఫలం మ
 ద్యచాంససమానితు । వంశాదుగ్రమలాబుంచ తాలహింతాలకే ఫలే || అ
 శ్వేతం స్లక్షనీపంచ వటమారగ్వధం తథా । ఔషరం లవణంచైవ శ్వేతంచ
 బృహతీఫలమ్ || శ్లేష్మాతకంచ విష్ణాని ప్రత్యక్షులవణం తథా । తామ్రపా
 త్రయతం గవ్యం క్షీరంచలవణాన్వితమ్ || ఘృతం లవణసంయుక్తం సురాక
 ల్పం వివర్ణయేత్ || * || విష్ణాని - అత్ర విష్ణుః — || శ్లో || మృద్వారి కుసు
 మాదీంస్తు ఫలకన్దేతుమూలకాః । విష్ణూత్రమాషితాః ప్రాశ్వపాదకృ
 చ్ఛ్చింసమాచరేత్ || సన్నికృష్టేఽర్థమేవస్యాత్కృచ్ఛ్చిస్యాథ విశుద్ధ
 యే || * || అల్పసంసర్గేతు కృచ్ఛ్చిపాదః , మహత్సంసర్గేఽర్థమితి విజ్ఞే
 యమ్ । వ్యాసః — || శ్లో || సంసర్గదుష్టం యచ్ఛాన్మంక్రియాదుష్టంచ
 కామతః । భుక్త్వా స్వభావదుష్టంచ తప్తకృచ్ఛ్చింసమాచరేత్ || * ||
 అతశ్చామేధ్యప్రభవఫలాదిభక్షణే తప్తకృచ్ఛ్చిః కార్యః । తిస్రాగావః
 నిమగ్నత్రయం వా శక్త్యపేక్షయా ప్రతినిధిః కార్యః । ఏవమన్యాభక్ష్యభక్ష
 ã ప్రాయశ్చిత్తవిశేషోఽస్మదుక్తదశనిర్ణయగ్రంథే సుస్పష్టంద్రష్టవ్యః । ఆ
 శ్వమేధికే — || శ్లో || మద్భక్తః పాణ్డవశ్రేష్ఠ ప్రతానీమాని ధారయే
 త్ । నాన్యదాచ్ఛాదయేద్వస్త్రం మద్భక్తోజలతారణే || స్వస్థస్తునదివా
 సుప్యాన్మధుమాంసానివర్ణయేత్ । ప్రదక్షిణం వ్రజేద్విప్రా గామశ్వ
 ణ్ణం హుతాశనమ్ || నథావేత్పతితేవషే నాగ్రభిక్షాశ్చ లూపయేత్ । ప్ర
 త్యక్షులవణం నాద్యాన్నశోభాజ్ఞానగృజ్ఞానే || గ్రాసముష్టిం గవేదద్యాధా
 న్యాన్లుంచైవ వర్ణయేత్ । తథాపర్యుషితం నాద్యాత్పక్వం పరగృహగతమ్ ||
 అనివేద్యంచ యద్ద్రవ్యం తత్సరియత్సేనవర్ణయేత్ || * || ప్రత్యక్షులవ
 ణమ్ - చతుగ్రాహ్యమేవ దత్తం నాద్యమ్ , అతపవాదనాన్తహితం ప్ర
 యచ్ఛన్తి । పర్యుషితమ్ - పక్వం రాత్ర్యంతరితమ్ , నత్వపక్వం పూర్వే
 ద్యుఃస్థాపితమ్ । అనివేద్యమ్ - నివేదనానర్హమ్ , అనివేదితంచ । అత్ర

శాస్త్రీల్యః — || శ్లో || తుద్రుంవస్తుసమాయాతమనివేదితమస్తరా । అ
శ్నీయాన్తి శ్రితంకృత్వా సాక్షాత్పూర్వనివేదితైః ॥ విశిష్టం భాజ్యమా
యాతమనివేదితమస్తరా । అర్చాపయేదనేనాస్తస్సుతశిష్యాదిభిఃపరమ్ ॥ * ॥
అశ్నీయాదితిశేషః । పర్యపితమితి దధ్యాదివ్యతిరిక్తమ్ । తథామనుః —
|| శ్లో || చిరస్థితమపితవ్యం యత్సేహోక్తం ద్విజాతిభిః । యవగోధూ
శంజంసర్వం పాయసంచైవవిక్రియాః ॥ * ॥ సేహాః - దధిఘృతతైలాని
సస్థితః — || వా || అన్నంపర్యపితం కామంతుదధాఘృతేనవాభిఘారి
తమసయుర్జీత ॥ * ॥ ఇతి || వా || ఏవందధ్యానియుక్తం పర్యపితం కృసర
ఽవోభ్యసేవ , కృసరం ఘృష్టతీలచూర్ణమిశ్రోదనమ్ ॥ * ॥ ఇతి చంద్రికా
యామ్ । త్రికాణ్డీ — || శ్లో || కళమిక్చకాచనిర్గుణ్డీ ముణ్డీవార్తాకమేవచ ।
బేషరం లవణంచైవ శ్వేతంచబృహతీఫలమ్ ॥ నఖచర్మకృతంచైవ పిచ్ఛి
లంచైవ వర్జయేత్ ॥ * ॥

శ్రాద్ధవిషయే శ్లో

నిగమే — || శ్లో || గవాం క్షీరంఘృతం చైవక్షౌద్రమిత్సురసా
నిగమ్ । ఉర్వారుఃకారవల్లీచపటోలం కాలపుత్రికా ॥ కదళీకణ్డకిఫలం
ధాన్త్రీపిష్టాఫలచూతికా । కారణం ద్రోణపుత్రీచ తణ్ణులీచక్రవర్తికా ॥ వా
లుకాచర్మవలయం కోశాతకిఫలం తథా । శ్రాద్ధేహ్యతానిదయాని తథా
పితృరుచీనిచ ॥ నాగరం వైసదాదేయం చీఘ్రములకమేవచ । ఘృతేన
భోజయెద్విప్రాఘృతంభూమాసముత్సృజేత్ ॥ శకరాక్షీరసం యు
క్తాః పృథుకానిత్యమక్షయాః । సపిషాతానిసర్వాణిపాకేసం స్కృత్య
భాజయేత్ ॥ శ్రాద్ధేహ్యతానియోదద్యాత్పితరః ప్రణమన్తితమ్ ॥ * ॥
ఇతి । దక్షః — || శ్లో || జలజం శ్వేతవృంతాకం కూశాణ్డంబృహతీద్వ
యమ్ । హస్తితుణ్డఫలం చైవలలాబుద్వితయంతథా ॥ అవిక్షీరంఘృతం
తైలం మసూరం రాజమాషకమ్ । శ్యామాకం కోద్రవోద్దాలుకుఘృతం చ
తతైవచ ॥ నిష్పావంచవిశేషేణవజ్రయేచ్ఛాన్ధకర్మణి ॥ * ॥ హస్తితు
ణ్డఫలమ్ - ఆహితుణ్డకస్య ధమనసాధనమలాబుఫలమ్ । తద్వ్యతిరిక్తం ద్వి

విభవమ్, దీర్ఘంవర్తుశంచ । నిష్పావమ్ - కృష్ణనిష్పావమ్, అన్యన్యగ్రాహ్యత్వాత్ । శ్రీవిష్ణుపురాణే, — ॥ శ్లో ॥ ప్రాత్రాన్వికాసనీవారాశ్శ్యామా కాద్వివిధాస్తథా । వన్యోషధిప్రథానాశ్చత్రాధావ్యాఃపురుషర్షభ ॥ యవాః ప్రియక్లవోముగ్ధా గోధూమాప్రీహయస్తిలాః । నిష్పావాఃకోవిదారాశ్చ సర్షపాశ్చౌద్ధశోభనాః ॥ * ॥ అన్యచ్ఛాత్రవర్జ్యావర్జ్య వస్తుజాతమస్త్యుచ్యతే పితృమేధసారప్రశ్నవ్యాఖ్యానే త్రాధప్రకరణే ప్రవక్ష్యతం ద్రష్టవ్యమ్ .

————— శ్రీ ప్రతీకవివర్యేకించుచ్యతే శ్రీ —————

వ్రతవల్ల్యాదా — ॥ శ్లో ॥ ఉపోష్యపూర్వదివసే పురశ్చరణ మాచరేత్ । లవణంచారనాశంచ గృజ్జనం కాన్యభోజనమ్ ॥ తామ్బూలంచ ద్విభుక్తంచ దుస్సంవాసం ప్రమత్తతామ్ । ఊరం ఊద్రరసంచైవ కోద్రవాన్శృణకానపి ॥ మసూరంచైవమాషంచ నిష్పావంచవిశేషతః । ధాజమాషాత్సుద్రుమాషాత్ పటోలాలాబుపిష్టికాత్ ॥ కోశాతకించ శాణ్ణుష్ఠం తథాసర్వాముపోతకీమ్ । వర్జయేద్బృహతీభేదం కూశ్శాణ్డంచ త్యజేన్నఖాత్ ॥ క్షీరంఫలం తథాశాకం మూలం యావకమేవచ । హవిష్యం వాఽథభిక్షాన్నం ప్రశస్తం మస్త్రీజాపినామ్ ॥ అశూద్రోపహృతం శుద్ధం పద్భ్యామవ్యైరదూషితమ్ । దధిక్షీరం ఘృతంగవ్యమైక్షవం గుడవర్జితమ్ ॥ తిలాశ్చైవాసితాముగ్ధాః కన్దం ప్రసవవర్జితమ్ । నారికేళఫలంచైవ ఊరమభ్యజ్ఞమేవచ ॥ కదళీలవలీచైవ యానం మైధునమేవచ । అఘ్నమామలకంచైవ పనసంబృహతీతథా ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ అఘ్నమామలకంచైవ పనసార్ద్రహరితకీ । ప్రశస్తం సిన్ధులవణం ఘృతేనాభ్యజ్ఞనంతథా ॥ అహింసాపాపమసభ్యంచ నప్రశస్తం వ్రతాంతరే । కావ్యాలాపంగృధలేపం పుష్పధారణమేవచ ॥ నృత్తాదిదర్శనంచైవ ఊరమభ్యజ్ఞఘోషచ । అనివేదితభుక్తించ వర్జయేన్నర్థనాదికమ్ ॥ త్యజేచ్ఛోష్ణోదకస్నానం సుగంధామలకాదికమ్ । వర్జ్యమేవం విధంసర్వం యదీచ్ఛేచ్ఛేయితత్సవః ॥ * ॥ ఉపోష్యపూర్వదివసన్విత్తుపక్రమ్య నప్రశస్తం వ్రతాంతర ఇత్తుపపం హారాన్మధేచ ప్రశస్తం మస్త్రీజాపినామిత్తుక్తత్వాత్తచ్చ తత్రవర్జ్య

త్వేనోక్తమ్, పురశ్చరణంతు జపవ్రత పరవిషయమితి సుస్పష్టమ్ । అథో-
 న్యేషాం బృహతీకూశ్చాష్టాదికంగ్రాహ్యమేవ । కాంస్యభోజనమన్యస్య
 నవర్జ్యమేవ । ఏవంతామూలద్విభుక్తాదికంచ, దుస్సంవాదవర్జనం సర్వ
 సమమ్ । అత్ర నిత్యవర్జ్యస్యాపి వర్జ్యత్వస్మరణం దోషాధిక్యప్రదర్శనా
 ర్థమ్ । అత్రావ్రతఘ్నత్వేన ముద్గ్రహణాత్ఫలమూలాదిభిస్సహపాతా
 చ్చపకాదశీవ్రతే ముద్గాదికం ప్రశస్తమేవ, అతఏవముద్గసారంస్వీకుర్వ
 న్నిసంతః । సూ-దే — ॥ శ్లో ॥ కాంస్యం మాంసం మసూరంచ చణకంకో
 రదూషకమ్ । శాకం మధుపరాన్నంచ హన్యరహ్మపి మేఘలమ్ ॥ * ॥ విష్ణు
 ధర్మే — ॥ శ్లో ॥ కాంస్యం మాంసం మసూరంచ పునభాజనమైధు
 నే । ద్యూతమత్యమ్బుపానంచ ఫలప్రేపుర్నివజయేత్ ॥ * ॥ ఇత్యా
 దికంచ కామ్యవిషయం ద్రష్టవ్యమ్, ॥ శ్లో ॥ జాత్యాదిమత్తంసర్వేషాం త్యా
 జ్యంతు బహుబీజజమ్ । కూశ్చాష్టాదివ్రతస్థానామన్యేషాం ననిషిధ్యతే ॥ * ॥
 పారమేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ మరీచశుణ్ఠీలికుచతిన్ద్రిశీరసమిశ్రితమ్ । చూ
 ణ్ణేన జీరకోత్థేన సంసు-ర్యాద్రవవస్తుభిః ॥ రసభేదసముద్ధాని పనసద్విశ
 యోద్భవమ్ । చూతభేదసముద్ధాని తానివక్వానికాలతః ॥ బృహత్యుర్వా
 రువారాకకూశ్చాష్టప్రభవానిచ । కారవల్లీలతోద్ధాని కారో-టప్రభవా
 నిచ ॥ పటోలద్వివయోద్ధాని కోశాతక్వాః ఫలంతథా । అలాబుకర్మరీశి
 మ్బుభేదోద్ధం తిన్ద్రిశీఫలమ్ । క్షుద్రకస్తనమేతంచ వల్లీకస్తద్వయంతథా ।
 సూరణద్వయకస్తంచ తథాపిష్టారకద్వయమ్ ॥ పన్నోత్పలసముద్ధంచ హ
 విర్యోగ్యంవిశేషతః । జీవన్తి వాస్తుకంశాకం కారవల్లీదళంతథా ॥ తుమ్బి
 దళంచపిణ్డీంచ శిమ్బుముద్గదళానిచ । శాకినీశతపర్వాణాం తైశ్చైవాశ్వాన
 నద్దీపమ్ ॥ ఆగస్త్యంపాచయేచ్ఛాకం విహితంబ్రాహ్మణస్యతు ॥ * ॥ ఇతి
 అత్ర అలాబుకోశాతకీఫలం హవిష్పాకేవిహితమ్, అన్యత్రతునిషిధమ్ । త
 దేవం విధివ్రతమేథాభ్యాం వికల్పోవా పదార్థాన్తరాలాభవిషయోవావి
 ధితి నవిరోధః ॥ శ్లో ॥ వినివేద్యం శుభంద్రవ్యం పాయసంలవణాన్వితమ్ ।
 గవ్యమాజ్యంతథాక్షీరం శర-రామాహిషంతువా ॥ ఫలైశ్చ భక్ష్యభోజ్యైశ్చ

శ్చ పానకైర్వ్యజ్ఞైశ్చైశ్చ సహ । శుద్ధంహవిష్యంహృద్యంచ సురుచ్యంచనివేద
యేత్ ॥ * ॥ పాయసేలవణయోగస్య కర్షణదవవాదఃపారమేశ్వరైదర్శి
తః ॥ శ్లో ॥ అక్షౌరలవణం శుద్ధం ఘృతక్షీరఫలాన్వితమ్ । శాన్తికేవ్రత
యజ్ఞైశ్చ సాధితం హవిరుత్తమమ్ ॥ * ॥ ఇతి హవిష్పాకవిధిః .

— శ్రీ అభసంవిభాగవిధిరుచ్యతే శ్రీ —

అత్రవక్షః — ॥ శ్లో ॥ పశ్చమేతుతథాభాగైసంవిభాగోయథా
హాతః । పితృదేవమనుష్యాణాం కీటానాంచోపదిశ్యతే ॥ * ॥ నృసిం
హపురాణే — ॥ శ్లో ॥ పౌరుషేణైవసూక్తేన తతోవిష్ణుం సమచక్షయే
త్ । వైశ్వదేవం తతః కుర్యాద్బలికర్తృతతోమఖాన్ ॥ వైశ్వదేవేనయేహీ
వాఆతిధ్యేనబహిష్కృతాః । సర్వేతేవృషలాజ్ఞేయాః ప్రాప్తవేదా అపి
ద్విజాః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ సాయం ప్రాతరైశ్వదేవః కర్త
వ్యోబలికర్తృచ । అనశ్చతాపిసతత మన్యధాకిల్బిషీభవేత్ ॥ పశ్చిమా
వాగృహస్థస్యవర్తంతేహరహస్సదా । ఖణ్డనీపేషణీచుల్లీ ఉదకుమ్భుఉప
సూరః ॥ ఏతాభిర్వాహయన్విప్రౌబభ్యతేవైముహుర్ముహుః ॥ ఏతాసాం
పావనార్థం తుపశ్చయజ్ఞాః ప్రకీర్తితాః ॥ * ॥ ఖణ్డనీ - క్రకచోలాఖలా
ది, పేషణీ - ధృషదాది, చుల్లీ - పాకస్థానమ్, ఉదకుమ్భుః - ఉదధాన
మ్, ఉపసూరః - శూర్పాదిః, ఏవం పావనార్థత్వమాత్రం నభవతి, కింత్య
కరణప్రత్యవాయః స్మృతేః । తథాఽశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ పశ్చిమ
జ్ఞానృపిరిత్యజ్యయోభుక్ష్యేతు ద్విజాధమః । సభవేద్విజ్వరాహశ్చశ్వాన
యోనిషుజాయతే ॥ * ॥ వ్యాసశ్చ — ॥ శ్లో ॥ పయోమూలఫలైర్వా
పి పశ్చిమజ్ఞానమాదరేత్ । అకృత్వాపశ్చిమజ్ఞాన్త్రభుక్త్వాద్రా
యణం చరేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఋషయః పితరోదేవాః భూ
తాన్యతిథయస్తథా । ఆశానతేకుటుమ్భిభ్యః తేభ్యః కార్యం విజానతా ॥
స్వాధ్యాయేనార్చయేత్పీఠాశూరైర్దైవాన్యథావిధి । పితౄణాశ్రా
ద్ధైర్మూరనవైర్భూతానిబలికర్తృణా ॥ ఏకమప్యాశయేనిత్యం పితృర్థం
పాశ్చిమజ్ఞికే । నవైవాత్రాశయేతిశ్చిదైశ్వదేవం ప్రతిద్విజః ॥

నామస్త్రీణం న హిమం చ నాహ్వానం న విసర్జనమ్ । న పిష్టిదానం న సు
 రోనిత్యేకుర్యాద్ద్విజోత్తమః ॥ * ॥ న సురః పితృభ్యో మేవభోజయేత్ ॥ కా
 త్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ఏకమప్యశయేద్విప్రం పితృయజ్ఞాథాన్వి
 యే । అదైవం వాస్త్రీచేదన్యభోక్తాభోజ్యమథాపివా ॥ అపృథ్వత్యయ
 థాశక్తికించిదన్యథాపి ॥ పితృభ్యశ్చిదమిత్యుక్త్వాస్వధాకారము
 దాహరేత్ ॥ * ॥ అత్రాప్యసామర్థ్యేననుః — ॥ శ్లో ॥ దద్యాదహర
 హశ్శ్రీధమనాద్యేనోదకేనవా । పయోమూలఫలైర్వాపిపితృభ్యః
 ప్రీతిమాహరత్ ॥ * ॥ కూర్మపురాణే — ॥ శ్లో ॥ శాలాగ్నోతాకికేవా
 పి జలేభూమ్యానుథాపివా । వైశ్వదేవస్తుకత్వోదేవయజ్ఞస్సవైష్మృ
 తః ॥ దేవేభ్యస్తుపలుతాదన్యశేషాద్భూతబలింహరేత్ । భూతయజ్ఞస్స
 వైజ్ఞేయో భూతిదస్సర్వదేహినామ్ ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ వా ॥ అ
 హరహర్భూతేభ్యోబలింహరేదాపుష్పేభ్యోఽదైనం భూతయజ్ఞం సమా
 పోతి ॥ * ॥ యమః — ॥ శ్లో ॥ అతిధిభ్యోఽన్నదానం తున్మయజ్ఞస్స
 లుపశ్చనుః ॥ అనిత్యం హిస్థితీర్వస్తాత్తస్తా దతిథిరుచ్యతే । తస్మిన్స్తృ
 ప్తైః సమయజ్ఞో ణాన్తుచ్యేతణాన్ గృహశ్రమీ ॥ * ॥ ఇతి । కాష్ఠాజ
 నః — ॥ శ్లో ॥ మనుష్యాణాం తథామర్యాత్తర్పణం ప్రత్యహం ద్విజః ।
 హస్తేతిహస్తకారస్తుగృహస్థః ప్రత్యహం యజేత్ ॥ * ॥ హస్తేతుచ్చా
 ర్యయజేదిత్యర్థః ॥ అత్రకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ స్వాహాకారనను
 సాగర పషటూరా దివోకసామ్ । స్వధాకారః పితౄణాం తుహంతాకా
 రోన్మణాంతథా ॥ * ॥ నారాయణః — ॥ శ్లో ॥ సభార్యస్తు శువిః సా
 లో విధినాఽఽచమ్యవాగృతః । ప్రవిశ్యసుసమిధైః సావైశ్వదేవం స
 మాచరేత్ ॥ * ॥ శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ తాకికేవైదికేవాపి హుతో
 భస్మోజ్జేజదేషితా । వైశ్వదేవస్తుకర్తవ్యః పశ్చిమానాషనుత్తయే ॥ * ॥
 సూనాషనుత్తయశ్చ త్యానువజ్జికం ఫలమ్ , ప్రత్యవాయనివృత్తైరేవప్రధా
 నత్వాత్ । తథాఽగస్త్యః — ॥ శ్లో ॥ సూనానిశీక్తదోషాయేనర్వతే
 వృషలాః స్మృతాః । నతేషామథికారోఽస్తికన్ధిన్ధత్సదురాత్మనామ్ ॥ * ॥

వ్యాసః — || శ్లో || పశ్చిమజ్ఞాంశ్చ యోమోహానన్నకరోతిగృహశ్ర
 ఘ్నీ । తస్యనాయం నచపరోలోకోభవతిధర్మతః || * || శ్రీవిష్ణుపురాణ —
 || శ్లో || దేవాదినిశ్వాసహతం శరీరం యస్యవేత్తుచ ॥ నతేనసక్తరంఖ
 ర్భాస్యహాసనపరిచ్ఛదైః || * || యమశ్చ — || శ్లో || అకృతావై
 శ్వదేవంచ భుజ్జతేయేద్విజాధనూః । పృథాతే నాన్నపాకేనకాకయోనిం
 ప్రజన్తితే || * || వ్యాసశ్చ — || శ్లో || అకృతావైశ్వదేవంతు యో
 భుక్తేగృహపదిద్విజః । సమూఢౌనరకంయూతికాలసూక్రమవాక్ష్మిరాః || * ||
 వైశ్వదేవశ్చ సాయంప్రాతఃకర్తవ్యః , || శ్లో || సాయంప్రాతర్వైశ్వ
 దేవఃకర్తవ్యోబలికర్తుచ || * || ఇతిష్టుతేః । ప్రజాపతిశ్చ — || శ్లో ||
 వైశ్వదేవంబలిహృతం ప్రత్యహంగృహమేధినః । సాయంప్రాతశ్చ కు
 ర్వీరక సూనాదోహపనుక్షయే || * || ఆశ్వలాయనశ్చ — || చా || అ
 థసాయంప్రాతస్సిద్ధస్య హవిష్యస్య జహుయాత్ || * || ఇతి । పశ్చిమ
 హాయజ్ఞాస్తు దివైవ నరాత్మా , || శ్లో || సాయంప్రాతస్తుకుర్వీత వైశ్వదే
 వంయథావిధి । మహతఃపశ్చిమజ్ఞాంస్తు దివైవేత్యాహగౌతమః || * || ఇ
 తిష్టురణాత్ । అస్యచవైశ్వదేవస్య పశ్చిమహాయజ్ఞ వత్పురుషార్థత్వమేవ
 నసంసార్గారథాతాయుక్తా , పురుషార్థత్వే సంసార్గరకమతాననుప
 పత్తైః । యథా అన్నసంసార్గరపత్నే పురుషార్థతా నయుక్తా వైశ్వదేవకర్త
 ణః , సంసార్గరకమతా పత్నే పురుషార్థతా ననుపపత్తైః పరస్పర విరో
 ధాన్నోభయాథాత్వమ్, కింతు పురుషార్థత్వమేవ యుక్తమ్, || శ్లో || సా
 ధ్యాయేన వ్రతైర్హోమైస్త్రైవిద్యేనేజ్యయానుతైః । మహాయజ్ఞైశ్చ యజ్ఞై
 శ్చ బ్రాహ్మీయంక్రియతేతనుః || * || ఇతి మనుష్మరణాత్, || శ్లో || వైశ్వ
 దేవేతు నిష్కృతై యద్యవ్యోఽతిధిరావ్రజేత్ । తస్యావ్యన్నంయథాశక్తిప్ర
 దద్యాన్నబలింహరేత్ || * || ఇతివచనాద్భు । అతః పురుషార్థత్వేవైశ్వ
 దేవకర్తనప్రతిపాకమావర్తనీయమ్ , “ తస్మాత్సాయంప్రాతస్సిద్ధస్య హ
 విష్యస్య జహుయాత్ ” ఇత్యాదేరుత్పత్తిప్రయోగప్రదర్శనపర్యవశాత్,
 “ తావేతాన్యజ్ఞానహరహామూర్ఖత ” ఇత్యుచితారవిధిపరత్వాజ్ఞేయీ సర్వమే

నవద్యమ్ । నన్విదంవైశ్వదేవం పశ్చిమహాయజ్ఞేభ్యానపృథగ్భూతమ్ ,
 “ అహరహాఝాతబలిః ” ఇత్యాదయశ్చ పశ్చిమహాయజ్ఞానాముత్పత్తి
 విధయః । “ ఆర్యాఃప్రయతావైశ్వదేవే ” ఇత్యాదిస్తుప్రయోగవిధిః ।
 తత్రయదగ్నోక్తియతే సదేవయజ్ఞః , యద్బలిహరణంసభూతయజ్ఞః , య
 స్తుదక్షిణతఃపితృలిక్షేన సపితృయజ్ఞః , యచ్ఛాగ్రదానం సమనుష్యయజ్ఞః ,
 ఇతి తన్నసాధీయః , వైశ్వదేవ దేవతాకర్తవ్యేన శ్రుత్యాది చోదితత్వాత్ ,
 తేభ్యస్సజగల్పితస్యహవిషో దేవతాస్తరేభ్యామస్త్రీవగ్ధాతగల్పితేభ్యో
 దాతుమయ్యుక్తత్వాచ్చ , అథాతఃపశ్చిమహాయజ్ఞాసామయఃప్రాతర్వైశ్వ
 దేవఃకర్తవ్యఇతి సంజ్ఞా భేదాచ్చ । అతఃకర్తృభేదస్సిద్ధః , ప్రకరణాన్తరాచ్చ
 శ్యులమ్ । అత్రమనుః — ॥ శ్లో ॥ వైవాహికేఽగ్నో కుర్వీత గృహకర్తృయ
 థావిధి । పశ్చియజ్ఞవిధానంచ పక్షిం చాన్వాహికింక్రియామ్ ॥ * ॥ పక్షిః -
 హేమామార్గపాకః । యజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ కర్తృస్మార్తం వివాహ
 గ్నో కుర్వీతప్రశ్యహంగృహీ ॥ * ॥ ఇతి । కుర్వీతేత్యాశ్చ నేపదశ్రవణా
 ద్యశ్యులం జాయాపతిగామ్యన్యతరగామివా శాన్తికం పాప్తికంవా తత్రోర్త
 వివాహగ్నోకుర్యాత్ । ఏవం వైశ్వదేవ పశ్చిమహాయజ్ఞాదీనాంవివాహ
 గ్నోకర్తవ్యత్వవిధానాత్పణిగ్రహణాదధి గృహమేధినోప్రతమ్ , “ సభా
 ర్యస్తుశుచిస్సాన్వితః ” ఇత్యాదిభిస్సపత్నీకప్యైవాధికారస్తు రణాత్ । “ అ
 యజ్ఞోవాపషయోఽపత్నీకః ” ఇతిశ్రుతేః , అపత్నీకస్యనాధికారః । చ
 తుర్వింశతిమతే — ॥ శ్లో ॥ స్రావ్యోమంతు నిర్వర్త్య సముద్భృత్య హు
 తాశనాత్ । శేవం మహానసేకృత్వా తత్రపాకం ధమాచరెత్ ॥ * ॥
 కార్తే — ॥ శ్లో ॥ యదిష్టాల్లాకికేపాకస్తతోఽన్నంశ్రవణాయతే । శా
 లాగ్నోతత్రచేదన్నం విధిరెవసనాతనః ॥ * ॥ అనేనైవాభిప్రాయేణాప
 స్తమ్యుః — ॥ వా ॥ ఔపాసనేపచనేవా ॥ * ॥ ఇతి । వపిన్తః — ॥ శ్లో ॥
 శాలాగ్నోతు పశేదన్నం లోకికేవాపి నిత్యశః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 వైశ్వద్యాధం పృథగ్భుజ్జే పత్నీస్సాత్వాపచెన్ద్రహే । వైశ్వదేవాధమస్య
 ప్రివ్యజ్ఞానాని పృథక్పృథక్ ॥ ఏకప్రిన్వా పచెదభుజ్జే పూర్వంవిష్ణునివేద

నమ్ । వైశ్వదేవం తతశ్చిష్టాద్వ్యాసస్యనచనంయథా ॥ యస్మిన్నేవ భవే
 త్సౌకస్తస్మిన్ హిమోవిధీయతే ॥ * ॥ విష్ణుః — ॥ శ్లో ॥ అభావాన్
 గ్నిహోత్రస్య ఆవసధ్యాత్తు బాహ్యతః । యస్మిన్నగ్నో భవేదన్నం తస్మా
 ద్భూమోవిధీయతే ॥ * ॥ ఇతి । యస్య సర్వాధానం తస్యోపసధ్యాద్బా
 హ్యతః పృథగ్గ్నిహోత్రస్యాభావాద్గృహ్యోగ్నిభావేన యస్మిన్ తాక
 కేఽగ్నౌ పాకస్తస్మిన్నేవ వైశ్వదేవః కార్య ఇత్యర్థః । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 వైశ్వదేవం ప్రకుర్వీతస్వశాఖావిధిచోదితమ్ । సంస్కృతానైర్నహావిపైస్య
 శ్చ హవిష్యన్యజ్ఞానాన్వితైః ॥ జుహుయాత్సర్విషాభ్యక్తం తైలత్సారవిష
 జః తమ్ । దధ్యక్తం పయసాక్తంవా తదభావేఽన్యుసాపివా ॥ * ॥ చను
 ర్వింశతిమతే — ॥ శ్లో ॥ అభావే యేనకేనాపి ఫలశాకోదకాదిభిః । ప
 యోదధిఘృతైః కుర్యాద్వైశ్వదేవంప్రవేణతు ॥ హస్తేనానాదిభిః కు
 ర్యాదద్భిరజ్జ్వలినాజలైః ॥ * ॥ అలాభేహవిష్యానామితి శేషః । అత్రాపియద
 శనీయంహవిష్యం తైనైవహూమః కార్యః । తదుక్తం పరిశిష్టే — ॥ శ్లో ॥
 శాకం వాయదివాపత్రం మూలం వాయదివాఫలమ్ । సజ్జల్పయేద్యదా
 హరస్తేనాగ్నౌ జుహుయాదపి ॥ * ॥ ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ నత్రౌరళ
 వణహూమోద్యతే , తథా పరాన్నసంస్పృష్టస్యచాహవిష్యస్యహూ
 మః , పరోక్షమన్నం సంస్కృతమగ్నాదధిశృత్యాదిభిః ప్రోక్షేత్తద్దేవప
 విత్రమిత్యాచక్షతే ॥ * ॥ ఇతి । అతోహూమార్థమానీతం యత్తదౌపా
 సనాగ్నౌ అధిశృత్యప్రోక్ష్య తేనహవిహూమః కార్యః । గృహ్యపరి
 శిష్టే — ॥ శ్లో ॥ ఉత్తానెనతుహస్తేన అఙ్గుస్తాగ్రనిపీడితమ్ । ఘం హతా
 ఙ్గుళిపాణిస్తువాగ్యతోజుహుయాద్ధవిః ॥ * ॥ శౌనకః ॥ శ్లో ॥ బహుభు
 ష్మేన్ధనేచాగ్నౌ సుసమిద్ధేహుతాశనే । విధూమేలేలిహోవేచహూతవ్యం
 కర్మసిద్ధయే ॥ * ॥ అత్రాపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ ఔపాసనెవచ నెపాప
 ఙ్గిరాలైః ప్రతిమన్త్రం హస్తేన జుహుయాచుభయతః పరిషేచనంయ
 థాపురస్తాదేవం బలీనాం థశ్చైదేశేషమవేతానాం సకృత్సృజస్తేపరిషేచ
 నం సతిహూవసంస్పృష్టే నకార్యాఅపరేణాగ్నిం సస్తమాప్తమాభ్యాముదగభ

వగఁముడధానసన్నిధౌనవమేన మధ్యైగారస్వదశమై కాదశాభ్యాంప్రా
 గవవగఁముత్తరపూర్వదేశేఽగారస్వోత్తరైశ్చతుర్భుజైశ్చయ్యాదేశకా
 మలిక్లేనదెహల్యానుత్తరిక్షలిక్లేనోత్తరేణాపిధాన్యాముత్తరైర్బ్రహ్మసద
 నైదక్షిణతః పితృలిక్లేనప్రాచీనావీశ్వవాచీనపాణిః పుర్యాద్రోద్రక్షత్తరో
 యధాదెవతాభ్యస్తయోర్నానాపరిషేచనం ధర్మభేదాన్నక్తమేవోత్తమే
 నవైహాయసమ్ || * || ఇతి | ఏవం బలీనామితి - బలీనాం తస్యతస్యేతిపూ
 ర్వోక్తానువాదోవిధానవిశేషార్థమ్ | అయం విశేషః, తస్యతస్యేతివచనా
 త్ యధాదేశసంసారః పరిమూఙ్గనమవోక్షణంచ ప్రత్యేకిం భవతి, త
 ధాపరిషేచనమప్రిప్రతిబలిస్యాదసత్యస్మిన్సూత్రై, అతోదేశేదేశేనమవే
 తానాం సకృదెవాన్తే పరిషేచనం కార్యం నప్రత్యేకమితి | అపరేణా
 గ్నిమ్, మధ్యైగారస్వ, ఉత్తిరపూర్వదేశే, ఇత్యాచ్యుపదేశాదవైకదే
 శాన్విత బలీనామన్తై సకృదేవ పరిషేచనం కార్యం నయాదృష్టికసమవే
 తానామ్, వీప్సవచనాత్ | ప్రతిబలి దేశసంసారోఽవోక్షణమవదానం
 చ కార్యమ్ | రోద్రక్షత్తరోయధాదెవతాభ్యః - యధారుద్రబలిః పితృ
 బలేరుత్తరో భవతి తథాదేయః | యధాదెవతాభ్యః ప్రాచీనావీశ్వవాచీ
 న పాణిరిత్యనన్తరోక్తోధర్మోఽత్ర నభవతి, కింతు దెవతాభ్యః ఉపవీతీస్సు
 జ్జ్వదదాతి నపితృతీర్థేన, తథాఽత్రాపి వృణివాది బలీనాం పితృబలేశ్చ
 మిధ్యేదద్యాదిత్యర్థః | సమదేశత్వేఽపి తయోః పృథగేవ పరిషేచనమ్,
 ప్రాచీనావీతోపవీతాది ధర్మభేదాన్పృథగేవ కార్యంచ | తదేవం సర్వదేవ
 తాబలిభ్యఉత్తరోరుద్రబలిర్దైయితి నభ్రమితవ్యమ్, తథా పితృరుద్ర
 బల్యోరైకదేశసమవేతత్వాభావేన తయోర్నానేతి తదవవాదకసూత్రవై
 యర్థ్యప్రసక్తైః | వైహాయసః - ఆకాశసమ్బుధీ అనావృతేదేశే పాణింకిం
 చిదుద్భృత్యాకాశే బలిరుత్సైవ్యః | “ యేభూతాః ప్రచరన్తి నక్తం బలిమ్ ”
 ఇత్యేవపాతాత్తదనుసారేణ నక్తమేవేత్యేవకార ఉక్తః, అతోనదివాతై
 హాయస బలిరితిభావః | ఏవంచ ఏవకారో భిన్నక్రమః, నక్తముత్తమేనైవే
 తి, తేనబల్యన్తరాణాం నివృత్తిరితి వ్యాఖ్యాన మసారమ్, కమైకదేశా

సుష్ఠానాయోగాత్, తదనుష్ఠానేఽపి కృత్సకర్తృసుష్ఠానేన పాకయజ్ఞలో
 వప్రాయశ్చిత్తంప్రసజేత, || శ్లో || వేదోదితానాం నిత్యానాంకర్తృణాంన
 మతిక్రమే । సాత్తకవ్రతలోపేచ ప్రాయశ్చిత్తమభాజనమ్ || * || ఇతిమ
 సుస్మృతేః । “నక్తం చారిభ్యాదివాచారిభ్యః” ఇత్యాశ్వలాయనేన భేదే
 నామ్నానాద్దివాపి శిష్టాఆచరన్తి । ఏవం మన్తాణాంక్రమేణసూత్రతోవిని
 యోగాత్త్వచిత్తమామానమస్తీత్యవగమ్యతే । తచ్చప్రాగ్వివాహమన్తై
 భ్య ఇతిభాష్యకారవచనాత్పిద్యమ్ । తతశ్చ “ప్రసుగ్నన్త” ఇతి ప్రశ్నాత్
 పాక్ తేమన్త్రా అధ్యేతవ్యాః । ఏవమేవహి బ్రహ్మయజ్ఞపారాయణేచ తే
 హమధ్యయనం శిష్టైఃక్రియతే । తేషుఅగ్నేయేస్వాహేత్యనన్తరం సోమా
 యస్వాహేతి కేచిత్పఠన్తి, తదయుక్తమ్, షడ్భిరితుక్త సఙ్ఖ్యావిరోధ
 ప్రసక్తాత్ । అత్ర సర్వమన్తప్రాధాన్యాన్నిష్ఠకృతో నసాధారణ
 త్వమ్, తేనతేహమన్యతమవిస్తరణే ప్రయోగే సమాప్తేఽపి తత్సాగ్గ మ
 సుష్టేయమ్ । తథాకాత్యాయనః — || శ్లో || ప్రధానస్యాక్రియాయాం
 తు సాగ్గంతత్క్రియతేపునః । తదగ్గస్యాక్రియాయాంతు నావృత్తిరైవత
 త్క్రియా || * || ఇతి । స్విష్టకృతోఽగ్నేత్వేన తదకరణే లోపప్రసక్తేః స
 ర్వమన్తప్రాధాన్యపరభాష్య తాత్పర్య దర్శనాది గ్రంథ విరోధ ప్రస
 క్తేశ్చ నాత్ర తత్ప్రసక్తః । అన్యేపునః శిష్టాస్సమాయస్వాహేతినపఠన్తి
 నజహ్వతిచ । కించ షడ్భిరాద్యైఃప్రతిమన్త్ర మితుప్వక్తాన్తత్వాద్దశ
 మైకాదశాభ్యామితి మధ్యేప్రయోగాదుత్తమేన వైహాయసమితుప్వసం
 హారాచ్చ వైహాయసబల్యన్తం వైశ్వదేవాఖ్యమేకమేవకర్త, ఆద్యన్తవ్య
 పదేశాత్ । కించ షడాహుత్యనన్తరం బలిహరణ సజ్కల్పాన్తపరమ్పరైవ ।

— శ్రీ వైశ్వదేవానుక్రమః శ్రీ —

అత్రాయమనుక్రమః । గృహమెధినో యదశసీయమనంతతో
 హేలూమార్థం హవిష్యమన్నమగ్నావధిశ్చతం ప్రోక్షితమేకస్త్రినాప్రైవ
 జ్చధావిభజ్య పరిషిచ్యాహుతిమాత్రమగ్నిదిగ్భాగాదాదాయాగ్నౌ ॥
 డాహుతిహుత్యా పరిషిచ్యాహవిష్యముత్తరయా భస్మ నిసోష్ణే హస్తేన

స్వాహేతి హుత్వా హుతశేష మిశ్రా త్సుపవ్యంజనసం సృష్టానిర్మ
 తిదిగ్భాగాద్వైహాయస బల్యంతందత్వా ఆచమ్య రుద్రదిగ్భాగాదగ్రం
 వాయవ్యాద్దేవ యజ్ఞం తతపవ పితృభూతయజ్ఞౌమధ్యమాంశాన్మనుష్య
 యజ్ఞం కుర్యాదితిశిష్టఘృణాపథః । కించ వైశ్వదేవకర్మణోవైహాయసబ
 ల్యంతత్వాత్తతప్రిదానస్యచబహిరేవానావృతేదేశేదేయత్వాచ్చతం
 బలిం బహిరాకాశ ఉత్తిష్టాచమ్యబలిమాధృతేషుసత్వాగత్య అగ్రదా
 నదేవయజ్ఞాదికం కార్యమ్ । అగ్నిసమీపేతత్ప్రిదానె ॥ శ్లో ॥ అనుధృ
 తాబలికాదృష్టాప్రాణాయామానమాచరేత్ । బుద్ధిపూర్వేత్త్రిరా
 వృత్తం స్వయముద్ధరణైతథా ॥ * ॥ ఇతి కాత్యాయనస్మృతేః , అష్టాదశ
 ప్రాణాయామరూప ప్రాయశ్చిత్తం ప్రసజేత , తదప్రదానె అసమా
 ప్తే వైశ్వదేవకర్మణి దేవయజ్ఞాదికర్మానుస్థానాయోగాత్తథా నకార్యమ్ ।
 తథాకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ అనుధృతేబలావశాప్రాణాయా
 మానమాచరేత్ । స్వాధృతేతుత్త్రిరావృత్తమజ్ఞానే త్వేక మేవతు ॥*॥
 ఇతి । ఏవంవైశ్వదేవానంతరం దేవయజ్ఞాదయః కర్తవ్యాః । ఆశ్రబోధా
 యనః — ॥ వా ॥ అగ్నేస్వాహేత్యాదిషడాహుతీజ్ఞానామాయే
 వవైశ్వదేవస్సం తిష్ఠతే , ధర్మాయస్వాహేత్యాదినమోరుద్రాయపశుప
 తయఇత్యన్తాభిర్బలీక హరత్యేతద్బలిహరణం సన్నిష్ఠతే , దేవేభ్యస్వా
 హేత్యగ్నేజ్ఞానాయేషదేవయజ్ఞస్సం తిష్ఠతే , పితౄనుద్దిశ్యైకం బ్రా
 హ్మణం భోజయేదపివాదక్షిణేనాగ్నిందర్భానం స్తీర్య తేషుపిణ్డం దదా
 తి పితృభ్యస్సహస్త్రిత్యపివాఽపససితృయజ్ఞస్సం తిష్ఠతే , ఉత్తరేణా
 గ్నిం శుచాదేశే ప్రాగ్రాదర్భానం స్తీర్యగన్ధపుష్పఘాపదీప్తేరల
 జ్ఞాత్యబలిముపహరతి భూతేభ్యానమ ఇత్యేష భూతయజ్ఞస్సం తిష్ఠతే ,
 మనుష్యయజ్ఞార్థ మతిధిమైకం భోజయేదపివాహంతకారం బ్రాహ్మణే ద
 దాతి మనుష్యేభ్యాహంతేతిసమనుష్యయజ్ఞస్సం తిష్ఠతే ॥ * ॥ ఇతి । పరిశి
 ష్టేచ — ॥ వా ॥ వైశ్వదేవబలిహరణానంతరమగ్రం దత్వాదేవయజ్ఞా
 ర్థ ముద్ధృతాదనాద్దేవేభ్యః స్వాహేత్యేకామాహుతి మగ్నే జహు

యుః, పితృయజ్ఞార్థమపివైశ్వదేవబలిహరణశిష్టాదన్నాత్పాత్రీనావీతీదక్షిణతోఽగ్నేఃపితృతీర్థేనపితృభ్యస్సద్వాప్తివీతిబలింహరేయః, భూతయజ్ఞార్థమపివైశ్వదేవశిష్టాదన్నాదెవోత్తరతోఽగ్నేర్దేవతీర్థేనబలిముపహరేయర్భూతేభ్యానమఇతి, మనుష్యయజ్ఞార్థమతిథింభోజయేయుః || * || ఇతి । అత్రపక్షే అగ్రార్థమేకోదేవయజ్ఞార్థమేకోవైశ్వదేవాథమేకఇతిభాగత్రయంకల్పయమ్ । పత్యూత్తరమాహయాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || భూతపితృమరబ్రహ్మచునుష్యాణాం మహామఖాః । దేవేభ్యస్తుహుతాదన్నశేషాద్భూతబలింహరేత్ || * || భూతబలిః - భూతయజ్ఞః । కార్త్యేచ — || శ్లో || దేవేభ్యస్తుహుతాదన్నశేషాద్భూతబలింహరేత్ । భూతయజ్ఞస్సవైజ్ఞేయోభూతిదస్సర్వదేహినామ్ || * || ఏవమేవతాత్పర్యదశకేచ । అతోదేవయజ్ఞశిష్టాదేవపితృభూతయజ్ఞౌకార్యౌ । వైశ్వదేవశిష్టార్థర్వాదయః, మనుష్యయజ్ఞాగ్రదానేభాగద్వయేనేతిపఞ్చధావిభక్తవత్సోబహ్వద్భుతః । అత్రవిజ్ఞానేశ్వరణపురుషసంసారపత్నోఽగ్నేకృతః । ఉభయాధోఽనిగమేప్రతిపాదితః || వా || వైశ్వదేవబలిహరణం దేవయజ్ఞాదయఃపఞ్చమహాయజ్ఞాగ్రహమేథినాం స్యుస్సూనాదోహపనుత్తయేయజ్ఞా ఇతరాన్నసంస్థారతయాఽపి || * || ఇతి । స్మృత్యర్థకసారేచ — || శ్లో || గృహస్థోవైశ్వదేవాఖ్యంకర్తుపాత్రిరభతేదివా । అన్నస్యచాత్మనశ్చైవసంసారార్థం తదివ్యతే || అగ్నేర్దక్షిణతోదద్యాత్పితృభ్యఃపిండమవ్యథ । దర్భేషుపితృయజ్ఞోఽయమోదపాత్రాత్పమద్భుతమ్ || దర్భేషూత్తరతోవహ్నీరాపుష్పేభ్యోఽర్చనంబరేః । భూతేభ్యానమఇత్యేవదద్యాద్యజ్ఞస్సభౌతికః || * || ఇదంవైశ్వదేవకర్తవ్యజనాకారమేవాగ్నిసమీపేశిష్టేరనుష్ఠీయతే । అత్రకాత్యాయనః — || శ్లో || స్వధాకారంనరాకారం తథావల్మీకరూపకమ్ । చక్రాకారంచకామ్యానాంబలీనాంలక్షణంవిదుః || పఞ్చసైవితేషువిప్రాణానిత్యాచక్రాకృతిర్భవేత్ । చక్రాకారమధాష్టారంకుర్యాదగ్నిసమీపతః || పక్వాభావేప్రవాసేతుతణ్ణులానోషధీస్తువా । పయోదధిఘృతంవాపికన్దమూలఫలానివా । జుహుయాదితిశేషః । అలా

భేదేనకేనాపి ఫలశాకోదకాదిభిః । అథవామస్త్రీతఃకుర్యాద్భవేన్నా
వేశ్వదైవికః ॥ * ॥ అత్ర నియమమాహకాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ ప
యోదధిఘృతైః కుర్యాద్వైశ్వదేవం స్రువేణతు । హస్తేనాన్నాదిభిఃకు
ర్యాదద్భిరజ్జులినాజలే ॥ * ॥ శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ కేవలేనోదకేనాపిశా
కేనసుశృతేనవా । నిత్యకర్తువిధేయంసాధ్యద్భక్తానాంశుద్ధిమిచ్ఛతామ్ ॥*॥
బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ ప్రవాసం గచ్ఛతోయస్యగృహేకాతా నవి
ద్యతే । పశ్చాన్నాంమహతామేష నృయజ్ఞైస్సహగచ్ఛతి ॥ ప్రవాసేకురు
తేనైతాన్యదన్నముప పద్యతే । నచేదుత్పద్యతేచాన్నమద్భిరేతా సమా
చరేత్ ॥ * ॥ పరిశిష్టే — ॥ శ్లో ॥ శాకంవా యదివాపత్రం పుష్పం
వా యదివాఫలమ్ । సజ్జల్పయేద్యదాహారస్తైనాగ్నౌ జుహుయాదపి ॥*॥
అశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ అహుతంచహుతంచైవ తథాప్రహుతమేవచ ।
బ్రాహ్మణహుతం ప్రాశితంచ పశ్చయజ్ఞా ప్రచక్షతే ॥ జపోఽహు
తోహుతోహేలూమః ప్రహుతోభౌతికోబలిః । బ్రాహ్మణహుతం ద్విజా
గ్రావ్రాప్రాశితం పితృతర్పణమ్ ॥ * ॥ జపః - బ్రాహ్మయజ్ఞః, హేలూ
మః - దేవయజ్ఞః, ద్విజాగ్రావ్రా - మనుష్యయజ్ఞః । ఏషాంబ్రాహ్మ
ణాలాభే కూర్మపురాణేనియమోదర్శితః — ॥ శ్లో ॥ సర్వేషామప్యలా
భేతు దత్తుగోభ్యా నివేదయేత్ ॥ * ॥ ముఖ్యకల్పానస్తరంమనుష్యయజ్ఞం
ప్రకృత్యతత్రైవోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ హస్తకారమథాగ్రంవా భిత్తాంవా శక్తి
తోద్విజః । దద్యాదతిథయేనిత్యం బుధ్యేతషరమేశ్వరమ్ ॥ * ॥ అత్ర శా
తాతపః — ॥ శ్లో ॥ గ్రాసమాత్రా భవేద్భిత్తా హ్యగ్రం గ్రాసచతు
ష్టయమ్ ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ గ్రాసమాత్రం భవేద్భిత్తాపు
ష్కలం తచ్ఛతుర్థయమ్ । హస్తకారశ్చతుర్భుసాన్యదగ్రంతత్త్రిగుణంభ
వేత్ ॥ * ॥ పితృయజ్ఞం ప్రకృత్యవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ విప్రాభావేతుపి
జ్ఞంవా దద్యాద్దక్షిణతోభువి । కుక్కుటాణ్డకమాత్రస్తుపిణ్డశ్చత్యభిధీయతే ॥
అజ్ఞుష్టపర్వమాత్రంతు అవదానమితిస్తృతమ్ ॥ * ॥ కించ ॥ శ్లో ॥ య
స్యచాగ్నౌనక్రియతే యస్యచాన్నం నదీయతే । నతదోభ్యం ద్విజాతీ

నాం భుక్త్వాచోప వసేదహః ॥ * ॥ ఇతి ప్రత్యవాయన్న రణాత్ , “ అగ్రంచదేయమ్ ” ఇతి విధానాచ్చ వైహాయసబల్యమైగ్రందత్వా దేవయజ్ఞాదయఃకార్యాః “ అగ్రందత్వాదేవయజ్ఞే ” ఇతి పరిశిష్టేదర్శనాత్ । “ ఇదమకామహతాయ శ్రోత్రియాయాగ్రందదామి ” ఇత్యగ్రదాన ముత్త్రీః । కించ , “ పశ్చివాపతేమహాయజ్ఞాససతతి ప్రజాయనై సతతినన్తిష్ఠనై దేవయజ్ఞఃపితృయజ్ఞో భూతయజ్ఞో మనుష్యయజ్ఞో బ్రహ్మయజ్ఞః ” ఇతిపశ్చిమహాయజ్ఞానభిధాయ “ యదగ్నోజుహోతి ” ఇత్యాదినా తత్స్వరూపం శ్రుత్యైవ వివృతమ్ । తతశ్చ “ జుహోతి చోదనాత్స్విహాకారప్రదానే ” ఇతి గౌతమస్మరణాత్ , “ దేవేభ్యస్సాస్వహ ” ఇతి విధానాచ్చ , దేవయజ్ఞే దేవేభ్యస్సాస్వహేతి ముత్త్రీః । తథా పితృయజ్ఞే , “ పితృభ్యస్స్విధాకరోతి ” ఇతిచోదనాత్ , “ పితృభ్యస్స్విధానమః ” ఇతిదర్శనాచ్చ , పితృభ్యస్స్విధానమసగ్రోహీ త్యేవ ముత్త్రీః । భూతయజ్ఞేచ “ భూతేభ్యోబలింహరతి ” ఇతివిధానాత్ , “ మనుష్యయజ్ఞేచాన్నందదాతి ” ఇత్యనుశాసనాచ్చ “ భూతేభ్యోబలింహరామి ” ఇతి , “ మనుష్యేభ్యోఽన్నందదామి హస్త ” ఇతిక్రమాన్నుత్త్రీభవః । యథాహజైమినిః — ॥ శ్లో ॥ విధిశబ్దస్యముత్త్రీత్వభావః స్యాత్తైనచోదనా ॥ * ॥ ఇతిమన్త్రైఃనామ్నాతేవిధిశబ్దవైవ ముత్త్రీత్వం భావ్యమ్ , తేనహిచోద్యతే । తథా సన్ధ్యాముపాసీత , సన్ధ్యాముపాసిష్యే , యజేతజ్యోతిష్టోమేన , యత్యే , ఉపనయీతమాణవకమ్ , ఉపనేష్యే , పితామాతాచదదతుః , అముష్యనామథాస్యావః , ఇత్యాది సజ్గలోపద్రష్టవ్యః । “ సాయంప్రాతఃకుర్వీతవైశ్వదేవమ్ ” ఇతి విధేర్వైశ్వదేవంకరిష్యఇత్యేవం సజ్గల్పః । యజ్ఞశబ్దవాచ్యత్వా తపశ్చమహాయజ్ఞేషుయక్ష్యఇతి సజ్గల్పః । “ అధోఆహుః , సర్వేషుయజ్ఞక్రతుష్వితి , హోమ్యన్నపఉపసన్నశైత్ , విద్యదసివిద్యమేపాప్సానమితి , అథహుతోవసన్నశైత్ , వృష్టిరసివృశ్చ్యమేపాప్సానమితి ” ఇతిశ్రుతేః విద్యదవృష్టీచభవతః । సన్నిపాతి తకర్తవ్యతయోరౌపాసనహోమవైశ్వదేవయోః “ హస్తై నై తేఆహుతి

జుహూతి ” “ హస్తై నజుహుయాత్ ” ఇతిదర్శనాత్సన్నిపాతీతకర్తవ్యతా
 కదేవయజ్ఞాదిహుమాశ్చహస్తై వైవకార్యః , తయోరేవదృష్టత్వాత్ ।
 అగ్నేహుమోదేవయజ్ఞేచోభయతః పరిషేచనం యథావిధిఃస్యాత్ , పి
 తృయజ్ఞాదిషు ధర్మాదివత్సృష్టింసమస్తమేవపరిషేచనమితివివేకః । అత్ర
 హారీతః — ॥ శ్లో ॥ దేవాణ్యుషీనిపితౄణాం వైవభూతానిబ్రాహ్మ
 ణాంస్తథా । తపయన్విధినావిప్రోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే ॥ * ॥ భృ
 గుః — ॥ శ్లో ॥ యత్ఫలం సామయాగేనప్రాప్నోతిధనవాద్విజః । స
 మ్యక్ష్మంశ్చమహాయజ్ఞైర్దరిద్రస్తదవాపున్యాత్ ॥ * ॥ గుణఫలాధికా
 రవత్సంయోగపృథక్త్వన్యాయేనఫలాధామపిభవతీతిభావః ॥ అపస్త
 మ్బుః — ॥ వా ॥ యపితానవ్యగ్రోయథోపదేశం కురుతేనిత్యంస్వర్గః
 పుష్టిశ్చ ॥ * ॥ ఇతి । పవంకృత్వాఽతిధిమప్తైస్సహభుక్త్వాప్రతిపత్తికర్మ
 కుర్యాత్ । తథాఽఽపస్తమ్బుః — ॥ వా ॥ అమత్రైభ్యాలేపానజ్య
 హ్యద్భిస్సంసృజ్యోత్తరతశ్శుచాదేశేరుద్రాయనినయేదేవంవాస్తుశివంభ
 వతి ॥ * ॥ ఇతి । అత్రప్రాత్రబ్రహ్మయజ్ఞాకరణేమనుష్యయజ్ఞాస్తేకుర్యా
 త్ । తథాకాత్మే — ॥ శ్లో ॥ యదిస్యాత్తర్పణాదర్వాగ్నిహ్మయజ్ఞఃకృ
 తోనహి । కృత్వామనుష్యయజ్ఞంవైతతస్సాన్విధ్యాయమారభేత్ ॥ * ॥
 మనసేతిశేషః , “ గ్రామేమనసాస్వాధ్యాయమగీతే ” ఇతిశ్రుతేః । వి
 ధురంప్రకృత్యంత్రః — ॥ శ్లో ॥ సాగ్నికః పితృయజ్ఞాంతంబలికర్తన
 మాచరేత్ । అనగ్నిహుతశేషంతుబలింకాకబలింహరేత్ ॥ పురుష
 యజ్ఞాదృతేనాన్యస్త్యనగేస్త్యమహామఖే ॥ * ॥ తుశబ్దాభ్యాం దేవాది
 యజ్ఞచతుష్టయం వ్యావర్తతే । “ స్వాధ్యాయాదవిస్తృత్యథాన్యం నిత్యం
 కేవలమగీయాత , నబ్రహ్మయజ్ఞం కుర్యాత్ ” ఇతివిశిష్యతే , ॥ శ్లో ॥
 పశ్చిన్యస్తామహాయజ్ఞఃప్రత్యహంగృహమేధినామ్ ॥ * ॥ ఇతిపరాశ
 రేణపశ్చయజ్ఞానాం గృహమేధివిష్టత్వస్మరణాత్ । మనుష్యేభ్యఽ
 న్నదానమితి నవిరోధః । వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ అనగ్నికస్తుయోఽప్రసోఽ
 న్నం వ్యాహృతిభిస్సన్వయమ్ । ఘృత్వాశకలహుమామంచశిష్టంకాకబ

కథమిత్యపేక్షితే, శ్రీవిష్ణుపురాణే — || శ్లో || దేవామనుష్యాః పశవోప
యాంసి సిద్ధాశ్చయక్షోరగదైత్యసంఘాః । ప్రతాపిశాచాస్తరవస్సమస్తా
యేచాన్నమిచ్ఛన్తి మయాప్రదత్తమ్ || పిపీలికాః కీటపతజ్జకాశ్చ బుభుక్షి
తాఃకర్మ నిబధబధ్ధాః । ప్రయాన్తుతేత్యప్తిమిదంమయాన్నం తేభ్యానిస్స
ప్తంముదితాభవన్తు || యేహాంనమాతానితానబధ్ధురైవాన్నసిద్ధిర్నతథా
న్నమస్తి । తత్త్యప్తయేన్నం భువిదత్తమేతత్తైయాన్తు త్యప్తింముదితాభ
వన్తు || భూతానిసర్వాణి తథాన్నమేతదహంచక్షుర్నతతోన్నయదస్తి ।
తస్మాదిదం భూతహితాయభూతమన్నంప్రయచ్ఛామి భవాయతేషామ్ ||
చతుర్దశోలోకగణోయపషస్తత్రస్థితాయేఖిలు భూతసంఘాః । త్యప్త్యర్థమ
న్నంహి మయానిస్సప్తం తేషామిదం తేముదితాభవన్తు || ఇత్యుచ్ఛార్య న
రోదద్యాదన్నంశ్రద్ధాసమన్వితః । భువిభూతోపకారాయ గృహీ సర్వా
శ్రయోయతః || * || మనుః — || శ్లో || ఏవం యస్సర్వభూతాని బ్రాహ్మ
ణోనిత్యమర్చతి । సయాతిపరమంస్థానం తేజోమూర్తిమథాజ్ఞాన || కృ
త్వైతద్బలికమైవమతిధిం పూజ్యమాశయేత్ । భిక్షాంచ భిక్షుజేదద్యా
ద్విధివద్బ్రహ్మచారిణే । యతీచబ్రహ్మచారిచ పక్వాన్నస్వామినాపుభౌ ।
తయోరన్నమదత్వాతు భుక్త్వాచాన్ద్రాయణంచరేత్ || * || శఙ్ఖః —
|| వా || గోదోహమాత్రమగ్నణైరతిధిం ప్రతీక్షమాణఆసీత్ || * || పురా
ణే — || శ్లో || నాడికాయాశ్చతుర్భాగం గోదోహంబ్రువతేబుధాః || * ||
యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || బాలసువాసినివర్ధగర్భిణ్యాతురకన్యకాః ।
సమ్భోజ్యాతతిధిభృత్యాంశ్చ దమృతోశ్శేషభాజసమ్ || * || సువాసి
నీ - పరిణీతా పితృగృహేస్థితాదుహితా । ఆపస్తంబః — || వా || శేష
భోజ్యతిథీనాంస్యాత్ || * || మనుః — || శ్లో || విఘ్నసాశీభవెన్నిత్యంని
త్యంచామృతభాజనః । విఘ్నం భుక్తశిష్టంస్యాదవ్యజ్జశిష్టంతథామృతమ్ || * ||
భగవద్గీతాయాంచ — || శ్లో || యజ్ఞశిష్టాశిసస్సస్తోముచ్యంతేసర్వకల్పి
మేః । తేత్వఘ్నంభుజ్ఞతేపాపాయేపచన్త్యాత్మకారణాత్ || * || అతోదవ
తోద్దేశేనవిసాస్వార్థంపాకోనకార్యః, “కేవలాఘోభవతి కేవలాహి” ఇతి

కథమిత్యపేక్షితే, శ్రీవిష్ణుపురాణే — || శ్లో || దేవామనుష్యాః పశవోప
యాంసి సిద్ధాశ్చయక్షోరగదైత్యసంఘాః । ప్రతాపిశాచాస్తరవస్సమస్తా
యేచాన్నమిచ్ఛన్తి మయాప్రదత్తమ్ || పిపీలికాః కీటపతజ్జకాశ్చ బుభుక్షి
తాఃకర్మ నిబధబధ్ధాః । ప్రయాన్తుతేత్యప్తిమిదంమయాన్నం తేభ్యానిస్స
ప్తంముదితాభవన్తు || యేహాంనమాతానిపితానబంధురైవాన్నసిద్ధిర్నతథా
న్నమస్తి । తత్త్యప్తయేన్నం భువిదత్తమేతత్తైయాన్తు త్యప్తింముదితాభ
వన్తు || భూతానిసర్వాణి తథాన్నమేతదహంచక్షుర్నతతోన్నయదస్తి ।
తస్మాదిదం భూతహితాయభూతమన్నంప్రయచ్ఛామి భవాయతేషామ్ ||
చతుర్దశోలోకగణోయపషస్తత్రస్థితాయేఖిలు భూతసంఘాః । త్యప్త్యర్థమ
న్నంహి మయానిస్సప్తం తేషామిదం తేముదితాభవన్తు || ఇత్యుచ్ఛార్య న
రోదద్యాదన్నంశ్రద్ధాసమన్వితః । భువిభూతోపకారాయ గృహీసర్వా
శ్రయోయతః || * || మనుః — || శ్లో || ఏవంయస్సర్వభూతాని బ్రాహ్మ
ణోనిత్యమర్చతి । సయాతిపరమంస్థానం తేజోమూర్తిమథాజ్ఞాన || కృ
త్వైతద్బలికమైవమతిధిం పూజ్యమాశయేత్ । భిక్షాంచ భిక్షుజేదద్యా
ద్విధివద్బ్రహ్మచారిణే । యతీచబ్రహ్మచారిచ పక్వాన్నస్వామినాపుభౌ ।
తయోరన్నమదత్వాతు భుక్త్వాచాన్ద్రాయణంచరేత్ || * || శఙ్ఖః —
|| వా || గోదోహమాత్రమగ్నణైరతిధిం ప్రతీక్షమాణఆసీత్ || * || పురా
ణే — || శ్లో || నాడికాయాశ్చతుర్భాగం గోదోహంబ్రువతేబుధాః || * ||
యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || బాలసువాసినివర్ధగర్భిణ్యాతురకన్యకాః ।
సమ్భోజ్యాతతిధిభృత్యాంశ్చ దమృతోశ్శేషభాజసమ్ || * || సువాసి
నీ - పరిణీతా పితృగృహేస్థితాదుహితా । ఆపస్తంబః — || వా || శేష
భోజ్యతిథీనాంస్యాత్ || * || మనుః — || శ్లో || విఘ్నసాశీభవెన్నిత్యంని
త్యంచామృతభాజనః । విఘ్నం భుక్తశిష్టంస్యాదవ్యజ్జిష్టంతథాన్మృతమ్ || * ||
భగవద్గీతాయాంచ — || శ్లో || యజ్ఞశిష్టాశిసస్సన్తోముచ్యంతేసర్వకల్పి
మేః । తేత్వఘ్నంభుజ్ఞతేపాపాయేపచన్త్యాత్మకారణాత్ || * || అతోదేవ
తోద్దేశేనవిసాస్వార్థంపాకోనకార్యః, “కేవలాఘోభవతి కేవలాహి” ఇతి

ప్రత్యవాయశ్రుతేః । త్వత్ప్రత్యస్తరేచ — ॥ శ్లో ॥ స్వవాసినికుమారాం
శ్చ రోగిణోగర్భిణీం తథా । అతిధిభ్యోఽగ్ర పవైతా భోజయేదపిచార
యః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అవ్రతాహ్యనధీయానాయత్ర బ్రే
క్షచరాద్విజాః । తం గ్రామం దణ్డయేద్రాజా చోరభక్తప్రవోహినః ॥
దద్యాచ్చభిక్షాత్రితయం పరివ్రాజ్ఞ్విహ్నాచారిణామ్ । ఇచ్ఛయాచబు
ధోదద్యాద్విభవేసత్యవారితమ్ ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ వా ॥ సర్వే
భ్యోఽతిధిభ్యోఽభ్యాగతేభ్యఃపితౄణాం లేభ్యసాన్విగతం కార్యమోషధివిభా
గస్తు విభవవతా కార్యోఽభావే భూమిరుదకం తృణాని కల్యాణీవాగి త్యేతా
ని ॥ * ॥ ఇతి । ఆపస్తంబుః — ॥ వా ॥ శూద్రునుభ్యాగతం కర్మణి
నియుజ్ఞ్యాదధాష్టైదద్యాత్ , అసముదేతశ్చేదతిధిబ్రువాణఆగచ్ఛేదాస
నముదకమన్నంశ్రోత్రియాయ దదామీ త్యేవదద్యాదేవసుస్య సమృద్ధంభవ
తి ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ ప్రియోవాయదివాద్వేషో మూ
ఖఃపణ్డితపవవా । ప్రాప్తాయోవైశ్వదేవాస్తై సోఽతిధిస్సర్వగ్గసజ్జగ్రీ
మః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ చోరోవాయదివణ్డాల శ్శత్రుర్వాపితృ
భూతుకః । వైశ్వదేవేతు సంప్రాప్తే సోఽతిధిస్సర్వగ్గసజ్జగ్రీమః ॥ * ॥ అతః,
॥ శ్లో ॥ ద్విషదన్నం నభా క్తవ్యం ద్విషస్తం వైవభోజయేత్ ॥ * ॥ ఇతి వ
చనముదేశకాలే స్వయం ప్రాధనావిషయమ్ । మునుః — ॥ శ్లో ॥ య
స్యాభ్యభిన్నాపధికాగృహమాయాన్తి కర్మితాః । పూజ్యస్తై తృణభూమ్యా
ద్యైః పితరస్తైనపుత్రిణః ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ దూరాధ్వగం
శ్రాన్తమనువ్రజన్తి దేవాశ్చసర్వే పితరోఽగ్నయశ్చ । తస్మిన్ద్విజేపూజి
తేపూజితాస్సువిదేతేనిరాశా అపితేప్రయాన్తి ॥ దితే - ఖణ్డితే, నిరాశీ
కృతే ॥ శ్లో ॥ అతిధిర్యస్యభగ్నోగృహాత్ప్రతి నివర్తతే । సత్యైశ్చమహ్మ
తం దత్వాపుణ్యమాదాయగచ్ఛతి ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ నవృచ్చే
గ్లోత్ర చరణౌ నస్వాధ్యాయంనచ శ్రుతమ్ । చిత్రైవిభావయేత్తత్తదేవోఽ
యం సముపస్థితః ॥ యానశయ్యాసనాన్యస్య కూపోద్యానగృహాణిచ ।
అదత్తాన్యపయుజ్ఞానపనసస్సాన్యత్తురీయభాక్ ॥ ఏకరాత్రంతు నివసన్నతి

ధిబ్రాహ్మణఃస్మృతః । అనిత్యాహితధిరస్మా త్తస్మా దతిధిరుచ్యతే ॥ న
 వైస్వయం తదశ్చీయాదతిథిం యన్నభోజయేత్ ॥ ధన్యం యశస్యమాయా
 వ్యం స్వర్గ్యంచాతిధిపూజనమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అధ్వనీ
 నోఽతిధిజ్ఞేయశ్శ్రోత్రియో వేదపారగః । మాన్యావేతా గృహస్థస్యబ్ర
 హ్మలోకమభీషతః ॥ అభ్యాగతోజ్ఞాతపూర్వస్తజ్ఞాతోఽతిధిరుచ్యతే ॥ * ॥
 పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ పావణీనో వికర్మస్థా శతా బైదాలవృత్తి
 కా ॥ హైతుకా బకవృత్తీంశ్చవాజ్ఞాత్రేణాపినార్చయేత్ ॥ పతేనం
 జ్ఞాప్రకరణే నిరుక్తాః ॥ షట్స్వపేతేషు యద్దత్తం విధినాఽప్యాన్వితం ధ
 నమ్ ॥ దాతుర్భవత్యనర్థాయ పరత్రాదాతురేవచ ॥ * ॥ బృహస్పతిః —
 ॥ శ్లో ॥ నష్టశౌచేవతభ్రష్టే విప్రే వేదవివర్జితే । దీయమానం రుదత్యన్నం
 కింనుయాదుష్కృతంకృతమ్ ॥ వేదవిద్యావ్రతస్మాతే శ్రోత్రియే గృహ
 మాగతే । క్రిడన్త్యపథయస్సర్వాయాస్యాహఃపరమాం గతిమ్ ॥ * ॥ మ
 నుః — ॥ శ్లో ॥ సభోజనార్థం సేవవిప్రః కులగోత్రై నివేదయేత్ । భూ
 జనార్థం హి తేశంసన్వాన్తాశీత్యుచ్యతేబుధైః ॥ ద్వావిమా పురుషాలోక
 స్వర్గస్యోపరితిష్ఠతః । అన్నప్రదాతాదుర్భిక్షే సుభిక్షే హేమవస్త్రదః ॥ * ॥
 యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సత్కృత్యభిక్షవేభిక్షా దాతవాన్సప్రతాయ
 చ । భోజయేచ్ఛాగతాకాలే సఖిసమ్మన్విభాగవా ॥ మహూక్షంవా
 మహాజంవా శ్రోత్రియాయోపకల్పయేత్ । సత్క్రియాన్వాసనంస్వా
 దుభోజనం సూన్యతంపచః ॥ * ॥ మహూక్షం వెతిగృహోదీనాముపలక్ష
 ణమ్ ॥ అయమర్థః - భవదర్థమయమస్మా భిఃకల్పిత ఇతి తత్ప్రీత్యర్థం బ్రా
 యాన్నతుప్రదానాయవ్యాపాదనాయవా పతత్సర్వంభవదీయమితిబూ
 యాదితి । సూన్యతంపచః - ప్రియావాచః, భిక్షుః - యతిః । తద్విషయే,
 ॥ శ్లో ॥ యతిహస్తేజలం దద్వాద్భైక్షం దద్యాత్సునర్జలమ్ । తద్భైక్షం
 మేరుణాతుల్యం తజ్జలం సాగరోపమమ్ ॥ యతిర్యస్యగృహేభుక్షేతస్య
 భుక్షేహరిస్స్వయమ్ । హరిర్యస్యగృహేభుక్షేతస్యభుక్షేజగత్త్రియ
 ఘ్నమ్ ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ వైశ్వదేవకృతం పాపం భిక్షురేకోవ్య

పోహతి । నభిక్షుణాకృతం పాపం వైశ్వదేవోవ్యపోహతి ॥ * ॥ తతశ్చ
వైశ్వదేవాత్ప్రైగవభిక్షుసమాగతేనతిభిక్షేవదేయా, వైశ్వదేవాకర
ణేనదోషభిభావః । ఏతదేకభాణ్ణపకర్షవిషయమ్, పృథక్పాకేతువైశ్వ
దేవః కార్యః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాపితస్యదరిద్రస్యకుటుమ్బాత్ప్ర
చ్యుతస్యచ । అథావనం వాప్రవనస్సభిక్షాచర్యావిధీయతే ॥ * ॥ త
దేవమ్ — ॥ శ్లో ॥ యతయేకాఞ్చనం దద్యాత్తణ్ణులం బ్రహ్మచారిణే । ప
క్వాన్నంతుగృహస్థాయదాతాదుగాణిగచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇత్యుక్తదోషోనా
స్తీతిభావః । చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ మాధూకరీంయఆదాయ
బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచ్ఛతి । దాతాతు నరకంయాతి భోక్తాభుజ్ఞోతకిల్బి
షమ్ ॥ * ॥ అతోనాన్యార్థం భిక్షేతబ్రహ్మచారియతిర్వానాధికమాహ
రేదిత్యభిప్రాయః । యమః — ॥ శ్లో ॥ ఆహారమాత్రాదధికం నకించి
ద్భోక్షమాచరేత్ । యుజ్యతేస్తేయనోషేణ కామతోఽధికమాహరణ్ ॥
తస్మానోపహరేద్భోక్షమతిరిక్తంయతివ్రతీ ॥ * ॥ వ్రతీ - వర్ణి, కా
మతఇత్యుక్తైరకామతోనదోషః ॥ శ్లో ॥ హస్తదత్తాతుయాభిక్షాలవణవ్య
జ్ఞానానిచ । భోక్తాహ్యశుచితాం యాతిదాతాస్వర్గంనగచ్ఛతి ॥ హస్తే
దద్యాత్తుయస్సేహం లవణవ్యజ్ఞానానిచ । దాతారం నోపతిష్ఠన్తిభోక్తా
భుజ్ఞోతకిల్బిషమ్ ॥ తస్మాదన్తహితం చానన్ పణేనాథతృణేనవా । ప్ర
దద్యానన్తుహస్తేననహస్తేతుకదాచన ॥ * ॥ అతోభోక్తృభ్యఃపణ్ణా
దినాన్తహితమేవదేయమ్, నతుకేవలేనహస్తేన హస్తేవా, ॥ శ్లో ॥ హ
స్తేదదాతియః సేహం లవణవ్యజ్ఞానానిచ । దాతాతు నరకం యాతి భో
క్తాభుజ్ఞోతకిల్బిషమ్ ॥ * ॥ ఇతిస్తృతేః । దర్వాభ్యఃకర్షచిన్మేధమాహ
యమః — ॥ శ్లో ॥ దర్వాభ్యదేయం శృతానన్తుచ లవణవ్యజ్ఞానానిచ ।
తైలపకర్షమపకర్షంచ నతుదర్వాభ్యకదాచన ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥
ఆయసేనతుపాత్రేణయదనముపనీయతే । శునోచ్ఛిష్టమసాభుజ్జేదా
తాచనరకంవ్రజేత్ ॥ * ॥ భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ అయస్పాత్రమయోగ్యంస్యా
త్సానాచమనకర్తృసు । తత్రస్థితంఘనరసం నోపభాగ్యంద్విజాతిభిః ॥ * ॥

శాణ్డీల్యః — || శ్లో || వేత్రచర్మకృతం వైవతాలపత్రకృతం కుశమ్ ।
ఆయనం వర్ణయేద్భుక్తాయాగయోగ్యోపయోగించ || * || యాగయోగ్యో
పయోగి - భగవదారాధనోపకరణమ్ , తేనానాపీనినదద్యాదిత్యర్థః .

—|| శ్లో అభభోజనవిధిః ||—

ఆపస్తమ్బః — || వా || భోక్తృనూణస్తుప్రయతోఽపిద్విరాచా
మేత్ || * || శ్రుత్యంతరే — || శ్లో || యస్తుభోజనశాలాయాం భో
క్తుకామఉపస్పృశేత్ । ఆసనస్థానచాన్యత్రసవిప్రః పజ్జిరదూషకః ||
భోక్తుకామోయదావిప్రఆచాన్తోహ్యసనేస్థితః । అభివాదం కరోత్యస్య
పునరాచమనంచరేత్ || * || మనుః — || శ్లో || సాయం ప్రాతర్ద్విజా
తీనామశనం శ్రుతిచోదితమ్ । నాస్తరాభోజనం కుర్యాదగ్నిహోత్రస
మోవిధిః || * || శ్రుతిశ్చ — తస్మాత్సాయం ప్రాతరాశ్యేవస్యాత్ || * ||
బోధాయనః — || శ్లో || అస్తరాప్రాతరాశంచ సాయమాశం తద్దైవచ ।
సదోపవాసీభవతియోనభుక్షేకదాచన || * || మనుః — || శ్లో || భు
క్తవత్సుచవిప్రైశుసేవ్యభృత్యేషువైవహి । భుక్షేయాలాంతతఃపశ్యాద
వశిష్టంతుదమ్పతీ || * || భృత్యాః - బాలస్వవాసిన్వాదయః । అఖడ్డాద
శేఁ — || శ్లో || ఉపలివ్యసమస్థానెశుచాశ్లేష్టాసనాన్వితే । చతురశ్రం
త్రికోణంచ వతులం చార్దచన్ద్రీకమ్ || కర్తవ్యమానుషూర్వేణబ్రాహ్మ
ణాదిషుమణ్డలమ్ || * || తథాఽఽత్రైయః — || శ్లో || చతురశ్రంబ్రా
హ్మణస్యత్రికోణం క్షత్రియస్యతు । వతులం వైవవైశ్యస్యశూద్రస్యా
భుగ్ముఖం శ్రుతమ్ || యాతుథానాఃపిశాచాశ్చహ్యసురాశ్చభరాక్షసాః ।
ఘృన్తివైబలమనస్యచున్ద్రితేనవివర్జితమ్ || బ్రహ్మవిష్ణుశ్చరుద్రశ్చశ్రీ
హుతాశనపవచ । మణ్డలాన్యపజీవన్తిరస్మాదుర్వీతమణ్డలమ్ || గో
మడియం మణ్డలం కృత్వాభోక్తవ్యమితి నిశ్చితమ్ । పిశాచాయాతుథానా
ద్యాఅన్నాదాఃస్మరమణ్డలే || పాత్రావస్థానతోన్యూనమధికం వానకార
యేత్ || * || శాణ్డీల్యః — || శ్లో || ఉపలివ్యశుచాఽశేనిశ్చిద్రం చ
తురశ్రకమ్ । సవితానేసమీపేచభోక్తవ్యం భగవన్నయైః || * || సమీపే-

ఇజ్యాప్రదేశస్య, భగవన్నయై - భగవద్ధానప్రచురైః ॥ శ్లో ॥ కజ
 భేకభేమర్వక గోవిష్టస్యానుకీర్తనమ్ । జీవన్ముక్తోఽన్యధాకుర్వకేవ
 లోదరపూరకః ॥ * ॥ ఇతి స్తుతేః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఆయుష్యం
 ప్రాజ్ఞుభోభుజ్జేగ్రయశస్యం దక్షిణాముఖః । శ్రీయం ప్రత్యజ్ఞుభోభుజ్జేగ్ర
 ఋతం భుజ్జగ్రాదదముఖః ॥ కామయమానఇతి శేషః ॥ పశ్చాద్ధ్యోభాజనం
 కుర్యాత్ ప్రాజ్ఞుభోమానమాస్థితః । హస్తాపాదౌతతైవాస్య మేషావజ్ఞా
 ద్రక్షామతా ॥ * ॥ బౌధాయనః — ॥ వా ॥ వాఙ్మేధతే యుత్త
 ట్పరీతాత్మాయచ్చానం రససంయుతమ్ । గుప్తైవైవప్రదేశేతుప్రా
 జ్ఞుభోవాప్యదముఖః ॥ * ॥ గోవిలః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాజ్ఞుభోఽవస్థి
 తోవిప్రః ప్రతీచీం వాయుధారుచి । ఉత్తరం పితృకార్యేషు దక్షిణంతు వివ
 ర్జయేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ యోవేష్టితశిరాభుజ్జేగ్ర యోభుజ్జేగ్ర
 దక్షిణాముఖః । సాపానతఃస్తుయోభుజ్జేగ్ర తద్వైరత్నాంసిగచ్ఛతి ॥ * ॥
 వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాజ్ఞుభోఽన్నాని భుజ్జేత సూర్యాభిముఖివ
 వా ॥ * ॥ అత్ర ప్రాజ్ఞుభోఽన్నాని భుజ్జేతేతి నియమవిధిః, అన్యస్తు
 కామ్యః । “ వాగ్యతో దక్షిణాముఖో భుజ్జేతా నాయుష్యం త్వేవం ముఖస్య
 భాజనం మాతురిత్యుపదిశన్తి ” ఇతి స్మరణం పుష్టికామస్య తిష్యశార్థవి
 షయమ్ । అత్ర విశేషమాహ శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ వృద్ధ బాలాన్లనాదీ
 నాం పూర్వాష్టేభోజనంభవేత్ । యధాకాలం సమభ్యర్చ్య సాగ్నిదే
 వం తతోఽశనమ్ ॥ భువంస్పృష్ట్యావదాగ్రేణ పాత్రం సవ్యేనపాణినా ।
 ఇజ్యాప్రదేశాభిముఖస్సమశ్నీయాత్ప్రసన్నధీః ॥ * ॥ అత్ర నియమ
 మాహమనుః — ॥ శ్లో ॥ సభుజ్జేతోద్ధృతశ్చేహం నాతిసాహిత్యమాచ
 రేత్ । నాతిప్రగేనాతిపాయం నపాయం ప్రాతరాశితః ॥ * ॥ అతిసాహి
 త్యమ్ - అతిభాజనమ్ । స్మృతిమాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ ప్రశస్తశుద్ధపా
 త్రేషు భుజ్జేతాకుపితోద్విజః । సౌవర్ణేరాజతేకాంస్యే పశ్చష్ట్రపలూశ
 యోః ॥ భాజనేభాజనేచైవ త్రిరాత్రం ఫలమశ్నుతే । బ్రహ్మపత్రే
 తుయోభుజ్జేగ్ర మాసమేకం విరస్తరమ్ । త్రిభిశ్చాద్యోయజ్ఞైస్తుల్యం మ

అపవాదపరిహారోత్సర్గ ప్రవృత్తిః । స్మృతినక్రమే హ — ॥ శ్లో ॥ ఆ
 ర్కపశ్చైవ వక్ష్యే చ అశ్వశవటయోస్తథా । బేదుమ్భరే పలాశే చ భు
 క్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ కరకర్పటకేచైవ పాపాణేతాన్రుభావ
 నే । వటాశ్వశ్చార్కపక్షేభు భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ అ
 త్ర చాన్ద్రాయణస్తరణం బహుకాలాభ్యాసవిషయమ్ , ప్రాయశ్చిత్త
 స్యగురుత్వాత్ । ఏవమన్యత్రాపి బోధ్యమ్ , ॥ శ్లో ॥ మృణ్మయే చ
 క్లృప్తపృష్ఠే చా కార్పాసే తాస్తవే లక్ష్యని । నాశ్చీయాసపిబేద్వైవ సకరే
 నతథాఽఙ్గులో ॥ * ॥ కార్పాసే - పత్రే , తాస్తవే - వస్త్రే । కాణ్డ
 ల్యః — ॥ శ్లో ॥ నాతిదోషావహం కాన్సం భోజనే లక్ష్యమివ చ । కు
 ఋమ్బినామకామావామపీచ్ఛన్తీహాకేచన ॥ ౪ ॥

— శ్రీ పరిషేచనవిధిః శ్రీ —

సుమన్తః — ॥ శ్లో ॥ అన్నం నిభాప్యదర్ప్యాతునహస్తైనకదాచన
 పూజయిత్వా తదనంతరాపోశనంతు సమన్త్రీకమ్ ॥ * ॥ బోధాయనః —
 ॥ వా ॥ మహావ్యాహృతిభిః ప్రదక్షిణమున్నముదకం పరిషేచ్యనవ్యేనా
 ముచ్చిక్ ॥ * ॥ ఇతి , సవ్యేనహస్తేనాముచ్చిక్ - పాత్రం సంపృశనిత్య
 ధణః , ఉశనాఽపి — ॥ వా ॥ సత్యత్వతేనత్యనేనోదకం పరిషే
 చ్యామ్యురోపస్తరణమసీతి ప్రాశయేత్ ॥ * ॥ ఇతి , పరాశరశ్చ — ॥ శ్లో ॥
 తతోమహావ్యాహృతిభిః పాత్రం తత్పరిషేచ్యచ । సత్యత్వరేనచాద్భి
 శ్చహస్తం ప్రక్షాళయేత్తతః ॥ ఆసీనశ్చాసనైభోక్తుం పాదాభిమత్రతి
 స్థితౌ , పాదాభ్యాం ధరణీం సంప్రస్తౌపాదేనైకేనవాపునః ॥ తతోనిభా
 యీచమనం ధ్యాత్వాచానాఽగ్నిదైవతమ్ : సమవ్రాజమనం కృత్వా
 ప్రాణాద్యాహుతిపఞ్చకమ్ ॥ దశసంప్రప్తిరహితం కృత్వా భుజ్జీతవా
 గ్యతః ॥ ౪ ॥ అభిదాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ అధామృతోపస్తరణమసీతచ
 పీయకమ్ । హుత్వాప్రాణాహుతిః పఞ్చపాత్రం వామేనసంసృశక ॥
 భుక్త్వాఽమృతాపిధానమసీతచనిపీయకమ్ । ఆచార్యః పునరాచామేన్ముఖా
 స్తావిశోభ్యచ ॥ ౪ ॥ కమ్ - జలమ్ .

అపవాదపరిహారోత్సర్గ ప్రవృత్తిః । స్మృతినక్రమే హ — ॥ ౧ ॥ అ
 ర్గపశ్యేదపక్షేచ అశ్వశవటయోస్తథా । బేదుమ్భరే పలాశేచ భు
 క్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ కరకర్పటకేచైవ పాపాణేతాన్ముఖాప
 నే । వటాశ్వశ్చార్గపక్షేభు భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ అ
 శ్రుచాన్ద్రాయణస్తరణం బహుకాలాభ్యాసవివయమ్ , ప్రాయశ్చిత్త
 స్యగురుత్వాత్ । ఏవమన్యత్రాపి బోధవ్యమ్ , ॥ ౧ ॥ మృణ్మయేన
 క్లప్తపృష్ఠేనాకారాన్నేతాస్తవేదత్సని । నాశ్చీయాన్నపిబేద్యైవ సకరే
 నతథాఽఙ్గులో ॥ * ॥ కారాన్నే - పశ్యే , తాస్తవే - వస్తే । కాణ్డ
 ల్యః — ॥ ౧ ॥ నాతిదోషానహం కాన్యం భోజనేదత్స్వభ్యమేవచ । కు
 ఋమ్భినామకామావామపీచ్ఛన్తీహాకేచన ॥ ౪ ॥

— శ్రీ పరిషేచనవిధిః శ్రీ —

సుమన్తః — ॥ ౧ ॥ అన్నం నిభాప్యదర్ప్యాతునహస్తేన కదాచన
 పూజయిత్వా తదనంతరాపోశనంతు సమన్త్రీకమ్ ॥ * ॥ బోధాయనః —
 ॥ వా ॥ మహావ్యాహృతిభిః ప్రదక్షిణమున్నముదకం పరిషేచ్యనవ్యేనా
 ముచ్చిక్ ॥ * ॥ ఇతి । సవ్యేనహస్తేనాముచ్చిక్ - పాత్రం సప్తశనిత్య
 ధణః , ఉశనాఽపి — ॥ వా ॥ సత్యత్వతేనత్యనేనోదకం పరిషే
 చ్యామృతోపస్తరణమసీతిప్రాశయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పరాశరశ్చ — ॥ ౧ ॥
 తతోమహావ్యాహృతిభిః పాత్రం తత్పరిషేచ్యచ । సత్యత్వరేనచాద్భి
 శ్చహస్తం ప్రక్షాళయేత్తతః ॥ ఆసీనశ్చాసనైభోక్తుం పాదాభ్యామప్రతి
 స్థితౌ , పాదాభ్యాం ధరణీం సప్తస్థాపాదేనైకేనవాపునః ॥ తతోనిభా
 యీచమనం ధ్యాత్వాచానాఽగ్నిదైవతమ్ : సమవ్రాజమనం కృత్వా
 ప్రాణాద్యాహుతిపఞ్చకమ్ ॥ దశససప్తిరహితం కృత్వా భుజ్జీతవా
 గ్యతః ॥ ౪ ॥ అభిజ్ఞాదర్కే — ॥ ౧ ॥ అధామృతోపస్తరణమసీతచ
 పీయకమ్ । హుత్వాప్రాణాహుతిః పఞ్చపాత్రం వామేనసరస్పృశ ॥
 భుక్త్వాఽమృతాపిధానమసీతచనిపీయకమ్ । ఆచాస్త్య పునరాచామేన్ముఖా
 స్తావిశోభ్యచ ॥ ౪ ॥ కమ్ - జలమ్ .

• ఆపోశనవిధిః •

శ్రుత్యథాపారే — || శ్లో || ఆపోశనం వామభాగే సురాపాన
సమం భవేత్ । తదేవదక్షిణభాగే సోమపానసమం భవేత్ || * || మా
రగజ్ఞేయః — || శ్లో || ఆపోశనం సోమపానం యావదన్నం నలక్ష్మితమ్ ।
హస్తేనలక్ష్మితం చాన్నమభోజ్యం మనురబ్రవీత్ || * || శ్రుత్యథాపా
రే — || శ్లో || ఆపోశనం కరేకృత్వా పాత్రైకృత్వా తిలోదకమ్ । పూ
రణంతు పునఃకృత్వా సురాపానసమం భవేత్ || * || పురాణే — || శ్లో ||
ఆపోశనంచాసనంచ తైలాభ్యక్తం తతైవచ । స్వయంకరకృతం ప్రోక్తమా
యుః శ్రీపుత్రహానిదమ్ || ఆపోశనం కరేకృత్వా ఆశీర్వచనమబ్రవీత్ ।
అభోజ్యం తద్భవేదన్నం భుక్త్వాచాన్ద్రాయణం చరేత్ || * || వృద్ధవ
సిద్ధః — || శ్లో || సోదకం దక్షిణం పాణిం కుర్యాదన్నం ప్రదక్షిణమ్ ।
అపేయంతద్భవేదమ్బుపీత్వాచాన్ద్రాయణం చరేత్ || భోజనైతిష్ఠమా
నాస్తు స్వప్తికుర్వన్తియేద్విజాః । నదేవాస్తప్తిమాయాన్తినిరాశాః పిత
రస్తథా || భుజ్ఞానోఽభిభవేద్యస్తు తదన్నం పరివర్జయేత్ || * || చింతామ
ణౌ — || శ్లో || అగ్నిశ్చప్రర్జసీచైవమధ్యమాచత్యతీయకా । తిస్రోఽనామాగ్ని
భిశ్చైవప్రశస్తాః పాత్రధారణే || * || శాతాతపః — || శ్లో || ఆపోశనమ
కృత్వాతుయోభుక్తైః నాపదిద్విజః । భుజ్ఞానో వాయదిబూయాగ్నా
యత్ర్యప్తశతం జపేత్ || * || శాణ్డిల్యః — || శ్లో || భోజనాద్యస్త
యోర్దివ్యపాదామెక్వకం సమస్త్రకమ్ । పిబేదవశ్యం సద్భక్తోమిశ్రితం
వాహాణాదిభిః || * || అపస్తమ్బః — || వా || నాపజహీతాపజహీత
వా || * || ఇతి । భోజనాంతం వామేనహస్తేనపాత్రం స్పృశ భుక్షీత
నపాత్రం ముచ్చేత్ , ప్రాణాహుత్యార్థ్యంత్యజేద్వా ।

• ప్రాణాహుతివిధిః •

తథా శ్రుత్యథాపారే — || శ్లో || ప్రాణాహుతిమనర్వాసుహు
తాస్యేవత్యజేత్సహీ । పాత్రస్యధారణం మోహం యావత్పిచ్ఛిచ్ఛ వేద్భుజేః ||
అస్యేవాన్నస్యగ్నేహోమస్తైః ప్రాణాదిసంజ్ఞకైః । తదేవభోజనంజ్ఞేయం

తత్రైవనియమాఃస్మృతాః ॥ * ॥ అతోఽవశ్యం పాత్రస్పర్శః కార్యః ॥ శ్లో ॥
 సముద్ధితస్తుయోభుజ్జేగ్రయోభుజ్జేగ్రముక్తభాజనం । ఏవం వైవస్వతః ప్రాహ
 భుక్త్వా సాస్తపనం చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి ప్రాయశ్చిత్తస్మృతేః । ముక్తభాజ
 నేవామహస్తైనేతి శేషః । సముద్ధితః - ఉత్తరాపోశనమకృత్వా మధ్యేఉ
 థాయ పునరుపవిశ్యయోభుజ్జగ్రా ఇత్యర్థః । గౌతమః — ॥ శ్లో ॥ అన్నం
 నిధాయ సతామ్రైపరిషిచ్య సమస్త్రీకమ్ । వామహస్తైనసంస్పృశ్య జ్ఞా
 పుయాల్పాగ్రం జ్ఞితైః ॥ * ॥ అతఏవ వామహస్తైనభుక్తిపాత్రస్ప
 ర్శః కార్య ఇత్యర్థః । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ ఆపోశనేనోపరిష్టాదధ
 స్తాచైవ భుజ్జితా । అనగ్నమమృతం వైవకార్యమనన్దం ద్విజప్తనా ॥ ఉ
 పరిష్టాదధస్తాచ్చ ఆపోశనాఖ్యకర్మణా అనగ్నమనగ్నమమృతంచ కార్యమ్ ।
 అత్ర శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ పరిధానమపోశానం పూర్వమాచాచ్ఛదనం
 పరమ్ । భవత్యనగ్నమనగ్నం హి సోత్తరీయంతథామృతమ్ ॥ * ॥ పరాశ
 రః — ॥ శ్లో ॥ అశనం పూజితం నిత్యం బలమూర్జం ప్రయచ్ఛతి । అ
 పూజితంతుయద్భుక్తముభయంతు హినస్తితత్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే —
 ॥ శ్లో ॥ కార్యేహస్తమపోశానప్రయ్యైవ సమస్త్రీకమ్ । జలంపీత్యా
 తతః పశ్చిమ తావభుజ్జీతచాసలుతీః ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ప్రా
 ఙ్ముఖోఽన్నానిభుజ్జీతసూర్యాభిముఖఏవవా । పశ్చాద్బ్రోభోజనం కు
 ర్యాతామ్రం భూమ్యాం నిధాయవై ॥ ఉపవాసేనతత్తుల్యం మనురా
 హప్రజాపతిః ॥ మహావ్యాహృతిభిస్త్యనన్దం పరిషిన్నోదకైనతు । అ
 మృతోపస్తరణసుసీత్యాపోశనక్రియాం చరేత్ ॥ స్వాహాప్రణవసం యు
 క్తాం ప్రాణాయాన్నాహుతింక్షిపేత్ । అపానాయతతోహుత్వా వ్యాసా
 యతదనస్తరమ్ । ఉదానాయతతోహుత్వా సమానాయేతిపశ్చమీమ్ ॥
 శేషమనన్దం యథాకామం భుజ్జీతవ్యజ్జనైర్భుతమ్ । విజ్ఞాయధర్మమేతే
 షాం జపయదాశ్చ విద్విజః ॥ * ॥ అత్ర ప్రాణాగ్నిహోత్రమ
 స్త్రీణామ్ ॥ ఋషిచ్ఛన్దోదేవతాస్సదుపదేశతోలభ్యా ఇతి నలిఖ్యతై । గోవి

॥ పుస్తకాంతరే — ఋషిచ్ఛన్దోదేవతాశ్చ సదుపదేశతోలభ్యా ఇత్యర్థః

లః — || శ్లో || తర్జనీమధ్యచూర్ణామైః ప్రాణాయానాహుతిర్భవేత్ ।
 మధ్యమానామికాఙ్ఘ్రీరపానాయాహుతిర్భవేత్ || కనిష్ఠానామికాఙ్ఘ్రీ
 ధైర్వానాయజుహుయాత్తతః । కనిష్ఠతర్జన్యఙ్ఘ్రీరదానెచాహుతిః
 ష్టివేత్ || సర్వాఙ్ఘ్రీభిరాదాయసమానాయాహుతిర్భవేత్ || * ||
 శ్రీవారాహే — || శ్లో || నివేద్యహృదితద్భూయః పరిషేకాదిపూర్వక
 మ్ । జుహుయాదాహుతిః పంచవిష్టే ప్రాణాదిసంక్షకే || * || మనుః —
 || శ్లో || మధ్యమానామికాఙ్ఘ్రీగృహీత్వాన్మంమితం పునః । ప్రా
 ణాయచేత్యపానాయవ్యానాయచతతః పరమ్ || ఉదానాయసమానాయ
 స్వాహేతిజుహుయాత్క్రమాత్ || * || మధ్యమానామికాఙ్ఘ్రీరేవప
 ఞ్చప్రాణాహుతిః కుర్యాదిత్యత్రోక్తమ్ । ఆశ్వమేధికేవిశేషఉక్తః —
 || శ్లో || కుర్యాత్ప్రాణాహుతిః పంచసమాదాయసరుంతతః || * || ఇ

త్రాపిపిలిఖ్యంతే । అఖణ్డాదర్శే — ప్రాణాగ్నితూవాక్రంవత్సామి
 యథాశాస్త్రోద్విజత్సనామ్ । ప్రాణాహుతిమన్త్రీస్య, రుక్ష్మవర్ణః క్షుధా
 గ్నిఋషిః, గాయత్రీచ్ఛన్దః, ఆదిత్యోదేవతా, ప్రాణేనివిష్టఇతి క్షుధా
 గ్నయే ఆదిత్యాయేదమ్ । అపానాహుతిమన్త్రీస్య, గోక్షీరవర్ణః శ్రద్ధాగ్ని
 ఋషిః, ఉష్ణిచ్ఛన్దః, సోమోదేవతా, అపానేనివిష్టఇతి । శ్రద్ధాగ్నయే
 సోమాయేదమ్ । వ్యానాహుతిమన్త్రీస్య, పర్శనాశవణో హుతాశనః
 ఋషిః, అనుష్టుప్ఛన్దః, అగ్నిదేవతా, వ్యానేనివిష్టఇతి । హుతాశనా
 గ్నయేదమ్ । ఉదానాహుతిమన్త్రీస్య, ఇన్ద్రీకోపవర్ణః సృశాగ్నిఋ
 షిః, బృహతీచ్ఛన్దః, వాయుర్దేవతా, ఉదానేనివిష్టఇతి । సృశాగ్న
 యేవాయేదమ్ । సమానాహుతిమన్త్రీస్య, విద్యుద్వర్ణోవిరూపాగ్ని
 ఋషిః, పక్షిశ్ఛన్దః, పజన్యోదేవతా, సమానేనివిష్టఇతి । విరూపాగ్న
 యే శర్వన్యాయేదం సమమ్ । అయమగ్నిర్వైశ్వానరోయంవాయుడైవత్యస్య
 చేతనాత్మనెగోవిందాయస్వాహేతి । చేతనాత్మనేగోవిందాయేదమ్ । పతఙ్ఘో
 విధివద్భుక్త్వాబ్రహ్మజూయాయకల్పతే । పతఙ్ఘిశాస్త్రసద్భావంభూక్తవ్యం
 తత్ప్రయితృతః || * || ఇత్యేతావదధికం దృశ్యతే ।

తి । ఆగమప్రాసాద్యే — ॥ శ్లో ॥ హృదిధ్యాన్యహరింతస్యై నివేద్యా
 న్నం సమాహితః । మధ్యమానామికాఙ్గస్త్రైజ్ఞాహుయాదాహుతీః క్ర
 మాత్ ॥ * ॥ ఇదం సర్వాశ్రమసాధారణమ్ ॥ శ్లో ॥ ఆపోశనేనోపరిష్టా
 దధస్తావైచవభుజ్జతా । అనగ్నమమృతంచైవకార్యమన్నం ద్విజన్తనా ॥ * ॥
 ఇతి భుజ్జతాకర్తవ్యత్వవిధానాత్ , ద్విజన్తత్వాన్వసాహుత్ , ఏషువచ
 నేష్వధికారివిశేషానుక్తేశ్చ । అత్రశ్రుతిః — విష్ణునాత్తమశ్చద్విష్ణునా
 పీతం పిబద్విష్ణునాహృతంజిహ్నున్తి ॥ * ॥ ఇతి । శ్రీభాగవతే — ॥ శ్లో ॥
 త్వయోపభుక్తస్రగ్ధవసోలక్ష్మారచర్చితః । ఉచ్ఛిష్టభోజినోదాసాస్త
 వమాయాంతరేమహి ॥ * ॥ మహాభారతే — ॥ శ్లో ॥ పశ్చరాత్రవిదో
 ముఖ్యాస్తస్యగేహేమహాన్తనః । ప్రాసణం భగవద్భుక్తంభుజ్జతేచాగ్ర
 భోజనమ్ ॥ * ॥ శ్మృత్యస్తరే ॥ శ్లో ॥ ప్రాసణేనమహావిష్ణోర్వైశ్వదే
 వం కరోతియః । ప్రాణాగ్నిహవనం చైవతేనలాకాజితాన్త్రయః ॥ * ॥
 శ్రీగీతాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ అహం వైశ్వానరోభూత్వాప్రాణినాం
 దేహమాస్థితః । ప్రాణాపానసమాయుక్తఃపచామ్యన్నం చతుర్విధమ్ ॥ * ॥
 సుమన్తః — ॥ వా ॥ దంతచర్వణ మాహుతీనాం వజ్రయేదన్తరే నిగి
 రేత్ ॥ * ॥ ఇతి । హారితః — ॥ శ్లో ॥ పశ్చప్రాణాహుతీః కుర్యాచ్చు
 ధానైరభిహరితైః । ఉచ్ఛిష్టైనఘృతం దద్యాత్ ప్రాఙ్మలేవణాన్విత
 మ్ ॥ * ॥ ప్రాణాహుతీఃపశ్చాదేవలవణాన్వితం వ్యజ్జనం దద్యాదిత్య
 భః , ప్రాణాహుతిస్తు శుద్ధానైరేవకార్యా । తథాపరాశరః —
 ॥ శ్లో ॥ అస్మాతాశీమలంభుక్తైర్హ్యజపః పూయశోణితే । అహుతాగ్నిః
 క్రిమింభుక్తైర్హ్యదాతావిషమశ్నుతే ॥ ప్రాణాహుతీస్తుయఃపూర్వంల
 వణాన్వితమీక్షతే । తదన్నం వజ్రయేద్విద్వాత్ భక్షయత్ సర్వనోషభా
 క్ ॥ * ॥ ఔర్వః — ॥ శ్లో ॥ అనిష్ట భక్షయేదిథ్యం వాగ్యతోఽన్నమ
 కుత్సుయత్ । పశ్చగ్రాసాన్త హామానీ ప్రాణాద్యాప్యాయనాయతు ॥
 (ప్రాణాధ్యాత్వాంతప్రత్యితిపాతాన్తరమ్) ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః —
 ॥ శ్లో ॥ కృతాగ్నికార్యోభుజ్జేత వాగ్యతోగుర్వనుజ్ఞయా । ఆపోశనక్రియా

పూర్వం సత్కృత్యాన్నమకుత్సయః ॥ * ॥ ఆపస్తమ్బః — ॥ శ్లో ॥
 వవిత్త్రం ధారయేద్విప్రః కాశేయం దక్షిణేకరే । భుజ్జానస్తు విశేషేణ సౌఽ
 న్నదోమైర్నలిప్యతే ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మయజ్ఞేజపే
 హూమే బ్రహ్మగ్రథిర్విధీయతే । భాజనే వర్తులః ప్రోక్త ఏవంథమోఽ
 నహీయతే ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ భక్త్యంభాజ్యంచ లే
 హ్యంచ నమోనారాయణేతియః । అభిమన్త్ర్యిసప్తభుజ్జేఽనయా
 తి పరమాంగతిమ్ ॥ * ॥ శఙ్ఖః — శ్లో ॥ పీతావశేషితం పీత్వా పానీయం
 బ్రాహ్మణః క్వచిత్ । త్రిరాత్రంతు వ్రతంకుర్యాద్వామహస్తేనవాపు
 నః ॥ * ॥ అత్ర పరిహారమాహవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ పాత్రశిష్టంతుయ
 త్తాయం పానేపాదావనేజనే । భూమాతదమ్బు విస్రావ్య శిష్టం తత్పాన
 మహతి ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ పానీయంతు పిబేద్యేనతత్పా
 త్రం నృపసత్తమ । అనుచ్ఛిష్టం భవేత్తావద్యావద్భూమా ననిక్షిపేత్ ॥ * ॥
 అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ ఆసేవ్య నపిబెత్తేయం తిష్ఠన్నాజ్ఞలి నాపిబేత్ । వా
 మహస్తేన వైయాయాం తథైవాన్యకరేణవా ॥ తోయం పాణినఖసప్త
 ష్టంబ్రాహ్మణోనపిబెత్సర్వచిత్ । సురాపానేన తత్తుల్యంమనుసాన్వయంభు
 వోఽబ్రవీత్ ॥ వామహస్తేనయోభుజ్జేఽయోఽపిబతివాద్విజః । సురాపా
 నేనతుల్యంస్వాదిత్యేవం మనురబ్రవీత్ ॥ స్వహస్తే విద్యమానేఽపి బ్రాహ్మ
 ణోజ్ఞానమర్బులః । తోయంపిబతివక్త్రే నిశ్వయోనాజాయతేధ్రువమ్ ॥ * ॥
 వసిష్ఠస్తృతాచ — ॥ శ్లో ॥ జలంపిబేన్నహస్తాభ్యామ్ ॥ * ॥ ఇతి । అగ్ర
 వామహస్తభోజననిషేధాదక్షిణహస్తస్య శక్యత్వే । స్మృత్యన్తరే —
 ॥ శ్లో ॥ భుజ్జానో దక్షిణం బాహుం న సంయజ్ఞ్యాత్కదాచన । ఉద్భృత్యవా
 మహస్తేన తృహర్తస్సలిలం పిబేత్ ॥ * ॥ అతోవామహస్తేన పాననిషే
 ధాభోజనకాలాదన్యత్ర । మాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ శఙ్ఖశుక్తీచకరకంయ
 చ్చాన్యత్పానభాజనమ్ । దక్షిణేనైవ తత్కుర్యాన్నవామేనకదాచన ॥ నా
 రికేభోదకం కాంస్యే తామ్రపాత్రోపి తంమధు । గవ్యంచ తామ్రపాత్ర
 థం మద్యతుల్యం ఘృతంవినా ॥ * ॥ యసుః — ॥ శ్లో ॥ నహస్తేన పిబే

త్రియం భుక్తౌతు ద్విజనస్తమః । అన్యేన కాన్యపాత్రైః పిబేదన్యైశ్చ
 సాధనైః ॥ * ॥ భుక్తిగ్రహణాదన్యశ్రపాణినాపానెనదోషః, అజ్ఞులినా
 తన్నిషేధాత్ । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ అర్థభుక్తేన యోవిప్రస్తతాత్రై
 ణజలంపిబేత్ । భుక్త్వాదైవంచ పిత్ర్యంచఆక్ష్మానంచోపఘాతయేత్ ॥ * ॥
 అత్ర శాణ్డీల్యోవిశేషమాహ — ॥ శ్లో ॥ కుర్వతుస్సభాజనం కర్మసర్వే
 షు గృహమేధిషు । ప్రసాద్యతాననుజ్ఞాప్యసమశ్చీయాత్ప్రసన్నధీః ॥
 నావశ్యంభాజనమానం కుటుమ్బాశ్రమవాసినామ్ । నాచోపచారఃకర్త
 వ్యోభుజ్జతాంసహభోజనైః ॥ పిబేద్భోజనపాత్రైః పాణినావానభాజ
 నైః । ప్రభూతంనపిబేత్త్రియం నాపిబన్నశంచరేత్ ॥ వీతాఽవశిష్టంచ
 మకే పునస్తన్నపిబెజ్జలమ్ । శాకాద్యం నోత్సృజేత్స్థాల్యాంపాణినావా
 పిభుజ్జాణామ్ ॥ స్నానాచమనపానార్థమహాణాద్యర్థముబ్బయేత్ । ఉ
 పయుక్తం భగవతా పానీయం తత్ప్రకల్పయేత్ ॥ మధుపరీస్తధాన్నా
 ద్యం యచ్ఛుక్తం పరమేష్ఠినా । ప్రాణవగ్రక్షణీయంతద్వినియోగావసా
 నకమ్ ॥ భువంస్పృష్టాపదాగ్రైః పాత్రం సవ్యేనపాణినా, అశ్చీయా
 త్మస్తమాచ్ఛాద్య పాదౌవస్తాస్తరేణచ ॥ అజ్ఞానారోపయేత్పాదంపా
 ణినా నాక్రమేద్భువమ్ । అజ్ఞం వానస్పృశేత్పద్యాం పాదం పాదాస్త
 రేణచ ॥ * ॥ అఖణ్డాదశే — ॥ శ్లో ॥ అన్నస్యవానిషేధార్థముపదు
 శస్యవాపునః । ధర్మాధ్వాంవిసృజేద్వాచం నాసద్వాచం కదాచన ॥ * ॥
 ఏవమవశ్యవక్తవ్యార్థే వాగ్విసర్జనానుజ్ఞానాద్భిషమైవ వక్తవ్యమ్ । అ
 త్రిః — ॥ శ్లో ॥ శబ్దేనాపఃపయఃపీత్వా శబ్దేనఘృతపాయసమ్ । శబ్ద
 నాపాశనం కృత్వా సురాపానసమంభవేత్ ॥ * ॥ పైతీనసిః — ॥ శ్లో ॥
 నకుర్యాత్ప్రసనంశబ్దంక్రీధమన్యత్రచింతనమ్ । శిశూనాం భత్సనంచా
 పి శ్వచణ్డాలాది దర్శనమ్ ॥ అశుచీనాం తథామధ్యేప్రేక్షతామప్యసేష
 తామ్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నాశ్చీయాత్ప్రేక్షమాణానాంప్ర
 మాదాదపి దుర్మణామ్ । నయజ్జశిష్టాదన్యచ్ఛనప్రథో నాన్యమానసః ॥
 ఆత్మార్థంభాజనంయస్య రత్యర్థం యస్యమైధునమ్ । వృత్త్యర్థం యస్యచా

ధీతం నిష్ఫలం తస్య జీవితమ్ ॥ నాథరాత్రే నమఃకామే నాజీర్ణే నాన్య
 వస్త్రధృత్ । నచభిన్నాననగతో నశయానఃస్థితోఽపివా ॥ నభిన్నభాజనేఽ
 స్త్రీయాన్నభూమ్యాం నచపాణిషు । నాన్ధకారే నచాకాశే నచ దేవాల
 యాదిషు ॥ * ॥ శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ నాజ్యస్థే దారుసంస్థేహ నా
 కాశేనాన్ధకారితే । నాస్త్రీయాచ్యయనారూఢో నదీపేనిహ తేపునః ॥ న
 దృష్త్వా కేశకీటాద్యం నచావైష్ణవదర్శనే ॥ * ॥ వైష్ణవః - “ నచలతినిజ
 వణః ధర్మతోయః ” “ నిజాచారాదవిప్లుతః ” ఇత్యుక్తలక్షణః । కేశేతి స
 హపాకవిషయమ్, అన్యస్యపరిహారోక్తేః । శ్లో ౩ హ — ॥ శ్లో ॥ శూ
 న్యాలయేనచాస్త్రీయాద్విహాయసి జలాశయే ॥ * ॥ విహాయసి - హర్ష్యా
 దౌ । తథాఽపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ దద్భిరపూపస్యనావచ్ఛన్యాద్య
 స్య కులేమ్రయేత నతత్రా నిర్దేశేభాక్తవ్యం తథాఽనుష్ఠితాయాం సూతి
 కాయామస్తశ్శవేచాప్రయతోపహతమన్నహప్రయతం నశ్వభోజ్య మ
 ప్రయతేనతు శూద్రైఃపహృతమభోజ్యం పదావోపహతం సిచావా శు
 నావాఽపపాత్రైఃపా దృష్టంసిచావోపహృతం దాస్యావానక్తమాహృతం
 భుజ్జానంవా యత్ర శూద్ర ఉపస్పృశేదనహాద్భిర్వాసమానపక్షౌభు
 జ్జానేషువా యత్రానూథా యోచ్ఛిష్టం ప్రయచ్ఛేదాచామేద్వా కుత్స
 యిత్వావా యత్రాన్నం దమ్యర్తును మైరవహూతమవ్యైర్వాఽమేద్యై
 ర్నుభిజ్జీత తథాప్రాసాదేకృతభూమాతుభుజ్జీత ॥ * ॥ ఇతి । దద్భిర
 పూపాన్నావచ్ఛిన్యాతింతుహస్తేనావచ్ఛిద్య భక్షయేత్, ఉపలక్షణమి
 దమ్, ॥ శ్లో ॥ శాకమూలఫలేక్షూణిదస్త్రచ్ఛేదైర్నభక్షయేత్ ॥ * ॥ ఇతిస్మృ
 తేః । యస్యైతి - శాతాతపః — ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణాదీనామాశౌచే
 యస్సకృదోదనమశ్నాతి తస్య తావదాశౌచం యావత్తేహమాశౌచస్యా
 పగమ ఆశౌచవ్యపగమే ప్రాజాపత్యం కుర్యాత్ ॥ * ॥ ఇతి । యత్వజ్జిరో
 వచనమ్ — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మక్షుశ్రవిశాంభుక్త్వా నదోషస్త్యగ్నిశ్చూ
 త్రిణాం । సూతకేశావశౌచేష్యస్థిసంఘాయనాత్పరమ్ ॥ * ॥ ఇతి । తస్యగా
 త్తరవిషయమాపద్విషయం వేతి మస్తవ్యమ్ । అస్తరితి అశ్రమనః —

॥ శ్లో ॥ నాద్యాదస్తశ్చవేదామే నాథీతేనజాహూతిచ । తానివీధ్యస్తరే
కుర్యాదేకాదశభనుష్పరే ॥ * ॥ అత్ర వక్తవ్యవిశేషోఽస్త్వదుక్తే ఆశౌచ
శతకవ్యాఖ్యానే విస్తరణ ప్రస్తవ్యః । అప్రయతేతి - అశుచినా ఉపహ-
తం స్పృష్టమన్నమప్రయతం నత్వభోజ్యమ్ , అద్భిః ప్రోక్షితం భస్మా
దినా సంస్పృష్టమభిఘాతం వాచాస్పృశస్తం భోజ్యమేవ , కఃపునరప్రయ
తస్యాభోజ్యస్యచభేదః , అప్రయతేన విప్రేణ సంస్పృష్టమప్రయతమ్ ,
లశునాదికమభోజ్యమ్ , తతోఽగ్నిక్షణాదినాఽపి నభోజ్యమితి । అప్రయ
తేనేతి - శూద్రైః పూతమానీతం స్పృష్టమస్పృష్టుచాభోజ్యమ్ ,
ప్రోక్షణాదినాఽపి నభోజ్యమిత్యర్థః । పదేతి - పదాపాదేనవా , సిచా -
వస్త్రేణవా , ఉపహతం స్పృష్టమభోజ్యమ్ । ఏవం శునావా పతిత చణ్డా-
లాదినా అపపాత్రేణవా స్పృష్టం దృష్టంచ , సిచా వస్త్రేణానీతం దా-
స్యావా , నక్తమాహృతం నభోజ్యమ్ । వస్త్రగ్రహణాత్పత్రాన్తరా-
నీతస్య నదోషః , నక్తగ్రహణాద్దినానదోషః । భుజ్జానం శూద్రఉపస్పృ-
శేద్యది తదానభుజ్జీత । శూద్రగ్రహణమప్రయతోపలక్షణమ్ । అనర్హ-
ద్భిః - వ్రాత్యదువృత్తాదిభిస్సపజ్జైః నభుజ్జీత । భుజ్జానైశుచయద్యే-
కఉత్థాయ భోజనాద్విరమ్య ఉచ్ఛిన్నం శిష్యాదిభ్యః ప్రయచ్ఛేదాచామే-
ద్వా ఉత్తరాపోశనం కుర్యాత్తస్యాం పజ్జైః ఇతరే నభుజ్జీరన్ । అతోభు-
జ్జానేష్యైకోఽపి నవిరమేత్ , విరమన్భోజనకట్టకఇత్యుచ్యతే । కుత్సయి-
త్వావేతి - మూర్ఖవైధేయవ్రాత్యేత్యాదిభిర్గర్హిత్యాదత్తమన్నం నభుజ్జీ-
త , తథామనుష్యైర్గర్హితారాదిభిరవప్రయతం నభోజ్యమ్ । నాపి ప్రాసా-
దే - దారుమయే మఖేచవా సాధేశుద్ధేఽపి పాత్రే నభుజ్జీత , కింతు కృత-
భూమా - గోమయాదినాసంస్పృతాయాం భూమాభుజ్జీతేతిసంవర్తః—
॥ శ్లో ॥ దృష్ట్వాదక్యాశ్వచణ్డాలాన్ప్రతిలోమాంస్తథాఽనుజాన్ । భుజ్జా-
నాఽనుద్గిరన్భుక్తం త్రిరాత్రాదేకతశ్శుచిః ॥ * ॥ భుక్తముద్గిరన్నేకరాత్రే-
ణ , అనుద్గిరన్తుత్రిరాత్రాప్రవాసెనశుచిః । అనుజాన్ - అనులోమజాన్ ।
క్షృత్యస్తరే — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలపతితంశ్వానముదక్యాం సూతికాం త

థా । దృష్ట్వాభుక్త్యంతరేస్సత్వా మానస్తోకేత్ర్యచం జపేత్ ॥ * ॥ సం
 వర్తశ్చ — ॥ శ్లో ॥ ఉదక్యామథచణ్డాలగ్రామసూకరకుకుటాన్ । భు
 క్త్యంతరే సమీత్యైతాన్ జపేత్పూర్వోద్దితామృచమ్ ॥ * ॥ ఋక్ - మా
 నస్తోకేతి ॥ శ్లో ॥ షణ్డాలమేదానేచయాగేచ యదేభిరవలూకితమ్ । దైవే
 కర్మణిపిత్రైచ తత్సర్వం పరివర్జయేత్ ॥ * ॥ హరితః — ॥ శ్లో ॥ రజ
 స్వలాదృష్టమన్నం భుక్త్వా వమనమిష్యతే । చణ్డాలదృష్టమన్నంచ సూతి
 కాదృష్టమేవచ ॥ * ॥ ఏతేనస్వస్యశూద్రాద్యదర్శనేపి తైర్నృప్తం త్యా
 జ్యమితి ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలపతితంప్రేతం శ్వశూద్రాదీన్ రజస్వలామ్ । ఏ
 తాన్నిరీక్ష్యభుజ్జ్వాహా వమితోష్ఠపవసేత్ప్రేమామ్ ॥ ఉచ్ఛిష్టస్పర్శమాత్రే
 తుస్సత్వా ప్రాణాయామవాన్ భవేత్ ॥ * ॥ అశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥
 ఉత్థాయచపునః స్పృష్టం పాదస్పృష్టంచలభ్యేతమ్ । కేశకీటాదిపతనం ము
 ఖ్యరూజ్యవివర్జితమ్ ॥ అన్నంత ద్రాక్షసంవిద్యాత్తస్మాద్యత్నేనవర్జయేత్ ॥
 రాక్షసాచ్ఛిష్టభుగ్విప్రస్సప్తపూర్వాపరాసపి । రౌరవేనరకేఘోరే స్వ
 పితౄన్నాతయిష్యతి ॥ * ॥ ముఖ్యమ్ - ముఖనిస్సృతమ్, ॥ శ్లో ॥ ఉపదంశ
 మథాన్నంవా భూజనేముఖనిస్సృతమ్ । ద్విజాతీనామభోజ్యం తదృక్త్వా
 చాన్ద్రాయణంచరేత్ ॥ * ॥ ఇతిస్తృతేః । వరాశరః — ॥ శ్లో ॥ మృత
 సూతకపుష్టాగ్నం ద్విజంశూద్రాన్నభోజినమ్ । అహంతన్నవిజానామి కాం
 కాంయోనింగమిష్యతి ॥ గృధ్రోద్వాదశజన్మా ని దశజన్మా నిసూకరః ।
 శునకస్సప్తజన్మ స్యాదిత్యేవం మనురబ్రవీత్ ॥ * ॥ బ్రాహ్మ — ॥ శ్లో ॥
 శూద్రభుక్తవశీష్టంతు నాద్యాదృజ్జిహ్వితంక్వచిత్ । పాత్రాంతరే నిధా
 యాస్మాద్దద్యాన్నిరవశేషతః ॥ * ॥ పాకభాణ్డాలాపత్రాంతరే నిధాయ
 తత్తలాదాయ వ్యజ్జనోదనాదికం శూద్రాదక్యాదిభ్యఃప్రదేయమ్ , ఏవం
 సతి పాకభాణ్డం భూజ్యమిత్యర్థః । శ్లోః — ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణోచ్ఛి
 స్టాశనే మహావ్యాహృతిభిరభిమన్త్ర్యిషఃపిబేత్, బ్రాహ్మీంసువర్చలా
 పిబేత్, శూద్రోచ్ఛిష్టభోజనేత్రిరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఇదమకామే
 కామతస్తు బృహద్యమః — ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణశూద్రోచ్ఛిష్టభోజనే

సప్తరాత్రం పంచగవ్యం పిబేత్, పాగ్మహోచ్ఛిష్టాసనేత్వైహారాత్రమ్ || * || ఇతి । అభ్యాసే । మనుః — || శ్లో || భుక్త్వా సహపాగ్మహోజేన ప్రాజాపత్యేన శుభ్యతి । శూద్రేణ సహ భుక్త్వాఽన్నంచాద్రాగ్మహోజేన మధాచరేత్ || * || అత్ర సహభోజనముచ్ఛిష్టభోజనమేవ । ప్రజాపతిః — || శ్లో || ఉదకాయాః కరణాన్నం భుక్త్వా చాద్రాగ్మహోజం చరేత్ । ప్రాజాపత్యమమత్యాచేత్త్రిరాత్రం సప్తప్రభాజనే || తదర్థం భాజనే చైవ త్రిగుణం సహభోజనే । చతుర్గుణం తదుచ్ఛిష్టే పానీయేఽర్థమేవ చ || * || బుద్ధిపూర్వైర్ధమ్, అజ్ఞానే అధాన్యమిత్యర్థః । అత్రిః — || శ్లో || తదుచ్ఛిష్టే ద్విజోభుక్త్వా కృచ్ఛం చాద్రాగ్మహోజం చరేత్ । అజ్ఞానాత్కృచ్ఛం మేకం స్యాత్పానీయేతు తదర్థకమ్ || * || స్మృత్యంతరే — || శ్లో || ఉదకాయాససమీపస్థమన్నమద్యాత్ప్రమాదతః । ఉపవాసత్రయం కుర్యాన్మత్యాకృచ్ఛం సమాచరేత్ || ఉదకాయస్పృష్టమస్పృష్టమన్నం భుక్త్వా తు కామతః । ప్రాజాపత్యేన శుద్ధిస్సాన్యదజ్ఞానేతు త్రిరాత్రతః || శయనం భుక్తిపాత్రం వా సప్తప్తామోహోద్విజోత్తమః । అస్మాత్వాభాజనం కుర్వన్నుపవాసేన శుభ్యతి || భుక్త్వా రజస్వలాపాత్రే ప్రాజాపత్యేన శుభ్యతి । నిలేపేత్రిదినం కుర్యాదజ్ఞానోద్విదినం భవేత్ || సప్తప్తామోహోద్వాసోవాతదన్నం వా ప్రమాదతః । అస్మాత్వాభోజనం కుర్వన్నుపవాసత్రయంచరేత్ || అర్తవాభిప్లుతాం నారీం దృష్ట్వా భుక్తిమప్రమాదతః । తదన్నం ఛర్దయిత్వా తు కుశవారిపిబెదహః || దృష్ట్వా భుక్తిమధ్యతిశేషః । జీర్ణంచేద్వమనాశక్త్యా పిబేత్కృత్వా విరచనమ్ || త్రిరాత్రం బుద్ధిపూర్వైస్సాన్యదభ్యాసేత్రిగుణం భవేత్ || పిబెత్పంచగవ్యమితి శేషః ।

* పక్వాన్నవ్యతిరిక్తభక్ష్యభక్షణే *

|| శ్లో || భుక్త్వాఽన్నం తయా సప్తప్తం భక్ష్యం వా భక్షయేచ్ఛృతమ్ । ఉపవాసత్రయం కుర్యాన్మత్యాకృచ్ఛం సమాచరేత్ || * || దక్షయమా — || శ్లో || భుజ్జానేన తు విప్రేణ సప్తప్తాచేతాన్యరజస్వలా । ప్రాజాపత్యేన శుద్ధిస్సాన్యాత్ప్రణాయామ శతేన చ || * || యత్తు సుమస్త

నోక్తమ్ — || వా || లశున పలాంజు గృజ్ఞన కవకభక్షణే సావిత్రిష్టసహ
 స్రాణ మూర్ధ్ని సంపాతాన్నయేదేతాన్యైవ వ్యాధితస్య భిషక్రియాప్ర
 తిషిద్ధాని భవన్తి యానియైవంప్రకారాణి తేష్వపి నహోషః || * || ఇతి ।
 సంపాతాన్నయేత్ - ఉదకవిహ్లాప్రక్షిపేదిత్యర్థః । స్మృత్యర్థసారే —
 || శ్లో || ఉచ్ఛిష్టస్పర్శనంజ్ఞాత్వా తతాపత్రం పరిహృత్యచ । తతాపత్రంపరి
 హృత్యాభిభూమిం సమనులిప్యచ || అన్నంపాత్రే నిభాయైవ తదన్నంపరి
 వేష్టయేత్ । పరిషిచ్యతతఃపశ్చాద్భోజయేచ్ఛనదోషకృత్ || ఏకపక్ష్యాతు
 భుజ్ఞానోబ్రాహ్మణోబ్రాహ్మణంస్పృశేత్ । తదన్నమత్యజ్ఞాభుక్త్వాగా
 యత్ర్యష్ట శతం జపేత్ || భుజ్ఞానేషుతు విప్రేషు యోగ్రేపాత్రం ఏము
 జ్ఞాతి । సచారస్సదపాపిస్తోబ్రహ్మణుసమఉచ్యతే || అపేయకపక్ష్యాం
 నాశ్చీయాద్భాగస్సస్వజజ్జేరపి । కోహిజానాతి కింకస్య ప్రచ్ఛన్నం
 పాతకంభవేత్ || * || పరాశరః — || శ్లో || ఏకపక్ష్యుపవిష్టానాం దు
 శ్కృతం యన్దురాత్మనామ్ । సర్వేషాం తత్సమానం స్యాద్భిషజ్జిర్నభిద్య
 తే || అగ్నినాభస్య నాపాపిస్తమేభ్యున సలిలేనవా । దర్భాదినాచమార్గైః
 పక్ష్యైభేదోవిధీయతే || ద్వా రెణిముఖామ్యావాషఢ్భిఃపక్ష్యైర్విభిద్య
 తే || ఏకపక్ష్యుపవిష్టాయే నస్పృశేయః పరస్పరమ్ । భస్మాద్యైఃకృత
 మర్యాదా నతేషాం సజరూఢో భవేత్ || * || ఆదిశబ్దేన అగ్నినా భస్య నా
 వేత్కుక్తసజ్జ్రహః । సజ్జ్రహే — || శ్లో || నరాణాం భోజనేకాలే
 యదిదీపోవినశ్యతి । పాణిభ్యాం పాత్రచూదాయ భాసకరం మనసాస్త
 రేత్ || పునర్దీపమసౌదృష్ట్వా తచ్ఛేషం భోజయేన్నరః || పునరన్నం న
 భోక్తవ్యం భుక్త్వా చాద్వాయణం చరేత్ || * || యాజ్ఞవల్క్యః —
 || శ్లో || నాశ్చీయాద్భార్యయా సాధకమన్నంచాపివిశేషతః । నభార్యా
 దర్శనేనశ్చీయావైకవాసాశ్చపంచవిశేత్ || * || సజ్జ్రహే — || శ్లో ||
 ఏకపక్ష్యాతు భుజ్ఞాన ఉచ్ఛిష్టం స్పృశతేయది । ద్వావిప్రావిస్మజేదన్నం
 భుక్త్వాచాద్వాయణం చరేత్ || * || అత్రాయం వివేకః - మిథస్సుర్నే
 తదన్నమత్యజనితుక్తం గ్రష్టవ్యమ్, భుక్తి పాత్రాచ్ఛిష్టస్వశేతు

త్వా విప్రా విస్మయేదన్నమిత్తుక్తం గ్రాహ్యమ్, అన్యతరస్యోచ్ఛిష్టస్స
 ర్భావే తత్పత్రం పరిహృత్యచేత్తుక్తం కర్తవ్యమితి । పరాశరః —
 ॥ శ్లో ॥ సకృచ్ఛాన్ద్రీం ద్విజో గత్వా చ రేత్రాచాచ్ఛ్రీణి వింశతిమ్ ।
 తదైవ కుర్యాత్త్రాచాచ్ఛ్రీణి వృషలీ సహభాజనే ॥ * ॥ ఇదమభ్యాసవిష
 యమ్ । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ యదాభోజనకాలేతు హ్యశుచిర్భవతి
 ద్విజః । భూమా నిశాయ తం గ్రాసం సాత్వా విప్రవిశుధ్యతి ॥ విశు
 ధ్యత్తువవాసేన త్రిరాత్రైవైవభాజనే ॥ * ॥ అశుచిః - శాద్విసప్తశా
 నేన శ్వశూద్రాదిస్పర్శనేనచ గ్రాసనిధానసానాచ్ఛుద్ధిః, ముఖ్యగ్రా
 సభాజనే త్రిరాత్రైవైవభాజనే వివేకః । పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ ఏకపక్ష్యుగ్రాప
 విష్టానాం విప్రాణాం సహభాజనే । యద్యేకోపి త్యజేత్పత్రం శేషమ
 న్నం నభోజయేత్ ॥ మోహాదుచ్ఛ్లేతచేద్విప్రః పక్ష్యాముచ్ఛిష్టభో
 జనమ్ । స్త్రాయశ్చిత్తం చరేద్విప్రః కృచ్ఛ్రం సాన్తపనం శ్చుతమ్ ॥
 ఏకపక్ష్యుగ్రాపవిష్టానాం విషమం యః ప్రయచ్ఛతి । యశ్చైవాశ్చాతివిష
 మం కుర్యాద్భిష్కాహణో వ్రతమ్ ॥ ఏతచ్చిరాభ్యాసవిషయమ్ । ప
 జ్జిరభేదీవృథకాపకీనిత్యం బ్రహ్మణనిష్ఠకః ॥ ఆదేశీవేదవిక్రయీ పక్ష్యే
 తే బ్రహ్మఘాతకాః ॥ * ॥ పజ్జిరభేదీ - విషమదాతా, వృథకాపకీ - స్వ
 స్యానేయం చ న్లాఘ్య న్లాఘ్యవస్తుభేదపాకకరః । బ్రహ్మణనిష్ఠకః -
 శ్రోత్రియోవా అశ్రోత్రియోవా తమపీననిష్ఠేత్ । ఆదేశీ - ॥ శ్లో ॥ య
 మిచ్ఛేన్నరకం నేతుం సపుత్రపశుపాన్ధవమ్ । తందేవేష్వధిపం కుర్యాన్తో
 ముచ బ్రాహ్మణేషుచ ॥ * ॥ ఇత్యుక్తః । వేదవిక్రయీ - ॥ శ్లో ॥ ప్ర
 ఖ్యాపనం ప్రాధ్యయనం ప్రశ్నపూర్వప్రతిగ్రహః । యాజనాభ్యాప
 నే వాదః పద్విధో వేదవిక్రయః ॥ * ॥ ఇతిమనూక్తః, ॥ శ్లో ॥ వేదాక్ష
 రాణియావన్తి నియుక్త్యాదధకా రణాత్ । తావతీం బ్రహ్మహత్యాంవై
 వేదవిక్రయ్యవాపున్యాత్ ॥ * ॥ ఇత్యుక్తోవా । యమః — ॥ శ్లో ॥
 అశ్చాతియోభృత్యజనస్యనుధ్యేమృష్టాన్నమేకోరసగృహురైవ । దీప్తైః
 కటాక్షైరభివీక్ష్యమాణోవ్యక్తం విషం హాలహాలం సభుక్షే ॥ * ॥ భృ

త్యజనః - పోష్యవర్గః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ దాసశిష్యాచ భార్యాచపిత
 రౌ గురవస్తథా । పుత్రశ్చమాతులాద్యాశ్చ పోష్యవర్గా ఉదాహృ
 తాః ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ భార్యాభృతకదాసేభ్యఉచ్చి
 స్తం శేషయేద్భుధః । భోజనంతు ననిశ్శేషం కుర్యాత్ప్రజ్ఞః కదాచన ॥
 అన్యత్రదధిసక్త్యాజ్యపలలక్షీర మధ్వపామ్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః —
 ॥ వా ॥ పితుర్జ్యేష్ఠస్యచ భ్రాతృరుచ్చిష్టం భాక్తవ్యం ధర్మవిప్రలిపత్తా
 వభోజ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । చింతామణౌచ — ॥ శ్లో ॥ తామ్బూలాభ్య
 జ్జనైవైవకాంస్యపాత్రైచభోజనమ్ । యతిశ్చబ్రహ్మచారీచవిధవాచపి
 వర్జయేత్ ॥ * ॥ స్మృతిమాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ అజ్ఞానంచైవతామ్బూలం
 కాంస్యపాత్రైచభోజనమ్ । బ్రహ్మచారియతిశ్చైవనాశ్చీయాత్తుకదాచన ॥
 అశ్చీయాద్యదిమోహేనతప్తకృచ్ఛాప్రపడాచరేత్ ॥ * ॥ సనతుకమారః
 ॥ శ్లో ॥ విధవాబ్రహ్మచారిచయతిశ్చవ్రతవాంస్తథా । తామ్బూలమజ్ఞానంచైవ
 కాంస్యపాత్రైచభోజనమ్ ॥ దస్తకాస్తం మైథునంచయావజ్జీవం నకార
 యేత్ ॥ వ్రతస్థస్యవ్రతానస్తరం కార్యమేవేత్యుక్తమ్ । బ్రహ్మచారివి
 షయే । వైష్ణికోబ్రహ్మచారిచతామ్బూలాభ్యజ్జనైతథా । మైథునం కాంస్య
 పాత్రస్థమనం చైవనభోజయేత్ ॥ వివాహేనస్తరం కార్యమన్యస్య
 బ్రహ్మచారిణః ॥ తైలయస్త్రేతుయన్త్రాదేశ్శబ్దాయావత్ప్రవర్తతే ।
 తావత్కాలం నభోక్తవ్యం శూద్రాన్త్యపతితస్యచ ॥ కాహళభ్రమణగ్రా
 జ్ఞాం ముసలోలూఖిలస్యచ । ఏతేషాం నినదోయావత్తావత్కాలమభోజ
 నమ్ ॥ చణ్డాలసూతికోదక్యావాక్యం శ్రుత్వాద్విజోత్తమః । భుక్త్యాత్తు
 గ్రాసమాత్రేణదినమేకమభోజనమ్ ॥ * ॥ సనతుకమారః — ॥ శ్లో ॥
 ఏకాదశ్యాం మునిశ్రేష్ఠయోభుక్తేగ్రమాథచేతనః । ప్రతిగ్రాసమసౌభు
 క్తేగ్రీకిల్బిషం శ్వాసవిల్సమమ్ ॥ నిమ్రుతిర్నద్యవసౌక్యాధర్మశాస్త్రేమనీ
 షిభిః । ఏకాదశ్యన్నకామస్యనిమ్రుతిః క్వాపినోదితా ॥ * ॥ యాజ్ఞవ
 లక్యః — ॥ శ్లో ॥ అనర్చితం వృధామాంసం కేశకీటసమన్వితమ్ । శూ
 క్తం పర్వుషితోచ్చిష్టం శ్వసృష్టం పతితేక్షితమ్ । ఉదకాన్యసృష్టసంఘా

నంచ వర్ణయేత్ ॥ గోభ్రాతంశకునోచ్ఛిష్టం పదాస్పృష్టంచకామతః ।
 వృధాకృతసంయావపాయసాపూపశఘ్నులీః ॥ * ॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వ
 రః — ॥ వా ॥ అనర్చితమ్ - అర్చాహోయయదవజ్ఞయాదీయతే । దే
 వతామృద్యైశవృతరకెణాత్పాథంయత్సాధితం తద్వృధామాంసమ్ ,
 కేవలాత్పాథమేవేత్యర్థః । శూక్తమ్ - యదన్నం కేవలంకాలపరివాసేన
 వ్యావృతం సర్వకాలపరివాసాభ్యాంవా అస్థిభవతి తచ్ఛూక్తమ్ , యద్వా
 అస్తుద్రవ్యసంసద్ధాభావేఽపిస్వయమేవాస్థిభూతమ్ । కేశకీటసమన్వితమ్ -
 కేశకీటాభ్యాంయుక్తం వజ్రయేత్ । పర్యుషితంపూర్వస్త్రి దినేపవిత
 మ్ । ఉచ్ఛిష్టమ్ - భుక్తోఽస్థితమ్ । ఉదకాస్పృష్టమ్ , ఇదముపలక్షణమ్ ,
 “ అమెధ్యపతితచణ్డాలపుటాసరజస్వలామనఖిమస్థినం స్పృష్టాన్నం వర్ణయే
 త్ ” ఇతి శబ్దస్తరణాత్ । సంఘుష్టమ్ - కోభుజ్జగ్రాఇతి యత్సంఘుష్టవ్యదీ
 యతేతత్సంఘుష్టానమ్ । అన్యసమృద్ధవ్యపదేశేనయద్దీయతేతత్పర్యాయా
 నమ్ , బ్రాహ్మణాన్నం శూద్రేణయద్దీయతేశూద్రాన్నం బ్రాహ్మణే
 నయద్దీయతేతత్ , యథా - “ ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణాన్నం దదమాచ్రశ్మా
 ద్రాన్నం బ్రాహ్మణోదదత్ । ఉభావేతావభోజ్యాన్నాభుక్త్వాచాద్ద్రా
 యణం చరేత్ ” ఇత్యేత్రోక్తాన్నమితియావత్ । పర్యాచాంతమితిపాఠే
 పరిగతమాచాంతం గణ్డాపగ్రహణం యస్మిన్స్తత్పర్యాచాంతమ్ , తన్నభో
 క్తవ్యమ్ । ఏతదుక్తంభవతి - గణ్డాపగ్రహణాదూర్ధ్వమాచమనాత్ప్రిజ్ఞ
 భోక్తవ్యమితి । పార్శ్వచాంతమితిపాఠే ఏకస్యాం పశ్చిమపార్శ్వస్థేఽ
 చాస్తే నభోక్తవ్యం భస్తోదకాదివిచ్ఛేదేనవిना । వృధా - దేవతామృద్యైశ
 మన్తరేణ సాధితాః । (కృతసంయావపాయసాపూపశఘ్నులీరవజ్రయే
 త్) కృతసరః - తిలమిశ్రగుడః , తిలముగ్ధసింధౌదనశ్చ । సంయావః -
 క్షీరగుడఘృతాదికృత ఉత్కారికాఖ్యః । శఘ్నులీ - అపూపభేదః । అ
 నేన దేవాన్నన్యమన్వాదిభిర్వర్జ్యత్వస్మరణం దేవతార్థత్వేన సాధితాని
 వేదితవిషయమ్ , ననివేదితవిషయమ్ , తస్య భోజ్యత్వాత్ , “ విష్ణునా
 త్తమశ్నన్తి ” ఇతి శ్రుతేః । చంద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ హృదిరూ

పం ముఖేనామనైవేద్యముదరేహరేః । పాదోదకంచ నిర్మాల్యం యస్య
 మూర్ధ్ని సదైష్టవః ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ నైవేద్యమన్నం తులసీవిమిశ్రిత
 మ్ ॥ * ॥ ఇతిచ । పార్వతీం ప్రతిరుద్రః — ॥ శ్లో ॥ గురోస్సస్వయ
 చుచ్ఛిష్టం భాజ్యం తత్పుత్రశిష్యయోః । సర్వేషాంచ గురోర్విష్టోరన్నా
 ద్యంచ నివేదితమ్ ॥ అన్యేషాం నప్రదాతవ్యముచ్ఛిష్టం హిమవత్సుతే । అ
 జ్ఞానాద్యదిదద్యాత్తు సహభోజనమేవతత్ ॥ * ॥ షణ్ముఖం ప్రతిరు
 ద్రః — ॥ శ్లో ॥ దులభోభగవద్భక్తో భావోదైయస్యతత్వతః । పా
 దోదకం ప్రతిశుభం శుద్ధాన్నేచనివేదితే ॥ స్రగాదికేచోపభుక్తహయపభా
 గార్థమేవచ ॥ అతశ్చ భావహీనానామభక్తానాంచ షణ్ముఖ । నిషిద్ధం భగ
 వన్నన్త్రీకృతూపతమఖిలం హియత్ ॥ * ॥ శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ వా
 సాభూషణమాల్యాదిగన్ధతైలం తథౌషధమ్ । సర్వం భగవతే నిత్యముపయ
 జ్ఞానివేదితమ్ ॥ * ॥ దత్తాత్రేయః — ॥ శ్లో ॥ నిర్మాల్యం భక్షయ
 త్వైవముచ్ఛిష్టమగురోరపి । మాసం పయోవ్రతోభూత్వా జపనప్రోక్ష
 రం సదా ॥ బ్రహ్మకూర్చంతతః పీత్వాపూతోభవతి మానవః । నిర్మాల్యం
 నైవసమ్భుత్యేతూకపేసర్వం చనిక్షిపేత్ । స్వీకుర్యాద్యదితన్నోహౌద్రౌ
 రవం నరకం వ్రజేత్ ॥ మక్షికాపాదమాత్రం తునిర్మాల్యం నస్పృశేత్కర్వా
 చిత్ । యదిస్పృశేత్సమోహోదైవనరకేషు నిమజ్జతి ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరే —
 ॥ శ్లో ॥ శూద్రాణాం భాజనేభుక్త్వా భుక్త్వావాభిననభాజనే । ఉపాషి
 తస్త్యైవారాత్రం పఞ్చగవ్యేన శుభ్యతి ॥ మాషికం ఘాతితం శాకం
 గోరసం లవణం ఘృతమ్ । హస్తదన్తానిభుక్త్వా తుది నమేకమభాజనమ్ ॥ * ॥
 ఇదమకామవిషయమ్ । కామతస్తు , హారీతః — ॥ నా ॥ హస్తదత్తభో
 జనే చుప్తపక్షిభోజనే అభ్యక్తమూత్రపురీషకరణే మృతసూతకాన్నభోజ
 నే హౌద్రైస్సహసుప్తైశ్చిరాత్రమభాజనమ్ ॥ * ॥ ఇతి । వైరీనసః —
 ॥ శ్లో ॥ లవణం వ్యజ్జనం నైవఘృతం తైలంచ గోరసమ్ । లేహ్యం పేయం
 చభక్ష్యంచ హస్తదత్తం నభక్షయేత్ ॥ ఏతానిహస్తదత్తానిభుక్త్వా సాన్తప
 నం చరేత్ ॥ * ॥ ఏతదభ్యాసవిషయమ్ । శఙ్ఖః — ॥ శ్లో ॥ పక్షిజగ్ధం

గవాఘ్రా తమవధూతమవక్షుతమ్ । కేశకీటావపన్నంచ మృత్పృక్షేపేణ
 శుభ్యతి ॥ * ॥ అఖణ్డాదశేఁ — ॥ శ్లో ॥ కేశకీటాద్యుపహతేచాన్నే
 ఛ్చిర్వాఘృతేనవా । ప్రక్షిప్యచాజ్యపూతానం భుజ్జీతప్రయతాన్తి
 వాఁ ॥ కేశంకీటంనఖంప్రాశ్యహ్యస్థికణ్ణికమేవవా । హేమతప్తంఘృ
 తంపీత్వా తక్షణాదేవశుభ్యతి ॥ * ॥ ఇదమకామకృతవిషయమ్ । కామత
 స్తు “ దినమేకమభోజమ్ ” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణోక్తంబ్రహ్మవ్యమ్ । పా
 ద్యై — ॥ శ్లో ॥ చణ్డాలశ్వపచైఃసప్తపౌ విజ్ఞాత్రైకురుతేద్విజః । త్రి
 రాత్రం తత్రకుర్వీత భుక్తోచ్చిష్టేషడాచరేత్ ॥ ఉచ్ఛర్కయదిభుజ్జీత
 భుక్త్వా మేహనేకృతే । అహారాత్రాపితస్నాత్వా జహయూ
 త్సర్పిషాఽహుతీః ॥ * ॥ వ్యాహృతిభిరితిశేషః । అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ క్షీ
 రంలవణసంయుక్తముచ్చిష్టేఘృతసేచనమ్ । రజస్వలాముఖాస్వాదస్సు
 రాపానసమంస్మృతమ్ ॥ ఆసనారూఢపాదోవా వస్త్రార్థప్రావృతోఽపి
 హ । ముఖేనధమితం భుక్త్వా కృచ్ఛ్రంసాన్తపనంచరేత్ ॥ * ॥ శబ్దః —
 ॥ శ్లో ॥ ముఖేనధమితం భుక్త్వా వ్రతంచాద్యాయణంచరేత్ ॥ * ॥ వి
 జ్ఞానేశ్వరః — ॥ శ్లో ॥ భుక్తశ్చేతార్వణశ్రాద్ధప్రాణాయామాఁ
 షడాచరేత్ । ఉపవాసస్త్రిమాసాదివత్సరాంతం ప్రకీర్తితః ॥ ప్రాణా
 యానుత్రయంవృద్ధావహారాత్రంసపిణ్డనే । ఆమరూపెస్మృతంన
 క్తం వ్రతంచార్వణికేతథా ॥ ద్విగుణంక్షత్రియవ్యైవ త్రిగుణం వైశ్య
 భోజనే । సాక్షాచ్ఛతుగుణం హ్యేతత్ స్మృతం శూద్రస్యభోజనే ॥
 ప్రాజాపత్యం నవశ్రాద్ధే పాదోనంచార్థమాసికే । త్రైపక్షికేతదర్థంతు
 పఞ్చగవ్యంద్విమాసికే ॥ * ॥ ఇదమాపద్విషయమ్ । అనాపదితుహారీతః —
 ॥ శ్లో ॥ చాద్యాయణం నవశ్రాద్ధే ప్రాజాపత్యంతుమిశ్రకే । ఏకాహంతు
 పురాణేషు ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥ * ॥ మిశ్రకే - ఆద్యమాసికౌ ద్వి
 తీయాదౌ, షట్త్రింశన్నతే — ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాపత్యం నవశ్రాద్ధే పా
 దోనంచార్థమాసికే । త్రైపక్షికేతదర్థంస్యాత్వాదోద్వైమాసికేతథా ॥
 పాదోనంకృచ్ఛ్రముద్దిష్టం హణ్డాపేతుతథాఽఽబ్ధికే ॥ * ॥ అర్థమాసి

క - ఊనమాసికే । సర్వాదిహతశ్రాద్ధవిషయే శబ్దః — ॥ శ్లో ॥ చాన్ద్రా
యణం నవశ్రాద్ధే పరాకోమాసికే స్మృతః । పక్షత్రయేత్రికృచ్ఛ్చిం స్యా
ష్టశ్చాసే కృచ్ఛ్చి మేవతు ॥ అద్వికేపాదకృచ్ఛ్చిం స్యాదేకాహం పునరా
ద్వికే । అతః షడ్ధ్వం నదోషసాన్వితృచ్ఛ్చిస్యవచనంయథా ॥ * ॥ ఇదం సైనపతి
తక్షణేవాదివిషయమ్ , శూద్రశ్రాద్ధవిషయంచ । భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥
అపాక్షేగ్రయాన్యదుద్దిశ్యశ్రాద్ధమేకాదశేదహని । బ్రాహ్మణస్తత్రభుక్త్వా
న్నం తదాచాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ ఆమశ్రాద్ధే తథాభుక్త్వా తప్తకృచ్ఛ్చి
ణశుభ్యతి । సజల్పితే తథాభుక్త్వా త్రిరాత్రం క్షుద్రణం భవేత్ ॥ * ॥ య
మః — ॥ శ్లో ॥ మాసికాదిషు యోఽశ్చీయాదసమాప్తప్రతోద్విజః । త్రి
రాత్రముపవాసోఽన్యప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥ ప్రాణాయామత్రయం
కృత్వా ఘృతం ప్రాశ్యవిశుభ్యతి ॥ * ॥ కామతస్తు సపవాహ ॥ శ్లో ॥ మ
ధుమాంసంచయోఽశ్చీయాచ్ఛాద్ధం సూతకపవహా । ప్రాజాపత్యం చ
రేత్కృచ్ఛ్చిం వ్రతశేషం సమాపయేత్ ॥ ఆమశ్రాద్ధే భవేదర్థం ప్రా
జాపత్యస్యసర్వదా ॥ * ॥ అభ్యాసేపునరుపనయనం బోధాయనా క్తం ద్ర
ష్టవ్యమ్ । అనుక్తప్రాయశ్చిత్తశ్రాద్ధేతు, ఉశనా — ॥ శ్లో ॥ దశకృత్వః
పిబేదాహాగాయత్ర్యశ్రాద్ధభుద్విజః । తతస్సన్ధ్యాముపాసీత శుద్ధేత్తుత
దనస్తరమ్ ॥ * ॥ సంసారశ్రాద్ధభూజనేవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నివృత్తై
చూడహూమేతుప్రాజ్ఞామకరణాత్తథా । చరేత్సాన్తపనం భుక్త్వాజా
తకర్మణిచైవహి ॥ అతోఽన్యేషుచ భుక్త్వాఽన్నం సంస్థారేషుద్విజోత్తమః ।
నియోగాదుపవాసేన శుభ్యతేనిర్ద్యభూజనే ॥ బ్రహ్మచరీచసామేచ సీమ
న్తోన్నయనే తథా । జాతశ్రాద్ధే నవశ్రాద్ధే భుక్త్వా చాన్ద్రాయణంచరే
త్ ॥ * ॥ ద్విజఇతి శేషః । శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ నవశ్రాద్ధం గ్రామ
యాజకాన్నం సక్లగ్రహభూజనమ్ । నారీప్రథమగర్భాన్నం భుక్త్వాచా
న్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ సక్లగ్రహః - గ్రహణకాలః । మారుణ్డేయః —
॥ శ్లో ॥ గ్రహణంతుభవేద్విద్యోః ప్రథమాదధియామతః । భుజ్జీతావర్తనా
తూర్వం ప్రథమేప్రథమాదధః ॥ * ॥ నిశిప్రథమేయామేగ్రహణేనపతి

దివాప్రథమయామాదర్వాక్ భుజ్జీత , అన్యత్ర వర్తనాదధః ॥ బాలాదివి
 షయే — ॥ శ్లో ॥ సాయాహ్నగ్రహణంచేత్సన్యదపరాశ్చైవభాజనమ్ ।
 అపరాశ్చైవనమధ్యాహ్నమధ్యాహ్నమతుస్థవే ॥ భుజ్జీతస్థవేచేత్సన్యస్మ
 పూర్వం భాజనక్రియా ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నాద్యాత్సన్యగ్రహ
 త్పూర్వం సాయాహ్నానశశిగ్రహాత్ । గ్రహకాలేతు నాశ్చీయాత్సన్య
 త్పూర్వశ్చీయాత్తుమోచనై ॥ ముక్తేశశనిభుజ్జీతయదినస్యాన్యహనిశా । అము
 క్తయోరస్తగయోరద్యాన్యప్రప్త్యపరైహని ॥ * ॥ మేఘాదిచ్ఛన్యశశిసూర్య
 యోర్దర్శనాభావేఽపిశాస్త్రోతోవిముక్తిజ్ఞానాచ్ఛుజ్జీత । తథా వృద్ధగౌత
 మః — ॥ శ్లో ॥ చన్ద్రసూర్యగ్రహేనాద్యాత్సన్యహనిపూర్వతః । రా
 హువార్విముక్తిం విజ్ఞాయన్నాత్పాకుర్వీతభోజనమ్ ॥ * ॥ గ్రస్తాస్తమయే
 కాలద్వయే నభుజ్జీతేతిభావః । తథాఽష్టధర్మోక్తరై — ॥ శ్లో ॥ అహిం
 రాత్రం నభుజ్జీతచన్ద్రసూర్యగ్రహేఽస్తగౌ । ముక్తిం దృష్ట్వాతు భోజ
 న్యం సానం కృత్వాతతిః పరమ్ ॥ * ॥ వృద్ధగార్గ్యః — ॥ శ్లో ॥ స
 ద్యాకాలేయదారాహుగ్రస్తాతు శశిభాసగరౌ । తదహరేఽవభుజ్జీతరా
 త్రావపికదాచన ॥ * ॥ చన్ద్రస్యగ్రస్తోదయేతదహరేఽవభుజ్జీత , రవేర్గ్ర
 స్తోదయేపూర్వరాత్రానభుజ్జీతేతిర్థః ॥ శ్లో ॥ గ్రస్తోదయేవిధోఃపూర్వంనా
 హరోభజనమాచరేత్ । రవేగ్రస్తోదయేపూర్వరాత్రాభుజ్జీతవైవహి ॥
 భుక్త్వాగ్రహణకాలేతుద్విజశ్చద్రాయణంచరేత్ । తస్మిన్నేవదినేభు
 క్త్వాశ్రాద్ధేతుత్ర్యహమాచరేత్ ॥ * ॥ కాత్యాయనః — ॥ శ్లో ॥ చ
 న్ద్రస్యయదివాబానోర్యస్మిన్నహని భార్గవ । గ్రహణంతు భవేత్తస్మి
 న్నపూర్వంభాజనక్రియా ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నరాణాం భాజన
 కాలేయదిదీపో వినశ్యతి । పాణిభ్యాంపాత్రమాదాయభాసురం మన్మసా
 స్మరన్ ॥ పునర్దీపమసౌదృష్ట్యాతచ్ఛేషంభూజయేన్నరః ॥ పునరన్యన
 భాక్తవ్యం భుక్త్వా చాన్ద్రాయణంచరేత్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః —
 ॥ శ్లో ॥ నాశ్చీయాద్ధార్యయాసార్థమన్యవాఽపివిశేషతః । నభార్యాద
 ర్శనేశ్చీయావైకవాసానసంస్థితః ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ భార్య

యాసహనాశ్చీయాన్నభార్యదర్శనేతథా ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥
 సమస్తాభూజ్యం పరిశ్రుష్టంచ సర్వేషాం శిల్పజీవినాం యేచశస్త్రమాజి
 వన్తియేచాధిం భిషగ్వాఘ్నేషకోదీక్షితః శ్రీతరాజకః “ అగ్నిహోమీయసం
 స్థాయామేవహుతాయాం వపాయాందీక్షితస్యభూక్తవ్యం యజ్ఞార్థేవాని
 ర్దిప్తైశేషాదుభ్యుజ్జీరణం ” ఇతిహి బ్రాహ్మణమ్ , క్షీబోరాజ్ఞాం ప్రైవకోఽహవి
 రాజ్యజీచార్యవిధినాచప్రవ్రజితోయశ్చాగ్రీనపాస్యతియశ్చసర్వానస్వర్ణ
 యతేనర్వానీచక్రేత్రయోనిరాకృత్యవృక్షవలీపతిర్నత్తడవృత్తో బద్ధోఽణ
 కః ప్రత్యుపవిష్టోయశ్చప్రత్యుపవేశయతేతావంతం కాలమ్ ॥ * ॥ ఇతి ।
 సజ్ఞః - సమూహః , తస్యస్వమ్ - అన్నమ్ , నభోజ్యమ్ । పరిశ్రుష్టమ్ -
 భోక్తుకామా ఆగచ్ఛతేత్యాహూయదత్తమ్ , సర్వేషామితి । శిల్పమ్ -
 చిత్రనిర్మాణాది , అత్రనునుః — ॥ స్లో ॥ గోరక్షకాకావాణిజకాకాత
 ధాకారుకుశీలవాకా । ప్రైవ్యాన్వాధుషికాం వైచవప్రాన్ముద్రవదాచ
 రేత్ ॥ * ॥ శస్త్రమిటిపప్రపిషయమిదమ్ । “ పరిత్యార్థమపిబాగ్నిహుత
 యుధం నాదవీత ” ఇతిస్మృతేః । అత్రనునుః — ॥ స్లో ॥ అగ్నిహోగరద
 వైచవశస్త్రపాణిర్ధనాపహః । క్షేత్రవారహరశ్చైవషడేతేహ్యతతాయ
 నః ॥ * ॥ ఆశిః - స్వగృహేఽన్యం వాసయిత్వాతతోభృతిగ్రహణమ్ ।
 ॥ స్లో ॥ పరంభూమాకుటింకృత్వాస్తోమార్థం వాసయేత్తుయః । సఆధిజీవీవిజ్ఞే
 యసస్సర్వకర్మబహిష్కృతః ॥ * ॥ ఇతి ప్రసిద్ధేః । భిషక్ - జాతివైద్యః ।
 వృద్ధ్యుపజీవీవాఘ్నేషికః । దీక్షణీయేష్ట్యాసంస్కృతస్యానభూజనేపక్షచ
 తుష్టయం స్పష్టమ్ । క్షీబః - నపుంసకః । అహవిర్యాజీ - నరరుణిరాదినాఽ
 భిచారాకౌయాజకః । చారీ - చారః । అవిధినా - “ విధిహీనమస్పృష్టా
 న్నమ్ ” ఇత్యవిధినాచత్తానన్నభోజ్యమిత్యర్థః । ప్రవ్రజితః - యతిః । త
 త్రహారీతః — ॥ స్లో ॥ యత్యనన్యతిపాత్రస్థం యతినాప్రేరితం చయ
 త్ । అన్నత్రయం సభూక్తవ్యం భక్త్వాచాద్వాయణం చరేత్ ॥ * ॥
 యశ్చేతి - “ వీరహోవాపషడేవానాం యోగ్నిముద్వాసయతే ” ఇతిశ్రు
 తేః “ అగ్నిహీనస్యనాన్నముద్వాదనాపది ” ఇతిస్మృతేః । యస్తుభోజనే

నకం దిదోఘజయతి సర్వాంశ్చవర్జయతి, యశ్చ సర్వేషామన్నం భుక్తే, తౌహ్వశ్రోత్రియావప్యభోజ్యాన్నా । నిరాకృతిః - నిస్సృధ్యాయః, శిష్టైస్తీరస్కృతోవా । వృషలీపతిః - “ సవిప్రౌ వృషలీపతిః ” ఇతిన్మృతే, నతుశూద్రాపతిః, కిలౌశూద్రవివాహనిషేధాత్ ॥ స్లో ॥ చణ్డాలీనర్థ కీవేశ్యా రిజస్సయాచకన్యకా । ఊఢాచయాసగోత్రైణ వృషల్యః పరికి తితాః ॥ * ॥ ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణోక్తాయాః పతిర్వా । మత్తః - మదక రద్రవ్యసేవయా అప్రకృతింగతోవిద్యాదినాగర్వితోవా । ఉన్నతః - భ్రాతృః । బధః - నిగధితః । అణికః - పుత్రాః పుత్రత్రాహీ, ఋణాదినా కారణేనాధనుర్జంనిరుధృతత్పర్వఉపవిష్టః ప్రత్యుపవిష్టః । ఇతరస్తత్పరిహారమకుర్వన్వస్తై నహాసీనః ప్రత్యుపవేశయితా । ఏతేమత్తాదయస్తావస్తంకాలమభోజ్యాన్నా, యానిన్నదాద్యపగమః । ఋణస్యదాతా అణికఇత్యు న్యే ॥ * ॥ యాశ్చవల్యః — ॥ స్లో ॥ కదర్యబద్ధచారాణాం క్షీబరక్లావ తారిణామ్ । వైణాభిశస్త్రవాధుష్యగణికాగణదీక్షిణామ్ ॥ * ॥ కదర్యః - ॥ స్లో ॥ ఆహ్నికంధర్మకృత్యంచ పుత్రదారాంశ్చ పీడయేత్ । లోభా ద్యపితరౌభృత్యాక సకదర్యఇతిన్మృతః ॥ * ॥ ఇత్యుక్తోలుబ్ధః, బధః - వాచానిరుధః, చోరః - బ్రాహ్మణస్వవ్యతిరిక్తపరస్వాపహారి, క్షీబః - న పుంసకః, రక్లావతారి - నలుచారణమల్లాదిః, వేణుచ్ఛేదజీవీవైణః, అభి శస్త్రః - పతనీయైకర్షభిరభియుక్తః, వాధుష్యః - నిషిద్ధవృద్ధ్యుపజీవీ, గణికా - పణ్యస్త్రీ, గణదీక్షీ - బహుయాజకః, ఏతేషామన్నం నాద్యాత్, “ అగ్నిహీనస్యనాన్నమద్యాత్ ” ఇత్యనువృత్తేః, అగ్నిహీనస్యశ్రౌత స్సార్తాగ్నృధికారహీనస్యశూద్రస్య ప్రతిలొమజస్య, అధికారవతోఽప్యగ్నిహీనస్యచ అన్నమనాపది నాద్యాత్, ॥ స్లో ॥ చికిత్సకాతురశ్రద్ధపుం శ్చలీమత్తద్విషామ్ । కూరోగ్రపతితప్రాత్యదామ్భికోచ్ఛిష్టభోజినా మ్ ॥ * ॥ చికిత్సకః - భిషగ్వృత్త్యుపజీవీ, నతుధర్మార్థంబైవజ్యకరః, ఆసు రః - ఆచికిత్సయోగీ, పుంశ్చలీ - వ్యభిచారిణీ, మత్తః - విద్యాదినాగర్వి తః, విద్విటా - శత్రుః, అత్రమహాభారతే — ॥ స్లో ॥ ద్విషదన్నంనభోక్త

వ్యం ద్విషంతం నైవభోజయేత్ । పాణ్డవాద్ద్విషసేరాజన్యనుప్రాణాహి
 పాణ్డవాః ॥ * ॥ కూరః - దృఢాభ్యంతరకోపః , ఉగ్రః - వాక్యాయ
 వ్యాపారేణోద్వేజకః , పతితః - బ్రహ్మహాదిః , వ్రాత్యః - పతితసాఽత్రీ
 కః , అత్రభరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ వ్రాత్యస్సంస్తారహీనఃస్యాదవకీణీ-
 క్షతవ్రతః । కుష్ఠీత్వద్దోషరోగాఢ్యః పాపీయాన్వాపకృత్తమః ॥ * ॥ డా
 మ్భికః - వశ్చక్రికలాకరజ్ఞానార్థమనుష్ఠాయా , ఉచ్ఛిష్టభాజీ - పరభుక్తోఽస్మి
 రాశీ , అత్రదక్షః — ॥ వా ॥ పరోచ్ఛిష్టభాజినామన్నమభాజ్యమ్ ॥ * ॥
 ఇతి , ఏతేషాం చికిత్సకాదీనామన్నం నాద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ అవీరస్త్రీస్వ
 ర్ణకారస్త్రీజితగ్రామయాజినామ్ । శస్త్రవిక్రయికమారతన్తువాయ
 శ్వవృత్తినామ్ ॥ * ॥ అవీరస్త్రీ - స్వతన్త్రా , వ్యభిచారమన్తరేణపతి
 పుత్రరహితేత్యనే , స్త్రీజితః - సర్వత్రస్త్రీవశవర్తీ , గ్రామయా
 జీ - గ్రామస్యశాన్త్యాదికారీ , బహూనాముపనేతావాశస్త్రవిక్రయా-
 శస్త్రవిక్రయోపజీవీ , కర్షారః - లోహకారస్త్రాదిశ్చ - తన్తువాయః -
 సూచీశిల్పోపజీవీ , శ్వవృత్తిః - శ్వభిరుపజీవీ , ॥ శ్లో ॥ నృశంసరాజరజక
 కృతఘ్న వధజీవినామ్ । చేలధావసురాజీవ సహూచపతివేశ్మనామ్ ॥
 పిశునాకృతినోచ్ఛైవ తథా చాక్రికవన్దినామ్ । ఏషామన్నంనభోక్తవ్యంసో
 మవిక్రయిణస్తథా ॥ * ॥ నృశంసః - నిర్దయః , రాజా - భూపతిః , తత్సహచ
 ర్యాత్పురోహితశ్చ , రజకః - వస్త్రాదీనాంనీలాదిరాగకారకః , కృతఘ్నః -
 కృతసోపకారస్యహంతా , అశ్రమనుః — ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మఘ్నచసురా
 పేచచోరేభగ్నవ్రతేతథా । నిష్కృతివిహితానద్భిః కృతఘ్ననాస్త్రిని
 మ్భృతిః ॥ * ॥ చేలధావకః - వస్త్రనిర్ణేజకః , ఉపపతిః - జారః , సహూ
 చపతినావేశ్మయస్యాసౌసహూచపతివేశ్మా , మాహిషకఇత్యర్థః , అత్ర
 పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ మాహిషీత్యుచ్యతేభార్యా సాచైవవ్యభిచారిణీ ।
 శద్దౌషంక్షమతేయస్తు సవైమాహిషకస్తస్మృతః ॥ * ॥ పిశునః - పరదోష
 భావనకః , అన్యతీ - మిథ్యావాదీ , చాక్రికః - తైలికః , శాకటికశ్చేత్యే
 కే , అభిశస్తపతిత చాక్రికతైలికేతిభేదేనాభిధానాత్ , ఏతేషాంకదర్యాదీ

నామన్నం నాద్యాదిత్యర్థః । అత్ర ప్రైతీనసిః — ॥ వా ॥ కునభశ్యావ
దంతకః పిత్రావివదమానః స్త్రీజితః కుష్ఠే పిశునస్సానువిక్రయీ వాణిజ
కోగ్రామయాజ్ఞా ౭భిశస్తకోవృషల్యభిజాతః పరివిత్తిః పరివివిదానో దిధి
మాపణిః పునర్భూపుత్రకోచరః కాణ్డపృష్ఠసేనుకశేచ్యత్యభోజ్యానా ౭
అపాక్షేగ్రయాఅశ్రాద్ధాహాశచ్చ, ఏషాం దత్వాచ భుక్త్వాచ అజ్ఞానా
త్త్రిరాత్రమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేతుయాజ్ఞవల్క్యః — ॥ స్లో ॥ భు
క్త్వాతో౭నయతమస్యాన్నమమత్యాక్షపణం త్ర్యహమ్ । మత్యాభుక్త్వా
చరేత్యుచచ్ఛ్రిం రేతోవిన్యాత్రమేవచ ॥ * ॥ విభతః — ॥ స్లో ॥ భు
క్త్వావాధుపికస్యాన్నమప్రతస్యాసుతస్త్వచ । శూద్రస్యచ తథాభు
క్త్వాత్త్రిరాత్రంస్యాదభాజనమ్ ॥ పరపాకనివృత్తస్యపరపాకరతస్యచ ।
అపచస్యచభుక్త్వా౭న్నంద్విజశ్చద్వాయణం చరేత్ ॥ * ॥ ఏతదభ్యాస
విషయమ్ । తల్లక్షణంచనపవాహ — ॥ స్లో ॥ గృహీత్వా౭గ్నిం సమా
రోవ్యపశ్చయజ్ఞాన్ననిర్వపేత్ । పరపాకనివృత్త౭సామునిభిః పరికీర్తితః ॥
పశ్చయజ్ఞాం త్వయంకృత్వాపరాన్నముపజీవతి । సతతం ప్రాతరుథ్థాయ
పరపాకరతస్తుసః ॥ గృహస్థధర్మయక్తోయోదదాతిపరివర్జితః । ఋషిభిర్ధర్మ
తత్త్వజ్ఞైరపచః పరికీర్తితః ॥ * ॥ పూర్వోక్తాభోజ్యాన్నవ్యతిరిక్తదురాచారా
న్నభాజనెషత్త్రింశత్తతేవిశేషః — ॥ స్లో ॥ నిరాచారస్యవిప్రస్యని
షిద్దాచరణస్యచ । అన్నం భుక్త్వాద్విజః కుర్యాద్దినమేకమభోజనమ్ ॥ * ॥
ఇదమజ్ఞానవిషయమ్, జ్ఞానెతుద్విగుణమ్, ॥ స్లో ॥ విహితం యదకామా
నాం కామాత్తద్విగుణం భవేత్ ॥ * ॥ ఇతి మనుష్యుతేః । అత్రైవసంప
త్సరాభ్యాసేతత్రైవోక్తమ్ — ॥ స్లో ॥ ఉపపాతకయుక్తస్యహ్యబ్దమే
కం నిరంతరమ్ । అన్నం భుక్త్వాద్విజః కుర్యాత్పరాకంతద్విశోధనమ్ ॥ * ॥
విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ స్లో ॥ భక్షయేద్యదినిలీంతుప్రమాదాద్భ్రాష్ట్యణః
క్వచిత్ । చాన్ద్రాయణేనశుద్ధస్సాన్యదాపస్తమో౭బ్రవీష్టునిః ॥ * ॥ ఔ
షణః — ॥ స్లో ॥ అశ్నీయాత్తత్తయోభూత్వాపూర్వంచ మధురం రస
మ్ । లవణాన్లూతథామధ్యేకటుతిక్తాదిచాస్తతః ॥ ప్రాక్ష్యసంపురుషో

శ్చైవైవమధ్యేతుకతినాశనః । అత్రైపునర్ద్రివాశీతు బలారోగ్యే నముచ్చ
తి ॥ * ॥ భగవద్గీతాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఆహారస్తవపిసర్వస్యమివిధోభ
వతిప్రియః । ఆయుస్సత్యబలారోగ్యమఖప్రీతివివర్ధనః ॥ గుణభేదేనఆహా
రస్త్రివిధః ॥ శ్లో ॥ రసాయసిద్ధాః ఫిరాహృద్యాఆహారాసాత్త్వికప్రి
యాః । సత్యగుణోపేతస్య సత్యమయా ఆహారాఆయురాదివివర్ధనాః ,
రసాః - రసోపేతాః , సిద్ధాః - సైహాసంయుక్తాః , ఫిరాః - ఫిరపరిణా
నూః , హృద్యాః - రమణీయవేషాః , ఏవం విధాస్సత్యమయాఆహారాసా
త్త్వికస్యప్రియాః ॥ శ్లో ॥ కటవ్వులవణాతువృష్టితీగ్ధరూక్షవిదాహినః ।
ఆహారారాజసస్యేష్టాదుః ఖశోకామయప్రదాః ॥ అతిశైత్యాతిశైష్ట్యాద్య
నాచరుపయోగాస్తీత్యాః , శోషకరూక్షాః , తాపకరావిదాహినః , ఏ
వంరూపాఆహారారాజసస్యేష్టాః । తేచరణోమయత్వాదుః ఖశోకామయ
వర్ధనాః ॥ శ్లో ॥ యాతయానుంగతరసం పూతిపర్యుషితంచయత్ । ఉచ్ఛి
ష్టమపిచామేధ్యం భాజనం తామసప్రియమ్ ॥ * ॥ యాతయామమ్ - చి
రకాలావస్థితమ్ , గతరసమ్ - త్యక్తస్వాభాషికరసమ్ , పూతి - చుగ్గఢోపే
తమ్ , పర్యుషితమ్ - కాలాతివత్త్యారసాంతరాపనమ్ , రాత్రౌజలస్థిత
మనన్తం వా , ఉచ్ఛిష్టమ్ - గుర్వాదిభ్యోఽన్యేషాం భుక్తశిష్టమ్ , అమే
ధ్యమ్ - అయజ్ఞాహామయజ్ఞశిష్టం చెత్యర్థః । ఏవం విధంతమోమాయంభో
జనం తామసప్రియం భవతి । అతాహితైషిభిస్సత్యవివర్ధయే సాత్త్వికా
హారపవసేవ్యః । మనుః — ॥ శ్లో ॥ శ్రీత్రియస్యకదర్యస్యవదాన్య
స్యచవార్ధుషేః । మీనాం సితోభయం దేవాస్సనుమన్నమకల్పయన్ ॥
తాన్ప్రజాపతిరిత్యాహ మాకృత్స్వం విషమం హితత్ । శ్రద్ధాపూతం వ
దాన్యస్యహతమశ్రద్ధయేతరత్ ॥ * ॥ అతపవాపస్త్రమ్భః — ॥ చా ।
పుణ్యస్యేషతోభాక్తవ్యమ్ , పుణ్యస్యాసీష్యతోనభాక్తవ్యమ్ ॥ * ॥ ఇ
తి । ప్రజాపతిః — ॥ శ్లో ॥ శ్రద్ధానన్యభాక్తవ్యం చోరస్యాపివిశేష
తః । నత్యేవబహుయాజ్యస్యయశోపనయతేబహూన్ ॥ * ॥ బహూప
నేతాచాభాజ్యాన్నః । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ విహన్యన్నం మనఃప్రా

ణాం శ్చక్షుః శ్రోత్రై తదైవచ । స్మృతిం మేధాం ధృతిం శుక్లం పారకయం
 యోఽన్నమశ్నుతే ॥ పరపాకాన్నపుష్టస్య సతతం గృహమేధినః । ఇష్టం
 త్తం తపోఽధీతం యస్యాన్నం తస్య తద్భవేత్ । యస్యాన్నం తస్య తే పు
 త్రా అన్నాదైతః ప్రజాయతే ॥ * ॥ బోధాయనః — ॥ శ్లో ॥ దాప్
 వేవాశ్రమిశౌభాజ్యోవానప్రథస్తధాగృహీ । మునేరన్నమభోజ్యం స్యా
 త్సర్వేషాం లిఖేనాం తథా ॥ * ॥ స్మృతిమాధవీయే — ॥ శ్లో ॥ అభో
 జ్యాన్నాభిమేషణ్ణమాజాఽరోహ్యఖికుకుటౌ । పతితాశ్చపవిధాశ్చ
 చణ్డాలా అపచాస్తథా ॥ * ॥ ఏతేషణ్డాదయస్సంజ్ఞా ప్రకరణైస్తప్త
 వ్యాః । అత్ర శాతాతపః — ॥ శ్లో ॥ యోహిహితాద్వివాహగ్నిగృ
 హస్థ ఇతి మన్యతే । అన్నం తస్య నభోక్తవ్యం వృధాపాకోహి సస్మృతః ॥
 అత్రిః — ॥ శ్లో ॥ పీతశేషంతు నపి జ్ఞేయాదితంతు నభాదయేత్ । నఖిలూనం
 చ నాశ్చీయాత్పకం పరగృహగతిమ్ ॥ * ॥ స్మృతిదీపికాయామ్ —
 ॥ శ్లో ॥ యోభుక్షేఽనుపనీతేన యోభుక్షేఽచ స్త్రియా సహ । యోభు
 క్షేఽకన్యయా సాధకం ద్విజశ్చాన్యాయణం చ రేత్ ॥ * ॥ దక్ష —
 ॥ శ్లో ॥ కిల్బిషం హి మనుష్యాణా మనన్యూశ్రిశ్యతి పృథి । యోహియ
 స్యాన్నమ్మశ్నోతి సతస్యాశ్చాతి కిల్బిషమ్ ॥ * ॥ అపస్తంబః — ॥ శ్లో ॥
 అన్నాదేభ్యూణహమాప్త్వి ॥ * ॥ ఇతి చ ॥ శ్లో ॥ స్వపాకే వర్తమా
 నేతు పరపాకం నిషేవతే । సశ్వత్వం సూకరత్వంచ గర్దభత్వంచ గచ్ఛ
 తి ॥ గృహస్థపతనం హ్యేతత్పరపాకోపజీవనమ్ ॥ * ॥ శ్లో ॥ పరపా
 కేన యోజీవేత్స్వపాకేతు గృహేస్థితే । సపాపాశ్చ మహాఘోరే దిరంతి
 స్థతి దారుణే ॥ * ॥ ఇతి చ యమాదివచనం నిత్యవిషయమ్ , ॥ శ్లో ॥ ప
 రపాకరుచిర్నస్యాదనిద్యానుస్త్రీణాదృతే ॥ * ॥ ఇతి యాజ్ఞవల్క్యస్త
 రణాత్ । అతశ్శిష్టాన్నం భోజ్యమేవ । తథాచవ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ సదా
 చారస్యవిప్రస్య తథావేదాంతవేదినః । భుక్త్వాఽన్నముచ్యతే పాపాత్పా
 వనం నాత్ర సంశయః ॥ * ॥ అన్యత్ర చ ॥ శ్లో ॥ మహాపాతకసంప్రా
 ప్తా శ్రీత్రియస్య గృహం ప్రజేత్ । యాచయేదన్నమమృతం తదభావే జ

లంపివేత్ || * || మాఘమాహాత్యై — || శ్లో || ప్రార్థయేద్వైష్ణవస్యా
 న్నంప్రయత్నేన విచక్షణః । సర్వపాప విశుద్ధ్యర్థం తదభావే జలంపివేత్ ||
 విష్ణుదాసస్య యేదాసా వైష్ణవాన్నభుజశ్చయే । తేపిక్రతుభుజాంవైశ్యగ
 తింయాన్తి నిరాకులాః || * || ఇతి । కించ, “ భుజ్జీతపితృసేవితం ” ఇత్య
 వ్యైకొద్దిష్టవిశేషేనిషేధోద్యత్యతే || శ్లో || నవశ్రాద్ధేతుయచ్ఛిష్టం గృహే
 పర్యుపిత్తంచయత్ । దహంత్యోర్భుక్తశిష్టంచ నభుజ్జీతకదాచన || * || ఇ
 తివిజ్ఞానేశ్వరేణ నవశ్రాద్ధే శేషవ్యైవా భోజ్యత్వప్రతిపాదనాత్, అప
 స్తమ్యేన “ నచాదస్తుణాయోచ్ఛిష్టందమ్యః ” ఇతి శ్రాద్ధవిశేషేఽపి నిను
 ద్రితవిసదృశగుణేభ్యవపితృశేషదాననిషేధాత్, “ ఇష్టైస్సహభుజ్య
 తామ్ ” ఇతిష్టానాంచ శిష్టాన్నభోజనానుజ్ఞానాచ్చ, || శ్లో || ఏకొద్దిష్టై
 తుయద్భోక్తురభోజ్యం శిష్టమోదనమ్ । చన్ద్రీ సూర్యోపరాగేచ శిష్టమన్నం
 చ వర్జయేత్ || * || ఇతి విశేషనిషేధాచ్చ, పార్వణేషుపితృశేషమపిభో
 జ్యమేవ । తథాపరాశరః — || శ్లో || స్త్రీశేషంపితృశేషంచ శూద్రశే
 షంత్యైవచ । తథారజస్వలాశేషం భక్త్యాచాన్ద్రాయణం చరేత్ || * ||
 యమః — || శ్లో || సతాంచ పురుషాణాం హి పార్వణేషుద్విజోత్తమైః ।
 పితృశేషమపిత్వద్యమితివాసిష్ఠభాషితమ్ || * || సత్పురుషాణాం పార్వ
 ణేపితృశేషభోజ్యత్వప్రతిపాదనాచ్ఛిష్టవిషయే నదోషః, అశిష్టవిషయే
 దోషస్తరణాత్ । తథాబృహస్పతిః — || శ్లో || అశిష్టాయేచ పురుషాస్తై
 మాం శ్రాద్ధేద్విజోత్తమైః । నభాక్తవ్యమితి ప్రాహుమునయస్సంశిత
 వ్రతాః || * || ఇతి వచనాచ్ఛిష్టపితృశేషం భోజ్యమేవేతిసిద్ధమ్ । కించ
 || శ్లో || త్రిఫలామిత్రితాదర్భా కాజ్జికాయాం వినిక్షిపేత్ । త
 స్యాస్తు కాజ్జికాగ్రాహ్యే వేతరస్యాకదాచన || * || ఇతి వ్యాసేన
 త్రిఫలాదర్భసంయుక్తకాజ్జికాగ్రహణవత్ || శ్లో || అరణాలంచ తక్రం
 చ సాధేయం ఘృతపాయసమ్ । ఉదకంచ కుశచఛనం నమష్యేద్రా
 హువర్షనే || * || ఇతి వచనాద్దర్భయుక్తముదకాదికం గ్రాహ్యమేవ ।
 || శ్లో || చిరస్థితమపిత్వద్యం స్నేహాయుక్తం ద్విజాతిభిః । యవగోధూ

మజం సర్వం పయనశ్చైవ విక్రియాః ॥ * ॥ ఇతి మనూక్తస్యాపవాద ఉక్తశ్చద్వికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ఘృతాత్ఫేనం ఘృతామ్నశ్చిం పియావంచతథాఽర్ధగోః । గుడాద్విద్రవ్యసంయుక్తం వర్జ్యం పర్యపితం దధి ॥ * ॥ ఘృతాదుద్భవ్యఫేనమాత్రం తదగ్రమాత్రంచ గుడమరీచిమిత్రం సత్పర్యపితంచవర్జ్యమ్, తథాఽర్ధగోః - అనిర్దశాయాగోః, పీయావమ - పయః । యాజ్ఞవల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ సన్నిన్యనిర్దశావత్సగోః పయః పరివజ్జయేత్ । ఔష్ఠమైశశఫంస్త్రైణమారణ్యకమధావికమ్ ॥ * ॥ యావైశాం వేథామతిక్రమ్యచుహ్యతేయాచవత్సాన్తరేణసన్ధీయతేసాచసన్ని, సన్నిసృషాక్రాస్తేతికేచిత్, ॥ శ్లో ॥ ఎశాం వద్వ్యాం విజానీయాద్వృషాక్రాంతంచసన్నిమ్ ॥ ఇతి త్రికాణ్డీస్తరణాత్ । అనిర్దశా - ప్రసూతానతిక్రాంతదశాహః, అవత్సా - మృతవత్సా, ఆసాంపయః - క్షీరం వర్జయేత్ । పయోగ్రహణాత్తద్వికారాణాం దధ్యాదీనాంచనిషేధః । పయోనిషేధాచ్చక్రస్యాత్రాదెరనిషేధః । ఉష్ఠాశ్చాతమాప్త్రిమ్ । ఏకశఫాః - బడబాదయః, తత్ప్రభవమైశశఫమ్ । స్త్రీప్రభవంస్త్రైణమ్ । అరణ్యభవా అరణ్యాః, తదీయమారణ్యకమ్ । అవేజాతమావికమ్ । ఆపస్తంబుః — ॥ వా ॥ అపేయం తదైడకంపయఉష్ఠీక్షీరమగ్నిక్షీరసన్నిక్షీరయమసూక్షీరాణీతిధేనోశ్చానిర్దశాయాస్తథాకీలాలోషధీనాంచ ॥ * ॥ ఇతి । ఏడశా - అవిః, యచుసూః - యమశస్యప్రసవిత్రీ, కీలాలోషధిః - సురాద్రవ్యమ్ । గౌతమః — ॥ వా ॥ గోశ్చక్షీరమనిర్దశాయాస్సూతకేఽజామహిషోశ్చసత్పర్యపితమావికమపేయమాప్త్రిమైశశఫంచసన్నినీయమసూసన్నినాంచయాశ్చవ్యపేతవత్సాః ॥ * ॥ ఇతి । సన్నినీ - సదావ్రవత్పయస్తనీ । శబ్దః — ॥ వా ॥ సర్వాసాం ద్విస్తనీనాం క్షీరమభోజ్యమ్ ॥ * ॥ ఇతి । విజ్ఞానేశ్వరే — ॥ శ్లో ॥ అనిర్దశాయాగోః క్షీరమాప్త్రిమైశశఫంతథా । ఆవికం సన్నిక్షీరం వివత్సాయాశ్చగోః పయః ॥ అరణ్యానాంచసర్వేషాం మృగాణాం మహిషీంవినా । స్త్రీక్షీరం వైవవర్జ్యానిసర్వశూక్తానిచైవహి ॥ ఇత్యుక్త్వా “ శేషేషాపసానదహః ” ఇతిమనూక్తోపవా

సోద్రష్టవ్యః ॥ * ॥ ఇతి యత్తు వైతీనసినోక్తమ్ — ॥ వా ॥ ఖరోష్ట్రీ
మహిషీక్షీర ప్రాశనేతప్తకృచ్ఛ్రింపునరువనయనంచానిర్దశాహగోమహి
షీక్షీరప్రాశనేపత్రాత్రమభౌజనం సర్వాసాం ద్విస్తనీనాం క్షీరపానె
వ్యజావర్ణమేతదేవ ॥ * ॥ ఇతి, యచ్ఛశ్శ్లోక్తమ్ — ॥ శ్లో ॥ క్షీరాణి
యాన్యపేయానితద్వికారాశనేబుధః । సప్తరాత్రవ్రతం కుర్యాత్ప్ర
యతేన్నసమాహితః ॥ * ॥ ఇతి యావకవ్రతమ్ , తదుభయమపికామ
తోఽభ్యాసవిషయమ్ ॥ శ్లో ॥ సన్నిన్యమెభ్యభతాయాభుక్త్వాపక్షవ్రతం
చరేత్ ॥ * ॥ ఇతి చాభ్యాసవిషయమ్ । సకృత్పానెవిష్ణుః — ॥ వా ॥
గోఽజామహిషీవర్ణం సర్వపయాంసి ప్రాశ్యోపవసేదనిర్దశాహం తాన్య
పిసన్నినీయమసూన్యన్నినీ వివత్సాక్షీరంచామెభ్యభుజశ్చ ॥ * ॥ ఇతి ।
క్వచిచ్ఛక్నూత్రంచవర్ణ్యమిత్యాహ ॥ శ్లో ॥ క్షీరం క్షీరవికారాంశ్చ
శక్నూత్రమథాపివా । అపేయమన్యవత్సాయా వివత్సాయాస్తదైవ
చ ॥ * ॥ అతోఽన్యవత్సవివత్సయోఃపశ్చగవ్యం వర్ణ్యమ్ । అత్రబోధా
యనః — ॥ వా ॥ అపేయవయఃపానేకృచ్ఛ్రిన్యత్రగవ్యాత్, గవ్యే
తు త్రిరాత్రముపవాసః ॥ * ॥ ఇతి ॥ శ్లో ॥ మాహిష్యం గవ్యమాజంచభ
క్ష్యం క్షీరేషు నిర్దిశేత్ ॥ * ॥ ఇతి యమస్తృతే రేడకాది పయోవర్ణ్యమేవ ।
తథా చక్ష్రీకాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ నపిబేతగపిలాక్షీరం వైశ్యశూద్రోఽ
థవాపునః । యఃపిబేతగపిలాక్షీరంనతతోఽన్యోఽస్తిపాపకృత్ ॥ క్షత్రయ
శ్చాపివృత్తస్థో నపిబేతగపిలం పయః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ కపి
లాక్షీరపాణేన బ్రాహ్మణీగమనేనచ । వేదాక్షరవిచారేణ శూద్రఃపతతి
తత్త్వణాత్ ॥ * ॥ ఇతి । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ కాపిలంయఃపిబేచ్ఛూద్రో
నరూకేనచపశ్యతే । హుతశేషంపిబేద్విప్రో విప్రస్సాన్యదన్యధాపశుః ॥ * ॥
అన్యథా - అహుతశేషపయఃపానే, చకారాత్ క్షత్రవిశౌ । హరితః —
॥ శ్లో ॥ ఆహారంతురహఃకుర్యాన్నిర్ధారంచైవసర్వదా । ఉభాభ్యాం లఘ్నైశ్చ
పేతస్సాత్ప్రకాశేహీయతేశ్రియా ॥ * ॥ నిర్ధారః - మలోత్పర్గః । సము
చ్చయే — ॥ శ్లో ॥ అనభ్యాసేనవేదానామాచారస్యచవర్ణనాత్ । ఆలస్య

దన్నదోషాచ్చ మృత్యుర్విప్రాజాభూంసతి ॥ * ॥ అన్నదోషాత్యాశ్ర
 యనిమి త్తకః । శౌణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ యేభుజ్జితేనమీపథా యేభా త్యుచిత
 తఃపరమ్ । తా సర్వాన్త నసాత్పుత్వా తదహామశనంచరేత్ ॥ * ॥ సు
 మన్తుః — ॥ శ్లో ॥ అన్నం నిధాప్యదర్వాత్మ నహస్తైనకదాచన । పూజ
 యిత్యాతదన్నంచాపోశనంతు సమన్త్రకమ్ ॥ సోదకం దక్షిణంపాణిం కు
 ర్యాదన్నం ప్రదక్షిణమ్ । అపేయంతద్భవేదమ్బుపీత్వా చాన్ద్రాయణం చ
 రేత్ ॥ అకృత్వాపరిషేకంతు యస్తవన్నం పరిమర్గతి । హస్తై నమర్చితం
 చాన్నం భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ స్మృతీసారే — ॥ శ్లో ॥ పి
 బతఃపతి తేతోయే యదా భాజనభాజనే । అభాజ్యం తద్భవేదన్నం భుక్త్వా
 చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ అనారోగ్యమనాయు
 ప్యమన్వర్గ్యం చాతి భాజనమ్ । అపుణ్యం లోకవిద్విష్టం తస్మా త్తత్పరివర్జ
 యేత్ ॥ * ॥ వ్యాసపరాశరహారీతాః — ॥ శ్లో ॥ శయనస్థోనభుజ్జీతన
 వారిస్థో నచాసనే । సోపానత్కశ్చనాశ్చీయానైకవస్త్రుఃప్రియాస
 హ ॥ * ॥ (కదాచనతిపాతాన్తరమ్) పైతీనసిః — ॥ శ్లో ॥ నభిన్నపా
 త్రైభుజ్జీతనభావప్రతిహాపితే । ప్రభిన్నం రాజతన్వర్ణతామ్రపాత్రం
 నదోషకృత్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ ననిర్జేదనభత్యాంస్తుస్వా
 ద్వస్వాదు నకుత్సయేత్ । ఆద్రూపాణిపదాన్యస్తుప్రాజ్ఞుభోబ్రహ్మ
 సూత్రధృత్ ॥ ద్వాత్రింశద్గ్రాసమశ్చీయాద్దీర్ఘమాయుజ్జీవిషుః ॥ * ॥
 ఆపస్తమ్బుః — ॥ శ్లో ॥ అష్టాగ్రాసామునైర్భత్యాష్టోదశారణ్యవాసినః ।
 ద్వాత్రింశద్చగృహస్థస్య హ్యమితం బ్రహ్మచారిణః ॥ * ॥ ఇదం కామ్య
 మ్ “ దీర్ఘమాయుర్జీవిషుః ” ఇతివ్యాసత్పుతేః । వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ క్లేష్ట
 శిష్టాణికోత్సర్గో నాన్నకాలేప్రశస్యతే । బలిమక్తలజప్యాదౌ నాహ్వామే
 నమహాజనే ॥ * ॥ ఆపస్తమ్బుః — ॥ వా ॥ భాషాంకానం క్షవధుమిత్య
 భిముఖౌన్నం వర్జయేత్ ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వాఽమృ
 తాపిధానమసీతిచ నిపీయకమ్ । ఆచాన్తఃపునరాచామేద్యావన్తజ్జిలశోధ
 వమ్ ॥ — ॥ భుక్త్వాగ్రధిం విముచ్యాథ తేన పీత్వా జలంసహ । తత్పవి

త్రం త్యజేద్భూమావధమస్త్రేణజాతుచిత్ ॥ విస్తృత్య భువిపాత్రైశు ప
విత్రం విసృజేద్యది । ప్రాయశ్చిత్తం చరేత్కృచ్ఛం తతిర్భిషవిశు
ద్ధయే ॥ * ॥ మార్గజ్ఞేయః — ॥ శ్లో ॥ గణ్ణాషకరణాద్యస్తు హస్తం
ప్రత్యాశయేద్ద్విజః । హతం దైవంచ పితృంచ హ్యేత్యా నంచోపఘాతయే
త్ ॥ * ॥ గణ్ణాషమత్రోత్తరాపోశనమ్ । యతస్సపవాహ ॥ శ్లో ॥ అ
ర్థం పిబతిగణ్ణాషమర్థం త్యజతిభూతలే । ప్రీణన్తి పితస్సర్వే యేచాన్యే భూ
మిదేవతాః ॥ * ॥ గణ్ణాషార్థత్యాగమస్త్రీమాహ సపవ ॥ శ్లో ॥ రారజే
పుణ్యనిలయే పద్మార్బుదనివాసినామ్ । అగ్నినా ముదకం దత్తమక్షయ్యము
పతిష్ఠతు ॥ * ॥ ఇతి । స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ హస్తం నిర్లిప్య చత్యాశ్య
విధూయోద్ధూయ పాత్రతః । గణ్ణాషం ధారయేద్యస్తు సురామివసథార
యేత్ ॥ * ॥ అతో గణ్ణాషముత్తరాపోశనమేవ , తదర్థం హస్తప్రత్యాశన
నిర్లేహన విధూననాదికం నకార్యమ్ । శాతాశపః — ॥ శ్లో ॥ యచ్యుత్తి
ష్ఠత్యనాచాస్తో భుక్తవానాసనాత్తతః । సద్యః స్నానం ప్రకుర్వీత నాన్య
ధా శుద్ధిమాప్నుయాత్ ॥ * ॥ అనాచాస్తః - అమృతాపిధానమసీతి మ
స్త్రాచమన మకృత్యేత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ పపిత్ర గ్రథిముత్సృజ్య మణ్డలే భు
వనిక్షిపేత్ । పాత్రైశు నిక్షిపేద్యస్తు సవిప్రః పజ్జ్విదూషకః ॥ * ॥ దేవ
లః — ॥ శ్లో ॥ భుక్త్వాఽఽచామేద్యధోక్తేన విధినా చసమాహితః । శోధయే
న్ముఖహస్తాచ మృదద్భిః పుర్రజైరపి ॥ * ॥ శౌణ్డల్యః — ॥ శ్లో ॥ మా
షాదిచూర్ణైర్మృద్భిర్వాప్రత్యాశ్యకరయోర్ద్వయమ్ । ప్రత్యాశ్య జా
నుపాదౌచ కాస్త్యైర్దంతాన్విశోధయేత్ ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥
మూత్రపురీషే భుక్త్యనై భత్యాణాం భక్షణేతథా । చతురష్టద్విషస్థాప్తగ
ణ్ణాషైస్తువిశుద్ధయేత్ ॥ విప్రస్య దక్షిణేభాగే దేవాస్తిప్తస్థనిర్వదా । ఆసీన
పవ గణ్ణాషాన్వామపార్శ్వే వినిక్షిపేత్ ॥ కుర్యాద్దక్షిణపార్శ్వేతు రార
వం నరకం వ్రజేత్ ॥ * ॥ బౌధాయనః — ॥ వా ॥ ఆసీనపవ గణ్ణాషా
న్విసృజేదాసీనస్త్రిరాచామేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పవకారాత్తిష్ఠతో గణ్ణాషక
రణనిషేధః ॥ శ్లో ॥ యావదుక్తంతు గణ్ణాషమకృత్వాచహ్యనాసనః । వి

నాయజ్ఞో పవీతేన ఆచార్యోఽవ్యశువిర్భవేత్ || ఆచార్యోఽవ్యశుచిస్తావద్యావ
 త్వాత్రమనుస్థతమ్ | ఉద్ధృతేఽవ్యశుచిస్తావద్యావత్సంజ్ఞలశోధనమ్ || * ||
 సక్రమే — || శ్లో || భుక్త్వోచ్చిష్టస్తనాచాస్తశ్శూద్రాదీయదివశ్య
 తి | జ్ఞానతోఽజ్ఞానతోవాపి తైస్సార్ధం భుక్తవానసౌ || * || అతఃఖలుశు
 ధాచమనాస్తం శ్వశూద్రాది దర్శనం పరిహరన్తిసన్తః | ఔర్వః — || శ్లో ||
 భుక్త్వాసమ్యగధాచమ్య ప్రాజ్ఞుభోదజ్ఞుభోఽపివా | స్వస్థః ప్రశాస్తచి
 త్తస్తు కృతాసనపరిగ్రహః || అభిష్ట దేవతానాంశుకురీప్తస్మరణంబుధః || * ||
 శాతాతపః — || శ్లో || ఆసన్యం ప్రత్యుశ్యగజ్ఞాపంపిబేచ్ఛుక్త్వాచయో
 ద్విజః | దైవం శ్రాద్ధమసౌహనాత్యేత్వానాత్మానమేవచ || * || గజ్ఞా
 పకాలే ఆసన్యజలం నపిబేదిత్యర్థః | కుతః — || శ్లో || ఆచార్యో నాభిదే
 శంతు ప్రాణానాం గ్రథిరసీతచ | విమృశ్యాదిత్యమీక్షేత రాత్రా దీపము
 ఖంతతః || * || స్మృత్యంతరే — || వా || భుక్త్వాద్విరాచానౌహృదయ
 దేశమభిమృశేత్ ప్రాణానాం గ్రథిరసి || * || ఇతి | వ్యాసః — || శ్లో ||
 భుక్త్వామృతాపిధానమసీతుశ్చరిస్తాదపః పిబేత్ | ఆచమ్యాన్యుస్థమాత్రే
 తిపాదాన్కుస్థేతు దక్షిణే || నిస్సావయేద్దస్తజలమూర్ధ్వహస్తస్సమాహితః |
 హుతానుమన్త్రణం కుర్యాచ్చగ్ధాయామితి మన్త్రితః || అధాక్షరేణ
 స్వాత్మానం యోజయేద్భ్రష్టా నీతిహి | సర్వేషామేవయోగానామా
 శ్చయోగఃపరస్త్సృతః || యోఽనెన విధినా కుర్యాత్సయాతి పదమక్ష
 యమ్ || * || అక్షరేణ - “ ఏతస్యనా అక్షరస్య ” ఇత్యామ్నాతేన, “ బ్ర
 హ్మణీమ ఆత్మామృతత్వాయ ” ఇతి యోజయేత్ | “ ఓమిత్యాత్మాన
 యుజ్జీత ” ఇత్యాశ్చ యోగం కుర్యాదిత్యర్థః | అత్ర బాహుతే — || శ్లో ||
 భుక్త్వోపవిశతస్తున్త మోజోభవతి తిస్థతః | ఆయుశ్చక్రమతోమృత్యుధా
 వతస్స్వపతోపపుః || * || అఖణ్డాదర్శ — || శ్లో || భుక్త్వాతు సుఖమా
 సీన స్తామ్బులం భక్షయేద్ద్విజః | నివేదితం భగవతః పరిశుద్ధం యథావి
 ధి || * || సక్రమేకారః — || భుక్త్వాతు సుఖమాసీన స్తామ్బులే నా
 స్యశోధనమ్ | శుశ్రావములకథాతూనామేకేనాథవిశోధనమ్ || ఆసనేసచ్య

గాసీనశ్చ వజ్రేస్తప్తమానసః । వస్తసప్తమభాగేఽపి పురాణాదీ నిరీక్ష
యేత్ ॥ * శ్రీవిష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ అగస్త్యిరగ్నిర్బడవానలశ్చభుక్తం
మయాఽన్నం జరయన్త్వశేషమ్ । సుఖంచమేతత్పరిణామసమ్భవం యచ్ఛ
న్త్వరోగం మమచాస్తుదేహే ॥ విష్ణురత్నాతకైవాన్నం పరిణామశ్చవైయ
తః । సత్యేన తేనమేభుక్తం జీర్యత్వన్నమిదం తథా ॥ ఇత్యుచాచర్య స్వ
హస్తేన పరిమృశ్యతథోదరమ్ । అనాయాసప్రదాయానికుర్యాత్కర్మా
ణ్యతల్లితః ॥ * ॥ తథాఽన్యత్ర ॥ శ్లో ॥ సుపూగంచ సుపత్రంచ సు
ధయాచ సమన్వితమ్ । ప్రదద్యాద్ద్విజడేవేభ్యస్తామూర్బలం భక్షయేద్భు
ధః ॥ ఏకపూగంసదాఽఽరోగ్యంద్విపూగంవిష్ఫలం భవేత్ । అతిశ్రేష్ఠంప్రి
పూగంచ అధికం వైవచుష్యతి ॥ పల్లమూలెభవేద్వాప్యధిః పల్లాగ్రే పాప
సమ్భవః । చూర్ణపల్లం హరత్యాయుస్సిరాబుద్ధివినాశినీ ॥ తస్మాదగ్రంచ
మూలంచ సిరాఽచ్చైవ విశేషతః । చూర్ణపల్లం పల్లయిత్వా తామూర్బలం ఖా
దయేద్భుధః ॥ అభిజ్ఞేనంచ క్రముకం పల్లమక్షాళితం తథా । అశోధిశం త
థాచూర్ణం భక్షయన్ సర్వదోషభాక్ ॥ అనిధాయముఖేపల్లం పూగం ఖా
దతి యోనరః । సప్తజన్మ దరిద్రసాన్యన్నరక్షేషు నిమజ్జతి ॥ పీత్వాభుక్త్వా
చ యోమర్త్య శ్శూన్యం పాత్రం పరిశ్యజేత్ । సభూయః క్షుత్పిపాసా
తోఽభవేజ్జన్మ నిజన్మ ని ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥ మేహసప్తస్తంచ
యత్త్రాయం బాష్పదంతోష్ఠవిప్రుషః । భుక్త్వాఽఘ్నాళిగతస్నేహం నోచ్ఛిష్టం
భర్తృచోదితమ్ ॥ ఆస్త్రిపాదస్తయోమర్త్యోభుక్త్వాఽఽగారాద్బహిరన్
జేత్ । తస్యాయుః కీర్తిలక్ష్మీ శ్చ విద్యాప్రజ్ఞాచనశ్యతి ॥ * ॥ యాజ్ఞవ
ల్క్యః — ॥ శ్లో ॥ అతిథిం శ్రోత్రియం తప్తమాసీమాన్త మనువ్రజేత్ ।
అహశ్శేషం సమాసీత శిష్టైరిష్టైశ్చబన్ధుభిః ॥ * ॥ దక్షః — ॥ శ్లో ॥ ఇతి
హాసపురాణాభ్యాం వస్తం సప్తమమభ్యసేత్ ॥ * ॥ కాలమిత్యనువర్తతే ।
శబ్ధః — ॥ శ్లో ॥ విచార్యచపురాణార్థాన్ వేదార్థాభక్తిమూఢితః । వి
ష్ణుంసదాహృదిధ్యాయేత్ సకలం నిష్కలంతువా ॥ * ॥ లిఖతః — ॥ శ్లో ॥
భుక్త్వోపస్థాయమార్తణ్డంపురాణాని పదాపశేత్ । భావశుద్ధ్యాహరభక్తిః

పురాణశ్రవణాద్భవేత్ || * || దక్షః — || శ్లో || సాత్వికాని పురాణాని
సాత్వికాంశ్చ జపాంస్తథా । కారయేద్భజనానైతు వస్త్యైవై సప్తమేద్వి
జః || పురాణపఠనాశక్తౌ పౌరుషం సూక్తముచ్ఛరేత్ । తద్విష్ణోరితిమన్త్రం
వాజపేదస్తాక్షరంతువా || ఏవం యఃకురుతేనిత్యం సయాతిపరమాంగతిమ్ ।
ఏవం గృహస్థధర్మా ఉక్తాః .

— శ్రీ సాతకవ్రతనిరూపణమ్ ౯ —

సాంప్రతం సాతకవ్రతం ప్రతన్యతే । అత్రాపస్తమ్భః — || వా ||
అథసాతకవ్రతాని పూర్వేణ గ్రామాన్నిమగ్రా మణప్రవేశనాని శీలయే
చుత్తరేణ వా, నకుసృత్యా గ్రామం ప్రవిశేత్ , యదా గ్రామాన్నిష్ఠా
మతి గ్రామం వా ప్రవిశతి తదా పూర్వేణ ద్వా రేణోత్తరేణ వా కుర్యా
న్నద్వా రోత్తరేణ శీలయేత్ । ఇతి || * || గౌతమః — || వా || విధిపూ
ర్వం సాత్వా భార్యా ముఖగమ్య యధోక్తా గృహస్థధర్మా ప్రయు
జ్ఞానభిమాని వ్రతాన్యనుకర్షేత్ సాతకోనిత్యం శుచిస్సుగంధస్నాన శీలసన్ని
విభవే నజీర్ణమలవద్వా సాస్మ్యన్నరక్తముల్బణ మన్యధృతం వాసోవిభృ
యాన్నస్రగుపానహౌ నిర్ణిక్త మశక్తానరూఢత్వ శ్రురకస్యా న్నాగ్నిమప
శ్చ యుగపద్ధారయేత్ || * || ఆపస్తమ్భః — || వా || సర్వా ర్థా గా
వాససి వర్ణయేత్కృష్ణం చ స్వాభావికమనూర్ధ్వాసి వాసోవసీతా ప్రతికృష్టం
చ శక్తివిషయే || * || కుసుమబుదీ సర్వా ర్థా గా న్వాససివర్ణయేత్ - న
కేనచిద్రక్తం వాసో విభృతాత్ , తదా స్వాభావికం కృష్ణం కమ్బులాది
చ నవసీత, ఉదార్ధాసి - ఉల్బణమ్ , తదన్యదనూర్ధ్వాసి । ఛాన్దసోదీఘః । ఏ
వంభూతం వాసశ్చ వసీత ఆచాఘదయేత్ , ప్రతికృష్టమ్ - నికృష్టమ్ , జీర్ణ
మ్ - మలినం స్థూలం చ, “ నికృష్ట ప్రతికృష్టార్వ రేఫయాప్యావ మాధనూః ”
ఇత్యమర్యః । తద్విపరీతమప్రతికృష్టమ్ . తాదృగ్వాసోవసీత । తచ్చప్రతి
కృష్టం శక్తానత్యాం నవసీత । తథామనూః — || శ్లో || నజీర్ణమలవద్వా
సా భవేచ్ఛ విభవేసతి । ఉపానహౌచవాసశ్చధృతమన్యైర్నధారయేత్ ||
ఉప్రవీతమలజ్కారం ప్రజంకరకమేవవా || * || మాధవీయే — || శ్లో ||

నగ్నోమలినవాసాశ్చ నగ్నోనీలపటస్తథా । నగ్నస్తు సూతవస్త్రఃస్యాన్న
 గ్నోభుగ్నపటస్తథా ॥ వికట్యోఽనుత్తరీయశ్చనగ్నశ్చావస్త్రపవచ । శ్రౌ
 తంస్తూర్తం తథాకర్తృననగ్నశ్చిన్తయేదపి ॥ * ॥ విజ్ఞానైశ్చరే — ॥ శ్లో ॥ నీ
 లంరక్తంచ యద్వస్త్రం యస్యదేహేషుతిష్ఠతి । అహూరాత్రోహేషిత
 స్సౌపజ్చగవ్యేనశుభ్యతి ॥ * ॥ జాతుకణిః — ॥ శ్లో ॥ కాశేయం రక్త
 కృష్ణంచ మలినం కేశదూషితమ్ । చిన్నాగ్రంచోపవస్త్రంచ కుత్సితంధర్మ
 తోపియః ॥ * ॥ భృగుః — ॥ శ్లో ॥ దశాహేనేన వస్త్రేణ నస్యాతాహీన
 కాదృతే । నాన్యదీయేన నార్ద్రేణ నసూచ్యాగ్రధితేనచ ॥ బ్రాహ్మణస్య సి
 గం వస్త్రం నృపతేరక్తముల్బణమ్ । చిత్రంవైశ్యస్యశూద్రస్య నీలంమలి
 నమిష్యతే ॥ * ॥ అత్రాప్తవ్యుః ॥ వా ॥ వాసశ్యాణీత్రోమాజినాని కా
 షాయంచైకేవస్త్రముపదిశన్తి చూజ్జీష్ఠంరాజన్యస్యహరిగ్రంవైశ్యస్య ॥ * ॥
 శణస్యవికారశ్యాణీ - శాటి, యుమా - అతసీ, తద్వికారః త్రోమమ్, చూమా
 లమ్, మజ్జీష్ఠయారక్తంచూజ్జీష్ఠమ్, హరిద్రయారక్తంహరిగ్రమ్, ఏతా
 ని వణానుపూర్వేణవాసాంసి, కాషాయంతు బ్రాహ్మణస్యోర్దరీయాథ
 మిత్యధాన్యమ్యతే । అస్తరీయవిషయే భృగుః — ॥ శ్లో ॥ పరిధానాద్భు
 షిఃకట్యా రాక్షసీపరికీర్తితా । సర్వకర్తృణివిద్వద్భిర్వర్జనీయావ్రయత్ను
 తః ॥ * ॥ భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ స్వోక్తం వస్త్రంచ కాపీనం ధారయే
 శ్చ్రీధమాశ్రమీ । యజ్ఞోపవీతే ద్వైకక్ష్యం దణ్డం చత్రంకమణ్డలుమ్ ॥ సా
 వన్లకుణ్డలే స్వోక్తం వాసోదధ్యాగ్నహోధిపః । సాధనానియథాపూర్వము
 క్తానిగృహమేధినిః ॥ యానితానేవ ధార్యాణి వాసప్రస్థేనధారణే । ఉ
 పవీతోత్తరాసజ్జదణ్డకాపీనమేఖలాః । కుణ్డికా చత్రవాసాంసి యతిర్దధ్యావ
 నస్తరమ్ ॥ కాపీనధారణాయాథశుల్బం కృతోష్ఠపవీతవల్ । యతిశ్చబ్ర
 హ్మచారిచ దధాతాం ద్విః ప్రదక్షిణమ్ । నగ్నశ్చ పరిహారాయ గృహస్థ
 ఎనినాతథా ॥ తదేవధారయేయాతామవశ్యం కేవలంచ తా ॥ * ॥ వా
 సః — ॥ శ్లో ॥ అకచ్ఛఃపుచ్ఛకచ్ఛోవాద్వికచ్ఛఃకటివేష్టితః । యావదా
 పైద్విజస్తావన్నగ్నపవనసంశయః ॥ * ॥ సంవర్తః — ॥ శ్లో ॥ కటిసూత్రం

వినాకర్మ శౌతం స్నాత్రం కరోతియః । సర్వంతన్నిష్ఫలంబింద్యా తస్మిన్
 నగ్నః పృథ్వీతః ॥ * ॥ ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ దివాచశిరసః ప్రావర
 ణం వర్జయేద్గ్నిమహోబ్రాహ్మణం గాం దేవతాద్వారం ప్రతిపాదాచశక్తి
 విషయేనాభిప్రసారయీత ॥ * ॥ గౌతమః — ॥ వా ॥ వైతాదేవతాః
 ప్రతిపాదౌప్రసారయేన్నవర్ణలోష్టాశ్చ భిక్షుశ్చ త్రపురీషాపకర్షణంకుర్యాన్న
 భన్న కేశతుషకపాలాన్యధితిష్ఠేన్న మ్లేచ్ఛాశుచ్యధార్తికే సహ సంభా
 షేత సంభాష్య పుణ్యకృతో మనసాధ్యాయేద్బ్రాహ్మణేనవాసహ సం
 భాషేత ॥ * ॥ ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ దేవతాభిధానంచాప్రయతః ॥*॥
 అప్రయతస్సౌ దేవతానామగ్నోదీనాం నామనకీర్తయేత్ । అత్ర ప
 రాశరః — ॥ శ్లో ॥ అపవిత్రఃపవిత్రావా సర్వావస్థాంగతోపివా । యః
 స్తు రెత్పుణ్డరీకాక్షం సఖాహ్యభస్తరశ్శుచిః ॥ * ॥ అతోదేవతాస్తరకీర్త
 న మశుచినా నకార్యమ్ ॥ శ్లో ॥ నారాయణస్య నామాని సదా సర్వత్ర
 కీర్తయేత్ । దేవతాస్తరనామాని నాశుచిఃపరికీర్తయేత్ ॥ * ॥ దక్షః —
 ॥ శ్లో ॥ ఉక్తాయుధస్య నామాని సర్వదాపరికీర్తయేత్ । నాశౌచంకీర్త
 నేతస్య పవిత్రాభగవాహరిః ॥ కబళికబళేకుర్వక్ గోవిష్టస్యానుకీర్త
 నమ్ ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనాద్విష్ణుకీర్తనం సర్వదాకార్యమేవ । అతపవహి
 త్తశానేప్యాశౌచాదావపి నారాయణ గోవిన్దేతి లోకఃకీర్తయతి । అతోభా
 జనస్నానాదౌ మానవిధావప్రాయత్యేచ దేవతాస్తరకీర్తనమేవ నిషిద్ధమ్,
 నవిష్ణోరితి సిద్ధమ్ ॥ శ్లో ॥ మానం వాచోనివృత్తిసాన్యన్నాత్రభాషానసం
 స్కృతమ్ । నాన్యదేవేరణం విష్ణుం సదాధ్యాయేచ్ఛకీర్తయేత్ ॥ యదివా
 గ్యమలాపసాన్యజ్ఞపాదిషు కథంచన । వ్యాహరేద్వైష్ణవం సూక్తం స్తురే
 ద్వా విష్ణుమవ్యయమ్ ॥ * ॥ ఇతివ్యాసః । ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ స్పృ
 హతీంచ గాం నాచక్షీత సంస్మృష్టాంచ వత్సేనానిమితై ॥ * ॥ స్పృహతీమ్ -
 సస్యధాన్యాదికం భక్షయన్తీమ్, గౌరియం భక్షయతీతి నబ్రూయాతో, త
 ధావత్సేనానిమితై సంస్మృష్టామ్ । “ యస్యహవిషేవత్సా అపాకృతాధ
 యన్తి ” ఇత్యాదికేనిమితై నదోషః ॥ వా ॥ వత్సతన్త్రీంచనోపరిగచ్ఛే

త్రేష్ణావస్తరేణచ నాతీయాత్ || * || వత్సతన్త్రీ - వత్సబద్ధనరజ్జుః ,
 త్రేష్ణా - డోలాస్తమ్భా , తోరణస్తమ్భావిత్యనేయే || వా || నవతతస్సం
 చక్షీత || * || పతతః పక్షిణస్సం ఘీభూతాన్నగణయేత్ , పుణ్యక్షయేణ
 స్వగౌతపతతః పరస్తైనబ్రూయాజ్జ్యోతీంపిపతన్తీతి || వా || నాబ్రాహ్మ
 ణాయోచ్చిష్టం ప్రయచ్ఛేద్యదిప్రయచ్ఛేద్యంతాంసుగప్త్యాతప్తినవధా
 యప్రయచ్ఛేత్ || * || అబ్రాహ్మణః - శూద్రః , “ నశూద్రాయో
 చ్చిష్టమనుచ్ఛిష్టం వాదద్యాత్ ” ఇతివసిష్ఠశ్రుతాత్తస్మాదేచ్చిష్టం నప్ర
 యచ్ఛేత్ | ఇదమనాశ్రితవిషయమ్ | “ అన్తథాయైవశూద్రాయ ” ఇ
 త్యాశ్రిగశూద్రాయోచ్చిష్టదానస్మృతేః | కుప్త్యా - దన్తాన్నభేనావి
 ఖ్యతజ్జలముచ్చిష్టేనిధాయ ప్రయచ్ఛేత్ | ఇదమాశ్రితవిషయమ్ | ఏవమే
 వ || శ్లో || నశూద్రాయమతింధద్యాన్చోచ్చిష్టం నహవివ్రాతమ్ | నచా
 సోపదిశేధర్మం నచాస్యవ్రతమావిశేత్ || * || ఇతిమనువచనం ద్రుప్తవ్యమ్ |
 ఆపస్తమ్బః — || వా || మిథునీభూయచ నతయాసహ సర్వాం తాత్రిం
 శయీత , శయానశ్చాధ్యాపనం వర్జయేత్ || * || ఇతి | మిథునీభూయ -
 మైథునంకృత్వా , తయా - భార్యయాసహ, సర్వాం తాత్రిం నశయీత -
 దివావానక్తంవా శయానోనాధ్యాషయేత్ , స్వయంతుధారణార్థమగ్నియా
 త || వా || అనావిస్సగ్నురేషనఃస్యాత్ || * || ఆవిర్భూతమాల్యాసుతే
 పనోనస్యాత్ || వా || సఖాస్సమాజాంత్య ససేవేత సగరప్రవేశనానిచవ
 ర్జయేత్ప్రీత్యంత నవిబ్రూయాత్ | అధాపువహరన్తి | “ మూలంకూ
 లం బృహతిదుర్వివక్షుః ప్రజాం పశూనాయతనఽహినస్తి , కర్తృప్రస్థోదన
 కుమాలనస్య రుదన్తామృత్యుర్వృణాచప్రశ్నమ్ ” ఇతి శార్దభయానమూరో
 షాణై విషమూరోహణాఃషరోహణావిభవర్జయేద్బాహుభ్యాంచ నదీతరణం
 నావశ్చసాంశయికీంతృణశ్చేదనలోష్టవిమర్దన స్తీవనానిచాకారణాద్యచ్ఛా
 న్యత్పరిచక్షతే || * || నవిబ్రూయాత్ - సుర్విరూపమర్థం సహసా నవిచా
 ర్యబ్రూయాత్ | మూలమ్ - పిత్రాదిః , కూలమ్ - ఆగామినీసంఘతే ? తే
 ణ్భయమఘి , బృహతి - భిన్నస్తి , దుర్వివక్షుః - అన్యథానిశ్లేఢుః , ప్ర

జామ్ - పుత్రాదికామ్ , పశూ-గవాదికా , ఆయతనమ్ - గృహమ్ ,
 హినస్తి - అత్రబోధాయనః — || శ్లో || బహుద్వారస్య ధర్మస్య సూత్రా
 దురనుగాగతిః । తస్మా దవాచ్యోహ్యేనేన విధిజ్ఞేనాపిసంశయే || * || పరా
 శరశ్చ — || శ్లో || సభావానప్రవేష్టవ్యావక్తవ్యంవా సమజ్ఞసమ్ । అ
 బ్రువన్విబ్రువన్వాపి నరోభవతికిల్బిషీ || * || అతోమృత్యురపిధర్మసఙ్కటే
 పతితోరుదా కస్యచిదృషేః ప్రశం వివిచ్యకథితవా । “ హేధర్మప్ర
 స్లోదకుమాలనస్య నేదం కృత్యమ్ ” ఇతి । బాహుభ్యామితివచనాత్ స్త
 వేన నదీతరణే నదోమః । తృణచ్ఛేదనాదీన్యకారణాన్నకుర్యాత్ , “ ద్వే
 దర్భాగ్రే ప్రచ్ఛిద్య ” “ దర్భాగ్రే స్రాదేశమాత్రే ప్రచ్ఛినత్తి ” ఇ
 త్యాదికారణే నదోమః । యచ్ఛాన్యత్పరిచక్షతే - అత్రగౌతమః —
 || వా || గాంధయన్తీంపరస్మైనాచక్షీత నచైవాం వారయేన్నమిఘనీఘాత్వా
 శౌచంప్రతివిలంబ్యైతాగ్నిముఖోపధమన విగహ్య వాదబహిర్గన్ధమాల్య
 ధారణ పాపీయోఽవలోకన భాయా సహ భోజనాద్వారప్రవేశన పా
 దధావన సందిగ్ధభోజన నదీబాహుతరణ వృక్ష వివహారోహణా వరోహణ
 ప్రాణవాయుచ్ఛనాని వర్జయేన్న సన్నిధాం నావమధిరోహే తస్పృత పవా
 త్కానం గోపాయేన్నప్రావృత్యశిరోఽహని పర్యటేదస్రావృత్యరాత్రౌ
 సోపానతొశ్చ శయనాశనాసనాభివాదన నమస్కారాన్వజయేచ్ఛేదన
 భేదన విలేఖన విమర్దనా వస్పోటనాని నాకస్మాత్కుర్యాన్నో పరివత్సత
 స్త్రీం గచ్ఛేన్నకులం కులఃస్యాన్నయజ్ఞమవృతోగచ్ఛేద్దర్శనాయతుకామం
 నభత్యాయనుత్సక్తేభక్షయేన్నరాత్రౌ ప్రేష్యాహృతముద్ధృతసేహవిలయన
 పిణ్యాకమధితప్రభృతీనిశాన్తవీర్యాణివాశ్చీయాత్ప్రేష్యమన్యైదేవతా
 యతన చతుష్పథా ప్రదక్షిణమావర్తేత మనసావాతత్సమగ్రమాచార
 ఖనుపాలయేదాపతీ-ల్పస్సత్యధర్మార్యవృత్తిష్టాధ్యాపకశ్శౌచశిష్టశ్రు
 తినిరతస్సాన్విత్త్యమహిం ప్రోమృదుర్భాగ కారిదమదానశీలపవమాచారో
 మాతాపితరౌపూర్వావరాణసంబద్ధా దురితేభ్యామోక్షయిష్యస్నా
 తకశ్శశ్వద్బ్రహ్మలాకానంచవ్రతే || * || ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ —

॥ శ్లో ॥ నస్వాధ్యాయవిరోధ్యర్థమీహేతనయతస్తతః । నవిరుద్ధప్రసక్త
 భ్యాం సంతోషీచభవేత్సదా ॥ * ॥ స్వాధ్యాయవిరోధినమర్థం నాన్విచ్ఛే
 త్ , నయతస్తతః - యతః కుతశ్చిదవిదితాచారాచ్ఛార్థం నేహేత । అత్ర
 ఘనుః — ॥ శ్లో ॥ ధర్మార్థాపుచ్యతేశ్రేయః కామార్థాధర్మపవవా । అ
 ధర్మపవేహచశ్రేయస్త్రిపగఽభితిహితిః ॥ * ॥ పరాశరః — ॥ శ్లో ॥
 పరిత్యజేదర్థకామాయాస్యాతాం ధర్మవర్జితా । ధర్మం చాప్యసుఖోదర్శం
 లాకసంఘుప్తమేవచ ॥ * ॥ విరుద్ధమ్ - అయాజ్యయాజనాది , ప్రసక్తః - గీ
 తనృత్తాదిః , తాభ్యాంచార్థం నేహేత , కింతుయదృచ్ఛాలాభసన్తుష్టాభవేత్ ,
 మనుః — ॥ శ్లో ॥ సంతోషం పరమాస్థాయ సుఖార్థీ సంయతోభవేత్ ॥ * ॥
 సముచ్చయే — ॥ శ్లో ॥ ధనంవాపురుషోలోకే పురుషం ధనమేవవా । అ
 వశ్యమేకం త్యజతి తస్మాత్కాం ధనత్యజ్ఞయా ॥ శుక్లామ్బురధరోనీచ కేశశ్చ
 శ్రుసఖశ్చుదిః । నభార్యాదర్శనేశీయన్వైకవాసా నసంస్థితః ॥ * ॥
 శాణ్డిల్యః — ॥ శ్లో ॥ నరక్తకృష్ణసులిన వాసాంసి పరిధాపయేత్ ॥ * ॥
 ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ నిత్యముత్తరం వాసఃకార్యమపివా సూత్ర మే
 వోపవీతార్థే ॥ * ॥ శాణ్డిల్యః — ॥ శ్లో ॥ శుద్ధింకుర్యాత్తథావిద్వాన్మ
 లానాం దేహజన్మ నామ్ । కృత్తకేశ నఖశ్చశ్రు స్త్రిపక్షేషు గృహీభ
 వేత్ ॥ * ॥ “ గర్జాయాం భాసురత్నేత్రే ” ఇత్యుక్తేషు తతేష్వేవ వపన
 మితిభావః ॥ శ్లో ॥ నసంశయం ప్రపద్యేత నాకస్మాదప్రియంవదేత్ । నా
 హితం నాన్మశంచైవ నస్తేనః స్యాన్నవాధుఃపిః । ప్రాణవిపత్తిసంశ
 యావహం కర్తృ నకుర్యాత్ । సన్నిధార్థంచ ॥ * ॥ గీతాచార్యః — ॥ శ్లో ॥
 అజ్ఞశ్చాశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్మా వినశ్యతి । నాయంలోకోఽస్తి నపరో
 నసుఖం సంశయాత్మనః ॥ * ॥ ఆపస్తమ్బః — ॥ వా ॥ నసంశయంప్ర
 పద్యేద్యది ప్రపద్యేతోఽపి క్షణాదేవ నశ్యశ్యప్రియముద్వేగకరం నవదే
 న్నవోద్ధుషిర్నదద్యాత్వాపీయసే ॥ * ॥ అల్పకామిత్వక్రవృద్ధిమన్తరే
 శాధిక వృద్ధ్యుపజీవీ వార్ధుషిః । “ అనాపదితు బ్రాహ్మణస్యనవార్ధువ్యం
 లవణవిక్షియా ” ఇత్యుపపాతక మధ్యేపాతాత్ ॥ శ్లో ॥ దాతాయశ్చ

ప్తా సూత్రీ వేణుమాఁ సకమణ్ణులుః । కుర్యాత్ప్రదక్షిణం దేవ మృద్ధో వి
 ప్రవనస్పతీఁ ॥ * ॥ దాతూయిణమ్ - సువర్ణకుణ్ణలమ్ । అత్ర మనుః —
 ॥ శ్లో ॥ వైణవీం ధారయేద్యష్టిం సోదకంచ కమణ్ణులుమ్ । యజ్ఞోపవీతం వే
 దంచ శుభేరౌక్మే చకుణ్ణలే ॥ * ॥ వేదః - దర్భముష్టిః । భరద్వాజః —
 ॥ శ్లో ॥ సావన్తారాజితాశౌలాబ్ధి త్రివృతాఁ కుణ్డికామతా । కాంస్యపిత్త
 లలోహేర్యా కుర్యాత్స్విష్టాద్యలాభతః ॥ పమామలాభే గోచర్మనిర్మితః
 స్యాత్కమణ్ణులుః । ఉదుమ్బరపటాశ్వధోక్షజమ్బూత్వచాతధా । భస్మ
 నాచమృదాఽద్భిశ్చ శ్రీఫలైశ్చ తతశ్శుచిః ॥ * ॥ “ కలౌపజ్ఞునకుర్వీత
 భ్రాతృజాయాం కమణ్ణులుమ్ ” ఇతి నాల్మికేరవృక్షముణ్ణయ కమణ్ణులుని
 షేధాత్స్విష్టాదిమయః కమణ్ణులు గ్రాహ్యః, “ పమామలాభే గోచర్మ ” ఇ
 టి స్విష్టాద్యలాభపవ మృణ్మయవిధానాచ్చ । అత్ర వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥
 కుర్వీతధారయాసన్ధ్యాం కాంస్యేహై మేచరాజతే । తామ్రపాత్రైజలం
 కృత్వాగృహేసన్ధ్యాం సమాచరేత్ ॥ * ॥ బ్రహ్మసూత్ర - భరద్వాజః —
 ॥ శ్లో ॥ పక్షైకముపవీతం స్యాదాద్యంతాశ్రమిణోర్ద్వయోః । దశాష్టావా
 గృహస్థస్యచత్వారివనవాసినః ॥ * ॥ దశాష్టావేతి కామ్యాభిప్రాయమ్,
 “ ఆయుషామస్తుబహున్యపవీతానిధారయేత్ ” ఇతి స్మృతేః, ॥ శ్లో ॥
 యజ్ఞోపవీతే ద్వేధార్యే శ్రౌతే స్మారే చకర్మణి । తృతీయము త్తరీయార్థం వ
 స్త్రిభావే తదిష్యతే ॥ * ॥ “ యజ్ఞోపవీతే ద్వేధార్యే ” ఇతి ద్వయోరే
 వావశ్యధార్యత్వస్మృతేశ్చ । తథాచర్చికాయామ్ । భృగుః — ॥ శ్లో ॥
 ఉపవీతం వటోరేకం ద్వేతభేతరయోః స్మృతే । పకమేవయతీనాం స్యాదితి
 శాస్త్రవినిర్చితమ్ ॥ * ॥ ఇతి । ఇతరయోః - గృహస్థవనస్థయోః । పవం
 స్మృతిషు యతేరుపవీతవిధానాత్తత్త్వాగోనయక్తః । అత్ర దక్షః —
 ॥ శ్లో ॥ మేఖలాజినదణ్డేన బ్రహ్మచారిలక్ష్యతే । గృహస్థాయస్త్రివేదా
 ద్యైర్మఖరోమైర్వనాశ్రమీ ॥ త్రిదణ్డేన యతిశ్చ త్రలక్షణాని పృథక్ పృథ
 క్ । యప్యైతల్లక్షణం నాస్తిప్రాయశ్చిత్తీనచాశ్రమీ ॥ * ॥ అగ్నిరాః —
 ॥ శ్లో ॥ యతేర్లింగం ప్రవత్యౌమియేనాసౌలక్ష్యతేయతిః । త్రిదణ్డముపవీతంచ

వస్త్రంజన్తునివారణమ్ || యస్యైవతద్విద్యతేలిజ్జంసయతిరైతరోయః || * ||
 హరితః — || శ్లో || త్రిదణ్డముపవీతం చశిఖాకాషాయమహ్నురమ్ | కమ
 ణ్ణులురైభృక్షచరం యతీనాంతువిధీయతే || * || చన్ద్రికాయామభివాద్యప్ర
 కరణే — || శ్లో || దేవతాప్రతిమాందృష్ట్యాయతిం చైవత్రిదణ్డినమ్ | నమ
 సాగరం నమర్యాచ్యైదృపహూరాత్రైణశుభ్యతి || * || తత్రైవ || శ్లో ||
 సహోపవీతినాభావ్యం సదాబద్ధశిఖేనచ | విశిఖోఽనుపవీతశ్చ యతగ్రోతిన
 తత్కృతమ్ || * || ఇతి | సదా - ఉపనయనప్రభృత్యా ప్రయాణాది
 త్యర్థః || శ్లో || త్రిదణ్డముపవీతం చ వాసఃకాపీనకేష్టనమ్ | శిక్యం కవచమి
 త్యేతద్భిభృయూర్యావదాయుషమ్ || * || ఇహిస్త్పతేః | వేణుమాణ - అ
 త్ర భరద్వాజః — || శ్లో || గృహస్థస్య వనస్థస్య యతేర్వాసూత్రిజా
 తిషు | వేణుదణ్డః ప్రశస్తసాన్యన్నిర్దోషస్సప్రమాణకః || గృహోరణ్యస్థ
 యోర్దణ్డో యుక్వత్స్వయతీనోఽన్యథా | శిరఃప్రమాణోవిప్రస్యక్ష త్రి
 యస్యాభికోన్మతః || ఘ్రాణప్రమాణోవైశ్యస్య దణ్డ ఏషాం క్రమాత్
 స్త్పతేః || * || మనుః — || శ్లో || కేశాన్నికోబ్రాహ్మణస్య దణ్డః కార్యః
 ప్రమాణతః | లలాటసంమితోరాజ్ఞః స్వాత్తునాసాన్నికోవిశః || * || యాజ్ఞ
 వల్క్యః — || శ్లో || నేత్రేతారకం ననగ్నం(స్త్రీ) సచసంస్పృష్టమైధు
 నమ్ | నచక్షూత్రం పురీషంవా నాశుభీరాహుతారకాః || * || మనుః —
 || శ్లో || నేత్రేతోద్యత్తమాదిత్యం నాస్తం యాస్తంకదాచన | నోపరక్తంన
 వారిష్ఠం నమగ్ధ్యం నభసోగతమ్ || ఘాశ్నీయాద్భార్యయాసార్ధం వైనామీ
 త్రేతచాశ్చతీమ్ | క్షువతీం జృమ్భుమాణాంవా నచాసీనాయథాసుఖమ్ ||
 నాజ్ఞాయద్రీం స్వకేనేత్రై నచాభ్యక్తానునావృతామ్ | నపశ్యేత్ప్రసవ
 ద్రీంచ తేజసామోద్విజ్ఞోత్తమః || * || నేత్రేతచాశ్చతీమిత్యత్ర చకా
 తెణాశ్చన్దం(స్త్రీ)చనేత్రే తేత్యర్థస్సముచ్చయతే, “ జాయాయాఅనైనా
 శ్నీయాదవీర్యవదపత్యంభవతి ” ఇతిశ్రుతేః | “ నభార్యాదర్మనేఽశ్నీయా
 త్ ” ఇతిస్త్పతేశ్చ || శ్లో || నాపునస్థం ప్రతిబిమ్బంతు తేజసామో
 గిరీక్షయేత్ | మయితేజ ఇన్ద్రియమిత్యాస్తృచ్ఛాయేక్షణజఫేత్ || ఇతి

స్మృతేర్నచోదకేనిరీక్షేత స్వంఘాపమిత్యర్థః । అయమేవజ్ఞాత్యేతత్సర్వం
 మన్తముదీరయేత్ ॥ వక్షాత్యప్రావృత్యో గచ్ఛేత్సప్తపేత్సత్వక్కిరా
 నచ ॥ * ॥ “ అయమేవజ్ఞఃపాప్తానమపహన్తు ” ఇతిమన్తః ॥ శ్లో ॥
 స్థీవనాస్మకృక్మన్మూత్ర రేతాంస్యపుననిక్షిపేత్ ॥ పాదాప్రతాపయే
 వ్నాగ్నౌనచైనమతిలఙ్ఘయేత్ ॥ * ॥ స్థీవనమ్ - ఉద్గిరణమ్ , అస్మక్ - ర
 క్తమ్ , శక్యత్ - పురీషమ్ ; అత్రశఙ్ఖః — ॥ వా ॥ తుష కేశకరీషభస్తా
 భిశ్చైష్ట నఖలోమాన్యపు ననిక్షిపేత్ పాదేన పాణినావా జలమభిహన్యా
 త్ ॥ * ॥ ఇతి । మనుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ నాగ్నింముఖే నోపధమే న్నాగ్నిం
 వేక్షేశచస్త్రీయమ్ । నామేధ్యప్రక్షిపేదగ్నౌనచపాదాప్రతాపయే
 త్ ॥ అధస్తానోపదధ్యాత్వ నచైనమతిలఙ్ఘయేత్ । నచైనంపాదతఃకుర్యా
 న్నప్రాణాబాధమాచరేత్ ॥ * ॥ అమేధ్యాని-దాద్దశమలాని, నాశుచిః
 పుంస్సృశేదగ్నిం పృథ్విభాగం నశాపయేత్ ॥ శ్లో ॥ జలక్షీరాదికంపేయంస
 ర్వంనాజ్ఞలివాపివేత్ । జలంపిచెన్నాజ్ఞలివానశయానంప్రబాధయేత్ ॥ నా
 త్తేః శ్రీడేన్నధర్మక్షేమఃవ్యాధితైర్వానసంవసేత్ ॥ * ॥ నశయానం ప్ర
 బాధయేదితివచనాదాత్మనోవాఽధిశయానంనప్రతిబోధయేత్ । అత్ర
 పస్తన్బుః — ॥ వా ॥ శైయ్యాసనేచాచరితే వావిశేన్నానభిభాషితోగు
 రుమభిభాషేత ప్రియాదన్యమన్యవతోద వ్యవజాపవ్యభిహాసాదామన్త్ర
 జనామధేయగ్రహణప్రేషణానీతి గురోర్వర్జయేత్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥
 శయ్యాసనేచాభ్యుషితే శ్రేయసేనసమాచరేత్ ॥ * ॥ ప్రియాదన్యత్ -
 సన్తోషజనకవాక్యాదన్యత్ , వ్యవజాపః - దణ్డతృణాన్లుల్వాదిఘట్టనమ్ ,
 వ్యవజాపః - హస్తాదినాపిధాయాన్యంకర్ణయోఃకథనమ్ , వస్త్రాదినా
 అన్యం ప్రచ్ఛాద్యావశశక్తవ్యాధ్యధకథనేనదోషః । వ్యభిహాసః - అన్యం
 వ్యావృత్యాభిముఖేన హాస్యమ్ , అత్ర పరిహారః । “ నన్నయేత యది
 న్నయేతావిగృహ్య న్నయేత ” ఇతిబ్రాహ్మణమ్ । ఉదామన్త్రజమ్ -
 దూరేస్థితోవైచైరాహ్వానమ్ , అత్రమనుః — ॥ శ్లో ॥ నోదాహరేదన్య
 వామ పరోక్షమపి కేవలమ్ । నచైవాస్మానుకుర్వీత గతిభాషితచేష్టితమ్ ॥

ఆత్మ నామగురోర్నామ నామాతికృపణస్యచ । ఆయుషామోనగృహ్ణే
 యాజ్ఞేయైస్తాపత్యకశత్రయోః ॥ * ॥ ఆపదిచోర వ్యాహ్రీగ్నిసర్పాది భయే
 షు జ్ఞాపయేదేవ । ధర్మ మ్నేమిః - పశులజ్ఞునాదిభిర్మక్రీడేత్ । వ్యాధితైః -
 అత్ర శ్శుతిః — ॥ శ్లో ॥ అక్షిరోగీహ్యసస్కారీ జ్వరీకుష్ఠీక్షుయీతథా ।
 శ్వాసనకాసీతితైర్మృతా మేకశయ్యాంతువర్జయేత్ ॥ విరుద్ధం వర్జయేత్కర్మ
 ప్రేతధూమం నదీతరమ్ । కేశభస్మ తుషాణ్శార కపాలేషుచ సంస్థితమ్ ॥ * ॥
 విరుద్ధమ్ - జనపదగ్రాహద్యాచారవిరుద్ధం వర్జయేత్ । అత్ర ఖనుః —
 ॥ శ్లో ॥ దేవతానాం గురోర్నాజ్ఞాం సాక్షతకాచార్యయోరపి । నాక్రామే
 తామతశ్చాయాం బభ్రుణో దీక్షితస్యచ ॥ * ॥ బభ్రుః - కపిలః । అ
 త్రిః — ॥ శ్లో ॥ విప్రాగోర్విరిప్వప్రయోజ్యైవ దహ్మతోర్విరుధన్వనోః ।
 నాస్తరాగమనంకుర్యాద్దైవతాబలిపీఠయోః ॥ దివాస్వాపం నకుర్వీత సగ
 చేచ్ఛచ్చదివాస్త్రీయమ్ । దివానిద్రాహరత్యాయుద్ధివాస్త్రీ పుణ్యనాశి
 నీ । స్నానార్ద్రభూమిం నాక్రామేద్రతోవిణ్మృతమేవచ । శ్లేష్మని
 స్థూతవాంతాని నాధితిష్ఠేతకామతః ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ నా
 నాగ్నినాంసన్నివాపంవర్జయేద్దత్వాద నానుకథయేత్కృత్యాచనానుస్మరే
 దాత్మ ప్రశంసాం పరగర్వామితిచ వర్జయేత్ ॥ * ॥ కృత్వా - ఉపకారమి
 తిశేషః ॥ శ్లో ॥ విప్రాహిక్షుత్రియాత్కానానావజ్ఞేయాఃకదాచన । ఆహ్మ
 ణ్యోశ్శ్రీయమాకాజ్ఞున్మకంవిత్కర్మణిస్పృశేత్ ॥ * ॥ విప్రః - బహు
 శ్రుతః, అహిః - సర్పః, ఆశ్వా - స్వయమ్, నావమన్తవ్యః ॥ శ్లో ॥ నా
 చక్షీత ధయన్తీం గాం నాద్వారేణ విశేత్కృచిత్ ॥ * ॥ ధయన్తీమ్ - పర
 స్యక్షీరాదివిబన్తీమ్, నాచక్షీత - ననివర్తయేత్ ॥ శ్లో ॥ గోబ్రాహ్మణా
 నలానానినోచ్ఛిష్టేనపదాస్పృశేత్ । ననిద్రాతాడనేకుర్యాత్పుతంశివ్యం
 చతాడయేత్ ॥ భార్యాపుత్రశ్చదాసశ్చశిష్యోభ్రాతాసహజాదరః ।
 ఆస్తాపరాధాస్తాద్యాస్సూరజ్వావేణుదలేనవా ॥ వయోబుద్ధ్యర్థవాగ్వే
 షశ్రుతాభిజనకర్తృణామ్ । ఆచరేత్సదృశీంప్రతిమజహ్నుశతాంతథా ॥ * ॥
 వేషః - వస్త్రీమాల్యాదినిన్యాసః, శ్రుతమ్ - పురుషార్థశాస్త్రమ్,

॥ శ్లో ॥ హీనకల్పం నకుర్వీత సతి ద్రవ్యే ఫలప్రదమ్ । చణ్డాలో జాయతే య
జ్ఞకరణాచూఢప్రభిక్షితాత్ ॥ * ॥ యోఽయం హీనకల్ప ఉక్తః, సతి
ద్రవ్యే అసానకర్తవ్యః । యచ్ఛ ఫలప్రదం కామ్యం కర్తు, తద్దీనకల్పం కర్త
వ్యమేవ । అత్ర మనుః — ॥ శ్లో ॥ ప్రభుః స్రవణమకల్పస్య యోఽనుకల్పే
న వర్తతే । న సాం పరాయకంతస్య చుర్ము తేర్విద్యతే ఫలమ్ ॥ * ॥ సాంప
రాయకమ్ - పారలౌకికమ్ । దక్షః — ॥ శ్లో ॥ అకృతస్సత్త్వా తస్మాద
వానాం మాధ్యాతకర్తు కృతస్తథా । ఫలస్య చాభినమ్బభాదవప్త్రా వి
ధిః స్మృతః ॥ * ॥ యనుః — ॥ శ్లో ॥ ఉపాదాయ ధనం శూద్రాన్ ద్యోఽగ్ని
హూత్రముపాసతే । దాతా తస్ఫలమాప్నోతి కర్తా చ నరకం వ్రజే
త్ ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ ధర్మవిద్యాగ్నిహూత్రాద్రా
ద్యజ్ఞార్థం నాహరేధనమ్ । జాయతే సహిచణ్డా లహూద్రాధే నేష్టదేవ
తః ॥ * ॥ అఖణ్డాదర్శే — ॥ శ్లో ॥ నయజ్ఞార్థం ధనం శూద్రా ద్విప్ర
భిక్షేత ధర్మ విత్ । యజమానస్తు భిక్షితా వచణ్డా లః ప్రేత్య జాయతే ॥ * ॥
మనుశ్చ — ॥ శ్లో ॥ యే శూద్రాదధిగమ్యార్థమగ్నిహూత్రముపాస
తే । ఋత్విజస్తైహి శూద్రాణాం బ్రహ్మ వాదిషుగర్హితాః ॥ తేహం సత
తయక్తానాం వృషలాగుర్నవసేవినామ్ । పదామస్తకమాక్రమ్య దాతా
చుర్గాణి సంతరేత్ ॥ * ॥ యదాతు ప్రక్రాంతయజ్ఞస్య మధ్యే కథంచిత్పశ్వా
ద్యక్తో సంభవేన యజ్ఞః ప్రతిషిద్ధః, తదా “శూద్రాదేవప్రతిగ్రాహ్యమ్”
ఇతి తత్ప్రతిగ్రహపరం వచనం గ్రప్తవ్యమితి చన్ద్రికాయాముక్తమ్, ప్రా
రభిసాన్యవశ్య సమాపనియత్వాత్ । కాష్ఠాన్యనిః — ॥ శ్లో ॥ పుత్రము
త్పద్యచాధీత్య కుర్యాద్వైతానికం ద్విజః । యధాకథంచిదాదధ్యాత్పూ
ప్తంచెత్సాధుతోధనమ్ ॥ * ॥ అఖణ్డాదశే — ॥ శ్లో ॥ దాయప్రాప్తే
స్వకృహ్యవా లభ్యైః శిష్టపరిగ్రహాత్ । యజేత శ్రద్ధయా విష్ణుం శ్రేష్ఠాన్ధీ
నాన్యధాయజేత్ ॥ * ॥ చన్ద్రికాయామ్ — ॥ శ్లో ॥ స్మార్తాన్యన్యాలి
కుర్వీత శ్రద్ధానోజితేన్ద్రియః । నత్వల్పదక్షిణైర్వజ్జైర్యజేతేహాకథం న
న ॥ అన్నహీనాదహేద్రాప్త్యం మస్త్రహీనస్తథర్హిజః । దక్షిణాహీ

భాస్వభాదీష్టచ్ఛిష్టాస్సత్పణంనమహీంలిఖేత్ । నశ్చశ్రుభక్షయేర్లోప్తం
 నమృద్వీయాద్విచక్షణః ॥ నమస్తపతితోష్టత్తబహువైరాతికట్టకైః । బుధో
 మైత్రీంనకుర్వీత నైకఃపథానమావ్రజేత్ ॥ ఉపసర్పేచ్ఛనవ్యాఖాచిరంతి
 స్థేన్నచోర్థితః । నాలీవజాగరస్వప్నస్తద్వత్స్థానానసేబుధః ॥ దంష్ఠ్రిణశ్శు
 క్షిణశ్చైవసప్రాజ్ఞోమారణవర్జయేత్ । అవశ్యాయంచరాజేన్ద్రపురోవాతా
 తపాత్యజేత్ । నస్నాయాస్నప్సపేన్నగోనాద్యానోపస్పృశేన్నరః ॥ ము
 క్తకచ్ఛచ్ఛనాచామేద్యేవాద్యర్చాంవివర్జయేత్ । నానమజ్జనశీలైస్తునహాసిత
 కదాదన ॥ సద్వృత్తసన్నికష్టోహిక్షణార్థమపిశస్యతే । విరోధంసోత్తమైర్గ
 షేచ్ఛేన్నాధమైశ్చసదాబుధః ॥ వివాహశ్చపివాదశ్చతుల్యశీలైన్మృపేష్యతే ।
 అప్యల్పహానిసోస్థవ్యావైరెణాధాగమంజ్యజేత్ ॥ నారభేతకలింప్రాజ్ఞ
 శ్శుమ్రువైరంచవర్జయేత్ । పాదేనన్యాక్రమేత్పాదంసపూజ్యాభిముఖంన
 యేత్ ॥ నీచాపనంగురోగ్రాభజేతఃసయాన్వితః । యోషితోనాపహ
 నేయోనైతాపాంవిశ్వసేత్కృచిత్ ॥ నచభూతుద్భవేతాశ్చనాధికుర్యా
 త్కదాదన ॥ మృగల్యపుష్పరక్షాదిపూజ్యాననభివాచ్యచ । ననిషాన్రి
 మేన్ద్రహతాప్రిజ్ఞాపనదాచారఫరోన్మవ ॥ శమంనయతియః క్రుద్ధానర్వ
 బధురమత్సరీ । వీతాశ్వాసనకృత్సాధుస్సర్వర్తస్తస్యాలృకంఫలమ్ । వన్నా
 తపాదికేధత్రీవణ్ణీరాశ్రుటచీమచ । శరీరత్రాణకామోవైసోపానతాస్స
 దావ్రజేత్ ॥ నోద్ధ్వంనలిర్యస్తూరంవానిరీక్షనవ్పర్యటేచ్ఛుధః । యగమా
 త్రంనరోగచ్ఛేచ్ఛహేపృథంవిలొకయత్ ॥ యోషహేతూనశేషాంశ్చప
 శ్యాత్పాయోనిరస్యతి । తస్యధర్మార్థకామావాంహానిరూపిజాయ
 తే ॥ పాశేష్యపాషఃపురుషోహ్యాభిధత్తైప్రియాణీయః । మైత్రీరవాన్దః
 కరణస్తస్యముక్తిఃకరేఫీతా ॥ తస్మాన్మిత్యంవదేత్ప్రాజ్ఞోయత్పరప్రీతికా
 రణమ్ । సత్యంయత్పరమఃఖాయతత్రమానపరోభవేత్ ॥ ప్రియంయక్తం
 హితంనైతదితిఘత్వానతద్భదేత్ । శ్రేయస్తత్రహితంవాక్యంయద్యి
 ష్యత్యన్తమప్రియమ్ ॥ ప్రాణినాముపకారాయయదేవేపావరశ్రచ । కర్మణా
 మనసావాచాతదేవమతిమాభజేత్ ॥ ఇత్యాహభగవానార్వస్సగరాయ

మహాశ్మనే । సదాచారం పురాసమ్యక్తైశ్చేయపరిపృచ్ఛతే ॥ మయాప్యే
తదశేషేణకథితం భవతేద్విజ । సముల్లంఘ్యసదాచారంకశ్చిన్నాహోతిశో
భనమ్ ॥ * ॥ శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ అవమానమసామర్థ్యంహృద్రోగం
రోగమాస్తరమ్ । అనర్థమృణమాయాసమకృత్యంనప్రకాశయేత్ ॥ నా
హరేద్దోమయం రాత్రోగోమూత్రంచ నసన్ధ్యయోః । నసించేద్దోమయై
గోహం రాత్రోతోయం నచాహరేత్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥
దోషం బుధ్వానపూర్వః పరేభ్యః పతితస్యసమాఖ్యానేస్యాద్వర్జయే తేష్వ
నం ధత్సేషుస్త్రీభ్యస్సర్వవర్ణేభ్యోధర్మశేమాప్రతీయాదిత్యేకే ॥ * ॥
కాశ్చనమాలీ — ॥ శ్లో ॥ ధర్మం భజన్వనతతం త్యజభూతహింసాం సే
వస్వసాధుపురుషాజహికామశశ్రుమ్ । అన్యస్యదోషగుణకీర్తనమాశు
ముఖ్యసత్యంవదార్చయ హరిం జయసర్వహానిమ్ ॥ * ॥ మనుః —
॥ శ్లో ॥ నాధార్మికేవసేద్రామేనవ్యాధిబహుభేవసేత్ । నపాషణ్డజనా
క్రాంతేనోపసృష్టైర్నవ్యజైన్పుభిః ॥ నాస్ఫోటయేన్నచత్వైశ్చేత్సంరక్తో
నవిరావయేత్ । నపాదౌ ధావయేత్కాం స్యేకదాచిదపి భాజనే ॥ లోప్త
మదీతృణచ్ఛేదీనఖఖాదీచయోనరః । సవినాశంప్రజత్యాశుసూచకోశు
చిరేవచ ॥ * ॥ శాణ్డీల్యః — ॥ శ్లో ॥ గురోగ్రేహేదేవగృహేషుపువా
ట్యాంగవాంకురే । కృపణంచోల్బణంకర్మవర్జయేదపిసంసది ॥ పాదప్రత్యాశ
నం వ్యాఖ్యాంవిష్టరం చావకుణ్ఠనమ్ । నకుర్యాద్భగవద్గ్రేహాహాసంకణ్ఠధ్వ
నిం తథా ॥ భౌజనం స్వాపముద్దోషంతామూలంకేశశోధనమ్ । ఛత్రా
ద్యంచతథానాశ్చనకుర్యాదుల్బణక్రియాః ॥ విక్రీణా బ్రాహ్మణోద్ర
వ్యం క్రీణన్వా వృధికాక్షుయా । భిన్నవృత్తిర్వికర్మస్థస్సతపథాచ్ఛవతేద్వి
జః ॥ వాద్ధప్యముపజీవన్తి యేవిప్రాలాభమోహితాః । అభౌజ్యాస్తైవ్యా
పాజ్యేరయాః క్రియాస్తైషాంతునిష్ఫలాః ॥ మహతామవమానంచశరీరేగ్లే
శపవచ । అర్థహానిశ్చవిజ్ఞానం వర్ధయత్యగ్నిమాజ్యవత్ ॥ మన్త్రోమన్త్రై
శ్చరశ్శాస్త్రం మన్త్రసిద్ధిస్తథాజపః । సిద్ధాంతశ్చాక్షుసూత్రంచ గోప్యం
ధాన్యం ధనాయుషీ ॥ ధాన్యాన్యబద్ధునాశేన వైర్ధన్యోపద్రవేణచ । మూ

ఘోకృతావమానేన సఖన్నస్సృతగుదాచన || * || ఆశ్వమేధికే — || స్లో ||
 విభీతకరజ్ఞానాం ఛాయాం దూరాత్తువర్జయేత్ | విప్రదేవపరివాదంవర్జ
 యేత్పిడితోఽపినక || నాన్తరాగమనం కుర్యాన్నాగ్నిహవ్రయతఃస్పృ
 శేత్ | నాథఃకుర్యాత్గుదాచిత్తు నవృష్టం పరితాపయేత్ || * || శాణ్డిల్యః —
 || స్లో || సర్వమైత్రీంచ కుర్వీత వివాదం నాచరెత్సూచిత్ | అధీతం నోత్సృ
 జేచ్ఛాస్త్రం నబ్రూయాదన్యతంక్వచిత్ || (అప్రియమితి పాతాన్తరమ్)
 శపథం నాచరెత్పాదం సంస్పృశ్య గురుదేవయోః | అనుల్బణశ్శస్త్రవా
 సానియతాసనభాజనః || అనుద్ధతస్సాధుసేవీ సిద్ధిం గచ్ఛతిశాశ్వతీమ్ | న
 క్తముచ్చైర్నవక్తవ్యం వివాదం నన్తు రెచ్ఛుభః || కూపం వవృక్షమూలంచ
 సభావాసంరిపోగృహమ్ | శూన్యాయతన మధ్వానం నవిశేన్నక్తమజ్ఞా
 సా || * || సాయణీయే — || స్లో || భామేశుక్రేతధాభానా మధ్యా
 హ్నా నిశిసన్ధ్యయోః | నాశ్వస్థసేవనంకుర్యాత్కులక్షయకరం భవేత్ |
 కించ | పుంసాం దీపప్రశమనాత్ స్త్రీణాం కూశ్శాన్డఖిన్డనాత్ | అచిర
 తేవకాలేన వంశచ్ఛేదో భవిష్యతి || తుతస్థలితజ్యమేఘునృణామాయః
 ప్రహీయతే | తక్షణాత్ప్రతికర్తవ్యం జీవధూశ్యథులిన్స్వనైః | తుతేశ
 తంజీవేతిప్రతివక్తవ్యమ్, స్థలితేపాంసూనాదాయలలాటేనిధాతవ్యమ్, జృ
 మ్భణైత్వథులిస్ఫుటనేన పరిహర్తవ్యమిత్యర్థః || స్లో || అధోవీజజలాన్నా
 గ్నిక్షీరధాన్యాషధాదికమ్ | రాత్రాదాతుర్నృహంశూన్యం ప్రతిసన్ధ్యహ
 ణం శుభమ్ || యతిగించిద్రవ్యప్రత్యాదానేన క్షీరాది దానే నక్తం నదో
 వత్తిత్యర్థః || స్లో || కామఃక్రోధశ్చలోభశ్చ దేహేతిష్ఠన్తి తస్మిన్-రాః | జ్ఞా
 నరత్నాపహారాయ తస్మాజ్ఞాగ్రతజాగ్రత || త్రివిధం నరకస్యేదం ద్వారం
 నాశనమాత్మనః | కామఃక్రోధస్తథాలోభస్తస్మాదేతత్త్రియంత్యజేత్ ||
 పరరధ్నేమజాత్యన్ధాః పరదారెష్వపుంసకాః | పరాపవాదేయే మూకా
 స్తేఽతేవదయితామమ || * || మనుః — || స్లో || కార్మణ్యం మత్సరోఽన్యః
 క్రోధస్తృష్ణాభయం మదః | అనర్థానివిదుః ప్రాజ్ఞాదుఃఖానేయతాని దేహి
 నామ్ || రాగాద్యపేతం హృదయం వాగదుష్టాన్మతాదినా | హింసాదిర

హితఃకాయః కేశవారాధనం త్రయమ్ || చత్వారియస్యద్వారాణి సుగు
ప్తాని మనీషిభిః | ఉపస్థఉదరంపాణిర్వాక్చతుర్థీనవైపుమాన్ || తస్మాత్స
ర్వప్రయత్నేన బుద్ధిమాన్థాయసాత్వికీమ్ | వేదోదితాని సర్వాణి కర్మా
ణీహాచరేద్బుధః || * || ఇత్యాదీన్యన్యత్రస్మాత్కవ్రతాని ద్రష్టవ్యా
ని | అత్రావస్తమ్భః — || వా || సర్వవర్ణానాం స్వధర్మానుష్ఠానేపర
మపరిమితం సుఖం తతఃపరివృత్తై కర్మఫలశేషేణ జాతం రూపం వర్ణంబలం
మేధాం ప్రజ్ఞాం గ్రహ్యాణి ధర్మానుష్ఠానమితి స్రుతపద్యవై , తచ్చక్ర
తువదుభయోర్లోకయోస్సుఖిపవ వర్తతే || * || ఇతి .

— శ్రీ అథసాయంసన్ధ్యావిధిః శ్లో —

తత్రసఠీతదక్షశౌనకాః — || * || సాయంసన్ధ్యాం తతః కుర్యా
త్తటాకేతుబహిర్జలే | ఉపాసీతబహిర్దేహీం యదిపాపైస్సముచ్యతే || ప్రా
తః కాలేతుయతోప్రిక్తం కర్మకుర్యాద్విజ్ఞోఽశ్రవై || * || అత్రసాయ
జ్కాలజపేవిశేషమాహదక్షః — || శ్లో || సప్తమ్యాదిప్రదోషేషుసప్త
త్రింశద్విధీయతే | చతుర్థ్యాదిప్రదోషేషు శతార్ధంసచతుష్టయమ్ || ఆ
దిశజ్వేనచతుర్థ్యప్తమీచతుర్థ్యశ్చోగ్రహ్యతే || శ్లో || విషాదికేపర్వణోశ్చ
షట్త్రింశజ్వపడచ్యతే | ప్రథమాయాంతదేవప్యాత్పరితరేవం జపేన
చ || * || పతచ్ఛసాయజ్కాలవిషయమితిమన్తవ్యమ్ | అత్రకాశ్యపః —
|| శ్లో || నిత్యసాన్ధ్యం చతుర్థీవసుమనుతిధిషుసాన్ధ్యపన్నప్తమీయాసప్తత్రింశ
చ్ఛతస్యాం ప్రతిపదిచపునష్టడుత్తరత్రింశదేవ | పవం పర్వద్వయేఽపిత్రియు
తదశతిధావష్టభిర్ద్వింశతిసాన్ధ్యజేవంవిశ్వాదికాలేవ్వఖిలమునిమతంసాయమే
వం నకలేయ || * || తథాఽనుస్థానప్రకారః | తత్రలిఖతః — || శ్లో || వి
చార్యచపురాణానివేదాద్ధాన్యస్త్రీనాస్థితః | విష్ణుంసదాహృదిధ్యాయేద్యా
పయేష్టస్తథస్తమా || * || దక్షః — || శ్లో || ఇతిహాసపురాణాభ్యాంప
క్షం సప్తమమభ్యసేత్ | అష్టమేలోకయాత్రాం తువిచార్యచగృహీతతః ||
బహిస్సన్ధ్యాముపాసీతనదీతటగతశ్శుచిః || * || లోకయాత్రా - బంధుజన
కార్యమ్ , దేశవాతాన్ , అన్యగృహాత్మేత్రాదిచింతాచోచ్యతే | వ్యా

సః — || శ్లో || అన్యథం మద్యగంధంచ దివాస్వాపంచ మైధునమ్ । పునా
తివృషలసాన్మం బహిస్సన్ధ్యాహవ్యపాసితా || * || బహిః - గ్రామాద్భు
హిర్నితీతటా కాదా । శాతాతపః — || శ్లో || సూర్యోస్త్యభిరంప్రా
ప్తేపాదశౌచక్రియాన్వితః । బహిస్సన్ధ్యాముపాసీత కుశపాణిస్సమాహి
తః || వినాదర్భేచ్ఛయతగర్భవినాయజ్ఞోవవీతతః । రాక్షసం తద్భవేణ
ర్వం నాముత్రేహఫలప్రదమ్ || బహిస్సన్ధ్యాదశగుణాగర్తప్రప్రవణాది
షు । పుణ్యతీర్థేశతగుణాసహస్రం జాహ్నువీజలే || * || తస్మాద్గ్రామాద్భు
హిర్గత్వాప్రాతస్సన్ధ్యావదవశ్యకర్తవ్యావికల్పత్వాదన్తథావనవర్జం పాదౌ
పాణీప్రక్షాల్యాచమ్యకౌశంపరిభాయమస్త్రీసానంకృత్వాప్రాక్షు
ఖిఉదక్షుఖోవాశుచౌదేశేనివస్థాస్సాయంసన్ధ్యాముపాసిత్యభిసంజలవ్య
ముష్యాదిష్కరణపూర్వకచూపోహిస్తాదిభిర్నార్జయత్వాగ్నిశ్చేత్త్యపఃపి
బేత్ । అత్రపితామహః — || శ్లో || అగ్నిశ్చేత్త్యనువాకస్యగాయత్రీ
చ్ఛస్త ఉచ్యతే । ఋషిసూర్యభిర్జ్ఞేయోదేవతాచమతాశనః || * ||
ఏవంమస్త్రాచమనంకృత్వాచమ్యసురభిమత్యాచాపోహిష్టాదిభిఃపూర్వ
వన్నార్జయత్వాధాస్తమితేరపౌప్రత్యక్షుఖస్తిప్తంస్త్రీచేనాభినున్వీతము
దకమూర్ధ్వంత్రిరుత్త్విప్యప్రదక్షిణీకృత్యశుచౌదేశేపవిత్రపాణిరాసీనోభ
గవన్తంవిష్టుంకంచిత్కాలముపాస్యగాయత్రీంపూర్వవజ్జపేత్ । అత్ర
వ్యాసః — || శ్లో || ఆసీనస్తుజపేద్దేవీం గాయత్రీం పశ్చిమాం ప్రతి||*||
శాతాతపః — || శ్లో || పూర్వాంసన్ధ్యాం జపంస్తిప్తవైశశమేనోవ్యపోహ
తి । పశ్చిమాంతాసమాసీనోమలంహవ్తిదివాకృతమ్ || * || మహాభార
తే — || శ్లో || తిష్ఠేత్సన్ధ్యాంసదాపూర్వాంసదాచీతచపశ్చిమామ్ । అ
న్యథాకురుతేయస్తుబ్రహ్మహత్యాంపవిద్దతి || * || ఆపస్తంబః — || వా ||
సన్ధ్యయోశ్చబహిగ్రామాదాసనమ్ || * || ఇత్యాదిభిరాసనవిధానం
గాయత్రీజపవిషయమ్ || శ్లో || రతేరభిముఖస్తిప్తంస్త్రీరూర్ధ్వంసన్ధ్యయోః
క్షిపేత్ || * || శ్లో || త్రిరూర్ధ్వంసన్ధ్యయోర్విప్రస్తిప్తనేవోదకాజ్ఞా
లిమ్ || * || ఇత్యాదిభిర్బహుస్తృతిభిర్ఘృతప్రదానేసన్ధ్యయోఃస్థితివిధానా

దవిగీతశిష్టాచారాచ్చ ॥ శ్లో ॥ ఈషన్మమ్రుప్రభాతేతు మధ్యాహ్నచక్షుసం
స్థితిః । దద్యాదర్ఘ్యం తతోవిద్వాన్ సాయాహ్నసమ్యగాస్థితిః ॥ * ॥ ఇతి
కాత్యాయనీయమనాదరణీయమ్, బహుస్మృతివిరోధాచ్ఛాఖాంతరోక్తత్వా
చ్చ । కించ “ భూయసాం స్యాద్బలీయస్తవమ్ ” “ ద్వైధే బహూనాం
వచనమ్ ” ఇతినన్యాయోఽస్థితి విధాయి బహువచనానాం ప్రాబల్యాత్ ।
“ తిష్ఠేత్సాయమ్ ” ఇతివచనాత్తిష్ఠ నేవార్ఘ్యం కుర్యాదితి సిద్ధమ్ । శాన్తి
ల్యః — ॥ శ్లో ॥ అధివృక్షేనవీక్షేత వీక్ష్యమాణే దివాకరే । విధాయ దేహ
శుద్ధించ వాసోఽపి పరిధాయ చ ॥ ప్రాక్షణాచమనేకృత్వా దద్యాదర్ఘ్యం
చ పూర్వవత్ । ధ్యాయ నైవపరంబ్రహ్మ యావన్నక్షత్రదర్శనమ్ ॥ జపే
ద్బ్రహ్మ పవిత్రంతన్న నసాహానమాస్థితిః । జప్త్వా దేవీంతు గాయత్రీమిమం
మేతు్యపతిష్ఠతే ॥ * ॥ ఇమం మేవరుణే త్యాది పఞ్చానామాదితస్త్రైస్పణాం
శునశ్శేషఋషిః, చతుర్థ్యా వసిష్ఠః, పఞ్చమ్యా అత్రిః; ప్రథమతృతీయ
యోగ్దాయత్రీచ్ఛదః, ద్వితీయపఞ్చమ్యోప్రిష్ఠుష్, చతుర్థ్యా జగతీచ్ఛ
దః; సర్వాసాం వరుణోదేవతా, ఇతినర్వానుక్రమణ్యాముక్తమ్ । అత్ర
భరద్వాజః — ॥ శ్లో ॥ అథపశ్చిమసన్ధ్యాయాం విశేషోఽత్ర విధీయతే । స్థి
తేరవాపుషక్రమ్య పశ్చిమాయాం సమాపున్నయాత్ ॥ అగ్నిశ్చేత్యనువాక
స్య ఋషిస్సూర్యోహుతాశనః । దేవతా గాయత్రీచ్ఛదః పానేఽపాం వినియు
జ్యతే ॥ పతత్ప్రీత్యఙ్ముఖఃస్థిత్యా స్మృత్తోష్టత్వాఽనేనకంపితేత్ । మార్జ
యిత్యాఽథదత్వాఽర్ఘ్యమార్ధ్వం త్రిస్సన్ధ్యయోఽస్థితిః ॥ ఉపాసనే విశేషోఽ
యముపస్థానేఽథవక్ష్యతే । ఇమం మే త్యాదిపఞ్చరాంచ దేవరాతఋషిఃస్మృ
తః ॥ గాయత్ర్యనుష్టుభాయత్రీజగతీత్రిష్ఠువిత్యపి । యథాక్రమేణచ్ఛదాంసీవ
రుణశ్చాధిదేవతా ॥ ఉపస్థానే వినియోగఇత్యుక్తాభిశ్చపఞ్చభిః । వరుణం స
ముష్ణస్థాయకుర్యాదన్యద్యథాపురమ్ ॥ * ॥ యథాపురమ్ - సన్ధ్యాద్యుపస్థా
నాదిత్యర్థః । అత్రవైఖానసః — ॥ వా ॥ ఉదితారాగం పశ్చిమారాగ
మితిచ సన్ధ్యేయథాదిశం తన్నామాదినాదిదేవతానమోవైవోపతిష్ఠేత ॥ * ॥
ఇతి । “ యథాదిశం తన్నామాదినా ” ఇతిష్ఠతేః, పశ్చిమసన్ధ్యాయాం

ప్రతీచ్యదిదిగుపథానం పూర్వసన్ధ్యాం ప్రాచ్యాయేవ పరిశేషావగీతశి
 ప్రాచారాచ్చ । మధ్యమసన్ధ్యాం చ ప్రతీచ్య ద్యేవదిగుపథానమితి వివేకః ।
 దక్షః — ॥ శ్లో ॥ ప్రాచ్యైదిశేనమసుకార్యాత్ప్రాతఃకాలే ద్విజోత్త
 మః । మధ్యాహ్నవైవసాయాహ్నప్రతీచ్యైవ దిశేనమః ॥ * ॥ ఇతిప్రతి
 దినంకుర్యాద్విజ్ఞమసుకారమేవహి ॥ * ॥ ఇతి । హిశబ్దః ప్రసిద్ధా । యాజ్ఞవ
 ల్యః — ॥ శ్లో ॥ ఉపాస్యపశ్చిమాం సన్ధ్యాం హుత్వాఽగ్నిం స్తాసుపా
 స్యచ । భృత్యైః పరివృతోభుక్త్వా నాతితృప్తోఽథసంవిశేత్ ॥ బోధాయ
 నః — ॥ శ్లో ॥ మేరుకాశ్చనతుల్యాని వాజపేయశతానిచ । కన్యాకోటి
 ప్రదానంచనసమం సాయమాహుతేః ॥ * ॥ శ్రీధరీయే — ॥ శ్లో ॥ ప్రాత
 ర్హోమస్సగ్ధవాస్త కాళః స్యాదుదితేరహా । సాయమస్తమితేహిహమకాల
 స్తు నవనాడికః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణే — ॥ శ్లో ॥ వాసుదేవేమనోయస్య
 జపహిమామార్చనాదిషు । తస్యాస్తరాయోమైత్రేయదేవస్త్వాది
 కింఫలమ్ ॥ * ॥ సంగ్రహే — ॥ శ్లో ॥ రాత్రీయామాస్తరేకుర్యాద్వి
 వాకార్యమృతేమతైః । దివైవపశ్చయజ్ఞాస్సృజ్యైవైశ్వదేవం దివాని
 శమ్ ॥ * ॥ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ నిశాయాః ప్రథమేయామే జపహిమా
 మార్చనాదికమ్ । సాన్ధ్యాయో భాజనం ప్రాత్రం వర్జయేత్తుమహానిశి ॥ * ॥
 శాణ్డిల్యః — ॥ శ్లో ॥ శాకకన్దఫలోపేతైర్గుడదధ్యాజ్యసంయుతైః । అ
 నైః ప్రభూతైర్దైవేశం వివిధేః పృథగర్చయేత్ ॥ సన్ధ్యాయోరుభయోఃకుర్యా
 త్పుజాం సర్వోపచారకైః ॥ * ॥ మాఘమాహాత్యై — ॥ శ్లో ॥ వినా
 తీర్థైర్వి నావేదైర్వి నాయజ్ఞైర్వి నాజపేః । ముక్తిం యాన్తి నరావైశ్యసాల
 గ్రామశిలార్చనాత్ ॥ * ॥ పాత్యై — ॥ శ్లో ॥ ఔపనాయనికాదూర్ధ్వం
 మరణాంతం చతుర్ముఖ । సార్థం స్వదేవపూజావీక్ష్య కుర్యాన్నిత్యవతన్ద్రి
 తః ॥ * ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే — ॥ శ్లో ॥ విష్ణుపూజావిహీనస్య దక్షం చే
 స్త్వం హుతం శ్రుతమ్ । తపశ్చవ్యర్థతాం యాతి ప్రేతాలక్ష్మరవద్విజ ॥ * ॥
 పాత్యై — ॥ శ్లో ॥ నయన్తైర్ముఖేషు సంస్పృష్టే విష్ణుహస్తైః సమాధినా ।
 నికుశ్చితా గ్రాభుళినా సవ్యస్పృష్టేన పాణినా ॥ గృహీత్వా సాఘ్యం

పుష్పేణ దర్శయేత్క్రీసముద్రయా । దేవస్యతేష్వతిమన్త్రేణ నివేద్యం త
ద్యభేషితమ్ ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ బ్రాహ్మణానాం హితార్థా
యప్రాచుర్భావఃకృతోమయా । స్రాచుర్భావాకృతిఃకాచిదర్చనీయా
జనాధిప ॥ * ॥ శౌనకః — ॥ శ్లో ॥ సురూపాం ప్రతిమాం విష్ణుః ప్రస
న్నవదనేక్షణామ్ । సర్వావయవసంయుక్తాం శోభనాం దృష్టిహరిణీమ్ ॥
కృత్వా ౭౭శ్చ నఃప్రీతికరీం సువర్ణరజతాదిభిః । తామర్చయేత్తాంప్రణమే
త్తాయజేత్తాం విచిన్తయేత్ ॥ విశత్యపాస్తదోషస్తు తామేవ బ్రహ్మ రూపి
ణీమ్ ॥ * ॥ విష్ణుధర్మోన్మరే — ॥ శ్లో ॥ అధఃక్షీబా జడా వ్యక్తాః ప
తితారోగిణోఽన్యజాః । సాలగ్రామశిలాం పూజ్యపరం గచ్ఛన్యనుక్ష
మమ్ ॥ నీచాయేచజనాన్దేహం సాలగ్రామశిలాగతిః । నాస్తిగజ్ఞాసమం
తీర్థం నాస్తిజ్ఞానసమంసుఖమ్ । నాస్తివిష్ణోః పరం దైవంతపోవాఽనశనాశు
రమ్ ॥ * ॥ హారితః — ॥ శ్లో ॥ సర్వతీర్థమయీగజ్ఞా సర్వదేవమయో
హరిః । సర్వవేదమయీగీతా సర్వశాస్త్రమయోమనుః ॥ * ॥ శాన్డి
ల్యః — ॥ శ్లో ॥ నక్తం కుటుమ్బికోఽశ్వీయాధితంపథ్యం సుతృప్తిమత్ ।
సర్వంచ తిలసబద్ధి దధిశాకంచ వర్జయేత్ ॥ ముద్గశమ్బుద్ధిసర్వంచ శూక్తం
కాలాన్తరేభవేత్ । అపూపవర్జం తచ్ఛాపి వర్జ్యమేవ దినాన్తరే ॥ శుష్కం
వస్తుతథాపక్వం సఘృతం శాకమేవచ । పరిభూతంచ విరీరం నపర్యుషిత
దోషభాక్ ॥ దధ్యన్నం పాయసాన్నంచ గుడాన్నంచ ఘృతోదనమ్ । అ
పూపాని నవర్జ్యాని నపర్యుషితదోషభాక్ ॥ * ॥ అశ్రువృద్ధమనుః —
॥ శ్లో ॥ ఆర్ద్రగ్రిపాదస్తు భుజ్జీయా తావ్రీక్షు ఖస్తాస్సనేశుచా । పాదా
భ్యాం ధరిణీం స్పృష్త్వా పాదేనైకేననామనః ॥ నైకచాసాస్తుభుజ్జీయాన్నా
వస్తథాన్యవాపునః । నభిన్నపాత్రై భుజ్జీత పణిపృష్టై తదైవచ ॥ అ
న్నం పూర్వం నమసుకత్యాభిహృష్టేనాన్తతాశ్చ నా । నాన్యదాలో
కయేదన్నం నజగుప్సేత తత్పునః ॥ జగుప్సితంచ యచ్ఛాన్నంరాక్షసా
ఏవభుజ్జతే । పరిషేకజలాచ్ఛాన్యతేప్రియమేవతుమన్త్రీవత్ ॥ * ॥ ఋ
తచ్ఛాన్యసత్యేనేతి పాత్రస్థమన్నం పరిషేచ్య హస్తంప్రత్యుశ్య అన్యజ్జలమా

దాయ “ అమృతోపస్తరణమసి ” ఇతి పిబేదిత్యర్థః । అత్ర శ్రుతిశ్చ —
 ॥ వా ॥ ఋతన్తాపత్యేనపరిషిజ్ఞామీతి సాయంపరిషిజ్ఞామితి । సత్యం త్వ
 రైనపరిషిజ్ఞామీతి ప్రాతః ॥ * ॥ ఆశ్వమేధికే — ॥ శ్లో ॥ యథార
 సం నజానాతిజిహ్వప్రాణాహుతౌన్మప । తథాసమాహితఃకుర్యాత్ప్రా
 ణాహుతిమత్త్రితః ॥ వక్త్రప్రమాణపిష్టాశ్చ గ్రసేదేకైకశఃపునః । వ
 క్త్రాధికంతుయత్పిష్టమాత్మోచ్ఛిష్టం తదుచ్యతే ॥ పిష్టావశిష్టమన్నంచ వ
 క్త్రాన్నిస్సృతమేవచ । అభాజ్యం తద్విజానీయాద్భుక్త్వా చాస్త్రియ
 ణం చరేత్ ॥ స్వముచ్ఛిష్టంతు యోభుక్షేర్ యోభుక్షేర్ భిన్నభాజనే ।
 చాస్త్రియణం చరేత్కృచ్ఛం ప్రాజాపత్యమధాపివా ॥ పిబతః పతి
 తేతోయే భాజనేముఖనిస్సృతే । అభాజ్యం తద్విజానీయాద్భుక్త్వా చా
 స్త్రియణం చరేత్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ మానీవాప్యథవాఽమా
 నీ ప్రహృష్టస్సంయతేద్రియః । భుజ్జీతవిధివద్విప్రౌ నచోచ్ఛిష్టాని చావ
 పేత్ ॥ నచభిన్నాసనగతో నశయానఃస్థితోఽపివా । నభిన్నభాజనేఽశీ
 యాన్నభూమ్యాం నచపాణిషు ॥ నాన్ధకారేనచాకాశే నచదేవాలయాది
 షు ॥ * ॥ హరీతపితామహాచ — ॥ శ్లో ॥ జ్యోతోస్సలాలాకమా
 గేషు ప్రదోషేచమహానిశి । కోణేచాచూర్జితేనాద్యాత్సంఘేశయ్యాసు
 ఊర్మ్యకే ॥ శుద్ధం న్యాయేనసంప్రాప్తం సాధుయత్నేన సాధితమ్ । అభా
 జ్యమేవజానీయాన్నిజనున్త్రానివేదితమ్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥
 యావద్గ్రాసాన్ సన్నయన్నసగ్ధయన్నాపజిహితాపజిహితవాక్మత్సం
 గ్రాసం గ్రసీతసహోక్షుప్తంనచముఖశబ్దంకుర్యాత్ప్రాణించనావధూనుయా
 దాచమ్యచోర్ధ్వాపాణీధారయేదాప్రదక్షిణావాత్తతోఽగ్నిమువస్పృశేద్ది
 వాచనభుజ్జీతాన్యన్తూలఫలేభ్యః ॥ * ॥ ఇతి । ఆచమ్యచేత్వాది పుష్టికా
 మనయా పుష్టిశ్రాద్ధకృద్విషయమ్ । యావదిత్యాదికంతుస్నానకవ్రతోప
 లక్షణమ్ । “ నరసాన్ గృహేభుజ్జీత నిరవశేషమతిధిభ్యానాత్కాథమభి
 రూపమన్నం పాచయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । పాచయేత్ప్రథకాపిస్యాత్ । నిర
 వశేషమితి — “ నవైస్వయం తదశ్నీయాదతిధిం యన్నభాజయేత్ ” ఇత్య

సాక్షాత్ పూజ్యం . అతః “ శేషభూజ్యతిథీనాం స్యాత్ ” ఇతి పూర్వసూ
 త్రం సుసజ్జితమ్ । సంక్రమే — ॥ శ్లో ॥ ఉత్తరాపాశనాత్పశ్చాత్పా
 త్రం హస్తాన్న సంస్పృశేత్ । యదిస్పృశేత్తు మోహేన సచేటిస్తానమాచ
 రేత్ ॥ పీత్వా భుక్త్వా చ యోమర్త్యశ్శూన్యం పాత్రం పరిత్యజేత్ । సభూ
 యః క్షుత్పిపాసార్తో భవేజ్జన్మ నిజన్మ ని ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యుః — ॥ శ్లో ॥
 అప్రణోద్యోఽతిథిస్సాయమపి వాగ్భూత్యణోదకైః ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥
 అప్రణోద్యోఽతిథిస్సాయం సూర్యోఽగృహమెథినా । కాలే ప్రాప్తస్తస్య
 కాలేవా నాస్యానశ్చగృహే వసేత్ ॥ దివాఽతిథౌ తు విముఖే గతే యత్పా
 తకం నృణామ్ । తదేవాప్యగుణం ప్రోక్తం సూర్యోఽథే విముఖే గతే ॥ అశనా
 సనశ్చైయాభిరద్భిరములఫలేన వా । నాస్య కశ్చిద్వసేద్దైహే శక్తితో
 నార్చితోఽతిథిః ॥ * ॥ స్మృత్యంతరే — ॥ శ్లో ॥ అగ్నిహోత్రం జరణ
 కన్యాబధ్ధశ్చ పశవో గృహే । అఃధిః కులపృథ్వాశ్చ నిర్దహన్త్యవమాని
 తాః ॥ * ॥ ఆశ్వమెథికే — ॥ శ్లో ॥ సజ్జితం యన్త్రహస్తస్య పాపమా
 మరణాన్తికమ్ । నిర్దహిష్యతి తత్సర్వమేకరాత్రోఽపి తోఽతిథిః ॥ * ॥ ద
 త్తః — ॥ శ్లో ॥ కృత్వా దైవం తతః పశ్చాత్సన్వధ్యాయం కిం చిదారభేత్ ।
 ప్రదోషపశ్చిమా యామా వేదాభ్యాసేన యాపయేత్ ॥ యామద్వయం శ
 యానోహి బ్రహ్మ భూయా యకల్పతే ॥ * ॥ యత్తు ఆపస్తంబేనోక్తమ్—
 “ ప్రదోషే చ భుక్త్వా ప్రోదకయోశ్చ పాణ్యోః ” ఇతి , “ ప్రదోషే
 భుక్త్వా నాథీయాత ” తేనాథీత్యైవ భుజ్జీతేతి వ్యాఖ్యాతమ్ । తత్రాథం
 భోజనానంతరమధ్యయనమ్ ? ఉచ్యతే - “ ప్రదోషే చ నాథీయాత , భు
 క్త్వా ప్రోదకయోశ్చ పాణ్యోర్నాథీయాత ” ఇత్యేవాథత్వాత్ । “ భు
 క్త్వాద్ధృతిపాణిరమ్భోఽస్తః ” ఇతి యాజ్ఞవల్క్యుడివచనం విస్తృత్యైవ తథా
 వ్యాఖ్యాతమితి దోషః । “ భుక్త్వా యావదార్ద్రపాణిస్తావన్నాథీయా
 త ॥ * ॥ ఇతి కవివల్లభః ॥ వా ॥ భుక్త్వా యావదార్ద్రపాణిస్తావన్నాథీ
 యాత ॥ * ॥ ఇతి న్యాయవిదః . . . . .

— శ్రీ అథ శయనవిధిః శ్రీ —

శాణ్డీల్యః — || శ్లో || భగవత్సన్నిధావేవ వివిక్తైఃస్వత్రవాస్థలే ।
 యోగంతుర్యాత్సమాధాయ యథాస్థానానసోవశీ || నిష్ప్రీదీపే నభుక్ష్యే
 త విశేషాన్నిష్ప్రతేపునః । ప్రాంత్రైర్యోగమాస్థాయ భుక్త్వాచమి
 తమత్వరః || ప్రాక్షితం సపవిత్రాద్భిరావిశేచ్ఛయన్ తమమ్ । ఆముహూ
 తాత్తువైబ్రాహ్మీ దమ్యానం ప్రహరాత్సుధీః || ధ్యానార్చనజపస్తోత్ర
 పారేఃకాలం వినోదయేత్ || * || ఔర్యః — || శ్లో || ప్రాచ్యాందిశిశి
 రశ్శస్త్రం యామ్యాయామథచాపివా । సదైవస్వపతఃపుంసా విపరీతంతురో
 గదమ్ || * || గార్గ్యః — || శ్లో || స్వగృహేప్రాక్కిరాశ్శేతే శ్వాశు
 రేదక్షిణాశిరాః । పథిప్రత్యక్కిరాశ్శేతే నకదాచిదుదక్కిరాః || అర్హిపా
 దస్తు భుజ్జానోదీర్ఘమాంఘరవాపుయాత్ । నార్హిపాదశ్శయానశ్చదీర్ఘ
 మాయురవాపుయాత్ || ద్విరాచమ్యశుచిర్విప్రః పాదౌప్రత్యూశ్యవా
 గ్యతః । నమస్కృత్యయథాన్యాయం భగవంతం సనాతనమ్ || * || పరాశ
 రః — || శ్లో || పాదౌప్రత్యూశ్యసంమృజ్య ద్విరాచమ్యశుచిస్తతః । శు
 ప్యత్పాదాన్యపాణిస్తు సంచిశేన్మాధవంస్తరః || * || మార్కండేయః —
 || శ్లో || శూన్యాలయే శ్చ శానేచ హేమకవృక్షే తథాపథి । మహాదెవగృ
 హేచాపి మాతృవేత్స నినస్వపేత్ || ధాన్యగౌడెవవిప్రాణాంగురూణాం
 చ తథోపరి । నదైవభిన్నశయనె నాశుచా నాశుచిఃస్వపేత్ || * || మా
 తృవేత్స ని - బ్రాహ్మ్యది సప్తమాతృగృహే । నారదః — || శ్లో || నా
 ర్హివాసాశ్చగృశ్చనోక్షరావరమస్తకః । వాకాశేనర్వశూన్యేదనచచై
 శ్యద్రుమైస్వపేత్ || నయక్షనాగాయతనె సగృహస్థాయితనెతథా । కూ
 లచ్ఛాయాసుచ తథా శర్కరాలాప్తపాంసుషు । నస్వపేచ్ఛతథాగర్భేవి
 నాదీక్షాం కథంచన || * || రత్నావళ్యామ్ — || శ్లో || మజ్జశ్యంపూర్ణశుష్కం
 తుశిరస్థానేనివేశితమ్ । వైదికైర్గారుడైర్మస్త్రైరత్రాంకృత్వాస్వపేన్నిశి || * ||
 యమః — || శ్లో || రాత్రిసూక్తంజపేత్ స్మృత్వాసర్వాంశ్చమఖశాయి
 నః । నమస్కృత్వాఽవ్యయంవిష్ణుంసమాధిష్ఠస్స్వపేన్నిశి || * || శాణ్డీ

ల్యః — || శ్లో || సువస్త్రవేషధరయాస్సాతయాశుద్ధచిత్తయా । అరో
 గయాదయితయాస్వయమేవం విధస్సప్తపేత్ || ధాతుక్షయోరోగవృద్ధిర
 శ్రీస్సతూర్తవిష్ణవః । సౌభాగ్యాయర్యశోహానిః పుంసాం స్త్రీష్వతిసన్తి
 నామ్ || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో || షోడశతుణిశాస్త్రీణాం తా
 సుయగ్దాసుసంవిశేత్ । బ్రహ్మచార్యేవ పర్వాణ్యాద్యాశ్చపత్రశ్చప
 ర్జయేత్ || * || మనుః — || శ్లో || ఋతుకాలాభిగామీస్యాత్స్వదారనిర
 తస్సదా । పర్వవర్జం ప్రజేత్యైనాం తస్మతౌరథికామ్యయా || * || బృ
 హస్పతిః — || శ్లో || ఋతుకాలాభిగమనం పుంసాం కార్యంప్రయత
 తః । సదైవవాపర్వవర్జం స్త్రీణామభిమతంహితత్ || యథాకామీ భవేద్వి
 ద్వాన్ స్త్రీణాంవరమనుస్తరన్ || * || మనుః — || శ్లో || మన్వాదిమ
 యుగాదౌచమాతాపిత్రౌమృతేహని । అమావాస్యమష్టమీంచ పౌ
 ణణమాసీంచతుర్దశీమ్ || బ్రహ్మచారీ భవేనిత్యమవృతౌస్సాతకోద్వి
 జః || * || పరాశరః — || శ్లో || షష్ఠ్యమాపూర్ణిమాద్యాసుచతుర్దశ్యే
 మీమవ । ఆసునన్నిహితంపాపం తైలాభ్యక్షేతురేభగే || * || వ్యాసః —
 || శ్లో || పరదారాన్నగచ్ఛేతమనసాఽపికథంచన । పరదారరతిః పుంసాము
 భయత్రాపి భీతిదా || ఇహిమత్వాస్వదారేషు ఋతుమత్సుబుభో న్రజే
 త్ || * || దేఫలః — || శ్లో || యస్స్వదాతాన్మతుస్సాతాం స్వప్న
 నోఽఫగచ్ఛతి । భూరిణమాత్యామహాహోఽతిగర్భప్రాప్తిరివశ్యతి || త్రి
 ణివర్షాణ్యుత్తమతీం తౌభాత్యాం నౌవగచ్ఛతి । సతుల్యం భూరిణ
 మాత్యాయాదోషమృచ్ఛత్యసంశయః || ఋతౌనోఽస్తితియోభార్యాను
 నృతౌయశ్చగచ్ఛతి । తుల్యమాహుస్తయోః పాపమయోనౌయశ్చసి
 ఞ్చతి || * || అనృతౌస్త్రీగమననిషేధేకవృద్ధిదబవాదమాహ కాత్యాయ
 నః — || శ్లో || అనృతాపృతుకాలేవావివారాత్రాతథాఽపివా । ప్రాప్తి
 తస్తుస్త్రీయంగచ్ఛత్ప్రాయశ్చిత్తీయతేనచ || * || దక్షః — || శ్లో ||
 వృధాంవధ్యానువృత్తాంచమృతాపత్యానుపుష్పిణీమ్ । కన్యాంచబహు
 భుక్త్రాంచవర్జయన్తుచ్యతేభయాత్ || * || మైత్రీనసిః — || వా || నప్ర

భమే నద్వితీయే నత్యతీయే నచతుర్థే స్త్రియమాహ్వయేత || * || ఇతి | వ్యా
సః — || శ్లో || రాత్రౌచతుర్థ్యాం పుత్రస్సాన్వదల్పాయుర్ధనవర్జితః । చత
స్రోరాత్రయస్తస్మాద్యవాయేవర్జయేతున్దీః || * || మనుః — || శ్లో ||
ఋతుస్సాన్వభావిక స్త్రిణాం రాత్రయక్షోడశస్పృతాః । చతుర్భరితరైస్సా
ర్థమహవాభిసృద్విగహితైః || * || శ్లో || తాసామాద్యాశ్చ తస్త్వస్తి
తైకాదశీచయా । త్రయోదశీచశేషాస్తుప్రశస్తాదశరాత్రయః || * || పవం
చతుర్థదినవర్జ్యత్వస్త్వరణమల్పాయుర్ధనవర్జితపుత్రాద్భవాభిప్రాయమ్ । ఆ
పస్తస్సుః — || వా || చతుర్థీప్రభృత్యాక్షోడశీముత్తరాముత్తరాం యు
గ్మాం ప్రజానిశ్చేయపమృతుగమనశ్చతుష్పదిశః || * || ఇతి చతుర్థదిన
గమనస్త్వరణం గన్తుర్దోషాభావాభిప్రాయమ్ । అశ్రమనుః — || శ్లో ||
యుగ్మాసుపుత్రాజాయంతై స్త్రియోఽయుగ్మాసుగాత్రిషు । తస్మాద్యుక్తా
సుపుత్రాన్ధీపంవితే దార్తువే స్త్రియమ్ || * || ఇతి స్త్వరణం ప్రాయికాభి
ప్రాయమ్ । వ్యాసః — || శ్లో || చతుర్థేసానగమ్యాఽహ్నిగస్తాల్పాయుః
ప్రసూయతే । విద్యాహీనం వ్రతభ్రష్టం పతితం పారదారికమ్ || దారిద్ర్య
ర్ణవమగ్నంచ తనయం వా ప్రసూయతే || కన్యార్థివైవ గన్తవ్యాపశ్చ
మ్యాంవిధివత్సుః । షష్ఠ్యాంగమ్యాయదానారీనత్పుత్రజననీభవేత్ || స
ష్టమ్యాం చైవకన్యార్థిగచ్ఛెచ్చైవప్రసూయతే । నవమ్యాం దారికార్థస్సాన్వ
ద్దశమ్యాం షణ్ణితంతథా || పకాదశ్యాం తథానారీం జనయేద్ధర్మదూషిణీమ్ ।
ద్వాదశ్యాం ధర్మతత్వజ్ఞం శ్రౌతస్సార్తప్రవర్తకమ్ || త్రయోదశ్యాం
తథానారీం వర్ణసజ్జరకారిణీమ్ । జనయత్కన్యాయస్సాన్వగచ్ఛెత్సర్వ
యత్నతః || దారప్రియైరలజ్జాగైరలజ్జాత్వప్రసన్నదీః । ప్రియాస
మీపేశయశేసంవిశేత్ప్రహరద్వయమ్ || * || మనుః — || శ్లో || నాపగచ్ఛెత్ప్ర
మత్తోఽపి స్త్రియమార్తవదర్శనై । పమావశయశేచైవనశయాతతయానిహ ||
రజసాఽభిప్లుతాం నారీంద్విజస్వాభ్యుపగచ్ఛతః । ప్రజాతేజోయశశ్చైవ
అయుశ్చైవప్రహీయతే || * || వ్యాసః — || శ్లో || నాస్నాతాంతుస్త్రి
యంగచ్ఛన్నాతుగాం నరజస్వలామ్ । నాపేయాద్ధర్మిణీం నారీం దీర్ఘ

మాయుర్జిజీవిషుః || నానిష్ఠాం నప్రకుపితాం నాప్రశస్తాం నరోగిణీమ్ |
 నాదక్షిణాం నాన్యకామాం నాకామాం నాన్యయోషితమ్ || తుష్టామాం
 నాతిభుక్తాంచస్వయంచైతైర్గుణైర్ముతః | సాతస్సగ్నిధృష్టీతావ్య
 వాయంపురుషోవ్రజేత్ || * || మనుః — || శ్లో || పుమాన్ పుంసోఽధికే
 శుక్లే (స్త్రీభవత్యధికేస్త్రీయాః | సమేపుమాన్ పుంస్త్రీయావాక్షిణైః
 త్వచవిపర్యయః || * || అత్రబృహస్పతిః — || శ్లో || స్త్రీయాశుక్లేఽధి
 కేస్త్రీస్యాత్పుమాన్ పుంసోఽధికభవేత్ | తస్మాద్బుధ్విగ్ధవృధృగ్ధం సిద్ధ
 ముష్ణంచభోజయేత్ || లఘూహారాంస్త్రీయం కుర్యాదేవం సజ్జనయేత్సు
 తమ్ || * || భరద్వాజః — || శ్లో || భార్యాసమ్భోగసమయేపుష్పకాలంవి
 నాఽన్యదా | ఉపవీతంద్విజఃకుర్యాన్నివీతంపృథ్విభాగతః || * || హరీతః —
 || శ్లో || మానుషేన్వం సయోస్సక్తం మైథునేపృథ్విభాగికమ్ | తర్పణైః క్షుప్త
 యోస్సక్తం నివీతంత్రవిధంస్తృతమ్ || * || పరాశరః — || శ్లో || ఋతు
 సాతాంతు యోభార్యాం సన్నిధౌనాపగచ్ఛతి | ఘోరాయాంభూరిణహ
 త్యాయాం యుజ్యతేనాత్రసంశయః || * || సన్నిధిగ్రహణాదసన్నిధానే
 నదోషః | తథా || శ్లో || యస్సద్వదారాన్మతుసాతాం స్వస్థస్సనోపగచ్ఛ
 తి | భూరిణహత్యామవాపోఽతీప్రజాప్రాప్తిర్వినశ్యతి || * || ఇతియమ
 స్మరణాదస్వస్థస్యనదోషః | తథాచ — || శ్లో || ఋతుకాలాభిగామీస్యా
 ద్యావతుత్ప్రాభిజాయతే || * || ఇతికార్కవచనాజ్ఞాతపుత్రస్యనదో
 షః | మనుయమా — || శ్లో || యదీసంయోగకాలేతుపురుషోరాగమో
 హితః | ద్విధాసముత్పజ్జేచ్ఛుక్లం యమకంతత్రజాయతే || * || మ
 నుః — || శ్లో || నమాత్మతోజ్యేష్ఠ్యమస్త్రీజన్మతోజ్యేష్ఠ్యముచ్యతే | య
 మయోజ్యేష్ఠవగర్భేచజన్మతోజ్యేష్ఠతాస్తృతా || * || అతఃప్రథమజప
 వజ్యేష్ఠః | ఆపస్తమ్బః — || వా || స్త్రీవాససైవసన్నిహితస్సాన్యద్యావ
 త్సన్నిహితం చైవసహశయ్యాతతోనానోదకస్పర్శనమ్ || * || ఇతి | వ్య
 వాయావధిస్త్రీయాసహశయనమ్ , వ్యవాయోత్తర కాలంతు , నానా -
 పృథక్పృథక్కయనమిత్యర్థః | ఉదకోపస్పర్శనం ఋతుగమన విషయమ్ |

తథామనుః — || శ్లో || ఋతౌతుగర్భశజ్జితాస్వాత్సానం మైథునినఃస్త్వ
 తిమ్ । అన్యతౌతుయదాగచ్ఛెచ్ఛాచం మూత్రపురీషవత్ || * || శాఙ్గీ
 ల్యః — || శ్లో || యావనిద్రాం సమభ్యేతితావచ్చమనసాజపేత్ । ని
 ద్రాన్తరేప్రబుధస్సకీర్తయేద్భుగవన్మణాన్ || * || యమః — || శ్లో ||
 యస్మాత్త్రయోపావృశ్రమిణోజ్ఞానేనానేనచాన్వహమ్ । గృహమేవాహ
 ధార్యజేతస్మాచ్ఛ్రోగృహశ్రమీ || * || యాజ్ఞవల్క్యః — || శ్లో ||
 విహితస్యాననుష్ఠానాన్నిధితస్యనిషేవణాత్ । అనిగ్రహచ్ఛద్వియాణాం
 నరః పతనమృచ్ఛతి || * || పరాశరః — || శ్లో || అకుర్వన్విహితంక
 ర్మశక్తః పతతితద్దినే । ప్రాయశ్చిత్తేనమహతాశుద్ధిమాపోఽత్యనాపది||*||
 సంవర్తః — || శ్లో || సదాచారేణదేవత్యమృషీత్వంచతదైవచ । ప్రా
 ప్నవన్తికుయోనిత్వం మనుష్యాత్తద్విపర్యయే || * || యమః — || శ్లో ||
 వర్ణధర్మపరిభ్రష్టాఆశ్రమేభ్యఃపరిచ్యుతాః । భిన్నదేశాన్ ప్రపద్యంతేప్ర
 తీభూతాయమక్షయే || * || భిన్నదేశాన్ - నరకాన్ । శ్రీవారాహే భూ
 మింప్రతిభగవాన్ — || శ్లో || శ్రుతిఃస్మృతిర్మమైవాజ్ఞాయస్తాముల్లిఙ్ఘయే
 చ్చుభే । సర్వసేవనాపి మాందెవినాపోఽత్యాజ్ఞావిఘాతకృత్ || * || వసి
 ష్ఠః — || వా || నిత్యానిహోవయం దైజస్వీభవతీతి విజ్ఞాయతే తథాల
 శ్రోత్రియాఅననూచానాలనసువాక్యాఅనగ్నయశ్శూద్రకర్మణో భ
 వన్తి || * || ఇతి । పరాశరః — || శ్లో || దురాచారోహిపురుషో లోకేభవ
 తినిద్దితః । దుఃఖభాగీచసతతం వ్యాధితోఽల్పాయురైవచ || * || సముచ్చ
 యే — || శ్లో || వృత్తం యతేనసంరక్షేద్విత్తమేతిచయాతిచ । అక్షీ
 ãావిత్తతః క్షీణోవృత్తతస్తుహతోహతః || తస్మాద్విద్ధిమహారాజవృత్తం
 బ్రాహ్మణలక్షణమ్ || * || వ్యాసః — || శ్లో || నాస్తిక్యాదభవాఽలస్యా
 చ్చాచస్త్రీక్షంకరోతియః । సయాతినరకాన్ ఘోరాం స్థిర్యగోవిషుజా
 యతే || యోయస్యవిహితోధర్మః సజాతిరితికీర్త్యతే । నిజధర్మపరిభ్రష్టస్స
 ద్యః పతతిజాతితః || * || శ్రీగీతాయామ్ — || శ్లో || యశ్శాస్త్రవిధి
 ముత్సృజ్యవర్తతే కామకారతః । నసనిద్ధిమవాపోఽతినసుఖం నపరాం గ
 తిమ్ || తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణంతే కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ । జ్ఞాత్వా

శాస్త్రవిధానోక్తంకర్తృకర్తృమిహోర్హసి ॥ * ॥ ఇతి । మనుః — ॥ శ్లో ॥ ఆ
 చారాల్లభ్యతేచాయురాచారాదీప్సితాః ప్రజాః । ఆచారాద్ధనమక్షయ్య
 మాచారోహస్త్యలక్షణమ్ ॥ * ॥ శ్రీభీష్మః — ॥ శ్లో ॥ ఆచారప్రభవోధ
 ర్మోధర్మస్యప్రభురచ్యుతః ॥ * ॥ నముచ్చయే — ॥ శ్లో ॥ ఆచారహీనం
 నపునన్తివేదాయద్యవ్యధీతాస్సహపడ్భిరక్షేః । ఛన్దాంసేవనంమృత్యుకా
 లేత్యజన్తినీడంశకున్తాఇవజాతపత్నాః ॥ * ॥ ఔర్వః — ॥ శ్లో ॥ నముల్ల
 ఘ్విసదాచారంకిశ్చిన్నాపోతిశోభనమ్ ॥ * ॥ మనుః — ॥ శ్లో ॥ వేదా
 ధ్యయనహీనోపిశ్రద్ధధానోజితేన్ద్రియః । ఆచారయ్యుక్తోవిప్రస్తుపుణ్యాంగ
 తిమవాపుయాత్ ॥ * ॥ వ్యాసః — ॥ శ్లో ॥ నాన్యోవిముక్తయేవన్ధాముక్త్వాశ్ర
 మవిధింసుఖమ్ । తస్మాత్కర్మాణికుర్వీతతుష్టయేపరమేష్ఠినః ॥ శ్రీరంకర్మ
 నచేచ్ఛక్తఃకిర్తుంప్యార్తంసమాచరేత్ । తత్రాప్యశక్తఃకిరణేనదాచారంలభే
 ద్భుధః ॥ ఏవమాచారతోదృష్త్వాధర్మస్యమునయోగతమ్ । సర్వస్యజగతో
 మూలమాచారం జగృహుఃపరమ్ ॥ * ॥ ఆపస్తంబః — ॥ వా ॥ సవక
 వణానాం స్వధర్మసుస్థానే పరమపరిమితం సుఖమ్ ॥ * ॥ ఇతి । యో
 గయాజ్ఞావలక్యః — ॥ శ్లో ॥ వర్ణాశ్రమోక్తంకష్టైవవిధ్యుక్తంకామ
 పూర్వకమ్ । యేనయత్కియతేగార్హిబధ్ధస్తస్యకతేష్ఠితః ॥ వణాశ్ర
 మోక్తంయఃకుర్యాద్విధ్యుక్తంకామవర్జితమ్ । విధివత్కర్వతస్తస్యము
 చ్ఛ్చిగాగ్నికరేష్ఠితా ॥ ఛతుర్థామాశ్రమస్థావామహునృహని నిత్యశః । వి
 ధ్యుక్తంకర్మకర్తవ్యం కామసజ్జలృవర్జితమ్ ॥ * ॥ విష్ణుపురాణే —
 ॥ శ్లో ॥ నచలతి నిజవర్ణధర్మతోయస్సమమతిరాత్మసుహృద్విపక్షవత్ । న
 హరతిచహన్తికిశ్చిదుద్రౌపిసితమవఫం తమభేహివిష్ణుభక్తమ్ ॥ * ॥ మ
 నుః — ॥ శ్లో ॥ వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టః ఫలహివరికీర్తితః । తస్మాత్సర్వప్ర
 యత్యేన వర్ణధర్మం సమాచరేత్ ॥ * ॥ పతాశరః — ॥ శ్లో ॥ వర్ణాశ్ర
 మోక్తంకష్టైవయోగినకుర్యాద్విజ్ఞానభావః । సయాతినరకాః ఘోరాః
 సాగ్గాలీం యోనియాపున్యాత్ ॥ * ॥ వసిష్ఠః — ॥ శ్లో ॥ వర్ణాశ్రమా
 చారయతో వేదహీనోపివైద్విజః । సయాతీబ్రహ్మణిస్థానం నచేహజా
 యతేపునః ॥ బ్రహ్మేతిభగవాన్ దేవోహరిర్హారాయణస్తృతః ॥ * ॥

హారితః — || స్తో || వర్ణనామాశ్రమాణాంచ యతఃతావ్యం పురాత
నమ్ । కర్మయఃకురుతేనిత్యం సయాతి పరమాం గతిమ్ || * || దక్షః —
|| స్తో || నకర్తవ్యోనకర్తవ్యః కర్మ లోపోద్విజన్తు నా । లుప్యతే యేనవిప్రే
ణ సయాతి నరకాయుతమ్ || * || శాతాతపః — || స్తో || వైమిత్తికానిని
త్యాని యోనకుర్యాద్విజాధమః । సయాతి నరకం ఘోరం కాలసూత్ర
మవాక్కిరాః || * || కాత్యాయనః — || స్తో || నిత్యం వైమిత్తికం కర్మ
యోమాషయతిమూఢధిః । అహంతు నవిజానామి కాంకాంయోనింసగచ్ఛ
తి || * || యమః — || స్తో || వేదోదితానినిత్యానికర్మాణి నకరోతియః ।
పశ్యత్స్వం సూకరత్వంచ గర్దభత్వంచ గచ్ఛతి || శక్త్యభావాచ్చయోవిప్రః
కమైతత్ స్తోమయేద్యది || కర్తమితి శేషః । బృహస్పతిః — || స్తో || వే
దోదితానికర్మాణి నకరోతి దివేదినే । చాన్దాలింయోనిమాప్నోతిశ్వయోని
ఘృచ జాయతే || * || ఇతి । మనుః — || స్తో || వేదోదితం స్వకంకమ
నిత్యంకుర్యాదతద్వ్రీతః । తద్ధికుర్వన్యథాశక్తి ప్రాప్నోతిపరమాం గతిమ్ ||

కృత్యాకృత్యవివేకదం శ్రుతిశతజ్ఞేయార్థగర్భం సతామా
చారత్రమబోధకం భ్రుకుతమోవిధ్వంసచక్రోదయమ్ ।
త్రైవిద్యార్థహితప్రకాశకమిమం యుష్మన్ముజే మత్కృతం
పస్తోనిర్వదమత్సరాః కలయతస్మృత్యాదిరత్నాకరమ్ ||

ఇతి శ్రీ హారితకుటిలకస్య సరస్వతీవల్లభపాత్రస్య

శ్రీరజనాధార్యపుత్రస్య వైదికసార్వభౌ

మాపరనామధేయస్య శ్రీవెంకటనాథస్య

కృతిషు స్మృతిరత్నాకరోనామ

స్మృతిసంగ్రహస్సమాప్తః .

